

i.
50^a

DE OPKOMST

VAN HET

NEDERLANDSCH GEZAG

OVER

J A V A.

VERZAMELING VAN ONUITGEGEVEN STUKKEN UIT HET OUD-KOLONIAAL
ARCHIEF.

UITGEGEVEN EN BEWERKT

DOOR

JHR. MR. J. K. J. DE JONGE,
Adjunct-Rijks-Archivaris.

EERSTE DEEL.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.

AMSTERDAM,
FREDERIK MULLER.

MDCCLXIX.

VOORREDE.

Bij de uitgave der eerste reeks van stukken uit het oud-koloniaal archief, bepaalde ik mij tot die oorkonden, welke betrekking hebben tot het tijdvak, dat besloten ligt, tusschen het ontstaan van de groote vaart in Nederland en de instelling van het Gouverneur-Generaalschap in Indie, (1595—1610).

In dit eerste gedeelte was ik genoodzaakt den Nederlandschen zeeman en handelaar, overal te volgen, omdat in dien tijd, het Nederlandsch gezag zich nog nergens in Indie bepaald had nedergezet. In de voorrede van het eerste deel, gaf ik mijn voornemen te kennen, om, als dat tijdvak zou zijn afgewerkt, bij voorkeur over te gaan, tot het leveren van die gedenkstukken, waardoor de geschiedenis van het Nederlandsch gezag in de afzonderlijke gewesten van den Indischen Archipel wordt toegelicht. Volgt men een anderen weg, wil men bij de groote uitbreiding, welke Neêrland's gezag en betrekkingen allengs verkregen, voortgaan met de stukken uit het oud-koloniaal Archief, alléén in tijdrekenkundige orde, achter elkander in het licht te geven, onverschillig op welk gebied van Indie zij betrekking hebben, dan ontstaat er door de verscheidenheid der feiten en toestanden in de verschillende, somtijds ver van elkander

verwijderde landstreken, eene onduidelijkheid, ja, zelfs eene verwarring, waardoor ten laatste, zoowel van den bewerker als van den lezer de blik beneveld en aan beiden een helder overzigt over elk afzonderlijk geheel, ontnomen zou worden.

De advokaat der Oost-Indische Compagnie, P. van Dam, heeft dit reeds in 1693 zeer juist ingezien, toen hij op last der Heeren XVII een overzigt van het bestuur, de bezittingen en de handelsbetrekkingen der Compagnie zamenstelde en daarbij ook de methode van afzonderlijke behandeling der verschillende gewesten volgde. Ook Valentijn, in zijn «Oud-en-Nieuw Oost-Indie» heeft begrepen, dat het hem niet mogelijk zou zijn, de beschrijving of de geschiedenis van Indie anders te behandelen, dan verdeeld in beschrijvingen en geschiedverhalen betreffende de afzonderlijke gewesten.

Ik gaf dan ook, reeds in de voorrede voor het eerste deel van dit werk, eene voorloopige volgorde aan, waarin ik de gedenkstukken betrekkelijk de geschiedenis van Neêrlands gezag in Indie, hoopte te zullen uitgeven.

Ik behield mij echter toen reeds de vrijheid voor, van in die volgorde wijziging te brengen. Van dat voorbehoud heb ik gebruik gemaakt; ik stelde de geschiedenis der Nederlanders in de Molukken voorloopig ter zijde en verkoos in de eerste plaats de geschiedenis van het Nederlandsch gezag over Java, in behandeling te nemen.

De reden van die wijziging is deze: welligt is er van niet één gewest van Indie de geschiedenis zóó toegelicht, als van den Archipel der Molukken. Vooreerst bezitten wij in Valentijn's werk eene hoofdbron voor de kennis van die eilandengroep; de helft bijna van dat uitgebreide werk is aan dit gedeelte van Indie gewijd, en Valentijn heeft in den regel geput uit

goede bronnen, onder anderen uit een belangrijk handschrift van den ouderen Rumphius, dat hij echter zorgvuldig verzwijgt.

In later tijd verscheen het belangrijk verslag van de Heeren van de Graaff en Meyland ¹ en behalve deze mededeelingen over den Archipel der Molukken in het algemeen, bestaat er nog eene uitgebreide literatuur over sommige eilanden van die groep in het bijzonder.

Daarentegen is de geschiedenis van de vestiging en uitbreiding van ons gezag op Java, door Valentijn gebrekkig geleverd. Geschiedschrijvers van lateren tijd, met uitzondering van sommigen, die zich tot monographiën bepaalden, waren òf niet in de gelegenheid om de oorspronkelijke bronnen voor de geschiedenis van Neêrlands gezag over Java te raadplegen, òf indien zij daartoe al de gelegenheid hadden, lieten zij die bronnen ongebruikt liggen. Wanneer men nu daarbij in overweging neemt, dat Java ongetwijfeld, voor ons, Nederlanders, de meest belangrijke bezitting in Indie is, zeker veel meer dan de Molukken, althans op dit oogenblik, dan geloof ik, dat ik mij als verantwoord en geregtvaardigd mag beschouwen, indien ik met wijziging van eene vroeger aangegeven volgorde, in de eerste plaats overga tot de uitgave van stukken, welke betrekking hebben tot de opkomst en de uitbreiding van Neêrland's gezag over Java.

Het veld is groot, de arbeid moeilijk, ik vang dan ook aan met de bede om een welwillend oordeel, indien het blijken mogt, dat mijn moed grooter was dan mijne krachten.

Dit deel sluit zich aan, aan het derde deel der eerste volgreeks; het begint met het jaar 1610 en brengt ons tot 1623. Het bevat uitsluitend stukken, betreffende de geschiedenis der

¹ Tijdschrift van N. Indie, 1856. I, Seq.

Nederlanders op Java. Die gedeelten der stukken en brieven, welke op andere onderwerpen betrekking hebben of van minder belang waren, zijn dus uitgelaten; de lezer wordt telkens door het plaatsen van eenige punten daarop opmerkzaam gemaakt.

In het tweede deel van dit werk waagde ik het, eene schets te leveren van Java's oudere geschiedenis, vóór de komst der Nederlanders. Door gemis aan kennis der Javaansche taal, was ik, bij de zamenstelling dier schets, verplicht mij op de gegevens van anderen te verlaten; toch stelde ik toen reeds weinig vertrouwen in vele geschiedverhalen, omdat ik daarbij telkens opgaven ontmoette, welke blijkbaar den toets eener gezonde kritiek niet konden doorstaan. Sedert is bij mij de overtuiging meer en meer gerijpt, dat Java's oude geschiedenis nog te weinig bekend, nog te veel opgevuld is, met tegenstrijdige berigten, om er reeds nu een behoorlijk geheel van te kunnen zamenstellen. Ik begin dan ook eenigermate berouw te gevoelen, dat ik mij tot het leveren van zoodanige schets heb laten verleiden, al heb ik mij daarbij ook in den regel, van stellige uitspraken onthouden. Er moet nog veel meer licht over Java's oudere geschiedenis opgaan, veel meer bronnen moeten nog aan den dag worden gebracht.

Onlangs leverde de heer J. Hageman Jcz., daartoe eene zeer belangrijke bijdrage, in zijne geschiedenis der Soenda-landen uit oude Soendasche landhistorien geput. Het is alleen te betreuren, dat de heer H. de oorkonden zelve, met de vertaling daarnevens, en opgave van herkomst en tijd, waarin zij vermoedelijk zijn vervaardigd, niet mededeelt. De Soendasche berigten schijnen op vele gewigtige punten in tegenspraak te zijn met de berigten van Javaansch-Mahomedaanschen oorsprong, welke vroeger door den heer Hageman zijn gebruikt. Doch

ook de Soendasche berigten, voorzoverre zij betrekking hebben op feiten, voorgevallen tijdens de Nederlanders op Java waren, worden weder door de stukken van het oud-koloniaal Archief niet altijd en in allen deele bevestigd.

Het hoofddoel van ons werk is, de geschiedenis der Nederlanders op Java, uit de archieven toe te lichten; toch zal men somtijds ook belangrijke mededeelingen over de geschiedenis, de inrigting van het bestuur, den toestand van het land en het volk van Java, vóór of tijdens de komst der Nederlanders, daarin aantreffen. Die geschiedenis, dat bestuur en dien toestand te leeren kennen, schijnt nog niet geheel overbodig. Nog zeer kort geleden, werd ons in eene geschiedenis van het cultuurstelsel, een tafereel van den Javaanschen Staat, vóór de opkomst van het Nederlandsch gezag, opgehangen, waarin de Javaan werd voorgesteld, alsof hij onder zijne eigene vorsten leefde in een gelukstaat door Rousseau gedroomd of door Arkadische herders genoten; ja zelfs, de inrigting van het oude Javaansche staatsbestuur werd er eene geëdelde democratie genoemd.

Indien men daarentegen in de oorspronkelijke stukken, verhaald vindt, hoe ter bevrediging van de heerschzucht van één man, oorlogen werden gevoerd, die hongersnood, ziekte en dood over de bevolking verspreidden; hoe de geheele mannelijke bevolking, jaarlijks als slaven naar het leger en ten strijde werd gesleept of opgejaagd; hoe een désa-hoofd, om een gering verzuim van transportdienst, zonder vorm van proces, door een regent bijna dood geslagen werd; hoe in 1628, zooals men in een volgend deel vernemen zal, de Panembaban van Mataram, 744 zijner onderdanen liet krissen, omdat zij de overwinning in den strijd niet hadden bevochten; terwijl duizenden op een

terugtogt in 1629 door gebrek aan levensmiddelen omkwamen, dan zal men toch tot de bekentenis moeten komen, dat zoo al de Javaan, onder zijne eigene hoofden in den gelukstaat der democratie heeft geleefd, die democratie toch wel zeer bijzonder was getemperd.

Intusschen heeft verreweg het grootste gedeelte van de medegedeelde stukken, betrekking op gebeurtenissen en feiten, die tot de opkomst van Neêrland's gezag over Java in verband staan. De hoofdfiguur daarin, is Jan Pietersz. Coen, die ons uit de oorspronkelijke stukken te gemoet treedt, zooals hij werkelijk geweest is, toegerust met uitstekende hoedanigheden, vermengd met menschelijke feilen. Grooten dank is Nederland aan dien man van zeldzame zielskracht, verschuldigd, minder nog voor zijne overwinningen op zwakkere inlandsche volken behaald, dan wel omdat hij het opkomend Nederlandsche gezag in Indie, op Java heeft gevestigd, tegen najverige, magtige en kloekmoedige Europeanen heeft gehandhaafd, mannelijk verdedigd en van den ondergang gered.

Wanneer men dan ook van de oorspronkelijke stukken kennis zal hebben genomen, zal men tot een onpartijdiger, bedaarder en regtvaardiger oordeel, over dien buitengewonen man, zich gedrongen gevoelen, dan waartoe onlangs de heer Hageman in Indie, zoo ik hoop, in eene voorbijgaande kwade luim, zich heeft laten verleiden, toen hij aan Coen eene diatribe achterna slingerde, welke misschien den welverdienden goeden naam van ernstig geschiedvorschcr des schrijvers in gevaar zou kunnen brengen; maar welke den roem van Jan Pietersz. Coen niet ernstig zal benadeelen.

Ik mag deze voorrede niet eindigen, zonder dank te hebben betuigd aan hen, die hulpvaardig mij inlichtingen verstrekten,

wanneer ik hun die verzocht. Onder dezen mag ik de namen van de heeren P. J. Veth, T. Roorda, te Leiden en J. J. Meinsma, te Delft, niet verzwijgen.

's GRAVENHAGE, 20 April 1869.

I N H O U D.

EERSTE HOOFDSTUK	Blz. I
TWEDE HOOFDSTUK	" LVII
DERDE HOOFDSTUK	" XCIV
VIERDE HOOFDSTUK	" CXIV

ONUITGEGEVEN STUKKEN.

I. De Kommandeur Hendrik Brouwer aan de Bewindhebbers der Ver. O.-I. Comp. te Amsterdam, 27 Junij 1612	1
II. De opperkoopman Peeter Seegers aan de Bewindhebbers te Amsterdam, 5 Dec. 1612.	5
III. De gg. P. Both aan de Bewindh. (HH. XVII), 1 Januarij 1614.	7
IV. J. Pz. Coen, boekh.-gen., direct.-generl., aan de Bewindh. (HH. XVII), 1 Januarij 1614.	12
V. De gg. P. Both aan de Bewindh. (HH. XVII), 1 November 1614.	16
VI. Dezelfde aan dezelfden, 10 Nov. 1614	17
VII. De direct.-gen. J. Pz. Coen aan de Bewindh. (HH. XVII), 10 Nov. 1614	20
VIII. De direct.-gen. J. Pz. Coen aan de Bewindh. (Kamer Delft), 27 Dec. 1614	24
IX. Dezelfde aan de Bewindh. (HH. XVII), 3 Maart 1615	27
X. De opperkoopman A. Sourij aan de Bewindh. (Kamer Amsterdam), 22 Oct. 1615	28
XI. De direct.-gen. J. Pz. Coen aan de Bewindh. (XVII), 22 Oct. 1615.	32
XII. Dezelfde aan dezelfden, (HH. XVII), 25 Dec. 1615	36
XIII. Dezelfde aan dezelfden, 5 Januarij 1616	37
XIV. Dezelfde aan dezelfden, 31 Maart 1616	39
XV. Dezelfde aan dezelfden, 10 Oct. 1616	41
XVI. Instructie voor G. F. Druyff, gaande als afgezant naar den Panembahan van Mataram, 9 Nov. 1616	54
XVII. Remonstrantie van Balth. van Eyndhoven van de ghelegentheyte van den Mattaramschen Keyser van Java, ende van de negotie die tot Japara soude cunnen gedaen worden, A°. 1615	57

XVIII. De direct.-gen. J. Pz. Coen aan de Bewindh. (HH. XVII), 22 Aug. 1617	Blz.	62
XIX. Dezelfde aan dezelfden, 10 Sept. 1617	"	65
XX. Dezelfde aan dezelfden, 18 Dec. 1617	"	67
XIX. Dezelfde aan dezelfden, 10 Januarij 1618	"	72
XXII. Dezelfde aan dezelfden, 11 Maart 1618	"	74
XXIII. Dezelfde aan de Bewindh. ter Kamer Amsterdam, 24 Junij 1618.	"	81
XXIV. Pieter de Carpentier, raad van Indie, aan de Bewindh. ter Kamer Amsterdam, 24 Junij 1618	"	86
XXV. Verbaal, gehouden door Cornelis van Maseijck, 'als afgezant van den gg. Laurens Reael, namens de Ver. O.-Ind. Comp. aan den Panembahan van Mataram, 22 Junij—22 Julij 1618.	"	88
XXVI. Balthazar van Eijndhoven, Corn. van Maseijck c. s., aan den direct.-gen. Coen, 16 Aug. 1618.	"	96
XXVII. De benoemde gg. J. Pz. Coen en de raden van Indie P. de Carpentier, Ar. Maertenz., Willem Jansz. en Pieter Dirckz. aan de Bewindhebers. (HH. XVII), 29 Sept. 1618	"	97
XXVIII. De ben. gg. J. Pz. Coen en de raden van Indie, P. de Car- pentier, Fr. van der Meer en Pieter Dirckz. aan de Bewind- hebers. (HH. XVII), 12 Nov. 1618	"	108
XXIX. De ben. gg. J. Pz. Coen en de raden van Indie, P. de Car- pentier en P. Dircksz. aan de Bewindh. (HH. XVII), 14 Januarij 1619	"	112
XXX. De ben. gg. J. Pz. Coen aan Pieter van den Broeck, 3 Ja- nuarij, 1619.	"	136
XXXI. Journael van die belegeringe van 't fordt Jacatra, 1619	"	138
XXXII. Eenige brieven van Pieter van den Broeck, door hem, terwijl hij gevangen was bij de Javanen, aan de overheden van het fort Jakatra geschreven, Januarij 1619.	"	156
XXXIII. De gg. J. Pz. Coen aan de Bewindhebers. (HH. XVII), 5 Aug. 1619.	"	161
XXXIV. Dezelfde aan dezelfden, 7 en 15 Oct. 1619	"	185
XXXV. Gg. J. Pz. Coen en Rade van Indie aan de Bewindhebers. (HH. XVII), 22 Januarij 1620	"	191
XXXVI. Gg. J. Pz. Coen en Rade van Indie aan de Bewindhebers. (HH. XVII), 11 Mei 1620	"	202
XXXVII. Gg. J. Pz. Coen en Rade van Indie aan de Bewindh. (HH. XVII), 31 Julij, 1620	"	207
XXXVIII. Gg. J. Pz. Coen en Rade van India aan de Bewindh. (HH. XVII), 26 Oct. 1620	"	213
XXXIX. De Eerste Statuten van Batavia	"	221

XL. Gg. J. Pz. Coen en Rade van Indie aan de Bewindhebbers. XVII), 8 Jannarij 1621	Blz. 249
XLI. Gg. J. Pz. Coen en Rade van Indie aan de Bewindh. (HH. XVII), 16 Nov. 1621	" 253
XLII. Gg. J. Pz. Coen en Rade van Indie aan de Bewindh. (HH. XVII), 26 Maart 1622	" 260
XLIII. Gg. J. Pz. Coen en Rade van Indie aan de Bewindh. (HH. XVII), 6 Sept. 1622.	" 262
XLIV. De afgetreden gg. J. Pz. Coen aan de Bewindh. (ter Kamer Amsterdam), St. Helena, 20 Julij 1623.	" 269
XLV. Verbaal, gehouden door dr. de Haen, als afgezant van den gg. J. Pz. Coen, namens de Ver. O. Ind. Comp. aan den Panembahan van Mataram, Junij—Sept. 1622	" 284

E R R A T A.

Bladz.	XXV	regel 2	noot, <i>staat</i> : annals, <i>lees</i> : annuals.
"	XXV	" 3	" " honor., " honour.
"	XXIX	" 1	" " annals, " annuals.
"	XLIV	" 4	boven, " uitgevaardigd die, <i>lees</i> : uitgevaardigd, die.
"	3	(onuitgeg. stukken) regel 2,	noot, <i>staat</i> : Passareoan, <i>lees</i> : Passaroean.
"	96	" " "	9, <i>staat</i> : opperkoopman, <i>lees</i> : onderkoopman.
"	112	" " "	7, " 13 Januarij, " 14 Januarij.
"	137	" " "	3, " 19 Januarij, " 14 Januarij.
"	192	" " "	1, " Dese, " Deze.
"	207	" " "	10, " in, " is.
"	222	" " "	10, " resolutie, " resolutie.
"	284	" " "	11, noot, <i>staat</i> : Apostel van den Islam, <i>lees</i> : voorwerp van vereering.
"	311	" " "	1, noot, <i>staat</i> : Pas ^o ntā, <i>lees</i> : Pas ^o ntā.

EERSTE HOOFDSTUK.

Acht jaren waren er sedert de oprigting der Algemeene Vereenigde Oost-Indische Compagnie verstreken en de Nederlanders hadden zich in dat tijdsverloop niet meer bepaald tot het drijven van een vreedzamen handel in Indie, zij hadden er sedert ook aan Spanjaarden, Portugezen en hunne aanhangers « alle offentie » aangedaan, zij hadden er sterkten opgeworpen, landvoogden, krijgsoversten en volk van oorlog geplaatst, zij hadden zich gevestigd op de oostkust van Vóór-Indie en op vele verspreide punten van den Archipel, naar China en Japan hadden zij schepen uitgezonden, tegen Malakka gestreden, buit behaald, den vijand in de Molukken en zelfs in den Philippijnschen Archipel bestookt, op Ternate en Amboina voorloopig den zetel van hun bestuur nedergeslagen, ijverig gezocht naar eene geschikte verzamelaarsplaats voor hunnen handel en hunne schepen, Banda tijdelijk bedwongen, vele verbonden en contracten, vooral in den laatsten tijd, met Indische Vorsten en volken gesloten. Eindelijk was, na lange en netelige onderhandelingen, in 1609 het twaalfjarig bestand tusschen de Vrije Vereenigde Nederlanden en den Koning van Spanje geteekend. Wel waren bij dat traktaat de havens des Konings van Spanje buiten Europa, voor Nederland niet ontsloten; maar de vrije vaart op de kusten en havens van alle andere landen buiten Europa, had de Republiek als een onbetwistbaar regt voor zich geëischt en ver-

kregen; terwijl ook in Indie de wapenstilstand één jaar na het teekenen van het traktaat, moest aanvangen.

Indien dus de Koning van Spanje het bestand getrouw wilde naleven, dan bleef er geen voorwendsel meer overig om de Indische vaart aan de Nederlandsche Compagnie te betwisten; maar de voorwaarden van het traktaat waren onzeker en in dubbelzinnige woorden gesteld, de weerzin des Konings van Spanje tegen eene toelating der Nederlanders in Indie was te algemeen bekend, om nu reeds voor de toekomst op eene staking der vijandelijkheden, ook buiten Europa, vast te kunnen rekenen.

Daarenboven had de ongunstige wending der gebeurtenissen en het wanbestuur van telkens elkander afwisselende bevelhebbers, reeds sedert eenigen tijd de behoefte doen gevoelen aan meer kracht en éénheid in het bestuur in Indie. Het algemeen bewind der Oost-Indische Compagnie, gevoerd door de Kamer der Zeventien, had om die redenen, in overleg met de Staten-Generaal, een algemeen raad van Indie en daarboven de hooge waardigheid van Gouverneur-Generaal in het leven geroepen. Deze gewigtige betrekking werd voor de eerste maal opgedragen, aan Pieter Both van Amersfoort, die op den 30^{en} Januarij 1610 het vaderland verliet met eene vloot van acht schepen, aan boord waarvan niet alleen zeelieden; maar ook bezettingstroepen, predikanten, handwerkslieden, huisgezinnen, vrouwen en kinderen, tot het stichten van volkplantingen, zich bevonden.

Na een rampspoedigen overtocht van meer dan tien maanden trad Pieter Both op den 19^{en} December 1610 te Bantam, op het eiland Java aan land ¹. Het was het eerste werk van den opperlandvoogd om, overeenkomstig de voorschriften zijner instructie, den Raad van Indie zamen te stellen en dien zitting te doen nemen.

De eerste Raad van Indie bestond uit vijf leden, den Gou-

¹ Vergel. Opkomst van het Nederl. gezag in Oost-Indie. Deel III, bladz. 135.

verneur-Generaal Pieter Both, den directeur van het Bantamsche kantoor, Jacques L'Hermite, die echter spoedig naar Nederland terugkeerde, de opper-kooplieden Steven Doenssen, Mateo Coteels en Abraham Theunemans.

Uit deze leden werden Coteels tot boekhouder-generaal en president van het kantoor te Bantam en Abrah. Theunemans tot fiscaal-generaal verkozen ¹.

Onder zeer ongunstige omstandigheden moest Pieter Both zijne moeilijke taak aanvaarden.

Reeds dadelijk bij zijne aankomst in Indie vernam hij, dat de Spanjaarden en Portugezen zich ten eenemale ongezind betoonden om het twaalfjarig bestand te erkennen. Integendeel, aangevoerd door een ondernemenden landvoogd, don Juan da Silva en bekend geworden met den achteruitgang van de zaken der Nederlanders, die door twist en tweedragt, door tegenspoeden van allerlei aard, vooral in den Archipel der Molukken zeer verzwakt waren, verlangden zij in die oogenblikken niets vuriger dan den krijg in Indie voort te zetten.

De Gouverneur der Molukken, Paulus van Caerden, was andermaal in handen des vijands gevallen, de aanslagen der Nederlandsche scheepsbevelhebbers tegen Malakka en hunne pogingen, om in de nabijheid van dien belangrijken hoofdzetel der Portugezen, een vast punt voor de Nederl. Compagnie te verkrijgen, waren verijdeld. Bovendien vond Both den handel te Bantam door tolverhoogingen en allerlei kwellingen belemmerd, door achteloosheid verwaarloosd en bijna alle kantoren der Compagnie besmet met ontrouw of onzedelijkheid van oneerlijke of loszinnige dienaren, die den naam der Nederlanders in minachting hadden gebracht. Hij had alzoo niet alleen den buitenlandschen vijand, hij had vooral misbruiken en oneerlijkheden van landgenooten te bestrijden. In de eerste plaats scheen de tegenwoordigheid van den algemeenen opperlandvoogd

¹ Resol. GG. en Raden, 20 en 28 December 1610, 12 Januarij 1611.

noodzakelijk in den Archipel der specerijen. Pieter Both vertrok dan ook reeds op den 19^{en} Januarij 1611 derwaarts; doch vooraf bezocht hij op zijne reis naar die gewesten den regent van Jakatra, «alsoo noodig was, dat de Gouverneur-Generaal «zelf zoude spreken met den Koning, om van hem te verwerven «hetgèen ons noodig dacht” ¹. Both verlangde persoonlijk een onderhoud te hebben met den regent, «om te zien of men «boven het contract door L’Hermite, op den 10/13 November «1610 met den Vorst van Jakatra gesloten, zou kunnen verkrijgen vrijheid, tot het maken van een bekwaam fort tot «onzer verzekering, omdat zonder zoodanige sterkte vele zwarigheden in deze zake gelegen waren” ².

Het gelukte aan Both niet, die vergunning van den regent te verkrijgen, in tegendeel deze drong er sterk op aan, dat het contract door hem met l’Hermite gesloten, in dien zin mogt worden gewijzigd, dat de verleende vrijdom van tol voor levensmiddelen, zou worden ingetrokken.

De Gouverneur-Generaal was genoodzaakt, ten einde den regent in eene goede stemming te houden, dit verzoek toe te staan en de inhoud van het nog onlangs gesloten contract werd gewijzigd en vastgesteld, zooals dit reeds door ons is medege-deeld. ³ Maar door deze inschikkelijkheid verwierf Both de vrijheid, om eene meer gunstig gelegen plaats, dan door den regent was aangewezen, voor de stichting eener Nederlandsche faktorij te Jakatra te kiezen.

Hij gelastte dat men er een klein huis zou bouwen, stelde er voorloopig slechts een posthouder, in de hoop van later, na zijne terugkomst uit de Molukken, de vergunning te zullen verwerven tot het aanleggen van eene versterkte plaats. Kort

¹ Resol. GG. en Raden, 28 Dec. 1610.

² Resol. GG. en R., 1 Januarij 1611. Vergel. Opkomst. Deel III, blz. 352.

³ Opkomst van het Nederl. gezag in Oost-Indie, Deel III, blz. 352, Resol. GG. en R., 28 Januarij 1611.

daarop vertrok Both naar Amboina, alwaar hij den 11^{den} Februarij 1611 aankwam. Op dit eiland plaatste hij het grootste getal der gehuwde lieden, welke hij tot het stichten eener volkplanting, uit Europa had medegebragt. Aan die huisgezinnen gaf hij vrijheid om handel op de omliggende eilanden te drijven in eetwaren en katoenen kleederen. Deze was de eerste poging, welke door de Nederlandsche Oost-Ind. Compagnie is aangewend, om volkplantingen in Indie te stichten. ¹

Van Amboina begaf Pieter Both zich naar Banda, alwaar hij op Lonthor tegen Selamme vijandelijkheden pleegde, om den moord, op den admiraal Pieter Willemsz. Verhoeff gepleegd, te wreken. Hij bleef verder geruimen tijd in onderhandeling met de Bandanezen; inmiddels deed hij op Neira het fort Nassau herstellen en Belgica opbouwen, tot dat hij eindelijk op den 20 Augustus 1611 er in slaagde, om eene nieuwe overeenkomst met de Bandanezen te sluiten, waarvan de hoofdvoorwaarde was, dat zij gedurende vijf jaren, tegen vastgestelde prijzen, hunne producten uitsluitend aan de Nederlandsche Ver. Oost-Ind. Comp. zouden leveren. Niettegenstaande deze overeenkomst, ging de bevolking van de Banda-eilanden, vooral die van de eilanden Ay en Run, voort, met het heimelijk verkoopen van specerijen aan Engelschen en Javanen. ²

Nu werd door den Opperlandvoogd ook aan Ternate een bezoek gebragt, alwaar zijn eerste werk was, de naleving van het twaalfjarig bestand van den Spaanschen Gouverneur op Gamma-Lama te vorderen. Deze bevelhebber weigerde evenwel het bestand als geldig te erkennen, onder voorwendsel dat hij van den Koning, zijnen meester, er geen kennis van gekregen had. Zoo bleef dan ook in deze gewesten de oorlog tusschen de Spanjaarden en de Nederlanders voortduren.

¹ Resol. GG., 11 Febr. en 11 Maart 1611.

² Vergel. over Banda, o. a. Opkomst van het Nederl. gezag in Oost-Indie. Dl III, bladz. 315 en 322.

Achterevolgens bezocht nu Both de eilanden Batsjian en Matsjian en hield hij zich gedurende het jaar 1612 hoofdzakelijk bezig, met het aanleggen of herstellen van forten en met het verbeteren of te keer gaan van bestaande misbruiken.

In den aanvang van het volgende jaar 1613 ontving hij versterking in schepen, volk en krijgsvoorraad, door de aankomst uit Nederland, van den kommandeur Adr. Martensz. Block. Hierdoor werd de Gouverneur-Generaal in staat gesteld om een aanslag op het eiland Tidore te wagen, het fort Marieko stormenderhand in te nemen, te verbranden en er eene nieuwe Nederlandsche versterking te stichten. Nu werd nogmaals Banda door hem bezocht, alwaar op nieuw, onlusten waren uitgebroken, van daar ging hij over Amboina terug naar de Molukken, om de kansen van den oorlog tegen den vijand nog eenmaal te wagen. Een tweede aanslag werd op Tidore gedaan en het oude kasteel der Spanjaarden door de Nederlandsche matrozen en soldaten, ondersteund door Japansche krijgslieden, ¹ kloekmoedig veroverd, waarna Saboego en Sokkanore zich mede onderwierpen. De behaalde voordeelen werden echter niet voortgezet, omdat er verwarring onder het Nederlandsche zeevolk bij den aanval op de stad Tidore ontstond. ²

De tijdingen, welke de kommandeur Block uit Bantam had

¹ Deze Japansche soldaten werden in dit gevecht voor de eerstemaal door de Nederlanders in het vuur gebragt. Zij betoonden zich dappere krijgslieden te zijn; maar waren moeilijk onder krijgstucht te houden. Zij waren ten getale van 70, door Hendrik Brouwer in 1612, in dienst der O.-Ind. Comp., uit Japan aangebragt.

² Bij Valentyn en in de overige gedrukte berigten, vindt men de verrigtingen van Pieter Both in den oostelijken Archipel, zeer onvolledig vermeld. Geen berigt wordt er gevonden van den op Banda, voor vijf jaren, gesloten wapenstilstand, noch van de verovering van Marieko en Tidore. Daarentegen doet Valentyn opgave van een contract met Matsjian en met Ternate gesloten, welke overeenkomsten ik op het Rijksarchief niet aantrof. De oorspronkelijke bronnen voor de kennis der verrigtingen van Pieter Both zijn hoofdzakelijk: Resol. GG. en Raden van Indie van 28, 30 Maart, 11 April, 25 Mei, 5, 22 Junij 1611. Brief van Steven Doenssen, dd. Banda 16 Maart 1612; Memorie ofte annotatie van de princip. poincten, die bij den GG. en bij alle andere Commiesen in dienste der O.-I. C. in haar brieven worden aangeroot, (in Deel VI. der eerste reizen, muscrt. R. A.) van 31 Maart 1612—20 Julij 1612 en missive GG. Both. 1 Januarij 1613.

medegebragt, hadden intusschen den Gouverneur-Generaal overtuigd, dat zijne tegenwoordigheid aldaar noodzakelijk was, want te Bantam gelijk elders vereischte het gedrag der dienaren van de Compagnie een naauwlettend onderzoek en toezigt. Met het doel om zoodanig onderzoek over alle kantoren der Compagnie uit te strekken, werd Hans de Haze tot visitateur-generaal aange- steld, terwijl Both zelf op den 5^{den} Augustus 1615 naar de kus- ten van Java vertrok. Vooraf benoemde hij D^r. Laurens Reael tot vice-gouverneur en belastte hij dezen met het bestuur over de Molukken, Amboina en Banda. Op den 14^{den} September kwam Both ter reede van Grissée, op de oostkust van Java, al- waar de Compagnie reeds sedert 1602 een huis of faktorij be- zat, waarover toen door den opperkoopman Andries Soury het beheer gevoerd werd. In het vorige jaar 1612 was de komman- deur Hendrik Brouwer met het schip de Roode Leeuw met pijlen, voor deze plaats geweest en had er het land vol Por- tugezen gevonden, om er foelie en muskaatnooten te koopen van de Javanen, die deze specerijen, niettegenstaande de contracten der Bandanezen met de Compagnie, heimelijk uit Banda aanvoerden. Het monopoliestelsel, dat de Nederl. Oost- Ind. Comp. door middel van uitsluitende leveringscontracten, in navolging der Portugezen, in Indie toepaste en zocht te hand- haven, kwam toen reeds in botsing met den, sedert vele jaren bestaanden, handel tusschen Java en de specerij-eilanden. Hen- drik Brouwer als vertegenwoordiger van dat stelsel der Comp. gaf aan den Koning van Soerabaija zijn ongenoegen te kennen, over den verboden handel in specerijen, tusschen Banda en Java en geraakte dien ten gevolge in eene vrij gespannen verhouding met dezen Javaanschen vorst. Welligt, om later mededinging tegen- over Soerabaija en Grissée in het leven te roepen, bezocht Brou- wer toen ook de stad Japara, welke onder het gebied van den Panembahan van Mataram gelegen was. Hij vond te Japara groote begeerte naar eene Nederlandsche faktorij; doch hoewel hij de belangrijke voordeelen, welke voor de Compagnie uit den rijsthandel

te Japara waren te behalen had ingezien, ontbrak hem toen de tijd om zich langer aldaar op te houden en moest hij zijnen togt verder vervolgen. ¹

Toen nu in 1615 de Gouverneur Generaal Both voor Grissée aankwam, vond hij het Nederlandsche kantoor aldaar en de stad zelve verwoest door het leger van den Panembahan van Mataram, die ook het nabij gelegen Joortan had vernield. Sedert was de Panembahan, weder landwaarts teruggeweken, omdat in zijn leger eene algemeene sterfte was uitgebroken, welke kort daarna ook den magtigen Javaanschen vorst niet spaarde en waardoor de kroon van Mataram verviel aan een kind van zeven of acht jaren. ² Terwijl Both voor Grissée lag, kwam er van verschillende kanten berigt, dat de Panembahan van Mataram gaarne in betrekking met de Nederlanders zou treden. De regenten der stranddistrikten trachtten als om strijd den Gouverneur-Generaal in hun land te lokken en boden hem woning en verblijf in hunne gewesten aan. Both gaf de voorkeur aan Japara, eene plaats, welke sedert jaren reeds de zetel was van een levendigen handel en waar overvloed van rijst, voor weinig geld, te verkrijgen was. Het eerste Nederlandsche kantoor in deze stad, werd door Both onder de leiding van den opper-

¹ Zie hier achter den brief van den kommandeur H. Brouwer aan de Bewindhebbers dd. 27 Junij 1612; n^o. I der gedr. stukken.

² De Panembahan van Mataram had, sedert 1610 reeds, zijne aanslagen tegen Grissée en Joortan voorbereid. De Vorst, die hier als in 1613 overleden vermeld wordt, was, volgens den heer Hageman, genaamd Mâs-Djolang, zoon van den bekenden Senāpati. Volgens dienzelfden schrijver zou de opvolger van Mâs-Djolang, geweest zijn Martopoero, onder regentschap van zijn broeder Raden-Mâs Rangsang. Deze laatste zou zijn minderjarigen broeder nit de regering hebben gedrongen en zelf het bewind hebben gevoerd onder den naam van Agoeng. Dit berigt komt vrij wel overeen, met de mededeelingen, welke men in de hierachter gedrukte brieven aantreft (n°. III en IV). Het kind, waarvan in die brieven gesproken wordt, zou dan Martopoero zijn geweest; doch het moet reeds in 1614 of 1615 van den troon zijn gestooten; want in die jaren troffen de Nederlanders, als Panembahan, een vorst aan van ongeveer 23 jaren oud. Vergel. ook het tijdschrift van Nederl. Ind. 1849 blz. 212 De schrijver in dat tijdschrift, schijnt echter onbekend te zijn geweest met de gebeurtenissen op Java, onder de regering van Mâs-Djolang. Valentijn en Raffles zijn, voor dit gedeelte van Java's geschiedenis, weder in het geheel niet op de hoogte.

koopman Lambert Dirckz. Haga gesteld, wiens werkkring hoofdzakelijk zijn zou, rijst te verzamelen voor de bevolking en de garnizoenen der specerij-eilanden. Both zette nu op den 5^{den} October 1613 de reis naar Bantam voort.

De belangen der Oost-Indische Compagnie in deze hoofdplaats van westelijk Java, waren inmiddels zeer benadeeld, zoowel door misbruiken, als door nalatigheid, eerst van L'Hermite en na het vertrek van dezen, van zijn opvolger Mateo Coteels.

De rijksbestierder, die zich, met ter zijdestelling van den Koning, bijna geheel van het bestuur had meester gemaakt, belemmerde meer nog dan vroeger, door willekeurige daden, den handel der Nederlanders.

De loge der Comp. te Bantam was, waarschijnlijk op last van den rijksbestierder, verbrand, eenige Hollanders waren vermoord, het lijk van Coteels, die inmiddels gestorven was, was door de Javanen opgegraven, verminkt en onteerd, de wederopbouw eener loge werd vertraagd, omdat de vergunning daartoe niet, dan onder bezwarende voorwaarden, verkregen kon worden. De grootste schade had de Comp. echter geleden, door eigen dienaren.

Voor alles, moest er dus te Bantam orde in de zaken worden gebracht; want dáár was de plaats, waar de retourladingen voor het vaderland werden bijéén gebracht en afgezonden, waar de algemeene boeken werden gehouden, van waar de specerij-eilanden van geld, koopwaren, wapenen en voedingsmiddelen werden voorzien. Al die groote belangen waren verwaarloosd, of oneerlijk behandeld. Pieter Both bewees dan ook aan de Compagnie eenen zeer gewigtigen dienst, toen hij tot hoofd van het Bantamsche kantoor een man verkoos, die binnen weinige jaren al hetgeen verloren was weder terug zou winnen, rijke ladingen naar Nederland zou zenden, de Molukken geregeld van het noodige voorzien, de verwarde boekhouding herstellen en met de meeste naauwkeurigheid zou bijhouden.

Die man was, Jan Pietersz. Coen van Hoorn, dien de Gou-

verneur-Generaal aanstelde tot boekhouder-generaal en directeur van de kantoren Bantam en Jakatra, en van wien hij bij herhaling getuigde, «dat hij was een eerlijk en godvreezend jongman, zeer modest van leven, zedig en van goeder aert, geen «dronckaert, niet hoovaerdig, zeer bekwaam in den Raad, in «het stuk van de koopmanschap en het boekhouden zich wel «verstaende.» De deugden welke Both aan Coen toeschreef waren in die dagen, in Indie meer dan ergens elders op prijs te stellen; want dronkenschap, onzedelijkheid, oneerlijkheid, onbekwaamheid en begeerte naar een weelderig leven, waren kwalen en gebreken, waarmede een groot aantal der Europeanen, die destijds naar Indie kwamen, waren besmet.

Niet minder dan te Bantam was de tegenwoordigheid van den Gouverneur-Generaal te Jakatra noodig, want ook dáár, was gedurende zijne afwezigheid slecht bestuurd. De fiskaal Theunemans, een lid van den Raad van Indie, die door Both uit de Molukken naar Bantam was gezonden en door Jacques L'Hermite tot opperhoofd van de Nederlandsche faktorij te Jakatra was aangesteld, had den regent van Jakatra afkeerig van de Nederlanders gemaakt, door hem slecht te bejegenen, de inlanders te slaan, zich hoovaerdig en losbandig te gedragen, de vrouwen van aanzienlijke Javanen oneerbaar aan te tasten en meer andere onbehoorlijke daden te plegen. «Voorwaar,» schrijft de Gouverneur-Generaal Both dan ook in die dagen aan het opperbestuur in Nederland, «voorwaar, mijne heeren, «het is niet alleen schandelijk, maar ook horribel en abominabel, dat van uwe dienaars in deze landen, op verscheiden «plaatsen passeert!»

De kommandeur Hendrik Brouwer was reeds in het vorige jaar 1612 vóór de komst van Both, te Jakatra geweest en had toen eene nog meer geschikte plaats voor de vestiging van een Nederlandsch kantoor van den regent verkregen. De nu ingeruinde grond lag nog nader aan de zee, juist bij de monding van de rivier Tji-Liwong, met de rivier aan de westzijde en het

strand aan de noordzijde. Het opperhoofd Theunemans, had daar, tegen het bevel van den Gouverneur-Generaal, een groot huis gebouwd, maar zóó slecht ingerigt, dat het in 1614 reeds begon te verzakken. Both vond den regent van Jakatra, in eene veel minder gunstige stemming jegens de Nederlanders dan vroeger. De regent begon nu te spreken van inkomende en uitgaande regten te willen heffen en verbod den aanbouw van een tweeden gëdong of groot pakhuis. Both wendde alles aan, wat in zijn vermogen was, om hem weder tot de goede gezindheid van vroeger terug te brengen, en hoewel dit schijnbaar ook gelukte, bleef het toch twijfelachtig of de regent wel ooit zijne toestemming tot het bouwen van een kasteel in zijn land, verleenen zou.

De plaats waar het algemeene rendez-vous, het middenpunt van het bestuur en den handel der Compagnie in Indie zou ^{Handy} gevestigd worden, hetzij te Bantam, hetzij te Jakatra of op één der omliggende eilanden, dan wel in of bij de straat van Malakka, was in die dagen een nog zoo weinig opgelost vraagstuk, zoowel bij het opperbestuur in Nederland als bij de invloedrijkste ambtenaren in Indie, dat de Gouverneur-Generaal Both, dan ook voorloopig niet harder bij den regent van Jakatra op verlot tot den aanbouw van een kasteel aandrong, hoewel hij met allerlei beweegredenen hem zocht te bewijzen, dat eene versterkte plaats voor de Nederlanders nuttig en voor hem zelve voordeelig zijn zou. Inmiddels verzuimde Both niet, gevolg te geven aan de uitnoodiging van den Panembahan van Mataram tot het aanknoopen van betrekkingen met de Nederlanders.

Op den 9^{den} April 1614 zond de Gouverneur-Generaal, den kommandeur Gaspar van Zurck naar Japara, om van die plaats als gezant van de Staten-Generaal en de Oost-Indische Comp. der Vereenigde Nederlanden naar den Panembahan te reizen. Na een togt van zes dagen ontmoette van Zurck den magtigen gebieder van Java.

De Panembahan, een krachtig jong man van ongeveer 25

jaren, ontving met vele eerbewijzen, dit eerste gezantschap der Nederlanders, en voegde niet zonder fierheid deze woorden aan van Zurck toe: «Hij wilde gaarne in verbond met den »Prins van Holland treden; doch hij was een Prins en soldaat, «geen koopman, zooals alle andere Koningen en Prinsen «van Java, hij liet iedereen vrij en ongehinderd in zijn land «wonen, zonder dat men tollën behoefde te betalen, de Hol- «landers mogten zelfs te Japara voor zich een klein kasteel of «steenen huis bouwen, opdat zij zich zouden kunnen verdedigen «tegen hunne vijanden. Ick wete wel” zeide hij eindelijk, «dat «gijl. niet komt om het land van Java te veroveren, Grissée «en Jortan hebbe ik gewonnen, ik ga nu Soerabaija veroveren , «en ik zal, zoo de Generaal het begeert, hem Jortan schenken. «Tegen die van Bantam heb ik geen oorlog, maer doen zij «U overlast, doet daarover wrake, 40 goraps of galeyen wil ik «U tot assistentie geven!”¹

De vrije uitvoer van rijst uit Japara en toebereidselen tot het opbouwen eener steenen loge aldaar, waren voor de Nederlanders aanvankelijk de gunstige gevolgen van dit gezantschap. Weldra bleek het echter, dat eene vestiging op het grondgebied van den Panembahan, bij de uitvoering niet zoo gemakkelijk zou zijn, als men na de schoonklinkende beloften van den magtigen Vorst, had mogen verwachten.

Slechts weinige maanden later liep de diensttijd van den Gouverneur-Generaal Both ten einde. Op den 5^{en} November 1614 kwam de nieuwbenoemde opper-landvoogd Gerard Reijnst, te

¹ Dit eerste gezantschap in 1614, was tot hertoe geheel onbekend; men zie daarover hierachter N^o. V en N°. XVI der gedrukte stukken. De koopman Balthazar van Eijndhoven schijnt ook deel te hebben uitgemaakt van dit gezantschap en stelde in het volgende jaar 1615 een geschrift op, getiteld: Remonstrantie van de ghelegentheyte van den Mataramschen Keyser, enz., welk stuk gedrukt is onder N°. XVII hierachter. — Ook Gaspar van Zurck moet een dagverhaal van zijn gezantschap vervaardigd hebben; doch dit stuk is op het Rijks-Archief niet meer te vinden. Op zijne terugreis stierf van Zurck aan den rooden loop.

Bantam aan, die reeds den volgenden dag zijne hooge betrekking aanvaardde. Het berigtschrift, waarmede Gerard Reijnst voorzien was, verschilde slechts in weinige artikelen van dat, waarmede Pieter Both in Indie was aangekomen.¹ In het eerste artikel werd voorgeschreven, den Raad van Indie op nieuw zamen te stellen en daarin vooreerst den onder-admiraal Steven van der Hagen en den kommandeur Gaspar van Zurck zitting te doen nemen. Deze laatste was inmiddels overleden en nu werd bij resolutie van 15 November 1614, de Raad van Indie zamengesteld uit de navolgende leden: Steven van der Hagen, Steven Doenssen, Jasper Jansz en Cornelis D'Edel als fiskaal generaal, terwijl Jan Pietersz. Coen benoemd werd tot directeur-generaal van alle de kantoren in Indie en tot president van de kantoren te Bantam en Jakatra en hem, in die hoedanigheid, zitting in den Raad van Indie werd gegeven.

De in 1609 ingestelde raad van bestuur over geheel Indie, had tot nog toe weinig nut opgeleverd en zou ook nu nog onder den tweeden Gouverneur-Generaal Reynst niet die voordeelen aanbrengeu, welke men er van verwacht had. De voornaamste redenen van deze minder gelukkige uitkomst, waren; in de eerste plaats het klein getal van voor die betrekking geschikte personen, dat toen in Indie gevonden werd, en ten tweede, dat de Gouverneur-Generaal en zijne Raden te veel over geheel Indie waren verspreid, omdat er nog geen vaste hoofdzetel der Hooge Regering gevonden was. Merkwaardig is het oordeel, dat Jan Pietersz. Coen over den toestand en de inrigting van het bestuur in Indie bij den aanvang van het jaar 1614, aan de Bewindhebbers in Nederland mededeelde: «Alzoo,» schreef hij, «de Gouverneur-Generaal in het nemen van besluiten en in de «regering van den algemeenen Indischen staat, door gebrek «aan personen, geen collegie van den Indischen Raad geheel

¹ De instructie van G. Reijnst ontbreekt in de verzameling Instructien, ordonnancien, enz., door m^r. P. Myer uitgegeven. Dat stuk berust in handschrift op het Rijks-archief.

« en voltallig bij zich houden kan, zooals het behoorde en het
 «doel, de bestemming en de orders van de heeren Majores ge-
 «weest is; zoo is hij genoodzaakt en gedwongen geworden, om
 «daarin te volgen den voet en de maniere, die tot nu toe in
 «trein is geweest, dat is, van alles en in allen gevallen, te
 «delibereren en te disponeren, zooals hij, Gouverneur-Generaal
 «goed en meest raadzaam achtte, met advies en stem van alle
 «zoodanige personen, die dan op dat oogenblik bij hem tegen-
 «woordig waren, hetzij dat zij waren gouverneurs, kapiteinen,
 «kooplieden of schippers, welke dan zonder onderscheid in den
 «raad compareerden. Zonder onderscheid, zeg ik, zijn voor
 «dezen, die personen tot brede-raden gesteld en zijn zij nu
 «weder als raden gecompareerd, en dan alle zoodanige, als de
 «Gouverneur-Generaal bij de hand had. Of daaronder dan
 «geen onbekwamen en incapablen compareerden, is kennelijk.
 «Het gemeene spreekwoord zegt daarvan: daar vele raden zijn,
 «is veel raads; maar geen of weinig uitkomst; *la pluralité des*
 «*voix, emporte souvent la plus saine!* Gedurende den tijd,
 «waarin de Nederlanders van deze Indische vaart hebben ge-
 «bruik gemaakt zijn de raden, met welker stemme de staat
 «geregeerd is, kapiteinen, kooplieden en schippers geweest, die
 «allen van eenen bijzonderen aard of bijzondere vocatie zijnde,
 «dien ten gevolge tegen elkander partij en vijand waren. Die
 «vijandschap en haat 'is door dagelijksch en lang verkeer veel
 «grooter dan de vijandschap, die men artisans of menschen van
 «een bijzonder beroep uit de natuur elkander ziet toedragen.
 «Zij schieten ook altijd niet, langs verschillende wegen naar
 «één doel; maar elk heeft dikwijls volgens zijnen bijzonderen
 «aard, zijne natuur of complexie, een bijzonder wit voor oogen,
 «doch altijd onder pretext van het gemeene beste; daarnaar zij
 «ook door bijzondere wegen trachtende zijn Wat
 «inconvenienten, de partijschappen van voorgemelde drie per-
 «sonen, de schippers, de kooplieden en kapiteinen, de onwe-
 «tendheid, de nijd, haat en hunne bijzondere of contrarie af-

«fectie onder den gemeenen welstand medebrengen, bevinden
 «wij dagelijks en gevoelt de staat wel. De dependentie en den
 «eisch van deze zake te verhalen zou te lang zijn. Deze incon-
 «venienten zullen, zoo ik meen, verholpen worden, zoodra de
 «leden van het collegie, bestaande uit den persoon van den
 «Gouverneur-Generaal en de Raden van Indie geheel voltallig
 «bij elkander zullen kunnen blijven, en dan worde er in
 «dezen Raad gevonden; kennis van koophandel, navigatie, reg-
 «ten, krijgshandel en voornamelijk kennis van staat, en tegelijk
 «een vroom gemoed. De raadspersonen moeten ook niet comp-
 «tabel zijn en hetgeen door dit collegie is besloten en vastge-
 «steld, hebben de schippers, kapiteins en kooplieden te execu-
 «teren. Wil men van deze laatsten den raad inwinnen, of hun
 «mede voldoening geven, men vorme uit hun midden een con-
 «sultatieven raad; maar men beroepe hen niet om te delibereren
 «of te determineren.» ¹

Sedert de benoeming van een algemeen directeur over alle de kantoren in Indie, kwam er meer éénheid en samenwerking in den handel en de invloed van dien hooggeplaatsten dienaar der Compagnie, zou zich sterker en spoediger, vooral ook in de winsten en baten der Compagnie in het moederland hebben doen gevoelen, indien hij over meer middelen de vrije beschikking hadde gehad en zijne raadgevingen beter waren opgevolgd; kapitaal vooral ontbrak er in Indie. Tegelijk met of kort na de komst van den Gouverneur-Generaal Reijnst waren er wel een elftal schepen uit Nederland in Indie aangekomen; maar geld hadden de Bewindhebbers daarin, bijna niet overgezonden. Even onbeschroomd als Coen zijn oordeel over het bestuur in Indie had medegedeeld, ontwikkelde hij nu zijn gevoelens over de handelingen van het opperbestuur in Nederland. «Waartoe «strekt het,» schreef hij aan de Bewindhebbers, ² «dat de

¹ J. Pz. Coen aan de Bewindhebbers, (Heeren XVII), dd. Bantam 1 Januarij 1614.

² J. Pz. Coen aan de Bewindhebbers, (Kamer Delft), Bantam 27 Dec. 1614. N°. VIII der hierachter gedrukte stukken.

«eerste Gouverneur-Generaal ongewapend en de tweede generaal
 «zonder geld wordt uitgezonden; door ondervinding moesten de
 «Heeren het weten, dat in Indie de handel gedreven en gehand-
 «haafd moet worden onder beschutting en faueur van uwe
 «eigene wapenen, en dat de wapenen gevoerd moeten worden
 «door de voordeelen, die wij genieten door den handel, zoodat
 «de handel niet zonder den oorlog, noch de oorlog zonder den
 «handel kan blijven bestaan. Het zal UEd. gelieven, zich er
 «niet over te belgen, maar wij weten niet waarmede wij de
 «Heeren zullen verontschuldigen, vermits de fouten al te groot
 «en te menigvuldig zijn; hier geschieden dan ook we'nig abui-
 «zen, of men zal bevinden, als men de zaken dieper inziet,
 «dat UEd. daarvan de oorzaak zijn.»

Zoodra de Gouverneur-Generaal Reijnst, de teugels van het bewind in handen had genomen, zocht hij, tot uitvoering der instructie, welke hem door de Bewindhebbers was verstrekt, de regering van Bantam er toe te brengen om de nieuw ingevoerde hooge tolregten, weder af te schaffen en tevens de oude goede verstandhouding tusschen den rijksbestierder en de Nederlanders te herstellen. ¹ Het mogt hem echter niet gelukken zijn doel te bereiken, en bij zijn kort daaropvolgend vertrek naar de specerij-eilanden moest hij de uitvoering van die taak verder opdragen aan den president der kantoren Bantam en Jakatra, Jan Pietersz. Coen.

Die taak was inmiddels hoe langer, hoe moeilijker geworden.

De Pangéran rijksbestierder van Bantam verlangde wel de Nederlanders en alle andere Europeanen, in zijne koopstad als handelaars toe te laten en te behouden, uit hunnen handel,

¹ Artikel 22 zijner Instructie schreef aan den GG. Reijnst voor: «de Coninck van Bantam of die voor hem gouverneren maken het te grof met tolln en imposition, voornamentlyk moeten op de Moluksche en andere inlands varende schepen geen tolln te Bantam worden gedoogd; dit zou niet alleen schadelijk, maar ook schandelyk voor ons zijn en kwade gevolgen opwekken bij andere Indische Vorsten; echter moeten wij met die van Bantam, voor ons niterlijk althans, de beste vrienden blijven.»

zoowel regtstreeks door tolheffing, als zijdelings door geschenken groote voordeelen te trekken; evenzoo zag hij gaarne, dat Nederlanders en Engelschen zich binnen Bantam kwamen vestigen; maar hij wilde niet toestaan, dat door Europeanen sterke steenen huizen binnen Bantam werden gebouwd, omdat hij, en te regt, ten allen tijde meester over die vreemdelingen, die hij mistrouwde, wilde blijven. Hij verloor echter uit het oog dat ook de westerlingen uit begeerte naar winst zoo verre hunne togten tot binnen zijne stad hadden uitgestrekt, en dat hij in het einde den handel door hooge toltarieven en belemmeringen uit zijn rijk verdrijven zou. De Nederlanders van hunnen kant, wilden en konden zich op den duur niet aan de heffing van buitensporige toltregten onderwerpen, hun belang en de strenge bevelen uit Nederland schreven hun voor, grooten uit-, in- en doorvoer met lage tarieven, te verkrijgen. Evenmin konden zij zich met woningen vergenoegen, waarin zij zelve, zoowel als hunne goederen on eilig waren of waarin de koopwaren door vocht of ongedierte werden aangetast. Uit dien strijd van belangen ontstond eene voortdurende en steeds klimmende spanning tusschen den Pangéran rijksbestierder aan de ééne, en den directeur van den Nederlandschen handel te Bantam, aan de andere zijde. De Pangéran eischte hooge regten en groote geschenken, begunstigde nu eens, belemmerde dan weder, den handel der Nederlanders, naarmate grillen van Oostersche willekeur, inblazingen van hebzuchtige raadslieden, opwellingen van moed of indrukken van vreesachtigheid zijn gemoed beheerschten. Maar te midden van dit weefsel van hebzucht en sluwheid van den Javaanschen diplomaat, liep toch ook als een gouden draad, de edele zucht om den voorvaderlijken grond en de gemeente der belijders van den Islam, onafhankelijk, vrij en zuiver te bewaren, tegenover westersche indringers.

De wederpartij was de directeur van den handel der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, Jan Pietersz. Coen, een man, die, hoewel hij nauwelijks 27 jaren telde, de opbruis-

schingen van ongeduld over telkens terugkeerende belemmeringen, in zijn gemoed langen tijd wist te bedwingen, die, begaafd met eene onbuigzame wilskracht, den hem opgedragen last nooit uit het oog verloor, die van ambtspligt eene gewetenszaak maakte en boven dien ambtspligt aan niets den voorrang toekende, die met inspanning van alle krachten van ligchaam en geest, met verwaarloozing van eigen voordeel of belang, somtijds zelfs met miskennis van meer verheven pligten, geheel en uitsluitend zich toewijdde aan de belangen, welke door zijne meesters hem waren toevertrouwd.

Dat de voortdurende wrijving tusschen twee zoodanige grondstoffen, eindelijk tot ontbranding zou leiden, was onvermijdelijk. De staatkunde van Coen tegenover den bekwamen en listigen rijksbestierder, bestond aanvankelijk in niets anders, dan in het doen overhellen van den evenaar, beurtelings dan eens naar Bantam, dan weder naar de zijde van Jakatra. Wanneer hij bemerkte, dat noch zachte, noch harde middelen iets op den rijksbestierder vermogten, dan wendde Coen zich naar Jakatra, breidde daar de bewaarplaatsen van den handel uit en vermeerderde er het aantal Nederlanders, om later als de Bantamner door naijver en afgunst tegen Jakatra tot grooter toegevendheid scheen opgewekt, weder naar Bantam te keeren. In het einde evenwel, als de tolregten steeds hooger, de belemmeringen in den handel meer ondragelijk werden en de rijksbestierder zich van Nederlanders en Engelschen bediende, om beide mededingerende Europesche natien, met en door elkander te kwellen, kwam Coen tot het besluit, dat alleen maatregelen van geweld den Pangéran konden bedwingen. Maar nu ontbraken hem de hulpmiddelen om zijn besluit te handhaven. De Bantamsche rijksbestierder zag aan zijne tegenpartij de kans af, voorkwam hem en vond daartoe hulp en steun bij de Engelschen en Coen moest op zijne beurt zelf voor het geweld bukken, omdat het opperbestuur in Nederland hem zonder middelen, in Indie verlaten liet staan.

Voor Nederland scheen nu het spel verloren; maar terwijl de rijksbestierder door al te groote en ingewikkelde sluwheid en Javaansche diplomatie in eigen strikken verward geraakte, sprong Coen weldra, als een stalen veer, in vorigen stand terug. Nu werd het zwaard van Brennus in de schaal geworpen en sloeg de evenaar, die jaren lang dobberende gehangen had, over naar de zijde van Nederland. De uitkomst was: de vestiging van het Nederlandsch gezag op Java.

Nadat de Gouverneur-Generaal Reijnst, zijne pogingen om Bantam tot verlaging van tolregten en beter gezindheid te bewegen had zien mislukken en hij de volvoering van die taak verder aan Coen had opgedragen, was hij in den loop van de maand December 1614, met een deel zijner vloot naar Banda vertrokken, ten einde de eilanden Ay en Run te bezetten. Op zijne reis derwaarts bezocht hij de kantoren der Compagnie te Jakatra en Japara.

De nog onaanzienlijke factory der Nederlanders te Jakatra, diende slechts tot het vertimmeren van sommige schepen en het tolvrij in- en uitladen van kleederen uit Koromandel. Toch was daardoor reeds, de naijver en verbittering van Bantam jegens het leenroerige Jakatra, in hooge mate opgewekt. De Bewindhebbers hadden wel, in hunne brieven aan het bestuur in Indie, voorgeschreven, dat men de vriendschap met Bantam moest aankweken en onderhouden, tevens met voorzigtigheid den handel te Jakatra voortzetten en eene plaats zoeken voor een vrij, algemeen rendez-vous ¹; maar zulk eene lastgeving was gemakkelijker in Nederland op het papier te stellen, dan in Indie uit te voeren. Coen schreef dan ook met zijne gewone ongedwongen vrijmoedigheid daarover aan zijne meesters terug: «aan Bantam hooge tollen te weigeren, elders, te Jakatra, vrijen handel te zoeken; maar tevens vriendschap met Bantam te onderhouden zijn contrarierende maximen!»

¹ Resol. der HH, XVII, Maart 1614, art. 11.

Ook de regent van Jakatra begon, sedert hij den handel in zijne stad zag bloeijen en bij den Gouverneur-Generaal Both toegevendheid gevonden had, hoogere eischen te stellen en nieuwe tolregten van de levensmiddelen te vorderen. De Gouverneur-Generaal Reijnst wist echter met dezen regent, wien het vooral om geld te doen was, eene overeenkomst te treffen, waarbij hij zijne aanspraken op tolheffing van arak, rijst, boonen en visch, liet varen, tegen eene vaste jaarlijksche afkoopsom van 800 Realen; terwijl de handel en de uitvoer van alle andere koopwaren, even als voorheen vrij bleef, met uitzondering van het sandelhout en de specerijen, welke aan een regt van 5% onderworpen werden. ¹

Weinig verandering kwam er overigens, gedurende dit jaar, in de stelling der Nederlanders te Jakatra. De regent alleen geraakte meer en meer in eene vijandelijke verstandhouding met Bantam, omdat nu niet alleen de Nederlanders, maar ook de Engelschen zich te Jakatra hadden gevestigd. De Engelschen, die overal waar de Nederlanders de baan gebroken hadden, zich achter dezen vertoonden, hadden nu ook met den regent eene voordeelige overeenkomst gesloten, waarbij voor hen het toltarief tot 5½% werd verlaagd, terwijl zij 5¾% te Bantam moesten betalen. Zij vestigden zich tevens in eene faktory, nabij Jakatra, aan de westzijde van de rivier Tji-Liwong, tegenover de linkerzijde van de Nederlandsche faktory. ²

Na Jakatra te hebben bezocht begaf Reijnst zich naar Japara, waar hij de beloften van den Panembaban nog bijna geheel on vervuld en den aanbouw eener steenen loge vertraagd vond. ³ Hier verliet Reijnst Java's kusten en zeilde hij over Amboina

¹ Men vindt deze overeenkomst in het werk van den Hr. v. der Chijs, „De Nederlanders te Jakatra,” bijlage III en III*, bladz. 206—208 en ook in het copieboek der contracten op het Rijks-archief, Dl. I.

² Calendar of State papers, Colonial series, East-Indies, etc., 1513—1616, edited by Noel Sainsbury, esq. London, 1862, preface, page LIX en No. 739. Door dit berigt vervalt ook geheel, hetgeen de Heer van der Chijs, ll. zegt op bladz. 22.

³ Vergelijk hier achter no. X, der gedr. stukken.

naar Banda, ten einde er, volgens den bepaalden last der Be-
windhebbers, zich meester te maken van poelo-Ay.

Op den 14^{den} Mei 1615 deed hij op dit eiland eene landing, veroverde er twee versterkingen; doch voor eene derde, tegen de krijgsmagt, waarover hij beschikken kon, bestand, stiet hij het hoofd. Toen keerde hij naar Amboina terug en begaf zich van daar naar Ternate, alwaar hij in den raad van Indie gewigtige besluiten nam, over de vestiging van volkplanters en vrijhandelaars op Amboina, over het burgerlijk bestuur en de uitoefening van het regt, de handhaving van het monopoliestelsel, inzonderheid over de middelen om vreemde Aziaten en Europeanen buiten den archipel der specerijen te weren en eindelijk, over de gedragslijn, welke er tegenover de Bandanezen, die altijd voortgingen met zich aan de gesloten overeenkomsten te onttrekken, moest gevolgd worden. ¹

Hoewel de aanslag van den GG. Reijnst op poelo-Ay was mislukt, was de togt daarheen toch niet geheel vruchteloos geweest omdat daardoor op dat tijdstip ten minste, de ondernemingen, de koophandel en de woelingen der Engelschen waren verstoord. In dit gedeelte van den Indischen archipel begon de spanning tusschen de mededingende handelscompagnien der Engelschen en Nederlanders hoe langer hoe sterker te worden. De Nederl. Comp. had met de inlandsche bevolking, van die eilanden, welke de in Europa, toen veel meer dan nu, begeerde specerijen opleverden, overeenkomsten gesloten, waarbij deze zich

¹ Resol. GG. en Rade v. Indie, dd. 13, 14 Mei 1615 over den aanslag op poelo-Ay; waaruit blijkt dat Valentyn, Deel IV, blad. 267, onnaauwkeurig is; verder resol. GG. en R. 28 Mei, 5 en 10 Julij 1615. In deze resolutien treft men allerzondertlingste staathuishoudkundige begrippen aan, bijv.: van de vreemde Aziaten, als Maleijen, Javanen en Makassaren wordt in resol. 10 Julij gezegd, dat zij tot den handel in de specerij-eilanden vooral worden uitgelokt, door de realen, het geld waarmede de Nederl. Comp. hare soldaten, hare koopwaren en alles betaalde. Met geweld de Aziaten uit den archipel te drijven, durven GG. en R. niet te onderstaan; maar zij besluiten eenvoudig om niets meer in geld, alles in kleederen, rijst en andere ruilmiddelen te betalen, het geld werd uit de circulatie gehouden. Het dadelijk gevolg van dit besluit was: een militair oproer, een meer verwijderd gevolg: geheele ondergang van den handel in den archipel der specerijen.

verbonden had, om alle specerijen, voor langer of korter tijd, tegen vastgestelde prijzen uitsluitend aan de Compagnie te zullen leveren. Het sluiten van zoodanige overeenkomsten was bij inlandsche vorsten en bij de Portugezen reeds lang in zwang geweest en is een, in den handel, niet ongewoon gebruik. Doch door de toenemende mededinging en daarop gevolgde stijging der prijzen van de specerijen, zoowel als der levensmiddelen, werden de voorwaarden waaronder de Nederl. Comp. deze contracten gesloten of opgedrongen had, aan de inlandsche bevolking te zwaar, en toen deze zich daaraan wilde onttrekken werd dit monopoliestelsel door de Nederl. Comp. met zóó groote gestrengheid gehandhaafd, dat het langzamerhand als een uitgebreid net over den archipel werd toegehaald, waarin de inlander vreesde te zullen verstikken. Telkens op nieuw, trachtte de bevolking zich van die banden te ontslaan en telkens op nieuw ook, vond zij bij hare pogingen daartoe hulp, steun en aanmoediging bij de Engelschen, die, als mededingers van de Nederlanders, zich evenzeer van den specerijhandel op de Banda-eilanden in het oosten en in Europa, in het westen, meester wilden maken en die als middel daartoe, voor dit bijzondere geval, gaarne de leer van den vrijen handel predikten en aan de uitsluitende contracten tusschen Bandanezen en Nederlanders verbindende kracht ontzeiden.

Even als de bevolking der specerij-eilanden, bij de aankomst der Nederlanders, van dezen redding had verwacht uit de slaavernij, waarin zij door de Portugezen was gebragt, hoopte zij nu weder door de Engelschen van de Nederlanders te worden verlost. Zie, zeide eens een hoogbejaard Orang-Kiai der Bandanezen, met de hand naar de forten der Nederlanders wijzende, tot den Engelschen kapitein George Cockayne, van wien hij beter gedachte had dan van de Hollanders, omdat hij den Engelschman nog niet kende, zie, dat maakt dat de oude lieden weenen en de kinderen wenschen, dat zij niet geboren waren, Allah had ons een land gegeven; maar nu heeft Allah de Hollanders

gezonden, die ons beoorlogen en ons land ons willen ontnemen, opdat zij ons een plage Gods zouden zijn! Waar zóó de akker bereid was, viel het niet zwaar, het zaad van den opstand te zaaijen, en de Engelschen zaaiden den wind; maar beiden, Bandanezen en Engelschen, maaiden in het einde den storm.

Strijd en mededinging, geweldpleging en verzet ontvonkten op de specerij-eilanden, waaruit eindelijk een openbare oorlog tusschen Engelschen en Nederlanders op de kusten en stranden van Java, zou ontvlammen.

Wij hebben reeds vroeger vermeld hoe, sedert de eerste tijden van de vaart op Indie, kenmerken van vijandige mededinging tusschen Engelschen en Nederlanders zich hadden vertoond; ¹ maar toen bij charter van Koning Jakobus, in het jaar 1609 de regten, privilegien en het kapitaal der Engelsche kooplieden zoodanig waren uitgebreid, dat zij, met uitsluiting van alle anderen, in Engeland het regt van de vaart en den handel op Indie hadden verkregen, traden zij met grooter kracht in Indie op en werden zij ook door de Nederlandsche Compagnie, als meer gevaarlijke mededingers aangemerkt. Vooral sedert 1614, toen de Engelschen eene faktorij te Makasser hadden gesticht en van daar met de Bandanezen en Amboinezen in het geheim betrekkingen hadden aangeknoopt, intrigues tegen de Nederlanders hadden gesponnen, haat en afkeer tegen dezen onder de bevolking van Banda levendig hielden, kreeg de mededinging der Engelschen een gevaarlijk en vijandig karakter. In het voorjaar van 1614 bezocht zeker Engelsch scheepskapitein, Richard Weldyng, de Banda-eilanden en sprak met de bevolking over hulp en ondersteuning, die hij hun in zekere omstandigheden, zou kunnen verleenen.

Intusschen vernamen de Engelschen, dat de inwoners van Loehoe, Combello en Lissidy onder het gebied van Amboina, een grooten voorraad kruidnagelen voor hen zouden achterhouden en aan de

¹ Opkomst van het Nederl. gez. in Indie, Dl. III, bladz. 95 tot 108.

Nederlanders onttrekken. ¹ Op den 2^{den} Januarij 1615 werd nu door den president en raad der Engelsche loge te Bantam besloten eene expeditie naar de specerij-eilanden uit te rusten. De groote drijver van deze onderneming was de president John Jourdain, vroeger opperkoopman der Engelschen te Makasser; doch nu hun president te Bantam. In den voorzomer van 1615 werd dit plan ten uitvoer gelegd door de kapiteins en opperkooplieden, George Ball en George Cockayne, die den bepaalden last kregen, om eerst Makassar en daarna al die plaatsen in de Molukken te bezoeken, waar zij specerijen verkrijgen konden, er zoo mogelijk faktorijen te stichten, ook al stond de bevolking dier plaatsen met de Nederlanders in contract. Poelo-Ay en Banda-Neira werden door hen bezocht; maar húnne onderneming werd gestuit door den Gouverneur-Generaal Reijnst. Van de eene havenplaats tot de andere door de Nederlanders gedreven, hadden de Engelschen eindelijk op Combello, eene kleine versterkte plaats op Ceram, onder Amboina, waarvan de bevolking reeds sedert geruimen tijd in geheime verstandhouding met hen had bestaan, zich gevestigd en dáár de vlag geheschen. Maar ook hier ontvingen zij van den GG. Reijnst den last, om onmiddelijk te vertrekken, op grond dat deze sterkte aan de Nederl. Comp. behoorde. Ball en Cockayne moesten voor de overmagt wijken; doch de Nederl. opperlandvoogd had niet kunnen beletten, dat er inmiddels twee schepen der Engelschen met muskaatnooten en andere specerijen geladen, naar Bantam waren teruggekeerd. Bij die gelegenheid had een koopman van het Britsche schip, the Concord, Sophony Cozucke genaamd, een Rus van geboorte, heimelijk betrekkingen met de inwoners van poelo-Ay aangeknoopt en een der voornaamste Orang-kiai van de Bandanezen, met zich in zijn schip naar Bantam gevoerd, om als gezant der bevolking van Banda met den president en raad der Engelschen

¹ Vergel. het contract van Capitan-Hitoe en de Orang-kiai's en onderzaten van Loehoe, Lissidij en Combello, e. a. met de Nederl. Oost-Ind. Comp. in: Opkomst Nederl. gez. in Oost-Ind. Dl. III, bladz. 317.

aldaar te onderhandelen, over een wederzijds verbond tot bevrijding van Banda, van het juk der Nederlandsche Compagnie. ¹

Korten tijd na deze gebeurtenissen keerde de GG. Reijnst naar Bantam terug. Van daar zond hij eenige schepen naar de straat van Malakka, om gesteld te worden onder de vlag van den admiraal Steven van der Hagen, die zich vroeger reeds daarheen had begeven en die nu door deze versterking in staat werd gesteld, om onder het vuur der vijandelijke batterijen, na een hevig gevecht in de haven van Malakka, de Spaansche galjoenen te vernielen. Zonder zelf nog het groote gewigt zijner overwinning te beseffen, verijdelde de admiraal van der Hagen daardoor, eenen door den Gouverneur der Philippijnen, Juan da Silva, wel beraamden aanslag op Bantam. ²

Een ander gedeelte van de voor Bantam verzamelde scheepsmagt, zond Reijnst naar de specerij-eilanden terug, want nogmaals waren er gezanten der Bandanezen heimelijk bij de Engelschen te Bantam aangekomen, en was de tijding vernomen, dat de bevolking van poelo-Ay op nieuw tegen de Nederlanders in opstand en dit eiland, dat als de sleutel van de Banda-groep werd aangemerkt, bijna geheel in handen der Engelschen was geraakt. Onverwijd vaardigde Reijnst eenige schepen derwaarts af en zond hij aan den Gouverneur der Molukken, d'. Laurens Reael, het bevel om andermaal een aanslag tegen poelo-Ay te doen ondernemen. ³

De GG. Reijnst had inmiddels ook zijne zorgen gewijd aan de belangen der Compagnie op de oostkust van Java. Voor dat hij nog de Molukken had verlaten, had hij in de maand Mei 1615 den Raad van Indie, Steven Doenssen, den kom-

¹ Calendar of state-papers, Colonial series, East-Indies, 1513—1616, n°. 716, 724, 745, 862, 888, 904, 1004, 1006, 1022, 1023, 1072, 1078. Bruce, Annals of the honor. East. Ind. Comp. vol I, year 1615. Resol. GG. en R. 28 Mei en Junij, Julij, passim. 1615.

² Brief van St. v. der Hagen aan de Bewindhebbers, dd. 10 Maart 1616. Het gevecht werd geleverd in de eerste dagen van December 1615.

³ Resol. GG. en raden, 11 en 20 Oct. 1615.

mandeur Hendrik Brouwer en den opperkoopman Abraham van den Broeck aan boord van het schip de Sterre naar Grissée en Japara gezonden, met last om de onlangs gesloten vriendschap met den Panembahan van Mataram te bevestigen, zoo mogelijk eene nieuwe en betere overeenkomst met dien vorst te sluiten en met bevel aan Steven Doenssen in het bijzonder, om het Nederlandsche kantoor te Grissée op te breken, naar Japara te verplaatsen, aldaar de beraamde versterking te bouwen en er zelf als opperhoofd te blijven. ¹ Op den 7^{den} Julij 1615 waren deze afgevaardigden te Japara aangekomen; doch zij vonden er de schoone beloften van den Panembahan niet vervuld en nog slechts zeer weinig bouwmaterialen verzameld.

De oorlog op oostelijk Java had meer nog dan vroeger, uitbreiding gekregen. De vorsten van Soerabaija, Passaroean Toeban, Wirosobo, Djepan op Java, Arosbaija en Soemenap op Madura hadden te zamen een verdedigend verbond tegen den Panembahan van Mataram gesloten.

De regent van Kendal, één der krijgsbevelhebbers van den Panembahan, stond aan het hoofd van 20,000 man in de omstreken van eene plaats, welke Cliamat genoemd wordt. ² Tot dien veldoverste wendden zich de Nederlandsche gezanten, ten einde door zijne tusschenkomst tot den Panembahan van Mataram te worden toegelaten. Zij hoopten langs dien weg den hun opgedragen last te volvoeren, een nieuw contract, dat meer zekerheid zou opleveren, dan dat de kommandeur van Zurck had gesloten, te maken en uitvoering te verkrijgen van de afgelegde beloften. De regent van Kendal vergunde hun echter niet, tot den Panembahan, die met zijn leger te velde voor Wirosobo lag, door te dringen. Integendeel eischte hij nu betaling voor de beloofde steenen en het hout en verzocht vier stukken geschut, als een geschenk voor den Panem-

¹ Resol. GG. en raden, 19 Mei 1615.

² Vermoedelijk eene plaats tusschen Demak en Japara, zie hierachter, bladz. 95.

bahan. Twee dagen later kwam de regent zelf te Japara en bepaalde, dat de Nederlandsche loge kleiner moest worden gemaakt dan de oorspronkelijke aanleg uitwees. De betaling der bouwstoffen wilde hij wel kwijtschelden; doch hij volhardde in zijn eisch van vier stukken geschut. De Nederlanders hadden niet meer dan twee kanonnen beschikbaar en die lieten zij te Japara voorloopig in bewaring. De zending van Doenssen, Brouwer en van den Broeck, was dus niet geslaagd en in het volgende jaar moest het Nederlandsche opperhoofd, bij gebrek aan steen en werkvolk, zich vergenoegen met eenige woningen en pakhuizen van hout en bamboes op te slaan. De handel in rijst slaagde echter beter; in minder dan vijf maanden tijds, werden er 500 lasten rijst van Japara verscheept. Maar de eischen van den Panembahan of van zijne regenten werden er tevens hooger en onder voorwendsel dat er geen tolgelden te Japara werden geheven, vroeg men meer geschut, diamanten en goud. In hoeverre deze vorderingen regtstreeks van den vorst van Mataram, of van zijne regenten tot eigen bate, voortkwamen, wisten de Nederlandsche kooplieden niet te bepalen. Het belang van den rijsthandel te Japara was intusschen groot en het opperbestuur in Nederland was zelfs gedurende eenigen tijd er toe geneigd, om dáár het algemeen rendez-vous te stichten. Ook de vorst van Cheribon, waarschijnlijk naijverig op de handelsvoordeelen zijner naburen, bood omstreeks dezen tijd zijn land, als verblijfplaats aan de Nederlanders aan. ¹

Intusschen waren de dagen van den opperlandvoogd geteld. Lijdende aan den bloedgang bevond hij zich te Jakatra, toen het schip de Witte Beer te Bantam aankwam. Het bragt ongunstige berigten uit Nederland en de tijding dat de zoon van den Gouverneur-Generaal Reijnst, aan boord van dat vaartuig nabij straat Sunda was overleden en «naar het schijnt heeft «hem zoozeer bezwaard de overlijdinghe van zijn zoon, en de

¹ Zie hierachter N°. VIII, X en XI der gedrukte stukken.

«kwade tijdingen, dat de Edele Heer Generaal Reijnst op den « 7^{den} December tot Jakatra in den Heere gerust is.»¹

De betrekkingen tusschen den rijksbestierder van Bantam en den directeur van den handel der Nederl. Compagnie waren gedurende al dien tijd bij voortdoring gespannen gebleven. Een oogenblik scheen het, alsof er eenige toenadering tusschen de twee partijen komen zou, toen het berigt vernomen werd, dat de Gouverneur der Philippijnen, Don Juan da Silva, met eene vloot, Manila had verlaten, om, na zich in straat Malakka met een eskader van Portugesche galjoenen te hebben vereenigd, een aanval op Bantam en de Nederlanders op Java te wagen. Gelijktijdig liep het gerucht, dat ook de Panembahan van Mataram, die met Malakka verstandhouding hield, zijne wapenen naar het westen van Java wenden zou. Maar toen weldra het berigt kwam, dat het Portugeesch eskader voor Malakka, door den admiraal van der Hagen was vernield en da Silva's plannen daardoor waren verijdeld, dat de geruchten van des Panembahan's toeleg ongegrond waren, begon Bantam's rijksbestierder weder den hoogen toon van vroeger te voeren en nieuwe verhoogde tolregten te eischen. Halstarrig weigerde Coen zich aan nieuwe tolln te onderwerpen; maar gaf in den loop der onderhandelingen, aan de Bantamsche regering zijdelings den wenk, dat het Nederlandsch bestuur niet ongeneigd zou zijn, tot het aannemen van een verhoogd en meer uitgebreid toltarief, indien Bantam er zich toe wilde verbinden, om aan de Nederlandsche Compagnie den handel toe te kennen, met uitsluiting van alle andere Europeanen; doch de rijksbestierder wachtte zich wel van aan dien wenk opmerkzaamheid te schenken.

Het gewigtig ambt van opperlandvoogd was inmiddels in andere handen overgegaan. Na den dood van Reijnst, waren de leden van den raad van Indie te veel verspreid om te zamen vergaderd tot de keuze van een nieuwen Gouverneur-Generaal,

¹ Brief van J. Pz. Coen aan de Bewindh., 25 Dec. 1615.

zooals dit bij art. 54 der instructie van den overleden landvoogd was voorgeschreven, te kunnen overgaan. Het duurde alzoo tot den 19 Julij 1616 eer de raad van Indie, in voldoende getale vereenigd was, wanneer bij meerderheid van stemmen de gouverneur der Molukken, Dr. Laurens Reael, tot algemeen gouverneur gekozen werd. Onder zeer netelige omstandigheden aanvaardde Reael zijne betrekking. De grootste moeilijkheden, waarmede hij gedurende zijn bestuur te kampen had en die hem in het einde ook ten val hebben gebragt, waren de ondernemingen en aanslagen der Engelschen op de specerij-eilanden en de opstanden en oorlogen, welke in die gewesten van den archipel daaruit voortsporen. De laatste bevelen, welke Reael, terwijl hij nog gouverneur der Molukken was, van den Gouverneur-Generaal Reijnst had ontvangen, schreven hem voor, om in allerijl eene expeditie uit te zenden tegen poelo-Ay, dat weder in opstand en bijna geheel in de magt der Engelschen was geraakt. Dit bevel had Reael slechts ten deele uitgevoerd, omdat hij zich door valsche berigten had laten misleiden en uit vrees voor een aanslag van den Spaanschen Gouverneur der Philippijnen, het meerendeel zijner schepen bij zich in de wateren van Ternate gehouden had.

In de maand Januarij 1616 waren weder vier Engelsche schepen en een jagt onder bevel van den kapitein Castleton van Bantam vertrokken om Banda, Amboina, Hitoe, Loehoe en Combello te bezoeken.

Op de reë van poelo-Ay had Castleton van de bevelhebbers van het Nederlandsche schip Amsterdam, de vergunning weten te verkrijgen tot het beladen van zijn jagt met muskaatnoten, waartegen hij zich verbonden had om geen hulp of bijstand aan de bevolking van dat eiland, die in opstand was, te zullen verleen¹; hoewel hij bijna op datzelfde oogenblik een gezant-

¹ Bruce, *Annals of the Hon. East Ind. Comp.* Vol. I, 1616—1617, bladz. 188 etc. — *Calendar of state papers*, N°. 1101, 1616. March 14, 1102 en 1104.

schap der Bandanezen, dat bij de Engelschen te Bantam was geweest, daar aan land zette.

Intusschen was ook de Nederlandsche kommandeur, Jan Dirckz. Lam, van Bantam naar Banda gezonden om op die eilanden den opstand te dempen en de ondernemingen der Engelschen te verijdelen. Deze wist den Engelschen kapitein Castleton met zijne vier schepen te verwijderen en op den 5/6 April 1616 tastte nu Lam, poelo-Ay aan. Gelukkiger dan de Gouverneur-Generaal Reijnst, veroverde hij dit eiland geheel en stichtte er het fort Revengie. Hierop sloot hij op den 3 Mei den vrede met de Bandanezen, aan wie hij bij contract, hoogere prijzen voor hunne specerijen toestond.

De Engelsche kapitein Castleton had, nadat hij de Banda-eilanden verlaten had, zijn koers door de Molukken vervolgd en bezocht achtereenvolgens Amboina, Ternate, Matsjian en eindelijk ook Tidore, waar hij wapenen en krijgsbehoefden aan de Spanjaarden en inlanders tegen specerijen inruilde.

Niettegenstaande deze handelwijze bepaald in strijd was met de pligten van onzijdigen tegenover oorlogvoerende mogendheden, had Reael, die intusschen kennis had gekregen van onderhandelingen, welke in Europa tusschen de regeringen van Engeland en de Nederlanden over de belangen der Oost-Indische Compagnien werden gevoerd, «gemerct de consequentien en ten «reguarde van de alliance tusschen de Croone van Engeland «en H. Ho Mo.» daartegen geen openbaar geweld durven plegen, zooals de gebiedende last der Bewindhebbers hem dat voorschreef. De voorzigtige Reael hoopte het onweder, dat tusschen Nederlanders en Engelschen dreigde los te barsten, door zachte middelen te doen overdrijven; doch hij slaagde op die wijze er toch niet in, om eene botsing te voorkomen. Weinige maanden na het vertrek van den kommandeur Lam uit Banda, was poelo-Ay op nieuw in opstand gekomen, verscheiden Nederlanders waren er dood geslagen en zelfs op Amboina waren onlusten uitgebroken. De Engelschen hadden gevolg gegeven

aan de verbindtenis, welke zij met de bevolking der Banda-eilanden hadden gesloten. Zij waren wederom met eenige schepen in die wateren aangekomen en hadden de bevolking van poelo-Run en Ay, in hun verzet gesteund. De inlandsche hoofden en gemeenten, door strenge handhaving van het monopolie der specerijen en niet minder door het wanbestuur van een liederlijken Hollandschen kapitein, van het Nederlandsch gezag afkeerig gemaakt, hadden de souvereiniteit over hunne eilanden aan de kroon van Groot-Brittanie overgedragen.

De Engelschen hadden nu van poelo-Run bezit genomen, er de vlag geheschen, batterijen opgeworpen en toen op 13 Januarij 1617 de advokaat-fisikaal Dedel met twee Nederlandsche schepen en een jacht zich op de kust van poelo-Run vertoonde, werd hem door den Engelschen bevelhebber gelast om binnen 4 glazen, die wateren te verlaten, poelo-Ay mede aan het Engelsche bestuur over te leveren, onder bedreiging, dat, ingeval hij weigeren mogt, het Engelsche geschut uit de batterijen en schepen hem met geweld verjagen zou. Dedel had daarop hulp in Amboina gezocht en eerst na lang oponthoud, door storm veroorzaakt, had hij met den admiraal en raad van Indie, Steven van der Hagen, zich tegen de Engelschen kunnen verdedigen. Op den 12 Februarij werd nu het Engelsche schip, the Swan, vijandelijk aangetast en vermeersterd, en eenige weken later ook het tweede Engelsche schip, the Defence, door de Nederlanders in beslag genomen.

D^r. Reael werd nu wel door den loop der gebeurtenissen genoodzaakt tot krachtige middelen over te gaan; maar nu weder ontbraken hem voldoende strijdkrachten, omdat hij ter kwader ure een eskader onder den kommandeur Lam naar de Philipijnen had uitgezonden. Om niet geheel ongehoorzaam te zijn aan de bevelen van het opperbestuur in Nederland en het verlies van geheel Banda voor de Compagnie te verhoeden, begaf hij zich persoonlijk over Amboina naar Banda; maar moest de Engelschen op poelo-Run, ongemoeid laten. Hij meende dat er

nog zooveel kwaad niet uit die vestiging der Engelschen zou voortspruiten, indien men slechts zorg droeg, dat de aanvoer van levensmiddelen en specerijen naar poelo-Run wierd afgesneden. Met dat doel liet hij Nederlandsche schepen kruissen en trachtte hij met de Bandanezen weder in vrede te geraken.

Hoe weinig kracht hij ook tegenover de Engelschen in die oogenblikken ontwikkelde, toch schreef hij nog vreesachtig naar Nederland, « dat, hetgeen aldaar reeds voorgevallen was een vyer « zou ontsteken, dat sonder twyfel een grooten brant met sich « trecken sal, want aen onse syde, patientia laesa fit furor en sy (de « Engelschen) sullen des machtich synde, ook geen camp geven ». Reeds half uitgehongerd door den opstand, lieten de Bandanezen zich gemakkelijk door Reael tot vrede brengen, een vrede, dien zij plegtig beloofden te zullen eerbiedigen; doch waarvan Reael schreef: « dat het te wenschen ware, dat hij zoo ligt te « onderhouden als te maken ware, want de *Bandanezen beloven « dingen, die het hun niet mogelijk is na te komen* ». ¹

De vreedzame, gematigde, regtsgeleerde Reael, gaf dan ook den last aan de opperhoofden op Banda « om niet lichtverde- « lyck op elcke contraventie van particuliere artyckelen, den oor- « loghe wederomme aen te nemen; maer te trachten sooveel « vruchten als 't mogelyck sal sijn van dat lant te trecken ». Zulk eene handelwijze viel in het geheel niet in den geest der Bewindhebbers, die na jaren lang de geldkrachten der Compagnie te hebben uitgeput, om van het monopolie der specerijen meester te worden, dat monopolie nu op punt zagen, van hun door de Engelschen te worden ontruikt. Reeds in 1615 hadden zij, met angstige gejaagdheid aan den directeur-generaal van den handel in Indie, de onmenschelike en onverstandige vermaning gezonden, « dat men iets groots tegen den vijand moest uitrig-

¹ Resol. GG. en R. 25 Junij 1616. Brief v. J. Pz. Coen, dd. 1 Oct. 1616, n°. XV, hierachter. Brief van den GG. Reael aan de Bewindh. dd. Banda 11 Mei 1617. Missive van Corn. Dedel, dd. Neira 10 Mei 1617. Resol. Banda, 13 Jan.—23 Mei 1617. Calendar of state papers, enz. n°. 1101, 1102, 1104.

“ten, de Bandanezen vermeesteren, de principalen uit doen
 “roeijen en verjagen en het land liever met heidenen weder
 “doen peupleren, al zou men aldaar eenige boomen doen uit-
 “roeijen en den voors. lande desert maken!”¹

De reeks van tegenspoeden en moeilijkheden, waarmede de
 Gouverneur-Generaal te kampen had, was nog niet ten einde;
 weldra vernam hij de tijding, dat de onderneming door hem
 onder bevel van den kommandeur Lam tegen de Spanjaarden
 aangelegd, mislukt en het Nederlandsche eskader nabij de baai
 van Manila deels door de Spanjaarden vernield, deels verstrooid
 was.²

Reael had zich als opperlandvoogd nog niet op Java vertoond,
 hij besloot dus met de eerste moesson zich daarheen te begeven,
 hetgeen te meer noodig was, omdat hij met den directeur-
 generaal van den handel, Jan Pietersz. Coen, over vele hoofd-
 punten van regeringsbeleid in gevoelen verschilde, waardoor er
telkens wrijving tusschen deze twee hoofden van bestuur ont-
stond. Beraadslaging over die punten in den vollen raad van
 Indië, ten einde tot eene oplossing te geraken, scheen dus nood-
 zakelijk. Omstreeks de maand September 1617 verliet Reael de
 Molukken en kwam hij op den 18 September voor Japara aan.

¹ Uitgaand briefboek der HH. XVII, 30 April 1615. Aanschrijving aan Jan Pietersz. Coen.

² Deze zeeslag tusschen Jan Dirckz. Lam en de Spanjaarden, voor de baai van Manila op 28 October 1616 geleverd, was een der bloedigste en hevigste gevechten, welke er nog in die gewesten waren voorgevallen. Het schip van den kommandeur Lam, werd tusschen twee Spaansche galjoenen gekneld en in den grond geschoten; doch de kommandeur en 47 zijner scheepslieden werden weder uit zee opgevischt en gered. Het schip ter Vere zonk, brandende en vechtende; de schipper van den Aeolus, zekere Job Cornelisz. van Zierikzee, die met Spilbergen de reis om den aardbol had medege-
 maakt, stak, naar men destijds berigtte, toen hij het niet langer houden kon, den brand in zijn eigen kruid en slingerde met zich in de lucht, twee vijandelijke schepen, die aan hem vastgeklemd lagen; ongeveer 250 Nederlanders sneuvelden in dit gevecht; maar ook de vijand was na het einde van den strijd zoo magteloos, dat twee dagen later een Spaansch galjoen weerloos in handen der Nederlanders viel; terwijl meest alle overige Spaansche schepen, deels ten gevolge van lekken en grondschoten, deels door een opkomenden storm, geheel verloren giengen. Men treft het verhaal van dezen scheepsstrijd, in geen enkel gedrukt werk aan; maar wel in twee brieven van Coen, dd. 22 Aug. en 18 December 1617, handschrift R. Arch.

Reeds in het vorige jaar 1616, was op last van Reael, de opperkoopman, Gerrit Frederiksz. Druijff, als gezant der Nederlandsche Compagnie naar den Panembahan gezonden. De koopman Druijff had in last gekregen, te trachten naar een persoonlijk onderhoud met den Panembahan, omdat de vergunning tot het bouwen van een steenen fort en het vrij uitvoeren van rijst, vroeger aan den opperkoopman van Zurck verleend, door tegenwerking der regenten van den Panembahan, zoo men meende, niet tot uitvoering kwam. De vrije uitvoer van rijst was wel niet verboden; maar toch reeds meermalen belemmerd en de toegezegde bouwmaterialen waren nooit voldoende geleverd. De opperkoopman Druijff moest verder de vriendschapsbetrekkingen tusschen de Oost-Ind. Comp. en den Panembahan, naauwer toehalen en de aandacht van dien vorst op Bantam vestigen, hem voorspiegelen den roem, die hij behalen zou, indien ook Westelijk-Java onder zijn gebied gebragt wierd en tot bereiking van zulk een doel hem zijdelings een verbond met de Nederlanders voorlaan, onder voorwaarde, dat Bantam als vrije verblijfplaats aan de Nederlanders zou ten deel vallen. ¹ Dit derde gezantschap aan den Panembahan, had echter aan de verwachting niet beantwoord. « Sr. Druijff » zoo gaf Reael verslag van deze zending aan de Bewindhebbers, « is « naar ons contentement niet ontvangen; ick achtte dat de oude « Gouverneur, die met hem naar den Koning is geweest, hem « blind gehouden heeft om syn personnage te spelen, wederom « werden er twee metalen halve kartouwen geëischt ». ²

Nu, in September 1617, vond Reael den rijsthandel te Japara in vrij goeden stand, maar het bouwen eener sterkte of van een steenen huis werd nog steeds belemmerd. Hij gelastte nu, dat er dadelijk een steenen gëdong of pakhuis zou worden opgerigt. De vriendschap van den Sjah-bandar zocht hij door geschenken

¹ Zie hierachter n°. XVI der gedrukte stukken.

² Missive Reael aan de HH. XVII, dd. Bantam, 10 November 1617.

te winnen en verleende aan de Javanen vrijheid om onder zekere voorwaarden handel te drijven op eenige plaatsen van Amboina en Banda, « mits zij, alvorens eenige handelinghe te « doen, onder de Nederl. fortten zouden ankeren en zich aldaar « reguleren naar de orders, aan de respective Gouverneurs van « de plaatsen gelaten en naar de contracten tusschen de Neder- « landsche Comp. en de inwoners gemaakt ». ¹

Na dit kort bezoek aan Java's oostkust, begaf Reael zich in de eerste dagen van October (1617) naar Bantam. Hier vond hij de verhouding zoowel tot de Engelschen als tot den rijksbestierder van Bantam, meer dan ooit gespannen; terwijl de regent van Jakatra zich meer en meer teruggetrokken hield.

Hoewel er reeds sedert 1611 tusschen de beide regeringen van Groot-Brittanie en de Nederlanden, in Europa werd onderhandeld over de middelen, om de Engelsche en Nederlandsche Oost-Ind. Comp. in eene meer vreedzame betrekking tot elkander te brengen, waren te Bantam de twisten tusschen Nederlanders en Engelschen tot ongekende hoogte gerezen. De haat der Britten was vooral tegen Jan Pietersz. Coen gerigt, voor wien, zooals zij in hunne ruwe taal zeiden, de hoogste galg van Oud-Engeland nog niet hoog genoeg was.

Reeds sedert 1616 vielen er telkens straatgevechten binnen Bantam voor; maar kort na de komst van Reael te Bantam en terwijl hij voor weinige dagen naar Jakatra gegaan was, ontstond er een oploop, zoo hevig als er nog geen had plaats gehad. Er waren eenige Spaansche en Portugeesche gevangenen aan de Nederlanders ontloopen en dezen hadden in de schepen der Engelschen eene veilige schuilplaats gevonden. Toen een Nederlandsch opperkoopman, die overloopers terug vroeg, werd hij met schimp en smaadwoorden door de Engelsche overheid ontvangen en hem de uitlevering geweigerd. Het was daarbij gebleven; maar eenige weken later, had zich één dier Spaansche

¹ Resol. GG. en R. 18 Sept. 1617.

gevangenen te Bantam op straat vertoond en was hij door de Nederlanders opgepakt en in een pakhuis gesloten. Zoodra dit bekend werd, liepen de Engelschen te wapen en deden, vereenigd met inlanders in hunnen dienst, een aanval op de Hollandsche loge, plunderden een pakhuis, sloegen eenige Nederlanders en Japansche soldaten dood, terwijl er nog meer gekwetst werden. Ook aan de zijde der Engelschen, die overigens in dit gevecht de overhand behielden, bleven er eenigen op de plaats liggen.

De haat en opgewondenheid der Engelschen waren ten top gestegen, sedert zij vernomen hadden, dat twee hunner schepen nabij Banda waren genomen en de inbezitneming van poelo-Run daardoor zonder vrucht voor hen blijven zou. Zoodra de Gouverneur-Generaal en de raad van Indie, die toen juist met Coen voor eenige dagen te Jakatra vereenigd waren, de tijding hadden vernomen van den geweldigen aanval der Engelschen op de Nederlandsche loge te Bantam, werd er eene talrijke scheepsmagt voor Bantam verzameld, om de Engelschen daarmede in ontzag te houden en van den Koning en rijksbestierder van Bantam werd regt geëischt over dit geweld op de Nederlanders gepleegd. Nu trad het Nederlandsch-Indisch bestuur ook met krachtiger maatregelen tegen den indrang der Engelschen op. Bij plakkaat werd bekend gemaakt; dat de vaart op Banda, Amboina en de Molukken voor de Engelschen zou zijn gesloten, op grond, dat de Nederl. Oost-Ind. Comp. zich den alleenhandel in die gewesten had verworven en dat bij overtreding van dit plakkaat, de Engelschen met geweld zouden geweerd worden. Bovendien besloot de raad van Indie, dat de Gouverneur-Generaal met eene voldoende scheepsmagt naar de Molukken zou terug keeren, om de hand aan de uitvoering van dat plakkaat te houden. De groote drijver van die besluiten was weder Jan Pietersz. Coen, wiens meening op die van den Gouverneur-Generaal in den raad van Indie had gezegevierd. « Het kan « aldus niet bestaan », schreef Coen aan het opperbestuur in Nederland, « kunnen wij geen vrienden (met de Engelschen)

« zijn, laat ons dan den oorlog afkondigen; want het is te schandelijk en te moorddadig, dat wij elkander vermoorden en doen vermoorden, zonder dat er regt over gedaan werd. Het is al lang geleden, dat de Engelschen mij zelve den dood gezwooren hebben, nu zijn er weder vier van de onzen, die de Compagnie 10 à 15 jaren trouw hebben gediend, dood gebleven, en drie Japanners, die het leven der overige Nederlanders hebben gered”.¹

Weinig minder gespannen dan de verhouding tot de Engelschen had Reael de betrekkingen tusschen de Nederlanders en den rijksbestierder van Bantam gevonden, hoewel naar den aard van den Javaan, die vijandschap zich niet zóó door uiterlijke kenmerken vertoonde.

Sedert de laatste maanden van 1616 had Coen weder met groote moeilijkheden in den handel te kampen gehad. De rijksbestierder had tot zijn meest vertrouwden raadsman gekozen, zekeren Linco, een tot den islam bekeerden Chinees, en nu had Coen te strijden tegen de zaamgespannen toeleg van een slimmen Javaan en een listigen Chinees. Wanneer Coen peper kocht, deels à contant, deels met betaling in voorschot; maar onder beding van levering op tijd, dan joegen de Chinezen onderling de prijzen van de peper op, met het geld, dat zij reeds van de Nederl. Comp. hadden ontvangen en als dan de tijd van levering gekomen was, dan weigerden zij den peper te leveren, onder voorwendsel dat de prijzen te hoog waren gestegen. Indien Coen dan regt bij den rijksbestierder vroeg tegen de Chinezen, omdat zij in gebreke waren van levering op bedongen tijd en prijs, dan kwam hij terecht bij Linco en hij kon geen regt krijgen en dit gebeurde gewoonlijk op een oogenblik, dat er een schip, half vol geladen, bijna gereed om te vertrekken, op het overige der lading lag te wachten en Coen dus

¹ Resol. GG. en R. 5, 9 en 18 Dec. 1617. Brief van Coen aan de Bewindhebbers, 18 Dec. 1617, N°. XX, hierachter. Dagverhaal van Bantam, 19 Julij, 6 Sept. en 22 Nov. 1617.

om peper verlegen was. Nog weder eene andere streek was, dat de rijksbestierder, door zijne Chinezen en andere tusschenpersonen, want zelf scheen hij nooit in de zaken betrokken, al de peper in de bovenlanden liet opkopen. Nog gebeurde het ook, dat Chinezen, die geld of peper aan de Comp. schuldig waren, vermoedelijk met hun eigen goedvinden, op last van den rijksbestierder, onder allerlei voorwendfels werden opgepakt en vastgezet. Die Chinezen beweerden dan, schijnbaar te regt, dat zij door *force majeure* belet werden te betalen of peper te leveren; terwijl bovendien nog somtijds het wegen van de peper door den Sjah-bandar, plotseling werd gestaakt. Lang hield Coen zich bedaard; maar werd toch door al die belemmeringen, in het einde zóó ongeduldig, dat hij ten laatste op eigen gezag, en zeer zeker onregtmatig, eenige Chineesche schuldeischers liet aanhouden en onder het eiland Babi Chineesche jonken, waarvan de lading geconsigneerd was op Chineesche handelaars te Bantam, in beslag liet nemen. Hieruit ontstonden nu weder nieuwe moeilijkheden, en zelfs brak er kort na de inbeslagneming dier jonken een brand uit, rondom de loge der Nederlanders, welke door Coen aan moedwil op last van den rijksbestierder gepleegd, werd toegeschreven. Werkelijk kreeg Coen kort daarna berigt, dat er in het geheim een aanslag tegen de opperhoofden en de loge der Nederlanders te Bantam was beraamd. Reael doorzag al die streken en aanslagen van den rijksbestierder en der Chinezen niet, hij meende dat er voor de wisselingen in den prijs van de peper, meer natuurlijke oorzaken moesten gezocht worden en wilden tegen inlanders en Engelschen liefst „soete middelen” gebruiken. Hij moest niettemin zelf regtsweigerung en eene zeer hooghartige behandeling van de zijde des rijksbestierders te Bantam onder vinden. Door meer kennis van personen en toestanden te Bantam en door zijnen meer doortastenden aard van zelf daartoe geleid, was Coen tot de meening gebragt en zocht hij die meening zoowel bij den Gouverneur-Generaal, als bij het opperbe-

stuur in Nederland ingang te doen vinden, dat de Nederl. Oost-Ind. Comp. niet langer de vriendschap van Bantam moest afbedelen en den rijksbestierder aldaar sparen; maar dat men of het kantoor te Bantam moest opbreken en zich elders vestigen, of met gezag en kracht van wapenen optreden; « want dat er « niets goeds te bekomen zou zijn, tenzij Bantam, zoowel als « Ternate, Amboina, Banda en alle andere mooren daartoe « worden gedrongen.» ¹

De staatkunde, welke het Nederlandsch bestuur in Indie, tegenover Bantam volgen zou, stond in naauw verband met het groote, altijd nog onopgeloste vraagstuk: de keuze van een algemeen middenpunt van handel en gezag voor de Nederl. Oost-Ind. Compagnie in Indie.

Opmerkelijk is het de onvastheid in meeningen, de besluite-loosheid, de slingeringen na te gaan, welke er bij het opperbestuur in Nederland zoowel, als bij de voornaamste hoofden van het bestuur in Indie over dit gewichtig punt nog altijd bestonden. De een sprak van Djohor of eenige andere plaats in straat Malakka, de ander stond Banka voor, weder een derde zocht die plaats op één der eilanden vóór of in straat Sunda, ieder had een eigen stelsel en aan het geven van hoogwijze raadgevingen of aan beroep op eigen ervaring en bevinding, ontbrak het natuurlijk niet. Indien de Oost-Indische Compagnie, die toen reeds zoowel in Nederland als in Indie krank was, reeds toen ware gestorven, zij ware zeker niet overleden door gemis, misschien wel door een te groot getal van medicijnmeesters. Gelukkig stond er weldra aan het hoofd der zaken in Indie, een geweldig heelmeeester, die op eigen gezag het mes in de wonde stak, vóór het te laat was. Toch, niettegenstaande de krachtige invloed, welke door Jan Pietersz. Coen op den loop der gebeurtenissen is uitgeoefend, gevoelt men zich tot de bekenenis gedrongen, dat de vestiging van het Nederlandsch gezag op Java, minder door de vrije keuze der Nederlanders, dan

¹ Zie N°. XV, XVIII en XIX der gedrukte stukken, hierachter.

wel door een merkwaardig zamentreffen van feiten; door den drang der omstandigheden is veroorzaakt. Het was alsof de Nederlandsche natie op één der schoonste en meest bevolkte eilanden van den archipel, op Java, tot de vervulling eener taak, tot bevrijding uit de banden van Oostersche willekeur en dwingelandij, tot verlichting en beschaving eener verdrukte bevolking werd geroepen en voorbeschikt. Zij zou welligt tot het bewustzijn dier hoogere roeping zijn opgeklommen, zij zou welligt tot de belijdenis zijn gebragt: «na vuur en stormwind «zweefde ook soms mij, schoon geen Elia, de Heer voorbij;» indien stoffelijke belangen haar niet hadden verblind, indien zij niet, juist toen, door hare leiders op het dwaalspoor ware gebragt van kwaadaardige twisten over de leer der Kerk en het gezag in den Staat.

In de berigtschriften voor de opperlandvoogden Both en Reijnst zoowel, als in dat, van het jaar 1617 voor Coen, door het opperbestuur in Nederland opgesteld, bespeurt men telkens dezelfde onzekerheid omtrent de keuze eener plaats tot middenpunt van den handel en het bestuur der Compagnie in Indie. Ook Coen beschouwde deze zaak langen tijd uit verschillende oogpunten en naarmate hem de eene of andere zijde van het vraagstuk meer of minder helder voor den geest stond, weifelde ook hij in zijne beslissing.

De hoofdpunten, welke Coen gedurende dien tijd van beraad in het oog hield, waren: vooreerst, dat de tegenwerking van Bantam moest worden gebroken, maar tevens ook dat hij Bantam niet mogt inruimen aan de mededingende Engelschen. In den aanvang van het jaar 1616, trachtte Coen zich wel onafhankelijk van Bantam te maken, door peperhandel met Djambi te drijven; ¹ maar het besluit scheen toch bij hem gerijpt,

¹ Bij het aanknoopen van handelsbetrekkingen met en het vestigen van een Nederlandsch kantoor te Djambi, reikten de inzigten van Coen verder; hij wenschte zich tevens met andere vorsten op de oostkust van Sumatra in betrekking te stellen, inzonderheid met den vorst van Palembang, van ouds een vijand van Bantam. Op den 10 Oct. 1616 schreef Coen aan den opperkoopman te Djambi, Soury, o. a. het navolgende:

dat nog slechts twee plaatsen in den archipel voor de stichting van een algemeen rendez-vous in aanmerking konden komen, Bantam namelijk of eene plaats daaromtrent, op Westelijk-Java en Malakka.

Met het oog op den Chineeschen handel en de overleveringen van den Archipel, scheen Malakka boven andere plaatsen de voorkeur te verdienen; maar het zou veel krachtsinspanning vereischen om die stad te veroveren. Verliet men in dien tusschentijd Bantam, dan liet men de baan vrij aan de Engelschen, die van daar met al hunne magt, den peperhandel zouden drijven en hunne ondernemingen op de specerij-eilanden voortzetten. Om die redenen was Coen van oordeel, dat het vooreerst nog de beste weg zou zijn, indien men de stichting van een voorloopig rendez-vous aanving te Bantam, en indien dan de Engelschen langzamerhand buiten Bantam konden gesloten of gedrongen worden, dan «kunnen wij ons,» zoo schreef hij, «ons daarmede vooreerst vergenoegen, intusschen alle onze «magt naar Malakka zenden, om die plaats te vermeesteren en «daar *sedia* te planten; maar zoolang wij de Engelschen niet «uit Bantam kunnen doen sluiten, is het geraden, in Bantam «zelve een goed fort te bouwen, Gode d' uitkomst te bevelen; «want Bantam is ligt te veroveren en heeft dat lot aan ons «wel verdient.»¹

Op het einde van ditzelfde jaar 1616 behandelde Coen dit belangrijke onderwerp nader, in zijne brieven aan de Bewindhebbers en toen weder scheen hij meer tot het kiezen van Malakka als algemeen rendez-vous over te hellen. «Malakka,» zoo schreef hij op 11 December, «moet met alle magt worden

«(U) sal oock gelieven ter gelegener tyt, eene redelycke vereeringe aen den Coninck «van Pallimban te senden, met danckbaerheyt van syne vrientelycke aanbiedinge, «presenterende d'onse met alle cortoyse wederomme, uyt sich selven aenroerende, «sonder andren te nomineren, off oock gesint soude wesen, met ons in alliantie en «verbinnisse te treden, tegens onse en hare vyanden, ja, soo U eens iemant van «des Coninck volck compt te spreeken; vraecht haer eens boertende, off hunnen «Coninck, wel Coninck van Bantam soude willen wesen.»

¹ Coen aan de Bewindhebbers, 5 Januarij, 31 Maart, 1616.

«aangetast, opdat de zaken in geen meerder disordre, de negotie «niet in verachtering en de Compagnie niet in meerder vijanden «worde gebragt.»¹

Hij bleef wel bij zijn gevoelen, dat Bantam eene meer geschikte havenplaats was voor de schepen, die uit Nederland door straat Sunda kwamen en naar de Molukken hunnen koers namen; doch indien men er zorg voor droeg, dat de schepen in een geschikt jaargetijde uit het vaderland vertrokken, konden zij met de moesson even goed over Malakka naar de specerij-eilanden geraken. Het groote voordeel, dat eene verovering van Malakka en het vestigen aldaar van het Nederlandsche gezag zou opleveren, was dat daardoor de Portugeesche magt, die zich uitstreckte van Goa tot Macao, in twee deelen zou worden gebroken, de kleedenhandel op de oostkust van Vóór-Indie en de peperhandel op de oostkust van Sumatra in handen der Nederlanders zouden komen. Bantam zou alleen dan vervallen in handen der Engelschen, indien de Bewindhebbers zich zwak betoonden, niet indien zij kracht en moed genoeg hadden om te bevelen, dat men, des noods met hulp van Palembang, Bantam met geweld zou dwingen, om de Engelschen en andere mededingende Europeanen buiten den handel te sluiten.

Op het einde van het jaar 1616, was Coen dus nog van oordeel, dat het middenpunt van Neêrlands handel en gezag in Indie te Malakka moest worden gezocht. Opmerkelijk is het nu, waar te nemen, hoe hij ten slotte tot een geheel ander besluit is gekomen en hoe Neêrlands gezag op Java is gevestigd, door een zamenloop van allerlei, schijnbaar minder gewigtige gebeurtenissen. Langzamerhand was de weinig belangrijke faktorij der Nederlanders te Jakatra aangegroeid. Eerst in 1616, toen er vrees bestond voor een aanval der Spanjaarden en Portugezen onder da Silva op Bantam, had Coen meer volk en veel kostbare waren van Bantam naar Jakatra overgebragt.

¹ Coen aan de Bewindhebbers, 10 October en 11 December 1616.

Rondom de faktorij was eene heining geslagen en door eene gift van 200 realen had men van den regent verlof verkregen, tot het bouwen van eenen steenen gëdong of pakhuis, met bovenwoning en gaanderij, zoodat het geheel eenigzins geschikt was om er zich des noods in te verdedigen.¹ Op het einde van 1616 en in den aanvang van 1617 kreeg de faktorij ten gevolge van de twisten met de Engelschen en met den rijksbestierder nog weder op nieuw uitbreiding. Eindelijk op den 8^m Decëmer 1617 besloot de Gouverneur-Generaal Reael in rade van Indie, toen hij op het punt stond van naar de Molukken terug te keeren, dat, om te voldoen aan de herhaalde en dringende aanschrijvingen van het opperbestuur in Nederland, de hoek van Ontong-Java, nabij de Versche-rivier zou gekozen worden tot plaats van een te stichten rendez-vous. De uitvoering van dat besluit werd aan Coen opgedragen aan wien, tevens de vrijheid gelaten werd, om, zoo hij dat beter achtte, daartoe eene andere plaats te kiezen, mits zij «zonder hostiliteit» van den regent van Jakatra verkregen wierd.

Doch een nieuw en onverwacht voorval maakte, ondanks de besluiten van Reael op 8 Decëmer genomen, dat op nieuw het aantal der Nederlanders en de stapel hunner koopmanschappen, binnen de steenen en omheinde loge te Jakatra versterkt en het gewigt dier faktorij bevorderd werd.

Er was in de jaren 1615 en 1616 te St. Malo in Frankrijk eene fransche Oost-Indische Compagnie opgericht en deze had twee schepen naar Indie gezonden, die voor een groot gedeelte met Nederlanders waren bemand. Gerard Leroy, Lodewijk Heyntsze, Jan Banninck Coeckebacker, Jan Jansz. Moll en zoo ik durf vermoeden, ook Lemaire, allen oude bekenden en tegenstanders der Nederlandsche Compagnie, hadden in die onderneming de hand gestoken. Omstreeks het einde van 1617 kwamen deze twee fransche schepen, de St. Michel en de St. Louis, ge-

¹ De overeenkomst daarover met den regent van Jakatra vindt men in het contractenboek, Rijks-arch. Dl. I en gedrukt bij v. der Chijs II., bladz. 19 en bijl. IV.

8 Dec
1617

naamd, na een zwerftogt door de Indische zee, langs Malakka en de oostkust van Sumatra, voor de noordwestelijke kust van Java aan. Sedert 1606 bestonden er plakaten door de Staten-Generaal der Ver. Nederlanden uitgevaardigd die nog onlangs in 1616 waren vernieuwd, waarbij het aan Nederlandsche schepelingen verboden was, in vreemden dienst naar Oost-Indie te varen. De fransche bevelhebber van de St. Michel, was op reis overleden en nu was een Nederlander, Hans de Decker genaamd, tot aanvoerder der expeditie aangesteld. Hans de Decker en de overige Nederlanders in franschen dienst, waren deels door Reael, deels door Coen op gezag der plakaten van de Staten-Generaal uit de fransche schepen geligt en in arrest gebragt. Reeds was Hans de Decker aan boord van een Nederlandsch retourschip gebragt, om naar Nederland te worden vervoerd, toen hij, met hulp der Engelschen, daaruit weder wist te ontvlugten en behendig zich te verbergen in het hof van den Bantamschen rijksbestierder. Hij bleef daar eenige dagen verborgen, eer Coen te weten kwam waar hij gebleven was. Zoodra Coen echter de schuilplaats ontdekt had, liet hij den vlugteling aan den rijksbestierder terug vragen, « op 't vriendelijkst vertoonende, welke « plakaten er, van de Ho. Mo. HH. Staten-Generaal waren uitgevaardigd ».

Intusschen meende Coen voldoende bewijzen in handen te hebben gekregen, dat de fransche schepen, in de Indische zee misbruik hadden gemaakt van de Nederlandsche vlag en met die in top, kaperij of zeeroof hadden gepleegd op koopvaardij-schepen van Soeratte. Coen vreesde teregt, dat daaruit kwade gevolgen voor de Nederl. Oost-Ind. Comp. zouden voortkomen, en nu deed hij voorloopig beslag leggen op het schip St. Michel, dat hij naar één der eilanden nabij Jakatra liet voeren en onder bedwang eener batterij in arrest liet bewaren. Decker van zijn kant, gesteund door de Engelschen, had door aanzienlijke geschenken den rijksbestierder voor zich gewonnen en deze weigerde kortaf den Nederlandsch-franschen vlugteling aan Coen uit te

leveren, « seer spijtig daarbij seggende, dat hij alle natie acces « en negotie in zijn land wilde vergunnen, dat het de Nederlan- « ders minder te doen was, om roverijen, die de Franschen op « naam der Nederlanders hadden gedaan of zouden mogen doen, « te voorkomen; dan wel, om voor zich alleen de negotie te « incorporeren; maar dat de Nederlanders in Bantam niet zouden « doen, gelijk zij in de Molukken, Amboina en Banda gedaan « hadden. Hij wilde Decker niet loslaten, hij sorteerde niet « onder de jurisdictie van de Ho. Mo. HH. Staten-Generaal». De rijksbestierder, die gevoelde dat hij ditmaal in zijn regt was en dat hij door de Engelschen werd ondersteund, wilde nu ook Coen dwingen, tot ontslag van het schip St. Michel, omdat het tegen het volkenregt onder de jurisdictie van Bantam was in beslag genomen. Om daartoe te geraken koos hij het middel, waarmede hij meende, dat hij de Nederlanders het best zou kunnen treffen. Hij verbood hun den uitvoer van peper, ook van die, welke reeds gekocht was. Coen liet over dit verbod zijne klagten hooren bij de invloedrijkste grooten van Bantam, welke eene partij tegen den rijksbestierder vormden, en nain vooral na de aankomst van eene lading peper uit Djambi de houding aan, als of hij met al de Nederlanders, al het geld en de koopwaren der compagnie, Bantam wilde verlaten. Hij verzamelde eenige schepen voor de stad, liet de loge ontruimen, alles in de schepen laden en verzocht toen zijn afscheid van den rijksbestierder. Deze hield zich in den aanvang als of het vertrek der Nederlanders hem onverschillig was; maar toen hij zag dat het voorgenomen vertrek ernstig gemeend scheen, werd hij met de zaak verlegen. De invloed der grooten, de begeerte des konings zelve, de vrees voor nadeel, werkten gezamenlijk uit, dat de rijksbestierder eindelijk den twist aan Coen gewonnen gaf en op nieuw den uitvoer van peper en het rustig verblijf te Bantam, aan de Nederlanders veroorloofde. De vrede scheen nu weder, een tijd lang, tusschen de twee partijen gesloten; doch de rijksbestierder kon kwalijk verdragen, dat hij voor Coen had moeten buigen en door zijne invloed en door

bemoeijingen van zijne Chinesche raadslieden volgde er voor de Nederlanders een geheele stilstand van handel, tengevolge van allerlei nieuwe streken van Chinezen, die intusschen veel peper opkochten. Maar Coen liet zijne tegenstanders niet met rust; eerst vroeg hij van den rijksbestierder, dat deze hem in de gelegenheid zou stellen van vrij als koopman met koopman te handelen, en dat de rijksbestierder hem hulp en regt verleenen zou tegen de « guiterijen » der Chinezen. Toen die hulp hem niet werd verleend en hij de zamenspanning der Chinezen onder leiding van den rijksbestierder zag voortduren, liet hij door die zamenspanning en de regtsweigering zich tot eene daad van onverdedigbare willekeur en misbruik van magt vervoeren. Hij gebod op eigen gezag, in de stad van den Bantamschen koning zelve, aan de inlandsche schippers, dat zij geen peper van de Chinezen zouden koopen, vóór dat de Nederlanders van die specerij waren voorzien, onder bedreiging, dat, in geval zij zich aan dat verbod niet wilden storen, zij zich in zee, voor schade hadden te wachten.

Intusschen was het fransche schip St. Michel door de geheele bemanning, ook door de franschen verlaten en werd het eenige maanden later door Coen verbeurd verklaard en in dienst der Nederl. Oost. Ind. Comp. gebruikt. Het tweede schip de St. Louis keerde in 1618, met kleine lading en met een half Fransche, half inlandsche bemanning naar St. Malo terug. Van den vlugteling Hans de Decker, vernam Coen niets meer, hij was vermoedelijk in het geheim op een Engelsch schip naar Europa vertrokken. ¹

Gedurende deze twist, welke de hevigste was, van allen die

¹ Zie hierachter n°. XXII. Uit het arrest van den St. Michel zijn later vele moeilijkheden tusschen de Nederl. en Fransche regering ontstaan, die eindelijk zijn opgelost, door het sluiten van eene acte van accoord, op den 20 October 1623 tusschen den Franschen gezant te 's Gravenhage en gevolmagtigden van de Staten-Generaal. De Oost Ind. Comp. verbond zich daarbij tot eene schadevergoeding aan de Comp. van St. Malo, van 550,000 Livres. Het eigenlijke doel, het verijdelen der fransche onderneming was intusschen bereikt.

er nog tusschen Coen en den rijksbestierder waren gerezen, had de faktorij te Jakatra goede diensten gedaan en had men meer nog dan vroeger, het gewigt dier nederzetting geleerd op prijs te stellen. Er waren daar nu reeds twee hoofdgebouwen, Nassau en Mauritius genaamd, binnen een pagger aan de rivier gelegen. Meer dan drie honderd personen vonden aldaar reeds hun verblijf, behalve de bemanning van af- en aankomende schepen en de verpleegden in een ziekenhuis. Op den 10^{en} Julij 1618 besloot Coen en zijn raad, om nu ook in de loge te Jakatra een klein garnizoen van 24 soldaten te leggen, « gemerckt deze plaatse ons alreede « voor een provisioneel rendez-vous gediend heeft en dienende « is.» Het wantrouwen van Coen tegen de Engelschen schijnt ook veel tot dit laatste besluit te hebben bijgedragen. Zoowel te Bantam als te Jakatra, waren eenigen tijd de Engelsche loges niet alleen de veilige wijkplaatsen van ieder, die aan de magt of het gezag der Nederlanders wilde ontloopen, zij waren ook de werfkantoren, waar Nederlandsche soldaten, matrozen en dienaren van minderen rang door hooge handgelden en schoone beloften werden geronseld. Zeker Engelsch opperkoopman, George Ball werd als de groote drijver van dat werk aangezien, terwijl een ander Engelschman, Nicholas Uffelet, opperhoofd der Engelsche loge te Jakatra, als den aanlegger werd beschouwd van eene zamenzwering onder de inlanders, welke ten doel had, Coen en al de Nederlanders te vermoorden en de loge te Jakatra af te loopen. Coen liet dan ook een plakkaat afkondigen, waarbij het aan de Nederlanders en aan allen, in dienst der Nederl. Compagnie, verboden werd binnen de huizen der Engelschen te gaan of met Engelschen in Chineesche speel- en drinkkitten te zamen te komen.

Inmiddels had Coen, ten einde uitvoering te geven aan het besluit van den opperlandvoogd Reael, van den 10^{den} December 1617, aan den regent van Jakatra, onder aanbieding eener aanzienlijke som gelds, verlot verzocht tot het stichten op zijn

grondgebied van een voorloopig rendez-vous. Sedert dat aanbod en die vraag waren gedaan, had de regent zich veel meer dan vroeger teruggetrokken; maar Coen had toch nog veel hoop behouden, dat hij langs den weg van onderhandeling, die zaak tot een goed einde brengen zou; het was eene zaak die slechts tijd en geld vereischte, of zoo als Coen zich uitdrukte, « zij « stond tusschen het loven en bieden.» Hij had er echter sedert niet zoo hard meer op aangedrongen; want de verstandhouding met den rijksbestierder van Bantam had na dien tijd weder eene, veel meer gunstige, wending genomen. In den loop van het jaar 1618 was er tusschen de Engelschen en den rijksbestierder, naar het scheen, groote tweedragt ontstaan en de Pan-géran gaf blijken van zich naauwer dan ooit te voren aan de Nederl. Comp. te willen aansluiten. Er bestond zelfs uitzigt, dat er met den rijksbestierder eindelijk een goed en voordeelig contract zou worden gesloten, waarbij billijke toltarieven zouden worden vastgesteld en zelfs de Engelschen uit den handel zouden worden gesloten. De raad van Indie, Arend Maertensz. was met de onderhandeling over zulk een verbond te Bantam belast en er werden reeds geschenken met den koning en den rijksbestierder van Bantam gewisseld. De vriendschapsbetuigingen schenen zoo goed gemeend, dat men, zooals Coen schreef, « bij- « kans den duyvel daarmee bedrogen zou hebben, » toen plotse- ling en snel achter elkander, gewigtige gebeurtenissen op Java plaats grepen, waaruit Coen meende duidelijk te kunen afleiden, dat er tusschen de voornaamste vorsten en regenten van Java eene zamenzwering was gesmeed, ten einde de stichting van een algemeen rendez-vous der Nederlanders op Java, door een algemeen moord te voorkomen.

19/8 '18 Op den 19^{en} Augustus 1618 ontving Coen, geheel onverwacht, de tijding, dat op 8 Augustus het Nederlandsche kantoor te Japara door den regent aldaar, op last van den Panembahan van Mataram, was afgehoopen, de goederen geroofd, drie Nederlanders gedood, anderen gekwetst en de overigen, als gevan-

genen naar het land van den Panembahan waren vervoerd. ¹

Deze tijding kwam des te meer onverwacht, omdat Coen in den waan verkeerde, dat de Nederlanders in de beste verstandhouding waren met den Panembahan, op wien hij reeds het oog geslagen had, om zoo noodig, Bantam in bedwang te houden. Nog nooit had de Panembahan dan ook, eenig vijandelijk voornemen getoond, wel hadden de Nederlanders sedert eenigen tijd geen rijst meer te Japara kunnen verkrijgen; maar vijandschap hadden zij niet vermoed. De Gouverneur-Generaal Reael had op zijn terugtocht naar de Molukken, in de maand Junij, den koopman Cornelis van Maseyck met geschenken naar den Panembahan gezonden om weder vrijen uitvoer van rijst te verkrijgen en die afgevaardigde had, zoo hij meende, naar wensch zijn last volbragt; hij was tot nabij Karta gekomen, had dáár wel den Panembahan zelf niet gesproken; maar toch een zijner hoogste staatsdienaren, die hem welwillend had bejegend en hem verlot tot aankoop en uitvoer van rijst had verleend. ² Doch naauwelijks was Maseyck te Japara teruggekeerd of het werd duidelijk, dat de vriendschapsbetuigingen te Karta ontvangen, geveinsd waren geweest; want de loge te Japara werd afgehoopen. Coen kreeg dit bericht op den 19^m Augustus en den volgenden dag, den 20^m Augustus, scheen er nu ook eene verraderlijke aanslag op de loge te Jakatra te zijn gesmeed, die echter door het beleid en de tegenwoordigheid van geest van Coen en de Carpentier werd verijdeld. Er was dadelijk reeds, nadat de Nederlanders zich te Jakatra hadden gevestigd, groote naijver tusschen Bantam en Jakatra ontstaan, die zóó hoog dreigde te loopen, dat er bijna oorlog tusschen den leenheer te Bantam en zijn leenman te Jakatra uit was ontstaan; doch in den loop van het jaar 1617 was die verstandhouding geheel veranderd; er waren zelfs zeer vriendschappelijke be-

¹ Zie n°. XXVI hierachter.

² Zie het verbaal van dit gezantschap onder n°. XXV

trekkingen tusschen Bantam en Jakatra aangeknoopt. Coen had verzuimd een waakzaam oog op die betrekkingen te houden. De regent van Jakatra had een bezoek aan den koning van Bantam gebragt en hommage aan zijn leenheer gedaan, de leenheer van zijn kant had zijn leenman met een tegenbezoek vereerd. Nu, in 1618, was de Bantamsche prins, pangéran Gabang, die lang in vijandschap met zijn broeder den rijksbestierder had geleefd; maar nu ook weder met dezen was verzoend, sedert eenigen tijd met 500 volgelingen nabij Jakatra gelegerd, op het eiland Poetri, zooals het heette, om te visschen en te jagen in de warande van den regent. Coen was al sedert eenigen tijd zeer dringend door dien pangéran tot een bezoek op dat eiland uitgenoodigd, waarschijnlijk met de geheime bedoeling, zooals Coen echter eerst later begreep, om daardoor opspraak onder de gemeente te veroorzaken. Er liep namelijk onder de bevolking van Jakatra een gerucht, dat de Nederlanders het eindelijk eens waren geworden met den rijksbestierder van Bantam en dat deze twee verbonden partijen nu den regent van Jakatra uit zijne waardigheid ontzetten en voor hem in de plaats, den pangéran Gabang tot regent van Jakatra wilden verheffen. Nog kort te voren zou zulk een gerucht geen ingang hebben gevonden; maar sedert er inderdaad toenadering tusschen den rijksbestierder en Coen scheen te bestaan, kreeg het een schijn van waarheid. Dit praatje was uit Bantam overgewaaid en rondgestrooid; de Engelschen hadden niet verzuimd het op te sieren en te bevestigen. De bevolking van Jakatra was, juist zooals men te Bantam verlangde, onrustig geworden en had vol wantrouwen tegen de Nederlanders zich gewapend, de vrouwen en kinderen vlugten reeds naar het bovenland. Hoewel er viermalen reeds een aanslag tegen zijn leven was ontdekt, bragt Coen niettemin op den 20 Augustus het verlangde bezoek aan den pangéran Gabang. Hij bemerkte wel bij die gelegenheid eene vreemde gemoedsstemming bij dien inlandschen prins, doch hij bevroedde daarvan niet de ware reden. Toen Coen naar de Hollandsche loge

terugkeerde vond hij de geheele mannelijke bevolking van Jakatra gewapend op de been. Terstond na het bezoek van Coen was pangéran Gabang naar den regent van Jakatra gegaan en had hij den geheelen dag in den dalam doorgebracht. Des avond laat, als het reeds donker was en Coen gereed stond met de bezetting der loge het avondgebed te houden, meldde zich de pangéran Gabang, van meer dan 500 man vergezeld aan de poort van de Nederlandsche pagger aan, om, zoo als hij zeide, een bezoek aan Coen te brengen. Nu kreeg Coen argwaan; om tijd te winnen liet hij eerst met het avondgebed voortgaan en gelastte hij intusschen den opperkoopman, de Carpentier, dat hij den pangéran met een zoet praatje aan de poort zou ophouden en de gaanderij of omloop, welke in den vorm van een torentje rondom een der gebouwen liep en waaruit men het geheele erf der loge kon bestrijken, door een vijftigtal soldaten met geladen geweren en brandende lonten zou doen bezetten. Nadat de pangéran Gabang nu was binnengelaten en hij de voorzorgsmaatregelen, welke er genomen waren, had bemerkt, vertrok hij weder «met een even soo vriendelyck gelaet als hy gecomen was». Coen was overtuigd, dat er tusschen den aanslag te Japara en het voorgenomen, doch verijdelde verraad van den pangéran Gabang, verband moest gezocht worden. Nadat hij nader berigten had ingewonnen, twijfelde hij er niet meer aan, «dat,» zoo als hij schreef, «bij de coningen van Bantam en «Jacatra met toestemming van den Mattaram en alle andere om-«liggende grooten is voorgenomen geweest, omme het bouwen «van een generaal rendez-vous met een generale moort en be-«beroovinge van alles te prevenieren».

Dat de pangéran Gabang in overleg met den rijksbestierder van Bantam, dit voornemen gehad heeft, mag, nu men de verschillende berigten daarover kent, als vrij zeker worden aangenomen en het verdient de opmerkzaamheid, dat op den avond van denzelfden dag, waarop de aanslag verijdeld werd, het gerucht binnen Bantam algemeen was verspreid, dat Coen met

alle Nederlanders vermoord en de loge te Jakatra vernield was. Maar of de ongelukkige regent van Jakatra aan die moorddadige zamenzwering een werkzaam deel heeft gehad, zooals Coen voor zeker hield, mag op goede gronden worden betwijfeld. Die vorst had, wel is waar, van den aanslag kennis gehad; maar had die evenmin als sommige zijner grooten, goedgekeurd; doch hij was te oud, te afhankelijk en te kleinmoedig om er zich tegen te verzetten. Hij had in de zaak geen andere rol gespeeld dan die van een Pilatus, die zijne handen in onschuld wiesch en voor het overige de gebeurtenissen in haren loop liet drijven. Hij wekte echter het kwaad vermoeden van Coen tegen zich zelve op, door op onhandige wijze, ongevraagd zich te komen verontschuldigen. ¹ Dat Coen zich overigens vergist kan hebben, toen hij verband zag tusschen den aanslag te Japara en dien te Jakatra is mogelijk; doch niet waarschijnlijk. De Nederlanders te Japara zullen wel eenige aanleiding tot den moord hebben gegeven; maar die aanleiding strekte waarschijnlijk slechts tot een gewenscht voorwendsel; want overal langs de kust van Java, was er op dat oogenblik vrees en onrust onder de vorsten en grooten ontstaan, sedert Coen, op last van Reael, aan den regent van Jakatra verlof had gevraagd tot het stichten van eene versterking op zijn grondgebied. Van het eene einde tot het andere waren destijds de vorsten en regenten in onbegrijpelijk korten tijd onderrigt van alles, wat er met de Nederlanders omging en zij waren vol vrees, dat de westersche indringers zich in forten en kasteelen op Java zouden nestelen en dan weldra even als in de Molukken, zich als overheerschers zouden gedragen. Die vrees getuigt meer van scherpzinnigheid, dan van kortzigtigheid bij de Javaansche vorsten, en het is hoogstwaarschijnlijk dat

¹ Verklaring van P. de Carpentier en Cr. van Raemburgh, en relaas en depositie van Dr. de Haan, van discoursen van den Sjabandaar en ten hove gehoord en van een priester vernomen, dd. 31 Aug. en 12 November 1618, manuscript. Rijks-archief. Zie verder gedrukte stukken hierachter, n°. XXVII.

zij gezamenlijk eene poging waagden om die gebeurtenis te voorkomen.

De Panembahan van Mataram heeft later, in 1622, zijn aandeel in de zamenzwering wel ontkend, den moord te Japara voorgesteld als een op zich zelf staand feit, uitgelokt door het gedrag van één der Nederlandsche kooplieden; maar toen hij die ontkenning deed, was volvoerd, hetgeen hij in 1618 nog hoopte te verijdelen; Jakatra was veroverd, Batavia gesticht en de Nederlanders hadden vasten voet op Java gekregen. In de jaren 1628 en 1629 leverde de Panembahan daarentegen, door Batavia aan te tasten en te belegeren, het bewijs, dat ook hij het Nederlandsch gezag van Java begeerde te verwijderen. Coen beoordeelde dus, zoo ik meen, met juistheid den stand der zaken, toen hij de overtuiging uitsprak, «dat de koningen en grooten van Java, onderling «verbonden, in 1618, gezocht hebben, door een generaale «moord het bouwen van een generaal rendez-vous te prevenieren.»

De stelling waarin Coen zich geplaatst zag, was intusschen zeer haghelijk, «sittende met de vijantschap van alle de werelt «op den hals, de vijanden meer dan duizend tegen één sterk «zijnde.»

De bewindhebbers in Nederland hadden van het Indisch bestuur verlangd, dat het jaarlijks rijke retourladingen zou verzenden, dat het de Molukken, Amboina en Banda bezet zou houden, dat het uit dien Archipel, de Engelschen en alle andere vreemdelingen weren zou, dat het de Spanjaarden in Manila zou opzoeken en aantasten, dat het handelsbetrekkingen in China zou aanknoopen en den handel in geheel Indie van plaats tot plaats zou onderhouden, dat het eene vloot naar Arabie en Soeratte zou zenden, dat het den vijand alom alle mogelijke afbreuk zou doen, dat het eindelijk, de plaats zou kiezen voor een generaal rendez-vous en dáár een versterkt middenpunt van Neêrlands handel en gezag zou stichten; maar de middelen waarmede al die wijdstreckende bevelen moesten ten uitvoer worden gelegd, zond het opperbestuur uit Nederland niet. Geld,

kruid, wapenen, manschappen, schepen, alles ontbrak in Indie, of was althans in zoo geringe hoeveelheid voorhanden, dat het Indische bestuur zich overal even zwak gevoelde. Coen, te midden van verraad, vijanden en geveinsde vrienden gezeten, had niet meer dan 570 man en een weinig kruid tot zijne beschikking. Hulp van Europeanen had hij niet te verwachten, integendeel, de Engelschen aasden op zijn val en waren in 't geheim de bondgenooten der Javanen; de opperlandvoogd Reael was met de beste schepen naar Banda gezeild en kon hem niet bijspringen. Een ander zou alligt de belangen van een opperbestuur, dat alles verlangde, maar weinig verschafte en zijne dienaren verlaten, door vijanden omringd, liet staan, voor eigen veiligheid hebben prijs gegeven, of ten minste ontmoedigd zijn geworden; maar Coen liet zich noch versaaagd noch ontmoedigd maken. Juist de algemeene aanval, het gevaar, dat hem van alle kanten omringt, brengt hem tot het besluit van te volvoeren, wat hij in gewone omstandigheden niet gewaagd zou hebben te ondernemen. Het eerste dat hij doet, en dit kenmerkt den ambtenaar, is niet zich zelve of zijne manschappen, maar de kassen van de Compagnie in veiligheid op de schepen brengen. Daarna heeft hij voor korten tijd het voornemen om met al de goederen, de dienaren en de schepen der Compagnie naar het eiland Onrust de wijk te nemen; maar dat voornemen laat hij spoedig varen.

Hij roept zijn raad bijeen, komt met dezen tot het besluit, dat in den toestand waarin men zich bevindt over regt en redenen niet meer getwist kan worden, dat indien men niet wil vertrekken, noch zich zonder wederstand wil laten vermoorden, de Nederlandsche loge te Jakatra, zonder verder verlof aan den regent te vragen, in zoodanigen staat van tegenweer moet worden gebragt, dat men er zich tegen binnen- en buitenlandsche vijanden in staande kan houden. Terstond na dit besluit brengt Coen bezetting aan wal, werft matrozen, die op punt waren van naar het vaderland terug te keeren, weder aan, bouwt bol-

werken, werpt batterijen op, plant geschut, en neemt eindelijk op den 22 October 1618, het, voor de toekomst van Neêrlands gezag over Java, gewigtig besluit, « een volkomen fort te voltrecken ». ¹ Nu reeds wanhoopt hij niet meer aan de toekomst, hem staat, als ware hij een ziener, die toekomst reeds helder voor oogen, hij tracht iets van zijn vertrouwen, van zijn geloof, mede te deelen aan zijne nalatige meesters; « desespereert niet », zoo schreef hij aan de Bewindhebbers, « ontsiet uwe vijanden niet, daer is ter wereld niets, dat ons kan hinderen noch deeren; want Godt met ons is, trekt de voorgaande misslagen niet in consequentie, *daar kan in Indie wat groots verricht worden!* »

De rijksbestierder van Bantam en de regent van Jakatra waren geheel uit het veld geslagen door de wending, welke de zaken genomen hadden. Telkens werd Coen bij den regent ontboden; maar de raad wantrouwde die vriendelijke uitnoodigingen en besloot, dat Coen zich niet meer in den dalam begeven zou. De regent liet nu vragen waarom de Hollanders hem mistrouwden, zij zouden zich toch geheel verlaten op de bescherming, die hij hun had toegezegd. Maar Coen liet zich op nieuw verontschuldigen en antwoordde, dat hij als opperhoofd zich op alle toevallen en ongelukken moest voorbereiden en dat, indien de Hollanders, door eigen onbedachtzaamheid, vermoord mogten worden, hij, regent, de dooden niet meer zou kunnen helpen.

De ongelukkige vorst, die het werktuig was in de handen der Bantamsche regering, kwam eindelijk zelf binnen de versterking der Nederlanders, bezigtigde alles, scheen niets af te keuren, dan alleen een steenen bolwerk of kat, welke Coen tusschen de twee hoofdgebouwen der loge had doen oprichten en waaruit eene batterij de stad Jakatra bestreek. Op eigen veiligheid bedacht begon nu ook de regent van zijn kant zij in dalam te versterken en de stad met een muur te omringen. Schijnbaar bleef echter de verstandhouding tuschen Coen en

¹ Resol. Coen en zijn raad, Jakatra, dd. 31 Augustus, 22 en 28 October 1618, en n°. XXVII hierachter.

den regent vriendschappelijk, de versterking van Jakatra moest dienen, zoo vertelde de regent, tegen den Panembahan van Mataram, indien deze naar het westen van Java mogt overkomen. Coen ging rustig met zijne werken voort en bragt de woningen der ambachtslieden, het ziekenhuis en andere bergplaatsen over, naar het eiland Onrust. Hiertegen verhief nu weder de regering van Bantam hare stem en beweerde, dat het eiland Onrust tot haar gebied behoorde. Zij liet tevens bedreigingen tegen den benarden regent van Jakatra hooren, aan wien zij verweet, dat hij de voltooiing van de Nederlandsche sterkte niet belette. Een verbod aan allen, Chinezen en Javanen, van niet meer voor de Nederlanders te arbeiden volgde nu spoedig, waardoor Coen in het afwerken van het fort zeer werd belemmerd. Toch was Coen, op den 12 November 1618 reeds in staat, om aan de bewindhebbers te schrijven, dat « het volk en de goederen van de Comp. tegen alle geweld reeds genoegzaam verzekerd waren in het fort, dat hij maakte, en hiermede zal de weg zijn gebaad, om tot eene volkomen kolonie te geraken. Die van Jakatra zullen daardoor ook gedrongen worden tot vrede, want zoo zij iets anders onderstonden, wij zouden onze plaatse welhaast zooveel vergrooten, dat gijl. in Indie geen ander generaal rendez-vous zoudt behoeven ». ¹

Weinige weken later onderstonden niettemin Engelschen, Bantammers en Jakatranen iets anders, dan den vrede te bewaren; maar welhaast zou dan ook, hoewel niet dan na een bagchelijken strijd, de krachtige hand van Jan Pietersz. Coen, uit de kleine sterkte, de algemeene hoofdplaats van Neêrlands gezag en handel in Indie doen verrijzen.

Te midden van al de zorgen en gevaren, waarin hij gedurende de laatste maanden had verkeerd, ontving Coen de tijding, dat de Gouverneur-Generaal, Laurens Reael, was teruggeroepen en hij zelf, met het gewichtig ambt van algemeen opperlandvoogd, door het opperbestuur was bekleed.

¹ Zie n°. XXVIII der hierachter gedrukte stukken.

HOOFDSTUK II.

Den Gouverneur-Generaal Reael, die, hoewel hij door zijn krachten en meer voortvarenden Directeur-Generaal eenigermate op den achtergrond geschoven is, toch altijd nog de teugels van het bestuur in Indie voerde, hebben wij verlaten op het oogenblik, dat hij naar de Molukken terug keerde, om dáár zijns ondanks, de Engelschen te gaan bestrijden. De berigten over hetgeen hij in die gewesten heeft verrigt zijn schaars; doch zoo-veel intusschen blijkt er uit, dat hij dáár evenzeer als Coen op Java, met allerlei moeilijkheden had te kampen, die *hem* te zwaarder vielen, naarmate hij uit zijnen aard, meer tot vrede, rust en zachte maatregelen geneigd was. Bij zijne aankomst in den archipel der Molukken, vernam Reael, dat zelfs op het tot nu toe zoo getrouwe Ternate, eene zamenzwering tegen de Nederlanders, te naauwernood nog vóór de uitbarsting, was ontdekt; dat op Amboina voortdurend gisting onder de bevolking heerschte, dat Loehoe en Combello, waar zich de Engelsche invloed het meest deed gevoelen, zelfs in openbaar verzet waren gekomen. Op Banda-Neira was het grootste gedeelte der bezetting door ziekten weggemaaid; op Lonthor brak op nieuw de opstand uit. Pogingen, aangewend tot demping dier oproerige beweging, waren mislukt. Niettegenstaande te Bantam, bij plakkaat het verbod was uitgevaardigd, dat met de specerij-eilanden geen handel mogt worden gedreven, waren de Engel-

schen wederom met twee schepen, de Salomo en de Attendance in de wateren van Banda verschenen, om den handel met de nieuwe Engelsche vestiging op poelo-Run te onderhouden en om levensmiddelen en krijgsvoorraad aan de Bandanezen te verschaffen. Doch ook deze twee Engelsche schepen waren door de Nederlanders in beslag genomen.

Naauwelijks was Reael van Banda en Amboina, op zijne gewone verblijfplaats Ternate teruggekeerd en had hij daar een aanvang gemaakt met de uitrusting van een smaldeel, dat hij, onder bevel van den kommandeur Adam Westerwolt, naar de Philippijnsche eilanden zenden wilde, toen hij de tijding kreeg, dat hij door het opperbestuur in Nederland was teruggeroepen en de Directeur-Generaal, Jan Pietersz. Coen, in zijne plaats tot opperlandvoogd was benoemd.

Drie maanden nadat Reael tot het gewigtig ambt van Gouverneur-Generaal verkozen was, had hij aan de Bewindhebbers ter kamer van XVII een brief gerigt, ¹ waarin hij zich beklaagd had; « dat dit nu reeds de tweede reyse was, dat hij in eene « bediening gesteld werd, welke hem niet alleen lastig, maar « ook uytermate kostbaar viel, zonder voor de eene of de andere « bediening een duyts verbetering van gagie te ontvangen. Hij « vroeg dan ook om zijne verlossing, met des te meer vrijmoedigheid, omdat er, zoowel in Nederland als in Indie, genoeg « menschen te vinden waren, die voor de hooge betrekking van « Gouverneur-Generaal geschikt waren”. Onder die geschikte personen had Reael gewezen op Steven van der Hagen, op Hans de Haze, den advokaat Dedel en in de eerste plaats op Jan Pietersz. Coen, « een persoon van grooten oordeel, neerstich en « cloeckmoedig, die ter plaetse leydt, daer de standt van geheel « Indie, hem te huis komt”. Men mag het niettemin in twijfel trekken of de bedoeling van Reael geweest is, dat de bewindhebbers zijn verzoek om ontslag, wel zoo geheel ernstig

¹ Reael aan de HH. XVII, dd. 22 Sept. 1616, uit Maleijo op Ternate.

zouden opvatten; want aan het einde van zijn brief had hij er bij gevoegd: « UEd. gelieve ons oock te gedencken, als wesende « een mensche, die van natuyre veranderlijk zijn, want hoewel « ik tegenwoordig vastelijck besloten ben, mijn tijd geëxpireerd « zijnde, naer het vaderland te vertrecken, zoo zou mij nochtans « tijd ende gelegenheid en principalijck goede verdiensten in het « land kunnen houden ».

De vergadering der Zeventien sloeg echter op het slot van Reels brief geen acht; maar greep, naar het schijnt, met beide handen, het verzoek om ontslag aan. Zij schreef hem op den 31 October 1617 terug, eene missive, die wel aanving met de woorden: « Eersame, Lieve besundere; » maar waarin hem verder beleefd; doch vrij droog werd medegedeeld, dat zijn brief dd. 22 Sept. 1616 aan de bewindhebbers « wel was behandigd « en dat zij daerop na rijpe deliberatie verstaen en goedgevonden hadden, in zijne versochte ontslaginge te consenteren.»

De kamer van XVII benoemde ter zelfder tijd, in plaats van Reael, den directeur-generaal Jan Pietersz. Coen tot opperlandvoogd en zij scheen zóó bezorgd, dat Reael, de beleefde inkleding van zijn ontslag te veel naar de letter zou opvatten, dat zij, in eene geheime missive aan Coen, hare bedoeling duidelijk maakte en schreef, dat: « zoo zij den GG. had *geconsenteerd* « om naer huis te mogen overkomen, daarvan de meeninge niet « en is, dat het in des voors. Reels keuze en optie soude staen « om aldaer nog te mogen blijven en sijn verbonden tijd uit te dienen; maer begeeren wel expresselijck en belasten U diensvolgens « nogmaels bij desen, dat gij den voors. Reael, al waer 't, dat « hij nog verder in onsen dienst versochte te continueren, met « d'eerste schepen sult overseijnden, sonder eenichsins te gedoogen, dat hij aldaer langer soude blijven om vele pregnante « redenen en consideratien, ons daertoe moverende, die wij niet « geraden vinden, hierbij te voegen.» ¹

¹ Uitg. missiven der HH. XVII, aan Coen, dd. 25 Oct. 1617.

De oorzaak van de ontevredenheid der bewindhebbers over het bestuur van Reael moet vooreerst gezocht worden in redenen, welke met de partijschappen van die dagen in verband stonden. Reael toch, was de zwager en kweekeling van Arminius en de gunsteling van Oldenbarneveldt geweest; maar de hoofdoorzaak was de toegevende, zwakke en kleinmoedige houding, welke Reael tegenover de Engelschen had aangenomen. Toen in 1616 de kapitein Samuel Castleton met vier Engelsche schepen den handel in specerijen op de eilanden der Molukken gedreven had, de havens der Spanjaarden en van hunne bondgenooten niet alleen had bezocht; maar zelfs wapenen en kruid aan de vijanden van de republiek en van de Compagnie der Vereenigde Nederlanden had verkocht, had Reael dit bijna lijdelijk aangezien. Heftige verbolgenheid hadden de bewindhebbers reeds over die handelwijze aan den Gouverneur-Generaal en den Raad van Indie betoond; «wat beteekent het,» hadden zij afgevraagd, «dat gijl. de Engelschen voor Tidore hebt toegelaten en hun «het provianderen der Spanjaarden, het halen van nagelen dáár «hebt geaccordeerd; is het politieke consideratie, vreeze voor «tweedragt tusschen de kroon van Engeland en de Heeren Staten- «Generaal of subtiele arguatiën, waarmede gij elkander zoekt «wijs te maken, dat men de Engelschen niet onder des vijands «forten zou mogen aantasten en hunlieden beletten, met onsen «vijandt te handelen en denselven secours te doen?.... Het is «immers den extraordinaris goeden man gespeeld, waardoor wij «beduchten, dat de Comp. meer schade zal lijden, als door «eenige resolutie, die oyt aldaer genomen mach sijn en meerder «als Ul. vorige diensten sullen kunnen recompenseren.»¹

De geheele persoonlijkheid van Laurens Reael kon niet in den smaak vallen van hen, die toen het opperbestuur der Oost-Indische Compagnie in handen hadden. De grondslag waarop de Oost-Indische Compagnie rustte, was monopolie, monopolie voor de vaart uit Europa naar Indie, monopolie voor den specerij-

¹ Missive. Bewindh. aan GG. en Raden v. Indie, 12 April 1617.

handel in Indie. Om dat monopolie te handhaven, moesten alle mededingers, hetzij Engelschen of andere Europeanen, hetzij Boeginezen, Javanen of andere inlanders worden geweerd. Wilde men dat doel bereiken, dan moest men krachtige middelen daartoe ook niet ontzien. Maar nu beschouwde Reael het beletten van den koophandel aan Javanen, Boeginezen en andere inlanders als onregtmatig en als schadelijk voor de belangen der Compagnie. Die zienswijze strekt niet alleen tot eer van zijn karakter, maar ook tot bewijs van zijn scherpzinnig oordeel. In dit opzigt stond de meer zachtmoedige Arminiaan, Reael, op een veel hooger zedelijk en staatkundig standpunt dan de scherphoekige Gomaristen, de bewindhebbers, zijne meesters, dan Jan Pietersz. Coen, zijn opvolger, die, om het monopolie der Compagnie te bewaren, zelfs voor eene geheele ontvolking der Banda-eilanden niet zijn teruggedeinst en eigen naam en dien der Nederlandsche natie, in dat gedeelte van den Archipel, met eene schier onuitwischbare bloedvlek hebben beklad.

Als men nu echter Reael verder volgt in zijne handelingen en nagaat hoe zwak hij zijne eigene overtuiging handhaafde, hoe hij handelde, zwak ter linker- en zwak ter rechterzijde, dan verliest hij het hooge standpunt, dat hij gekozen had; dan zien wij hem middelen aanwenden om het doel, dat hij misprijst, te bereiken; maar juist omdat hij gevoelt, dat hij tegen zijne overtuiging handelt, wendt hij die middelen ten halve aan, hinkt hij op twee gedachten. Door hongersnood dwingt Reael de bevolking der Banda-eilanden tot het bezworen van uitsluitende contracten, waarvan hij zelf de eerste, zegt, dat er in beloofd wordt, wat niet gehouden kan worden, en als hij dan tot handhaving dier bezworen contracten geroepen wordt, dan deinst hij terug voor krachtige maatregelen.

De staatkunde is zelden het werk der heiligen, wel het allerm minst de staatkunde van krijgvoerende en veroverende kooplieden; maar waarom dan zulke meesters gediend, waarom geen ontslag gevraagd, niet op grond, zooals hij deed, van te karige

bezoldiging, maar omdat hij niet langer zijne overtuiging wil verkrachten. Indien men desniettemin Reael tot handelingen ziet overgaan, die den toets van het regt, naar zijn oordeel, niet konden doorstaan, verdient hij dan niet met de vraag te worden ontvangen: «Que diable! allais-tu faire dans cette galère»? De houding, welke Reael bovendien tegenover de Engelschen aannam, men moet het met de bewindhebbers erkennen, rustte geheel op eene dwaling. De verplichtingen van onzijdigen tegenover oorlogvoerende mogendheden, werden door de Engelschen ten eenemale miskend en geschonden, als zij hulp en bijstand leverden aan de vijanden van de Nederl. Compagnie en van den Nederlandschen Staat, of als zij de Bandanezen en andere bewoners der Molukken tot opstand tegen de Nederlanders aanhitsten en hun daartoe de wapens verschaften. Nu kon Reael, die bovenal een regtsgeleerde was en er behagen in schiep, om in zijn raad van Indie, de zaken uit allerlei oogpunten te beschouwen, wel een tal van staatsregelrijke vraagpunten opwerpen; maar daarmede kon hij bezwaarlijk het regt en het gezag der Compagnie handhaven, en indien de Oost-Ind. Comp. vele zoodanige ambtenaren had gehad, dan zou het niet lang hebben geduurd, of alle Nederlanders waren uit Oost-Indie verdreven.

Tegenover de Engelsche mededingers had Coen, het in die dagen juiste, eenig mogelijke standpunt gekozen; want de Britten hadden geen ander of beter doel en stelsel, dan de Nederlanders. Ook zij wilden, voor zich zelve, den specerij-handel veroveren, zij begeerden niets anders, dan in plaats van een Nederlandsch, een Engelsch monopolie in het leven te roepen; hun ontbraken slechts die middelen, die ondersteuning van hunne eigene regering, veelal ook die bekwaamheid, welke de Nederlanders destijds bezaten, om met geweld den alléénhandel en de heerschappij in Indie, te verwerven en te handhaven tegenover den inlander en tegenover alle overige Europeanen. Door Jan Pietersz. Coen is dat plan der Engelschen verijdeld, door hem

is het gezag en de handel van Nederland in Indie tegen de aanslagen der Engelschen mannelijk verdedigd. Opmerkelijk is daarvan de bekenenis, al komt die bekenenis wat laat, van een Engelschman, geen vriend der Nederlanders, van Sir John Crawford, als hij schrijft: «had they (de Engelschen) themselves «been succesful, without a doubt, they would have treated him «(Coen) and his countrymen in the same manner.”¹

De Gouverneur-Generaal Coen kreeg dan ook bij zijne benoeming op nieuw dringende bevelen van het opperbestuur, om alle vreemden uit den specerij-archipel te verwijderen, den toevoer van wapenen en levensmiddelen aan de Spanjaarden en Portugezen, hunne adherenten en bondgenooten te beletten en het opkopen van specerijen van de vijanden der Nederlandsche Compagnie, zoowel als van hare vrienden, waarmede zij uitsluitende contracten had gemaakt, krachtdadig tegen te gaan. Coen was de met juistheid gekozen man, om zoodanige voorschriften ten uitvoer te leggen. Met het zwaard zonder genade vervolgde hij de Engelschen van stap tot stap, verlamde in het einde al hunne bewegingen in den archipel, zonder zich veel te bekommeren over de moeilijkheden, welke daaruit konden voortspruiten en die hij door de diplomatie in Europa, zoo goed of zoo kwaad als dat gaan wilde, liet ontwarren.

De vergadering der Zeventien Bewindhebbers, had reeds op den 22 Augustus van het jaar 1617 eene nieuwe ordonnantie en instructie voor Jan Pietersz. Coen, als Gouverneur-Generaal, ontworpen; doch dit stuk was eerst in November daaropvolgende, door de Staten-Generaal en prins Maurits bekrachtigd.

In de maand Junij van 1618 kreeg Coen kennis van zijne benoeming; maar hij besloot den titel van directeur-generaal te blijven voeren, tot dat Reael, die op Ternate was, zijne betrek-

¹ Sir John Crawford, A descriptive dictionary of the Indian Islands, in voce Coen. De Eng. Comp. was bezielde met dienzelfden geest van uitsluiting, gebruikte tegen eigen landgenooten en alle andere interlopers dezelfde middelen als de Nederl. Comp.; dit blijkt telkens uit de brieven en besluiten der Engelschen; zie Calendar of state papers, colonial series, 1513—1616, passim, en hierachter bladz. 133.

king zou hebben nedergelegd, «opdat het niet schijnen zou, alsof «er twee hoofden in Indie waren». ¹

Behalve de algemeene instructie voor Gouverneur-Generaal en raden hadden de bewindhebbers nog een grooten bundel memo-rien en voorschriften, betreffende het bestuur, den handel en andere gewigtige onderwerpen aan Coen toegezonden.

Omtrent het bestuur in Indie gaven de Bewindhebbers, bij gesloten brieven bevel, dat, in geval Jan Pietersz. Coen vóór of tijdens hij de betrekking van Gouverneur-Generaal bekleedde, mogt overlijden, Steven van der Hagen in de eerste plaats en na dezen, Hans de Haze hem in de opperlandvoogdij zou opvolgen. Na de verkiezing van Reael wilden de Bewindhebbers naar het schijnt, vooreerst de keuze van een Gouverneur-Generaal niet meer aan den raad van Indie overlaten. De raad van Indie zelf, moest worden hervormd en tot een getal van negen leden worden versterkt, waarvan de eerste raad een bekwaam koopman, de tweede een ervaren zeeman, de derde een beproefd krijgsoverste, de vierde een schrander regtsgeleerde zijn moest. De vijf overige plaatsen moesten worden vervuld, door den directeur-generaal van alle de kantoren in Indie en door de vice-gouverneurs der Molukken, van de kantoren op de kust van Koromandel, van Amboina en Banda.

De vier eerste leden van het collegie moesten voortdurend den Gouverneur-Generaal vergezellen en met hem in rade be- raadslagen en besluiten. Een hoogst gewigtig vraagstuk van die dagen, waarover de bewindhebbers voorschriften aan hunnen nieuwen Gouverneur-Generaal te geven hadden, was de keuze van den hoofdzetel van 's Compagnies handel en bestuur, het algemeene rendez-vous. Wij hebben reeds opgemerkt, hoeveel wei- feling en besluiteloosheid over dit punt, bij het opperbestuur be- stond. Onder de Bewindhebbers waren er wel eenigen, die meer

¹ Het duurde tot Maart 1619, eer Coen den titel van Gouverneur-Generaal aannam.

bepaald het oog hadden gevestigd op Johor, Banka, poelo Sebessie, nabij de kust der Lampongs, vooral de uithoek Ontong Java, tusschen Bantam en Jakatra, was in aanmerking gekomen; maar de stichting van een algemeen rendez-vous op een sterk bevolkt eiland, oordeelden de bewindhebbers «eene zaak van grooten bedencken en peryckel». Zij durfden zelfs in de algemeene instructie voor Gouverneur Generaal en raden geen bepaalde plaats aanwijzen, zij stelden in dat stuk slechts eenige voorwaarden, waarop bij die keuze gelet moest worden. Die voorwaarden bestonden hoofdzakelijk daarin, dat de plaats eene goede reede voor aankomende en vertrekkende schepen moest aanbieden, zonder dat zij aan den loop der moessons was onderworpen; dat zij goed gelegen moest zijn voor de vaart en den handel der Chinezen; dat er versch water, hout en andere benodigdheden voor de schepen te verkrijgen waren; inzonderheid moest de plaats zóó gekozen worden, dat men door die keuze niet in oorlog met Bantam geraakte, opdat de Engelschen zich niet van den handel aldaar zouden meester maken. Mededinging van vreemden was ook nu weder het schrikbeeld der bewindhebbers, bij wie de moedige gedachte van Coen niet orees, om door kracht Bantammers en Engelschen in vrede te houden. De stad Bantam beschouwden de bewindhebbers nog altijd als den meest geschikten zetel van het Nederlandsch-Indische bestuur; «hoewel wij U» zoo schreven zij aan Coen, «evenmin als «vorige Gouverneurs aan eenige bepaalde plaats kunnen, noch «willen binden, zoo meenen wij toch, dat uw persoon ons «nergens beter dienst kan doen, dan in Bantam of daaromtrent «en dat alle andere plaatsen, beter dan deze, door brieven of «speciale gecommiteerden bij uwe directie bestuurd kunnen «worden.»¹

Toen al deze voorschriften en beschouwingen van het opperbestuur aan Coen ter hand kwamen, was door den loop der gebeurtenissen, de keuze van een algemeen rendez-vous, feitelijk

¹ De HH. XVII aan Coen, 25 Oct. 1617.

reeds beslist en was er te Jakatra reeds een Nederlandsch fort en voorloopig rendez-vous aangelegd.

Was er weifeling en besluiteloosheid bij de bewindhebbers omtrent de beantwoording van de vraag: wáár het middenpunt van Neêrland's gezag en handel in Indie moest worden gevestigd, zeer stellig waren daarentegen de bevelen, welke zij aan Coen gaven omtrent de gedragslijn, welke hij volgen moest tegenover de Engelschen, die toen weder in Europa op nieuw bezig waren, met het uitrusten van eene vloot naar Indie. Den handel der Engelschen moest hij bovenal tegengaan en hun beletten «voet aan land» te krijgen op één der eilanden van den specerij-archipel. Van Amboina, vooral van Banda en poelo-Run, moest hij zich geheel meester maken en de «peuplatie» dier weinig bevolkte landen, door Chinezen en «vrijluijden» werd hem krachtig aanbevolen. Dit laatste voorschrift stond in verband met reeds lang bestaande, maar nog altijd met veel weifeling uitgevoerde plannen, om in navolging der Portugezen, een Europeesch element, eene soort van Nederlandsche volkplanting in Oost-Indie in het leven te roepen. Het denkbeeld om kolonien, gevormd door Nederlandsche zeelieden, soldaten en handelaars, in Indie te planten, was bijna te gelijkertijd, als de algemeene Oost-Indische Compagnie ontstaan. Het zenden van huisgezinnen, hetzij naar het eiland Mauritius, hetzij naar Amboina, was reeds in de jaren 1604, 1606 en 1609 bij herhaling een punt van beraadslaging geweest in de vergadering der Zeventien. Eindelijk had men in 1609, in Nederland besloten tot de uitzending naar Indie, van een vijf en twintigtal kolonisten met vrouwen en kinderen. In het jaar 1611 plaatste de Gouverneur-Generaal Both die huisgezinnen, voor het grootste gedeelte op het eiland Amboina en vergunde aan deze volkplanters het drijven van een beperkten handel. In 1611 werd de uitzending van huisgezinnen op nieuw door de bewindhebbers in overweging genomen en in 1613 door hen besloten, dat de Gouverneur-Generaal in rade, de bevoegdheid hebben

zou van aan getrouwde lieden, die hunnen diensttijd bij de Compagnie behoorlijk hadden volbragt, toe te staan het drijven van handel voor eigen rekening, in zekere bepaalde koopwaren binnen de grenzen van den oostelijken Archipel. Op deze wijze dachten de bewindhebbers het vraagstuk in Indie te kunnen oplossen, van een handel te doen ontstaan, die vrij zou zijn; maar tevens «gelimiteerd.» De naam wijst reeds genoegzaam aan, wat daarvan te verwachten zou zijn. Zooals uit de bepalingen van de ordonnantie en instructie voor den Gouverneur-Generaal en de Raden van Indie, dd. 22 Aug. 1617, blijkt, verstond het opperbestuur onder vrijen gelimiteerden handel, een handel, welke door dienaren van de Compagnie, na afloop van hunnen verbonden tijd, in den Archipel der specerijen, voor eigen rekening zou worden gedreven, uitsluitend in rijst, sagoe, olie, hout, zout, vee en katoenen kleedjes, mits dit laatste artikel dan nog door de Compagnie hun geleverd wierd. Deze zoogenaamde vrijburgers werden bovendien aan vele andere bepalingen onderworpen. Zij waren verplicht hunne vaste woonplaats te kiezen binnen Maleyo op Ternate of in de vallei achter het kasteel van Amboina, of op aangewezen plaatsen op de eilanden Neyra, Ay of daaromtrent. Zij mochten geen huwelijk aangaan met inlandsche vrouwen, zonder vergunning van de plaatselijke overheid der Compagnie en dan nog alleen, indien die vrouwen te gelijker tijd tot het christendom overgingen. Zij mochten hunne slaven aan onchristenen niet verkoopen; in tijden van nood en van oorlog moesten zij in dienst der Compagnie, te water of te land, ten strijde trekken; zij waren natuurlijk onderworpen aan de civiele en criminele justitie van het Nederl. Indische bestuur of van bijzondere regters daartoe door de Compagnie aangesteld. Den handel op de vaste kust van Azie, op Japan, de Philippijnsche eilanden, Java, Borneo, Celebes en alle daaromtrent gelegen plaatsen was hun streng verboden. Daarentegen had de Gouverneur-Generaal in rade de bevoegdheid, van aan gehuwde vrijhandelaars «uit

« deeling te doen van eenige kokosboomen , als ook van eenig
 « gedeelte in de geconquesteerde landen , om die ten hunnen
 « behoefte te cultiveren , te bebouwen en vruchten daarvan te
 « genieten.» ¹

Het denkbeeld om zoodanige volkplantingen van vrijburgers te stichten , heeft zich meer uitgebreid ontwikkeld , nadat Banda veroverd en Batavia gesticht was ; van dien tijd af was dit één der meest geliefdskoosde plannen van Coen , dat hij door Chinezen , slaven en Nederlandsche huisgezinnen hoopte te verwezenlijken ; doch waarin hij door het opperbestuur in Nederland slechts flauw werd ondersteund ².

Doch wij mogen niet langer stilstaan bij de voorschriften , welke Coen bij zijne benoeming tot Gouverneur-Generaal , van het opperbestuur ontving ; wij moeten terug keeren tot het verhaal der gebeurtenissen op Java , alwaar de oorlog tusschen de Nederlanders aan de ééne zijde en de Javanen en Engelschen aan de andere , was uitgebroken . Ten einde aanleiding en oorzaak van dien oorlog te begrijpen , moeten wij vooraf voor een oogenblik onze aandacht wijden aan de betrekking , waarin de Nederlandsche en Engelsche Compagnien destijds tot elkander stonden .

De Engelsche Oost-Indische Compagnie had zich reeds in 1611 tot den koning Jakobus gewend , met klagten en bezwaarschriften , over de tegenwerking en de mededinging , welke hare scheepsoverheden en handelaars , met name de kapiteins Middleton en Keeling , van de Nederlanders in den archipel der Molukken en van Banda , hadden ondervonden . Het mag betwijfeld worden of de Engelsche Compagnie toen reeds geldige redenen voor die klagten kon aanvoeren , vooral indien men zich herinnert

¹ Men raadplege over de eerste kolonisatie-plannen : o. a. Resol. HH. XVII, Sept. 1604, Febr. 1606, Sept. 1609, 18 Aug. 1612, Febr. 1613. Resol. Gouv. Gen. en Rade v. Indie. 11 Febr. en 11 Maart 1611, 5 Junij en 16 Julij 1615. Algem. Ordonn. en Instr. voor GG. en R. 22 Aug. 1617, art. 56 sq. Opkomst van het Ned. gez. in Indie. Deel III, bladz. 390.

² Zie hierover verder, Hoofdstuk IV hierachter, in fine.

de dubbelzinnige rol, welke die Engelsche scheepsbevelhebbers op Banda hadden gespeeld, vóór en na den moord door de Bandanezen op den Nederlandschen admiraal Verhoeff gepleegd. ¹ De kracht der eerste bezwaarschriften der Engelschen wordt nog meer ontzenuwd, wanneer men in die geschriften de grofste onwaarheden aantreft. Het meest onbeschaamde verdictsel daarin was zeker wel de bewering, dat de Nederlanders alléén door hulp van Engelsche stuurlieden, den weg naar Indie hadden gevonden.

Koning Jakobus liet niettemin die bezwaarschriften, door zijnen gezant te 's Hage, Sir Ralph Winwood, aan de Staten-Generaal overbrengen. ² De Nederlandsche regering verzocht aan den Engelschen gezant, dat hij de bezwaren der Engelsche Oost-Indische Compagnie meer door bijzonderheden en feiten zou staven; doch Winwood antwoordde hierop aanvankelijk, dat de koning, zijn meester, niet aandrong op schadevergoeding; maar hem slechts gelast had, om eene vriendelijke bejegening en eene «vrije trafficque», voor zijne onderdanen in Indie van de Staten-Generaal te verzoeken. Het antwoord op deze nota, werd nu evenzeer in zeer algemeene uitdrukkingen gesteld. De algemeene Staten verwezen den Engelschen gezant naar het monopolie bij octrooi aan de Nederlandsche Compagnie verleend, als bescherm-middel voor de Indische vaart, tegen vijanden en mededingende vrienden, zij bragten daarbij in herinnering het bloed, dat er vergoten was en de groote kosten, welke de Nederlanders zich hadden getroost, om forten en vaste plaatsen in de Molukken tegenover Spanjaard en Portugees, voor zich zelve te verkrijgen. De onjuiste voorstelling van zaken door de Engelsche Compagnie, bleef daarbij evenmin zonder wederlegging. Er werden bovendien nog vele stukken aan de Engelsche regering overge-

¹ Zie: Opkomst van het Nederl. gezag in Oost-Indie, Deel III, bladz. 59, 94, 108 en hierboven blz. XXIII.

² Calendar of State-papers, Colonial series, n°. 591. Resol. St. Generl., 1 Febr. 1612.

legd, waarin de opkomst en ontwikkeling van de Nederlandsche vaart op Indie en de regten, welke de Nederlandsche Compagnie daarop meende te hebben, werden uitéén gezet. Sir Winwood schreef daarbij aan zijnen koning, dat er in Nederland vele lieden gevonden werden, die van gevoelen waren, dat het beste middel om de Spanjaarden en Portugeezen te overmeesteren, zou bestaan in eene vereeniging der Engelsche en Nederlandsche krachten in Indie. ¹ Toen echter noch koning Jacobus, noch de Engelsche Compagnie genoeg nam met deze ophelderingen en vertoogen besloten de beide compagnien, na overleg met de regeringen wederzijds, tot het doen bijéénkomen in conferentie van gecommiteerden der twee partijen. Nadat de Engelsche Compagnie zich ongenegen had getoond om den eersten stap te doen, vaardigde de Nederlandsche Compagnie hare gemagtigden naar Engeland af. Tot die zending werden verkozen de heeren Pauw, Boreel, Meerman en de advokaat-fisikaal van Holland, Hugo Grotius. Deze vertrokken in de maand Maart 1615, voorzien van brieven van credentie en voorschrijven van de Staten-Generaal en instructien van de bewindhebbers, naar London, alwaar zij op den 6^{den} April gehoor bij den koning verkregen en de conferentien met de afgevaardigden der Engelsche Compagnie op den 15^{den} April een aanvang namen. De hoofdpersoon in deze bijeenkomsten, was van de zijde der Nederlanders, de advokaat-fisikaal Hugo de Groot, wiens naauwe betrekking tot de Oost-Indische Compagnie ook hier weder helder aan den dag komt. Van zijne hand bezit het Rijks-archief een verbaal dezer zending, waarin hij telkens als de pen- en woordvoerder voor de belangen der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie optreedt. De instructien der Nederlandsche gecommiteerden schreven hun voor, om „vooreerst, aan den koning, de Engelsche Oost-Ind. Comp. en andere luyden, daer 't van noode sal sijn", te doen

¹ Resol. Staten Generl. 2 Febr. 15 Maart 1612. Depêche-boek, Engeland 1602-1614, bladz. 540 seq. Calendar of state papers. Col. series 606.

een verhaal, van de wijze waarop, de Oost-Indische vaart in Nederland was ontstaan, hoe deze, vreedzaam was aangevangen; maar allengs door de aanvallen der Portugezen en Spanjaarden was ontaard in een handel, gesteund en gehandhaafd door de wapenen; hoe de Nederlanders op dien weg voortgaande tot beveiliging van zich zelve en tot bescherming van hunne vrienden en bondgenooten in Indie, sterkten en fortressen op de Spanjaarden en Portugezen hadden moeten veroveren, nieuwe sterkten daarbij moeten opbouwen, en nu alleen met de wapenen den handel konden handhaven tegenover de Spanjaarden en Portugezen, die zoodra zij geen vijandelijke Europesche magt tegenover zich zouden zien, dadelijk door geweld den handel met andere Europeanen aan de inboorlingen, zouden beletten. Maar deze wijze van handel drijven had aan de Nederlanders veel geld en bloed gekost en kostte dat nog dagelijks meer.

Tusschen die strijdende partijen waren nu de Engelschen in Indie verschenen, om een zoogenaamden vreedzamen handel te drijven, waarmede zij niet alleen de vruchten wilden plukken van den arbeid en de moeite der Nederlanders; maar waarbij zij ook tevens groote schade en groot onregt aan de Nederlanders deden, door ammunitie van oorlog aan Spanjaarden, Tidorezen en Bandanezen te verkoopen.

De Nederlandsche Oost Ind. Comp. had zich geen beter advocaat kunnen kiezen dan Hugo Grotius, om deze sustenu, welke hij gedeeltelijk reeds tegenover de Spanjaarden in zijnen *commentarius de jure praedae* had bepleit, nu tegenover de Engelschen te verdedigen. Hij deed dit dan ook met kracht en liet niet na, de Engelschen er op te wijzen, als op het « principaelste point », dat indien een deel der vruchten van de specerij-eilanden aan de Nederlanders mogt worden onttrokken, zoodat zij de kosten voor uitrusting van schepen, voor garnizoenen, vestingen en krijgvoeren daaruit niet meer konden bestrijden, de Molukken weldra weder in handen der Spanjaarden zouden vervallen, die niet zouden nalaten de Engelschen, zoowel als de

Nederlanders en elke andere Europesche natie niet alleen uit die zeeën, maar uit geheel Indie met kracht te verjagen; terwijl daarentegen de Portugezen door de Nederlanders in de Molukken bezig gehouden, den vrijen handel in Indie aan de Engelschen niet konden beletten. Doch hoe krachtig de vertoogen van Grotius ook mogen geweest zijn, hij slaagde er niet in, de Engelschen te overtuigen, zoodat de overige punten van de instructie der Nederlandsche afgevaardigden, bijna geheel buiten behandeling bleven; en toch, in die punten lag de oplossing der bestaande geschillen besloten. Het was daarbij aan de Nederlandsche gecommiteerden voorgeschreven, om van de Engelschen te verkrijgen, dat zij de Nederlandsche compagnie «onverlet en on-
«gehinderd hare negotie en handelinge zouden laten doen in
«Amboina, Ternate, Banda en de eilanden, waar de Nederlan-
«ders uitsluitende contracten hadden, tot dat men een goeden
«voet en order met gemeen advies op dien handel zou hebben
«gesteld en dat men elkander niet zou turberen dáár, waar de
«eene of de andere partij forteressen, gebied of uitsluitende
«contracten had.»

De Nederlandsche afgevaardigden moesten verder trachten van de Engelsche een bepaald voorstel te vernemen, en indien dezen mogten begeeren met eenig kapitaal in gemeenschap te komen met de Nederlandsche Comp., moest men hen «wel scherpelijk onderstaan, op wat voet, wat manier en met welk kapitaal,» zij dat verlangden.

Doch zooverre kwam de onderhandeling niet; na lange en somtijds bittere gesprekken en verwijten tusschen Grotius en den Engelschen bewindhebber Parkins, kwamen beide partijen tot het besluit, dat de tijd nog niet was gekomen, om tot eene geschreven overeenkomst over te gaan. Koning Jacobus bepaalde nu dat de onderhandelingen moesten worden uitgesteld, tot een later te sluiten traktaat. In de tweede helft van Mei 1613 kwamen de Nederlandsche afgevaardigden onverrigter zake in Holland terug.¹

¹ Resol. Staten-Generl. 15 Maart, 31 Mei 1613. Resol. Kamer v. XVII, zitting Febr. 1613. Calender of State papers, Col. 641, 642, 643, 645 Verbaal (minuut) van Hugo de Groot, met bijlagen. (Manuscript. R. A.)

Gedurende het geheele jaar 1613 en het daaropvolgende jaar 1614 bleef niettemin de zaak op het tapijt en vooral te Londen werd er tusschen den Koning en den Nederlandschen gezant, Noël de Caron bij herhaling over onderhandeld; doch de Engelsche compagnie werkte de oplossing der bestaande moeilijkheden tegen.¹

Bij Koning Jakobus, vooral, maar ook bij Oldenbarneveldt en andere invloedrijke staatslieden van Nederland, bestond de ernstige begeerte om reeds nu bij den aanvang, op vredelievende wijze de geschillen bij te leggen. Zij plaatsten zich op een hooger standpunt dan de bewindhebbers van de Engelsche en de Nederlandsche Compagnie. Zij lieten daarom ook hun blik in ruimer kring rondgaan. Zij voorzagen, dat uit de twisten, die er gerezen waren, en uit de afgunst, die van weerszijde heerschte, in het einde welligt eene vredebreuk tusschen de twee natien zou kunnen ontstaan, natien, die niet alleen door traktaten, maar vooral ook door éénheid van godsdienstige begrippen naauw aan elkander waren verbonden, die geroepen schenen om te zamen vereenigd, eene zeer stellige staatkunde in Europa te vertegenwoordigen. De Nederlandsche en Engelsche staatslieden zijn er dan ook, eenige jaren later na veel moeite in geslaagd, eene minnelijke schikking tusschen de beide Compagnien op het papier te brengen; maar hunne pogingen bleken al spoedig ijdel te zijn geweest; want het gelukte hun niet de belangen der beide natien, in de vaart en den handel op Oost-Indie door een onverbreekbaren band of algeheele vereeniging te zamen te verbinden.

Indien de wijsheid der staatslieden toen had gezegevierd over de meer beperkte inzigten van het eigenbelang der bewindhebbers, dan zeker zou Neêrlands gezag in Indie op geheel andere wijze zich hebben ontwikkeld, dan zouden welligt de lotgevallen van de Republiek der Vereenigde Nederlanden een geheel anderen loop genomen hebben, dan zou vermoedelijk de verstand-

¹ Calendar of State papers, colonial, 1614, n°. 678.

houding met Groot-Brittanie onder Cromwell, zeer verschillend zijn geweest van die, waarin later de Republieken van Engeland en Nederland tot elkander hebben gestaan; want handelsnijd tegen Nederland was de grondtrek van Cromwell's politiek en die politiek was geheel in overeenstemming met de denkbeelden van die middenklasse in Engeland, welke na de omwenteling het hof en den adel had vervangen. Maar tegenover de ruimere inzichten der staatslieden, die voor het algemeen belang moesten waken, stonden de meer bekrompen en zelfzuchtige begrippen der bewindhebbers van beide Compagnien, die minder het gemeene beste, dan wel het voordeel hunner handelmaatschappijen moesten behartigen. Nu moge men, en te regt, die zelfzucht afkeuren; toch blijft de vraag over, of de meer bekrompen inzichten der bewindhebbers van de Oost-Indische Compagnie in Nederland en de dieper doordringende blik van Jan Pietersz. Coen in Indie, dien onverzoenlijken vijand der Britten, niet juist Neêrlands gezag en handel in Indie, misschien wel de Republiek zelve hebben gered van het gevaar, van op te gaan in de sterk sprekende, tot overheerschen geneigde nationaliteit van den eerlang zich verheffenden Engelschen bondgenoot. Was in later tijd de Witt's staatkunde, toen hij eene te nauwe vereeniging met de Engelsche Republiek ontweek, op grooter schaal niet dezelfde, als die der bewindhebbers; heeft niet de staatkunde van een Willem III, door eene zoodanig nauwe vereeniging met Engeland, er niet toe bijgedragen, dat Nederland door Brittanie is overvleugeld?

De koloniale staatkunde, ja de geheele buitenlandsche staatkunde van Nederland tegenover Engeland, heeft gedurende de jaren 1611 tot 1619, op een gevaarlijk keerpunt zich bewogen, en daarom wekt het des te meer verwondering, dat bij geen onzer geschiedschrijvers volledige of juiste berigten worden aangetroffen; over de hoogst gewigtige onderhandelingen, welke in die jaren over het koloniale vraagstuk met Engeland zijn gevoerd.

De ijver der diplomatie, vooral de invloed des Konings van

Groot-Brittanie, die ook uit een protestantsch-kerkelijk oogpunt eene naauwe vereeniging van Engelsche en Nederlandsche belangen in Indie begeerde, bragt eindelijk te weeg, dat de bewindhebbers der Engelsche Oost-Indische Compagnie hunnen lijdelyken tegenstand opgaven, en er, hoewel met grooten weerszin, in toestemden om nogmaals eene vredelievende oplossing te beproeven en hunne commissarissen daartoe naar Holland af te vaardigen. Het Britsche gezantschap bestond vooreerst uit den Engelschen ambassadeur te 's Hage, Sir Henri Wotton, en verder uit de kooplieden Clement Edmonds, Robert Middleton en Maurice Abott. Het was de wil van Koning Jacobus, dat zij niet alleen de zaken der Oost-Indische Compagnie, maar ook de bestaande geschillen over de Noordsche-visscherij zoo mogelijk tot eene goede en vredelievende oplossing zouden brengen; maar in werkelijkheid kwamen de commissarissen zonder opregte begeerte om hunnen last te volvoeren. Van de zijde der Staten-Generaal en van de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie waren als gecommiteerden aangewezen de heeren Dirk Bas, Albert Joachimi, Hugo de Groot, Jacob van Os, Dirk Gerritz. Meerman, Albert Fransz. Sonck, terwijl v. Oldenbarneveldt bij herhaling zich in de onderhandelingen mengde. De Engelsche afgevaardigden kwamen op den 18 Januarij 1615 te Rotterdam aan, werden er reeds dadelijk, behalve door den regerenden burgemeester, door den pensionaris Hugo Grotius ontvangen en naar 's Gravenhage geleid. Weinige dagen daarna kregen de Engelschen gehoor bij de Staten-Generaal en hadden ook spoedig een langdurig onderhoud met Oldenbarneveldt, die bij berhaling aan de Engelschen te kennen gaf, dat Oost-Indie even groote schatten hun zou opleveren, als West-Indie aan Spanje gegeven had, indien zij zich maar wilden vereenigen met de Nederlanders, tot het met kracht en nadruk voeren van krijg tegen Spanjaard en Portugees in Indie. Hiermede wilde Oldenbarneveldt de onderhandeling brengen op een terrein, dat hij voor de Nederlandsche belangen heilzaam achtte; want bleef er

naast de Nederlandsche Compagnie, die met het voeren van een zwaren oorlog was belast, eene andere natie vreedzaam in Indie handel drijven, dan, zoo vreesde Oldenbarneveldt en die vrees bestond reeds bij het sluiten van het twaalfjarig bestand, zouden de Nederlanders de mededinging op den duur moeilijk kunnen volhouden. De Nederlandsche commissarissen drongen telkens op dit zelfde punt aan: aanvallende krijg der beide compagnien tegen Spanje en uitsluiting van ieder mededinger, die zich dan nog mogt vertoonen. Maar de behandeling van dit punt wilden de Engelschen juist ontwijken en toen zij er eindelijk op moesten antwoorden, toen verklaarde zij ronduit, dat hunne lastgeving zóóver niet strekte. De Engelschen bragten daarom de onderhandeling, welke alleen schriftelijk gevoerd werd, liever op het terrein van het natuur- en volkenregt, waaruit zij afleidden dat vrije handel overal, in alle zeeën en landen een natuurlijk regt is voor alle volken en dat mitsdien, de archipel der specerijen voor de Engelsche Compagnie, even wijd moest openstaan als voor de Nederlanders.

De stelling in het afgetrokken, was waar, maar onbeschaamd was het voorzeker, dat de Britten die stelling voorop plaatsten, *op denzelfden tijd*, waarop zij voor de Noordsche visscherij het tegendeel volhiielden en de leer van het *mare clausum* eerst door William Welwood en kort daarna door Selden lieten verkondigen. Hugo Grotius, die ook weder in deze onderhandeling de voorname penvoerder was, moet zich in niet geringe verlegenheid hebben gevoeld, hoe hij die stelling zou weêrspreken, bijna juist op hetzelde oogenblik, waarop hij in het belang der noordsche visscherijen, zijn *mare liberum* zamenstelde.

De tegenspraak der Nederlandsche Compagnie bewoog zich dan ook bij voorkeur, op meer practisch terrein. Zij voerde aan dat de openstelling der Molukken, noch redelijk, noch regtmatic, noch mogelijk was. *Niet redelijk*, omdat de Britten dan de vruchten en voordeelen zouden genieten, van iets waarvan de Nederlanders tot nog toe alleen « de overgrooten kosten, schaden

«ende peryckelen hadden gedragen;» *niet regtmatic*, omdat, indien de Engelschen vrij in de Molukken wierden toegelaten, de contracten, waarbij de inlanders zich tot den uitsluitenden verkoop der specerijen aan de Nederl. Compagnie hadden verbonden, zouden vervallen, welke contracten de Nederlandsche Compagnie *titulo oneroso*, had verkregen. Het volkenregt kon aan de Engelschen geen regt geven om koopwaren te koopen, welke door de Nederlanders voor de toekomst op bezwarenden titel reeds waren gekocht en waarvan de levering zich op vaste tijden herhaalde. De openstelling der Molukken eindelijk was *niet mogelijk*, zonder dat daaruit de geheele ondergang van den Engelschen en den Nederlandschen handel en de herstelling van het Spaansch-Portugeesch gezag, zou voortvloeijen.

Deze argumenten werden nu verder op allerlei wijze in remonstrantien, contraremonstrantien, memorien en andere geschreven pleidooijen gedurende drie maanden behandeld en mishandeld. Deze wijze van onderhandeling leverde, zooals de Nederlandsche bewindhebbers terecht zeiden, niets op dan »frivole en blaauwe «redenen ende ijdele cavilatiën.» De Nederlanders bleven bij hunne voorwaarden, dat geen vereeniging, op welke wijze ook, denkbaar was, zonder vereeniging van kapitaal, van monopolie en van strijdkrachten, waarmede gezamentlijk de aanvallende oorlog tegen Spanje in Indie zou gevoerd worden; de Engelschen daarentegen wilden niet wijken van de stelling, dat de handel vrij is, in alle gewesten. In het einde boden de Britsche commissarissen een vijftal punten aan, als grondslag, waarop zij in het vervolg zouden kunnen onderhandelen. Die punten kwamen hierop neder, dat: 1°. «de eenige en ware band van «vriendschap en eenigheid behoort te bestaan in een wederke- «rig vriendelijk traktement en onthaal in alle plaatsen; (dus «ook in de Molukken.)

2°. in mutueele bescherming en assistentie tegen iedereen, «die de verbonden partijen of hare vrienden, wesende in gesel- «schap, sal bespringen;

« 3°. in het bereiden van den weg tot den handel met de
« Chinezen of met eenig ander volk, dat weigeren mogt met
« eene van beide partijen te handelen;

« 4°. in het versterken, tot verzekering van den gemeenen
« handel, van zulke plaatsen, als de twee compagnien, bekwaam
« zullen achten, en waar de *koning van Spanje niet is in actuele*
« *possessie*;

« 5°. tot handhaving van het gemeenebeste in de Molukken,
« moet aldaar eene gelijke belasting op de vruchten worden ge-
« steld, te betalen door ieder, die daar specerijen koopen komt.»

De aanneming van deze artikelen door de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie zou niet alleen eene omverwerping van haar geheele stelsel zijn geweest; maar ook vrede met Spanje of verdrijving door Spanje en zoo ondergang van het Nederlandsch gezag in Indie na zich hebben gesleept.

De Engelsche commissarissen keerden dan ook nu weder, in den aanvang van 1615, zonder iets verrigt te hebben, naar Londen terug ¹. Zij hadden echter eenig nut uit de onderhandeling voor zich weten te trekken, zij hadden onder voorwendsel van over eene kapitaalsvereiniging ernstig te beraadslagen, zich uit de boeken der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie opgaven doen voorleggen en zij waren op die wijze veel beter dan vroeger met het beheer en de geldelijke krachten, ook met de gebreken en kwetsbare plaatsen van de Nederderlandsche mededingster bekend geworden.

Maar ook de Nederlandsche bewindhebbers hadden kans gezien van zich te doen onderrigten, omtrent de plannen der Engelsche Compagnie, die te midden der onderhandeling, aan hare dienaren in Indie, den last gezonden had, om onverwijld op Amboina zich te vestigen, in Banda zich van poelo-Run meester

¹ Zie: Depêche boek, Engeland, 1602—1614 passim. Uitgaand Briefboek van de Kamer der XVII, 30 April en 30 November 1615. Verbaal en bijl. der conferentien met de Engelschen in 1615, manuscript, R. A. Calendar of state papers, Colonial n°. 870, 874, 893, 894, 896, 901, 905, 911, 943, 947, 961, 975, 976, 977.

te maken en de goede verstandhouding en de handelsbetrekkingen met de Bandanezen verder aan te kweeken.

De strenge bevelen, welke de Nederlandsche Compagnie, daartegen naar Indie afvaardigde, beletten wel gedeeltelijk de uitvoering van deze plannen der Engelschen; maar de botsing, welke daardoor in Indie ontstond, was des te heviger. Wij hebben hierboven reeds verhaald, hoe in 1616 de kapitein Samuel Castleton met vier schepen in den archipel der Molukken verscheen, wat hij daar verrigtte en hoe hij in den aanvang met zachtmoedigheid door Reael werd bejegend; hoe de Engelschen niettemin in verbond met de Bandanezen tegen de Nederlanders waren getreden; hoe zij in het volgende jaar 1617 poelo Run hadden bezet en de Nederlanders van daar verjaagd; hoe de Engelsche schepen in de wateren van Banda nu ook door de Nederlanders waren in beslag genomen en de vaart en handel op Banda aan de Britten was verboden en na overtreding van dit verbod, nogmaals Engelsche vaartuigen waren aangetast; hoe eindelijk de lang verkropte haat tusschen de twee mededingende natien was losgebroken en straatgevechten binnen Bantam, aanslagen en beledigingen van allerlei aard, overal in Indie, hadden plaats gehad. ¹

Nog waren inmiddels de staatslieden in Europa niet ontmoedigd. Hoe luider de klagten zich lieten hooren over de gebeurtenissen in Indie, met des te meer ijver zochten koning Jakobus en de Staten-Generaal de middelen op te sporen, om langs vredelievenden weg, tot eene vereeniging der twee vijandige handelsligchamen te geraken. Juist meenden zij meer dan ooit te voren tot hun einddoel te zijn genaderd, juist waren in den loop van 1618 de slepende onderhandelingen hervat en in December van dat jaar op nieuw een talrijk gezantschap van kundige en gematigde mannen uit Nederland naar Londen gestevend, die er dan ook weldra in slagen zouden, om door staatsmanskunst

¹ Zie hierboven Hoofdstuk I, bladz. XXIII, XXIX, XXXV.

eene schikking tusschen de beide Compagnien tot stand te brengen, toen inmiddels de mannen der bewegingspartij in Indie, door feiten hunne meening verklaarden, dat de gerezen twisten niet in de conferentie-zaal met de pen; maar op het terrein met het zwaard moesten worden uitgemaakt.

Het kapitaal der Engelsche Compagnie was intusschen in 1617 door nieuwe inschrijvingen aanzienlijk vermeerderd. Krachtige uitrustingen waren uit deze kapitaalsvermeerdering voortgevloeid en in de maand November 1618 bevond zich eene vrij talrijke scheepsmagt der Engelschen voor Bantam. Op den 8^{en} December werd deze nog versterkt door de aankomst van vijf nieuwe schepen uit Europa, onder bevel van Thomas Dale en William Parker. Hierdoor klom de vloot der Engelschen tot een getal van vijftien bodems.

De Britten, die reeds sedert lang onverholen hadden te kennen gegeven, dat zij slechts op nieuwe schepen uit Europa wachtten, om met alle magt naar de Molukken te gaan, begonnen nu snoevende te dreigen: «zij zouden nu die «Dutchmen» de les «eens lezen, niet alleen uit Amboina, Banda en de Molukken; «maar uit geheel Indie zouden zij hen verjagen, en dien Generaal «Coen, die hun zoo veel kwaads gedaan had, zouden zij, het «mocht kosten wat het wilde, dood of levend in handen krijgen; «met dat doel waren nu de laatste schepen opzettelijk naar Indie «gezonden!»

De Nederlanders hebben later beweerd, dat Thomas Dale inderdaad van Koning Jacobus commissie had ontvangen om de Nederlanders aan te tasten en uit Indie te verdrijven; doch die bewering was minder juist. Koning Jacobus zocht integendeel door alle mogelijke middelen den vrede tusschen de twee compagnien te stichten; doch de wijste der dwaze koningen had de commissie voor Dale en Parker in zulke woorden opgesteld, dat de Engelsche Compagnie en hare vlootvoogden zeer gemakkelijk den zin dier commissie konden verdraaijen en daaruit de gevolgtrekking maken, dat zij niet alleen voortaan tot zelf-

verdediging, maar ook tot schadeverhaling voor *vroeger reeds geleden verliezen* waren gemagtigd ¹. De Engelschen bepaalden zich dan ook niet tot bedreigingen. Naauwlijks zes dagen na de aankomst van Dale voor Bantam, maakten zij op den 14^{en} December, half door verrassing, half door geweld, zich meester van het Nederlandsche schip, de Zwarte Leeuw, dat rijk geladen van Patani terugkeerde en bij poelo Pandjang op lager wal vervallen was. Twee andere schepen, de Oude Zon, dat met eene lading, meer dan een half millioen waardig, uit Japan aankwam en de Engel, dat naar Soeratte op weg was, ontsnapten ter naauwernood aan hetzelfde lot. Onmiddelijk, nadat Coen in het midden van den nacht van het nemen van den Zwarten Leeuw was onderrigt, zond hij van Jakatra een ijlbode naar den Engelschen bevelhebber, om naar de reden van

¹ Men vindt de commissie door Jakobus aan Sir Thom. Dale en William Parker gegeven, bij Rijmer; Poedera enz. Tom VII pars III, 1618, 9 Jan. folio 40; alwaar men leest: And for as much as at this present, we are in amity with all Christian princes, and are unwilling, that any our subjects should give occasion of breach or hinderaunce thereof towards any our confederates, freindes or allies; and because we are not ignorant of the emulation and envie, which doeth accompany the discoverie of countries and trades, and of the quarrells and contentions, which many tymes fall out between the subjectes of divers princes, when they meete the one with the other, in forreyne and remote countries, in prosecuting the course of their discoveries, and being *desirous* that our subjectes should forbear to move or begyn any quarrells or contentions, upon the subjectes of any our confederates freindes or allies, either in their going forth, or retorning from any of their voyages; we therefore doe hereby straitly charge and commaunde you, the said sir Thomas Dale, knighte and all other under your Governement, that neither in your voyage outwarde or homeward, or in any countrey, Island, Porte or place, where you shall abide or come during the tyme of your being abroad, out of our kingdomes or Dominions, where you meete with any the subjectes of the king of Spayn or of any other our confederates, freindes or of any other nation or people, you doe not attempte or goe about, to set upon take or *surprise* their persons, shippes, vessels, goodes, or merchandise, or offer any injury or discourtesy unto them, except you shall be, by them first there unto provoked or driven, *either in the just defence*, of your owne persons, shippes, goodes or merchandise; by any their disturbance or hinderaunce whatsoever in your giet course of trade or *for recompence and recoverie* of the persons, shippes etc. of any of your subjects *that are or have been alreadye* in or neare the East Indies, or for *any other just cause of your defence or recompence of losses susteined*; In which cases, soe excepted, if you attempte surprise and take the persons, shippes etc. . . . you shall not for any such acte . . . be in daanger or subjecte to the perill and penalties of our Lawes, etc.

dit vijandelijk feit te vernemen, wat hij verder van plan was en of hij ook nog, het genomen schip in denzelfden staat wilde teruggeven. Met moeite ontving Coen slechts een mondeling en beleedigend antwoord. Den bode werd schamper door Thomas Dale toegebeten; hij had met opzet het schip genomen, hij had met opzet post gevat in straat Sunda, om alle gaande en komende schepen der Nederlanders aan te tasten en weldra zou men hem voor Jakatra zien verschijnen, met zijne geheele magt, om er de Hollanders te verslaan en den Generaal Coen, dood of levend, op te pakken!

Nog nooit was Coen zoo ruw behandeld, maar nimmer ook was het opkomend Nederlandsch gezag in Indie, in hagchelijker staat gebracht. De vijanden daagden op van alle kanten en Coen zat bijna zonder verdedigingsmiddelen. De slag, dien hij in de Molukken, had verwacht viel nu plotseling hier op Java's kusten. Coen had zijne beste krachten ingespannen om Banda, Amboina en de Molukken, waar de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie haren hoofdzetel, hare meeste forten, hare sterkste garnizoenen, hare grootste handelsbelangen had, waar de markt voor den inkoop der specerijen en voor den verkoop der Koromandelsche kleeden was, tegen de aanslagen der Engelschen te beschermen.

Nog zeer korten tijd geleden had hij schepen, matrozen, soldaten en krijgsvoorraad derwaarts gezonden, zoodat hij op dit oogenblik slechts zeven schepen, onder zijn bereik had en van die zeven waren er twee volladen met kostbare koopmansgoederen en lagen er vijf afgetakeld, gekrengd of ontwapend aan het eiland Onrust.

Naarmate de nood klom, toonden ook de Javanen duidelijker hunne vijandige voornemens.

Sedert de maand November, nadat de Nederlanders hunne versterkingen te Jakatra hadden aangelegd, was «de handeling «daar», zooals Coen schrijft, «zoo wonderlyck vreemd toegegaen, als men ter wereld zoude kunnen bedenken». Coen had

alles in het werk gesteld om den regent stil en rustig te houden, hij had hem zelfs op zijn verzoek, om de kosten van de versterking zijner stad te dekken, 1000 realen ter leen en bovendien nog 200 realen tot een geschenk gegeven. Coen wist zeer goed, dat hij op die wijze de verdedigingswerken betaalde, die tegen hem zelven werden opgeworpen; maar hij hoopte daarmede den regent nog een tijd lang tot vriend te houden en «daarna met meerder regt», zoo luidde het besluit, «te beter tot zijn desseyn te geraken.»¹

Maar de regent van zijn kant, speelde hetzelfde spel en de Javaan van hooge geboorte, is in den regel veel fijner geslepen diplomaat, dan de westerling. Hij wist aan Coen te beduiden, dat indien de Engelschen den aanval mogten beginnen, hij dan met zijn volk, dadelijk een groot bolwerk voor de Nederlanders zou opwerpen. Hoewel nu Coen niet veel geloof hechtte aan die belofte, diende zij toch tot voorwendsel om alle hulp van Javanen aan de Nederlanders te onthouden. De verschansing van het Nederlandsche fort vorderde daardoor weinig, de regent van Jakatra daarentegen, kwam met zijne bedekte werken al nader en nader, zuidwaarts van de Nederlandsche loge, vóór en in de stad Jakatra, links, aan de overzijde van de kali Tji-Liwong.

Op den 22sten December zag Coen zich eindelijk «als in een «couwe met diversche batterijen of bolwercken omringd, de «rivier met palen bezet en op de plaats der Engelsche loge eene »gedekte batterij opgeworpen».

Den dag daaropvolgende, Zondag den 25sten December, bij het aanbreken van den dag, waren nu ook al de Javanen, die rondom den pagger der Hollandsche loge woonden, verdwenen. Zooveel wist Coen van den aard der inlanders wel, dat dit een teeken was dat er iets bijzonders gebeuren zou. Weldra kreeg Coen dan ook door zijne spijzen berigt, dat er voor den volgen-

¹ Resol. van Dir.-Gen. (G.-G.) Coen en Raden te Jakatra, 20 Nov. 1618.

den nacht een onverwachte aanval op de Hollanders met 7000 man werd voorbereid.

Hij zag nu de hand opgeheven tot slaan. Als ervaren bevelhebber begreep hij, dat nu het oogenblik gekomen was, om te beslissen of hij van de plaats zou wijken, dan wel of *hij* den eersten slag zou geven. De keuze legde hij aan zijn raad voor, die met hem besloot: den eersten slag te slaan, ruimte te maken en vooral de batterij te vernielen, welke in de Engelsche loge, aan de westzijde, op den linker flank der Nederlanders was aangelegd en waaruit, bij het eerste vuur, de Hollandsche verschansing tegen den grond zou zijn geschoten. Het besluit werd dadelijk uitgevoerd. Coen liet de overgave van de batterij opeischen van de Engelschen, die hem een half ontwijkend, half weigerend antwoord gaven. Onmiddellijk staken de Nederlanders nu de rivier over, de aanval werd gedaan, de batterij en loge der Engelschen stormenderhand ingenomen, vernield, verbrand. Een tweede bolwerk, meer zeewaarts, ook aan de westzijde van de rivier, bleef echter door verzuim en in de verwarring van rook en brand onaangetast. Te gelijkertijd werd aan de zuidzijde, tusschen het Hollandsche fort en de stad Jakatra, eveneens ruim baan gemaakt. De oorlog was uitbroken.

Den volgenden dag opende de regent van Jakatra, wiens geschut door Engelsche konstabels bediend werd, een hevig kanonvuur; om dit tot zwijgen te brengen moest Coen een groot gedeelte van het weinige kruid, dat hij bezat, verschieten. Op den derden dag deden de Nederlanders een nieuwen aanval op het overgebleven bolwerk aan de westzijde van de rivier; maar ook deze poging mislukte. Hierdoor bleef voor Coen de gemeenschap met de reë gesloten. De rijksbestierder en de Koning van Bantam hielden zich intusschen schijnbaar onzijdig, zij speelden zelfs den goeden man tegen de Hollanders; maar in het geheim was Bantam de stookplaats, waar het vuur te Jakatra was aangestoken. De ongelukkige regent van Jakatra zou

uit zichzelf nooit den moed of den lust gehad hebben, om den hagchelyken kamp tegen de Nederlanders te wagen. Hij zou integendeel veeleer een middel hebben willen vinden, om hen in zijn land te houden, zoo daaruit slechts groote geldelijke voordeelen voor hem waren voortgekomen. In den grond der zaak moest het hem onverschillig zijn, of hij onder het juk van Bantam stond, of in afhankelijkheid van de Nederlanders leefde. De vrees alleen, dat de Nederlanders eenmaal weder Jakatra zouden verlaten en hij daarna aan de wraak der overige Javaansche vorsten en vooral van Bantam, zou worden prijs gegeven, had hem doen wijken voor den aandrang van zijn Suzerein, den Koning van Bantam; want sedert Coen eene versterking nabij Jakatra had aangelegd, had de Koning van Bantam, meer dan ooit te voren, zijn leenman gedrongen tot het aantasten der Nederlanders. De rijksbestierder van Bantam, die, uit een Javaansch oogpunt beschouwd, een bekwaam, scherpziend, geslepen en krachtig staatsman was, vreesde dat Jakatra in de handen van Coen, eenmaal, zooals de Koning van Cheribon reeds voorspeld had, een tweede Malakka zou worden. Hij hoopte bovendien, dat de Hollanders, als zij door de vereenigde krachten der Jakatranen en Engelschen genoeg zouden zijn vernederd en verzwakt, in meer deemoedige houding naar Bantam zouden terugkeeren, om daar, even als vroeger, tot groot voordeel van 's Konings schatkist, een rustigen en vreedzamen handel te drijven. Hij hoopte vooral, dat in de troebelen van den krijg, Coen, dien hij vreesde en haatte, wel uit den weg zou zijn te ruimen. Doch hierin vergiste zich de Bantamsche rijksbestierder; Coen liet zich noch deemoedig maken, noch wegruimen.

Op den 29^{en} December, vijf dagen na den mislukten aanval op het westerbolwerk, was Coen met zijn raad in overleg, op welke wijze men een nieuwen aanval zou beginnen, toen de tijding kwam, dat de Engelsche vloot van Bantam was vertrokken, met het doel om de Nederlanders te Jakatra aan te tasten, het fort te vernielen en daarna terstond door te zeilen

naar de Molukken, om ook van daar met alle magt de Nederlanders te verdrijven. De Nederlandsche schepen, welke onttakeld voor Onrust hadden gelegen, kwamen gelukkig juist op dien zelfden dag, weér opgemaakt, gewapend en bemand, voor de reê te Jakatra aan.

Zeer vroeg in den morgen van den 50sten December riep Coen nu de leden van den raad bijéén en deelde hun mede: « dat hij zeer kwalijk kon gelooven dat de Engelschen zóó boos « zouden zijn, dat zij te eenemale de Nederlanders zouden zoeken te verslaan; doch dat het niet genoeg zou wezen, de « plaats door ijdele dreijgementen en glorieusen roem van de « Engelschen in wanorde te verlaten, zonder vijand gezien, of « slag noch schot verwacht te hebben ». Hij stelde dus aan den raad voor, om eerst met hulp van de schepen het bolwerk aan den mond van de kali Tji-Liwong te vernielen, ten einde eene vrije verbinding tusschen het fort en de schepen te verkrijgen, daarop de kostbaarste koopmanschappen aan boord te brengen, en dan slagvaardig de Engelschen af te wachten. Dit plan werd goedgekeurd en aan de scheepsbevelhebbers meêgedeeld, die kort daarna reeds bezig waren met de sloepen uit te zetten voor den aanval op het bolwerk; toen op eens aan den hoek van Ontong-Java, elf Engelsche schepen in het gezicht verschenen. Nu werden alle beraamde plannen gestaakt, alarm en gereedmaken tot gevecht, het overal! op de schepen gekommandeerd, in 't fort de raad op nieuw bijéén geroepen. Inmiddels was het avond geworden, veel tijd van beraad bleef er niet over. Het kort besluit werd genomen, dat er nu niets anders kon gedaan worden, dan met de zeven Nederlandsche schepen, de elf Engelsche bodems te gemoet te gaan en « te onderstaan, wat zij zullen « willen en durven doen, en hen ten beste met geweld te « wederstaan ».

Het fort Jakatra werd toevertrouwd aan Pieter van den Broeck, als bevelhebber, een man op wien Coen meende zich te kunnen verlaten. Van den Broeck toch was eerst sedert zes

weken teruggekeerd van een togt, waarop hij de stoutmoedigheid zoover had gedreven, van na schipbreuk te hebben geleden op de kust van Cambaija, aan 't hoofd van ruim honderd man, dwars door Dekhan, over gebergten, door bosschen, wildernissen en vijandelijke volksstammen, met het zwaard in de vuist, zich een weg te banen van Soeratte tot Mazulipatnam. De opperkoopman Pieter van Raaij, zou als raad, Jan Jansz. van Gorkum, die in Nederland lang den krijg had meêgemaakt, zou als kapitein, den bevelhebber van den Broeck ter zijde staan.

Coen zou met Pieter de Carpentier, Pieter Dircksz en Jacques Lefebvre aan boord gaan van het schip de Oude Zon en van daar de admiraalsvlag* hijsschen. Des nachts ging nu Coen te scheep en in den vroegen morgen van den laatsten dag des jaars 1618 liep hij, met zijne zeven schepen, den overmagtigen vijand te gemoet.

Tegen den middag kwamen de Engelschen af, zetten het boven wind en buiten schot. Een trompetter der Engelschen nadert nu in een bootje, de Hollandsche vloot en eischt die op. Coen laat antwoorden, dat als de Engelschen het schip de Zwarte Leeuw niet terug gaven, zoo als zij het genomen hadden, hij zich met geweld zou «revengeren».

Den volgenden dag, den 1sten Januarij 1619, zag Coen de Bergerboot, een Hollandsch schip, dat van Jambi terugkeerde, achter de Engelschen opzeilen, zoodat ook dit vaartuig onvermijdelijk den vijand in den mond moest loopen. Om dit nieuwe verlies te voorkomen, liep Coen dwars op den vijand in, om boven wind te komen. Dien geheelen dag en des morgens van den volgenden werd deze zelfde scheepsbeweging voortgezet, tot dat eindelijk tegen 10 ure, de beide vloten bij elkander kwamen en de Engelschen het vuur openden. Coen beantwoordde dit terstond «in voegen, dat de schepen van wedersijden niet weynich geraect zijn, en daer is van onse zijde met een seer «grootte courage niet weynich gevochten.» Drie uren lang duurde de strijd; «de couragie van 't volck was uytermate

«groot.» De Engelschen wilden echter niet tot enteren komen, zoodat door het voortdurend schieten, de Nederlandsche schepen een derde deel van hunnen kleinen voorraad kruid verschoten en dus bij eene hervatting van het gevecht de kans op een goeden uitslag was verminderd. De Bergerboot was intusschen aan de Engelschen ontkomen en had zich bij de schepen van Coen gevoegd, alleen eene bemande en gewapende sloep van de Bergerboot was in handen der Engelschen gevallen.

Coen gaf nu bevel, om met alle schepen dicht langs de kust te zeilen en 's nachts bij één der vele eilanden te ankeren. Nu werd er raad gehouden. De meeningen liepen uit één, er werden nog genoeg stemmen gehoord, die zich voor een hernieuwden aanval op de Engelschen verklaarden; maar toen het bleek, dat er geen kruid genoeg meer was, «soo sach elck ander aen en was goet raet dier.» Den volgenden morgen had de Engelsche vloot op nieuw versterking uit Bantam gekregen, zoodat zij nu 14 bodems telde. Weder werd de breede-raad door Coen belegd en daarin overwogen, dat «zoo men er al in slaagde de «Engelsche schepen van zich af te houden en de zaken ten «beste liepen, het kruid na 5 of 4 dagen geheel verschoten «zou zijn; dat de Nederlandsche schepen dan in wanorde zouden «moeten vlugten, zonder orde te kunnen stellen op de zaken, «dat de lading der schepen te kostbaar was om die roekeloos «tegen de ledige rompen des vijands te wagen; dat, indien «daarentegen de Engelschen de overhand hielden, de geheele «resterende magt der Generale Oost-Indische Comp. hier en «daar verstrooid in Indie zijnde, insgelijks in handen der Engelschen zou vallen, zoodat eene generale nederlage van alle «de Compagnie's zaken in Indie daaruit volgen zou; dat men «met de schepen geen verdere hulp aan het fort Jakatra zou «kunnen verleenen, dat het alzoo niet goed te keuren zou «zijn, om tegen het behoud van het fort, den geheelen Staat «van Indie te hasarderen.» Eindelijk werd op grond van deze overwegingen, met eenparige stemmen besloten «de Engelsche

«vloot niet meer af te wachten, maar zonder voor Jakatra te ankeren, oostwaarts regt door naar Amboina te loopen, ten einde daar de Nederlandsche magt bijéén te verzamelen en dan zoo spoedig mogelijk terug te keeren.»¹

Door dit besluit toonden Coen en zijne raden, dat zij niet alleen beleidvolle bevelhebbers, maar ook schrandere stoutmoedige staatslieden waren. Tegen de inspraak van hun gemoed, op het gevaar af van beschuldigd te worden, dat zij hunne landgenooten en de goederen der Compagnie op Java schandelijk en lafhartig verlieten, wisten zij, hetgeen zoo moeilijk is, van twee gewigtige belangen het gewigtigste te onderkennen. Zij wisten zich te verheffen boven feiten en toestanden, die zij onmiddelijk in hunne nabijheid voor oogen hadden en hun het uitzigt in de toekomst konden belemmeren. Zij begrepen dat zij het tegen de Engelschen en Javanen op dat oogenblik toch niet konden uithouden, dat als zij geslagen werden, niet alleen het fort te Jakatra verloren zou zijn, maar ook de Molukken, alwaar destijds toch nog de hoofdzetel van Compagnie's magt was, onverdedigd zouden openvallen voor de Engelschen, dat de Nederlandsche schepen, welke in het aanstaande voorjaar uit het moederland verwacht werden, of welke overal in den Archipel verstrooid waren, overgegeven zouden zijn aan de genade der Britsche kruissers.

Het behoort tot de kenmerken van een groot man, dat hij niet alleen zelfvertrouwen bezit; maar ook dat hij, welke ook de omstandigheden zijn, waarin hij geplaatst wordt, zijn vertrouwen op de toekomst niet verliest. Reeds éénmal had Coen aan zijne meesters in Nederland geschreven, «desespereert niet;» aan dat woord bleef hij nu zelf getrouw, toen hij besloot het fort te Jakatra en de Nederlanders op Java tijdelijk op te offeren, weg te zeilen naar Amboina, daár de geheele Nederlandsche scheepsmagt bijéén te trekken, om met verjongde

¹ Resolutie, genomen in het schip «de Oude Soeme», 3 Januarij 1619.

krachten terug te keeren, Engelschen en Javanen op het lijf te vallen, hun het gewigt van zijn ijzeren arm te doen gevoelen en langs dien omweg, de verloren stelling op Java te herwinnen. Eén oogenblik weifelde hij nog. Het was den volgenden morgen, den 4^{en} Januarij, toen hij tot op de hoogte van Ontong-Krawang gevorderd, aan den westelijken gezigteinder, duidelijk alle de Engelsche schepen, voor het Nederlandsche fort te Jakatra, geschaard zag liggen, als zoo vele groote roofvisschen, die met de snebben uit zee lagen te azen op de van alle zijden benarde verschansing. Toen werd hij, «sich seer beswaard vindende «soo onvoorsiens te vertrecken», bijna aan het wankelen gebracht. Nog éénmaal werd alles overwogen en gezocht of er niet één ander middel te vinden was, om het fort te helpen; maar men stuitte altijd op dezelfde bezwaren. In 't einde behielden de koele rede en het wijs beleid de overhand op de inblazingen en de slingeringen van het bezwaard gemoed. Coen en zijn raad volharden bij het eens genomen besluit en met de oogen naar het fort gericht en 't hart van opgekropten spijt vervuld, worden nu de ankers geligt, de zeilen gespannen en de togt naar 't oosten voortgezet. ¹

Coen had intusschen de bezetting van het fort te Jakatra niet onkundig gelaten van hetgeen er voorgevallen en besloten was op de vloot. Door middel van een klein vaartuig wist hij aan den bevelhebber van den Broeck een brief te doen toekomen, waarin hij dezen den uitslag van het zeegevecht met de Engelschen verhaalde en waarin hij hem mededeelde, hoe hij, door gebrek aan kruid, tot zijn leedwezen genoodzaakt was «om «innewaerts naer Amboyna te seylen, om alle des Comp^s. macht «bijéén te versamelen en datelyck weer herwaerts te keeren. «Van den Broeck moest dat besluit ten beste nemen, aen 't ge- «meyne volck ten goede uitleggen en het goede couragie geven,

¹ Resol., Vrijdag 4 Jan. 1619, op de Onde Sonne, digt op de droogte van den hoek Carawaugh, omtrent 3 à 4 mijlen beoosten Jakatra.

«want wij beloven U,» zoo schreef Coen, «by desen metten
 «aldereersten weer te keeren.» Met nadruk gelastte Coen aan
 van den Broeck en den raad van het fort: «de plaetse soo
 «lange het eenichsints doenlijk is te houden, betracht Uw eere
 «daerin; en zoo 't geviel dat Gij de plaetse niet houden kunt,
 «maakt dan accoord met de Engelschen of met den Koning
 «van Jacatra, doch wij achten, dat het beste zijn zal; zoo gij
 «de plaats in dat onverhoopt geval, aan de Engelschen over-
 «geeft. Weest wel op Uwe hoede», dit was Coen's laatste
 woord, «dat gij niet met eenige onderhandelinge verraden
 «wordt»!

Aan den opperkoopman Lefèbvre werd nu nog de gevaarlijke
 last gegeven, om met een ligt, snelzeilend fregat vóór en in straat
 Sunda te kruissen, ten einde de aankomende Nederlandsche
 schepen te waarschuwen, dat de oorlog in deze gewesten was
 uitgebroken.

Dit was alles, wat Coen op dat oogenblik, voor de belangen
 der Oost-Indische Compagnie op en nabij Java doen kon. Hij
 zeilde nu voort tot poelo-Mandalika, waar hij ankerde. Hier
 liet hij eenige schepen van zich gaan, om te Joortan, op Bina
 en Solor levensmiddelen te koopen, die aan de vloot ontbraken.
 Het schip Delft vaardigde hij van hier af, door straat Bali,
 achter Java om, naar het moederland, ten einde zoo spoedig
 mogelijk de bewindhebbers met den zorgelijken staat der Com-
 pagnie in Indie bekend te maken. Belangrijk is de brief, welke
 Coen daartoe aan het opperbestuur in Nederland schreef. Hij
 gaf daarin een volledig verslag van hetgeen er sedert November
 was voorgevallen en ontlastte zijn gemoed van den te lang ver-
 kropten spijt, door aan zijne meesters en betaalsheeren met
 heldhaftige openhartigheid, de bitterste verwijten toe te voegen.
 «Ziet toch wat er verzuimd is,» zoo schreef hij, «dat UEd. geen
 schepen meer gezonden hebben «Lange voor dezen
 «hebben wij U. E. geadviseert, zoo de Heeren jaarlijks geen groote
 «vloot schepen met menigte van volk zonden, dat het immer zoo

«grootte zwaarigheid causeren zoude, als voor dezen het gebrek
 «van 't geld. Dat U E. gelieve jaarlijks eene grootte vloot schepen
 «te zenden, menigte van volk, eene grootte som gelds en allerlei
 «nootelykheden daarbij, met belofte, dat wij jaarlyks daartegen
 «destemeer retouren zenden zouden. Een getal van 25 schepen
 «met 10 jagten hebben wij jaarlyks geëischt en confirmeren
 «voors. verzoek bij dezen andermaal, U E. biddende zulks niet
 «na te laten; want de Comp. zal daaraan grooten dienst en
 «voordeel geschieden. Ja, al ware het, dat de Heeren 100 sche-
 «pen op één jaar zonden, wy zouden ze met groot voordeel
 «van de Generale Comp. zeer wel weten te gebruiken. Der-
 «halve laat U niet abuseren, en bedriegt U zelve niet!
 «om de lasten af te leggen hebben de kleinmoedigen de onkos-
 «ten ontsien, waardoor de geheele staat van de Generale Comp.
 «alsnu in duisend perykelen is en als de Almogende 't schoon
 «ten beste schikt, zullen de retouren dit jaar wel 20 à 50 ton-
 «nen gouds minder beloopt, dan anders gedaan zouden heb-
 «ben, en God geve dat het toekomende jaar niet erger worde!

«Men heeft ons ten allerhoogste gerecommandeerd, ergens een
 «generale Rendez-vous te begrijpen, zonder de behoorlycke mid-
 «delen daartoe te beschikken, desnietteenstaande hebben wy tot
 «Jakatra, door Gods genade, een fort gekregen; maar wat heeft
 »het nu te beduiden? Het is te bezorgen, dat alles door gebrek
 «aan goede secoursen, weder verloren zal gaan, ja, dat nog be-
 «klagelyker is, dat de plaats door gebrek aan kruid tot onze
 «wederkomst niet gehouden kan worden!

«Wat nu aangaat, dat wy geen plaats met voordeel kunnen
 «houden, in een staat van oorlog, in zulk een land vol volk
 «als Java, hierop antwoord ik, dat de Portugezen en Spanjaar-
 «den getuigen, wat een weinig Christenen tegen veel honderd
 »duizenden Indianen kunnen doen. Zijn wij minder
 «dan zijlieden? Ik beken wel dat het begin van den
 «oorlog geen geld in Uw Ed. kas zoude brengen en dat met
 «kleine magt geen plaats begrepen kan worden; maar zonder

« oorlog zult gij nergens ter wereld tot goeden vrede geraken.
 « De natuur leert, dat de oorlog vrede baart, en die niet zaait
 « zal ook niet maaijen. Ziet eens wat nu door karigheid, die
 « het gebrek aan kruid veroorzaakt heeft, verloren wordt. De
 « arme staat, daar wij ons nu in bevinden, helpt mij getuigen,
 « dat zelfs de honden ons zouden eeten, ik wil daarmee zeg-
 « gen, al wat leeft, en dat met regt en goede redenen. Zoo wij
 « geen groote magt bekomen om iedereen het hoofd te mogen
 « bieden en binnen de behoorlijke limietpalen te doen blijven.
 « Als Uw Ed. beleid zoo groot en nobel worde, als dat behoort
 « en de Generale Compagnie zeer wel vermag, wie zal de Ver-
 « eenigde Nederlanden alsdan niet ceren, om gerust en welig onder
 « haar vleugelen te schuilen, zweven ende leven, wie zal haar
 « tegenstaan? Om verslagen te worden of in miserie te leven?

« Ik zweer u bij den Alderhoogsten, dat de Generale Com-
 « pagnie geen vijanden heeft, die haar meer hinder en schade
 « doen, dan de onwetendheid ende onbedachtheid, houdt het mij
 « ten beste, die onder U Ed. regneert ende verstandigen over-
 « stemt! » ¹

Hiermede had Coen nu zijn laatsten pligt volbragt; zijn bezwaard gemoed had hij verligt, hij had de waarheid aan zijne meesters gezegd. Hij zeilde nu voort naar Amboina.

¹ Brief van Coen en zijne Raden aan de Bewindhebbers der Generl. Oost. Ind. Comp. ter Kamer tot Amsterdam, per schip Delft, dd. 14 Januarij 1619. Zie hierachter, no. XXIX.

HOOFDSTUK III.

Wij zijn nu genaderd tot het verhaal eener gebeurtenis, welke sedert twee honderd en vijftig jaren, in onze geschiedboeken vermeld staat, als de «roemrijke verdediging van Jakatra,» eene verdediging, waarin de Nederlandsche bevelhebber Pieter van den Broeck, als een Romeinsch held, met «onbezweken moed en trouw,» zooals van Kampen zegt, het behoud van zijn leven zou hebben achtergesteld aan het behoud der belegerde vesting.

Niet dan schoorvoetend en met tegenzin breekt men de betrekking af met oude bekenden en moeilijk valt het, oude vooroordeelen te laten varen. Het licht, dat op eens van onder bestoven en oude papieren uitschiet, pijnigt somtijds de oogen, vooral indien het de glans eener oude glorie van ons, Nederlanders, als eene optische illusie doet verdwijnen. En toch het valt niet meer te loochenen; wel verre dat de Nederlanders te Jakatra «met onbezweken moed en trouw» zich hebben verdedigd, zijn zij daarentegen, zonder dringende noodzakelijkheid, niet ééns, maar driemaal voor den vijand bezweken en is het fort Jakatra voor Nederland behouden, door een zamenloop van omstandigheden, welke even merkwaardig is als die, waardoor de stichting van het fort is veroorzaakt. De heldendaad van van den Broeck is slechts eene schepping van dichterlijke fantasie geweest en van de belegering blijft ons ten slotte niet veel meer te zeggen, dan hetgeen Coen er van schreef: «hoe schandelijk

«het daer is toegegaan, sal in desen vervolgens verhaelt worden.»

Korten tijd nadat de Engelsche admiraal Thomas Dale met zijne schepen voor Bantam was aangekomen, sloot hij heimelijk een aanvallend verbond tegen de Nederlanders, met den Koning van Bantam. De juiste dagteekening van dit contract is nog niet bekend; doch het moet waarschijnlijk omstreeks den 15^{en} of 25sten December 1618 zijn geteekend. De inhoud daarvan was hoofdzakelijk, dat de Engelschen, tegen betaling van 1500 Realen in eens en 700 Realen jaarlijks, vergunning tot het drijven van handel en een stuk gronds in eigendom, om daarop binnen Bantam eene nieuwe loge te bouwen, verkregen. De Engelschen waren tot hiertoe in hunnen handel en in het bouwen eener nieuwe faktorij, telkens en onder allerlei voorwendsels door den Rijksbestierder belemmerd. Voorts zouden alle voortbrengselen van Bantam vrij van regten zijn, met uitzondering van de peper, waarvan 5 0/0, en de specerijen, waarvan 3 0/0 regt zou worden gegeven. De Koning van Bantam zou geen traktaat over vrede, oorlog of koophandel met de Nederlanders sluiten, noch dulden, dat de Nederlanders in eenige haven van zijn gebied zouden wonen of versterkingen oprigten, zonder toestemming der Engelschen. De Koning van Bantam zou zijne krijgsmagt met die der Engelschen vereenigen, om te zamen het Nederlandsche fort te Jakatra te vermeesteren. Na de verovering zou die sterkte ter beschikking komen van Bantam en de Nederlandsche bezetting in handen der Engelschen worden geleverd ¹. Na het sluiten van dit contract rukten eenige duizenden gewapende Bantammers naar Jakatra op, terwijl ook de Engelsche admiraal met zijne vloot derwaarts stevende, den Gouverneur-Generaal Coen nabij de reede van

¹ *Annals of the Honourable E. Indian Comp. by John Bruce, Lond. 1810. vol. I. 1618—1619, bladz. 208 seq.* Het boek van Bruce is echter vrij oppervlakkig bewerkt, dientengevolge blijkt daaruit noch de juiste dagteekening, noch de volledige inhoud van dit contract. De *Calendar of state papers, (Colonial)* gaat ongelukkig niet verder, dan het jaar 1616, zoodat ik voor dezen tijd dit hoogst belangrijk werk niet meer kon raadplegen.

Jakarta ontmoette en hem dáár slag leverde. Toen Coen na dit gevecht met zijne scheepsmagt naar Amboina was geweken, schaarde admiraal Dale zich met zijne vloot voor het belegerde fort der Nederlanders.

Gedurende de eerste veertien dagen ging alles binnen het fort behoorlijk toe, de bevelhebber van den Broeck liet met alle man de opgeworpen verschansingen in beteren staat van tegenweer brengen; terwijl van tijd tot tijd een schot met den vijand werd gewisseld. Van weérszijden echter werd de krijg slap gevoerd. De Engelschen verzuimden, met onverklaarbare onachtzaamheid en onbedrevenheid, van de nu nog gunstige gelegenheid gebruik te maken, om de nog nauwelijks gedekte verschansing der Nederlanders door een hevigen aanloop onverwijd en stormenderhand in te nemen, of door een krachtig kanonvuur tot de overgave te dwingen. Deze toestand van gewapende werkeloosheid duurde voort tot den 14^{en} Januarij, toen op toevallige wijze een in het Javaansch geschreven briefje binnen het fort gebragt werd, waarin de regent van Jakarta zijne begeerte tot vrede te kennen gaf. Hieruit ontspon zich eene onderhandeling tusschen den doctor de Haen en zekeren Joseph de Nattelaer, als gemagtigden van de Nederlandsche opperhoofden en den regent van Jakarta, welke reeds op den 19^{en} Januarij het sluiten van een contract ten gevolge had. Bij deze overeenkomst verbonden zich de Nederlanders tot het geven van 3000 realen in geld en 1000 realen in Koromandelsche kleeden aan den regent, waartegen deze beloofde, dat hij voortaan de contracten tusschen hem en de Gouverneure-Generaal Both en Reijnst gesloten, zou blijven eerbiedigen. Het Nederlandsche fort, dat de regent teregt aanmerkte, als in strijd met die contracten in zijn land te zijn gesticht, zou niettemin tot aan de terugkomst van den Gouverneur-Generaal Coen mogen blijven in *statu-quo*, zelfs gaf de regent vergunning, dat de Engelsche loge en de inlandsche kampong niet dan op een grooteren afstand van de Nederlandsche verschansing, dan vroeger, zou mogen worden op-

gebouwd. Hiermede zou de vrede en de vriendschap, even als weleer tusschen de Hollanders en Jakatra weder zijn hersteld. Nu was, zoo meende men in het fort, de burcht ontzet; om de magt of den invloed der Engelschen schijnt men zich niet meer bekommerd te hebben; het geld werd zonder eenig voorbehoud in eens aan den regent uitbetaald en Pieter van den Broeck was omadenkend en roekeloos genoeg, om de wijze raadgeving waarmede Coen zijn laatsten brief besloot: «weest wel op uwē hoede, dat gij met vriendelijke onderhandeling niet verraden wordt» in den wind te slaan.

Hij leende het oor aan de dringende uitnoodigingen van den regent en met goedkeuring van den raad van het fort, begaf hij zich met een gevolg van zeven personen, op den 22^{en} Januarij naar den dalam van den regent. De predikant Hulsebos, meer dan de anderen indachtig aan het voorschrift, dat men wel opregt als de duiven; maar toch ook voorzigtig als de slangen zijn moet, was de eenige, die tot dit besluit weigerde mede te werken. Zoodra waren van den Broeck en zijne medgezellen niet in het hof van den regent gekomen, of zij werden dadelijk aangetast, ter aarde in het slijk geworpen, gestooten, geslagen, de kleederen hun van het lijf gescheurd, het geschenk voor den regent hun ontrukkt en eindelijk sterk vastgebonden in eene gevangenis gesmeten. Een bottelier, dien men met geld voor inkoop op de pasar had gelokt, werd evenzoo beroofd en met een touw om de beenen geslagen, door slijk en modder naar den dalam gesleept. Toen de tijding van dit verraad binnen het fort was aangebragt, was goede raad duur en de verslagenheid algemeen. De poorten van den pagger werden terstond weder gesloten, het werken aan de versterking, dat men gestaakt had, in allerijl weer opgevat; terwijl de opperkoopman Pieter van Raeij nu optrad als bevelhebber, in plaats van van den Broeck. Ook de Javanen en Engelschen van hunne zijde, trokken op nieuw met alle kracht aan het werk en wierpen aan drie zijden van het fort nieuwe batterijen op. De regent van Jakatra liet

in dien tusschentijd, door middel van Pieter van den Broeck, onder vele bedreigingen tot de Nederlanders de vraag rigten: «of zij nu oorlog dan wel peys verlangden.» In dezen eersten brief toonde van den Broeck zich nog moedig en trouw; «wat «ons aenstaende is, kunt gijl. wel dencken,» zoo schreef hij en doelende op den eisch van den regent voegde hij er bij: «begint gijl. met het eerste?» Maar het duurde niet lang of de moed van van den Broeck was reeds gebroken. Naauwlijks twee dagen na het eerste schrijven ondersteunde van den Broeck reeds een eisch van den vader des regents, den Pangéran Padjajaran, dat de Nederlanders 10,000 realen, kruid, lood en twee stukken geschut als losprijs voor de gevangenen zouden geven. Kort daarop, vermoedelijk nog denzelfden dag, schreef van den Broeck met nieuwen aandrang aan den krijgsraad binnen het fort: «het is de uiterste begeerte des Konings, zoo gij vrede met «hem en onze verlossing verlangt; dat gij dan de steenen kat, «aan het oude huis opgetrokken, zult afbreken, en zoo gijl. «wilt vertrekken zal hij U een Engelsch schip bestellen en U «vrijlaten te vertrekken waar gij wilt; maar zoo gij dat niet «begeert, zal hij met de magt der Engelschen U daartoe dwin- «gen. Schrijft hem dadelijk antwoord!»¹

Nog weder een dag later, den 26^{en} Januarij, toen de raad van het fort nog zoo dadelijk niet tot een besluit geraken kon, vooral omdat men de voorstellen van den vader des regents, als niet door den regent zelven gedaan, te veel mistrouwde, sloeg van den Broeck meer den toon aan van een smeekeling, dan van een kloekmoedig soldaat. «Ik kan niet nalaten U «dezen te schrijven,» zoo sprak hij nu, «alsoo ik voorseker niet «geloofd had, dat er zoo steenen harten in die menschen zouden «wezen, men vond met elkander wel goed, dat ik hierheen «zou gaan; maar nu ik hier in eene ellendige gevangenis zit, «waar ik alle uur den dood verwacht, zoo er maar één Javaan

¹ Copie van missiven van diverse plaatsen aan den raet van 't fort Jaccatra gesonden, 30 Dec. 1618 — 7 Mei 1619. Mns. R. A.

« gekwetst wordt, nu had ik ten minste gehoopt, dat de vrienden iets voor mijne verlossing zouden hebben aangeboden. « Eergisteren zijn de Engelschen met den Koning overeengekomen, dat zij met al hun geweld aan land mogen komen, « tegenover ul. en dat zij alleen trachten zullen U met schieten « af te matten en als zij U tot het uiterste zullen bevochten « hebben, dat zij met God de voorste niet zullen doen, dan zal « de Koning de helft van 't volk en 't goed hebben en de « Engelschen de andere helft.» ¹

Geheel hopeloos schijnt van den Broeck zijn toestand toch nog niet te hebben ingezien; want hij eindigt zijn brief met het verzoek, dat men hem wat opium, een paar hemden en . . . wat drop, zou toezenden en met de aanbeveling dat zijn jongen zijn goed toch bij elkander zou houden, want dat hij tegen geen schade kon!

Toen eindelijk van Raeij aan van den Broeck had doen vragen, wat hij persoonlijk zou aanraden, schreef hij terug, « uw « verzoek om advies is niet redelijk, want ik als gevangen « man zou wel alles willen geven wat er in de loge is; maar ik « bid u doet aanbod op den eisch van 10000 Realen en twee « stukken geschut. Laat weten wat gijl. van zins zijt en onder- « teekent, dat gij zult vertrekken, zoodra de president Coen « terugkomt. Op een klein verlies moet gij nu niet zien, de « Engelschen beloven anders met 40 stukken geschut u plat te « schieten.»

De krijgsraad in het fort was na het ontvangen der brieven van van den Broeck herhaaldelijk bijéén geweest; doch hield zich vooreerst aan het contract, dat nog weinige dagen te voren op den 19^{den} Januarij met den regent gesloten was. Men schreef dus aan van den Broeck, dat het verwondering gaf, dat de regent op nieuw vriendschap en vrede van de Nederlanders eischte, daar de herstelde vrede door hen niet was verbroken,

¹ Copiebrief van v. d. Broeck, 26 Januarij 1619.

dat hij de meening van den raad over het afbreken der versterking reeds lang kende, dat hem meermalen door den Gouverneur-Generaal Coen het verlaten van Jakatra was aangeboden; maar dat dit aanbod telkens door hem was afgeslagen, dat er nu veel zwaarigheid aan verbonden was, dat het aannemen van een Engelsch vaartuig niet veel meer zou zijn, dan overgaan van den eenen vijand naar den anderen en dat men dus besloten had om met Gods hulp, de uitkomst van een aanval der Engelschen af te wachten. ¹ Dezelfde standvastigheid toonden de bevelhebber van Raeij en zijn krijgsraad ook nog op den 27sten Januarij, maar na dien dag bezweken zij, zoo als uit de resolutien blijkt, voor de bedreigingen der Engelschen en voor de beden en verwijten van van den Broeck.

Dat angst een kwade raadgever is, blijkt uit de brieven welke van den Broeck nu op den 27sten en 28sten Januarij naar het fort zond, en waarin hij den krijgsraad allerlei kwade bedoelingen ten laste legde. « Het is u », zoo schreef hij, « genoeg bekend, dat ik « door uw besluit herwaarts ben gegaan, omdat gij wel begrepen « hebt, dat ik niet zou weigeren, uit vrees dat ik heden of morgen zou moeten hooren: die bloode hond had vrees, om op des « Konings verzoek bij hem te verschijnen? Nu, dat is nu te laat! « nu zit ik hier, tot groote verheuging van mijne vrienden gevangen, waar kwalijk uitkomst van te verwachten is! Ik heb « altijd goed vertrouwen in Ul. gehad, in mijnen nood bemerk « ik dat nu anders, het meeste, dat mij verdriet, is, dat met « mijne boeijen gelagchen en den spot gedreven wordt. Ik had « nooit gedacht, dat zulke schandalen en zulk verdriet van invlieuse personen mij zou overkomen! » ²

Later op den dag van den 28sten, kwam er nog een brief in het fort, maar nu niet alleen door van den Broeck; maar ook door zijn medegevangene, doctor de Haen onderteekend. Hierin

¹ Resolutie genomen in het fort Jakatra, dd. 26 Januarij 1619.

² Brief van van den Broeck, dd. 28 Januarij 1619, in: copien van Missien aan den raet van 't fort Jacatra gesonden. Mnscrip. R. A.

raadden zij uitdrukkelijk aan, om de onderhandeling met den pangéran Padjajaran op te vatten, omdat nu ook de Koning van Bantam zich in de zaak begon te mengen en de Toemenggoeng der Bantamsche troepen er heimelijk de hand in had. De regent van Jakatra zou door deze twee wel tot de goedkeuring eener nieuwe overeenkomst zijn te brengen. «Dit,» zoo schreven van den Broeck en de Haen, «dient op alle manieren bij de hand «te worden genomen, want de Engelschen alle dagen geweldig «met giften en gaven bij den Coninck aanhouden om het fort «met geweld van geschut onder den voet te schieten en beloven «hem de helft van 't geld en plunderagie. Ick twijfel niet, soo «de heeren een redelijken penning booden ofte soude alles ten «beste en proffijt van de Compagnie wesen de «heeren sullen den Pangerang Padjajaran zijn meening wel ver- «staan, te weten dat Ul. al te zamen U verbinden zult met eene «onderteekening, van met de eerste schepen te vertrekken, met «al de koopmanschap en 't geen u zal gelieven; ten anderen «zooveel geld als de heeren zullen geraden vinden tot ons «rantsoen»¹

De Engelschen en Jakatranen waren in dien tusschentijd met hunne batterijen gereed, de oude batterij bij de Engelsche loge aan de overzijde der Tji-Liwong, welke door Coen vernield was, hadden zij weder opgebouwd en daarop de Engelsche vlag en ongeveer 40 stukken zwaar geschut uit de Engelsche schepen geplant. Over de rivier hadden zij bovendien eene brug gelegd, zoodat van die zijde de toegang tot het Nederlandsche fort open lag. De bevelhebber van Raeij had dit alles stil zijn gang laten gaan, zonder een uitval te wagen of één schot te doen, uit bezorgdheid voor het lot der gevangenen. Naarmate de Engelschen zich krachtiger gevoelden, naar die mate werden zij ook meer begeerig om den aanval te beginnen. De regent van Jakatra weifelde echter nog. De invloed van Bantam hield

¹ Brief van P. van den Broeck en Henrikus de Haen, dd. 28 Januarij 1619. Zie hierachter, bladz. 157.

den storm tegen. De slimme rijksbestierder van Bantam doorzag zeer wel, dat indien de Engelschen het fort in handen kregen, Jakatra slechts van meester zou veranderen en dit was zijne bedoeling niet, hij wilde niet dat er eene versterkte plaats van Europeanen, zoo min van Engelschen als van Nederlanders te Jakatra zou bestaan. Hij wenschte zich wel van de Engelschen te bedienen, doch slechts tot op zekere hoogte en hij doorgrondde waarschijnlijk toen reeds, dat de Engelschen daarom alleen zich zooveel meer aan den regent van Jakatra aansloten, om later des te beter de bepalingen van het contract, dat zij met Bantam hadden gemaakt te kunnen ontduiken. Daarentegen poogden de Engelschen, waarschijnlijk om de geheime bedoelingen der Bantammers te verijdelen, het beleg spoedig tot een einde te brengen en het fort in hunne handen te krijgen. Terwijl zij aan den eenen kant den regent van Jakatra ophitsten door zijne geldgierigheid te prikkelen, openden zij regtstreeks eene onderhandeling met de Nederlandsche bevelhebbers in het fort. Eerst schoten zij pijlen met brieven daaraan gehecht over de wallen; maar toen daarop geen antwoord kwam, zond de Engelsche admiraal Thomas Dale op den 29sten Januarij eindelijk een officieelen brief, waarin hij de overgave van het fort eischte, met aanbieding van lijfsbehoud voor de bezetting. Thomas Dale drong op de overgave aan onder den schoonen glimp, dat hij medelijden met de Nederlanders had, dat hij het bloedvergieten wilde voorkomen en dat het dan toch altijd verkieslijker was in handen van Chistenen zich over te leveren, dan aan Javanen, Mooren en Mahumetisten! Terwijl de krijgstraad in het fort over deze aanbiedingen nog raadpleegde, kwamen er kort achtereen weder twee brieven van van den Broeck.

In den eersten meldde hij, dat de regent van Jakatra dringend antwoord verlangde op de vraag: of de Nederlanders 5000 realen tot losprijs der gevangenen en tot schadevergoeding wilden betalen en of zij nog een wapenstilstand begeerden tot aan de terugkomst van de schepen. Van den Broeck eindigde

dezen brief met eene raadgeving: « Ul. hoorde wel te accorderen », en met eene bede om zich en zijne medegevangenen tegen weervraak te vrijwaren: « zoo de oorlog weder voortgaat, verdraagt « toch 18 à 20 schoten uit de stad, eer Ul. weeromme schiet ». ¹

De krijgstraad besloot nu den stilstand van wapenen aan te nemen en eene som van 2000 Realen als losprijs aan te bieden. De regent verbolgen over dit, naar zijne meening, te gering aanbod en aangevuurd door de Engelschen, liet nu een veel hooger eisch door van den Broeck, aan de Nederlanders voorschrijven. Hij verlangde dadelijk antwoord, of men het fort en het goed wilde overgeven, de bezetting zich in zijne handen wilde toevertrouwen, dan wel vrij naar Bantam vertrekken. Hij begeerde op staande voet antwoord, want bij het minste verwijl zou hij met geweld het fort doen innemen en niemand in het leven laten! Van den Broeck voegde daarbij « hier dient nu geen « lang uitstel op, want gij hebt hem al lang genoeg met praet- « jens bezig gehouden »! ²

Nog was op dezen laatsten eisch geen beslissing van den breeden raad gevallen, toen nabij de zuidelijke punt van het fort, aan de zijde van de stad zich eene menigte van volk vertoonde en de Nederlandsche gevangenen stijfgebonden, met een koord om den hals op de wal of batterij van Jakatra werden gebracht.

Nu zou, volgens al de verhalen, welke van deze gebeurtenis bestaan, het heldenfeit van van den Broeck hebben plaats gehad.

In twee journalen, welke gedurende het beleg van het fort gehouden zijn en nog in handschrift op het Rijks-archief gevonden worden, treft men de beschrijving dezer gebeurtenis aan, zoo als zij zich werkelijk heeft toegedragen. In eene zaak als deze, waar het geldt, het behoud of het verlies van den roem, waarmede van den Broeck ruim twee eeuwen lang bekend is gebleven, zal ik het woord laten aan de oorspronkelijke en gelijktijdige stukken.

¹ Zie hierachter, bladz. 160, brief 5 (4).

² Zie hierachter, bladz. 160, brief 4 (5).

In het eerste journaal leest men: «doen sondt de Coninck” (de regent van Jakatra) «Dirck Jemmings wel vast gebonden, «met een koort om syn hals op die muer en riep tegen die «capiteyn ofte wy het fort opgeven willen, in 's Coninckx han- «den of in den Engelschen generaels handen, behoudende het «leven, wy mosten hem stracx bescheyt seggen, soo wij het «fort niet opgeven willen, dan soude die Coninck daer strack op «schieten en stormen, dan soude daer geen genaede wesen, hy «soudet al vermoorden laeten, jonck en out, niet één kint het «leven behouden! doen seyde de capiteyn, ¹ dat hy den Coninck «flus bescheyt senden soude, hoedat wy van sin waeren; doen «ginck Dirck Jemming weder naer den Coninck toe en doen «quam de H^r. commandeur Pieter van den Broeck, wel vast ge- «bonden op haere muer en riep tegen S^r. Raey, dat wy met den «Engelschen Generael in accoort treden souden en bedinghen soo «veel toe, als ghy crygen cont; dat wy het fort niet houden en «souden; dat sy den brief lezen souden, dien de H^r. Generael op het «jongst aen lant gesonden hadde, doen hy wech seyde en sy «hebben my in haer bateryen geleyt, dat ick die bateryen sien «soude, hoe fray dat se gemaect waren en hoeveel schut in haere «bateryen leggen, en de leeren en andere reetschap leyt al claer «om te stormen! Doen gaf S^r. Raey den heer commandeur voor «antwoort, dat sy doende waren, om een brief aen den Engel- «schen generael te schryven; doen ginck de H^r. commandeur «soo ghebonden weer naar den Coninck toe”. ²

Nu het tweede journaal; daarin wordt nog minder gewigt aan deze gebeurtenis gehecht; men leest er: «de Coninck over dit geringhe bieden t'onvreden synde, heeft terstont het fort, volck en goet op en in syn handen geeyst of soo de persoonen

¹ Met den kapitein wordt bedoeld, of de bevelhebber Pieter van Raey of de kapitein Jan van Gorkum.

² Journael van die belegeringe van 't fort Jacatra, 1619, van 4 Januarij—11 Mei. Zie hierachter gedrukte stukken, No. XXXI, onder dagt. 29 Januarij. Een bijna gelijkkluidend verslag van deze gebeurtenis geeft Coen in zijn brief, dd. 5 Aug. 1619; doch Coen was geen ooggetuige.

hun niet in syn handen vertrouwen, wilde haer syn prauw verleenen, om naar Bantam te vertrecken en soo niet; het fort soude commen bestorremen en 't zelfde inghenomen hebbende niemant by 't leven behouden, en *dit geschiede tot 2 à 5 malen toe, door Pr. van den Broucke ende den doctoor de Haen, die al ghebonden aen de punt van de stad gebracht en alsoo over te roepen bevolen wert, tot welck voornemen de Engelschen, de Javanen gheduerich aenhisten*".¹

Het eenvoudig verhaal, dat ons in deze twee journalen gedaan wordt, bewijst, dunkt mij, volledig, dat het roemrijk heldenfeit van van den Broeck, zooals ons dit onveranderlijk in geschied- en kinderboeken werd opgedischt tot de fabelen en verzinsels moet gerekend worden. Van den Broeck is even als zijne medegevangenen, gebonden op de batterij gebragt, heeft van daar geroepen, hétgeen Engelschen en Javanen hem gelastten; maar wel verre van aan de bezetting moed in te spreken, heeft hij haar door zijne woorden, den moed ontnomen en tot overgave aan de Engelschen overgehaald.

Van den Broeck, het bleek reeds uit de brieven, welke hij, met angstige haast, den een na den ander in het fort zond, was de man niet, om zóóveel zielskracht aan den dag te leggen. Nu tegenspoed en rampen hem troffen, verliet hem de moed en in 1619 toonde hij zich reeds, zooals hij, vele jaren later in 1640 bij de belegering van Malakka, door het Indische bestuur werd beoordeeld, « een slecht krijgsman, die zijn kapi-
« tein al zuchtende volgt en wiens propoosten procederen uit
« een gedecourageert gemoet of loszinnige hersenen »".²

¹ Journael, gehouden in de belegeringe, in 't fort Jacatra, van 23 Dec. 1618—1 Febr. 1619. Zie hierachter, blad. 143.

² Brief van Gouvern. Gener. en Raden aan den Commandeur Adr. Anthonisz., dd. 30 October 1640, uitgegeven door den heer Leupe, in: Stukken betrekkelijk het beleg en de verovering van Malakka in 1640—41, in de berigten van het Histor. genootschap te Utrecht, 2de Serie, 2 Dl. 1 st., blad. 65.

De eerste, die aan den heldenmoed van Pieter v. den Broeck getwijfeld heeft, was Mr. J. A. van der Chijs, in zijn verdienstelijk werk « de Nederlanders te Jacatra » Amsterdam, bij Fred. Muller, 1860, blad. 98. Die schrijver kon echter door

De bedreigingen der Engelschen en Jakatranen, eerst in brieven aan de bevelhebbers van het fort, daarna mondeling op de wallen ten aanhooren van de geheele bezetting door van den Broeck overgebracht, misten hare uitwerking niet. Na eene korte onderhandeling, werd op den 31^{en} Januarij de versterking aan de Engelschen en den regent van Jakatra bij verdrag overgegeven. De hoofdvorwaarden van dit verdrag waren: dat het fort met de geheele bezetting en christenbevolking, met het geschut en den krijgsvorraad aan den Engelschen admiraal Dale, het geld, de koopmansgoederen en de juweelen daarentegen aan den regent van Jakatra zouden geleverd worden. De gevangenen van weërszijden zouden losgelaten, het fort één dag na het teekenen der capitulatie verlaten worden. De bezetting, de christenbevolking met de Japansche soldaten zouden op een vaartuig, door de Engelschen voor 2000 Realen aan de Nederlanders te leveren, vrij en onbelemmerd naar de kust van Koromandel mogen vertrekken.

gemis aan de oorspronkelijke bewijzen, de zaak niet tot klaarheid brengen. Hoe kwam, mag men vragen, de fabel in de wereld? wie was de eerste, die de melodramatische voorstelling van van den Broeck's gewaanden heldenmoed vervaardigd heeft? Vermoedelijk niemand anders dan van den Broeck zelf, die, in een boekje getiteld: „Korte Historiaal ende Journaelsche Aenteykeningen van al 't gheen merckwaardich voorgevallen is, in de langduerighe reysen, enz. enz. door Pieter van den Broecke. Haerlem by Hans Passchiers van Wesbusch, 1634,“ op bladz. 112 het volgende schreef: „den 29 ditto (i. e. Januarij 1619) presenteerden die van 't fort 2000 „Realen voor mijn verlossinghe, daer den Koninck niet na hooren wilde ende strenghe- „lijcker gebonden heeft ende sondt mij soo met twee Engelsen op de walle, recht over „de cattede om 't fort op te eysschen. . . . Hierop staende strengelijck gehouden en „de strop om den hals, gaf ons volck moet ende couragie, in plaets van overgheven „te roepen. . . .“ Van deze zinsnede maakte zich een poët meester, die zijn Pegasus besteed en vooraan in het boekje van van den Broeck, deze dreunende zangen plaatste:

„Sij knoopen om sijn hals een vreselike strop,
 En stellen hem voor 't fort, dat sij het gaven op:
 De dood ontset hem niet, hij roept met grootse woorden:
 Houd uwe sterkte vast, laet mij alleen vermoorden,
 Ghij siet haer vals bedrog en spiegelt u aen mij,
 Off anders raekter geen, noch ick, noch niemand vrij.“

De prozaïsche en vervelende cancellarist Rousset heeft ergens in één zijner werken zich den uitval veroorloofd: „La poésie est la mère du mensonge.“ Ditmaal zeker was de poëzij eene vruchtbare moeder, zij baarde een talrijk kroost van naschrijvers.

Na de overgave geraakten in het fort, naar het schijnt, de reeds slap hangende breidels van de krijgstucht voor eene wijle geheel los. Kisten en koffers, pakken en balen van den generaal Coen en andere afwezigen werden opgebroken en losgesneden, niet alleen door den gemeenen soldaat, maar vooral door hoogere en lagere opperhoofden, ten einde, zoo het heette, de geheime papieren op te zoeken en te vernietigen. Van die gelegenheid werd een ruim gebruik gemaakt, niet om den eigenaar te bestelen, maar slechts om, zooals men voorgaf, den buitzielen vijand ten minste nog iets te onttrekken.

Soldaat en kapitein liepen nu rond, getooid met zijden en kostbare stoffen, ieder, die zijn kans schoon zag, zocht er iets van te halen; maar die zorgeloze vreugde duurde niet lang. Want reeds den volgenden dag, op den 1^m Februarij, liet de Engelsche admiraal weten, dat hij niet in staat was om zijn woord te houden. De Koning van Bantam was tegen het verdrag in verzet gekomen. Deze eischte, waarschijnlijk uit kracht van het aanvallend verbond, dat de Engelschen bij den aanvang der vijandelijkheden met hem hadden gesloten, dat het Nederlandsche fort niet in handen der Engelschen of Jakatranen; maar in zijne handen zou worden geleverd. De sjahbandaar van Bantam, die met eenige duizenden krijgslieden aanwezig was, vorderde namens zijn vorst, den kommandant van den Broeck en de overige Nederlandsche gevangenen op, dreigde met een aanslag op de Engelsche loge te Bantam en liet zijne soldaten post vatten aan den mond van de Tji-Liwong, zoodat de gemeenschap tusschen de Engelsche batterijen en de Engelsche schepen was afgesneden. De spanning tusschen de Engelschen en de Bantammers werd nu zoo groot, dat Thomas Dale zich op zijne beurt belegerd en verraden achtte en hij ter naauwernood in een bootje naar zijn schip vertrekken kon. De regent van Jakatra leverde nu ook de Nederlandsche gevangenen aan den sjahbandaar der Bantammers over, die hen terstond van hunne boeijen deed ontslaan en naar Bantam opzond. Toen van den

Broeck ontwaarde, dat het dreigende gevaar was afgedreven, kreeg hij weder iets van zijne vorige geestkracht terug en schreef hij nog vóór zijn vertrek naar Bantam, aan den krijgsgaad in het fort, een brief, waarin hij berigtte, dat hij naar Bantam werd vervoerd om daar met den Koning een goeden bitjara te houden. De Pangéran, zoo schreef hij, had inmiddels aan de Engelschen, zoowel als aan de Javanen geboden, dat zij de vijandelijkheden tegen de Nederlanders zouden staken; de Engelschen hadden nu geen magt meer, men moest dus, in afwachting van hetgeen er verder volgen zou, met niemand in accoord treden; maar toch voortdurend tegen verraad op zijne hoede blijven.

De toestand voor en om het fort was geheel veranderd. Zelfs geraakten de Engelschen en Bantammers nu bijna handgemeen, omdat de Javanen het geschut niet weder door de Engelschen naar hunne schepen, wilden laten terugvoeren. De verhouding tusschen de verschillende partijen werd nu zoo vreemd, dat zelfs de Nederlandsche bevelhebber van Raeij, de behulpzame hand bood aan de Engelschen, ingeval zij door de Javanen mogten worden aangetast. Deze weekhartige goedaardigheid weerhield de Engelschen intusschen niet van allerlei pogingen in het werk te stellen, om, zoowel door onderhandeling met de bevelhebbers, als door voordeelige aanbiedingen aan het volk, zich het Nederlandsche fort in handen te doen spelen.

Hierdoor ontstond wel, voor een korten tijd, mouterij onder de bezetting en bevolking; doch de krijgsgaad bleef gelukkig hardnekkig de overgave weigeren, op grond dat de Engelschen de magt niet meer hadden, om het gesloten verdrag na te komen en de Nederlanders tegen de Javanen te beschermen.

Die bescherming kon de Koning van Bantam nu alleen verleen en daarom werd er met des te meer ijver met hem onderhandeld. Deze eischte overgave van het fort in zijne handen, om het te doen slechten en daarenboven nog de helft der koopmanschappen en het grof geschut. De bezetting zou met krijgseer naar Bantam of elders mogen gaan, of ingescheept, toeven op

Bantam's reede tot aan de terugkomst der Nederlandsche schepen. Na langdurige beraadslaging van den raad, in breeden getale opgeroepen, werd er eindelijk op den 9^{en} Februarij, al weder op raad van van den Broeck, die nu aan een verdrag met Bantam boven een met de Engelschen de voorkeur gaf, voor de derde male tot eene overgave besloten. De breede-raad verlangde echter vooraf nog eenige wijzigingen, in de voorwaarden van het verdrag. Niet de helft, maar slechts een vierde gedeelte van 's Compagnies goederen, niet al het geschut, maar slechts de helft daarvan, bood men den Koning aan. De Koning van Bantam zou zooveel schepen bestellen als noodig waren, voor bezetting en bevolking, om daarmede te kunnen wegzeilen waarheen men verlangde; hij zou bovendien een vrijgeleide of vrijpas bezorgen van de Engelschen, opdat de Nederlanders door dezen niet op zee wierden aangetast.

Terwijl deze nieuwe aanbiedingen naar Bantam werden overgebracht, scheen men in het fort vervuld met vreugde, omdat men er het leven had afgebracht, en van de toekomst hoopte men het beste. Dat de Koning van Bantam de voorwaarden zou aannemen, werd niet betwijfeld. Nu bragt men zich te binnen, de vaderlandsche zeden en gebruiken en ook hier op Java's strand zou een dank- en biddag worden gehouden, om te danken voor den goeden keer, dien de zaken genomen hadden, om te bidden, dat verder alles ten beste mogt afloopen. Dat men zich driemaal flauwhartig had overgegeven, scheen men in 't fort niet meer te gedenken; maar men dacht er ook aan meer zaken niet; want als de dank- en biddag was afgelopen, herhaalde predikatien waren gehouden en het avondgebed was gedaan, toen kwamen de kannen en kroesen op tafel en ging men aan het banketteeren, en als het later in den nacht geworden was en de minderen in rang, van tafel waren opgerezen, toen duurde voor bevelhebbers en anderen, wier pligt het bovenal ware geweest der overigen tot voorbeeld te strekken, het banket nog voort. De koppige Spaansche wijn

werd met volle teugen geschonken en gedronken, halfbloed portugeesche vrouwen, schoon van leden en los van zeden, werden op het feestmaal gehaald en nu werden er tafereelen in werkelijkheid geleverd, zooals een Brouwer of Teniers, een Ostade of Jan Steen er ons zoo velen op doek of paneel hebben afgebeeld; «maer dat de Dominé over dach gepreect hadde, «dat was haer al vergeten, sy hadden al te veel te doen, met «die schone vrouwen, men dochtte niet meer om Godt aen te «bidden om een goede uytcompste te crygen.»¹

In dienzelfden nacht werd er buiten het fort in de donkere kampong van Jakatra een ander drama afgespeeld; eene geheele omwenteling greep daar plaats. De ongelukkige regent, zoolang het gewillig werktuig van den rijksbestierder van Bantam, had nu zijne taak volbragt, geen diensten had men meer van hem te wachten, integendeel, hij had in den laatsten tijd voor eigen rekening en voordeel met de Nederlanders onderhandeld en met de Engelschen geheuld; dat werktuig moest nu worden verbroken. In den nacht van den 2^{en} Februarij, werd dan ook op last des Konings, van Bantam de regent van Jakatra uit zijn leenmanschap ontzet, uit zijn huis en goed gestooten, naar het gebergte gedreven en het rijk van Jakatra in dat van Bantam ingelijfd.

De Engelsche admiraal, die nu wel begreep dat er voor hem geen voordeel te Jakatra meer was te halen, verzeilde met zijne schepen naar Bantam, waar hij zijn geld en zijne koopmansgoederen niet meer veilig achtte. De rijksbestierder van Bantam stelde nu pogingen in het werk, om den Engelschen vlootvoogd tot de belofte over te halen, dat hij de Nederlanders bij hun vertrek uit Jakatra niet meer vijandelijk zou aantasten; doch toen Thomas Dale tot die belofte niet te brengen was, was ook de Pangéran te hooghartig om een brief van vrijgeleide

¹ Journael van de belegeringhe, enz., 14, 15 en 16 Febr. 1619. Zie hierachter bladz. 149.

Als men dit journaal verder doorleest, zal men zien, dat soortgelijke feesten naderhand meermalen nog gedurende de belegering van het fort gevierd zijn.

aan den Engelschman te vragen. Nu werd de tijding naar het fort te Jakatra gebragt, dat de Koning van Bantam geen vrijgeleide van de Engelschen leveren kon, dat hij niettemin de overgave van het fort verlangde. Indien slechts de batterijen en bolwerken wierden geslecht en het geschut werd overgeleverd, mogt de Nederlandsche bezetting te Jakatra blijven wonen tot aan de terugkomst der schepen.

De Bantamsche krijgslieden onder het bevel van den Sjahbandaar en den Toemenggoeng zouden de Nederlanders beschermen. Maar bijna gelijktijdig werd aan den bevelhebber van Raeij in het geheim medegedeeld, dat de Engelschen op nieuw in goede verstandhouding zochten te komen met den Koning van Bantam, ten einde zoo mogelijk met elkander vereenigd, zich van het fort meester te maken.¹ De breede raad van het fort begon nu eindelijk toch tot het besef te geraken, dat er nergens en bij niemand veiligheid en bescherming te vinden was, dat geen waarborg voor lijfsbehoud bij vijanden of geveinsde vrienden moest worden gezocht, maar in eigen kracht en moed. Op den 27sten Februarij werd er eindelijk in den breeden raad eens een mannelijk besluit genomen, om «de plaatse tegen de heydense «Javaenen te behouden, door sulcke middelen als God verleend «had of nog verleenen mogte, soo lange het in vermogen was».

Nu toog men ook weder aan het werk, de wallen en verschansingen, werden met aarde aangevuld, de plaats nog weder in beteren staat van tegenweer gebragt. De rondom het fort door de vijanden aangelegde batterijen, werden bijna zonder tegenstand te ontmoeten, achtervolgens vernield en verbrand. Dat de fortuin aan lafhartigen den rug toekeert, maar de stoutmoedigen te hulp komt, werd ook nu weder bevestigd. Feitelijk hield de oorlog nu op. Slechts tegen over kleinmoedigen hadden Javanen en Engelschen eene dreigende houding aangenomen.

¹ Brieven uit Bantam, dd. 17 en 22 Febr. 1619, van Hendr. Janssen, Pieter van den Broeck, c. s.

Er werd nog wel eene levendige briefwisseling tusschen Bantam en het fort te Jakatra onderhouden, maar in het veld verscheen geen vijand meer. De inlandsche bevolking keerde zelfs terug en hield dagelijks pâsar bij het fort, waarop de bezetting door inlandsche oppassers, allerlei levensmiddelen en ververschingen liet opkooopen. Bij de bevelhebbers won de overtuiging veld, dat de vesting nu geen aanval meer te vreezen had. Zij wilde zich nu ook tooijen met den eeretitel van grondleggers van het Nederlandsche Rendez-vous in Indie. Op den 12^{den} Maart riep kapitein van Raeij met groote plegtigheid de bevolking bijeen en de bezetting in de wapenen, om onder het hijsschen der vlaggen, het luiden der klokken en het drinken van den eerewijn, het fort Jakatra met den naam van *Batavia* te doopen. De vier bolwerken verkregen de namen van Holland Westvriesland, Zeeland en Gelderland. De zorgeloosheid, die voor een korten tijd geweken was, uit vrees voor eigen lijfsbehoud, kreeg nu ook weer de overhand en in het fort werd vrolijk en overdadig huis gehouden, het eene feest volgde op het andere, «er werd gegasteerd, verschoncken en verteert». Nog bijna twee maanden lang bleef die toestand voortduren. Het meeste gevaar liepen in dien tusschentijd van den Broeck en de overige Nederlanders, bijna honderd in getal, die nog te Bantam gevangen zaten; maar ook dezen bleven gespaard, hetzij uit genade van den Bantamschen vorst, hetzij uit vrees voor den geduchten Jan Pietersz. Coen, wiens terugkomst uit de Molukken toch nog altijd gevreesd werd. Eindelijk had die terugkomst plaats. Op den 10^{den} Mei 1619 kwam onverwacht eene sloep de Tji-Liwong oproeijen, de raden van Indie, Pieter de Carpentier en Andries Sourij, stapten er uit aan land, zij waren vooruitgezonden op het schip Ceylon, om aan de bezetting het naderend ontzet te boodschappen. Weinige dagen later kwam Coen zelf met eene vloot van 16 schepen op de reede voor Jakatra. Nu was het fort werkelijk ontzet en voor Nederland behouden; maar nu brak ook het uur der wedervergelding aan, zoowel

voor de vijanden als voor de ontrouwe dienaren van de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie. ¹ Op den 30sten Mei 1619 stelde zich Jan Pietersz. Coen, met het rapier in de vuist, aan het hoofd van duizend welberaden mannen, die onder het geschal der trompetten en met vliegende vaandels over holwerken, door staketsels en palissaden heen de stad Jakatra binnenstormden en de Javaansche bezetting, meer dan drie duizend man sterk, als bladeren voor den stormwind voor zich uit deden stuiven. De stad werd in de asch gelegd, dalam noch mesdjid werden gespaard en toen de avond viel, had Jakatra opgehouden te bestaan.

Den volgenden dag liet de rustelooze Coen den vlugtenden vijand nazetten, die nergens voor den aanloop der Nederlanders stand hield. Toch was dien dag een deel der afgezonden bende een oogenblik in gevaar van in eene hinderlaag geheel verslagen te worden; maar in het einde hielden de Nederlanders overal het veld. «In deeser voege,» zoo schreef Coen op een toon van regtmatige zelfvoldoening aan de bewindhebbers in Nederland, «in deeser «voege hebben wij die van Bantam uit Jakatra verslagen, voet «en dominie in het land van Java bekomen. De eere en repu- «tatie van de Nederlandsche natie zal hierdoor zeer vermeerde- «ren, nu zal elkeen zoeken onzen vriend te zijn! Het fundament «van zoolang gewenscht rendez-vous is nu gelegd, een goed «deel van het vruchtbaarste landschap en van de vischrijkste «zee van Indie is nu uwe! Ziet en considereert toch wat eene «goede courage vermag!» ²

¹ Bij sententie van GG. en raad van het fort Jakatra, dd. 9 Julij 1619 (welke raad bestond uit: J. P. Coen, L. Reael, Steven van der Hagen, P. de Carpentier, W. Jansz., A. Sourij, F. v. der Meer, P. Dircksz., Th. C. Vleijshouwers, secret.) werden P. van Raaij, (toen reeds overleden) J. Jsz v. Gorcum, A. J. Hulsebos en E. Harmansz, wegens de overgave van het fort gedeporteerd van hunne officie, onbekwaam verklaard om meer in dergelijke vergaderinge (breede-raden) gebruikt te worden en weder gesteld in de bediening, waarvoor zij waren uitgevaren en voorts, onder zekere voorwaarden, veroordeeld tot restitutie van hetgeen geroofd, geplunderd of weggeschonken mogt zijn, gedurende het beleg.

² Zie hierachter, bladz. 179.

HOOFDSTUK IV.

Er bleven ook na de verovering van Jakatra, voor Coen nog vijanden te bestrijden over. Zonder uitstel zond hij aan den Koning van Bantam het berigt van de verwoesting van Jakatra en hij voegde er bij, dat hij het voornemen had om weldra met zijne vloot voor Bantam te verschijnen, en dat hij het ontslag der gevangen Nederlanders verlangde «om questie te voorkomen.» Als een donderslag werd die tijding te Bantam vernomen. Aller gemoederen waren ontzet en de vrees klom, naarmate het uit-ééngejaagde krijgsvolk uit Jakatra binnen Bantam kwam vlugten. Men dacht niet anders of Bantam ging hetzelfde lot als Jakatra te gemoet. De geheele bevolking werd aan het werk gesteld om de stad te versterken, de krijgslieden werden te wapen geroepen. De rijksbestierder alleen behield, te midden van de algemeene verslagenheid, eene waardige houding. «Zoo als die te Jakatra,» zeide hij, «zullen wij niet doorloopen en zoo wij door geweld «en overmagt gedwongen worden tot het verlaten van onze «stad, dan zullen wij al de peperranken doen vellen en ver-
«nielen.»

Reeds op den 6^{den} Junij verscheen Jan Pietersz. Coen voor Bantam, hij had echter het voornemen niet om ook deze stad in te nemen of te verwoesten, «die vrucht was,» zooals hij zich uitdrukte, «nog niet rijp.» Hij hield zich rustig, maar de werkeloosheid van de dreigende scheepsmagt der Nederlanders vermeerderde nog den angst binnen Bantam. Twee dagen na zijne

aankomst stelde Coen den eisch, dat de gevangenen binnen vier en twintig uren moesten zijn losgelaten, of dat hij in het werk zou stellen, wat hij in zijnen raad besloten had. De Nederlandsche gevangenen verwachtten nu niets anders dan den dood; maar vóór nog het bepaalde uur verstreken was, leverde de rijksbestierder hen vrij aan boord van de Nederlandsche schepen.

De regering van Bantam betoonde zich nu ook zeer vreedelievend, zij sprak van vrede en vriendschap, van hervatting van den handel en van de oude betrekkingen; maar toen Coen dientengevolge eene poging liet aanwenden om den peperhandel weder aan te vangen, toen bleek het, dat de rijksbestierder zijne maatregelen genomen had om de hervatting der handelsbetrekkingen te belemmeren.

Coen bleef nog tot den 21^{em} Junij met zijne schepen voor Bantam liggen, altijd in de hoop dat het wantrouwen wijken zou en de peperhandel weder vrij, zooals de rijksbestierder beloofd had, zou kunnen gedreven worden. Toen echter de Nederlandsche loge bij voortduring met Javaansche krijgslieden bleef bezet en ieder Nederlander binnen de stad, streng bewaakt werd, keerde hij naar Jakatra terug. Hij liet drie zijner schepen op de reede van Bantam achter, deels om de Nederlandsche kooplieden te beschermen, deels om het oog te houden op de Engelschen, wier verblijf men niet kende. Vóór zijn vertrek lieten Coen en zijn raad, op grond van zeer zonderlinge redeneringen, eerst de Chinezen uitnoodigen om naar Jakatra te komen, daarna hun aanzeggen, dat zij vóór hunnen terugkeer naar China eenigen hunner landgenooten te Jakatra moesten achterlaten, om dáár tegen goed loon arbeid te verrigten. Aan de bevelhebbers en kooplieden der Chinesche jonken werd medegedeeld, dat indien de peperhandel bij voortduring aan de Nederlanders te Bantam bleef ontzegd, in zee de peper uit hunne jonken tegen billijke betaling door de Nederlanders zou worden geligt ¹.

¹ Resol. GG. en R. 18 Junij 1619.

Toen weinige dagen, nadat Coen van Bantam was vertrokken, de rijksbestierder zich nog vijandiger tegen de Nederlanders betoonde en dezen den handel geheel belette, besloten Gouverneur-Generaal en raden, tot eene blokkade van Bantam over te gaan ¹. Het geld en de goederen werden uit de Nederlandsche loge gehaald en op de schepen gebragt, slechts een vijftal matrozen bleef achter, het uit- en in varen van de haven werd belet en alle met lading aankomende en vertrekkende vaartuigen werden gelost. De regering van Bantam beschouwde van dat oogenblik af terecht, zich als in oorlog met de Nederlanders.

Coen had met deze blokkade een tweeledig doel op het oog, vooreerst wilde hij daardoor den handel van Bantam naar Jakatra doen verloopen, en ten tweede moest hem dit een middel zijn om zich van peper, die hij te Bantam niet meer krijgen kon, te voorzien. Wij zullen later de gelegenheid hebben om op te merken, dat de nu ingevoerde staatkunde, van aan Bantam den handel af te snijden, met het doel om dien naar Batavia te verleggen, met meer of minder klem, naar mate de omstandigheden het vereischten, tot in het jaar 1659, bijna onafgebroken is gehandhaafd. Onverzoenbare haat vervulde dan ook het hart van den Bantamschen rijksbestierder tegen Coen, dien hij als den grooten drijver beschouwde van alles, wat er in de laatste jaren op Java door de Nederlanders was verrigt. Op den 17^{en} October 1619 werd Coen bijna het slagtoffer van dien haat, toen drie afgezonden moordenaars hem het leven wilden benemen, maar die, hoewel zij zich alleen met Coen in de gehoorzaal bevonden, hun misdrijf niet durfden volvoeren, omdat zij onder den vreesselijken blik van hun heldhaftigen vijand terugkropen.

Met de Engelschen had Jan Pietersz. Coen nog eene openstaande rekening. Die te vereffenen, was zonder twijfel een zijner vurigste wenschen; maar zoodra de terugkomst van Coen

¹ Rssol. GG. en R. 30 Junij 1619.

met zestien schepen uit de Molukken, te Bantam was vernomen, had de Engelsche admiraal de ankers doen ligten en was hij met zijne vloot, straat Sunda uit, westwaarts de Indische zee ingezeild, zonder dat men met zekerheid wist, waar hij gebleven was.

Onder de eerste Nederlanders die te weten kwamen, waar de Engelsche vloot te vinden zou zijn, behoorde schipper Cr. Cornelisz. 't Hert, bevelhebber van het schip de Oranjeboom. Deze kwam, met meer andere schepen, omstreeks dezen tijd, uit Nederland in den Archipel aan en ontmoette, op ongeveer honderd mijlen afstand van Sumatra's westkust, een van de Engelsche schepen, welke voor Coen waren weggevlugt. Schipper 't Hert onbekend met het uitbreken van den oorlog in Indie, tusschen de Nederlanders en de Engelschen, ging zonder kwaad vermoeden met eenigen van zijn volk bij den Engelschman aan boord en in de kajuit. Terwijl men hem daar met geveinsde vriendelijkheid onthaalde, werden op het dek de Hollandsche schepeelingen door de Engelschen gegrepen; doch dezen lieten zich niet zonder tegenstand gevangen nemen, twee matrozen zelfs sprongen over boord. Schipper 't Hert verneemt het gerucht van deze worsteling, rukt zich los uit de handen der Engelschen, die nu ook hem wilden grijpen; doch hij vindt de kajuitsdeur met eene ketting gesloten, hij maakt onverwacht eene wending, springt op de galerij en roept van dáár aan de bemanning van de Oranjeboom, die zeer nabij het Engelsche schip lag: «Zij zouden al het geschut vooruit brengen en langs de geheele zijde aan de Engelschen de volle laag geven!» De Britsche bevelhebber, die vermoedelijk zoodanige ontknooping niet verwacht had en geen smaak schijnt gehad te hebben om eene volle laag van zóó nabij uit de trompen, op zijne zijde te ontvangen, zond in allerijl den wakkeren Hollandschen schipper naar zijn eigen boord terug en liet hem zijn weg vervolgen.

Terwijl Coen nog met zijne scheepsmagt voor Bantam lag, was in den raad de vraag behandeld, of men de Engelschen

ook zou gaan opzoeken en slag leveren; doch na bedaarde overweging had men besloten het oor niet te leenen aan de inblazingen van de wraakzucht, ten koste van meer gewigtige belangen. De Nederlandsche scheepsmagt wilde men, in de eerste plaats, dienstbaar maken aan de bescherming van de belangen der Compagnie op de kust van Java, en tot bevordering van den handel op onderscheidene kantoren in Indie, die noodzakelijk van kapitaal en koopmansgoederen moesten worden voorzien.¹ Om dit besluit ten uitvoer te leggen werden drie schepen naar Patane, in de golf van Siam, zes schepen naar de peperhavens van Sumatra afgevaardigd. De behartiging van het handelsbelang weerhield echter den Gouverneur-Generaal en zijnen raad niet, om aan de bevelhebbers dier beide smaldeelen, tevens den last te geven, dat telkens wanneer zij Engelsche schepen mogten ontmoeten en de kans schoon zien tot schadeverhaling, zij dien vijand mogten aantasten.

Ook hierin weder begunstigten de omstandigheden het beleid van het Nederlandsch-Indische bestuur.

De drie schepen, welke naar Patane waren afgezonden, troffen daar twee Engelsche bodems op de reede aan. Na een bloedig gevecht, dat ruim drie glazen duurde en waarin 59 Engelschen en 10 Nederlanders sneuvelden, werden de twee Engelsche schepen, met 45 stukken gewapend, door de Nederlanders genomen. Een der felste tegenstanders van de Nederlandsche Compagnie, die de groote drijver was geweest van den krijg, John Jordain, kapitein en opperkoopman der Engelschen, liet in dezen scheepsstrijd het leven.

Het tweede Nederlandsche smaldeel, dat onder bevel van den kommandeur en raad van Indie, Willem Jansz, naar de westkust van Sumatra was gestevend, behaalde, weinig tijds later, nog meer voordeel. Op de hoogte van Tikoe ontmoette dit smaldeel, den 11^{en} October 1619, vier Engelsche schepen; er

¹ Resol. GG. en R., 18 Junij 1619.

werd terstond tot enteren besloten. Na een allerhevigsten strijd, boord tegen boord geleverd, moesten de Engelschen ook hier weder voor de overmagt bukken. Een der Britsche schepen, de Dragon, geraakt in brand, de bemanning springt over in het Hollandsche schip Haarlem, doch wordt terug, binnen eigen boord gejaagd, om eerst den brand te blusschen. Voor de avond gevallen was, waren alle vier de Engelsche schepen genomen. Ook in dit gevecht weder, sneuvelde de Engelsche bevelhebber, met nog 30 andere schepelingen. ¹

Alzoo waren de Britten, die weinige maanden geleden, nog snoevende hadden gedreigd, dat zij die Dutchmen wel uit Indie zouden jagen, nu op punt van zelve door den ijzeren arm van Jan Pietersz. Coen uit den Archipel te worden gezet. Nog was Coen, de man zonder genade of weifeling, niet voldaan; nog wilde hij het *jus talionis* verder op de Engelschen toepassen, nog beraamde hij een nieuwen grooten kruistogt, om hen van de kusten van Sumatra en Koromandel te drijven; nog vulde hij zijne brieven met klagten over Engelschen vooral, maar ook over Franschen, Denen en alle andere mededingers, die een vreedzamen en onkostbaren handel kwamen drijven, terwijl de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie met de oorlogskosten bleef belast en wier indringen hij met te meer geweld wilde keeren, omdat hij hen allen beschouwde als heimelijk ondersteund door het goud des Konings van Spanje, opgehitst door Isaïc Lemaire, «dien algemeenen vijand» zooals hij dezen noemde, toen te midden der vijandelikheden, op den 27sten Maart 1620 de onverwachte en ongewenschte tijding kwam, dat de Nederlandsche Compagnie in Europa met die der Engelschen in verbond was getreden. In den loop des jaars 1618 waren de afgebroken onderhandelingen tusschen de bewindhebbers der Engelsche en Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, onder bemiddeling der diplomatie weder hervat. In de maand December van dat jaar

¹ Zie hierachter brief van Coen, dd. 22 Januarij 1620.

was een talrijk gezantschap, uit afgevaardigden der Staten-Generaal en der Oost-Indische Compagnie bestaande, uit Nederland naar Londen gestevend. Op den 20sten December 1618 had het Nederlandsche gezantschap gehoor bij Koning Jakobus. Eerst hielden de gezanten der Staten-Generaal eene aanspraak, daarna deden de commissarissen der Nederl. Oost-Ind. Comp. in eene langgerekte rede, een voorstel tot vereeniging der handelsvoordeelen en verdedigingskosten in Indie voor beide de compagnien. Bij deze eerste zamenkomst reeds bleek het, dat de stemming des konings, sedert 1615 ten nadeele der Nederlanders was gewijzigd. De bewindhebbers der Engelsche compagnie, die sedert lang naar middelen hadden gezocht, om den Koning zijne gematigde, zijne onverschillige houding, zooals zij meenden, te doen verlaten, hadden hem aangebragt, dat Nederlandsche kooplieden in Indie zich met minachting over hem hadden uitgelaten en gezegd, «zij gaven niet meer om den Engelschen Koning; want «de Oude St. Joris was kindsch geworden!» Hiermede hadden men de bekende ijdelheid van dien monarch geprikkeld en de houding, welke hij jegens het Nederlandsch gezantschap aannam was koel en afgemeten. Het was dan ook eerst op den 24sten Januarij 1619, dat de commissarissen van de zijde des konings waren benoemd en de onderhandelingen een aanvang namen.

Reeds dadelijk weigerden de Engelschen over eenig ander punt in beraadslaging te treden, vóór dat de Nederlanders voldoening hadden gegeven van beledigingen, feitelijk of met woorden aan de Engelschen aangedaan. Die grieven moesten eerst uit den weg worden geruimd. Maar nu kwamen ook de Nederlanders van hunne zijde met «doleantien» en toen men van beide zijden de memorien van grieven elkander had overgereikt, scheen het niet te overzien, hoelang de wederkeerige verwijten nog zouden worden gerekt. Door de bemiddeling der gezanten werd niettemin dit voorafgaand vraagstuk, vroeger tot eene beslissing gebragt dan men aanvankelijk had kunnen verwachten.

Het eerste artikel werd reeds op den 9^{den} Februarij vastgesteld,

nadat de Nederlandsche gezanten alle verlangde voldoening voor beleedigingen jegens den koning mondeling hadden gegeven. Bij dit eerste punt werd vastgesteld, dat van beide zijden alle grieven zouden worden vergeven en vergeten, alle gevangenen zouden worden ontslagen en alle genomen schepen en goederen zouden worden teruggegeven.

Hierop gingen de beide partijen over, tot het behandelen van de vraag, of en zoo ja, op welke wijze de beide Compagnien zouden vereenigd worden. Commissarissen van weërszijden waren het spoedig daaromtrent eens, dat, om tot eene vereeniging te geraken, men eerst beider kapitaal, waarover men op dat oogenblik te beschikken had, moest kennen.

De Nederlandsche en de Engelsche commissarissen legden nu aan elkander over een staat van hun kapitaal. De Nederl. Oost-Indische Compagnie gaf als haar werkelijk, op dat oogenblik bestaand kapitaal op, negentien millioen, vijfmaal honderd duizend gulden, over verschillende posten verdeeld; de Engelschen daarentegen een kapitaal van vier en twintig millioen vijf maal honderd duizend gulden. Een koopman geeft altijd ongaarne de hoegrootheid op van zijn kapitaal, hij zal het al ligt grooter doen voorkomen dan het werkelijk is, hoeveel te meer mogt men dit hier niet verwachten, waar van de hoegrootheid van het kapitaal, de hoegrootheid van het aandeel in de retouren afhankelijk zou zijn.

Men mag dus betwijfelen of wel ééne der twee partijen eene geheel juiste opgaaf heeft gedaan; doch de Engelschen schijnen het wel wat erg grof te hebben gemaakt, vooral bij hunne berekening van de kapitaalswaarde van de laatst uitgeruste schepen, ten minste, toen de Nederlandsche commissarissen hun de kosten eener uitrusting hadden voorgerekend, erkenden zij eindelijk al lagchende, dat de Engelsche schepen wel wat erg duur waren en dat het tijd werd, dat daar orde in wierd gebragt. Het debat over deze opgaven, was intusschen eene zaak van zeer teederen aard; want hoe «courtois» men zich ook uit-

drukte, kwam het toch altijd daarop neder, dat men over en weder elkander van onware opgaven moest overtuigen. Nadat de commissarissen dan ook meermalen over dit punt bijéén waren gekomen, eindigde deze beraadslaging met een twist, «men viel «van het eene propoost in het andere, met herde woorden «van beide zijden», zoodat de gezanten als bemiddelaars tusschenbeiden moesten komen en het oorspronkelijke plan eener kapitaalvereëning der beide Compagnien, in het einde werd prijs gegeven.

Een niet minder teeder punt kwam nu in behandeling, namelijk de vrijheid en gelijkheid van handel in Indie.

De Nederlanders verstonden daaronder, vrijheid en gelijkheid voor beide partijen in Indie, uitgenomen voor die plaatsen, waar de Oost-Indische Compagnie uitsluitende contracten met de inlandsche vorsten of de inlandsche bevolking had gesloten en inzonderheid in den Archipel der specerijen.

De Engelsche bewindhebbers daarentegen begeerden, dat beide partijen gelijke regten overal in Indie zouden hebben. Zij werden in hunne eischen gesteund door koning Jakobus, die voor zijne onderdanen de helft der handels-produkten overal in Indie verlangde. Hij voegde er zelfs bij, dat, indien de Hollanders oorlog wilden, zij dat slechts hadden te verklaren, hoewel hij het beter oordeelde, indien zij tot een vergelijk toetraden.

De bijéénkomsten der commissarissen van de Nederlandsche en Engelsche Compagnie hielden nu ook op, zij leidden slechts tot hoogloopende twisten. De gezanten der Staten-Generaal namen van dat oogenblik af, de zaak in handen en onderhandelden met de commissarissen van den Koning van Groot-Brittanie. Toen deze twee partijen het zoover gebragt hadden, als het hun mogelijk scheen, onderwierpen zij een concept-overeenkomst aan de gevolmagtigden der beide Compagnien, maar ook nu weder leed het ontwerp bij dezen schipbreuk.

De Engelsche Compagnie verlangde de helft van de peper, welke in Indie zou gekocht worden, zij weigerde bij te dragen

in de onkosten van onderhoud der sterkten in de Molukken, maar eischte het regt van in den archipel der specerijen voor zich zelve, forten te bouwen. De Nederlandsche bewindhebbers weigerden dit. Het bezit van één of meer forten in de Molukken was een hoofdpunt, dat de Engelsche Compagnie niet wilde loslaten en de Nederlandsche niet wilde toegeven. In de hevigheid waarmede de beide partijen over dit punt toen hebben getwist en in de dilatoire oplossing, welke er toen aan is gegeven, moet de oorsprong en tot op zekere hoogte ook de verklaring worden gezocht, der gebeurtenissen, welke weinige jaren later, in 1623 op Amboina zijn voorgevallen en sedert bekend zijn gebleven onder den naam van «Ambonschen moord.» De onbevredigde begeerte naar zoodanige sterkte in de Molukken is welligt voor de Engelschen toen een prikkel geworden, om door zamenzwering en list zich op Amboina te verwerven, hetgeen zij bij traktaat niet hadden kunnen verkrijgen.

De kennis daarentegen, welke de Nederlanders van dien, sedert jaren bij de Engelschen bestaanden toeleg, droegen en de ondervinding, die zij voortdurend opdeden van de listige pogingen der Engelschen om de bevolking der Molukken, ja zelfs de Nederlandsche soldaten en matrozen op te ruijen en tot zich te trekken ¹, hebben alligt tot de bloedige ontkenning op Amboina medegewerkt en de Nederlandsche ambtenaren tot meer wantrouwen, meer haastige regtspleging en wreeder straf-oefening verleid, dan waartoe zij onder gewone omstandigheden zouden zijn overgegaan.

Toen de gezanten van de Staten Generaal bemerkten hadden, dat noch de Engelsche, noch de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, met het ontwerp-verdrag genoegen nam, waren ook zij reeds op het punt van de onderhandeling op te geven. Zij bleven nog alleen in Engeland om over andere punten, den invoer van nijverheidsvoortbrengselen en de noordsche visscherij

¹ Zie o. a. hierachter bladz. 211, 265, 267 en 268.

betreffende, met de Engelsche regering te beraadslagen, toen koning Jakobus, die nu weder meer tot eene schikking scheen geneigd, een zoogenaamd « expedient » voorsloeg, dat hierin zou bestaan, dat de Compagnien zich verdragen zouden op die punten, welke zij beiden goedkeurden en dat er inmiddels een artikel in het traktaat zou worden ontworpen, waarbij bepaald zou worden, dat de forteressen zouden blijven in handen der bezitters en de vraag of de Engelschen in den specerij-archipel sterkten zouden aanbouwen voor 2 of 3 jaren, in « surcheance » zou blijven.

Over dezen voorslag werden nu weder langdurige beraadslagingen gehouden, totdat men het eindelijk zoover eens werd, dat in de eerste dagen van Julij, de gemagtigden der Nederland-sche Oost-Ind. Comp. weder naar Engeland overkwamen en er op den 7/17 Julij 1619 een traktaat tot stand kwam, waarbij hoofdzakelijk het navolgende werd vastgesteld.

Het eerste artikel was vroeger reeds goedgekeurd en regelde de zoogenaamde satisfactie.¹

Het tweede bepaalde, dat de beide compagnien en alle hare hoogere en mindere officieren en ambtenaren voortaan met elkander zouden leven en « converseeren » als getrouwe vrienden, naburen en geallieerden.

In het derde artikel leest men: « De handel en traffiek zal vrij en open wesen in de Oost-Indien, zoo voor de Comp. van Engeland als voor die der Ver. Provintien, zoodat ieder van deze Compagnien, voor zijne *eigene* en *afzonderlijke* rekening zoodanig fonds of kapitaal zal kunnen gebruiken als haar goeddunkt.»

Zamenvoeging van kapitaal was dus door dit artikel, voor goed ter zijde gesteld.

In de volgende artikelen werden nu voornamelijk de handelsbelangen geregeld. Gezamenlijk zouden beide partijen pogingen in het werk stellen om de hooge tollën en de geschenken aan

¹ Zie boven bladz. CXXI.

Indische vorsten te doen verminderen; met gemeen overleg zouden de inkoopsprijzen in Indie tot eene redelijke hoogte worden teruggebracht en de verkoopprijzen in Europa geregeld worden. Deskundigen van beide zijden zouden de prijzen van de peper op Java te zamen regelen, inkoop en gelijk verdeelen tusschen de twee compagnien. De Engelsche compagnie zou vrij te Paliacatte, waar de Nederlanders eene sterkte en een uitsluitend contract hadden, mogen handelen, mits zij de helft droeg in de kosten van het fort en van het garnizoen. ¹

Het achtste artikel regelde het zoo lang betwiste punt van den handel op de specerij-eilanden. Op de eilanden der Molukken, op Banda en Amboina, zou de handel met «gemeen advies», op zoodanige wijze worden geregeld, dat de Comp. van Engeland het genot zou hebben van het $\frac{1}{5}$ deel van den geheelen handel, zoowel in den aanvoer en den verkoop der handelswaren op die eilanden, als van de vruchten en waren, welke die eilanden opleverden. De beide andere deelen zouden blijven ter beschikking van de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie. De ambtenaren en handelaren van beide partijen zouden deze vruchten inkoop tegen vastgestelde prijzen, de deelen of contingenten van beide partijen regelen en aanwijzen, en daarom woonplaatsen hebben binnen- of toegang hebben tot de forten en pakhuizen van de beide partijen. ²

Bij de artikelen 10 tot 16 werd bepaald, dat er, omdat de handel in zoover verwijderde gewesten moest worden verdedigd, een *raad van defensie* in Indie zou worden opgericht, die uit acht leden, vier van elke partij zou bestaan, onder het voorzitterschap beurtelings van een Nederlander of van een Engelschman. Eene vloot van defensie, twintig schepen sterk, zou ter beschikking van dien raad gehouden worden.

De raad van defensie zou gebied hebben over de «gemeene defensie ter zee» en zou de schepen over de verschillende plaat-

¹ Art. 4-8.

² Art. 8 en 9.

sen in Indie, op zoodanige wijze verdeelen, als zij dat noodig en nuttig zou oordeelen; bovendien zou zij ook vaststellen de tollën en impositiën, welke voor het onderhoud der forten en garnizoenen noodig zouden zijn.

Het grootte twistpunt werd in de artikelen 23, 24 en 25 niet opgelost, maar voor de toekomst ter zijde gesteld. Daarin leest men: «De sterkten, zoowel van de eene als de andere partij, zullen blijven in handen der tegenwoordige bezitters, en aangezien er quaestie geweest is, betreffende den aanbouw van eenige nieuwe forteressen, welke de Engelsche Compagnie noodig geoordeeld heeft, voor de zekerheid van haar volk en hare goederen, zoo is er overeengekomen, dat deze quaestie zal opgeschort blijven (*demeurera en surchéance*) gedurende den tijd van twee of drie jaren, opdat dit vraagstuk zal worden hervat, nadat men te zamen behoorlijk zal hebben onderzocht, hoeveel en op welke plaatsen er sterkten noodig zullen zijn, en de zaak op zulk een voet zal worden bijgelegd, dat zij moge strekken tot tevredenheid van beide partijen. Doch de forten, welke in de Molukken of elders in Indie, door het beleid of de magt van beide partijen te zamen zouden verkregen worden, zouden ook door beide partijen worden bezet, bewaard en onderhouden.

Bovendien zou door beide partijen alle moeite worden aangewend, om den vrijen handel in China te verwerven, en geen van beide partijen zou pogingen in het werk mogen stellen, om de eene de andere, hetzij door sterkten, hetzij door contracten, uit eenige deelen van Indie uit te sluiten. Eindelijk zou dit tractaat, waarvan niemand, dan de tegenwoordige deelhebbers in de beide Compagnien, genot zou hebben, gedurende twintig jaren van kracht zijn.

Het was op deze wijze, dat in Europa de diplomatie had gemeend den vrede te moeten stichten, tusschen de twee mededingende handelsligchamen. Zij had echter voorbijgezien, dat het door beide Compagnien aangenomen monopoliestelsel, dat overigens

geheel overeenkomstig de denkbeelden van dien tijd was, een onoverwinnelijk beletsel bleef voor eene welgemeende en duurzame vereeniging, zij had geen rekening gemaakt met de verbittering en de nationale haat, welke tusschen de Nederlanders en de Engelschen, door al hetgeen tusschen hen was voorgevallen, tot zulk eene hoogte in Indie was gestegen, dat de diplomatie wel tractaten in Europa kon teekenen, maar de harten en de gemoederen niet in Indie kon vereenigen.

Het Nederlandsch-Indisch bestuur daarenboven, achtte de getroffene overeenkomst voor de Compagnie hoogst nadeelig en met grooten weerzin werd de tijding er van, door Coen op den 27sten Maart 1620 vernomen. « Grooten dank zijn de Engelschen U verschuldigd », zoo schreef Coen aan de Bewindhebbers op den 11^{den} Mei 1620, « want zij hadden zich zelven, regt uit Indie geholpen en gij hebt hen er nu weder midden in gezet. Indien zij het goed en opregt meënen, dan zal het wel wezen, maar indien zij weder kwaad willen dan is het te duchten, dat gij U zelven het serpent in eigen boezem hebt geplaatst. Ik erken, het raakt den knecht niet, wat de meester doet en ik weet hoe groot belang de Staat der Vereenigde Provintien heeft bij de vriendschap en het bondgenootschap met de kroon van Engeland; maar toch, onder verbetering, thans zijt gij te haastig geweest en ik kan niet wel begrijpen, waarom de Engelschen een derde deel der specerijen uit de Molukken moeten verkrijgen; want zij kunnen geen aanspraak maken op één zandeken van het strand der Molukken, van Amboina of van Banda. Hebben zij iets dáár te pretenderen, waarom slaan zij er de Spanjaarden niet uit Tidore of Ternate »?

Ondanks de geringe ingenomenheid waarmede Coen de tijding van het gesloten traktaat ontving, onderwierp hij zich aan de bevelen, welke hem uit Europa werden gegeven, hij toonde wat men noemt: « *bonne mine à mauvais jeu.* » Er werd dadelijk door hem een Nederlandsch en een Engelsch vaartuig naar de kust van Sumatra afgevaardigd om de Engelsche vloot op te

zoeken. Weldra werd deze, elf schepen sterk, nabij straat Sunda, waar zij niet veel goeds tegen de Hollandsche schepen in den zin had, gevonden. Coen zeilde den Engelschen admiraal Martin Pring te gemoet en hield met hem, op den 19 April 1620, eene vriendschappelijke bijeenkomst. De beide opperbevelhebbers kwamen overéén, dat zij, zoodra de officieele ratificatiën zouden zijn aangekomen, de vrede tusschen de Nederlandsche en Engelsche Compagnien, in de verschillende deelen van Indie zouden doen afkondigen, inmiddels bij voorbaat het traktaat voor beide partijen als van kracht beschouwen en daaraan uitvoering geven. Reeds op den 24^{en} April werd de raad van defensie zamengesteld uit vier Engelsche leden: Martin Pring, Thomas Brokedone, August Spalding en George Musschamps en vier Nederlanders: Jan Pietersz. Coen, Pieter de Carpentier, Jacob Dedel en Martinus Sonck. Met goedvinden van den Gouverneur-Generaal Coen en de Nederlandsche leden van den raad van defensie, zonden de Engelschen nu ook eenigen hunner als afgevaardigden aan den Pangéran van Bantam, ten einde hem mede te deelen, dat de vrede tusschen de Nederlanders en de Engelschen was hersteld en om hem aan te bieden, eveneens in dien vrede te worden begrepen.

Doch de Engelschen konden bij den vorst van Bantam geen gehoor verkrijgen, hij weigerde elk voorstel tot schikking. De raad van defensie besloot nu, vooreerst geen aanbiedingen meer aan Bantam te doen; doch de stad door de verbonden scheepsmagt nauwer in te sluiten. Lag dit geheel in de bedoeling van Coen, die Jakatra wilde groot maken ten koste van Bantam, voor de Engelschen was dit eene groote teleurstelling en voor het Nederlandsche gezag een feit, gewichtig in zijne gevolgen.

De Engelschen hadden het voornemen gehad, om, met het oog op de artikelen 23, 24 en 25 van het gesloten traktaat, zich nabij Bantam te vestigen en dáár voor zich een soortgelijk versterkt rendez-vous te bouwen, als de Nederlanders te Jakatra hadden gesticht. Zij werden nu echter genoodzaakt met en naast de Nederlanders te Jakatra hunne woning te kiezen.

Spoedig bleek het reeds, dat zoo al het huwelijk gesloten was tusschen de Engelsche en Nederlandsche Compagnien, die twee partijen voor zamenwoning weinig geschikt waren. «Het is eene «superbe natie,» schreef Coen reeds op den 11^{en} Mei 1620, «die veel pretendeert en wij zijn geenszins van meening andere «authoriteit, dan die de Hooge Mogende Heeren Staten-Generaal, «Zijne Princelijke Excellentie en UEd. bewindhebberen ons gegeven hebben, in het land van Jakatra te gedoogen.»

Eenige weken, nadat de Engelschen zich te Jakatra gevestigd hadden, ontstond er reeds aanleiding tot wederzijdsch misnoegen. De Engelschen konden het niet verdragen, dat zij te Jakatra, onder de heerschappij en het regt van het Nederlandsche gezag moesten wonen. Terwijl Coen druk bezig was met het aanleggen van een nieuw fort en het doen bouwen eener nieuwe stad, konden de Engelschen zoo dadelijk geen plaats voor eene woning vinden, die overeenkwam met hunne keuze. Zij wilden zich daarom weder vestigen in hunne oude loge en steenen batterij op de westzijde der Tji-Liwong, aan den mond van de rivier. De Gouverneur-Generaal Coen en de raad van Indie echter weigerden hun dit, op grond, dat dit bolwerk nog zóó sterk was, dat het de kracht van geschut zou kunnen weerstaan en dat daaruit dus weder een tweede kasteel en nieuwe moeilijkheden zouden kunnen ontstaan, omdat hij die dáár gevestigd was, voor een goed deel meester was van het uit- en inkomen van de rivier. Coen had volkomen regt tot die weigering, want het land stond krachtens het regt van verovering, onder de souvereiniteit der Staten-Generaal en was in het bezit der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie. De Engelschen erkenden dat regt, door vooraf vergunning om zich daar te plaatsen aan het Nederlandsch-Indisch bestuur te vragen; doch dit belette hun niet om zich hevig over de weigering te beklagen. Zij waren niettemin verpligt zich te schikken naar den wil van den Nederlandschen Gouverneur-Generaal en in de oude stad zich te vestigen. Maar ook nu weder dreigden er moeilijkheden te ontstaan, omdat zij hunne

woning eenigermate inrigtten als eene versterkte plaats en daarin een garnizoen van 50 soldaten plaatsten, zoodat zij den schijn aannamen alsof zij te zamen met de Nederlanders, bezetting binnen Jakatra mogten houden. Ditmaal deed de Gouverneur-Generaal Coen alsof hij de bezetting niet opmerkte. Maar weldra gaf miskennen van het Nederlandsch gezag nieuwe aanleiding tot botsing. Nadat reeds meermalen Engelsche soldaten en matrozen de Chinezen en inlanders hadden beleedigd en zich oneerbiedig tegen de Nederlandsche ambtenaren hadden gedragen, liet eindelijk een Engelsche bottelier, op eigen gezag, een Chineeschen koopman binnen de Engelsche loge geesselen. De Engelschman werd hierover voor de door Coen ingestelde «regtsluyden van het fort» gedaagd; maar hij wraakte zijne regters, op grond, dat hij geen anderen regter erkende dan zijn eigen president. De «regtsluyden» benoemd door de vertegenwoordigers van den Souverein, in casu door Gouverneur-Generaal en raden, veroordeelden niettemin den Engelschen bottelier tot geesseling en de Gouverneur-Generaal Coen liet het vonnis uitvoeren. De president en de raad van de Engelsche loge beklagden zich hierover zeer heftig, onder anderen zeggende, dat de Majesteit van Engeland en van de Engelsche natie daardoor groote schande was aangedaan. Het rustige antwoord daarop van Coen luidde: «Door de misdaad is onze hoogste overigheid verkort; hij mogt geen anderen regter, dan die van de Hoog Mogende Heeren de «Staten-Generaal in het land gedooogen.»

De Engelschen bleven intusschen voortgaan met telkens en niet alleen te Jakatra, maar op verschillende plaatsen in Indie het gezag der Nederlandsche overheden te miskennen, aan uitgevaardigde plakaten, zelfs aan een zeer matig toltarief door den Gouverneur-Generaal in Bade, te Jakatra ingevoerd, weigerden zij zich te onderwerpen. Als men nu daarbij nog leest, hoe er allerlei moeilijkheden werden opgeworpen over de zoogenaamde satisfactie of wederzijdsche schadevergoeding, in artikel 1 van het traktaat vastgesteld, dan verwondert men zich niet, als

men ongeduld en wrevel in de brieven van Coen bespeurt, en daarin het berigt leest: dat hij eindelijk gedwongen was om « met hooge woorden, herder uyt te vaeren dan syn aert mede-
« bragt, aen de Engelschen aanseggende, dat hy begeerde, dat
« elk officier in zijnen rang, door hen zou worden erkend, en
« dat hij regt en justitie tegen iedereen zonder onderscheid zou
« administreren. Stond het haer niet aen, mochten vertrekken
« en gaen daer van daen quamen.» Jan Pietersz. Coen hand-
delde uit volle overtuiging, dat hij alleen op die wijze het
Nederlandsch gezag zou kunnen handhaven en redden uit het
gevaar van door de Engelschen uit Indie te worden gedrongen.
« Waeren zij meester,» zoo schreef hij op 31 Julij 1620 aan de
bewindhebbers, » de Nederlanders souden welhaest uyt Indien
« wesen, maer de Heere sy loff die het anders versien heeft.
« T' is voorwaer eene onverdraechelycke natie, U Ed. zy ten
« alderhoogste gerecommandeert in 't minste geen deel van des
« compagnie's recht, lant, forten of plaetsen aen d'Engelssen toe
« te staen, veel min dat daer garnisoen houden, eenige stercte
« ofte forten bouwen, want soo d'Engelssen daertoe comen, sal
« d'Indische staet van de Generale Compagnie der Vereenichde
« Nederlanden niet lange bestaen en 't volck malckanderen ver-
« moorden. De Chinezen waerschouwen ons mede, de beginse-
« len tegen te staen, seggende: dat anders de goetrondige een-
« vout van de Nederlanders, tegen d'arge trouweloosheyte van
« d'Engelsen niet bestaen can.»

De ongelukkige gebeurtenissen, welke weinig tijds daarna in Amboina tusschen de Nederlanders en de Engelschen zijn voorgevallen, hebben maar al te veel deze zwaarmoedige voorspelling van Coen bevestigd.¹

De telkens terugkerende en tijdroovende woordenwisselingen

¹ Men vergelijke verder, over de gespannen verhouding tusschen Engelschen en Nederlanders hierachter de brieven, dd. 31 Julij 1620, 26 October 1620, 8 Januarij, 16 Novembre 1621, 21 Januarij, 26 Maart, 6 Sept. 1622, en 1 Febr. 1623.

en moeilijkheden met de Engelschen, eene levendige briefwisseling met het moederland en de verschillende Nederlandsche kantoren in Indie, de uitzending van schepen, kapitalen en handelswaren, de beslommeringen van den koophandel en al die, veelal gewigtige zaken, maar dikwijls ook kleine persoonlijke bijzonderheden, waarmede het algemeen bestuur in Indie destijds was belast, verhinderden Coen en den raad van Indie niet, om krachtig en met groote voortvarendheid de hand te slaan aan de inrigting van het nieuw verworven gebied. Alles moest daar uit niets in het leven geroepen worden.

Vooreerst werd ter bepaling van de uitgestrektheid van Nederlands Souvereiniteit en van de jurisdictie, de grenzen van het nu Nederlandsche rijk van Jakatra vastgesteld. Gouverneur-Generaal en raden, bepaalden omtrent dit punt, op den 29sten Maart 1620, dat het rijk van Jakatra zich uitstreken zou, «aan «de oostzijde tot aan de grenzen van Cheribon, aan de west- «zijde tot aan de grenzen van Bantam, aan de zuidzijde land- «waarts in over het geheele land tot aan de zuidelijke zee en «noordwaarts te water, over de zee en alle eilanden omtrent «Jakatra liggende.»¹ Het bestuur in Indie voorkwam hierin de bedoelingen en bevelen van het opperbestuur in Nederland, waarvan weldra eene aanschrijving in Indie werd ontvangen, «omme de plaetse van Jakatra te vervatten tot eenen generalen «rendez-vous, waertoe wy alsnu sonder hinder ofte uytstel sul- «len connen procederen, als synde deselve plaetse en het land «daeromtrent gelegen, geconquesteert ende gewonnen in eene «goede, oprechte en wel gefondeerde oorloghe, die wy nootsaec- «kelyk tot onse defentie hebben moeten aannemen ende soo «uytgevallen is, met Gods hulpe, dat de vyanden verjaecht synde, «wy 't selve landt met eenen goeden tytel mogen besitten in «vollen eygendom, gelyck als de voorgaende Coninck offte «yemant anders, die hy tot overhoofft soude mogen hebben

¹ Zie hierachter de eerste statuten van Batavia, n°. XXXIX der gedr. stukken.

« erkend, 't selve beseten heeft, sal U E. daerom weldoen ende
 « voortvaeren met het geprojecteerde desseing zonder
 « daerin iemand als superieur te erkennen, als de Doorluchtige
 « Hooge Moogende Heeren Staten-Generael der Ver. vrije Neder-
 « landen, Uwe E. hooge Overicheyt. ende sal Uwe E. de
 « limiten ende 't gebiedt van hetselve fort soo verde extenderen,
 « als tot meeste verseeckertheyt ende naer gelegenthey van saec-
 « ken ende tot meesten dienste van de Comp. zult bevinden te
 « behooren.»

Het doel der verovering van Jakatra, was ook reeds door den Gouverneur-Generaal in Rade van Indie, omschreven in het eerste statuut; ten einde aldaar te bouwen « een royael fort, « dienende als generaal rendez-vous, tot verzekering tegen het « geweld van alle vijanden en geveinsde vrienden, van de mid- « delen der Compagnie, tot bestuur van den handel in alle « kwartieren van Indie, de plaatse en het land te bevolken met « eene goede gemeente en aldaar eene stad te bouwen.»

In eene maatschappij, zamengesteld als die te Jakatra, moest het de eerste zorg van het bestuur zijn, om regtswezen en regterlijke instellingen in het leven te roepen. Behalve de « ordinaris commissarissen en regtslyuden van 't fort en den advocaat-fisikaal,» ¹ hoofdzakelijk voor de regtspraak over en tusschen de soldaten en dienaren der Compagnie, stelde het Indische bestuur ook een Bailluw aan en rigtte het een collegie van schepenen op, om als wethouders de justitie te « administreren » buiten het fort, inzonderheid onder de burgeren. Dit collegie bestond uit 5 leden, benevens den kapitein-Chinees als 6^e lid, in gemengde zaken, waarin Chinezen betrokken waren. De regtscompetentie van deze ambtenaren en regterlijke collegien werd omschreven ² en de manier van procederen voorloopig geregeld. Aan die collegien en aan de stad werd een wapen

¹ Bij resol. van 10 Sept. 1626, van GG. in Rade, werd aan deze lyuden van den geregte van het casteel, de titel gegeven van Raet van Justitie.

² Zie hierachter de statuten N°. XXXIX, b, c, d.

gegeven ¹, het notariaat werd in het leven geroepen, de uitgifte van grond of van vruchtboomen in leen- of erfpacht, de wijze van vervreemden en bezwaren dier onroerende goederen en regten, aan verordeningen onderworpen ²; de oprigting van eene schutterij voorbereid, de geregelde uitoefening van den openbaren eeredienst, ook in de Maleische taal en de kerkordening geregeld ³; de indrang van oostersche zeden onder de Christenen en de ontwikkeling van westersche onzedelijkheid, niet alleen op godsdienstige, maar ook op maatschappelijke gronden tegengegaan, door plakkatens tegen concubinaat en overspel ⁴; voorzieningen werden genomen, tot beveiliging van houtbosschen, vruchtentuinen; een toltarief werd ingevoerd en een Europeeschen sjah-bandaar benoemd ⁵; eene belasting geheven van de herbergen, de dranken en de spelen der Chinezen; aan de vreemdelingen, voor hun verblijf te Batavia een matig hoofd- en passengeld opgelegd en een drost over de buitenburgers aangesteld. Alle deze bepalingen en verordeningen werden door Coen en den raad van Indie, binnen den tijd van eenige maanden, ontworpen, overwogen, vastgesteld, uitgevaardigd en in werking gebragt, zoodat op het einde van 1620 het Nederlandsch gezag naar vaste regels, kon worden uitgeoefend en eene welgeordende maatschappij in het leven was geroepen, dáár, waar weinig tijds te voren, noch inlandsch, noch Europeesch bestuur te vinden was. Naar welk beschreven regt er civiel en crimineel regt zou worden gesproken, schijnt het Indische bestuur eerst te hebben beslist, nadat het daaromtrent bepaalde voorschriften van het opperbestuur in Nederland had ontvangen. Maar ook over dit punt hield weldra alle onzekerheid op, toen op 4 Maart 1621, de Kamer van Zeventien, aan Gouverneur-Generaal en raden voorschreef: « om de rechten en « wetten » (in het rijk van Jakatra) « te doen observeeren, die

¹ Zie hierachter N°. XXXIX, d. ² N°. XXXIX, e. ³ Deel I der resolutie of acte-boeken van den kerkeraad. Handschrift R. A. ⁴ XXXIX, l en q. ⁵ XXXIX, k.

« hier in Hollant geobserveert werden, achter volgende de poli-
 « tique ordonnantie van den 1^e Aprilis 1580, de verclaringe
 « van de Heeren Staten van Hollant op de ordonnantie van de
 « successie van den 15^{en} Martii 1594, het placcaet op 't stuck
 « van de successio ab intestato den 1^{en} Decemb. 1599, ende
 « daer deselve ordonnantien en placcaten niet en disponeeren,
 « sult gebruicken ende volgen de gemeene civile rechten, sools
 « die hier te lande worden gepracticeert, waerna de rechters haer
 « sullen hebben preciselyck te reguleren. Soo 't geviel, dat by
 « placcaet ofte ordonnantie aldaer, tot welstant van de regeringh
 « iets mochte geordonneert worden, waervan by de politicque
 « ordonnantie, verclaringhe ende placcaet als boven, by de Heeren
 « Staten van Hollandt doen emaneren, niet en is gestatueert,
 « soo sal U E. ende raden van Indien, daerinne mede volgen
 « sooveel als mogelyck is, de intentie van 't voors. placcaet en
 « de ordonnantie off andersints de practicque van de civile Ro-
 « mainsche wetten; maer in saken die geen recht en stellen
 « tusschen twee particulieren ende alleen dienen tot vermeerde-
 « ring, verbetering en order van de stadt en de burgerye, als
 « oock tot benefitie van de trafficque, daerinne sullen U Ed.
 « disponneren, sools meest dienstich wesen sal.

« De bancq van schepenen in de stadt Batavia, sal in de ad-
 « ministratie van de justitie precisselyck volgen d'ordonnantie
 « van de Heeren Staten van Hollandt van den 1 Aprillis A^o.
 « 1580, disponnerende op 't stuck van de justitie binnen den
 « stede ende ten platte lande van Holland, ende
 « indien hem iemant by vonnisse van schepenen vint beswaert,
 « die sal daarvan vermogen te provoceren, als naer rechten (in
 « absentie van den Gouverneur-Generael ende raden van Indien)
 « aen den gouverneur van de stadt en casteel ende syne raden,
 « die by uiterste ressort, by absentie als voren, met advys van
 « den advocaet-fiscael, daarvan gehouden sullen wesen, kennis
 « te nemen en achtervolgende d'ordonnantie ende instructie ge-
 « maect by de Heeren Staten van Hollant op de bevoordering

« van de justitie in clene saken, denselven applicerende, daer « sy nae gelegentheynt van saecken (onaengesien de quantiteit « van de somme in questie) geapliceert can worden.» ¹

Gewoon als Jan Pietersz. Coen was, om niet alleen het zwaard der gerechtigheid, maar ook het zwaard des oorlogs te voeren, zorgde hij gelijktijdig voor de bescherming van den jeugdigen staat, tegen het geweld van een buitenlandschen vijand.

Reeds sedert den aanvang van het jaar (1620) was hij bezig met het bouwen van een nieuw fort. Het oude fort, dat in 1618 slechts met overhaasting was opgeworpen en gedurende de belegering met de hulpmiddelen, die men toen voorhanden had, in allerijl was voltooid, bleek geheel onvoldoende te zijn, het was te klein, te bouwvallig, te slecht geplaatst. Coen liet een nieuw kasteel bouwen, wel negenmaal grooter, dan het oude, iets meer oostwaarts en met het noordelijk front meer zeewaarts in geplaatst. Daarachter ontwierp hij de nieuwe stad voor de vrijburgers en het Chineesche kwartier. In December 1620 waren reeds aan de landzijde twee punten of bastions voltooid en met geschut gewapend, waaraan de namen van Robijn en Diamant gegeven werden. Aan de zeezijde was echter niet meer dan een gordijn en steenen huis opgetrokken, omdat door gebrek aan steen, kalk en geschikt werkhout, de ophouwing geen gelijken tred kon houden met de voortvarendheid van Coen.

De handel van het nieuwe Nederlandsche rendez-vous nam reeds in dit eerste jaar van zijne stichting een aanvang. De in- en uitgaande regten leverden reeds in de drie laatste maanden van dit jaar, eene som op van 7566 realen en toonden iedere maand vooruitgang aan. Nadat het toltarief 25 maanden in werking was geweest, had men reeds eene ontvang van 224,880 gulden. De toevoer van rijst en andere levensmiddelen was overvloedig. Chineesche jonken van Sumatra, Kambodja, China, die vroeger op de havens van Java gevaren hadden, kwamen nu naar

¹ Uitgaand briefboek der HH. XVII, 1620—1626 incl. dd. 4 Maart 1621.

Jakarta. De Engelschen, hoewel zij thans onze bondgenooten heetten, trachtten wel de vaart der Chinezen te belemmeren; maar Coen was de man niet om dit rustig te laten voortgaan en hij noopte de Chinezen, deels door dwangmiddelen, deels door hen tegen de Engelschen en Javanen te beschermen, tot het bezoeken van de haven van Jakarta. Diep was dan ook overal in den Archipel de indruk, welke de stichting van den nieuwen Nederlandschen Staat op Java maakte. «Alle de Coningen van dese landen,» schreef Coen ¹, «weten soowel, wat aan het planten van onse colonie tot Jacatra gelegen is en wat er op volgen mag, als de kloekste en verresienste staatsman van Europa.»

De nieuw aangelegde stad kreeg nu ook weldra, krachtens de aanschrijving van de vergadering der Zeventien, dd. 4 Maart 1621, den naam van *Batavia* ².

Coen was echter nog verre van tevreden met de uitkomsten, die hij reeds verkregen had, zijne plannen waren grootscher. Batavia moest, volgens zijne denkbeelden, worden de stapelplaats van geheel Indie en eene digtbevolkte *Nederlandsche* volkplanting. Om dat tweeledig doel te bereiken verlangde hij groote sommen geld en volkplanters uit Nederland. — Bittere klagten zond Coen onophoudelijk aan het opperbestuur in Nederland over de kleine uitzendingen van geld, ten gevolge waarvan de handel in Indie kwijnende bleef. «Laat U niet door anderen overvleugelen, laat het octrooi, dat de Staten-Generaal U ten beste der Vereenigde Nederlanden gegeven hebben, niet tot

¹ 8 Januarij. 1621

² Camphuijs en in navolging van dezen, de schrijver eener biographie van Coen in Tijdschrift van Nederl. Indie, 1844, geven als dagteekening van de aanschrijving der bewindhebbers, 12 April 1621, op. Deze dagteekening is onjuist, de aanschrijving is van 4 Maart 1621, en daarin leest men: «Ende alsoo wij bemercken, dat de naem van de rendez-vous noch opengelaten is, tot onser dispositie, soo hebben wij in conformité van lange voorgaende resolutien, (31 Oct. 1617; toen er nog sprake was van eene vreedzame vestiging op Ontong-Java) goetgevonden en andermael geresolveert UEd. aen té schrijven, dat de stat en casteel, gebouwt in 't conincrijcke Jacatra genoemd sal worden Batavia.»

«dissolutie van de Compagnie en onherstelbare schade van den «Staat gedijen»; zoo luidde de waarschuwende stem van Indie's opperlandvoogd, die meer nog dan de bewindhebbers boven de dwalingen van het mercantilisme was verheven ¹. Het stelsel van Coen drukte hij in deze weinige woorden uit: «de inlandsche «lasten van Indie moeten door inlandschen handel worden gewon- «nen,» en daarmede bedoelde hij, dat het kapitaal uit Nederland gezonden, zóó groot moest zijn, dat men daarmede den handel met Japan, China, Siam, Borneo, Sumatra, Sofala en Vóór-Indie zou kunnen drijven en met dien handel dan zooveel winnen, dat met de overwinsten van dezen handel in Indie, de onkosten der retourladingen konden gedekt worden, zoodat de opbrengst van deze laatsten in Europa, zuiver kapitaal en winst aan de Compagnie terug zou geven. Van zoodanigen uitgebreiden handel moest Batavia eenmaal het brandpunt worden, en daartoe eischte hij, niet de uitzending van kleine sommen, als 80,000 of 120,000 Realen, waarmede de bewindhebbers hem voorzagen, maar van vier à vijf millioen en meer zoo het mogelijk ware. Niet minder krachtig, doch met even weinig goed gevolg, drong Coen jaren lang bij de bewindhebbers aan, op de uitzending van volkplanters. Na de stichting van Batavia, waagde hij het nogmaals, om het opperbestuur in Nederland tot zijn gevoelen over te halen, hoewel reeds in 1620 zijne brieven in een toon van ontmoediging zijn geschreven. «Dewijl UEd.» zoo schreef hij toen, «dus lange verzuimd hebben, en met geen redenen «te bewegen zijn, om kolonien te planten, ter plaatse waar de «allerrijkste vruchten van de wereld wassen, de landen gezond, «vruchtbaar en uw eigendom zijn, hoe zou men dan kunnen «gelooven, dat gij door goede redenen tot zulk een plan bewo- «gen kunt worden». Kolonien aan de Kaap de Goede Hoop,

¹ Een sterk bewijs, hoe men destijds reeds in Nederland den uitvoer van geld met juistheid beoordeelde, vond ik o. a. daarin, dat er in Zeeland geld gemunt werd (realen), voor de Engelsche Comp. en zonder eenige belemmering naar Engeland werd uitgevoerd.

op Banda, Amboina en te Batavia te stichten, achtte hij het
 « rechte middel om de Comp^{ie}. van de groote jaarlijksche exces-
 « sive onkosten te ontlasten en haar (de Comp.) van die landen
 « te verzekeren en des niettegenstaande zijt gijl. daartoe niet te
 « bewegen. Jaccatra laat hem zoo aanzien, dat het (zoo aan
 « den eisch behoorlijk wierd voldaan) eerlang Malakka en Goa
 « zou voorbij streven, maar hier vooral moet eene treffelijke
 « kolonie worden geplant; velen onzer zijn daartoe genegen,
 « waren hier slechts vrouwen, de stapel van den Indischen han-
 « del ware uwe, Bantam heeft dien verloren, Malakka zou mede
 « te niet loopen en Goa zou van de tering zoo verzwakken, dat
 « het tegen zijne vijanden niet meer bestand zou zijn. Hierover
 « bevelen wij UEd. aan, om niet alleen een fort en eene kolo-
 « nie aan de Kaap de Goede Hoop te planten, maar inzonder-
 « heid te Jakatra, Amboina en Banda, mannen, vrouwen en
 « kinderen moeten met dat doel expresselijk gezonden worden,
 « want met ongeregelde lieden kan dit niet wel gedaan worden,
 « laat die maar hun geld verteren en gebruikt hen, daartoe zij
 « van God geordineert zijn, wie kan den ekster het hippelen
 « verbieden? even kwalijk kan de menschelijke natuur worden
 « veranderd. Geloofstoch niet dat de Nederlandsche staat daar-
 « door zou benadeeld worden, aan volk ontbreekt het in Neder-
 « land niet. Laat het aan de Compagnie of aan het land een
 « groot stuk gelds kosten, het zal honderdvoud weder inkomen”¹
 Zonder ophouden kwamen Gouverneur-Generaal en rade van
 Indie in hunne brieven aan het opperbestuur in Nederland terug
 op deze vraag, om Nederlandsche volkplanters. Toen Coen in
 1623 eindelijk op zijne terugreis was naar Nederland, zonder dat
 door de bewindhebbers meer kapitaal of volkplanters naar Indie
 waren gezonden, wijzigde hij, door de omstandigheden daartoe
 gedwongen, in zooverre zijne denkbeelden, dat hij het als moge-
 lijk stelde, om zonder uitzending van geld uit Nederland, Indie
 door Indie zelf te voeden en te onderhouden; maar zijne denk-

¹ GG. en raden aan HH. XVII dd. 26 Oct. 1620.

beelden over de noodzakelijkheid van Nederlandsche volkplanters liet hij niet los; integendeel hechtte hij er meer dan ooit waarde aan. « In den tijd van omtrent negen of tien jaren », schreef hij in Junij 1625, « zijn in Indie aan onkosten verteerd f 9,596.511 « en al de retouren in dien tijd beliepen slechts f 9,588.004. Al « deze onkosten zouden kunnen gespaard worden en het geld « aan retouren worden besteed, zonder dat men geld naar Indie « behoefde te zenden. Zoover heb ik niet kunnen komen; maar « ik heb den staat der Comp^{ie}. in Indie alzo gelaten, dat de « zaken zoover gebragt kunnen worden, dat er jaarlijks 50 ton- « nen gouds aan retouren zouden kunnen besteed worden, zonder « uitzending van geld uit Nederland. Om gevoegelijk tot voors- « effekt te komen is vooreerst niet anders noodig, dan eene goede « en zuinige huishouding, goede regel in den handel en een « goed getal van allerlei volk, mannen, vrouwen, jongens en « dochters uit Nederland. Inzonderheid eenige weinige (zoo 't « niet veel mag wezen) goede aanzienlijke huisgezinnen en eene « groote menigte slaven en slavinnen, om Batavia, Amboina en « Banda te bevolken ».

Bij de beoordeeling der kolonisatie-plannen van Coen, moet men zich intusschen wachten, van hem te willen afzonderen buiten den gedachtenkring der verlichte mannen van zijn tijd. Hij had denkbeelden, waarvan sommigen zijn tijd vooruit waren; maar geheel daarbuiten stond hij niet. Men zou ook dwalen, indien men uit zijne brieven de gevolgtrekking maakte, dat hij het voornemen had van, in dien zin Europesche volkplantingen te stichten, dat daarin de Europeaan zelf als arbeider in de tropische gewesten zou optreden. Zijne plannen waren van een geheel anderen aard. Hij verlangde in de eerste plaats, en daarin was hij verre vooruit aan de monopolie begrippen van zijn tijd, handels-kolonien te stichten. Geheel duidelijk was het denkbeeld bij Coen zelve nog niet ontwikkeld; toch straalt het in zijne brieven en adviezen door, hoe de overtuiging bij hem rijpte, dat wel de vaart en de handel tusschen Nederland en

Batavia een monopolie der Oost-Ind. Comp. moest blijven; maar dat de handel in Indie zelve, tusschen Vóór-Indie, Achter-Indie en den Archipel, in kleederen en allerlei waren, behalve in specerijen, langzamerhand moest worden vrijgegeven aan vrijburgers of kolonisten en dat de Comp. dien handel allengs moest laten varen. Batavia moest dan, naar zijne meening als een emporium, als algemeen middenpunt de verzamelplaats van dien handel worden, alwaar de schepen der Comp. ten allen tijde retourlading voor het moederland zouden vinden.

Naast en in verband met zoodanige handelskolonie, wilde Coen ook nog eene landbouw-kolonie in het leven roepen, waarin slavenmágten onder bestuur en leiding van Nederlanders, den veldarbeid en den veeteelt zouden beoefenen.

Coen ontwikkelde deze denkbeelden uitvoerig in een betoog aan de bewindhebbers, en liet niet na duidelijk te doen uitkomen, dat de Nederlandsche huisgezinnen, moesten dienen «tot pilaren en voorgangers en de overige Nederlanders, om «de slaven te regeren, te besturen en wel te gebruiken tot «den landbouw, den aanplant van allerlei vruchten, tot aan- «teeling van vee, tot de visscherij, tot allerlei handwerken.»

Wanneer Coen ten strijde trok ontwikkelde zich bij hem de krijgsmans geest van een in het veld grijs geworden generaal, somtijds zelfs gaf hij blijken van de wreedheid van een in den krijg verhardten soldenier; toch zou men een onregtvaardig oordeel over hem vellen, indien men daaruit afleidde, dat hij lust had in wilde verovering, integendeel, hij wendde het zwaard slechts aan, als middel en beschouwde den oorlog als een noodzakelijk kwaad. Dat hij de voorkeur gaf aan vreedzame overheersching, bewijzen de merkwaardige woorden van zijn betoog: «In den «tegenwoordigen toestand der Compagnie, is het ongelijk beter «en veel meer noodig, dat veel schepen met jonge dochters en «eerlijke vrouwen, dan vol soldaten naar Indie gezonden worden.»¹

¹ Zie het vertoog van Coen, hierachter onder No. XLIV.

Op het einde des jaars 1620, was de nieuwe Nederlandsche staat op Java door de rustelooze en voortvarende werkzaamheid van het Indische bestuur in zooverre aan de regelmatige werking van wetten, verordeningen en regtspraak onderworpen en het gezag aldaar reeds zoodanig gevestigd, dat de Gouverneur-Generaal Coen nu ook met meer vrijheid zijne zorgen wijden kon aan de belangen der Compagnie in den archipel der specerijen. Oorlog, twist, weerspannigheid en opstand hadden te lang reeds in dat gedeelte van Indie geheerscht, waaraan, indien men het voor Nederland wilde behouden, thans meer dan ooit een einde moest komen, opdat het wankelend gezag der Compagnie voor goed en altijd dáár mogt worden gevestigd, vóór dat de Engelschen, gebruik makende van de gunstige bepalingen van het traktaat van 1619, zich in die gewesten nestelden of zich tusschen het Nederlandsche gezag en de inlanders inschoven. Coen wenschte in eigen persoon de leiding van die groote onderneming op zich te nemen en stelde daarom een Hoogenraad te Batavia aan, welke gedurende zijne afwezigheid het bestuur der zaken in handen zou hebben ¹. Hij vertrok zelf op den 13 Januarij 1621 met eene vloot van 12 schepen, bemand met 1500 koppen, naar Amboina en van daar naar Banda. De uitslag dezer onderneming is bekend, de eilanden Lontbor, Neira en poelo-Ay waren weldra geheel en voor altijd aan de magt en het gezag der Nederl. Oost-Ind. Comp. onderworpen. Met onverbiddelijke gestrengheid legde Coen de wreede bevelen van het opperbestuur in Nederland op de Bandanezen ten uitvoer. Geheel Banda werd deels door het zwaard, deels door gedwongen verhuizing ontvolkt. Dientengevolge werd er op de Banda-eilanden een toestand in het leven geroepen, geheel verschillende van dien, welke in een zeer groot gedeelte van den Indischen Archipel gevonden wordt. Het polynesische begrip, volgens hetwelk het staatkundig geheel als algemeenheid den grond in bezit heeft, moest plaats maken voor

¹ Resol. GG. en Raden 4 Januarij 1621.

het begrip van persoonlijk grondbezit. Het bekende stelsel van perkeniers is daaruit voortgesproten, waarvan de gevolgen even treurig en onvoordeelig waren, als de oorsprong er van wreed en onmenschelijk is geweest; want verzwegen mag het niet worden; te dier tijde is Neêrlands naam in die gewesten met bloed besmet, dat moeilijk ooit zal kunnen worden uitgewischt ¹.

Het verhaal dier krijgsverrigtingen valt gelukkig buiten de grenzen van het onderzoek, dat ons op dit oogenblik bezig houdt. De afwezigheid van Coen geeft ons gelegenheid om onze aandacht thans te vestigen op de betrekkingen, waarin destijds de Nederlandsche Compagnie tot de vorsten van oostelijk Java en meer bijzonder tot den Panembahan van Mataram stond.

Wij hebben hierboven reeds vermeld, hoe schier gelijktijdig met den mislukten aanslag van den Bantamschen Pangéran Gabang op de Nederlandsche loge te Jakatra, in de maand October des jaars 1618, ook het kantoor der Oost-Indische Compagnie te Japara was afgeloopen, eenige Nederlanders aldaar waren gedood of gekwetst en de overigen gevangen naar het hof van den vorst van Mataram waren gesleept. Zoodra Coen dezen aanslag had vernomen, had hij den kommandeur Adr. Martensz. Block met 4 schepen naar Japara gezonden. Deze scheepsbevelhebber had, toen hij gezien had, dat langs den vredelievenden weg van onderhandelen de gevangenen niet los waren te krijgen, op den 8sten November 1618 eene landing gedaan, een versterkt gedeelte van Japara aangetast en dat, benevens vele

¹ Niettemin moet bij de beoordeeling dezer gebeurtenis, evenals van elk ander feit, de regel in acht worden genomen: « qu'il faut juger les faits d'après leurs dates »; dat onderdrukking van opstanden, altijd bloedig is, bijv. laatstelijk nog, in Engelsch-Indie en vooral mag men niet uit het oog verliezen, dat Coen op bevel zijner meesters handelde en dat hij in dit geval inzonderheid zijn ambtspligt, zij het dan ook, met miskenning van meer verheven pligten, ten uitvoer legde. Hij schijnt het gevoelen van Grotius in zijn comment: de *Jure praedae*, Cap. VII, folio 81, (Hag. Comit. 1868) toegedaan te zijn geweest: quod si sua sponte atque auctoritate fecisset, in crimem effusi humani sanguinis incidisset. Itaque unde puniatur si fecerit injussus, unde puniatur si non fecerit jussus.

prauwen en andere Javaansche vaartuigen op de reede, verbrand. De Pangéran van Demak bood, dadelijk na deze tuchtiging, zijne bemiddeling tot herstel van den vrede aan; doch de kommandeur Block had geen tijd om den uitslag eener langzame Javaansche onderhandeling af te wachten, hij moest in allerijl voort naar Makassar, alwaar eveneens, te gelijkertijd, de Nederlandsche loge was aangetast en een gedeelte van de bezetting vermoord. De overgeblevenen dáár hadden ook regt op hulp en bescherming. Intusschen scheen de veiligheid op Japara in zoverre teruggekeerd, dat er weder eenige weinige Nederlanders konden achtergelaten worden tot het opkopen van rijst.

Toen Coen uit de Molukken tot ontzet van Jakatra terugkeerde en op den 25sten Mei 1619 nabij Japara met zijne vloot was aangekomen, waren de gevangenen nog niet vrijgegeven en was er volstrekt geen herstel van de beleediging, welke de Nederlanders hadden ondergaan, gevolgd. Hij oordeelde het daarom noodig, dat eene tweede tuchtiging aan Japara wierd gegeven en liet daarom die stad andermaal aantasten en voor een groot gedeelte verbranden.

Het mag betwijfeld worden of de Gouverneur-Generaal Coen door deze tweede strafoefening toe te passen, zich staatkundig tegen over den Panembahan gedroeg. De oorzaken toch van den aanslag op de Nederlandsche loge te Japara, waren niet geheel en met juistheid bekend. De begeerte van den pangéran van Japara naar het geschut, het geld en de koopmansgoederen der Nederlanders en de vrees der Javanen, voor eene versterkte en gewapende vestiging der Nederlanders te Jakatra, zullen daarvan wel, voor een groot deel, de beweegredenen zijn geweest; maar vermoedelijk was het toch gedeeltelijk ook eene wraakoefening geweest op sommigen der Nederlanders, die zich onbehoorlijk jegens de vrouwen van Javaansche hoofden hadden gedragen en zich op onbetamelijken toon over den Panembahan hadden uitgelaten. De magtige vorst, die over een groot deel van Oostelijk en Midden-Java heerschte, werd bovendien weinig gedeerd,

door het verbranden van eene kustplaats als Japara. Meer hinderde het echter den Panembahan, dat Coen sedert den aanvang van 1619, betrekkingen met den koning van Soerabaija, zijnen erfvijand had aangeknoopt, aan wien de opperkoopman Wouter Heuten, met eenen brief en een paar stukken geschut als geschenk was afgezonden. De Panembahan trachtte aanvankelijk den Gouverneur-Generaal weder tot vrede en verbond met hem te brengen, door den uitvoer van rijst te verbieden, door hem schrik aan te jagen en het gerucht te verspreiden, dat weldra een ontzettend groot leger van Javanen voor Batavia zich zou vertoonen. Zelfs trachtte hij, door den pangéran van Japara, de Nederlanders te Grissée onder het gebied van Soerabaija te doen aantasten; doch die aanslag werd door een Nederlandsch schip vrijdeld en Coen liet zich door bedreigingen of losse geruchten niet vervaard maken. Nu wendde de Panembahan het over een anderen hoeg en nog was het jaar 1619 niet ten einde, of er vertoonden zich kenteekenen van eene meer vredelievende gezindheid bij den Javaanschen vorst. Hij was echter te hoovardig en achtte zich te ver boven den Nederlandschen Gouverneur-Generaal verheven, om zich te willen vernederen tot het doen der eerste schrede. Zijdelings liet hij evenwel blijken geven van zijne geneigdheid tot vrede, door middel van den Pangéran van Kendal, die een brief naar Batavia zond, waarin hij berigte, dat de Panembahan, de Nederlandsche gevangenen, noch dooden noch voor geld wilde loslaten, maar hun zonder losprijs de vrijheid zou schenken, indien zich een Nederlandsch gezantschap aan het hof te Karta aanmeldde.

De Gouverneur-Generaal en Raden zonden daarop een tolk met brieven en vereeringen aan den Pangéran van Kendal, die op zeer beleefde en hoofsche wijze aan het Indische bestuur op nieuw den raad liet geven, van een gezantschap aan den Panembahan af te vaardigen; doch Coen wilde vooralsnog dien raad niet opvolgen. De Panembahan verlangde, zonder dat verlangen onbewimpeld te willen uitspreken, dat het Nederland-

sche bestuur, sedert het zich te Batavia op Java had gevestigd, hem zou erkennen als opper-vorst, aan wien het verplicht was, jaarlijks een gezantschap te zenden, dat de hofreize zou doen, om hem hulde te bewijzen. Dit werd nog duidelijker, toen door eenige Nederlanders een brief van den Panembahan aan den Capitan-Moor te Malakka gerigt, was onderschept, waarin de Javaansche vorst aan den Gouverneur van Malakka zeer behendig te verstaan gaf, dat hem veel zwaarigheid te wachten stond van de Nederlanders, die het vervoer van rijst van Java naar Malakka beletten, vooral sedert zij zich te Jakatra hadden gevestigd en *zich alzoo tot onderzaten van het rijk van Mataram hadden gemaakt*, hij beval daarom zijn broeder, den kapitein van Malakka, zeer aan, daar wel op te letten.

Moeijelijk had de Javaansche diplomaat in meer beleefde termen, den Portugees kunnen uitnoodigen, tot het bestrijden en verjagen van de nieuwe en ongenoodigde onderzaten van het rijk van Mataram.

De begeerte naar vrede bij den Panembahan werd niettemin hoe langer hoe meer duidelijk; nog in den loop van het jaar 1620 zond hij zonder losprijs zes Nederlandsche gevangenen terug, en hiervan zal wel de voornaamste oorzaak zijn geweest, dat Nederlandsche schepen, welke zich voortdurend in de straat van Palembang ophielden, den uitvoer van rijst naar Malakka verhinderden, terwijl de tegenwoordigheid van eenige Nederlandsche jagten voor Grissée de ondernemingen van het leger van Mataram tegen die stad en de omliggende landstreek, belemmerden. Want nog altijd duurde de bloedige krijg van den Panembahan tegen den Koning van Soerabaija en de overige verbonden vorsten van Oostelijk-Java en van Madura, voort. Talrijke legers werden er sedert jaren op de been gehouden, duizende menschenlevens werden er opgeofferd, geheele landstrecken verwoest, of door gebrek aan arbeidzame handen onvruchtbaar en verlaten, met ieder gunstig moesson, werden nieuwe krijgstogten ondernomen, veldslagen geleverd; doch

zonder dat tot nog toe eene beslissende uitkomst voor eene der partijen was verkregen, hoewel eindelijk Soerabaija en zijne bondgenooten, door het verlies van Toeban in 1621 en eene herhaalde vernieling van Grissée en Joortan in 1622, met ondergang werden bedreigd. Nog weder een nieuwen krijg liet de vorst van Mataram sedert 1621 ondernemen tegen Sukkadana, op het eiland Borneo, welke stad, omdat zij cijnsbaar was aan Soerabaija, door den pangéran van Kendal, werd verwoest en waarvan de Koningin met alle hare rijksieraden en kleynodien, gevangen naar Java werd overgebracht. Bij die gelegenheid geraakte ook de Nederlandsche faktorij te Sukkadana in brand, verdwenen de koopmansgoederen, gelden en edelgesteenten der Compagnie en vlugtte de bezetting landwaarts in.

Intusschen was de Gouverneur-Generaal Coen van zijnen togt naar Amboina en Banda als overwinnaar te Batavia teruggekeerd, en volhardde hij in zijne afwachtende houding jegens den Panembahan, toen op den 15 Junij 1622, gezanten van den Toemenggong van Tegal, namens den vorst van Mataram, zich bij Coen aanmeldden en hem in het geheim opening gaven van vijandelijke aanslagen, welke de Panembahan beraamde tegen Bantam, omdat de Koning van Bantam, de landstreek van Krawang met de geheele bevolking aan zijn rijk had gehecht, hoewel dit gebied reeds door de voorzaten van den Mataram was veroverd. Hij wilde die landstreek thans heroveren en den Bantamschen Koning kastijden, en stelde nu aan den Nederlandschen Gouverneur-Generaal voor, om weder vrede met hem te maken en te zamen verbonden, Bantam te veroveren. Hij wenschte over deze gewigtige en geheime zaak met den Gouverneur-Generaal in persoon te spreken in zijne eigene hoofdstad, of zoo die voorslag eenig wantrouwen mogt inboezemen, dat dan een Nederlandsch gezantschap naar Karta mogt overkomen. Coen deelde deze vreemde en onverwachte voorstellen aan den Raad van Indie en aan de Engelsche leden van den Raad van Defensie mede.

Het Indisch bestuur, nadat het overwogen had, dat het toch wel noodig zou zijn, iets meer te vernemen omtrent de plannen van den Panembahan en van den toestand van zijn rijk, dat bij die gelegenheid ook berigten zouden kunnen worden ingewonnen omtrent de goederen en diamanten van Sukkadana, besloot gehoor te geven aan de uitnoodiging van den Mataramschen vorst en hem een gezantschap toe te zenden.

Daartoe werden gekozen Dr. de Haen, P. van der Elst en M. Wilschut, die met dat doel op den 24 Junij 1622 Batavia verlieten. Eerst op den 11 Augustus kwam dit gezantschap in de hoofdstad van Mataram, Karta, aan en werd het met groote plegtigheid door den Pangéran Ing-Ngalâgâ Panembahan ontvangen.

Dr. de Haen bood den vorst, namens den Gouverneur-Generaal en de raden van Indie, brieven en geschenken aan, waarvoor de Panembahan zijnen dank betuigde en verklaarde, dat alles wat in zijn land was, ter beschikking stond van den Generaal. Hij betreurde de vijandelijkheden, welke te Japara waren voorgevallen; doch de oorzaak daarvan was, dat de Nederlandsche faktoer de misdaad had bedreven, van de vrouwen van anderen aan te tasten. Als zoo iets weder mogt gebeuren, zou hij voortaan de schuldigen doen gevangen nemen en gebonden ter strafopfeening overleveren aan den Generaal der Nederlanders; de Generaal mogt hetzelfde doen met misdadige Javanen, zijne onderzaten. Hij wilde thans echter die vijandelijkheden stellen, als vergeten en vergeven. De Nederlandsche Generaal zou in het geheele gebied van Mataram, zoowel aan het zeestrand als in het binnenland, vriendschap genieten, Batavia zou hij, Panembahan, in rust en vrede laten. De Nederlandsche Generaal moest niet versagen voor Bantam en indien hij zich niet magtig genoeg gevoelde om die stad in bedwang te houden, zou de Panembahan zelf met zijne legers te hulp komen.

Gewikkeld in eerbiedige vormen, luidde daarop het hoogartige antwoord van Dr. de Haen, de Generaal der Nederlan-

ders wil Bantam niet aanvallend aantasten, ware hij dat van meening geweest, hij had het reeds acht of tien jaren geleden kunnen doen.

De Panembahan die zeer goed onderrigt schijnt te zijn geweest van de bedreigingen van Bantam en de behoeften van den Nederlandschen handel, antwoordde hierop zeer fijn en schijnbaar goedaardig; vreest de Generaal welligt, dat de Bantamsche vorst de perperranken, ingeval van oorlog, zal vernielen, hij zij daarover niet bekommerd, op mijn bevel zal door mijne bevolking de peper op nieuw worden geplaat, en verlangt hij rijst of andere eetwaren, de Generaal zende daarvoor naar Tegal, Kendal, Demak of Japara, even vrij alsof hij naar Batavia zond. Bantam onderhoudt betrekkingen met Soerabaija, maar welhaast zal ik Soerabaija veroverd hebben en dan keer ik mijne wapenen tegen Bantam en het geschut van dien Koning zal wel tot zwijgen gebragt worden, indien de Nederlandsche schepen maar aan den zee kant gaan liggen.

De Panembahan verzocht verder, dat er altijd een Nederlandsch gemagtigde aan zijn hof mogt blijven, om door middel van dezen, betrekkingen met de Nederlanders te onderhouden. Zijn hof, anders voor iedereen gesloten, zou openstaan voor de Nederlanders; alle vijandelijkheden waren nu vergeven en vergeeten, de Nederlandsche Generaal was nu zijn vriend, hij zou hem vrij en ongestoord te Batavia laten wonen, en terwijl hij dit zeide, overhandigde hij aan Dr. de Haen zijn eigen kris als een geschenk voor den Gouverneur-Generaal Coen, op hoffelijken toon er hij voegende: dit heeft zeker niet de waarde van hetgeen de Generaal mij heeft toegezonden; maar het is het dierbaarste, dat een Javaan aan iemand schenken kan.¹

Hiermede liep deze ambassade ten einde, de vrede scheen weder tusschen het rijk van Mataram en het Nederlandsch-Indisch

¹ Men zie hierachter onder n°. XLV der gedrukte stukken het, uit zoovele verschillende oogpunten, belangrijke verbaal van dit gezantschap.

bestuur gesloten; doch Coen en zijn opvolger de Carpentier bleven niettemin met argwaan, de beraamde plannen van den Panembahan tegen het westen van Java afwachten. Zij vreesden, en de gebeurtenissen van weinige jaren later hebben hunne vrees geregtvaardigd, dat de vorst van Mataram onder voorwendsel van zich tegen Bantam uit te rusten, in het geheim aanslagen tegen Batavia smeedde.

Intusschen scheen het, als of de onderhandelingen met den Panembahan van Mataram, ook bij de regering van Bantam de begeerte tot vrede hadden opgewekt, ten minste de GG. Coen ontving langs allerlei omwegen uitnoodiging tot het zenden van afgevaardigden naar Bantam, ten einde over het herstel van den vrede te beraadslagen.

Coen gaf, hoewel schoorvoetend, eindelijk daaraan gehoor; maar op dit diplomatiek terrein moest hij weldra ondervinden dat de rijksbestierder van Bantam in geslepenheid hem verre overtrof, en zijn tegenstander mogt ditmaal althans de voldoening smaken van aan den gehaten Coen, de nederlaag te hebben berokkend.

De Pangéran rijksbestierder had met geen ander doel de onderhandeling uitgelokt, dan om te weten te komen, hoeverre de goede verstandhouding tusschen het Nederlandsche bestuur en den Panembahan van Mataram was gevorderd, en toen hij uit de gesprekken, welke op de aanbieding van vrede waren gevolgd, genoegzaam bemerkte had, dat het bondgenootschap tusschen Batavia en Mataram nog niet zóó verre was gevorderd, dat het voor Bantam gevaarlijk zijn kon, brak hij plotseling de aangeknoopte onderhandeling weder af en weigerde hij aan eenig aanbod gehoor te geven, zoolang Batavia door de Nederlanders niet weder afgebroken en verlaten zou zijn.

De zorgen van den Gouverneur-Generaal Coen en van den raad van Indie, hadden zich in dien tusschentijd niet bepaald tot de bevestiging van den jeugdigen Nederlandschen staat op Java. De werkkring van het Nederl. Ind. bestuur omvatte ge-

heel Indie's gebied en handel. In de maand October van het jaar 1621 was in vereeniging met de Engelschen eene vloot van elf schepen, onder bevel van Jacob Dedel als admiraal en Humphrey Fitz-Herbert als vice-admiraal naar de kusten van Malabar gezonden. In het volgende jaar 1622, waren zestien schepen onder den kommandeur Corn. Reijersz. naar de kusten van China gestevend, met het doel om, zoo mogelijk, de stad Macao te vermeesteren en den Chineeschen handel der Portugezen in handen der Nederlanders te doen vallen, of, indien dit niet gelukte, eene versterkte plaats op een der Piscadores voor de Compagnie te stichten. Nog vijf andere schepen werden naar Manila afgevaardigd, terwijl alle die uitrustingen Coen en zijnen raad niet verhinderden om, te dierzelfder tijd, hunne aandacht te wijden aan de inrigting van het bestuur, de herbevolking en het productief maken van de Banda-eilanden, aan het onderhouden van den peperhandel op de kust van Sumatra, aan het invoeren van bezuinigingen, door de kantoren te Atsjin, Patane, Sangora, in Siam en Kambodja gevestigd, in te trekken en te doen vervangen door geregelde uitzending van schepen.

Nog meer vruchten zou het rusteloos streven van het Nederl. Indisch bestuur onder de krachtige leiding van Coen hebben opgeleverd, indien het niet belemmerd ware geworden, deels door de Engelschen, die, hoewel onze bondgenooten, niet ophielden allerlei moeilijkheden, vooral in de Molukken, in het leven te roepen; deels ook door de onbekwaamheid en de lichtzinnigheid van de eigen dienaren der Compagnie, die « d'eenen « tijd de orders van het Ind. bestuur nalieten en d'anderen tijd, « sonder discretie, meer deden dan hun bevolen was ».

Er waren nu meer dan tien jaren verstreken, sedert Jan Pietersz. Coen het vaderland had verlaten en reeds in de maand Mei 1620 had hij zijn verlangen, om in 1622 naar Nederland terug te keeren, aan het opperbestuur te kennen gegeven. De bewindhebbers hadden wel door een vlejenden brief en voordelige aanbiedingen getracht, hem van zijn voornemen af te

brengen; doch het verlof tot terugkeer, indien hij in zijnen wensch volhardde, hadden zij aan Coen niet durven onthouden. Om die reden hadden zij hun vertrouwen in zijn persoon, op nieuw betoond en hem commissie gezonden tot het verkiezen in Rade van Indie, van een provisionelen opvolger. ¹

Met moeite maakte Coen zich los van de leiding en de verzorging van den Nederlandschen staat in Indie, dat kind zijner schepping. Eindelijk toch, op den 25 Januarij des jaars 1623, werd door hem de Raad van Indie belegd en in die vergadering, met schier eenparige stemmen, de directeur-generaal Pieter de Carpentier, tot zijnen opvolger verkozen.

Naauwkeurig en zorgvol beschreef Coen nu nog, in een advies ² aan hem, die hem vervangen zou, den toestand en de behoeften van Neêrlands belangen in Indie.

Op den 2^{den} Februarij ondernam eindelijk Jan Pietersz. Coen de terugreis naar Nederland.

Toen in den tijd van Portugal's grootheid Affonso d'Albuquerque, de merkwaardige aanvoerder der Portugezen overleden was, brak overal in Indie, de vlam des opstands tegen Portugal's gezag weder uit.

Het was alsof het Indische bestuur van de afwezigheid van Jan Pietersz. Coen even nootlottige gevolgen verwachtte; « want « ongetwijfelt », zoo schreef het, « sullen wij, naar het vertrek « van d'Ed. Heer Generaal, van alle kanten aangevochten worden, alzoo 't schijnt, dat zij maar met alle man wachten op « zijn vertrek ». ³ Nederig maar onversaagd, voegde echter de Gouverneur-Generaal, de Carpentier, deze woorden daarbij: ⁴ « hoewel wij ons nergens met soodanige kloekheyd, subliem

¹ Particuliere Missive en Commissie der Heeren XVII, dd. 4 Maart 1621.

² Dit advies is gedrukt in de Kronijk van het Histor. genootschap te Utrecht, 9de deel, jaargang 1853; vergelijk verder hierachter n°. XLIV der gedr. stukken.

³ GG. de Carpentier en de raden van Indie, Willem Jansz. en Jacques Specx aan de HH. XVII dd. 1 Febr. 1623.

⁴ GG. de Carpentier, afzonderl. missive aan HH. XVII, dd. 1 Febr. 1623.

" verstand, doorsichtichheyd en andere goede gaven meer, als
 " onzen predecesseur begaafd vinden, sullen wij eershulven de
 " zake bij der hand nemen en de hoogheid en het respect der
 " Hoog Mogende Heeren, de Staten-Generaal, van Zijne Prinsel.
 " Excellentie en den welstand en het regt der Oost-Ind. Com-
 " pagnie in Indie handhaven"!

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

* De Staten-Generaal, in de zitting van den 17den Junij 1713, heeft de volgende Resolutie genomen:

" De Staten-Generaal, in de zitting van den 17den Junij 1713, heeft de volgende Resolutie genomen:

" De Staten-Generaal, in de zitting van den 17den Junij 1713, heeft de volgende Resolutie genomen:

...

...

...

I. DE KOMMANDEUR HENDRIK BROUWER AAN DE BEWINDHEBBERS
DER VER. O. I. COMP. TE AMSTERDAM.

Voor Bantam, op het schip de Roode Leeuw
met pijlen, 27 Junij 1612¹.

Mynheeren,

.
Aleer van Jacatra tseyl gingen hebben daer een claere baen oft
gebaende wech gelaeten in tgeene daer te doene was, de possessie
van de plaatse nemende daar ons huys gesteld sal werden, (mits
eenige vereeringen doende, die naer uiterste vermogen besnoyt heb-
ben) op de bequaemste plaatse van de geheele rivier, vooraen int in-
comen yegen over de stadt, hebbende aen de westzyde de rivier
ende aen de noordtyde de zeestrand; de Coninck wilde zeer noode
van de plaatse scheyden, insonderheyt, omdat hy daer geordineert
hadde te woonen seker overgecomen edelman van Bantam, die ten
deele de wacht op de incompste van de rivier was houdende; doch
vermoede de hoope van sijns lants verbeteringhe neffens ons hert
aenstaen, hem daertoe aldermeest gepersuadeert sal hebben, als
M. E. HH. breeder sullen connen sien by de resolutie daerop genomen,
die in 't vervolch van myn journael, dat neffens dese mede seynde
geregistreert staet f. 1, 2. 3. waeraen wy gedraege. De nemingen
van deselfde possessie is alreede wel te passe gecomen, om de
goederen van Coromandel uyt den Hasewint en van Japan uyt den

¹ Hendrik Brouwer was op den 20 December 1610 als kommandeur van drie schepen
uit Nederland naar Indie gezeild en bezocht op zijne reis naar de Molukken, in
de maanden October en November 1611, de kusthavens van Java. In het volgende
jaar 1612, keerde Brouwer weder te Bantam terug om daar met eene lading voor
Japan te worden bevracht. Hetgeen dus in het eerste gedeelte van dezen brief over
gebeurtenissen op Java verhaald wordt, betreft hetgeen aldaar in het vorige jaar, 1611,
is voorgevallen; in het laatste gedeelte beschrijft Brouwer zijne verrigtingen in 1612.

Brack aldaer te lossen; gemerkt de Coninck van Bantam geen goet op tlant will laten brengen, sonder daarvan synen tol te hebben, dat al te quaeden inbreucq soude syn geweest, en staet te vermoeden denselfden allenskens sal comen te bespeuren, dat met syne selfsaeme proceduyren niemant schadelycker is, als syn eygen lant en welvaeren.

.
 Oock hebbe in ons drie schepen noch tot Grece ¹ ingenomen 34 grove beesten, als ossen, koeyen ende bullen, met omtrent 120 boeken ende 50 lasten uytgenomen schonen witten rijs

Wy souden gaerne meer vee ende andere provisie mede genomen hebben (uit Grissee naar de Molukken) doch door den oorloge van den Mataram yegens den Coninck van Soribaya was het lant soo geruynneert, dattet te verwonderen was; waer door niet meer hebben connen becommen

Wy hebben ook den Coninck van Soribaya, voor Grece met ons drie schepen gecomen synde, op de vaert syner joncken naer Banda mondelinge ende schriftelycken geinsinueert, meenden daarmede een goede ende seer dienstige saecke gedaen te hebben, alsoo de vaert der Javaenen, onderdaenen deeses Conincks, de Bandanezen soo styft, dat naer der Nederlanderen fort niet veel en vraegen, insonderheyt als in Banda geen sloupen ofte jachten syn, die deselve Javaenen, in haer vaert hinderlycken mogen wesen, want op Puloway, Lontor, Wayer ende andere plaetsen in Banda aenloopen, daer met alle vlyt en yl haer joncken op 't drooch haelen ende wanneer vertrecken nemen sooveel foulie ende nooten wech als begeyren, datt 'enemaal in der Portuguesen handen compt, twelck U E. Heeren all te grooten interest veroorsaect

De Coninck stoorde zich daerdoor seer en bejegende ons seer onbeleefdelycken en alsoo't selfde om tyt te winnen by nachte geschiedde, landwaerts inne wel seven mylen van de scheepen, daer oock diversche Bandanesen by sullen syn geweest, ook verscheydene van hun toegedaene ende een Engelschen verloochenden boeff, meenen dattet niet sonder peryckel en geschiede, insonderheyt door dien 't

¹ Grissee, residentie Soerabaja.

selfde soo heftich dreven, doch het werde alsoo goet gevonden en by ons werde verstaen dattet eens ende voor all in sulcker voegen diende byderhant genomen te worden. De Coninck versocht selfs ernstelycken datt hem een stuck geschut souden geven, 't welk hem geweygert werde, ons op den Heer Gouverneur Gnal. excuserende, evenwel syn van daer niet gescheyden, sonder hem geschenken te geven. De Gouverneur-Gnal. voornoemt heeft ons geordineert datt men hem van 't Japanse cargasoen, een yseren gotelinge vereeren souden, op ons wedercompste aldaer. De weygeringe van't stuck geschut neffens de insinuatie verachterden vry watt veel, tgeene wy daer te berechten hadden als alles by 't journael breeder is te siene; doch naar alle gepleechde naersticheyt syn noch ten lesten clær geraeckt, vertrekkende van daer den 8^{en} November 1611 ¹

Den 5den Junio (1612) syn wy voor de tweede reyse weder te Grece gecomen, daer ons comptoir in goeden doen bevonden; doch het lant vol portugezen ende synder omtrent 80 ofte 100 personen sterck, hebbende desen jare daer omtrent de 30,000 croonen capitael gebracht, alles op den treck van foly, nooten ende nagelen, die de Javanen steelsgewyse van onse plaetsen weeten wech te voeren, ja dat meer is, hebben selver in Grecesche joncken by de thien duysent croonen naar Banda gesonden, datt onlydelycken is ende syn hier niet uyt te cryghen, dan met geweld, overmits den Coninck en syn onderdaenen daarby goet prouffyt genieten, daer moet metten eersten anders in voorsien werden.

Den Coninck van Soribaya hebben het stuck (geschut) vereert datt den Heer Gouv^r Generael ons geordineert heeft hem schencken souden, hebben daarbij een brief int portugees in den naeme van den Heer Gouverneur Gen. voornoemt gevoecht, omt selve met meerder ontsach ende eere aan den Coninck te laeten brengen tot spyt der portuguesen, insonderheyt dewyl deesen Coninck naar Malacka om een stuck gesonden hadde, van waer tot antwoorde creech, datt daerop naar Goa souden schryven, soo datt hierdoor des Coninck genegentheyt t'onswaerts te meer sullen trekken, in

¹ In dezen brief vermeldt Brouwer o. a. nog dat de opperkoopman Soury te Grisse en de assistent Cornelis Maseyck te Passarcoan gevestigd bleven, voor den koop van garens.

denselfden brieff maeckten weder mencie op de vaert syner joncken naer Banda ende datt de Heer Gouvern^r Gnal. op hem begeyrde, achtlinge soude nemen op de insinuatie, die hem gedaen is om alle redenen van claegen voor te comen, als Mijneheeren breeder sullen connen sien by deselve in de resoluçie tot Grece genomen, int journael gestelt a. f. 77. Een Gouverneur Caracsadana (?) ontfingh het stuck met een wondere blytschap en seyde tselvige den Coninck uytermate aangenaem soude wesen, belovende dat aen ons volck ende comptoir alle behoyrlycke tractement en gunste gestaadich doen toonen en bewysen sullen, dan tsyn beloftenissen van mooren, nochthans wanneer dit volck continueren in de vaert naer Banda, tweleke sy oock niet laten sullen connen, overmits hun meest met de zeevaart geneeren, soo sal der een scheuringhe moeten volgen, dat sy oock selver vreesen, evenwel soo lange elders geen comptoir en hebben om provisie van rys te mogen doen, soudet UE. saecken ende stant quaelycken comen; doch ick hebbe daeriegen alhier ende elders een gewenschte saecke vernomen, ende is, dat die van *Japara* seer begeyrich syn om een comptoir van ons volck in haer lant te hebben, doende daertoe seer eerlycke presentatien in een briefken, die aen den coopman tot Grece geschreven hebben, daer naerder op geleth dient, want men naar yders zeggen den rys daer beter coop gestaadich can becoomen als tot Grece ofte Macassar; vernamen mede dat men daer met groote schepen soo naer aen lant mocht leggen als tot Bantam, oock dat de Coninck aldaer onder den Grooten Keyser ofte Mattaram van Java stont, waerover om selver de gelegentheynt wat beter aen te mercken ende om de saecken dan tot Bantam te helpen voorderen ende raaden, vonden met den scheepsraet geraeden, daer aen te lopen.

Den thienden desers, des avonts syn daer ten ancker gecomen voor een plaetse Coutot genaempt ¹ en vonden er tusschen de 15 en 20 joncken op de reede leggen van verscheyden quartieren, soo Malayen, Javanen, Clingen, Gusaratten als andere vreemdelingen, die daer comen om rys te coopen, ende aan lant comende vernaemen den Coninck vertrocken was, naer den Mattaram landewaerts inne, welcke Mattaram met een leger van 150,000 mannen naer Soribaya

¹ Ik heb niet kunnen uitmaken, welke deze plaats geweest is.

over 8 dagen soude syn vertrocken, soo dattet daer weder heel schrap sal staen. — Wy bevonden de plaetse seer wel gelegen, insonderheyt overmits de bequaemheyt van de rivier, die door de stadt loopt, daermen met schuyten ende boots in ende uyt mach comen tot syn wille, overmits int incomen met laech water meer als vier voeten waeter heeft ende men leyt met de boots om te lossen of te laaden soo dicht aen de merckt aen lant als oft bynaer jegen een steyger laegen, twelck in Java niet veelen heeft. De reede is oock tamelycken, overmits tussen twee eylanden, die voor de stadt leggen, omtrent een vierendeel myls tzee, goede steckgront is, op vyff vademen, ende een gotelings schoot van de stadt is het drie vademen diep; den rys is er tot beteren prys te becomen, dan op eenighe plaetse van Java ende soude het last nu hebben connen becomen voor 12 ofte 14 Realen van 8 ende datt in goede parthye, de lyftogt is er oock beter coop als elders, daer tot noch toe geweest hebbe, als: 20 hoenders voor een R. van 8, vier bocken mede voor gelycke ende een grof beest voor 6 R. v. 8 andere provande naer advenant, daer is oock visch in abundantie; de Chynesen waeren der van Jortan ende Bantam veel gecomen, claegende daer te seer geschat en geschooren wierden, ende alhier werden beter getrackteert, soodat het toecomende jaer op dees plaetse uyt China sterck met joncken meenen te comen ende syn van opinie dat de meeste Chynesen van Bantam ende Jortan hun alhier sullen transporteren.

Ick achte dattet niet ongeraden soude wesen gemerckt, de saecken van Banda, datt men het comptoir tot Grece opbraecke ende weder alhier een ander plante, dewijl Grece voor groote schepen sonderlinge ongelegen is. Ick hebbe dees saecke tot Bantam aen den president Matheo Coteels in den breeden raet schriftelycken vertoont, neffens eenige andere poincten meer, daer my hoochnoodich dochte op geresolveert diende te werden.

II. DE OPPERKOOPMAN PEETER SEEGERS AAN DE BEWINDHEBBERS
TE AMSTERDAM.

Bantam, 5 Decemb. 1612. —

. Gemerckt den handel ende verseeckerighe van
Oriente en omliggende eylanden, den meestendeel bestaet in vier

punten, sonder dewelcke U. E. nimmermeer sult comen, tot het wit, dat van 't geunieerde Belgie soo seer gewenscht wordt, soosal U. E. verhaelen de middelen waerinne 't voorige is gelegen.

1. In den eersten, als U. E. adviseert, staet te weten: Vooral moet besorcht worden; *wij alleen* in de Molucos, Ambona, ende Banda t'francko ende libere besit hebben, wesende tselve als *de rechte hant* van U. E. orientische machten.

2. Ten tweeden, aengesien de negotien door versekeringe van U. E. macht ende staedt is gelegen, ende den handel van de clee-den op de custe van Coromandel, diewelcke den meestendeel in de Mollucos, Ambona, Banda ende Bantam worden verkocht met seer treffelycke profyten, soo is te verstaen, dat de custe van Coromandel *den slinckeu arm* is van de Moluccos ende omliggende eylanden, gemerckt sonder de doecken van daer comende, de negotie doot is in de Molucos ende sonder avance de forten niet connen onderhouden.

3. Belangende de custen van Johor ofte de stadt Bantam in Java, op een van die plaetsen, moesten dan oock eenen rendes-vous gestipuleert worden, met goede besettinge van soldaten, omme de coopmanschappen (uit) China ende Custe, in tfort te bewaren ende defenderen, anderssins brandt ende oorloochsche proceduyren onderworpen synde, ende soo lange sulcx, met residentie van eenen raedt van Indien in getrouwe persoonen bestaende (die de particuliere eergiericheyt ende recommendo, boven d'experientie ende getrouwen dienst der comp^{ie} niet en prefereren) (niet) geschiet, syt versekert wy uyt Orienten sullen geraecken, want het en is hier met een cleyntken niet te doen, daer moet volck syn, my voorder aen de rapporten der commisen refererende.

4. Ten vierden, als vooren verhaelt, datter getrouwe persoonen, insonderheyt, die in eenige qualité gesonden worden, en geen andere, werden gesonden, als die daer voor bekend syn. . . .

De Logie in Bantam is oock op 20 Aug. 1612 in brandt geraeckt, hebbende over 8 à 9 maenden te vooren de Gouverneur van Bantam alhier, den steenen geyvel van 't dack aff tot op de solderingh van de caemer doen afbreecken, seggende dat het te casteelachtig was, ende de Coninck selver sulcken huys niet en heeft; nu is dit van't dack aff tot op de soldering van de caemer met riet wederomme

toegemaakt, ende door buspoeder op de cleyne mart by de loghie in brandt geraeckt, synde de wint recht op de loghie hebbe noyt soo schrikkelycken brandt gesien; synde den heere preses Mateo Coteels, aen aensicht, handen ende voeten verbrant geweest daervan by de dry weken pladt gelegen heeft, in somma syn groote ongelucken; desen brandt is recht gesticht door den Gouverneur, hebbende oock ses man van de logie doen vermoorden, die wy met 200 caxies sonden naer Jacatra, seer moordadelick, wy weten wie 't gedaen hebben, den Coninck zeyt, daeraff niet te weten ende soo wy't eer vernaemen als hy, souden 't hem te cennen geven, hebbende willen weten, wie 't ons geseyt heeft dwelck om redenen niet geraden is.

Alle dit quaet spruyt uyt, datter tsedert vertreck van den Heere Gouverneur Gnall, naer de Molucos geen schenckagien gedaen zijn van alle de schepen tot op dato, synde dese mooren van aerd, (dat) oude schenckagien willen onderhouden hebben, ende niet considereren, ofte de groote schenckagien te vooren uyt groote veroveringen wel hebben connen geschieden, door de craecken voor desen; tsy dat se met goet ofte quaet fondement gedaen syn ofte niet, willen dat eens begost is, onderhouden hebben, alst haer maer proffyt is. Ten anderen het bouwen van Jacatra is hem seer tedieus ende meest cause, omme de neyringhe, die hy vreest hem ontrocken te worden, seggende men hem eerst behoorde te vraeghen, eer men soo dichte by, een ander comptoer plantede.

Ick segge het is necessarycken, dat men met den aldereersten een rendes-vous ofte casteel in Indien heeft, want als wel te mercken (is), soo is door den Trèves d'intentie van den Spaenschen raedt, ons uyt Orienten te crygen. , . . .

Ick segge, Weerde Heeren, laet ordre geven, omme een rendes-vous te stellen, tsy op Poelo Condor, Johor ofte elders, daer men 't hier best sal vinden en bequaemste.

III. DE GOUVERNEUR GENERAAL P. BOTH AAN DE BEWINDHEBEREN
DER GENERALE O. I. COMP. (HEEREN XVII).

Bantam, 1 January 1614.

(Na in dezen brief te hebben verhaald, hetgeen hij in den Ar-

chipel der specerij-eilanden had verrigt, gaat P. Both voort met mede te deelen den stand van zaken op Java.)

Door de compste van Adriaen Block Mertenss. commandeur, in de Moluques, hebben wy met droefheyt verstaen het tyrannelyck procederen van den Pangeran tot Bantam, diewelcke niet alleen ons stenen huys met geweld heeft doen afbreecken, maer oock doen verbranden, gelyk wy voor seecker houden, met eene inestimable schade, oock dat Coteels van U. E. my medegegeven voor Raedt van Indien, van my gelaten tot Bantam als *directeur* en *boeckhouder generael* over alle de comptoiren, geheel onbequaem was tot sulcken staet, slap in de regeringhe, genegen totten dranck.

Wy arriveerden opten (14 Septembris, 1613) voor Grissik, alwaer ick committeerde eenigen van de mijnen aen landt te gaen, die my rapporteerden dat de Groote Mataram 14 dagen voor onse compste de stadt van Gressik hadde ingenomen en verbrant ende muyren geraseert, alsmede onse loge, doch met weynich schade, alsoo de onsen te vooren gevluht waren in Sorbaya. De Mataram heeft mede ingenomen de stadt van Jortan en geraseert en door de groote sterfte, die hy onder syn volck creech is weder vertrocken.

Aldaer quam by ons ten ancker het schip Patani, waerop was onse vrundt Capiteyn Appolonijs Schotte, comende van Solor, ende vandaer opten 20^{en} ditto te samen tseyl gegaen naer Japara en daer geseth opten 22^{en}. Deze plaetse comt den Mattaram.

Voor desen noch synde in de Moluques worde my gerapporteert van eenen Juan Pedro Italiano, geboren van Venetien, diewelcke van den Mataram belast was, dat hy my aendienende soude, de grote genegentheyte, die hy was hebbende omme mette hollanders in alliantie te treden. daeromme ick gecommitteert hebbe Cap. Appolonijs Schotte en Jan Pietersz. Coen, om aen de Heeren myn compste te verwittigen, die haer thoonden seer vriendelyck en favorable en ons datelyck verversinge in abundantie aen boort sonden, onder alles eenen os, soo veth en schoon en soo goet van smaek als waer se in Hollant geweyt geweest. De Heeren quamen datel. aen boort d'een voor en d'ander naer met my spreken, verclarende dat de Mataram haer belast hadde, dat indien Hollanders aenquamen, alle eer en

faveur souden bewysen, versoeckende dat wy daer wilden een huys maecken, d'een voor d'ander ons presenterende een plaetse. Daerop wy resolueerden gene te kiezen anders, als de Mataram ons ordineren soude; daer waren oock Chinesen en Maleyen, die mede alle devoir deden, dat wy daer een huys maken souden. Wy vonden goet ten respecte van dien, aldaer te laten Sr. Lambert Dirckz. Haga, met een assistent tot dien eynde medegenomen van Grece, tamelyck ervaren in de tale, een bootsman met een christen swerte jongen en by hem 2600 realen van 8, met expressen last den Mattaram wel te spreken en syn meyninge te hooren, sonder iets te accorderen, totdat hem anders geordonneert soude werden, dan alleen een provisie rys op te copen, die daer seer schoon en in abundantie is. Wy cochten aldaer provisie voor onse schepen, het last omtrent 16 realen van 8^{en}.

Den 3^{den} ditto (Oct.) syn wy te samen geseylt met het schip Patany naer Bantam.

Alhier tot Bantam worden wy van den Pangeran, Gouverneur van dese plaetse, genouchsaem usurpateur van de Crone, seer qualycken getracteert met woorden en wercken. Hy heeft ons huys als U Ed. voor desen heeft verstaen, openbaerlyck met geweld doen afbreecken en secretelyck aen brant doen steecken, dat wy voor seecker houden. Coteels is naer syn doot opgegraven en verre van syn plaets gevoert, alwaer hy namaels gevonden is geweest armen en beenen aen stucken gehouwen. Ick bekenne wel dat de superbityct van de onsen daertoe veel oorsaek gegeven heeft.

Het opbouwen van 't grote huys tot Jacatra heeft daer geen goet toe gedaen, sy hebben op Jacatra een seer groot huys gemaect, seer inordentlyck, sonder goet fundament, lanck 50 treden en 18 wyt, te licht van muren en te topswaer, alsoo dat men voor oogen siet, dat balcken, solder en dack, alles begint te sacken, wij hebben begost sommige plaetsen te onderstutten.

Ick hadde voor myn vertreck hierna de Molluques, de plaets voor een ander plaetse (lees huis?) gecosen. Is seer bequaam en wel gelegen, alleen belast, dat men de plaets soude afsteecken en in 't midden by provisie een cleyn huys maecken en myn compste verwachten, omme aldaer een goet casteel te maken, dan die raedt van Bantam, alsmede l'Hermite syn op die plaetse geweest en

Theunemans commissie gegeven, dit tegenwoordige huys te maken, dat naer myn oordeel geen thien jaren sal connen staen ende is hoecx en wints geseth. Soo men van den Coninck conde becomen daer een casteel te maken, soude (het huis) in pertye moeten afgebroken werden. Sy hebben voordesen den Coninck gepresenteert 1800 realen van 8 om een muyr om 't huys te maken, dat geheel onnoodich is. Ick heb voordesen wel een gehele maendt tot Jacatra geweest en versheyden reysen metten Coninck gecommuniceert hem aendienende, dattet voor den standt van onsen Prins hoochnoodich is, in dese contreyen een casteel te hebben, ten respecte wy tegenwoordich in openbaren oorloch syn metten Spanjaert en Portugees en dat op versheyden plaetsen onse loges syn verbrant en van den vyant overvallen en dat het mede een verseeckertheyt soude wesen voor synen staet en gemeente.

Waerop hy my voor antwoord heeft gegeven, alsmede door den sabandaer laten aendienende, dat hy voordesen daertoe wel genegen is geweest en noch is, maer gemerct en gesien de quade proceduren van Theunemans, een dronckaert synde, den Coninck versheyden reysen zeer qualyck heeft bejegendt alsmede anderen, eenige Javanen geslagen dat het bloet haer by de ooren afliep, een Chinees geslagen en in de boeyen geseth, onder den blauwen hemel in hette en coude, dat gene Chinezen hem mochten comen spreken noch te eeten brengen, noch geen quitesel ofte matgen boven syn hoofd tegens de regen of son mochte hebben; dat oock sommigen van de onsen opwaerts varende in de rivier van de principalen haer vrouwen onbehoorlyck hadden aengetast en syn wil daermede wilden doen. Dan op dese en andere clachten van den Coninck tegens Theunemans gedaen, worde geresolueert hem van daer te lichten, waer tegen Theunemans seer schandelicke en onbehoorlicke sinistre middelen heeft gebruyct om tselve te beletten, voorwaer seer bedroeftelyc voor my en schadelyck voor UEd;

Ick hebbe derhalve voor mijn vertreck uit de Moluques, met advys van den advocaat, den Eersamen Hans de Hase, raedt van Indien, directeur over alle de comptoiren van de Moluques, daerenboven gemaect Visitateur-Generael van alle de comptoiren van UEd. in Indien, gene uitgesondert om die te visiteren, corrigeren en justitie te administreren, dat seer hooch noodig was, gelyck U E. nu is

schryvende, diewelcke mette eerste gelegentheynt met een schip zal gaan van comptoir tot comptoir om alles te redresseren.

Voorwaer mynheeren! 't en is niet alleen schandelyck, maar oock horribel en abominabel, dat van uwe dienaers in dese landen op verscheyden plaetsen passeert, alsoo U E. sal gelieven te oversien, diverse informatie, attestatien en bekentenissen van den onsen alhier gepleecht.

Sooveel aengaet dat gepasseert is tot Jacatra, hebbe den Coninck sooveel alst mogelyck is geweest, contentement gedaen en *heeft goet gehoor om een casteel te maeken, dan twijfel hetzelve niet te menen.*

Met desen pangeran tot Bantam hebben onlanx gesproken en sijn pols getast, om een eylandt van hem te copen en daerop een casteel te maken tot conservatie van onse personen en goederen, alsoe wy metten Spanjaert en Portugees in openbaren oorloch waren, gaff voor antwoord, wat wij met alle de casteelen in Indien wilden doen; dat de Portugesen voor desen sulcx mede hadden versoght en dattet voor Javanen odieux was, casteelen in haer landt te hebben, waerop hem respondeerde, dat wy eenige forten van onsen vyanden mette wapenen hadden genomen, en andere gemaekt opt versoek van de Coningen, in de Moluques, tot haerl. defentie, waerop hy repliceerde; dat wy oock een fort hadden op Banda, waerop hem antwoorde, dat sulcx de waerheyt was, en wel met recht, door dien de Bandanezen voor desen niet alleen de goederen hadden gestolen, maer oock de onsen zeer schandelyck vermoort en van ons noch een admirael met wel 40 personen, waaromme niet alleen ons vry stond daer casteelen te maken, maer haerl. te trakteren, gelyck sy onsl. gedaen hebben.

De Prins van Hollandt die heeft den machtigen Coninck van Spangien naer een bloedigen oorlogh van 40 jaren gedwongen met hem t'accorderen tot synen grooten voordeel, sal oock wel connen straffen diegene, die syn volck in dese landen beroven en vermoorden. . . .

Wy hebben uyt de Moluques met ons gebracht den Commandeur Jan Pietersz. Coen, van Hoorn, omme te beeleeden de plaetse van Coteels, alsoo wy seecker wisten de impotentie van't verstandt van Coteels ende swackheyt des lichaems en nu hier gestelt als directeur over beyde dese comptoiren, Bantam en Jacatra, boeckhoudergenerael van alle de comptoiren, een persoon seer modest van leven,

zedich, van goeder aert, geen dronckaert, niet hoovaerdich, in raedt zeer bequaem, int stuck van de coopmanschap en boeckhouden hem wel verstaende. Voor desen gewoont in Rome zes of zeven jaren by Sr. Justus Piscatore van Oudenaerden, van mij welbekendt. Ick verhope U Ed. van desen zeer wel gedient zult wesen. Ik hebbe desen Coen voors. toegeleyt voor de sware lasten en onus, die hy op zyn hals sal hebben, hondert en vyftich guldens ter maent.

.....

IV. JAN PIETERSZ. COEN, BOEKHOUDER-GENERAAL, DIRECTEUR-GENERAAL VAN DE KANTOREN TE BANTAM EN JAKATRA, AAN DE BEWINDHEBBERS DER GEN. O. I. COMP. (HEEREN XVII.) ¹

Bantam 1 January 1614.

.....

Tot Bantam comende saeghen, verstonden en vernamen, hoe de huysinghe met seer costelycke goederen verbrandt ende eenighe persoonen vermoort waeren, hetwelcke ons seer deerde ende grootelycx verdroott, wandt de Comp^e aldaer zeer grootte schade hadde gheleden; maer myn Heeren ick verseeckere U E. dat myn nog lastiger viele, tgene hoorde, vernam en sach; (soude daarvan verlede jaer all iets geschreven hebben, hadde ick de mynnen d'Engelschen toevertrouwd.) Ick beclaechde de Comp. van harten en dat omdat sy niet beter worde gedient, waerlyck de Comp. is oock alttemet soo caerich int aennemen van haere principalen, dat daer dickmael verstandighe ende goede lieden achterblyven, want een cloeck en verstandich eerlick mensch aen gheen Indien gebonden is, en ter weerelt geen middel ontbreekt, daermede segghen will, drynght haer den noott, den noott en dryngt haer juist naar Indien niet, seyt men, sij zullen daer gaen om eere, gelyck men siet, dat na eerlycke ampten, altyt veel loops is, ick segge wat eere, wordt daer toch bij gegheven; faveur? ja! Hiermede besluite: dat de Heeren oock na haer gelt

¹ Vertrokken uit Nederland voor de tweede maal, op den 12 Mei 1612, als kommandeur over twee schepen en te Bantam aangekomen, op den 9 Februarij 1613.

worden gedient. Om op d'eene syde een te spaeren verliest men wel duysent op d'andere. T'is jammer dat alsulcken treffelycken staet, op soodanige pylaren moet staen en het schip met alsulcke onbevaeren lieden, in een periculoos vaerwater met storm en onweer, moet seylen. De Heeren sullen wel verstaen hebben, wat schade hier geleden is, en hoeveele versnymp is.

Ik ben tott tweemaal toe by den Pangoran Gouvern. geweest, omme kennisse van saecken te nemen, maer vernaemen niet dan een grooten trots ende quaet contentement over d'onsen. My verwondert seer, dat voor dezen, hierinne niet voorsien was, alsoo by de Commandeurs, Doctor Reael, Brouwer, Steven Doenssen; Jan Dircksz. Lam, ende Block Maertensz. genoech was bespeurt, nae wy verstonden ende 't gene wy vernamen niets nieuws was.

Alsoo den President ons in den raet voordroech, dat de Coninck van Jacatra seer heftelyck over Abraham Theunemans, aldaar residerende geclaecht hadde, soo resolveerden wy, naedat van de saecken wel geïnformeert waeren, denselve behoudens eere van daer te lichten, om't misnoeghen van den Coninck wech te nemen

Wy, den 22^{en} february (1613) van hier naer Jacrata seylen, hebden dese resolutie, om dien te executeren medegenomen. Dese acte voorgedraghen hebbende, mosten een seltsame onredelijke moyte hooren, alsoo hy hem daertegen stelde, nemende van zyn volck verscheyde ongerechtige attestatien, denselven tegen ons assisterende. Maer wat erger was, hy nam tot den Coninck en de Sabandaer syn toevlucht

Op desen tyt was hier (te Jacatra een schoon groot huys opgetrocken, maer noch onder geen steenen dack, ende een ander packhuys begost; dan den Coninck hadde den voortganck van 't werck verbooden en omme tselvighe toe te staen, soo begeerde hy, dat wy hem souden loven te geven, voor elck schip dat hier soude comen uyt Hollandt, van Jappan ende van de custe van Coromandel vier ellen laecken, een picol, dat is 120 ₰ boseruyt ofte de waardye, mede dat wy hem een partije cleeden (sonder te willen segghen hoeveele) een seeckeren prys beter coop soude geven, dan de Chineesen die van ons coopen, waertoe wy niet kosten resolveren, derhalve

seyde hy, laet dan het werck mede staen, tot de coempste van den Heer Genl. Hierby mosten 't oock laten berusten, hy pretendeerde mede toll van den arack ende rijs. Alsoo verstonden datter gecontracteert ende ghehandelt werde om eenen steenen muere, rontsomme de huysinghe te maecken en bemerkten, dat dit een bedorven werck ende gelt int water gesmeeten soude wesen, soo syn hier tegen geweest en hebben dit met redenen ontraden ende tselvighe den president mett missive affgeraden, hoewell meer, dan hooch noodich is dat wy hier omtrent een sterkte behoorden te procureren ende couste qui couste op te maecken, om een rende-vous ende hoofdplaetse te vererygen, daer deze overtreffelijke cargesoenen bewaert ende huysgesinnen geplant mogen worden, opdat wy niet langer à la mercy van trouwlooze mooren en staen, want hierinne gheheel anders ghehandelt most werden, ende haer desseyen niet en dochte ende eerst oock met aller diligentie behoorde omme te soecken, off hieromtrent geen beter plaetse en waere Naedat wy hiermede 4 daeghen besich zyn geweest soo syn ady, primo Martii van Jacatra vertrocken, omme onse reyse naer Amboyna ende de Molucos te vervorderen

(J. Pz. Coen vertoefde van 19 Maart tot den 3den Augustus 1613 in den Molukschen archipel en vertrok toen met den Gouverneur-Generaal Pieter Both naar Bantam. Op zyne reis derwaarts bereikte hy den 14den Sept. 1613 Grissee, over welke plaats hy het navolgende mededeelt.)

Den 14 Sept. (1613) arriveerden ten ancker omtrent Grissi, verstonden ende bevonden, alsdat den Mattaram over 14 daghen Grissi ende Jortan hadde genomen, de mueren geraseert en de plaets verbrant; doch sonder andere merckelycken schade, want d'inwoonderen mett haere goederen, al gevluht waeren de coopman Andryes Soury was met UE. goederen in Sorabaya gevluht, soodat de Comp. aldaer geen andere schade, dan omtrent 500 realen van achten aen grove waren geleden hebbe. Van hier scheydende, hebben den coers nae Japara geseth, op hetgene van dese plaetse door de schepen Gelderlant en Oranje hadden verstaen, wy syn den 22 tot Japara op de reede ten ancker geraect, ende dat daer de jurisdictie van de

coninghen van Japara ende Coutis¹ (die beyde onder den Mataram staen,) aen den anderen paelen, vernamen dese Coninghen beyden van den Mataram last hadden, ons in haer landt te locken ende woninghe te gunnen; daeromme ons elck voor (den) ander aansochten om danck by den Mattaram te begaen, sy waeren oock beyde wonder jaeloers op het bespreck dat wy met ijder van hen hielden, verstonden mede wt den mondt van eenen Gouverneur, van een seer groote stad, Kendael geheeten, alsdat de Mattaram iets sonders met ons voor hadde, dat ons mede seer wel soude dienen, wandt dese Mattaram staet na de heerschappye van gans Java ende wort van alle de Coningen seer ontsien, daermede metten tydt, wel een groot voordeel soudenn connen doen.

In dese contraye, na wy hebben verstaen, te weten Coutis, Japara, Damma² valt den meesten rys, van dese gansche Indische contrayen sy wort van hier over gans Java en oock op Malacca, Amboyna, Banda en ommetom in zeer groote meynichte vervoert, wandt is een seer schoon en vruchtbaer landt, mede van andere lyftochten, den rys cochten wy nu à 15, 16 realen van achten, de coyang ofte last ende dat seer schoone witte rys, naer wy verstaen sal ze wel om 12 en minder te becomen syn³; by provisie is by den Heer Generael, Lambert Direxs Hagen, oppercoopman, alhier gelaten met cappitael van 2500 realen van achten, omme wat rys op te coopen, ende metter tydt te onderstaen, wat hier sullen connen en mogen doen. Na onsen vertreck is den voors. (doen regerenden) Mattaram, naerdatt hy Jortan en Grissi hadde ingenomen, overleden, latende een soone achter van omtrent 7, 8 jaren, daerenboven seeckere van synen bloede, die nae de Crone staen, welcke wel yet nieuws conde veroorsaecken.

Den 29 Sept^{br} van hyer geseylt.

¹ Koedoes.

² Demak.

³ De prijzen van de rijst waren toen zeer verschillend in den Archipel; te Jakatra gold de koyang 40 à 50 Realen, te Japara 12 à 16 en in de Molukken tot 100 a 120 Realen de koyang.

V. DE GOVERN. GENERAAL PIETER BOTH AAN DE BEWIND-
HEBBERS DER GEN. OOST. IND. COMP. (HEEREN XVII.)

Bantam, 10 November 1614.

.....

Opten 9 April hebben wy van hier afgevaardigt den Heer Com-
mandeur Gaspar van Surck, met de sloep Cleyne Enckhuyzen naer
Japara als ambassadeur, omme van daer te gaen na den groten
Mattaram, met eenige cleyne presenten, welke ambassade hy seer
eerlyck ende magnifiquement geexploiteert heeft, en van den Mat-
taram seer heerlyck ontfangen en onthaelt is geweest, gedefrayeert met
alle syn suicte; ter plaetse daer de Mattaram syn residentie hout.
Is ses dagen reysens te landtwaerts in, gelegen van Japara, alwaer
noyt eenige witten gesien geweest syn, die gemeente, vrouwen en
kinderen waren verwondert en vervaert, witten te sien. De voors.
Commandeur van Surek is derwaerts gedeputeert omme den Mat-
taram uyten name van onsen Prins te salueren en aliantie met hem
te maecken. Van deze salutatie ende versoeck was de Mattaram
met zynen raedt boven mate verblyt, allegerende dat hy over langen
tydt grote begeerte gehadt hadde Hollanders te sien, ten aensien
harer macht, cloeckmoedicheyt ende vromicheyt, daerby replicerende
off de Commandeur tselfde van herten meende, tgene hy seyde,
daerby adderende dat hy was een Prince en soldaet, geen coopman
als alle andere Coningen en Princeen van Java, dat hy een yeder
in syn landt vry en ongemolesteert liet wonen, sonder tollen ofte
eenige exactien te betalen; daerby presenterende, dat wy tot Japara
een casteel mochten maecken, oft ten minste een huys van calck
en steen, daer wy ons conden voor 2 of 3 dagen in defenderen,
tegens syne en alle onse vyanden, die ons souden willen beschadigen;
want hy ons in den voors. tydt met grote macht soude secoureren,
presenterende daerenboven door de syne, ons steen en calck te
leveren en sooveel volck. totten arbeyt als daertoe nodich soude syn.
Hiervan heeft de Commandeur een journael gemaect waer inne hy
in 't largo narreert tgeene hem op die voyage gepasseert is, twelck
hier neffens gaet, waeraen my refereren ¹. De voors. Commandeur

¹ Dit journaal is op het Rijks-Archief niet aanwezig.

van Surck is in 't wederkeren van den Mataram sieck geworden en daertoe flux de ventre geeregen en alsoo opten 30^{en} Juny tot Japara seer christel. in den Heere gerust en aldaer eerlycken begraven.

Opten 24 Aprill enz.

Opten 5^{den} deser (i. e. Nov. 1614) maendt, gecomen zynde met een fregat van Jacatra en door contrarie winden en stromen Bantam gepasseert en geseth leggende, hoorden wy schieten, waerdoor wy ons verseeckerden eenige schepen uyt het vaderlandt oft Engelandt gecomen mosten zyn; derwaerts mynen secretaris met een prauken gesonden, die ons dien nacht daeraen, de blyde tydinge bracht van 't salvo arrivement van den Heer Gouverneur Generael Gerrit Reynst met zyne drie groote schepen, wiens compste allhier my van herte verblyt heeft.

Opten 6^{en} ditto gecomen synde op de rede voor Bantam dede hem door de twee Gouverneurs van Amboyna en Banda ¹ en mynen Secretaris uyt onsen name salueren ende wellecom heten; dese salutatie gedaen, voer ik met myn Comp^e naer landt, alwaer onlanex daernaer mede volchde de voors. Heer Gouverneur Generael Reynst met syne suicte ende hem met de myne tot voor de poorte gerescontreert ende malcanderen geaccoleert en den voors. voormiddach gepasseert met discoureren en naer den maelydt hem afgevoirdert zyne commissie van de Hoochgemelde Heeren Staten ende Zyn Princel. Extie. alsmede d'ordre van myn Ed. Heeren, die welcke ick door mynen secretaris overluyt dede lesen. Sulcx gedaen synde hebbe hem naer behooren als Gouverneur Generael gesalueert en gewenst een geluckige godtsalige Regeeringe.

VI. DE GOUVERNEUR-GENERAAL PIETER BOTH AAN DE BEWINDHEBBERS DER GENER. O. I. COMP. (HEEREN XVII.)

Bantam, 10 Nov^{ber} 1614.

Desen alleen sal dienen om U Ed. te verwittigen den staet en standt van Bantam en Jacatra. ,

¹ Jasper Jansz. oud-gouvern^r. van Amboina en Steven Doensz. van Groenendyck, oud-gouvern^r. van Banda.

Den Pangoran van Bantam, oom van den jongen Coninck, is even superbe, tiraniseert een yder in 't generale, soowel over syn eygen natie, als over alle vreemdelingen, hy regeert alleen absoluyt sonder ymandt van andere Heeren te erkennen, alleen by hem hebbende, dry ofte vier geschoren Chinezen met eenige Clingen, die hem alles advoyeren, wat hy seyt en tot tollen en d'achies (accynsen?) verweeken. Ick heb verscheyden reysen met hem gebitsiaert en verscheyden propoosten met hem gehad, soo van 't affbreken van 't huys, als mede den brandt daerop gevolcht, hy excuseert hem seer, seggende dat de superbe proceduren van Couteels daervan de oorsaek syn geweest, blyft niettemin obstinaet ons te permitteren een ander huys te maecken, naer behooren. Hy heeft ons eens toegelaten een huys te maecken van vyftalff vadem hooch, de muyren op een seeckere dicte, derhalven metten Chinesen gehandelt om hout, calck en steen, als mede het opbouwen van 't huys geaccordeert, waertoe een goede partye gelts geavanceert is geweest, nu steen, hout en calck by der hant hebbende, heeft ons laeten weten het huys nyet hoger te laeten maecken als dry vadem sonder solder, aen elck eynde van 't huys een venster, waermede wy in geender manieren gedient souden syn, hem niettemin beleefdelyk daerop geantwoort, dat hy wilde regart nemen, dat wy dit tegenwoordige jaer 1614 alleen gecocht hebben van de Chinezen alle haer porceleyn en meest alle andere waeren en daertoe geen plaetse en hebben om d'selve te bergen en door faulte van een huys en geen schepen hier hebbende, veroorsaeckt souden syn, om te eviteren den brandt, de goederen aen de Chinezen te laeten, mede dat hy soude overleggen, dat wy coopen alle de goederen van de Chinezen, een groote en bequame plaets behoorden te hebben om die te bergen, het schynt dat hy ons vreest, daeromme niet toe en laet, dat wy een groot huys mogen maecken. Een seeckeren tyt geleden is hy gecomen met syn suite in onse loge, worde hem gepresenteert mynen stoel om op te sitten, die hy alvorens van onderen besach en betaste off daer eenich cruyt hadde mogen onder leggen

Corts daernaec gecomen synde van Jacatra, dede myn aendienen off ick met hem ter see wilde gaen spelen
 alsoo dat ick met hem in see ben gegaen, by hem hebbende de geheele macht van Bantam. In see synde heeft my gevraecht den

staet en standt van Nederlandt
 hierop hebbe hem met alle beleeftheyt geantwoort.
 hierop repliceerde den Pangoran, dat de Engelsman hem aengedient
 hadde, dat wy seerovers waeren ende daeromme overal sochten Cas-
 teelen en sterke plaetsen te maecken

Den Coninck van Jacatra, die is ons seer vrendelyck en toegedaen,
 maer moeten hem onderhouden, gelyck men eene cortesaene doet,
 met schenkagien en flatteren, evenwel is myn gevoelen dat hy syn
 beloften van 't contract niet en sal houden.

Dese twee heeren syn seer verwondert geweest van onsen ambas-
 sade gesonden aen den Mattaram, die ons in recompense van een
 schoon vergulden degen met eenige andere properheyt, gesonden
 heeft een krisse, een spiets en een schoon paert met syn toebe-
 hooren.

Van alhier ¹ eenige fortressen te maecken hebbe den Coninck noyt
 daervan aengesproken, noch den Coninck my, maer wel heeft hy
 begeren te sien, alle de portretten van de casteelen, die wy tegen-
 woordich in Indien hebben, dese plaetse is mede geheel onbequaem,
 alwaert dattet ons den Coninck wilde toelaeten, overmits groote on-
 diepten tusschen de reede en dese plaetse, met laech water en isser
 geen voet water, de boots moeten dickwils op 't sandt naer 't hooch
 waeter leggen wachten en met een hol waeter t'onderste boven wer-
 den gesmeten, met groote schade en peryckel van volck.

De eylandekens hieromtrent gelegen, syn schoon en fray en hebben
 goede reede, maer geen versch water. Soo is by ons goetgevonden
 te besichtigen een eylandt gelegen 30 à 40 mylen van Bantam na
 de straet van Sunda, groot en schoon, onbewoont van volck, hebben-
 de versch water waeromme secretelyck
 gedeputeert hebbe den Gouvern^r van Amboyna, Jasper Janss. omme
 de plaetse te besichtigen en ons daervan rapport
 te doen, enz.

¹ Jakatra?

VII. DE DIRECTEUR-GENERAAL JAN PIETERSZ. COEN AAN DE
BEWINDHEBBERS DER GEN. O. I. COMP. (HEEREN XVII.)

Bantam, 10 Nov^{ber} 1614.

.....
 „ Wat nu desen Pangoran Gouverneur ende den stant van Bantam aengaet, nadat wy in 't eerst metten Ed. Heer Gouverneur-Generael arriveerden, heeft denzelven zich over Cotteels seer beclaecht, mede dat hem seer leet was t' ongeluck aldaer geleden ende dat sulcx nyet door hem en is geschiet ende alsoo alhier seer qualyck van huysen waren versien, gelyck alsnoch syn, soo werde den Ed. heer Gnl. over de tweede ende derde handt dagelycx geporret ende seer instantelycken gepersuadeert, dat wederomme een nieuw huys souden bouwen. Hetselve is lange gerefuseert op alsulcken excuse, dat nyet geraden en ware wederomme een nyew huys te bouwen ende groote oncosten te doen, dewyle den Pangoran de voorige huysen, selfs hadde doen afbreeken, gelyck mede dat alhier van den peper nyet alleene eenen al te onreedelycken tol moesten betalen, maer dat den Pangoran daerenboven van alle andere waren, die voor desen geen tol hadden betaelt ende op eene andere plaetse wel condon lossen zonder yets te geven, noch eenen tol begeerde; gaven haer oock te kennen, dat op de custe van Malabar grooter abundantie van peper is dan hier, gelyck selfs wel condon considereren, ende veel coopluyden alhier bekent was, want ten is geen 20 jaren, dat dese plaetse zijn frequenteerende ende van hier geen peper worde gehaelt ende nochtans en heeft noeyt geene in onse landen ontbrocken, item dat den Coninck aldaer, namentlyck den Sammoryn van Calecut ons grootelycx hadde gebeden ende veele aangeboden, dat aldaer souden comen resideeren ende een casteel bouwen; den Pangoran ende veele anderen betoonden hierover droevich te syn, maer alsoe van persuaderen ende aenporren tot bouwen met veele schoone woorden nyet op en hielden, is cyntlyck twoort gegeven, dat wederomme souden bouwen en hebben daertoe provisie gedaen, ende mette timmerluyden ende metselaers gecontracteert. Den Pangoran sulcx verstaende, heeft hem wederomme geretireert ende dat, na onsen oordeele, om dagelycx van ons met groote schenkagie gebeden en vereert te worden, want alsoo wy

gecontracteert hadden om een huys van $4\frac{1}{2}$ à 5 vadem hoog te timmeren, opdat de zydewaren en cleeden boven bequameyker souden mogen berghen, soo heeft ons dito Pangoran aengeseyt, doen wy het werck souden beginnen en versochten ons soude aenwysen, waer hy het huys begaerde gemaect te hebben, van wat lengde, wytte en hoechde dat wy souden bouwen, soo lanck ende breed als selfs begeerden, maer niet *hooger* dan de Chineesche huyskens.

Na ick verstaer sage de Gouverneur ons ende d'Engelsen liever van hier, eer hy boven den solder een steenen muur met vensters daarinne soude toestaen, want beelt hem uyt diffidentie inne, dat sulcx een casteel sy en daarmede den meester soude maecken.

'T en is geen wonder dat wij, d'Engelschen ende Chinesen van desen Pangoran-Gouverneur, soo seer worden gequelt, dewyle hy den rechten Coninck selfs, veele adel, zyne domestiques ende gemeente noch lastiger is, in maniere dat een yder over denselven beclaecht, den Coninck, die tegenwoordelyck al dry kinderen heeft, hout hy gelyck een kind en geeft denselven tot zyn hoffsonderhout van der Croonen incompsten, 100,000 Caixes daechs, dat is ontrent 4 à 5 R. van achten en alsoo hem daarmede qualycken can generen, soo moeten zyne vrouwen dagelycx cleetiens schilderen, dewelcke dan doet vercoopen, tot voorder assistentie van tgene noodich heeft, hy en is nyet alleen soo carich tegen den Coninck; maer oock met zyne 3 gebroeders, den adel ende domestiques.

Om eene forteresse te maecken tot verseekeringe van UEd. goederen, hooftcapitael ende eenen generalen rendez-vous en is na onsen oordeele onder correctie, geen bequamer plaetse, dan eene van degene die ontrent dese straet Sunda zyn gelegen, tzy dan in de straet binnen ofte buyten, my dunct dat se (de eilanden in straat Sunda) Jhoor te prefereeren syn, de Chinesen wilden wel, dat al eene hadden, sy zeggen ons welhaest souden volgen ende bycomen.

Jaccatra aengaende, voor desen hebben geseyt wat huysen aldaer gebout syn, den Coninck heeft van den arack, rys, boonen ende anderen vivres, diverse reysen eenen tol geyscht; doch hem met eenighe vereeringhe ende schoone woorden laten uytstellen, maer en

sal daarvan nyet dessisteren, alsoo 't desen Coninck nyet dan om gelt te doen is, het valt seer moeyelyck eenige goederen alhier te laden ende lossen, door de droochte vant incomen der riviere, hoewel van binnen veel schoonder, dieper ende breeder dan die van Bantam is. Dit jaer zyn alle de schepen aen d'eylanden van Jaccatra verdubbelt ofte versien, onder pretext, dat voor soo een sterfte vreesden als d'Engelsen aen Pulo Panjang gebeurde. Daer is tusschen den Coninck van Bantam ende Jaccatra onsenthalven een seer grooten jalousie ende alsoo, na hier seggen, die van Jaccatra feudatarie van desen is, soo is den Coninck van Jaccatra, uyt den naem van desen jongen Coninck alhier ontboden, omme zoo zy lieten verluyden met persoonle rescontre, de vrientschap te renouveren ende wech te nemen 't misnoegen dat door quaetwillige geesten tusschen hen wort gestroeyt. Dito Coninck liet eerst verluyden, dat hy wilde gaen; maer heeft hem daernae geexcuseert, ick achte soo hy wist dat den jongen Coninck hem selfs van herten ontbode, dat dito majesteit van Jaccatra wel soude gaen, omme hem aen de regeeringhe te helpen; maer alsoo vreest dat het is een gemaectt werck van den Pangoran Gouv^{nr}. om hem in handen te crygen, soo en sal dito Maj. van Jaccatra sich niet lichtelyck herwaerts begeben.

Voorderen zal U E. verstaen hebben als dat door den E. H^r Gnl. Bot by provisie tot Japara een nieuw comptoir gestabilieert sy, ende is voorder van Zyn Ed. de Commandeur van Surck Z^r. na den Mattaran in ambassate gesonden, vermits verstaen hadden dat ditto Mag^t seer na ons was wenshende, omme te sien wat hy begeerde ende oft aldaer mettertyt tot U E. versekeringhe yet groots conde worden verricht. Alsoo desen Mattaran in 't lant zeer machtich is, na de heerschappye van geheel Java tracht, wort hy van de meeste Coningen seer ontsien, want dagelycx op syn vyanden is advancerende, ende heeft dese ambassade de Coningen van Bantam en Jacatra nyet wel behaecht, doch is den Mattaram zeer aengenaem geweest ende syn aldaer magnifyck onthaelt. U E. sullen verstaen, alsdat voors. Mattaran voor desen ordre gegeven heeft, aen de Coningen van Japara, hy soude, soo daer Hollanders quaemen ende volck aen lant begeerden te leggen, dat sy die plaetse zouden geven, sonder hun van in- ofte- uitgaende goederen yets te doen betalen, hierop is aldaer volck gelaten ende alsoo van Surck aen den Keyser selfs ver-

sochte ofte aldaer een steenen huys mochten maecken, soo en is sulcx nyet alleene vergunt, maer geantwoort, maect een casteel, ofte zoo ghy een huys begeert, hetselve soo sterck, dat ghy U tegens uwe vyanden voor een aenloop daerinne cont diffenderen, totertuyt dat ick, (seyde de Mattaran) U mach assisteren; ick en ben geen coopman als die van Bantam ende Sorbaya, begeere geen tol van incomende noch uytgaende goederen, want hebbe genoeg en my ontbreekt nyets, wete wel dat ghylieden nyet en compt omt lant van Java in te nemen, Grissi en Jortan hebbe gewonnen, ick gae nu Sorbaya innemen ende sal alsdan aen den Generael, soo hy 't begeert Jortan schenken. Tegen die van Bantam hebbe geen oorloghe, maer doen zy U overlast 40 goraps ofte galeyen, wil ick U tot assistentie geven, doet daerover wraecke, wat voordere particulariteyten gepasseert zyn, connen de Heeren per medegaende Journael ¹ sien.

Van Surck is enfin met den Keyser veraccordeert, dat tot Japara een steenen huys sullen maecken en aldaer mogen handelen, sonder van in- ofte- uytgaende goederen yets te betalen, mits dat den Mattaran daerentegen wederomme sullen assisteren ende syne armada te water rescontrerende geen hinder ofte afbreuck doen. Ter ordre van den Mattaran worden de materialen als hout, steenen ende calek door den Gouverneur van Kendal geprepareert ende sal door den Ed. h^r Gnerl met eerste gelegenheit derwaerts een ervaren persoone worden gesonden, met ordre hoe ende wat sullen bouwen. De legers van den Mattaran ende den Coninck van Sorbaya, syn in September verleden aen den anderen geweest, men seyt datter van den Mattaran 40,000 ende van Sorbaya 10,000 man gebleven zyn, hetwelck, seggen alhier, voor den Coninck van Sorbaya een groote nederlaghe is ende voor den Mattaran nyet magh maecken, alsoo te populeux van volck is, in voegen dat nyet en twyffelen, ofte sal meester worden ende noch voorder attenteren; — voors. Mattaran hout zyn residentie ontrent 5 à 6 dagen reysens van Japara int lant, alwaer diverse groote populeuse steden zyn ende 't lant uytneement abundant van rys ende andere vivres is, alle de rys, die over de geheele cust van Java naer Mallacca, Jhoor, Amboina ende Banda wert vervoert wort meestal van hier geladen; den alderbesten rys can hier voor

¹ Dit journaal is op het Rijks-Archief niet aanwezig.

ontrent 10 R. van achten werden gecocht, ende alsoo nyet en twy-
felen ofte sullen tot Japara sooveel rys, boonen ende andre vivres
connen becomen, als over alle de schepen van noode hebben ende
inde Molucques can worden vertiert, soo is by den Ed. h^r. Genrl. ende
raet gearresteert, dat voortaan in Macassar noch Grissi geen vivres
meer sullen worden gecocht, alsoo aldaer wel een cent dierder syn
ende dese plaetsen seer ongelegen syn.

VIII. DE DIRECTEUR-GENERAAL JAN PIETERSZ. GOEN AAN DE
BEWINDHEBBERS DER GEN. O. I. COMP. (KAMER DELFT.)

Bantam, 27 december 1614.

Dese twee medegaende, daervan den inhoud confirmeren, syn copyen
van onse laetsten aen UEd. geschreven ende gesonden p^r 't Jacht
d'advise 't Hardt genaempt, van hier gedepescheert den 10^{den} Nov^{ber}
nadat eyntelyken d'Ed. Gouv. Generael Gerrit Reynst gearriveert was,
met de schepen Amsterdam, Mauritius en Hollandia

Na UE. voorgaende schryven, soo scheen het dat met de compste
van d'Ed. H^r. Gnl. Reynst, Indien van alles volcomelycken versien
soude worden, men heeft daerna oock soo zeere gehaeckt, als een
visch na 't water, vermits extraordinarie vlooten ende schepen oft
grootte persoonages, na de werelt gemeynelyck extraordina^k. geprovi-
deert ende versien worden, maer UEd. doet recht contrarie ende
in voegen, dat alle gelyck wy, hun in hare meyninge bedrogen sullen
vinden! Myn heeren alhoewel, na natuurlycken swackheyt (het) Uwe
dienaren verdrietich valt, dat door UE. manquement de saken nyet
wel en gaen ende de Comp^{ie} alsulcken dienst nyet mogen doen als
wel wenschen, soo ist nochtans voor hun een cleene saecke, dat
door UE. met missiven ende woorden gepayt worden, maer de
schade, die de generale Compagnie geschiet, is uitermate ende onge-
loofflyck groot, per experientie behoorden de Heeren wel bekend te

wesen, dat in Indien de handel gedreven ende gemainteneert moet worden onder beschuttinge ende faveur van U eygene wapenen ende dat de wapenen gevoert moeten werden, van de proffytten, die met den handel syn genietende, invoege dat de handel sonder d'oorloge noch d'oorloge sonder den handel nyet gemainteneert connen worden. Nu dit aldus synde, waertoe tendeert dan, dat d'eerste Gouverneur-Generael d'Ed. Heer Pieter Bot, ongewapent ende UWEd. 2^e generael, d'Ed. H^r. Geerart Reynst, sonder gelt wort uytgesonden, men soude bycans seggen (onder UE. correctie geseyt) dat met alsulcken doene, na de generale Nederlantsche ruijne getracht wort, gelyck dese redenen geen goede connen hinderen, also sal 't UE. gelieven hun dit nyet te belgen, want wy alhier nyet en weten, waer mede de Heeren excuseren sullen, vermits de faulte al te groot ende menichvuldich zyn, hier geschieden oock weynig abuysen off men sal bevinden, als de saecken diep ingesien worden UE. daarvan oorsaecke syn. Het schynt eenen droom te wesen, dat men met soo geweldige heerlycke schepen als zyn de schepen Amsterdam, Mauritius ende Hollandia, nyet meer capitael dan 48 m. realen na Indien en sent, noch geen andere provisie voor de forten ende schepen, dan sy hebben gebracht, daer men tot afladinghe van een jacht, eenige goede retouren schepende, wel 48 m. R. van doen heeft. In plaetse dat d'Ed. H^r. Gnl. Reynst dese schepen, die nu per costi gaen een weynich soude seconderen, soo is bycans van noode geweest, dat se syn Ed. selfs van verscheyde nootelyckheden versagen. Myn Heeren, indien UE. hun voor lieten staen, dat in Indien een groot capitael waren hebbende, soo segge daerop, dat daertegen geconsidereert mosten hebben, watter jaerlycx behoeft, tot soo een rycken retour als ontbiedende syn, tot betalinge der soldaten ende fourniment van soo een overtreffelycke inlantschen handel als hier voornemen te doen, maer noch nyet gedaen hebben; behalvens fourniment van wat noodich is tot soo groote rycke retouren als de heeren jaerlycx begeeren, behoorde het capitael in Indien omtrent 700,000 R. stercker te wesen dan 't nu off oyt geweest is

Van den Gouverneur van Kendal, die door den Mattaram off Keyzer van Java gelast is, de materialen voor ons tot het bouwen van een huys in Japara te prepareren, hebben wy schryven ontfangen, als dat 500 duizend stuxs steen gereet hadde, ende dieshalve

een man souden zenden omme de timmeragie te beginnen. De Gouvern^r. is daer beneffens vier stucken geschut te coop eyschende; van d'Ed. Hr. Gouv. Gnrl. Reynst ende raet is den E. Steven Doenssen gecommitteert ende gelast omme derrewaerts te gaen ende 't werck in Japara te beginnen, daerop den Pangoran alhier nyet weynich jelours en is

Den Pangoran Gouvern^r van Bantam vernomen hebbende dat een jaer lanck persisterden, geen sóó een huys te willen bouwen als hy begeerde, soo is eyntelycken by hem ende den zynen gedestermineert, datse ons na onsen vertooch souden laten bouwen; maer alsoo wy bemercken haer inbeelden, dat van ons niet versekert zyn ende wat groots voor hebben, soo lange wy niet en timmeren ende daerenboven considereeren, dat nootsakelycken met den eersten eenen generalen rendez-vous gemaect dient, ende voor ons ter werelt geen beter gelegentheynt en weten, dan een van dese omliggende contreyen, soo is by d'Ed. Hr. Gnrl. Reynst, den Gnrl. Bott ende raet goetgevonden, dat het bouwen van een groot huys souden laten varen ende eerst procureeren afslach van d'onredelycken swaren toll, die voor d'uytvoeringhe van den peper betalen moeten. D'Ed. Hr. Gnrl. Reynst heeft van U Ed. wegen, desen afslach van den Pangoran versoecht. Ditto Pangoran, wilde daer nyet na hooren; maer liet hem voorstaen met de vergunninghe van 't huys noch meer te willen bedingen, hiertegen hebben oock laten luyden dat nyet gesint en syn te bouwen voor afslach van toll becomen hebben, ende na verstaen, soo en zyn nyet geheel zonder hope, vermits den Pangoran vry wat perplex is, ende alhier soo eenen tol met geen recht can sustineren, zynde alle de werelt hierover verwondert; conden wy hier met d'Engelschen accorderen off een jaer den coop van de peper ophouden, als het een groot gewas is, ick en twyffle nyet off zoude vermindert worden, off met den prys wel zooveel winnen, als den tol bedraecht. U E. behoorden hierinne te versien, want het is waerlyck voor onse natie al te schandelyck en voor de Compaignie te schandelyck

IX. DE DIRECTEUR GENERAAL JAN PIETERSZ. COEN AAN DE
BEWINDHEBBERS DER GEN. O. I. COMP. (HEEREN XVII.)

Bantam, 3 Maart 1615.

Erntfeste, enz.

Per de schepen T'Hart, Banda, de Geunieerde Provintien, Gelderland ende Delft, op dato den 10^{en} November ende 27 December, hebben geschreven wat occurerende was, hopen dat UE. alles wel geworden sal zyn, twelcke geerne sullen hooren, ende alsoo tegenwoordich dese occasie voorcomen is, omme ons p. missive aen UE. te verthoonen, soo en hebben nyet willen naerlaten Pieter Willemsen, den nederlantsen oppercommis van d'Engelse Compaignie met desen te belasten.

Op den 24^{en} february syn hier gearriveert drye Engelse schepen, met den Capⁿ David Middelton, synde van Engelant geseylt in Juny passato, in compaignie van seven schepen, daer van d'andre vier na Suratte gelooopen syn, hebben van haer verstaen, dat ontrent 50 off 60 mylen bewesten 't lant van Java een schip van Enckhuysen by hen geweest is ende soo voor als naer by U E. acht schepen herwaerts aen gedepescheert zyn. Soo Godt geeft, datse hier intyts mogen arriveren ende medebrengen hetgene ontboden hebben, sal der Generale Comp. seer goeden dienst geschieden. Vyff joncken syn hier van China gearriveert, medebrengende ontrent 300 Picol fyne rouwe zyde, een goede partye fyne porceleynen, syde lakenen, benzuyne, suycker ende alle andere Chinese waren, hier en tegen zyn wy ende d'Engelsen voor desen soo beroyt geweest, dat nyets altoos costen doen. Maer dewyle nu voors. drye Engelse schepen alreede gearriveert syn, geven wy de heeren te bedencken wie de beste cans heeft, nu den handel in beteren stant gebracht hebben, dan oyt geweest is; is te beduchten dat met grooten verdriet sullen moeten aensien, dat d'Engelsen doorgaen met de vrucht van onsen arbeyt, op UE. costen gedaen, ende dat alles wederom te niet gaet. Hetgene op voorraet hadden gecocht, sullen wel becomen ende vorder van de rest voor dees tyt nyet breeder spreken, alsoo voor desen genoech geseyt hebben, watter te seggen is.

Het groote oude huys tot Bantam ongebruyckelyck off ondienstich zynde, omme goede waren te moghen berghen, hebben wy sedert

het vertreck van den Gnl. Bott geheel ontleedet gehadt ende weder op nieuws alsoo doen vermaecken ende versien, dat ick hope daermede zeer wel gerieft ende gedient sullen zyn, d'Engelsen zyn van meyninge om op nieus te timmeren, maer hebben noch nyet begost. Wat donder ende blixem van desen Pangoran Gouverneur hebben moeten hooren omme dat over eenige dagen waren versoeckende, dat hem geliefde een weynich te patienteren met hetgene voor tol van den gescheepten peper alsdan was resterende, sal U E. van voors. Pieter Willems connen hooren.

Vorders hebben geresolveert gehadt, het vertreck van 't schip Rotterdam tot op dato den 10^{en} february in surseantie te houden, ende den tyt verloopen wesende, zyn wy soo omme ditto schip innewaerts te zenden, als om andere saecken, die U E. met eerste gelegentheynt vernemen sullen tot Jacattra geweest.

X. DE OPPERKOOPMAN ANDRIES SOURY AAN DE BEWINDHEBBERS
DER GENER. OOST IND. COMP. (KAMER AMSTERDAM.)

Bantam, ¹ 22 October 1615.

. Wy hadden vermeeynt grooter partyen (garens) te hebben, doch d'oorloge alhier (op Java) heeft sulcx belet, alsmede den incoop van dien soude augmenteeren, dat ter contrarie affneemt en vergaet, door de continueelycke oorloghe, die in dese quartieren syn, tusschen den Mataram en den Coninck van Sorbay als ommelegghende. Staet te beduchten, soo ditto Mataram continueert alsoo hy nu eenighe 4 jaeren gedaen heeft, die arme volcken soo uitmergelen sal, dat zy ten laesten genootsaecht sullen zyn te comen met geweld, daer sy te vooren met alle aanbiedingh van vruntschap niet hebben willen naer luysteren, waervan de tyt leeren sal. Alle de ommeleggende Coninghen alhier, als van Sorbaye, Passeruan, Tuban, Japan, Verosaba, Arosbaya, Sougenap, ² ende anderen hebben een

¹ Hoewel gedagteekend uit Bantam, schijnt de brief geschreven te zijn te of voor Grissée.

² Japan of Djepan heet tegenwoordig Modjo-Kerto, Verosaba is vermoedelijk Wirosobo, Sougenap is waarschijnlijk Soemanap, dat even als Arosbaya op Madura is gelegen.

verbont 't samen gemaect, in de welke d'een den andere alle hulpe en assistentie beloven teghens den Mataram, alsmede een legher te formeren omme dit jaer een defensiven oorlogh te voeren, sulcx naercommende sullen den Mataram werex genouch geven, maer soo ick bevinde, verloopt den meesten tyd met bitschare ofte raeden ende den minste met daden, is te beduchte alles als een roock vergaen ofte verdwine sal.

By den Ed. Hr. Generael Reynst wert goetgevonden 't jacht de Aeolus en Chaloupe Cleen Middelborch alhier (te Grissée?) te seynden, en syn op 8 December passado buyten de ree van Gresse wel gearriveert, omme alle joncquen comende uit Malacca aen te haelen, bevindende Portugesen ofte hare goederen te lichten, alsoo dat op 12 of 14 December passado buyten legghende aengehaelt werden 4 javaensche joncquen, alwaer de portugese goederen werden uyt gelicht

Alsoo jaerlycx van hier veel joncquen op Malacca vaeren ende dat meest voor rekeninghe van de Portugesen, alwaer se groote costen doen in 't huere van deselve, soo ist dat se dickwils haer joncque selfs hebben., welke in 't uytloopen een plaets passeeren moeten, genaemt Arosbaye, geleghen op 't eilant van Madure, alwaer een Coninck regheert, die haer dootviant schynt te wesen (segd nu onse vrunt te willen syn.) Dese Coninck vernomen hebbende, dat ditto portugesen alhier 2 joncken hadden geladen met foly en nooten, legghende seylnet omme met den eersten naer Malacca te vertrecken, heeft daerop doen wachten 3 galleyen en 5 groote prauwen (welke eene der 2 joncken hebben vermeerderd.) Op 23 februario passado een ander accident de portugesen alhier overcomen.

De Coninghen van Tuban en Arosbaye in oorlogh synde met den Coninck van Benjermasse ¹ omme sekere pretentie, die van Tuban daer is pretendeerende en den tyt in februario synde dat de joncque uyt Benjermasse alhier comen, hebben daerop doen wachten met 3 galleyen, ist gebeurt dat een Portugese joncque willende naer Timor door ditto 3 galleyen aengerant (en genomen) is

¹ Banjermassing op Borneo.

Naer 't schryven van dese (regelen) die vermeeynt hadde met een joncke naer Bantam te seynden, is op 7 July passado alhier wel gearriveert het jacht de Sterre neffens de Heeren Commandeurs Steven Doenssen en Hendrick Brouwer met ordre van den heer Generael Reynst om 't comptoir van Grese te lichten omme reede U E. beter bekend als hier te stellen is, en syn op 20 derselver van daer vertrocken 24 derselver syn tot Japara wel gearriveert in Comp. van 't schip Middelborch, dat ontrent 10 mylen van Japara by ons geraeckte, comende uyt de Molucques aldaer hebben gelaten voor Commys den E. Steven Doenssen om dito plaets te becleeden, de huysinge vindende in soberen staet ende alsoo ons van den Mataram was toegeseyt, steen, hout en volck tot bouwing van eene looge vyftich vadem in 't viercant, wert goetgevonden dat neffens den E. Steven Doenssen en Abraham van den Broucq ons soude vervorderen naer een plaets genaempt Cliamat, ontrent 7 mylen van Japara omme den Gouverneur van Candaël, genaemt Queay Sondana aen te spreeken en te vernemen met wat middelen wy by den Mataram souden connen geraecken, volghens d'instructie en ordre by den heer Generael tot dien fyne mede gegeven en by den Mataram comende een contract op nieuw te passeeren, alsoo het gemaeckte by den Commandeur van Surck zeer weynich verseekertheyt en min steunsel heeft, als mede eenighe poincten grootelyx tot naedeel van de Comp. syn streckende. By den Gouvern' voors. comende hem aengedient tot wat intentie aldaer gecomen waren, antwoorde vooreerst presentelyck niet doendelyck en was by ditto Mataram te comen, alsoo hy persoonlyck in 't legher voor *Veresaba* (een plaets gelegen ontrent 6 mylen van Sorbaye) was; doch soo iets begheerde te tracteeren, dat hy Gouverneur ditto Mataram raport soude doen, waerop hem gerepliceert, dat mede van wegghen den E. Hr. Generael een stuc geschuts met syn toebehooren hadden, omme aen Syn Majesteyt te vereeren en te hervatten, tgeene by de voergaende gecommiteerden was naergebleven, namentlyck een vast contract met den Mataram te passeeren, want volcomen ordre tot 't selfde hadden; waerop ons antwoordde, alsvoore nu niet doenelyck en was. In andre propoosten comende; wert hem onder andere geseyt dat niet weynich verwondert en waeren, dat de steen tot het huys soo langsaem voortquam,

XI. DE DIRECTEUR GENERAAL JAN PIETERSZ. COEN AAN DE
BEWINDHEBBERS DER GENERALE OOST-IND. COMP.
(HEEREN XVII.)

Bantam, 22 october 1615.

Erntfeste, enz.

Dewyl UE. soo ernstelyck zyt recommanderende, dat trachten sou-
den alle natien in den handel te prevenieren ende rycke retoeren
overzenden, hebben daerop het beste gedaen, ende is op soo goeden
voet geweest, dat de heeren daarvan volcomen effect zouden hebben
genoten, hadden wy capitael becomen, ende indien d'Ed. heer Gnl.
met syne schepen off eenich van alle d'andere daernaer, op haer be-
hoorlycke tyt, uyt het Patria geseylt ende hier met beter capitael
te syner tyt gearriveert waren.

Verleden jaer syn hier ontrent 130,000 sacken peper gevallen, wy
hadden toen ter tyt geen gelt. Maer hebben nochtans met cleeden
alles alsoo beset gehadt, dat d'Engelsen haer cleeden behielden, ende
haer schepen nyet en zouden hebben connen laden, soo wy in Oc-
tober passato eenich contant becomen hadden. Maer alsoo 't ons
miste hebben de luyden gepersuadeert, dat met d'Engelsen op dach
zouden handelen, om van haer contant, d'eerste leveringhe op onsen
schuld te becomen, gelyck oock geschiet is, en de Heeren ongetwyf-
felt wel sullen hebben verstaen *hoe sonder gelt* ontrent 50,000 sacken
peper scheepten, eer d'Engelsen, die gelt genoeg hadden, één schip
conden laden.

Met de Chinesen hebben verleden jaer mede zooveel gedaen, dat
dit jaer ontrent 300 picol fyne witte rouwe zyde ende andere Chinese
waren, meer dan voor desen, gebrocht hebben

Ick versekere UE. hadden wy twee ja drye maenden na het arri-
vement van de joncken ende Engelse schepen gelt becomen, dat
d'Engelsen weynich of geen rouwe zyde gegregen zouden hebben, te
meer hun oock geen contant overschoot. Hoe het toecomende jaer
sal gaen, sullen mettertyt vernemen maer mogen wel versekert
wesen, *dat indien met den eersten geen goet capitael becomen, dat
nyet alleen den Chinesen handel, die in heerlycker staet gebrocht*

hebben, dan oyt voor desen geweest is, maer oock de geheele Indische negotie voor de Comp. te nyet gaen sal.

Wy hebben met aandacht gesien, d'ernstige recommandatie die U E. doet, dat met den Coninck ende grooten van Bantam goede correspondentie ende vrientschap zouden onderhouden, om hare gunste te capteren, ende ondertusschen versekeringe te soecken, welke contrarierende maximen syn; te meer d'onredelickheyt van den Pangoran soo groot is, dat met goetheyt nyet voldoen comen, soo onsen plicht voldoen, U E. goederen salveren en des Compies welstant bevoorderen sullen, schoon semblant connen wel betoonen; maer Jacatra nyet frequenteren en jalousie tusschen dese twee Coningen weeren, noch oock na geen ander uytvlucht off rendez-vous trachten sonder haet of wangunst van desen Pangoran op ons te laden, dewyle zyne welstant daeraen dependeert. Omme met de minste commotie ende een stille trom den Pangoran tot redenen te brengen off allenskens syn quaet tractement t'ontvlieden ende peper te soecken, hebben wy met de joncke van eenen Simsuan een goede partye cleeden ende den coopman Abraham Sterck met drye andere Duytsen na Jamby gesonden, vermits verstae aldaer soo groote menichte van peper als in Bantam te becomen is. Den Pangoran hadde Simsuan licentie gegeven, maer soo haest verstonst, dat daermede Hollanders waren gegaen, wel wetende waertoe sulcx tenderde heeft hy ditto Simsuan datelycke in een hondenkott, daer d'allermisdadichste geset worden, aen hals en beenen doen sluyten, ende syn huys, daer wy een goede partye goederen inne hebben, met wyven en kinderen aengeslagen.

Ick en sal geen nieuwe clachten doen, want daermede nyet wete te voorderen, ende de Heeren lange kennelyck is, hoe qualyck van desen Pangoran Gouvnr. getracteert worden

Soo goetgevonden conde worden, als onsen stant sulcx lydet, met autoriteyt reparatie te eysschen, ick en twyfele niet off den jongen Coninck ende meest geheel Bantam soude U E. te hulpe comen; ja late my voorstaen, dat hier na haecken; den rechten Coninck om Coninck te mogen worden ende den Adel als gemeynte omme der tirannye ontslagen te worden. Den Pangoran Gouvnr. vreest daervoor soozeer, dat al ons doen ten quaetsten interpreteert en nacht noch dach nyet rusten can, meenende dat al de schepen hier versamelt

worden (gelyck d'Engelsen hem aengeseyt ende uytgestroyt hebben) omme hem geweld aen te doen ende ons te revengeren.

Tusschen Bantam ende Jaccattra is alsuleken differentie dat apparent is, daeruyt den oorloch wel soude mogen spruyten ¹. In Bantam is tusschen den Pangoran Gouvnr, den jongen Coninck ende andere hoofden, mede soo cleene lieffde, groote jalousie ende dissidentie, dat eerlange wat vreempts daeruyt sal groyen ende alsoo hier en boven versekert ben dat des Pangorans affectie t'onswaert nyet gebetert is, eensdeels om 't zenden na Jamby, ten anderen omdat van nootswegen Jaccattra dickwils zyn frequenteerende, ten derden omdat den tol van den peper voorleden jaer gescheept ten vollen nyet betaelt en hebbe, ende ten vierde omdat ons zelven soo geholpen hebben, in saecken daer haest vereyschte, nadat hy ons recht geweygert hadde, dat voors. pangoran selfs genootsaect is geworden ons recht te doen, ende hy noch nyemant anders, met recht seggen connen, datter yets van ons misdaen zy

Belangende Jaccattra, aldaer is Arack genoegh te becomen, maer het gebreekt aen vaten en potten

Op den tol, welcke den Coninck van Jaccattra van Arack, rys, boonen ende visch pretendeerende was, is d'E. Heer Gnl. Reynst met hem verdragen, dat jaerlycx acht hondert realen betalen sullen. Godt geve dat hiermede ruste mogen hebben.

By d'Ed. Hr. Generael ende Raet was voorgenomen tot Japara een steenen huys te bouwen, maer alsoo de steen nyet gereet en is en ons 't gelt gebreekt, moet sulcx vertrocken worden, doch achte evenwel nyet geraden, datter groote costelycke timmeragie gedaen worde. Ick achte dat op geen plaetse van geheel Orienten soo grooten menichte van rys tot soo goeden pryse als hier te becomen is, t. w. de Coyang off 3200 fl van 5 à 10 Realen, welcke ontrent voor desen op andere plaetse 20 ende 40 Realen de Coyang gecost heeft

. De Mataram die over dese landen domineert ende na de monarchie van Java tracht, is tegens den Coninck van Surbaya ende andere omliggende Coningen d'oorloge continuerende, daer door

¹ Vergel. v. der Chys, de Nederl. te Jakatra, bladz. 13, noot 2.

de luyden in Japara ende omliggende plaetsen bycans als op een schop zitten; want de Mattaram aen de zeeant geen stercte heeft. Hy is seer machtich te lande, heeft oock heerlycke middelen off materialen om schoone galeyen te doen maecken; maer zeeluyden gebreecken hem. Het ware een gewenste saecke, zoo den oorloge die desen Mataram in t'oosten voert na 't westen, te weten na Bantam gediverteert cost worden, soo zoude UE., achte ick, een heerlycke vaste plaetse en in beteren stant connen geraecken. Den Pangoran van Bantam, zoo myn geseyt wort, en vreest geen Portugezen of Spangnaerden, Hollanders noch Engelsen, maer alleen den Mattaram, voor desen can nyemant vluchten, zeyt hy, maer voor d'andren, hebben 't geheele geberchte tot onsen voldoen, sy en connen ons met de schepen nyet volgen.

By d'Ed. Hr. Generael ende Raet is gearresteert dat men de comptoiren van Grissé, Macassar ende Bouton zoude lichten . . .

T' Comptoir Grissé is dienvolgende gelicht en zyn d'onsen met een stillen trom van daer vertroocken.

Eenige maenden te vooren syn 2 mannen van de logie, aen 't geberchte buyten Grissé daer der Mahometisten paus is woonende, als honden doot geslagen, zonder datter yets op gevolcht zy, den Coninck hielt hem hieromme geheel gestoort, maer wie sal den paus in den ban doen

Tot Jaccatra hebben d'Engelsen nu mede residentie genomen, de Coninck heeft haer een plaetse aen d'andre syde van de reviere, recht tegen d'onse over, van eender groote vergunt ¹.

Desen gaet per 't jacht den groenen Leeuw, hetwelck d'Ed. Hr. Generael als jacht d'advyes expresselyck per costly is sendende, eens deels opdat de Heeren t'eerder den staet van Indien cont soude syn, omme hun daernaer te moghen reguleeren, *maer het is ten anderex voornemelyck om gelt, volck ende alle nootlykheden te procureren, want hyer nyet bestaen connen, soo UE. ons daervan niet versiet*, etc.

¹ Vergel. v. der Chys, bladz. 22. De heer v. d. Chys deelt aldaar, door gemis aan bronnen, minder juiste opgaven mede, omtrent de vestiging der Engelschen te Jakatra

XII. DE DIRECTEUR-GENERAAL JAN PIETERSZ. COEN AAN DE
BEWINDHEBBERS DER GENERALE OOST-IND. COMP.

(HEEREN XVII.)

Bantam, 25 December 1615.

T'sedert het vertreck van 't jacht den Groenen Leeuw met den onsen van 22 en 27 October ll. (daervan by desen copie gaet) syn hier na groot en verdrietigh verlangen op den 2 dezer geluckich (Godt sy gelooff) wel gearriveert de schepen t' wapen van Amsterdam, Vlissingen, Walcheren, den Engel van Delft en 't jacht den Witten Beer, alsoock van de Custe van Coromandel het schip der Goes. Sy hebben alle een miserable voyage gehad, gelyck de heeren p. nevensgaende missiven van de Comisen sullen vernemen. Op 't schip Vlissingen zyn door gebreck van water 163 mannen overleden en daeronder den Commandeur Woutersen

Met voorgemelde schepen hebben wy van U E. drie missiven ontfangen, gedatteert den 21, 28 November en 3 December (1614?) en seer geerne verstaen het behouden arrivement van de schepen den Swarten Leeuw en der Veer, de volgende vloote hadden almede in salvo verhoopt, maer hebben Godt betert met droeffheyt verstaen hoe de schepen Banda en de Geunieerde Provintien aen 't eylant Mauritius verongelukt syn, wat peryckel Delft en Gelderlant geleden hebben, en hoe Delft met het jachtjen den Oranjeboom, uyt Gelderlant innegenomen hebbende sooveel hy laden cost, naer Patria geseylt syn, Godt heeft, dunckt my, de Generale Comp. straff op straffe willen geven, om de geheele ruine natuerlyckerwyse te verhoeden, hetwelck geschieden sal als UE. *haren devoir aldaer en wy hare dienaren den onsen alhier, beter dan voor desen sullen waernemen en voldoen.* Anders en is niet mogelyck, dat haren staet gemainteneert soude connen worden of de Heere most sulex wonderbaerlyck sonder middelen doen.

D'Instructie en ernste recommandatie die U E. om rycke retouren is doende, als oock dat jaerlyx 70 à 80 duizend sacken peper over souden senden, gelyck mede het verhael dat de Heeren geen één scheepsloadinge aen peper overgegegen hebben, en d'Engelsen wel vier schepen, augmenteert onsen verdriet, UE. en souden door Godes

genade geen peper, noch ryeke retouren gebroocken hebben, soo de Heeren capitael en contanten gesonden hadden.

Is het niet een jammerlicke saecke, dat wy die soo treffelycken Comp. syn dienende en belast worden om aff te laden alle de heerlycke groote schepen, die de Heeren syn hebbende, sóó schaers worden gehouden, en in alsulcke miserie hebben moeten sitten, dat qualick de cost costen becomen, voorwaer ick en can niet bedencken, wat reeckeninge de Heeren maecken, noch wat manier van doen het is, soo ernstelyck ryeke retouren te eyschen, sonder capitael te senden, is UE. oogmerck dat men se alleen van den vyant soude halen, waertoe dienen dan alle de forten die in Indien houdende syn?

Ontrent acht dagen voor de compste van den witten Beer alhier, is op 't selve schip overleden de soone van d'Ed. Hr. Genrl. Reynst, Syn Ed. was te dien tyde tot Jaccatra aen den rooden loop indispoost, ende na het schynt heeft hem soo seere beswaert d'overlydinghe van syn soon, de quade tydinge van 't eylant Mauritius, als sobren stant, daerinne door UE. manckement syn sittende, dat d'Ed. Hr. Genrl. soo de schepen den 2^{den} deser tot Bantam arriveerden, den 7^{den} naestvolgende tot Jaccatra in den Heere gerust is.

Ende alsoo de raden van Indien verdeelt syn, en heeft datelyck volgens UE. ordre en instructie geen successeur off nieuwen Genrl. geëlligeert connen worden, maer sal sulcx geschieden ten wedercompste van de E. Heeren Verhagen, Jaspas Janssen en d'Edel, van de Straet Mallacca, hetwelck ontrent 1½ maent naer desen geschieden sal

XIII. DE DIRECTEUR GENERAAL JAN PIETERSZ. COEN AAN DE
BEWINDHEBBERS DER GENERALE OOST-IND. COMP.

(HEEREN XVII.)

Bantam, 5 January 1616.

De Heeren clagen dat van de forten excessive last hebben en d'Engelsen groote retouren becomen, voorwaer UE. clachte, myn heeren, betuygen U faulte veel grooter te syn, dan al de gebreecken die hun dienaren alhier begaen, off oock opgeleyt connen worden,

hoewel nochtans bekennen moeten dat d'onse alhier veel te groot syn, hadde U E. gelt gesonden, meest alle de retouren die d'Engelsen gegegen hebben waren UE. met de genade Godts geworden.

De stabiliatie van eenen *rendez-vous* is een van de principaelste oorsaecken, waeromme na Jambi gesonden hebben, vermits hierontrent geen plaetse geoccupeert can worden, dan met onwille van die van Bantam. De eygentlycke plaetse dient vercosen te worden, na den eysch van 't geene daermede voor hebben, te weten soo men dissegneert een collonie te planten, *rendez-vous* off een hoofdplaetse te stabilieren, den stapel van de peper en Chinesen handel aldaer te trekken, dient sulcx binnen de straet niet te geschieden; wil men den Chinesen handel nalaten en voor deselve een ander plaetse ontrent het vaste lant van Jhoor, de custe van Cochinchina, China off Manilla begrypen, soo soude het in de straete wel connen geschieden; den peperhandel mede separerende souden ons p'. avontuur wel connen behelpen ontrent de vlacke hoeck off inbocht van Sumatra. Wy verwachten dagelicx retour en bescheet van Jambi soo haest eenige bescheet becomen, sullen hiervan breeder handelen en soo haest een jacht daertoe gebruycken mogen, alle omleggende plaetsen laten visiteren, opdat met fundament spreeken mogen. De stabiliatie van een *rendez-vous* off hoofdplaetse is een van de nootlyckste saken welke vooreerst wel byderhand diende genomen te worden. . . .

Het different tusschen Bantam en Jaccatra is noch niet geslist, maer een tyt lanck stil geweest en nu weder toenemende, soo ick my niet bedriege, mogen de Heeren wel verseeckert wesen, dat het niet dan om ons te doen is, dese lieden en syn in alles niet slecht, (eenvoudig?) gelyck de Heeren trachten een verseeckerde plaetse te occupeeren, omme op geen genade van Indiaense princen te leven, maer hun van haer geweld te ontslaen, even alsoo is desen Pangoran practiseerende omme ons in toom en dwang te houden, en hem van ons te verseeckeren, want ons niet geerne van hier hadde ende des Comp' macht nogtans ontsiet.

Den brief van Syn Excell^o hebben wy desen Coninck gegeven met het metalen stucxken en twee vergulde roers daerby, hy geliet hem 't selve seer aengenaam was en is Syn Excell^o daarvan hoochelyck bedanckende

XIV. DE DIRECTEUR-GENERAAL JAN PIETERSZ. COEN AAN DE
BEWINDHEBBERS DER GENERALE OOST IND. COMP.
(HEEREN XVII.)

Bantam, 31 Maart 1616.

By den Raet in consideratie geleyt synde, wat tot verkiesinge van eenen nieuwen Gouvern^r. Gnl. ten beste van de Gn^{le} Comp. gedaen off gelaten diende, is gearresteert en d'electie uytgesteld tot dat de Heeren by d'H^r. Gn^r. Reael, de Commandeurs. Doenss en Lam als meerderen deelen van de vlootte gecomen sullen wesen, opdat sulcx met meerder voorsichticheyt, aensienlykheyt ende autoriteyt geschiede, de Heere geve dat alles ten besten van de Gn^{le} Comp. gedye.

Het different, onder welcken pretext het scheen den haet en jalousie tusschen Bantam en Jaccatra haer geopenbaert soude hebben, is gelyst en dat vermits den Coninck van Jaccatra van syne pretentien afstant gedaen heeft, dan nu isser weder een aan ander pott te viere, daerdoor eerlange voor seecker houde den oorloch voortgaen sall, tenzy dat alles door den Mattaram nedergeleyt worde. Wy hebben van Japara tydinge van dato den 1 feb. passato, als dat dito Mattaram in eenen veltslach alle syne partyen, de Coninghen in t'Oosten van Java gelegen, nedergeleyt soude hebben; soo sulcx waer is, wort voor seecker gehouden, dat alsdan met alle syn macht herwaerts sal comen, omme dese quartieren mede t'onder te brengen. Godt geve sulcx voortgaen mach, want ick achte alsdan beter conditie soudon becomen, soo ick my nyet en abuseere ¹.

Na het schryven van 't voorgaende, is alhier van Jambi gearriveert het Engelsch jagt, welck d'onsen aldaer gelaten hebben nadat de Halve Maen van Jamby is vertrokken, seggen d'Engelsen datter wederom vier fregatten van Malacca (waren) geweest.

Wy hebben geseyt dese contreye d'allergelegenste tot een rendezvous en generale bestieringe te syn; maer dat na onsen oordeele geen plaetse can worden geoccupeert off sullen met die van Bantam

¹ Vergelyk hierachter, de instructie voor den Opperkoopman Druyff, gezant aan den Mataram, onder n°. XVI der gedrukte stukken.

in contentie geraecken, doch als de negotie tot Jamby in treyn sal wesen, dat ons aldaer souden connen behelpen en de contentie niet en behoeven te ontsien. Hier en tegen sullen de Heeren veradverteert wesen, dat voorgemelde tydinge van den Mataram continueert en soo haest den Mataram in 't oosten gedaen sal hebben, sal hy voorseecker Bantam besoecken, herwaerts comende, sal Jaccatra sich den Mataram onderwerpen, Bantam meen ick sal meest op ons sien. Tusschen den jongen Coninck en desen Pangoran Gouvern^r. vermeerdert den haet, ontsach en dissidentie. De Pangoran heeft veel gelt vergadert, maer wort syn gouvernement voor sulcx gehouden, dat de negotie alhier en haren staet peryckel loopt. Waeromme wy na Japara en Jamby gegaen syn, connen sy seer wel begrypen, en om alle inconvenienten voor te comen, schynt het, ja wort voor seecker gehouden, dat met ons in conferentie sullen willen treden, omme ons misnoegen wech te nemen en UE. met redelycke conditien te pajen, de negotie hier te houden tot accressement van haren staet. Wie het voorslach doen sal, of wat voorleggen sullen en wete niet, het soude wel haest connen geschieden, maer alsoo dat volck na haren melancoliquen aert, haer saecken tot opt uiterste laten comen, soude het noch wel een à twee jaren connen aenloopen eer hun volcomelyck ontdecken en in conferentie treden. Derhalve gelieve UE. metten eersten ordre te geven, wat in voorgemelde saecken gelieven gedaen, gelaten of gehandelt te hebben, alsoo sulcx van seer grooten consideratie en gewichte syn houdende. Namentlyck off selfs een plaetse begeeren begreepen te hebben, off hun met redelycke conditie gelieven te genoegen, en wat de conditien syn, welke UE. ten naesten gevalt, item soo de Mattaram hem herwaerts went, off ons neutrael sullen houden of partye kieser, wel te verstaen soo de keuze behouden mogen, tensy de wint ons in 't seyle wayt, off genootsaecht worden, soo en sullen in dese na myn opinie niet finalyck resolveren, voor en aleeer hierop van U E. bescheet becomen; doch wat de nieuwe Generaal, welke noch verkoosen sal worden en den raet gelieven te doen en weete niet. D'Engelsen achte ick gelyck sy overal doen, dat op ons sullen sien en van der Javanen syde, niet dan voor byloopers gehouden worden.

.

XV. DE DIRECTEUR GENERAAL JAN PIETERSZ. COEN AAN DE
BEWINDEHEBBERS DER GEN. O. I. COMP. (HEEREN XVII) ¹.

Bantam, 10 October 1616.

Erntfeste, enz.

Met de schepen den Groenen Leeuw, Witten Beer, Mauritius, Rotterdam ende den Dolphyn (welck wij hopen door Godes genade costi wel sullen wesen gearriveert) hebben niet alleen U. E. voorgaende missiven beantwoort, maer oock geadvyseert haeren staet ende stant van Indien, 't gene passerende was, wat ordre gestelt hadden ende voorder gedissegneert wierde te doen.

Tsedert sijn hier op den 30^{en} April passato, Gode sy loff met gesont volck, wel gearriveert de schepen den Swarten Leeuw, Bergerboot ende Galliasse, daermede ontfangen hebben U. E. missiven van dato 6 ende 30 April, primo, 6 ende 18 Mayo 1615, gelyck mede drie andre aen d'Ed. Heer Generael Reynst, zaliger, van dato 30 April, primo ende 6 May desselviger jaers. Den 27^{en} Augusto passato is hier (Godt loff) mede seer geluckigh ende spoedich wel gearriveert 't jacht 't Hart, waermede van U. E. drie andere missiven hebben ontfangen, gedatteert ultimo November 1615, 4 February ende 5 Martius 1616, gelyck mede drie andere van gelycke dato aen voors. Generael Reynst zal'. Wat tsedert onse voorgaende schryven toe gedragen is ende op alle voorgemelde missiven ten antwoorde occureert, sullen U. E. voor sooveele in ons is, mits desen missiven verhalen, opdat d' Ed. Heeren haere saecken alsoo werden beleyt, dat ten gemeene beste alles goets daerwtt gedye.

Vooreerst sullen cortelyck overloopen hoe wonderbaerlyck verhindert syn geworden den voortganck van twee seer groote contra aenslagen, soo van ons tegen den vyant, als van den vyant tegen ons, sonder dat d'eene iets van den anderen was bewust. Den Almogenden Godt heeft des vyants aenslach (welck waerlycken wel belayt en groot geweest is) verhinderd ende U. E. van een seer groote schade behoet; door d'Engelse syn in meerder peryckel dan van de

¹ Hoewel deze brief hoofdzakelijk het verhaal bevat van gebeurtenissen op Banda en Poelo-Ay, moest ik dien in dit werk over Neerl. gezag op Java opnemen, omdat de hoofdaanleiding tot den oorlog met de Engelschen op Java juist in die gebeurtenissen gelegen was.

macht des vyants selve geweest, ende alle des vyants macht waere oock geheelyck verslagen geworden, soo ons ditto Engelse niet verhindert hadden, gelyck de Heeren per nevensgaende missiven ende volgende redenen connen vernemen. Den vyant na ick bespeure aen d'intree van syn aenslach ende practycke in de Mollucques door de Tidoresen gebruyckt, heeft voor gehadt in dese quartieren syn personagie te speelen, terwyle alle onse macht in de Mollucques souden amuseeren, want Don Juan de Silva is ontrent 4 February passato wt Manilla geseylt met alle de Spaensche macht, bestaende na ons de Malleyers raporteerden in 25 seylen, daeronder 10 schepen ende 7 galleyen nommineerden, maer na de seeckerste advysen over Jambi becomen in 4 seer groote galjoenen ende 4 a 5 galleyen ende fusten. In plaetse van na de Mollucques souden seylen, daer sylieden van d'onsen sooveel jaren gewacht sijn, is ditto vloote na Pulo Timaon geloopen ende in Sincapura geariveert; weynich dagen nadat den Admirael Verhagen met onse vloote van daer vertrocken was. Hier meenden sy de Portugiese macht bij de haere te voegen, maer alsoo vernamen deselve van d'onsen verslagen was, heeft Don Juan de Silva, advyse na Goa om nieuw secours gesonden, ende terwijlen na antwoorde waren wachtende, is d' Silva cranck geworden ende in Mayo passato in Mallacca overleden, ende nadat van Goa weder antwoord gecomen was, gelyck mede tijdinge dat den Vice Roy een armada de Rema souden senden, is voors. vloote na ons Soury over Jambi adviseert, wederom na Manilla gekeert, hebbende 500 soldaten in Mallacca gelaten ende haer disseyn na het schijnt voor dees tyt geschort. Dat terwyle den vyandt met dese aenslach besich was, de haren in de Mollucques door de Tidoresen gesocht hebben onse macht aldaer te trecken ende amuseeren, connen de Heeren aen nevensgaende missiven van d'Heer Gouverneur Reael vernemen. Syn Ed. verhaelt seer breet hoe de Tidoresen ende Ternatanen met synne toelatinge voor eenige maenden (nadat lange met den andren gehandelt hadden) stilstant van wapenen hebben beslooten, ende dat de Tidoresen met syn Ed. daerna mede hebben gehandelt, veynsende soo wonderlycke goede affectie t'onswaerts, gelyck off anders niet en sochten dan haer, soo haest onse macht aldaer soude wesen, met onser hulpe vant Spaensch jock te ontlasten, maer even gelyck dese practycque van langerhandt hadden begost, alsoo hebben sy haer

wederomme geretireert ende de handelinghe allenskens verlaten, doen de Portugiesse nederlage van Mallacca vernamen ende alle onse scheepen aldaer arriveerden, sonder dat haere practycke bij d'onsen gemerckt zijn, dan hoewel het buyten propoost is, soo en can nochtans niet naerlaten hierinne te voegen hoe ick van opinie ben dat recht contrarie 't voorslach der Tidoresen veeleer gepractiseert wort hoe sy haer best van ons souden mogen ontlasten, niet dat de Spangiaerden meerder lieffde toegedragen wort, maer vermits onse groote apparente macht meerder ontsien; metter tyt sullen de waerheyt vernemen. Interim gelieve U E. op soo een importante saecke als dit is, serieuselyck te letten.

Omme wederomme a propositie te comen, te rememoreren hoe ons desseyen mede verhindert is geworden, ende in wat peryckel door d'Engelse zyn geweest, als oock hoe sylieden ons de volcomen victorie hebben benomen, gelieve U E. te gedencken hoe voor desen verhaelt hebbe, gearresteert te zyn dat d'Ed. Heer Generael Reynst z^r. met alle de macht wt de Mollucques herwärts soude comen, omme de macht aldaer niet langer infructueus te consumeeren, maer iet groots voor te nemen, sonder alsdoen nochtans eyntlycken wat gedetermineert te syn, maer soo voors. Heere Reynst zaliger hier arriveerde, de nieuwe vloote niet voort en quam, ons gelt gebrack ende d'Engelse daerenboven dissegneerden met 4 scheepen na Amboyna ende Banda te gaen, wierden genootsaect ons desseyen te veranderen ende vooral Amboyna ende Banda voor de Compagnie te verseeckeren ende d'Engelse te prevenieren, doch evenwel wierde door enckele schickinge Godts, tegen d'opinie van veelen geresolveert dat men eenige schepen na Mallacca ende Sincapura souden senden, mits dat aldaer niet langer dan ontrent 15 Februario souden vertoeven, opdat in allen gevalle Amboyna ende Banda souden mogen beseylen off per avonture de nieuwe schepen niet en arriveerden. Door dese schepen syn de Portugiese gallioenen verslagen gelyck U E. voor desen hebben geadvyseert ende heeft den vyant syn desseyen daerdoor geschort.

Wat schade de gemelde Compagnie door d'Engelsen geleden cost hebben, soe alle de geheele macht datelijcken om haer ondercruyppinge te verhoeden weder terugge naer Amboyna ende Banda waere gesonden, can lichtelyck begrepen worden, want ten besten genomen

dat de vyant op ons in Bantam noch Jaccatra, Amboyna noch Banda, niet en hadde connen doen, terwyle de macht in de Mollucques amuseerden, soo souden zy verhindert connen hebben, dat dit jaer niet een schip naer patria souden connen senden, doch d'Almogende heeft het dusverde versien, daervan Synne Goddelijcke Majesteit hoochlycker geloofft zy.

Van hoe grooten voordeel de gemelde compagnie door d'Engelsen geprevenueert syn geworden, is mede kennelyck want ingevalle d'Ed. Heer Gen^r. zaliger ende de voorneemste macht na Mallacca waere gegaen ende hun aldaer een tyt hadden onthouden, gelyck gedissegneert wierde, sy souden niet alleene de Spaensche vloote met Godes hulpe mede hebben connen verslaen, maer oock mogen vermeesteren het silver schip ende 't gallioen van convoy welck mede cort na het vertrek van den Admiraal Verhagen voor Mallacca ariveerden, alwaer noch leggende syn om int eerst vant aenstaende mouson na Goa te seylen. In Mallacca gaet spraecke, alsdat zy lieden een fort off reduyt op isla das Naos sullen maecken, gaet sulcx voort sullen sy een goet retrayt voor haer schepen hebben ende soude ons tselvige tans of morgen wel hinderlyck connen syn.

Sanderen daechs met het vertreck van den Dolphyn, quam hier de loopende tydinge hoe voors. Spaensche vloote in Sincapura gearriveert was ende voor seecker herwarts comen soude; den thienden dach daerna, wesende den 10^{en}. April wierde sulcx geconfermeert ende opdat hetselve geloove souden geven, sont ons den Coninck van Jhoor een originele missive (daervan by desen cotype gaet) door voors. de Silva aen ditto Coninck geschreven ende versochte Synne Majesteyt dat daerop ernstlyck souden letten ende ten besten goede ordre stellen; hadden wy hier schepen gehadt, souden wat heerlicx hebben connen wtrichten.

Ende alsoo ten voors. tyde, doen van de compste der Spangiaerden advyse bequamen, het westelycke mousson verloopen was ende wy van jachten gantsch onversien waeren, soo en conden naer de Mollucques geen advyse senden, doch naderhant destineerden 't jacht C. Hollandia by zuyen Java derwarts; sy syn tot op 13½ graden zuyder breete geweest, maer alsoo niet dan oostelycke winden riscontreerden ende soo hollen see, dat deselvige niet bouwen costen, is de jacht met onse advysen wedergekeert.

Omme niet onversients van den vyant overvallen te worden, hebben wy op Jambi alsulcke ordre gestelt gehad, dat voorgemelde tydinge met contrarie mousson door Soury over Jambi van den vyandt hebben becomen, ende verwachten noch dagelicx wederom naerder bescheet. D'Engelsen alhier residerende, gelyck mede den Pangoran van Bantam, syn voor de Spangiaerden vry wat bevreest geweest, doch heeft hem soowel d'een als d'ander stille gehouden, ende syn syl. voorder op ons siende, alsoo d'Engelsen op dit pas, plaetse in Jaccatra hebben begreepen ende aldaer residentie genomen, gelyck mede haeren priamanse peper wt het schip den Hector op d'eylanden aldaer gelost, omme 't schip aldaer te verdubbelen, laet ick my voorder staen sulcx gedaen hebben omme aldaer onder onse vleugelen te schuylen, want vermits in Jaccatra sterck van volck syn ende dissegneerden de voorneemste effecten ende 't meeste volck derwarts te transporterem omme den viant aldaer te wederstaen ende ons op geen ontrouwe Mooren, maer naest Godt op onse eygen wapenen te verlaten.

Per de jachten de Halve Maen, Vlissingen ende fregat Jambi, gelyck mede daarna per de schepen de Bergerboot ende Galliasse hebbe aen Soury in Jambi mede geordonneert gehad, dat byaldien de Spaensche vloot ontrent Mallacca bleve leggen ofte om de Weste liepen, hy alsdan by noorden Borneo ende Celebes, de Galliasse oft een jacht na de Mollucques soude senden, met alsulcke advysen als van des vyants gelegentheyte ende intentie soude connen becomen, doch alsoo ut supra weder na Manilla zyn gekeert, syn dese advysen mede niet voortgegaen.

Door onse voorgaende sullen de Heeren verstaen hebben op de proceduyren van d'Engelsen door d'Ed. Heer Generael Reynst z^r. ende den raet alhier gearresteert te syn, eer U E. Commissie desen aengaende bequamen, dat men d'Engelsen met geweld wt de Mollucques, Anboyna ende Banda soudent weeren, ende geen acces noch spraecke met d'inwoonderen te houden, toe te staen, byaldien sylieden niet naer en lieten in die quartieren keerende, andermael iets tegen U E. recht ende nadeel te attenteeeren, onse bontgenooten geweld off overlast aendoen, onse vyanden assisteerden ofte secreete communicatie met haer hielden. Item hoe by Syn Ed. verscheyde commissien gegeven syn geweest omme dese resolutie alsoo te doen executeeren, gelyck mede hoe oock geresolveert was omme d'Engelse

te prevenieren, Amboyna ende Banda voor de Compagnie te verseecken, andermael een togt op Puloway te doen omme dat eyland met belegeringe (ende geen vliegend assault) geheel te incorporeren. Item sullen de Heeren oock wel verstaen hebben, hoe wy na het overlyden van ditto Generael Reynst z^r. wt crachte van Syn Ed. commissie voorgemelde saecken by der hand namen, gelyck mede wat ordre gestelt hebben gehadt ende hoe alhier met den Raet resolveerden met de togt na Puloway voort te varen, waertoe als hooft committeerden den Commandeur Lam, wat effect de saecke genomen heeft, sullen corteling overloopen, alsoo de Heeren de particularisatie in medegaende missiven connen vernemen.

De scheepen alle te samen soo nu, soo dan in aller yle van hier vertrocken wesende, syn in Amboyna by den anderen versamelt; van daer is den Commandeur Lam met de vloote na Banda geseylt, in Amboyna latende de scheepen Amsterdam, den Engel ende Neptuynes, ende terwylen door 't quaet weder eenige dagen genootsaect wierden, onder 't fort Nassouw na bequaem weder te waghten, arriveerden mede wt de Mollueques de scheepen Cheylon ende den Rooden Leeuw met 140 soldaten ende 446 sielen van Ciauw, welke d'Heer Gouverneur Reael volgens d'ordre van d'Heer Generael Reynst z^r. tot assistentie van de tocht was sendende.

Conforme de genomen resolutie ende ordre van hier gegeven, heeft hem Willem Jansz. Gouverneur vant fort Henricque met het geheele guarnesoen coopmanschap, amunitie van oorloge ende andersints int schip den Engel getransporteert, ditto fort verlaten ende geheel gerasceert, sy syn in Amboyna by de vloote wel gearriveert ende mede tot het exploit op Puloway geemployeert.

Den Commandeur Lam, interim na goet weder verwachtende was, door voors. schip den Rooden Leeuw tijdinge becomende hoe onder Puloway 4 Engelse schepen geset lagen, soo is hy datelyck met alle de scheepen, wesende 9 int getal, namentlycken Twapen van Amsterdam, der Veer, Vlissingen, Walcheren, den Rooden Leeuw, Oudt Zeelant, Cheylon, Hoorn, de Hoope ende chaloupe Cleyu Enckhuysen, na Puloway geseylt, d'Engelschen hadden daer een ettmal gelegen eer d'onsen bij hun quamen ende wedergebrocht d'Ambassaten welke door de Bandanesen herwarts gesonden syn geweest, de schepen bij hun gecomen wesende heeft voorgemelde

Commandeur Lam haerlieden ten overvloede andermael een insinuatie gegeven, synnen last geopenbaert ende hun aengeseyt dat van daer vertrecken soudén. D'Engelsen haer overheert siende, hebben haer laten geseggen ende syn datelyck vertrocken, latende een chaloupe met 10 man in ostagie tot verseeckeringe dat geen assistentie aen de Bandinesen hadden gedaen.

D'Engelsen van daer vertrocken synde is ditto Lam op Puloway gelant met 7 compagnien soldaten, 3 compagnien bootsgesellen, elck van 70 coppen ende 23 Japonders, ende nadat 3 dagen besich waren geweest om leger te slaen ende batteryen dicht onder 't fort van de Bandanesen te planten, soo syn de Bandanesen daer wt gevluht voort wt haer andre fort gedreven ende overhoop in seeckre prauwen vant lant gevluht ende op Puloron geweeken, achterlatende voor soovele by d'onsen gevonden syn 16 dooden, van d'onsen synder soo voor als naer 7 doot gebleven.

Puloway door de genade Godes aldus overwonnen synde, is by d'onsen geresolveert het eylandt te besetten ende hebben daerop geleyt 154 witte coppen, bestaande in 2 compagnien, daerover Adriaen van der Dussen, als luytenant gouverneur van Banda ende Capiteyn van Puloway commandeert, alsoo hem in dese tocht, gelyck mede verleden jaer, hoewel het doen niet wel en geluckte, seer wel gedragen heeft.

Voorder syn mede op Puloway geleyt om 't lant te peupleren ende de vruchten te winnen 446 sielen door den Gouverneur Reael van Siau gelicht, 100 sielen vrye lieden van Solor, 30 mardiequers ende 64 gevangenen, soo Spangiaerden als Gouseratten, wesende in alles 794 sielen; dit is een seer schoon eylandt, maer het facheert ende incommodeert de lieden seere datter op 't lant geen versch waeter en is, daeromme sal goet wesen dat U E. gelyck den luytenant gouverneur adviseert goede partye steen ende tras met eenige metselaers herwarts sende omme cisternen te maken, can 't geschieden, gelieve de Heeren tselvige niet naer te laten, maer groote partye senden, want sulcx per avonture tot volgende desseyen noch nodiger wesen sal.

D'andre Bandanesen de veroveringe van Puloway verstaen hebbende, versochten datelyck vrede ende is haer deselve geaccordeert als per nevensgaende contract blyet; den prys van de nooten ende

foelje is hooch, te wecten 100 realen, oock is hun soo een irreligieus artyckel als voor desen de Ternatanen geaccordeert, welck de Heeren ordonnerende syn opt gevoechlyckste geheel te annuleren ofte den deele te accomoderen, 'twelck alsoe vervorderen sullen.

Den Commandeur Lam heeft hem met het maecken deser vrede wat verhaest, op hoope dat dit jaer noch een scheepsladinge tot soulagement van d'extreme lasten becomen souden, maer ten is soo wel niet geluckt, want het schip Hoorn en heeft van daer niet meer gebracht dan 427 sockels foelie, wesende ontrent 8600 catti banda, ende 39400 catti banda ongegarbuleerde nooten. Dese vrede en heeft na het vertreck van den Commandeur Lam met de vloote niet lange geduert, want alsoo die van Puloway per contract acces op 't lant geaccordeert was, hebben sy de meeste Ciauwers aen haer getrocken ende van Puloway op Puloron gevoert 246 sielen, soo mannen, vrouwen als kinderen. Hier en tegen syn door d'onsen in 't fort Nassouw ontrent 90 sielen van Lontor aengehouden, omme de voors. Siauwers daertegen te lossen, maer die van Banda en hebben daerinne niet willen verdragen, doch die van Lontor soecken ende veynsen evenwel met d'onsen vrede te willén houden, omme haere praeuwen ende eenich secoers van vivres van Chey ende Aru te becomen, vermits geheel Banda onversien van vivres is, alsoo dit jaer aldaer niet dan 2 joncken geweest syn, doch is haer door d'onsen den oorloch opgeseyt ende wort daervan een seer goede uytcompste verhoopt.

Daer is gedissegneert een fort in calck ende steen op Puloway te maecken, het schip Oudt Zeelant is daer gesleeten ende is het geschut, amunitie ende andersints van 't selvige te lande geleyt. Op Ortattan was wederomme een logie om te handelen gemaect, welck my een seer groot abuys dunckt te syn. Nu Banda overheert is, sal men haer noch sooveel te goede comen, dat men by haer, opdat wederomme moorderye mogen aenrechten, gaet handelen. Voorwaer t' is myns bedunckens luttel genoech, dat men haer aen 't casteel te comen, gewenne.

U E. zy veradverteert dat d'Engelsen dit jaer weynich, ja per avonture geen foelie noch nooten altoos sullen overbrengen, noch en sal by ons toecomende jaer mede geen overvloet becomen worden, want van 't eylant Nera in 4 à 5 jaren (vermits de boomen ver-

leden jaer door den brant van den berch vernielt wierden) geen vruchten gepluckt sullen worden, ende sal van Puloway mede al veel verlooren gaen.

Ick hoope dat d'Engelsen met dese victorie geheel wt Banda sullen weesen geslooten, soodat de vruchten voor U E. als nu door Godes genade met cleen cappitael sullen becomen, want als men de Bاندineseen den toevoer van rys ende andere vivres onthoude, dat met de fregatten lichtelyck gedaen can worden, soo en isser voor haer geen ander wtcomst, dan dat voor haere vruchten wtt onse handen moeten comen eeten

Nadat alle de schepen by den anderen in de Molluques gearriveert waren, is door den raet van Indien d'hr. Laurens Reael by pluraliteit van stemmen voor Gouvern^r. Generael geëligeert, geauthriseert en aengenomen. Godt begenadige syn Ed. met alsulcke gaven als tot uitvoeringe van soo groote digniteyt en last ten welstant van de vereënichde Nederlanden en Genrle. Comp^e. van noode sy. Ult^o martio passato arriveerde aldaer door de Suytsee den Commandeur Spilbergen, met de schepen de Nieuwe Zon en Maen, den Aeolus en Morgensterre, de Jager met een veroverf fregat.

Alsnu sullen wy tot de plaetsen comen, welck op Java frequenterende syn, namentl. Bantam, Jaccatra, Cherebon ende Japara, daer van met redelyck goet fundament spreekken connen, voornementlyck van Bantam ende Jaccatra, alsoo in handelinge van gewichtige saecken, den pols deser Coninghen seer wel getast hebbe. Wat spel met den anderen hebben gehadt en hier al lyden moeten, soude te lanck om schryven wesen, daeromme sullen de voorneemste supstantie anotteren ende rest op d'overcomende vrienden raporteren.

Hoe U E. macht door die van Bantam seer wert ontsien, zylieden ons niet geerne van hier souden hebben, is U E. voor desen geseyt, als oock hoe het scheen (dat) by haerlieden bespeurt wierde (dat) haeren staet peryckel lydt, en deselvige met de Comp. souden soecken te verseecken, gelyck mede dat het ten uiterste souden laten comen eer eenichsints van de groote tolln affstant souden doen, met U E. in verbintnisse treden en ons alhier beter conditie en tractement geven, dit alles confirmere wederom waerachtich te syn en besluyte daerover, dat men geen

verminderinge van tollen, verseeckeringe noch redelycke conditie becomen sal, tenzy dat de Heeren haer selven helpen, off alsovooren, dat die van Bantam daertoe genootsaect worden.

Soo hier tydinge quam, als dat de Spaensche armade op wech was om herwaerts te comen ¹, gelyck mede dat de Mattaram hier comen wilde, scheen het (alsoo my doentertyt willens van Bantam apsen- teerde) even gelyck off elders verseeckeringe sochten, dat haer ont- decken souden; maer weder tot Bantam comende alsoo noch Spang- niaerden noch Mattaram voortquamen, hebben sy haer geheelycken geretireert en soo stille gehouden als off nieuwers van wisten, en heeft den Pangoran begost de mueren van Bantam te repareren, daarmede alsnoch besich syn, maeckende na haer wyse, diverse groote bolwercken, daeryan meyninge zyn schut op te planten, theeft de name sulcx tegen de Spangiaerden geschiet, maer achte dat het voornementlyck onsenthalven gedaen wert.

Verminderinge van de groote tollen hebben wy van eersten aff versocht en syn continueelyck daeromme solliciterende, hierentegen is van des Pangorans zyde wederomme veele gedaen omme nieuwen tol van sandelhout, oliphanstanden, iser en alle andre waren te be- comen, maer doen wy sulcx met beleeftheyt niet langer conden ex- cuseren, hebben tselve plat uit gerefuseert. Alsnu seggen sy, soo men affslach van den pepertol begeert, dat dan verdragen sullen moeten omme van alle andere waren tol te geven. Dit hebben wy oock geheelyck verworpen ende voorgeslagen, dewyl den Pangoran in alle manieren gelt en groot gewin is soeckende en niet geerne affslach soude geven, dat sy dan d'Engelsen uit den peperhandel excluderen, soo sullen wy connen resolveren, hem een groote tol te laten houden en oock de peper tot goeden pryse connen coopen,

¹ Op den 4 Februarj 1616 was eene Spaansche vloot van 25 zeilen van Manila vertrokken, onder bevel van Don Juan da Silva, die schijnbaar het doel had van een aanslag op de Molukken te willen doen; doch die heimelyk voortzeilde tot nabij Singapoere, alwaar da Silva meende zijne magt bij die der Portugezen te voegen, om dan te zamen Bantam en de Nederlanders aldaar aan te tasten. De nederlandsche admiraal Steven van der Hagen had echter in december 1615 de galjoenen der Por- tugezen bij Isla de Naos vernield en dientengevolge had da Silva zijn verderen togt naar Bantam uitgesteld, tot dat nieuwe schepen uit Goa zouden zijn aangekomen. In afwachting daarvan, stierf da Silva binnen Malakka, en bleef de aanslag op Bantam verijdeld.

want als den peper alleen in handen hadden, soo souden deselvige in Europa in reputatie gehouden connen worden, daer nu ter contrarie de kladde in is. Hierop is ons gevraecht, dewyle d'Engelsen haer sulcken exclusie grooteliecx souden belgen, off desen Coninck tegen d'Engelsen wel souden connen en willen assisteren, in gevalle sylieden alsdan Bantam molest vielen ende Chinese joncken aenhaelen wilden; daerop ten exempelp hebben gegeven tgene in gelycken caso (sic) volgens contracten met den Coninck van Ternaten en die van Amboyna gemaect tegen d'Engelsen is passeerende. Soo wy eenige grooten om assistentie off faueur tot affslach van den grooten tol aenspraecken, gelieten sy haer, gelyck off noyt geweeten hadden, dat van ons soo onredelicken tol betaelt wierde, en antwoorden niettemin dat patienteren mosten, tot dat het gouvernement in handen van den jongen Coninck getransporteert sy, want daer niemant in't lant is, zeggen sy, die den Pangoran Gouverneur daer van soude durven aenspreken.

Soodat ick alsvooren andermael segge, dat *niets goets becomen sullen, tenzij Bantam* (soowel als Ternaten, Amboynesen en Bandanesen en alle andre mooren) *daertoe worden gedrongen*. Den drang van de Spangiaerden syn wy selfs van hier weerende, den drang van den Mataram sal lancksam bycomen en conde ons selfs mede wel hinderlyck worden, ergo moeten sulcx selfs doen en dan hoe eerder hoe beter, want houde voorseeker, gelyck mij ronduit van eenige vrienden oock wel geseyt is, dat soo wy ons huys opbraecken en simpelycken van Bantam ver-trocken, sonder te wapenen te comen off offentie te doen, even gelyck off Bantam geheel wilden verwerpen en alhier geen peper meer wilden coopen, noch negotie doen, dat, segge ick daermede tot ons voornemen souden comen; ja als ons met cleenen affslach van tol niet wilden laten genoeg, en hart drongen, dat d'Engelsen van den peper excluderen sullen. Dit stuck schijnt bycans d'aldervorderlyckste voor de Generale Comp te wesen, omme met 't beste gemack tot goeden stant te geraecken en de geheele indische negotie te incorporeren, want my dunckt onder correctie, dat de Heeren als dan de Mollucques, Amboyna ende Banda deffensivelyck beset-tende, de Portugiesen, met eenige schepen op de custe van Malabar te houden, souden connen verhinderen peper over te voeren en dat

men Malacca bequameelyck soude connen vermeersteren ende aldaer de hoofplaetse ende generale rendez-vous stabilere sonder in Indie meerder vyanden te maecken.

Dewyl met die van Bantam niet te handelen is, tensy dat het ut supra ten uitersten comt en dat het ten uitersten wachtende te laet soude wesen, soo hebbe den Coninck van Jaccatra voorgeleyt, soo de Spaense armade comt off ons wel toestaen sal, eenige versterkinge tot diffentie te maecken, waerop niet veel bescheet hebben connen bekomen, wy syn voorder in bespreck van een casteel te bouwen geraeckt, niet dat van den raet daertoe last hebben, off dat het oock onse meninge sy; maer omme desen Coninck voorder te ondertasten en die van Bantam daerdoor tot redelycke handelinge te brengen, het schijnt naer wy verstaen, dat de Coninck geheelyck gesint is, omme een casteel voor een redelyck stuck gelts te vergunnen, doch alsoo hy in dit stuck eenigen ontsiet, wort de volcomen uitspraeck vertrocken. Off het geraden zy hierna iet te doen off niet, zullen voor dees tyt niet disputeren, alleen seggen, dat het de Comp. niet dienen soude, d'oncosten daervan te dragen en dat d'Engelsen tot verseeckeringhe haerder Indischen negotie, daeronder souden schuylen.

Den Coninck van 't Cherebon, een plaetse tusschen Jaccatra en Japara gelegen solliciteert mede seere, dat daer volck te resideeren souden senden. Het is een plaetse, daer mede te becomen is, goede quantiteyt rys, doch olie, boontjes, aijuyn, loock en diergelycke meer dan tot Japara, waervan die van Malacca goetgerieff syn treckende. In Japara syn eenige houten en rieden huysen tot verzamelinghe van provisien gemaect, daer is goede partye steen en calck vergadert, maer geen gebouw begost, weete oock niet wat voortganek sulx nemen sal. De Hr. Doenssen heeft verleden jaer over de 500 lasten rys van hier in 5 maenden gescheept.

By den Hr. admirael Verhagen en den Raet syn aen den Mataram vereert twee halve cartouwen, 'tsedert hebben haer niet geschaemt twee andre, met seeckere diamanten en gout voor den Mattaram te coop te eysschen, doende daerby allegatie, hoe aldaer geen tollen betaelt en toch Bantam soo excessive lasten goetwillich voldoen. De Heeren stellen in bedencking voor, off dese plaetse tot een

rendez-vous niet bequaem soude wesen, waerop ten antwoorde zegge dat alsoo de quartier van Japara abundant van rys en alle lyfftochten syn, dat hier eertyt den stapel van de negotie plach te wesen, gelyck men oock in de Portugiese historie siet, dat doen ter tyt geen ander Coninck noch plaetse dan Japara voornemelyck vermaert waere ende alle andre plaetsen van Java tot syne devotie stonden. Meest alle de Jambise peper can hier getrocken worden, gelyck de Javaense joncken oock goede quantiteit jaerlycx brengende syn, maer de Bantamsen peper en soude niet volgen, ten waere dat dese Chinesen, Engelse ende andre Europesche natie verhindert wierden, tot Bantam peper te coopen. Het fort can wel gemaect worden, dat men 't allen tyde te water in cas van oorloge, soude connen seconderen, doch twyffele niettegenstaande de presentatie door den Mattaram gedaen, off ons toegestaen soude worden, een fort te bouwen en souden de moussons in dese plaetse ons seer hinderlyck wesen

Toucherende 't verkiezen en verseeckeren van eenen Generln. rendez-vous, welke de heeren, naest de verseeckeringe van Amboyna ende Banda hoochelyck syn recommanderende, dat is voorwaer een seer important stuck, welck soo haest by der handen dient genomen te worden, als de Molluquen, Amboyna en Banda, gelyck de Heeren seggen, verseeckert sullen wesen; my aengaende als een lichte scheepen, sal ick UE. myn advys licht en veerdich verhalen. In alsulcken staet als tegenwoordel. de Molluques, Amboyna en Banda syn staende, segge ick dat men in Godes name, de saecke behoort by der hant te nemen, mits dat in of voor de Molluques, Amboyna en Banda sooveel scheepen en jachten gehouden worden, als tot verhinderinge en versekeringe van d'Engelsen en Indiaense negotianten van noode zy, gelyck mede dat in Banda alsulcke fregatten en cleene jachten werden gehouden, dat de Bandanesen genootsaeckt blyven uit onse handen te eeten

.
 waer en wat de bequaemste plaetse tot eenen rendez-vous zy, sullen mede aenroeren, ontrent Bantam off Mallacca sal het moeten geschieden, vooren hebben wy geseyt, soo simpelyck onderstaet van Bantam te vertrecken, dat ons met d'affslach van d'excessiven tol sullen soecken te payen en houden, ja soo wij vorder ende hart procederen, ons

met een weynich affslach van tol niet laten genoeg, dat se verbindtenisse met ons sullen aengaen en d'Engelsen excluderen. Hierover can met goede aparentie geseyt worden, best te schynen, dat men de saecke alhier dient te beginnen, en soo d'Engelsen dan uitgeslooten wierden, dat ons daarmede alhier souden laten genoeg en alle de macht naer Malacca senden, om dese plaetse te vermeesteren ende sedia aldaer te planten.

Maer soo d'exclusie van d'Engelsen niet en volchde, noch die van Bantam ons genoech deden, maer hert bleven, ofte dat men sonder Mallacca aen te sien best geraden bevindt, alhier absolutelyck aen te vangen, dat men dan alhier plaetse begrype, datelyck een goet fort bouwe en Gode d'uytcomste beveele
 dat niemant hem vreemt late duncken, ick de stadt Bantam hier stelle, want late my voorstaen, sulcx wel verdient hebben en dat se licht om (te) vermeesteren en te houden sy en ontsie my niet d'occupering aen te raden.

XVI. INSTRUCTIE VOOR DEN E. GERRET FREDERICKX DRUYFF,
 OPPERCOOPMAN VAN 'T SCHIP BANTAM, GAENDE WEGENS D'ED.
 HEER GOUVERNEUR-GENERAEL EN RAET VAN INDIEN IN
 AMBASSATE NAER DEN MATTRAM, KEYSER VAN JAVA.

Wegen d'Ed. Hr. Gouverneur Genrl. sal U E. in 't lant na den Mattran reysen, omme denselven persoonelyck te spreekken en by Syne Majt. gecomen wesende, sal U E. hem uyt den name van d'Ed. Hr. G. Genrl. 't medegenomen vereeren; voorder naer vrientelycke congratulatie, conferentie en behoerl. complimenten sal U E. d^e Maj. vertoonen en rememoreren, voor desen by hem en den Commandeur van Surck onderlinge geaccordeert en verdragen te syn, dat wy lieden in alle vriheyt tot Japara souden mogen resideren, handelen en sooveele rys opcoopen als van noode mochten hebben, sonder eenige tolln te betalen, gelyck mede dat men alsulcke steenen huisen en oock een fort, soo men 't begeerde, soude mogen maecken, daer oock met groote kosten alreede verscheyden materialen versamelt hebben, niettegenstaende toegeseyt was Syne Majt. d'onsen daertoe assisteeren souden.

Item dat op 't versoeck, welck d'onsen uit synne Majt. naeme gedaen was, aen synne Majt. gesonden en vereert syn, de twee heere-lickste stucken, welck in geheel Indien syn hebbende, en noyt diergel. aen eenige potentiaet gegeven is, maer alsoo onsen opper-coopman van de logie dese stucken aen seeckere syne Edelen heeft laten volgen, sonder die selfs aen synne Mag^t te integreeren, de selvege regenten andermael niet alleene twee diergel. stucken, gel. off aen synne Mag^t geene gegeven en waren, zyn eysschende, maer oock onderstaen d'onsen aff te dringen verbiedende geen rys te mogen coopen, waerdoor soo seere geincommodeert worden, dan (dat) genootsaekt souden worden, sulckx continuerende, het bouwen van een huys niet alleen na te laten, maer oock de plaetse te begeven (verlaten.) — Derhalven alsoo niet en soecken dan in vrientschap met syne Mag^t te continueren U E. hem vrientel. gebeden wil hebben, de twee stucken wegen syn Princel. Excellentie en d'Ed. Hr. Genrl. gegeven in danck aan te vaerden en ordre te stellen, dat onse coopliden in alle vryheyt alle de rys mogen opcoopen, die veyl is, sonder dat sulckx wederomme in eeniger maniere belet, verhindert off verboden worde, presenteerende sulckx met alle billicke redelyckheyt te verschuldigen. Ende byaldien wederomme twee diergel. stucken geeyscht wierden, sal U E. hem (zich) excuseeren, dat hy (gy) noch oock geene van alle de Capiteynen herwärts over, sulckx niet vermogen toe te seggen, veel minder voldoen, dewyle het stucken van onsen Prince zyn, ende voorgaende door ordre van Syn Excelen^t. als Ed. Hr. Genrl. gegeven syn geweest, dan dat U E. aenneempt den eysch van Synne Maj^t. naer Hollant over te schriven en aen d'Ed. Hr. gnrl. te vertoonen, gel. mede syn uiterste beste te doen, omme t'effect van Synne Maj^t. begeerte te procureeren.

Voorder sal U E. schriftelycke vryheyt volgens belofte aen van Surck gedaen, versoecken, omme alsulcken fort off steenen huisinge tot onser verseeckeringe tegen alle buyten vyanden te mogen bouwen, 't sy dan daar nu de logie is, op het berchgien aen d'overcant van de riviere off elders, daer het van d'Ed. Hr. Generael goet gevonden en geordonneert mach werden, sonder daertegen soo onbehoorlijk verbont te maecken gelyck van Surck in de generale termen dede, als te weten, dat men den Mattram niets en soude weigeren mogen, hetwelck te beloven in syn vermogen niet en stondt

en dien volgende by d'Ed Hr. Generael en raet niet geconfirmeert noch voldaan con worden.

Ende dewyle de Mattram d'onsen in syn schut en bescherminge aldaer is nemende, sal UE. vastelyck toesseffen mogen, soo Synne Maj^t. van synne vyanden geassalteert worde, dat reciprocelyck aldaer naer vermogen alle mogelycke assistentie sullen doen, belovende mede byaldien Syne Maj^t. iewers te water een armade sondt, dat onse schepen haer in hunne voyagie geen verlett off verhinginge sullen doen, maer vrientelycke faveur bewysen en oock des begeerende onder 't schut van onse schepen (gelyck hy d'onsen in syn lant doet) sullen beschermen, sonder ons voorder te verplichten.

Ende vermits door die van Bantam alsoo getracteert worden, dat t'onser ontlastinge en verseeckeringe eenich expedient by der hant genomen dient te worden, sal UE. neerstelyck onderstaan, hoe den Mattram tegen Bantam gesint is, sien off hij niet begeerich sij na alle het geschut en 2 à 3 hondert duisent realen, welcke sylieden versamelt en d'een en d'ander geweldelyck afgedrongen hebben, gelyck mede off hy niet gesint en is den oorloch derwerts te wenden, als oock off hy wel Conninck van Bantam en consequentelyck Heere van geheel Java soude begeeren te wesen, aenseggende dat die van Bantam hun op ons verlaten en aldaar Conninck blyven en wesen sal, die het Godt, met ons, sal gelieven te geven, omme ten lesten a proposito te comen en te vernemen hoe 'them gevallen soude, soo wy met Bantam in oorloch geraeckten, off hy met ons tegen Bantam wel iets soude willen aennememen en de stadt en 't landt vermeersterende off hy wel een vasten verbonde met ons soude willen aengaen omme ons de stat van Bantam tot libre residentie te geven, en den peperhandel aen ons te vergunnen en verbinden, mits dat Synne Maj^t. daertegen soude genieten, sulckx metten andren verdragen mocht worden, hoorende daertegen synen eysch en ook bot biedende. In resolutie is gearesteert, dat UE. den Mattram en Eedelen vereeren sal 't gene als nu mede gevende syn, en de rariteiten die meer becomen sal connen, tot omtrent de somme van 3 a 400 R. doch soo tot Japara by den raet geraetsaem wierde geacht de somme te verminderen, off vermeerderen, syn wy sulckx t'haerder dispositie stellende. Den coopman van de Martt off iemant anders van de logie sal U E. mede opwaerts nemen, gelyck mede alsulcke perso-

nen meer als aldaer geraden sullen vinden tot geselschap en redelycke suitte te behooren. By aldien de reyse soolange duurde, dat het schip Bantam volgens onse ordre ondertusschen na Anboyna ware vertrokken, sal U E. tot Japara blijven omme hem mette eerste gelegentheyt herwrt. te transporteeren, doch met andere schepen gelegentheyt becomende, omme naer Amboyna te mogen varen, sal hem mede derwerts transporteren, rapport van dese syne Ambassade doende, aen d'Ed. h^r. Genrl. Reaal, d'admirael St. Verhagen en raden van Indien.

Ende geduerende den tyt UE. tot Japara soude mogen wesen sal aldaer in den raet presideeren gelyck hem mits desen daertoe authriseerende en den oppercoopman van de Martt en alle anderen die 't aengaen mach, mits deesen ordonneeren en beveelen hem als president en hoofd te erkennen, respecteeren en obedieeren. In aller manieren U E. oock trachten, dat d'Engelssen in (dien't) eenichsins doenlyck is, van Japara excludeert worden en van daer blyven.

Den oppercoopman van de Mertz sal U E. aenseggen dat ten naerder ordre niet en beginne de gedissingneerde toorne te bouwen, maer dat van meyninghe syn soo haest het onse casse can lyden, gelt te senden, omme eerst noch een andre groote partye caleck te doen versamelen. Godt geve u hiermede geluck en voorspoed.

In Jaccatra, Adi 9 november 1616.

XVII. REMONSTRANTIE DOOR BALTHAZAR VAN EYNDHOVEN,
VAN DE GHELEGENHEIT VAN DEN MATTARAMSCHE KEYSER
VAN JAVA, ENDE VAN DE NEGOTIE DIE TOT JAPARA
SOUDE CUNNEN GHEDAEN WORDEN. ANNO 1615. ¹

Eerstelyck van de steden ofte plaetssen onder de juredictie van den Mattaramsche Keyser van Java, van steden die lantwaerts inlegghen, ghenaempt als volcht: Paty, Pajangh, Toereyman, Klyamat ende noch veel andre plaetssen ende steden, die Zyn Majesteyt van syne vyanden verovert heeft, want aen de oostzyde van Java resteert anders niet als Sorbeye ende Passerwan.

¹ Dit stuk is vermoedelyk aan den opperkoopman G. F. Druyff medegegeven tot zijne onderrigting, bij zijn vertrek als gezant aan den Mataram.

Ten tweeden, van de zeeplaetsen van ditto Keyser, strecken hun van Jawana tot Cerebon toe, daer tusschen is gheleeghen Japara, Tedoenan, Brahem, Damma, Ersbeyen, ¹ Samarang, Kandael, Tegel ende veel meer andre plaetssen, die wel bewaert worden met soldaten ende oock wel versien van sluytboomen, pallasaden als anders voor haer vyanden.

Ten derden, de vyanden die ditto Keyser heeft syn dese: Toeban, Lassam, Brondon, Sorbeye, Passerewan, die samen in contractt getreden zyn om teghen den Mataramsche Keyser te oorlogen, Anno 1615, maer te lande is hy se machtich ghenoech, maer ter zee syn de Toebanders meesters.

Ten vierden, wanneer men den Keyser belieft te spreeken soo moet men eerst een Gouverneur te kennen geven van eenige voors: plaetse, die alsdan een recade naer den Mattaramsche Keyser sendt om consent te vrighen om by Zyne Majesteyt te comen, ghelyck wylieden voor desen ghedaen hebben.

Ten vyffden, als men naer den Keyser wil reysen, moet men passen in Appril ofte Meyo ten langsten daer te trekken, want Syn Maj^t. in Junyo te velde treckt ende dan absent is, ghelyck ick bevonden hebbe, ofte in October soo is ditto Keyser met zyn heyr wederghecomen, ende soo ghy der later treckt als October voors: soo is den wech soo diep, dat men se niet gebruycken can, anders is hy int jaer niet te spreeken.

Ten sesten, van den Mattaramsche Keyser regeringhe, bestaet niet alleen aen syn persoon, maer mede aen dees twee raedtsheeren ghenaeamt Kalifagypan, dat den oppersten paep is, een beleeft man, ende aen den Gouverneur Generael ghenaeamt Kaiy Sorandanj, ² twelck twee oude mannen zyn, doch den Keyser met zyn raetsheeren regieren met stranghicheyt, alsoo het een groot ryck is; wat de voors: Raden doen, bevalt den Keyser wel, alsoo hy jonck is, ontrent 23 jaren oudt, vreedt van ghesicht als een turck, ende aen haer reffere(ren) alle zynne saecken, met weten van Zyn Majesteyt, als ick selve bevonden hebbe.

¹ Tidoenan, Barahan, Demak, op Java, Arosbaja ligt op Madura; de in den aanvang van dit stuk genoemde plaatsen, Toereyman en Klyamat zijn mij onbekend.

² Voor deze vermoedelijk verbasterde titels, heb ik vruchteloos naar eene uitlegging gezocht. Kalifagypan, is waarschijnlijk een samengetrokken woord, waarvan het eerste gedeelte, wel khalief beteekenen zal. Het eerste woord van den tweeden titel zal wel zijn Kiai.

Ten sevende, van de incompste die de Keyser meest heeft is van den rys, die in zyn landt overvloedich wast, want alle jaer ettelycke hondert joncken met rys gheladen worden, alsmede soudt, olie, suycker, ajuyn, loock, catoene garen; daerenboven heeft Zyn Majt. incompste van buyten van de cleetjens, die de inwoonders van Mallacca met groote menichte halen, als oock de Maleyers die se van Johoor brenghen, meede van peper, rottang, was, tin ende meer andere goederen, die de Chineessche vuyt China brenghen als anders, moet den cooper die den rys vuytvoert als andre waren meest thien ten hondert betalen, ende den vercooper 2 a 3 percento, maer het eene gheeft meer als het ander, maer wyluden betalen nieuers in Zyn Majesteyt landt gheen tollen, want ons de Keyser het tselve vereert heeft, ende ons daer schrift van verleendt.

Ten achsten, van de plaetssen, die onder de juridictie van den Keyser zyn, om profyt voor de Compagnie te doen, zyn dese: Pajangs ende Pati, Koedus, Samarang, desghelyck by den Mattaram daer veel cattoene garen valt, alsmeede olie, hetwelcke men soude cunnen becomen teghen cleetjens, oock deselve teghen plancken als andre goederen te vermangelen, sonderlinge isser gheen meer profyt te doen van de waren, die hier te lande vallen, (dan) die men met cleeden soude cunnen becomen.

Ten negensten, de waren die hier vallen is meest rys, boonen, soudt, suycker, cattoene garen, loock, ajuyn, cokusolye, als andere, want de Javanen als Maleyers, (ge)schoren chineessen, Guseratten voeren alle jaer wel 50 joncken met rys naer Mallacca, daer zy cleeden voor retoer brenghen, als, o. a. naer Jambie soo rys als soudt, oock Javaensche cleeden, ghenaeamt hyjoo ende crimkram, suycker, loock, ajuyn, clappesneuten, ende voor retoer brenghen peper, twelck avans gheeft als de Chineessen hier comen op de reyse, van één, vyff. Oock gaender veel joncken naer Johoor, Pahan met rys, soudt, suycker als andere cleyne waren, ende voor retoer brenghen cleeden, tin ende goudt, ende herwaerts comende naer Japara, doen meest het eylandt Borneo aen, daer zy de cleeden venten, alsoo die cleeden hier niet wel getrocken zyn, brengen daervoor santgoudt, was, rottang, ende mattwerck; voorts gaender alle jaer veel joncken met rys naer Amboina, Banda ende naer Seram, daer sy meede goede voiagie doen, want vercoopen daer een coyangh

ofte last rys voor 40 a 50 realen van achten, ende hier in Japara coopen zy se in, ten alderdiersten voor 5, 6, 7, 8 realen van achten twelck goet avance gheeft ende voor retoer brenghen Seramsche kiekens ende met reale van achten.

Ten thiensten, 't comptoir van Japara is de Compagnie dienstich ende profijtelyck, ende dient in gheenderley manieren verlaten, maer veel meer tselve te evectueeren, eerstelyck om de Mollucques, Banda, Amboina alsmeede de schepen te versien van viveres, als rys, boonen, cocus olye, plancken ende andre houtwerck, loock, ajuin, suycker, rottangh ende beestiael, als arack, want men de voors. viveres op gheen andre plaetssen gheleeghen, voor sulcken cleyne prys can becomen als te Japara, een last rys coopt men voor 5 realen van achten daer men in Grece, Maccasser 20 a 22 realen van achten voor moet betalen, maer den witten alderbesten rys 't last van 8 tot 9 realen, twelck is becans als Melaensche rys, t last boonen voor 11 a 12 realen van achten, cocusoly, 8 flapkannen voor een reaal van achten, 3 plancken voor een real soo lanck ende breedt als de Bantamsche plancken die zy aldaer voor 58 realen van 8ⁿ thondert coopen, ende daerenboven veel beter van houdt, een os voor 4 a 5 realen van 8ⁿ, wasch van 17 tot 18 realen van achten, tpicol, rottang, 15 bossen een reael ende andre cleyne waren seer goeden coop, twelck al dienstich naer de Mollucas is.

Ten elfsten, voorts soude men hier cunnen becomen groote quantiteyt van Jambeesche peper voor 3 realen van achten, tpicol suyver goet, te weeten 120 Amsterdamsche ponden, want ick deselve hier alsoo inghekocht hebbe met cleeden tot 3 realen ghereeckendt, ontrent 1000 picols, hadde ick capitael ghehad, soude wel een ofte twee scheepsladinghe becomen hebben van 400 lasten, alsoo hier 7 a 8 joncken van Jambee gearriveert waren met peper ende meynde de Chineessen hier te verwachten die vuyt China comen, doch quamen niet alsoo zy verongheluckt waren op de zee, want hier alle jaer twee joncken vuyt China quamen, die den peper coopen voor 4 realen van achten 't picol; soo dat den peper installich wert, ende ick gheen capitael hebbende, zyn vertrocken naer Grece ende andre plaetssen, maer hebben myn ghepresenteert den peper alle jaers te brengen voor 3½ reael van 8ⁿ, 't picol, waerop wel dient gheledt te werden, alsoo wy gheen tollen betalen, want hy soude veel beter

coop vallen als den Bantamsche peper, want men heeft anno 1615 en 1616 den Bantamsche peper inghekocht 25 a 22 realen van 8ⁿ de 10 sacken, ende daerenboven 50 realen van achten van toll van hondert sacken, twelck is 50 picols, twelck veel dierder, oock slechter peper als den Jambeesche peper.

Ten twaelfsten, oock soude men met de Chineessen connen accordeeren dat zy groote quantitejt van rouwe zyde ende zydewaren brochten, als ick voor desen naer Bantam ghesonden hebbe, taffata de cleyne soorte, doch goet goet 9 à 10 realen de corge ende de andere soorten naer adenant, satynen van alderhande coleuren 4 Realen 't stuck, fluwelen van alderhande coleuren 5 a 6 Realen van achten 't stuck ende andere soorten van Chineesche waeren tot cleyne pryse.

Ten derthiensten, meede can men hier becomen quantiteyt van sandtgout, dat van Benjarmassin gebracht wort voor 17 a 18 realen van achten teyl, twelck is de swaerde van 2 $\frac{1}{4}$ reaal van achten, hetselve in Succadane wel dienstich soude wesen tot incoop van diamanten.

Ten veerthienste, de natien die alhier comen traffikeeren ende handelen zijn alleen Chineessen, Maleyen, Guseratten ende Javanen, die van alle plaetsen hier comen om dese landtsvruchten te laden ende haer goederen te venten, als goudt, cleeden, rottangh, was, tin, peper ende matwerck, iser ende andere coopmanschappen, comende vuyt China.

Ten vijfthiensten, oock isser gheen bequamer plaets in des Mattarams zeeplaetsen van 31 revieren, die in zee loopen, als Japara om profijt te doen, alsoo onse schepen daer ghevoechlyck cunnen ankeren, ende alle de vreemde joncken hier comen, alsoo op alle de andre zeeplaetsen gheen reede is als Japara voors., maer de schepen die hier eenige ladinghe willen inneemen, moeten in dese naervolgende maenden hier niet comen, want het dan in het hertjen van de weste mouson is, ende soo onweert, als ghebleecken is met den Ed: Heer Generael Gerredt Reynst, in de maendt van Januario, die hier 6 anckers lieten staen, ende de schepen diversche reysen aen den grondt stieten, soodat men hier moet comen int eerste van December, ende niet gheraden is in Januario ende Februwarie met groote scheepen Japara aan te doen, maar met de ooste mouson is langs de Javaensche custe moy weer.

Ten sesthiensten, wanneer den Mattaramschen Keyser te velde treckt soo vergadert hy ontrent 300,000 mannen, d'een jaer meer d'ander jaer minder, die te lande trecken, ende te water heeft Zyn Majesteyt ontrent 35 galeyen ende andre groote prauwen, wel versien van volck, maer weynich amonitie van oorloghe.

Ten seventhiensten, om met den Mattaramsche Keyser contractt te maecken van gheen Europische natien in zyn landt te moghen handelen als d'onse, twelck wy wel soude vercryghen, alsoo hy tot ons seer gheneghen is, als ick selfs bevonden hebbe.

Ten achtthiensten, t'huys dat de Comp^{ie} in Japara heeft is anders niet dan van riet ende atap, doch den Keyser heeft ons een plaets ghegeven 50 vadem int viercant, waer wy het begeeren, om een steenen huys op te maecken met een steenen muer rontom, casteels ghewyse naer ons believen, daer den Gouverneur Generael van den Mattaram, ghenaeamt Key Sorandani, den steen heeft toe laten maecken; oock soude hy 't hondtwerc bestellen ende ick hebbe 20,000 steen van ontfanghen, alsoo der 800,000 steens gemaect is tot voors. huys ende muer, ende andre gunsten als alles blyckt by het journael van myn, ghehouden van de ambassada naer den Mattaramsche Keyser, A^o. 1614, in de maendt van Meye begonnen.

V. Ed: dienstwillighen dienaer,
(geleekend) B. v. EYNDHOVEN. ¹

XVIII. DE DIRECTEUR-GENERAAL JAN PIETERSZ. COEN AAN
DE BEWINDHEBBERS DER GENERALE OOST-IND. COMP.
(HEEREN XVII.)

Jakarta, 22 augustus 1617.

Erntfeste, enz.

Nevens dese gaen copie van d'onse gesonden p^r. de schepen (die d'Heere geleyde) t'Hart, Amsterdam, Nieuw Zeelandt en Westvrieslandt, waervan d'inhoude confirmeren, biddende dat naer comen

¹ Vermoedelijk is B. van Eindhoven met G. van Zurek mede naar den Panembahan gezonden.

werde, 't gene de welstant der Generale Comp. verheyscht ende gelegentheynt gedoocht.

Voordesen sullen UE. hoopen wy verstaen hebben, hoe snood het tot Bantam was gaende, wat monopolie metten peper gepleecht wiert en hoe men geen recht becomen cost, als oock wat van onser syde tot dien tyt daertegen gedaen was. Zeer cort naer 't vertreck van Westvrieslandt wierd ons soo in peper als contant gelt geleverd en betaelt 't complement van de 3000 sacken peper, die wy de Chinesen hadden afgeheyst, tot de depesche van Westvrieslandt, omme de joncken vry onbeschadicht op de reede van Bantam te laten comen, opdat het different door oordeel van den Pangoran met zyn eedelen vrientlyck soude mogen werden beslecht. ¹ De Joncq tegen voors. betaling gerelaseheert wesende, soo hebbe ick verscheydene reysen aen den Pangoran doen versoecken, dat het hem soude gelieven een generale vergaderinge te doen beroepen en beyde partyen te hooren en recht te wysen, presenterende my hetselvige te onderwepen. My wiert geantwoort dat het geschieden soude, dan alsoo daerop niet en volchde, maer die van de Chinesche jonque hun dageliex gingen valeren op onse debiteuren, vercopende huysen, vrouwen ende kinderen en afdringende wat voorhanden was soo ist dat hierop ter presentie van eenighe leden van de stadt, de principaelste van de Chinesche joncq hebbe ontboden ende hun belast dat onse debiteuren ongemoeyt souden laten en weder restitueren tgene hun alrede met geweld sonder myn ordre hadden afgedrongen, op pene dat anders doende, de jonque wederomme soude aentasten. Naerdatt ick omtrent 14 dagen vertoeft hadde omme voor den Pangoran te compareren soo ben wederom van Bantam naer Jacatra gescheyden.

Soo is den 10den may een grooten brant rontsom ons huys geseen, daerdoor nyet alleen alle onse rieden huysen verbrant syn, maer oock veel Javanen huysen binnen de stadt, den brant was seer schrickelyk, doch heeft Godt loff van de Comp. niet anders dan de rieden huysen gheconsumeert, alsoo lange te vooren, daertegen ten beste versien hadden. Tis seecker dat desen brant a posto

¹ Deze jonck was door Coen in beslag genomen, omdat de Chinesen, zooals hij meende, hunne verbindtenissen niet waren nagekomen.

gesticht sy, men soude mogen seggen, dat het door de Chinesen van de manhilschen joncken gedaen mach wesen, omdat hun goederen geconfisqueert hadden; doch houden voor seker, door tgeene in handelinghe van saecken hebben gesien, dat het den Pangoran selfs heeft doen doen, ende dat off om ons te ondertasten, off om ons tot versoeck van steenen huysen te bouwen te dringen, en zyn proffyt daarmede te doen, doch tzy hoe 't is, wij hebben ons de saecke niet aengetrocken ende ons gehouden als off de brandt by gevalle toegecomen ware en datelyck weder ander rieden huysen gemaect.

.
 Nadat tsedert den brandt een tyt lanck tot bouwen van steenen huysen door toedoen van den Pangoran geport zyn geweest, en daertoe niet hadden willen verstaen, hebben wy naderhandt om welstaens wille geresolveert, daertoe licentie te versoecken, opdat de wantrouwe niet al te groot en wierde, doch hoe meer daerop aenstonden, dies te meer heeft den Pangoran hem weder geretireert ende dat nae 't schijnt om groote schenckagie te becomen, waerover de handelinghe van 't bouwen weder hebben laeten vallen, wat voorder volgen wil sal den tyt leeren.

In Julio passato is de Pangoran van Jacatra 10 daeghen tot Bantam geweest, zyn reys was ons oock vry wat suspect, daerover oock heuselyck gesocht hebbe hem van de reyse te diverteren, dan alsoo desen Coninck hem wat swack bevindt, en daerover met alle de werelt geerne wel soude staan, hoeveel te meer met syn leenheere, heeft hy geresolveert omme jalousie wech te neemen, ende twistzaeyers te dooden, derwaerts te gaen, sich, soo hy seyde op syn goet gemoet verlaetende. Met ontrent 2000 man is hy tot Bantam geweest en daer soo van den jongen Coninck als van den Pangoran Gouverneur seer wel onthaelt geweest, doch clarlyck is gheblecken dat elckander weynich betrouden. Pangorangh Pontangh die mede onder Bantam sorteert en onder wiens name voor desen tegen den Coninck van Jacatra oorloch wierde bereit en heeft den Coninck van Jacatra geen eerbiedinghe willen doen; hoewel de pangoran van Bantam hem sulcx tot drie malen toe belaste.

De gemelde Coninck van Jacatra gekeert wesende, claechde hy my den droevig staet van Bantam; Ick hebbe gesien (seyde hy) wat den Pangorang gouverneur gebiet, gedyt al door vreesse; maer

soo der oorloch ontstaet sal d'ordre en gehoorsaemheyte gebreken; want daer en is geen liefde, groot gelt heeft hy vergaert, dan soo haest hij comt te sterven, sal 't ten quaden gedyen, men sal teghen den anderen daerom twisten. Den jongen Coninck is een schoon, groot, volwassen man, hebbende 7 kinderen int leven en drie doot, doch hy heeft niet meer verstant dan een kint, wat wil't dan worden, d'oorloch is voorhanden; Passeruan heeft de Mattaram gewonnen daer en resteert in 't oosten niet meer dan Surrebaya en Tuban, van Bantam hebbe ick geen assistentie te verwachten, dit is de substantie van 't geene de Coninck onder andere discoursen mij van syn reyse heeft verhaelt.

In nevensgaende missive van den heer generael ende raeden van Indien sullen de Heeren sien verhaelt, hoe door de invasie bij d'Engelsen op Pouleron in Banda gedaen, genootsaeckt souden syn de verseeckerings van een generael rendez-vous te vertrecken. Ick en sal dit point voor dees tyt niet seer aenroeren, want het aenstaende groot gewas, gelyck voor dese geadvyseert hebbe, moet in allen gevalle eerst inne wesen; doch onse becompste daarvan hebbende sullen onse beste doen, omme met den Coninck van Jaccatra daerinne te verdragen ende de saecke tot effect te brengen, alsoo UE. welstant daarvan dependeert en gheen lang vertreck gedoocht.

.

XIX. DE DIRECTEUR-GENERAAL JAN PIETERSZ. COEN AAN DE
BEWINDHEBBERS DER GENERALE OOST-IND. COMP.
(HEEREN XVII.)

Bantam, 10 September 1617.

Ernstfeste &c.

.

Ick ben van meninghe ende hoope de Heeren dit jaer toe te senden seven off 8 schepen met een rycke last, de Heere laetse UE. geworden; daer is om en tom soo goede ordre gestelt, dat ick hoope eerlange met de nagelen van Amboyna ende Molluques als noten en

folie van Banda, ontrent vier volladen schepen te becomen, behalve eenige peper van Bantam, waarmede den prys alhier wel connen doen dalen, ten sy dat geraetsamer vinden den peper alhier hooch te doen houden, opdat het gelt van d'Engelsen ende Francen niet verder strecke

De Hr. Generael Reael heeft voor dese advys geeyscht, waer my docht de Generael behoort te resideren en waer de generale rendezvous gemaect dient, hier op hebbe ampel geschreven en geantwoort dat het hieromtrent moet syn en syn Ed. geraden metten eersten van de Molluques herwaerts te comen. Ick hoope soo syn Ed. comt, dat de Generale Comp. een grooten dienst geschieden sal, want dewyle wy met den andren in d'allervoorneemste poincten, daer de welstant van de generale Comp. aen dependeert, gants discorderen en na eenen doel geheel contrarie maxime gebruycken, als te weten, d'een soete middelen en d'ander herde, sal naer vrientelycke conferentie, en claer bewys, het best door den byeen wesenden raet gecosen en gebruyct connen worden, dat Godt geve!

Alsoo den jongen Conineck, den Pangoran en alle den adel van Bantam hun, tusschen Jaccatra en Bantam met ontrent 200 goraps en prauwen waren gaen vermaecken, is den Conineck van Jaccatra aldaar weder by hun gecomen en heeft haer binnen Bantam geleyde gedaen. Ontrent een maent naer desen, wort er geseyt, sal den jongen Conineck, den Pangoran en alle den Bantamsen adel na Jaccatra varen, omme in de warande des Coninx aldaer te gaen jagen, soo dat het schijnt alle de jalousie, die tussen de gemelde twee coningen was, te niet gedaan is, en nu groote vrienden geworden zijn, van waer off waeruit soo groote verandering hercompt, connen als noch niet seecker weten; doch is d'apparentie, dat de vreesse van den Mataram hun alsoo doet vereenigen, waerop wel meer verandering soude mogen volgen ende hoope ick, dat het ten besten van de generale Comp. door d'Almogende alzo geschickt wort

XX. DE DIRECTEUR GENERAAL JAN PIETERSZ. COEN AAN DE
BEWINDHEBBERS DER GENERALE OOST-IND. COMP.

(HEEREN XVII.)

Bantam, 18 December 1617.

Belangende den peperhandel; tot dat de peper alhier op 4 Realen de sack gedreven is en ruchtbaar geworden was, hoe wy de Chi-neese joncken hun peper affgecocht hadden en 't Wapen van Zeelandt in Jamby meest volladen was, is ons, d'Engelsen en Fransen door den Pangoran en die van 't Hoff groote molestie en verhinginge aengedaen. Niet dat men ons het peper coopen oyt verboden heeft, maer onder seeckere gesochte pretexten is ons, d'Engelsen en Fran- een het wegen alsoo verhindert, dat de schoonste tyt verloopende ende monopoliers dagelicx meer en meer begeerende, den peper tegen den andren tot 40 en 43 Realen de 10 sacken geresen sy, als wanneer den Pangoran en die van 't Hoff van hun guyterye affge- staen syn en het wegen weder liber en vry gelaten is.

Myne Heeren, alhoewel wy 't recht ende macht in handen heb- ben, daermede ons lichtelyc tegen d'Engelsen souden connen valleren over d'insolentien, violentien en vilipendie, die ons in alle quartieren van Indien aendoende syn en dagelicx noch vermeederen, dan dewylen het den stercksten best voecht den meesten last te dragen, soo ist dan oock dies te meer te patienteren (alhoewel het bykans onlydelyck valt) opdat onse onschult voor alle de werelt te meerder blycke; soodaer tans offte morgen, dat Godt gelieve te verhoeden, meerder ongeval, bloetstortinghe en schade uyt sprayte, dan sylieden over d'invasie in Banda gedaen, geleden hebben. Met onse voorgaande is U E. geadvyseert hoe d'Engelsen alhier omgebracht hebben 4 mannen van d'onsen, die sy by geval op straet sonder geweer res- contreerden, na seecker gevecht, dat (sy) met eenige andren van d'onsen gehadt hebben, daerna toen 't Postpaert per costi vertrocken was, syn wy met alle de resteerende schepen weder na Jaccatra vertrocken omme alle wercken te vervordren en elck syns weechs te depescheren, soodat er tot Bantam weynich volck bleeff; met onse voorg. is U E. mede geadvyseert hoe verscheyden gevangene Span-

jaerden en Portugeesen uit onse schepen gevlucht en by d'Engelsen geloopen waren, welke den admirael Peppel plat uit geweygert hadde weder te geven, seggende dat het synne vrienden waren, ende alsoo naderhandt verstaen hadde, dat eenighe van dese aen landt gesien waren, hebbe aen d'onse last gelaten, dat hen, soo die becomen conden, apprehendeeren soudent; t'is daerna gebeurt dat de voorgemelde Spanjaerden en Portugeesen 14 stercq wesende, eenige van onse assistenten op straat rescontreerden, hun met seeckere injurieuse woorden en 't geweer in de handt braveerden, waarop den oppercoopman Buissero den 22 Novemb. passato Tymen Michiels ondercoopman, met eenich volck gesonden heeft, omme hen te vatten, hierop syn eenighe gevlucht en hebben andren hun geweer getrocken en daertegen gesteld. Seeckere Engelsen dit spel aensiende vraechden watter te doen was, daerop d'onsen antwoorden, datse onse gevangenen wilden vatten. „Doet het soo ghy se becomen cont,” replieerde een van d'Engelsen, „wy hebben met de Spanjaerden niet te doen.” Ons volck een van de Spanjaerden becomende, hebben sy denselven in ons peperhuys gebracht ende poorte geslooten, blyvende daerbinnen voornoemden ondercoopman met 9 Nederlanders en 7 Japponders; omtrent een uyre daerna syn d'Engelsen met alle man, sterck wesende niet min dan 250 mannen, met alderley hantgeweer en piecken op onse logie gecomen, omme met geweld daer in te breecken, tierende en roepende als doll beseten menschen: Tymon, Tymon; doch verstaende dat den voorn. Thyman in 't peperhuys was, dat een viercant gesloten steenen huys is, syn sy met alle man derwaerts gegaen en hebben de poorte met eenen grooten balck opgelopen, voorz. Tymen met d'andre Nederlanders siende dat niet machtich waren hun te diffendeeren, syn achter uyt gevlucht en hebben hun in een cleyn Chinees huysken verborgen, terwyle voorgemelde Japponders met hantgeweer seer cloeckelyck vochten ende poorte inhielden, doch alsoo veel te swack waren, synder drie van onse Japponders doot gebleven en d'andre Nederlanders hebben sy niet gevonden, in 't op en inbreecken van de poorte synder ook drie Engelsen gequest geworden en een van hun Bandanesen is door een van onse Japponders bykans dwers doorgehouden. Naderhandt hebben d'Engelsen hun noch niet geschaemt te seggen, „soo voorgemelde Tyman met alle d'andre Ne-

derlanders gevonden hadden, dat sy die al 'tsamen doot gecapt souden hebben." Hierna de bottelier van onse logie, die van de meret quam, door twee Spanjaerden gevat wesende, is door een Engelsen coopman, Griem genaemt, die in Succadana gelegen heeft, van achteren de geheele rugge opgehouden; eenige bootsgesellen van den Tiger met seeekere andre assistenten, die (sy) sonder geweer op de straet vonden, hebben zy gevangen genomen. Dese tydinge tot Jacattra becomende syn datelyck eenige gecommiteerde na Bantham gesonden, omme van de saecke informatie te nemen en van d'Engelsen alsoock van den Pangoran recht te eyschen. Van den Pangoran en alle de werelt wort het voor een villeyen en horribel stuck verstaen, seggende: soo wy met Javaens recht te vreden waren, dat hy daerover rechtdoen soude, doch daer is niet op gevolcht, noch en sal (achte ick) niet op gedaen worden, want hy den vyantschap voet om d'een met d'ander te quellen, en in toom te houden.

D'Engelsen hebben haer niet geschaemt het voors. stuck te verdedigen en schriftelyck staende te houden, seggende (gelyck de Heeren door d'acte onder couverte van den Heer Generael overgaende sullen sien) dat alsoo een van hun volck door den coopman van den Tiger doorsteeken was, sylieden genootsaect syn geworden hun te diffendeeren. Hierop naerder informatie genomen wesende is bevonden, dat terwyle d'onse op een oort met voors. Spanjaerden besich wesende in een ander straet dicht by het huys van d'Engelsen, twee bootsgesellen, een Nederlander en een Engelsman, beyde seer droncken wesende, malekanderen met vuysten sloegen, doch sy syn ongeschent van den andren geraect, maer alsoo een ander droncken Engelsman na huys om geweer liep, syn de Japponders in dienst van d'Engelsen wesende met piecken en sabels op het gevecht uitcomende door een van hun Japponders met een pieck onversiens in de borst gelooopen en teruggetredende voor haer stoep ter aarde doot gevallen, sonder datter eenige nederlanders omtrent geweest zijn, gelyck veel Javanen, Chinesen, een Fransman, en oock verscheiden Engelsen selfs, die in haer stoep saten, gesien hebben; doch het schynt, terwyle sy ons alle eenen grooten haet toedragen (en insonderheyt voorgemelden Thymen Michiels, omdat hy een getrouw dienaar van de Comp^e is en d'Engelsen in den ontfaeck en afschepen van den peper veelyts het voordeel affsiet,) dat de boosheyt van sommige

andere in eene onsinnicheyt gebracht heeft, wani alsoe der geroepen wierde Tymon! Tymon! even off hy voors. man gedoot hadde, hoewel naderhant gelyck vooren is geseyt, de coopman van den Tiger daarmede accuseeren, en geen van beyde daeromtront syn geweest, syn sy ut supra, met alleman gewapent op onse huysen gelooopen en hebben tgemelde vileyn stuck aengerecht, welcke met haer eijgen fauten soecken te verbloemen.

T'en is niet genoeg dat den oorloch van Banda door d'Engelsen gevoet wort, dat die van Amboyna tegen ons opgeroeyt hebben gehadt, dat de Spangiaerden in de Moluques tegen ons hebben gessisteert, dat alhier op de custe in Patanè en Siam en ten corsten geseyt alomme, groote insolentien plegen, op het respect welck Syne Majt. van Groot Britanie en d'Engelse natie toedragen; maer sy syn daerenboven dagelicx hun best doende, omme met alle valsche practycke en openbare logenen tusschen ons en dien van Bantam oorloch te berokenen.

Alsoo hier seeckere tydinge gecomen is, soo die van Bantam hun onder den Mattaram niet en buygen, dat den oorloch welhaest op den hals hebben sullen, hebben d'Engelsen den Pangoran hierop oock aengedient en tot Bantam als Jaccatra en elders uytgestroyt, dat wy met die van Soerabaya, Palimbang te water en den Mataram telande comen sullen, Godt weet wat er van is; doch by provisie doet den Pangoran zyn geschut op de wal tzeewaert brengen, de voordre calunnie en vilependie syn sonder endt.

Voor desen hebben (wy) geadvyseert, hoe hier groot gerucht liep, dat er veel joncken door onse scheepen berooft geweest souden hebben, alsoock wat molestie ons tot Jaccatra aengedaen wierd, om reparatie van seeckere schade, die eenige Orang-Kays aldaer residerende, aengedaen was, naderhandt syn wy condich geworden, hoe de joncke van de Orang-Kays van Jaccatra door d'Engelsen berooft is geweest, gelyck mede een andre joneke van den broeder van den Pangoran van Bantam, dat (sy) ons oock te last hadden geleyt. De broeder van den Pangoran, Gouverneur, synde genaemt Pangoran Gabang, hadde onder anderen met syn joncke tot een present gesonden een seeckeren quitasol, welcke alhier door eenige Engelsen onbedacht gebruyct synde is door hun herkent ende boosheyt ontdeect geworden.

Wij hebben goetgevonden vrientelyck aen d'Engelsen schriftelyck te versoecken, dat hun gelieven souden Pulo Ron te ontruymen en in sulcken standt laten, als tselvige gevonden hebben en daerby gedaen nieuwe insinuatie en protestatie, dat van de Molluques, Amboyna en Banda blijven, off dat genootsackt syn sullen, hun andermael met geweld te weeren, gelyck een yder van Uwe E. officieren in deselve acte belast wort, d'antwoordt alsook d'acte selfs gaet nevens dese, off onder coverte vand' Hr. Generael.

Ende opdat niemant ignorantie pretendeere, gelyck voor deese gebeurt is, alsoock om ons rechtveerdich doen, al de werelt te vercondigen, hebben wy goetgevonden, de gemelde acte buyten aen onse poorten, soo tot Bantam als tot Jaccatra in publicque aen te slaen. Soo haest het d'Engelsen vernamen, dienden sy den Pangoran van Bantam aen, dat wy hun niet alleene de vaert op de Molluccos, Amboyna en Banda verboden, maer oock de negotie op Bantam en alles inslocken wilden. De Pangoran heeft datelyck d'acte ontboden en alsoo men die niet aff con crygen, is de geheele poorte ten hove gebracht en heeft hy d'acte in presentie van d'Engelsen wel duydelyck doen lezen; doch horende dat Bantam niet genoemt wierde, ja oock geen andre plaetsen dan de Molluques, Amboyna en Banda, heeft hy hun over d'onbeschaamde logenen heftich bestraft, seggende dat hy met de Molluques, Amboyna noch Banda niet te doen en hadde, en dat het hem niet aen en ginck; dan seyde niettemin tegen d'onsen: doet het van de poorte, want ten causeert niet dan te meerder verbitteringe. Dese acte heeft d'Engelsen, soowell de Hooffden als de gemeene man vry wat beroert en onder haer oneenicheyt gecauseert, want velen niet inwardts willen noch durven. T'is een tyt geleden, datter geseyt wierde, dat sy met 3 à 4 schepen inwardts souden varen, maer daer en volcht niet na en men hoort nu datse wel souden willen gaen, maer niet en durven, te meer dewijle hun sloepken sonder respect aangehaelt is ¹.

¹ Kort na den aanval der Engelschen op de Nederl. Loge te Bantam, was tuschen Bantam en Jakatra eene Engelsche chaloupe met geweld door de Nederlanders gedwongen om de vlag te strijken. Nadat het scheepje was onderzocht of daarin ook weggehoopen slaven van de Nederlanders zich bevonden, liet de Gouverneur-Generaal het aan de Engelschen teruggeven.

T'is my leet dat ick om d'Engelsen dus veel papier hebbe moeten becladden, te meer dewyle my den tyt te cort is, omme U E. voorgaende missiven pertinentelyck te beantwoorden gelyck geerne doen soude, dan alsoo men Bantam om d'Engelsen soude moeten ruymen, of hier, soo leven willen, garnesoen aen landt dient te houden hebbe niet connen naerlaten UE. daervan te verwittigen, biddende in de saecke te voorsien, voorsoovele doenlyck sy, anders sullen hier noch meer ongelucken gebeuren, want het can aldus, niet bestaen; connen wy geen vrienden syn, laet ons d'oorloch publiceeren en laet ons oorloch voeren, want het te schandelyck en moorddadich is, dat d'een den andren sal vermoorden en doen vermoorden, tsy oock onder wat pretext dat het mach wesen, sonder datter eenich recht over gedaen worde. In sulcke conjuncture als dit zyn, lyden UE. aldergetroutste dienaers tmeeste peryckel. Eerst synder 4 doot gebleven, die de Comp. 10 à 15 jaren troulyck gedient hebben en nu drie Jappanders, die het leven van voorgemelde Nederlanders gesalveert hebben, anders waren sy allen vermoort geworden. T'is al lange geleden dat d'Engelsen myselves den doot geswooren hebben, Godt wilt hun vergeven.

.

XXI. DE DIRECTEUR GENERAAL JAN PIETERSZ. COEN AAN DE
BEWINDHEBBERS DER GEN. O. I. COMP. (HEEREN XVII).

Bantam, 10 Januarij 1618.

Erntfeste

Belangende 't rende-vouz, het schynt dat die in de juredictie van Jaccatra wel soud mogen vallen, den eysch ende gelegentheynt van saecken d'Heer Generael ende Raet voorgesteld hebbende, is daerop gearesteert dat ick daarmede voortvaren sal soo haest den tyt, d'occasie ende gelegentheynt van saecken sulcx gedoocht; 't geene ons tegenwoordich meest verhindert is 't gebreck van gelt, schepen ende volck, als oock datter noch geen groote quantiteyt peper in voorraet is, doch peper can met gelt vereregen worden, in voegen dat het aen U E. staet, soo 't Godt gelieft, dat de schepen de Goede Fortuyne

ende Zirekzee eerlange alhier behouden mogen ariveeren, sullen wy 't beste doen. Soo de nootlycke middelen hadde, ick soude U E. welhaest aen een bequamen, wel gelegen rendezouz helpen, sonder eenichsints de Mollucques, Amboina ende Banda te vercorten off in peryckel te stellen, provisionelyck connen wy ons genoechsaem tot Jaccatra behelpen; d'ongelegheden van Japara ende Candael hebben voor dese geadvyseert.

De spraecke gaet nu sterck, dat de Mattaram haest herwarts aen comen sal, ja men voecht er oock by, dat wy ons met hem ende die van Pallinban souden hebben verbonden, omme Bantam te vermeersteren, hetwelcke by d'Engelse eerst wtgestroyt is, dat sy van eenige van d'onsen selfs verstaen souden hebben. Opt gene (ik) de Heeren, per forme van advys, desen aengaende voorstelle, sal te synner tyt wel gelet ende tusschen off met d'een en d'ander, niet dan voorsichtelyck met gemeen advys gedaen worden.

Nadat de twee France schepen van Sint Malo een tyt lanck tot Atchyn gelegen hadden, hebben sy daer, voor de compste van onse schepen den Arendt ende de Valck, goede partye peper becomen daermede geseyt wort den Admirael meest syne ladinge heeft. Van Atchyn syn sy door de straet van Malacca herwarts angecomen, in passant hebben Malacca aengedaen ende syn binnen de stadt geweest; de straet van Pallinban gepasseert wesende, syn sy door de weste wint ende harde stroomen (alsoo de wal van Sumatra te seer schouden) ver beneden Bantam om d'oost vervallen ende van den anderen geraect. De Heer Generael Reael met de schepen Bantam ende Nassouw na Jaccatra varende, heeft den 28^{en} passato by d'eylanden niet verde van de Versse rievier van Jaccatra, gerescontreert den Vice-Admirael van St. Malo, waeruit Syn Ed. met dreygementen becomen heeft de Nederlanders, die daerop vernamen, te weten thien persoonen; dit schip heeft inne, eenige cleden, indigo ende peper, maer seer weynich, het ander schip den Admirael is noch niet vernomen; het moet binnen Jaccatra vervallen wesen, gelyck den tyt leeren sal, want beyde van meninge waren recht na Bantam te seylen; onse schepen leggen continueelyck daerop wachtende, omme naerder visite te doen ende alle de Nederlanders te lichten

XXII. DE DIRECTEUR GENERAAL JAN PIETERSZ. COEN AAN DE
BEWINDHEBBERS DER GENERALE OOST-IND. COMP.

(HEEREN XVII.)

Voor Bantam, 11 Maart 1618.

Erntfeste, enz.

Nevens dese gaet copie van onse jonckste, geschreven met de schepen 't Wapen van Zeelandt ende d'Eenhoorn, waervan d'inhoude confirmeren. Wy hebben U Ed. daerinne verhaelt d'aencompste vant schip S. Louis van S^t. Malo ende hoe de Nederlanders daervan gelicht waren. Door d'Heer Gouverneur Jasper Janz. (die met ditto schepen gegaen is), sullen de Heeren mede verstaen hebben, hoe d'Heer Generael Rael innewaerts varende, het schip S. Michiel ontrent Carawang ¹ rescontrerende daervan de Nederlanders mede gelicht heeft; d'oversten van dese twee schepen overleden synde, is eenen Hans de Decker daerover generael gemaect ende alsoo denselven, met een boot aent schip Bantam voor Jaccatra leggende, gecomen was, terwyle syn schip door contrarie wint van Carawang niet opcomen cost, is hy daeraen gehouden. D'Heer Generael nam hem mede innewaerts, dan van Carawang heeft hy ditto Hans de Decker met Jan Rossangyn weder terugge herwärts gesonden, met advyse dat wy deselve naer patria senden souden, ten ware met meer raden van Indien anders geraden bevonden, hebbende Decker aen de handt belooft dat hy na Nederlandt gesonden worden soude. Wat Syn Ed. gmoveert heeft alsulcke beloften te doen ende Decker herwärts te senden, connen niet wel begrypen. Wy syn hierdoor in groote moeyten ende last geraect ende is de generale compagnie oock geen cleenen hinder ende nadeel geschiet, gelyck UE. sommierlyck verhalen sullen ende de Heeren van d'overcomende vrienden breder connen vernemen. Jan Rossangyn, den 17ⁿ Januario passato 's avonts met Decker voor Bantam arriveerende, soo het Wapen van Zeelandt ende d'Eenhoorn seylreet lagen, heb ick ditto Rossangyn datelyck ordre gegeven voors. Decker int schip Zirckzee over te setten; Decker des nachts van Rossangyn vernemende hoe hem niet geworden soude 't gene hem van d'Heer Generael toegeseyt was, is deselvige nacht

¹ Krawang.

vant fregat Ceylon aen een van d'Engelse schepen met syn twee dienaers gevluht; d'Engelse hebben hem int hoff van den Pangoran van Bantam gebracht, daer verliepen wel drie dagen eer ick wiste waer Decker was ende soo haest sulcx vernam, hebbe na den Pangoran van Bantam gesonden, opt vriendelyckste verthoonende wat placcaten datter van d'Hoog Mogende Heeren Staten waren wtgegaen ende daerover d'overleveringe van Decker versoeckende. Den Pangoran heeft hem plat wt geweygert, seer spytich daerby seggende, dat hy alle natie acces ende negotie in syn lant wilde vergunnen, dat het ons niet te doen was omme voor te comen de roverye, die sy op onsen name gedaen hadden off doen souden mogen, maer omme alleene de negotie t'incorporeren, dan dat wy hier niet doen souden gelyck in de Mollucques, Amboyna ende Banda hadden gedaen. Ons volck desen afscheyt eens gegeven hebbende, riep hy hun daerna wederomme, soeckende de weygeringe met recht ende reden te bevestigen, doch besloot ten laesten andermael, dat hy Decker niet wilde overleveren, seggende dat hy onder de juredictie van de Hooch Mogende Heeren Staten Generael niet en sorteerde, ende alsoo ons geensints geraden docht de saecke hierby te laten berusten, hebben geresolveert het schip van ditto Generael Hans de Decker, S. Michiel genaemt, welck op dat pas van Jaccatra na Bantam was seylende in zee in arrest te nemen, omme Decker daerdoor te dringen van selfs weder te keeren. D'ordre gegeven synde is het schip S. Michiel van d'onse den 23^a Jannuario niet verde van Bantam ontrent Tenara gerescontreert ende gearesteert, alwaer noch leggende is ende gehouden wort. Hoe dit den Pangoran van Bantam beviel ende wat vier de Francen ende Engelse, die dagelycx by Decker ten hove liepen gestoot hebben, connen de Heeren wel considereren, geen rodomontados, noch dreygementen wierden der gespaert, ende alsoo ick by my selven gedissegneert hadde de schepen Zirekzee ende de Goede Fortuyne noch aff te laden, so ben den 26^a Jannuario van Bantham na Jaccatra vertrocken, omme te beter aen peper te geraecken ende onse schepen van Atchyn ende Jamby te vertoeven, als andersints tot Bantam ordre latende, dagelicx met opcoop van peper voort te varen ende dat tegen den opcoop, die by d'Engelse ende Francen gedaen wierde. Den Pangoran siende de saecke van Decker by ons soo hooch genomen wierde, heeft hy eerstelyck met

raet van de synen geresolveert sich met de saecke niet te bemoeien, maer ons metten anderen te laten geworden, doch by Decker ende de Francen is daerna door groote schenckagie off groote belofte soo veele te weech gebracht, dat ditto Pangoran voorgenomen heeft ons met geweld te dringen het schip S. Michiel te verlaten ende ons van ons recht off pretentie te doen dissisteren. Decker is verborgen geworden; sommige seyden dat hy den 13^a February met d'Engelse schepen vertrocken, andre dat hy wel wt het hof vertrocken was, maer niet seecker warwärts, doch van eenige andre Javanen verstonen dat hy secretelyck int Hoff verborgen wierde; watter van sy sal den tyt leeren. 'T is soo verde gecomen dat toen omtrent 10000 sacken peper ofte meer gecocht hadden ende daervan 6700 sacken in de goede Fortuynne gescheept waren, den Pangoran Gouverneur ons volck plat wt met seer grooten trots heeft doen aenseggen, dat geen peper meer wegen, noch afschepen en soude voor dat het France schip ende de Chinese joncken op de reede waren. Den sabandaer voechde daer oock by, wilt ghy van Bantam vertrecken, gaet door ende wilt ghy oock oorlogh, sult ons wel vinden, alle omstanders d'onse mede groote dreygementen doende. Hierop hebbe clachte doen doen aen alle de grooten van Bantam, haer assistentie ende recht versoeckende, sy gaven alle seer goet bescheet, dan het slot was: als den Pangoran niet begeert, wat connen wy doen. D'aenspraek van de grooten ende eedele heeft den Pangoran als voor dese seer verdooten, te meer dewyle onder hun de jalousie ende onlust, gelyck hierna verhalen sullen, op dese tyt geheel ontbloot is geworden; de Francen soo goeden protecteur gevonden hebbende, hielden hun soo stille ende gerust als off haer de saecke niet eens aenginck ende alsoo niet vorderen condon, hoe het keerden off wenden, meenden onse partyen tproces gewonnen te hebben, want geen schoon sprecken, noch dreygementen helpen costen, d'audientie wierd ons volck veel tyts geweygert ende als den Pangoran waernamen, soo wast: gaet daer ghy geweest zyt, laet se u licentie geven.

Hierop geconsiderereert synde, wat verlet ons aengedaen wierde ende de saecke ten wttersten innegesien ende wel overleyt wesende, hebben wy geenssints goet connen vinden van ons recht te dissisteren, ende dat om seer gewichtige redenen, te lanck om deduceren ende verhalen, als oock opdat andere contramineurs hun opt faveur van

Bantam naer dese niet verlaten souden, ende dat die van Bantam haer niet voor souden laten staen, ons met den peper te connen dwingen, want de Fransman om de peper verlatende, souden daerna niet dan te meer geplaecht worden, gelyck voor desen sonder redenen gedaen is, derhalven is eenstemmelyck in diverse vergaderingen op verscheyde tyden ende stonden by de presente raden gearesteert, met contra wercken voort te varen.

Ick hebbe hierover, ten corsten geseyt, van Jaccatra ordre gegeven dat Sr. David Marien (nadat alle andre preuven gedaen souden syn, veel tyt verlopen was ende geen raet meer voorhanden scheen te wesen) bij den Pangoran Gouverneur soude gaen, plat wt (doch met alle bescheydenheyt ende beclagende redenen) licentie versoeckende omme met alle baggagie te mogen vertrecken, ende dat oock date-lyck alles van Bantam scheepen souden, jae tot de kisten vant volck toe, verwachtende voorder mynne compste. Den pangoran dit ver- soeck met alle omstandigheden hoorende, veranderde van gelaet, wierd heel perplecx, veranderde van propoost ende vertrock ten lesten sonder d'onse bescheet te geven, hem excuserende dat het nacht was ende syn getye (na geestelycke eostuyme) lesen most. S'anderen daechs heeft men begost het goet van lant te scheepen, daerop elck het syne door Bantam was seggende. Soo ick nu van Jaccatra voor Bantam arriveerde was daer daechs te vooren van Jamby wel aangekomen het schip de Bergerboot, medebrengeude ontrent 4000 sacken peper, waermede de burcht genoegsaem ontset was, alsoo de Fortuynne daermede volladen ende naer 't patria gede- pesscheert cost worden, dan evenwel vonden geraden met den schyn voort te varen, derhalve hebbe d'onse belast weder by den pangoran te gaen, hem aandienende hoe volgens ordre alles tot op den peper na affgescheept was, derhalven dat het hem gelieven soude licentie te geven, dat onse peper gewogen ende mede affgescheept moch worden, ofte soo niet dat imant gelieffde te committeren omme die aen te nemen. Den 5 stantí hem dit aengedient, hy vraachde daerop seer ernstlyck aen alle de presente coopliden off het seecker was dat vertrecken wilden, seggende: en boert met my niet, tis een sacker van grooten importantie, beclaeht u namaels niet; waerop weder bevesticht synde dat het seecker was, want als tot Bantam niet vryelyck mochten handelen daer niet te doen en hadden, be-

docht hy hem een tyt lanck ende antwoorde ten lesten met grooten bescheydenheyt (na twee sware suchtinge ende nadat hy syn boose raet gehoord hadde) wel, wilt ghy vertrecken, ick en begeere niet een ziere van het uwe, ontfangt u peper ende schiept se aff, maer segt niet dat ick u hiet gaen off blyven, noch oock dat ick u qualick getracteert off niet bemint en hebbe, veel min dat ick andre dan u gunstiger geweest ben, dan soo ghy van meninge sout wesen te blyven ende meer peper te coopen, soud ick wat anders te seggen hebben. S'avonts quammer een bode wt het hoff, aenseggende soo meer peper begeerden te coopen ende onder d'andre aff te schepen dat daermede voort varen souden.

U E. Mynheeren connen wel considereren hoe hart het den pangoran valt aldus weder te hebben moeten cederen, dan 't heeft alsoo tot uwen besten moeten syn, ende is oock hooch noodich geweest, d'achtbaerheyt, het respect, d'eere en autoriteyt moet met soete vermenginge gemaynteneert syn off anders souden geensints connen bestaen, derhalven sullen de Heeren gelieven onse handelingte ten besten te nemen. Ick late my voorstaen, dat naer dese wel beter getracteert ende groote veranderinge becomen sullen, want alle de quellinge, die de compagnie veel jaren tot Bantam aengedaen syn, heeft den pangoran Gouverneur alleene met grooten trots doorgedrongen. Opt advys van seeekere Chinesen die hy int hoff by hem hout resideren, welck de snooste fielten syn vant Chineese quartier, met gewelt en finesse is het, dat hy het gouvernement ende regement inhout. Ick hebbe UE. over lange geadvyseert, hoe datter in Bantam een generael misnoegen van syn regeeringe ende onder de grooten een groote jalousie was, willende alle den adel, dat het gouvernement den jonge Coninck overgelevert worde. Op desen tyt heeft den pangoran Gabang, welck de voornaemste naest den pangoran Gouverneur van Bantam is, alle d'eerteekenen affgeleyt ende nieuwers meer in vergaderinge willen compareren, sich als een privaet persoon houdende; hy seyt dat hy ende syn broeder den gouverneur out syn, dat het meer dan tyt ende reden is, dat den jongen Coninck syn dominie overgelevert worde, opdat hy leere eer sy sterven; den pangoran Gouverneur en heeft hem als nu met geen gelt connen payen gelyck hy eertyts dickwils gedaen heeft, daerover vermoet wort pangoran Gabang met den jongen Coninck secreet verstant heeft,

meest alle den adel is oock op syn zyde, dan elk hout hem stille, mistrout den andere ende blyft apsent, den pangoran Gouverneur hout het regement inne ende den jongen Coninck perplecx, met soo een vreese ende respect als de kinderlycke tot den vader is en d'onervarentheyt in gewichtige saecken medebrengh. Wat wtcompste de saecken nemen sal, wil den tyt leeren, doch sonder moorden (naert schynt, en sal de questie tusschen hun nyet eynden. Den pangoran Gouverneur loopt grooten peryckel ende is noch meer lydende, soo qualick succedeert de questie, die hy tegens ons aenneemt; insonderheyte soo eens opbreect d'onlust die ons gegeven wort, want synne partye daerinne groeyen. D'Engelsen syn in dese tyt soo veele stoockende als doen conden, aenradende dat men ons licentieren soude, presenterende wonderlycke dingen, dan ick meene dat sy ende wy seer wel bekend syn, alsoo gevreesed wort, dat wy de Chinese joncken na Jaccatra voeren souden, hoewel sulcx niet gedacht en is, hebben d'Engelse na ick versta haer dienst gepresenteert, omme deselvige waer te nemen ende hier te convoyeren, ende sulcx den pangoran ende Chinesen wel aenstaende, syn sy drie schepen in zee houdende omme op de joncken te wachten, twee daervan syn over twee maenden tot by Lucipara geweest, off dit hun disseyn zy, dan off wat anders in 't sin hebben sal den tyt leeren, alhoewel zy hiermede veele meenen te vorderen, achte ick dat haer selfs niet dan onnuttelyck consumeeren, want den pangoran overlange d'een tot een roede van d'ander gebruyckt heeft; het blyet hier aen, dat weynich moet hebben gehadt omme innewaerts iets te attenteeren.

By dese gaet de acte, daerinne verclaert wort, hoe by de schepen St. Louis ende S. Michiel van S. Malo onder onse gewoonlycke vlagge, diverse Gooseratse ende Moorsche schepen aengehaelt ende genomen syn, gelyck oock blyet aen de cleden die hier gebracht hebben. Tot Atchyn wierde geseyt, dat voor 't Roode meer wel 15 off 20 scheepkens aengehaelt ende geplundert hebben, soo 't waer is soude ons volck ende goederen daerover in Suratten wel groote moeyten mogen aengedaen worden, als oock in Arabia wederkeerende. Wij en hebben de Francen hiervan noch niet aengesproocken, dan dencken het noch te doen, maer St. Michiel alleene is in arrest gehouden omme Decker te dringen weder te keeren. Ick achte dat hun (overcomende) des grootelycx sullen beclagen en wonderlycke pretensie maecken, omdat

Decker eens in handen hebben gehad, doch alsoo hy haren generael was ende sylieden na de vluchtinge, Decker niet alleene erkent, maer syn raet en daet gevolcht hebben, gaende hem dagelick ten hove van den Pangoran besoecken ende van alle nootlyckheden assisteren, soo docht ons reden genoeg te hebben omme het schip S. Michiel daerover in arest te nemen ende houden, tweleke verhoopen U E. na hare ordre wel gevallen sal. Voor dese hebbe geadvyseert hoe geseyt wierde, dat het schip S. Michiel in Atchyn syn meeste last becomen soude hebben, dan naderhant hebben verstaen, dat daer niet meer dan drie a 400 bharen peper becomen hebben; tot Bantam hebben ontrent 2000 sacken gecocht ende hoe het voorder gaen wil sal den tyt leeren. Door off omme den voors. Decker, syn wy met de Francen soo belemmert geworden, dat de schepen de Nieuwe Maen ende de Neptuines die met alderley provisie volladen innewaerts gesonden hebben, soo laet vertrocken syn, dat bykans te beduchten is off Anboyna ende Banda sullen connen beseylen off niet, de resterende schepen die geerne elders souden gebruycken, syn daerdoor tot nu toe mede geoccupeert geweest, twelek niet sonder grooten intrest van de Comp. geschiet.

Myn oogemerk is geweest met dese occasie off in desen troubel, ontrent de Verse riviere,¹ plaetse tot een generalen rendezvous te begrypen, soo het eenichsints soud willen vallen. Met den Coninck van Jaccatra syn wederomme in onderhandelingte getreden ende schynt het, dat de saecke wel soud mogen vallen. Om gelt is het hem ende synnen adel te doen, de saecke staet tusschen 't loven en bieden, 't gene my meest in de weech is, is alleenlyck dat alle de schepen, die hier tegenwoordich hebben, elck syns weechs haest versonden moeten worden, omme de negotie te voldoen, soodat ick duchte dan sonder schepen off macht souden blyven sitten, twelek niet wel soud passen ingeval imant onderstonde ons disseyn te verhinderen; doch alsoo het tegenwoordich evenwel den besten tyt is, dient d'occasie waergenomen te worden; 't succes staet U E. met de naeste te vernemen.

Int schip Zircxzee, liggende voor Bantam, adi 11 Maert A. 1618.

¹ Vermoedelyk riv. Bekasi, beoosten Batavia.

XXIII. DE DIRECTEUR-GENERAAL JAN PIETERSZ. COEN AAN DE
BEWINDHEBBERS DER GEN. O. I. COMP. (KAMER AMSTERDAM.)

Jakarta, 24 Juny 1618.

Erentfeste, enz.

Per 't schip de Goede Fortuyn, welke de Heere neffens alle d'andre gaende en comende schepen in salvo geleyde, sullen UE. verstaen hebben, hoe door den Pangoran van Bantam met seer grooten trots plat uit verboden geweest was, dat geen peper souden mogen ontfangen noch van landt schepen, en wat remedie daertegen gebruyct hebben. Insgelyx mede, hoe goet gevonden hadden voort te varen in allen schyne als off Bantam geheel souden hebben verlaten; wat daerop gevolcht is, sullen in dese summierlyck verhaelen.

Cort naert vertreck van 't voors. schip de Goede Fortuyn, alle de goederen en oock meest alle het volck van Bantam gescheept wesende, soo hebbe alle de oppercoopliden en schippers van de respectie schepen ten hove by den Pangoran gesonden met last, omme andermael licentie te versoecken en afscheyt te nemen, mits dat soo de Pangoran dubieus antwoorde, dat dan instantie doen souden omme een claer bescheet en sich vrient of vyant te verclaren, soo hy begeerde dat blyven souden, dat dan belofte van beter tractement souden eysschen, en soo hy het vertreck avoyeerde en ons licentieerde, dat haer dan aen d'uytstaende schulden souden houden. D'eerste reys naer 't hoff gaende, wierd ons volck van verde wech geweest en s'anderdaech audientie becomende, vonden den Pangoran niet slecht; om syne vreese te bedekken en ons volck te abuysen hielt hem seer fors en trots, seggende geensints eenige beloften van beter tractement te willen doen, het soude schynen, seyde hy, als off ick ongelyck en U qualick getracteert hadde, uwen Cappiteyn is oorsaeck van alles, hy mach het soo maecken dat u noch wel qualicker tractere; wilt gy blyven, blyft, en wilt ghy gaen, gaet, sonder (wat daerop gerepliceert wierd) ander bescheet te connen becomen. S'anderen daechs hebben hierop goet gevonden de schepen, de Zuyder Eendracht en den Witten Beer (die het schip St. Michiel in arrest waren houdende) mede voor Bantam te doen comen ende sóó naer de stadt te laten setten als mogelick was, omme onse partye te meer te verflauwen ende onse macht te meer

te verstercken ende te meer aensien ende respect te maecken; doch interim besich waren, isser een bode uyt het hoff gecomen, aendienende hoe de jongen Coninck met alle de grooten van 't lant seer gestoort waren, dat den Pangoran op gisteren soo quaden bescheet gegeven hadden, en dat hem belast was, sich met ons te verdragen en een ander goet bescheet te geven, derhalve versocht de bode dat noch eens ten hove senden soude, sulcx op een bootschap by haer selfs gefabriceert gedaen synde, wierd ons volck van verde seer vrientlyck ingehaelt. De trots van den Pangoran was geheel gevallen en 't groote woort is daeruyt gecomen, in redenen getreden synde, seyde hy, soo de Cappⁿ. met den jongen Coninck, met my en het landt wel wilt, blyft dan en vertreckt niet, ick sal U wel tracteeren en oock wel met U handelen, begeert ghy peper te coopen vaert er mede vry voort.

Hiermede is alle de questie voor die tyt geslecht, en hebben wy in diervoegen den crygh door Godts genade sonder slach off stoot gewonnen, te vooren mocht ons volck het hoofd niet heel houden, en alsdoen wierd haer van elck een, soo Javanen als Chinesen, schoonder semblant en meerder vrientschap getoont, dan oyt in Bantam gedaen is, het volck dat in 't ledige huys noch aen landt was hebben daer gelaten, sonder ons te verhaesten in 't aen landt brengen van goet off meerder volck. Men had gern gesien, dat datelyck weder peper hadden gecocht, dan alsoo sulcx geensints geraden was, hebben ons stille gehouden.

Alsoo door dese questie in langen tyt geen peper gecocht hebben, is deselvige daerdoor, na de spraeck ginck van 48 tot op 33 (Realen) gedaelt, doch soo wy wederomme meenden pertye te coopen, arriveerden tot Bantam een Chinese joncq, waerdoor den peper datelyck weder op 43 en 45 gehouden wierde. Cort naer dese joncke is ontrent Bantam noch een andre gearriveert, die het na Jaccatra gemunt hadde, doch door schoone beloften heeft de Pangoran van Bantam hem daer getrocken en hebben wy tselvige toegestaen, omme daerna ons profyt daarmede te doen. Ende alsoo voor seecker hielden, dat niet gelaten worden soude, d'oude guyterye te plegen, hebben wy goet gevonden daertegen en voor te syn en hierover ordre gegeven, dat men onderstaen soude by gewoonlycke maniere van handel partye peper te coopen, tot ontrent 3 a 3½ Reael de sack, gelyck

men seyde de meret te syn, eer de Chinesche joncken arriveerden ende soo daertoe niet comen konden dat dan des Pangorans hulpe versoecken soude en dat alleene voor 4 a 5000 sacken omme te sien off hy ons volgens syne belofte tot redelycken prys aen peper helpen soude, ons volck heeft selfs geen peper connen becomen en des Pangorans hulpe versoekende, wierd eerst beloofd, dat men ons helpen soude, maer ten lesten aengeseyt dat ons niet helpen cost, off souden de meret moeten volgen, hierop hebben (wy) de schippers van de Chinesen joncken geinsinueert geen peper te coopen noch van Bantam te vervoeren, voor dat wy eerst van een goede partye gerieft waren, op pene dat anders de peper in zee weder uyt haer joncken lichten souden. Dese waerschouwinge meermalen gedaen synde, heeft onder de Chinesen een groote beroerte gemaect en den Pangoran meer gespeten (gelyc men wel dencken can) dan alle onse voorgaende acten

T'is te lanck om te verhalen, wat ter wedersyde geallegeert en voortgebracht is, want dit spel wel vier maenden lanck geduert heeft. De Pangoran en heeft ons volck selfs noyt van de saecke aengesproocken; maer hem stille gehouden, vreemde instrumenten gebruijkende en dat door vrees so hý de saecke hooch nam, en wy daertegen bleven persisteren, dat dan weder als voor desen beschaemt blyven soude. Ondertusschen weet Godt hoe syn gemoet sy, dan daer is weynich aen gelegen, wy sullen den handel voor UE. haer recht en autoriteyt wel maynteneren.

.
 Hoe het schip St. Michiel van S. Malo den 23 Janu°. passato in arrest genomen hadde, omme den persoon van Decker te becomen, is UE. met de goede Fortuyne geadvyseert.

Doen het nu gebeurde, dat goet vonden onse macht voor Bantam te verstercken, de Zuyder Eendracht en den Beer (die voors. schip in arrest waren houdende) voor Bantam te doen comen, gelyck vooren is geseyt, soo ist, dat gedelibereert hebbende, hoe het met St. Michiel souden maecken, omme ons met de minste moeyte van hem te verseeckeren, met den anderen geraetsaem vonden d°. schip met de Bergerboot aen d'eylanden van Jacatra te doen verseylen, om het arrest aldaer, met een batterye aen landt te continueren, terwylen de Bergerboot verdubbelt worden soude tot der tyt, dat van Suratte

door ons volck off Engelssen naerder bescheet becomen mochten, wat van haer roverye sy, wat hinder en molestie UEd. volck en goederen aldaer mocht wesen aengedaen, dewyle de tyding noch lange cost tardeeren en seer moeyelyck viel een schip soo lange in zee in arrest te houden; doch de voornaemste oorsaecke waeromme goetvonden voors. schip S. Michiel aan d'eylanden van Jaccatra te doen verseylen was, omme te betoonen dat onse couragie equivalent tegen den trots van den Pangoran was wassende, waarmede de questie geslecht is en door Godts genade oock gewonnen hebben.

.
 Ick achte dat d'aenneming van dit schip S. Michiel UEd. mede moeyelyck vallen sal, dan dewyle volgens UEd. ordre genootsaect geworden syn, om Decker te becomen, dito schip te arresteeren, waerop den Pangoren oorsaeck en actie genomen hebbende om ons te dwingen de monopolie van den peperhandel te bevestigen, de retoeren te verhinderen, en ons alsoo te scheeren, dat hy ons onder syn bedwanck cleen en swack soude mogen houden, soo ist meer dan nodich geweest UE. recht en achtbaerheyt te maynteneren, want anders souden ons de honden (by maniere van spreekken) by kans gegeten hebben. Verscheyden reysen ben ick met den doot gedreycht, dan de Heere heeft ons behoet en voorgecomen, dat d'aen-
 slagen van den Pangoran, Gouverneur van Bantam niet voortgegaen syn. Dese saecke scheen voor ons seer qualick geschapen te syn, dan de Heere heeft het ten beste versien, alsoo de retoeren behouden syn en d'achtbaerheyt, eere en reputatie van de Generale Comp^e niet alleene in Bantam seer vermeerdert is, maer door gants Indien dies te meer augmenteeren sullen, soodat ick hoope en vertrouwe, al waert oock dat de Heeren (ten quaetsten genomen) aen de Francen dubbelt intrest souden moeten betalen, sulcx hier wel dubbelt en rykelyck gewonnen is en noch meer gewonnen sal worden.

Gedurend 't voorgemelde different hebben wy met die van Jaccatra wat famigliaerder correspondentie gehouden en wat meerder liberaelheyt gebruyct, als anders wel gedaen souden hebben, soo omme d'onderlinge jalousie onder die van Bantam wesende, te meer te vermeerderen, als omme den wech tot de rendez-vous te baenen. T'acressement van Jaccatra heeft soovele al gevordert, dat de Pangoran Gouverneur van Bantam afgeschafft heeft, meest alle de nieuwe tollē,

die hy op d'incomende goederen ingevoert heeft. De tol op onse incomende cleeden gestelt, soude hy mede wel willen afschaffen en de Generale Comp^{ie} veel andre denchden doen, om haere affectie en gunste te capteeren, dan 't harte is soo groot, dat alhoewel hy seer wel weet en genoechsaem bevonden heeft quade middelen gebruyct te hebben, sich bycans schaemt tot de rechte remedie te keeren en alles met goetheyt te verbeteren; daeromme sal allenskens beteren en soo haest goede partye peper op voorraet sullen hebben, sullen hem wat meer te gemoet comen en te gevalle doen, 't en mach niet eer geschieden, want anders soude de boosheyt weder hervat en gesteret worden.

In desen tyt had ick gemeent de rendez-vous te vorderen, dan hebbe daerinne gants niet connen doen, soo door eygen manquement van schepen en volck, als oock omdat de Coninck van Jaccatra sich vrij wat geretireert heeft en dat na ick mene om te meerder eysch te doen en te meer gelt te become

Door inlantsen oorloch tusschen den Mattaram en eenige van syn grooten gevallen, als oock door de menichte van menschen in 't oosten overwonnen en in syn quartier gebracht, is daer ontrent groote dierte van rys gevallen waerdoor groote menichte van menschen van honger gestorven syn

U^{mo} april passato is, tot Bantam Godt Loff wel aengecomen, sonder eenige landen aengedaen te hebben, het schip ter Thoolen en den 2^{den} Juny achter Java om door de straet van Bima tot Japara, het schip de Zeewolff per voors. schepen hebben wel ontfangen UEd. aengename missiven van dato ul^o octob. 18, 25 en 28 nov. 1617, waerop als nu na den tyt antwoorden sullen. Om dan te beginnen van d'eere en den last van Gouverneur Generael, daermede het de Heeren gelieft heeft, my te vereeren en te belasten, wy dancken UEd. daarvan hoochlycken, d'Almogende biddende ons synen genade en zegen te geven, dat het mach gedyen tot syns naems eere, wellstandt van den lande en proffyt van de generale comp.; waervan onser syde niet sullen laten te doen, dat een getrou en eere trachtent Generael betaemt en 't gemeene beste vereyscht, gelyck tot noch toe uyt reyne liefde en goeder affectie, onder voorgaende titulen gedaen hebbe en dat noch meer tot eere en proffyt van andre, dan van

my selve. Opdat het niet en schyne als offer twee hoofden waren, sullen by onse voorgaende name blyven en den titel van Gouverneur Generael niet aennemen, dan tot dat de Heer Generl. Reael van syn ambt ontslagen zy.

Belangende de continueele residentie van een Gouvern^r. Generael en raden van Indien, voor dese hebbe UEd. geadvyseert, dat hier met alle man genoeg te doen sullen vinden en dat hieromtrent resideeren moeten om de generale bestieringhe wel te doen; daeromme, hoe eer de saecken in de Moluquen, Amboyna en Banda geredresseert connen worden en weder herwaerts mogen keeren, dies te beter sal 't wesen, tsy waer wy gaen oft blyven, aen ons, hoope, sullen de Heeren geen feyl bevinden

XXIV. PIETER DE CARPENTIER, RAAD VAN INDIE, AAN
DE BEWINDHEBBERS DER GENER. O. I. COMP.
(KAMER AMSTERDAM.)

Jakarta, 24 Juny 1618.

Erntfeste, enz.

Dat de Heeren haer over de groote lasten van dit comptoir (Jacatra) syn beclagende en souden daer voorwaer geen ongelyck in hebben, soo sulcx ten onnutte geschiedde, daertegen d'Ed. Hr. Generael, die hier den meesten tyt tegenwoordich is en wy, wien de sorghe mede bevolen is, goede opsicht, gelyck wy schuldich syn, genomen hebben. Waren de caxies op haren ouden prys, d'ongelden souden wel de helft minder vallen d'oncosten syn hier, mede door d'extraordinaris gebouwen uytermate geexcedeert, dewelcke eens gedaen synde, cesseren sullen. De familie van dese logie is weynich min, als dryhondert persoonen sterck, die alle tot coste van de Comp^e staen, daerenboven hebben hier den dagelixsen toevall van alle gaende en comende schepen, dat mede niet weynich beswaert, behalve noch een sieckenhuys, dat hier gemaect is, een receptakel van alle craneke en desolate varentvolek, in somma t'is een plaetse daer de Comp geduyrende desen twist met Bantam, (die noch geen eynde heeft) sonderlingh alsoech mede gediend is geweest. 'Tware wel te wenschen dat dese groote costen

tot opbouwingh van een bequamer plaetse en rendezous hadden mogen geemployeert worden, waeraen sulks tot noch toe ontbrocken heeft, is UE. (achte ick) voor desen door d'Ed. Hr. Generael genoechsaem geadviseert, hope met Godts hulpe, dat eerlangh by d'Heeren alhier, daarvan gedisponeert; een bequame plaetse hier ontrent geëligeert en by UEd. den nervus, waeraen UE. staet, achtbaerheyt en welstant in dese Indien dependeren, tytlycken daertoe geprovideert en gefourneert sal worden, te weten: schepen, volck en gelt, dewelcke eens naer den eysch bekomen hebbende, is met de hulpe Godts niet te twyfelen, of UE. saken sullen alhier op een vaste gront gebouwt en jaerlicx in recompence, de Heeren met rycke retoeren, gelyck tvoordele jaer geschiet is, gesecondeert worden.

't Schijnt met d'electie en continuatie van d'Ed. Heer Generaal Coen, den moet des boosen Pangorans van Bantam, den onverdraeghelycken trots van d'Engelsen, Francen en anderen (die lange naer syn vertreck verlanght hebben) nu heel verplettert is, want sy hun voor lieten staen, soo hy eens wech en van kant ware, te beter hun personagie soudén connen speelen, d'Heere wil hem sparen voor ongevall ende tot welstandt van de Generale Comp., met voorsichticheyt, goeden raet, geluck en voorspoet begaven.

Ghisteren is hier een swart in hechtenisse geset, die sich tegen eenighe Japponders soude hebben laten verluuden, hoe dat den Pangoran van Bantam, met d'Engelsen en Francen een conspiratie soude gecomplotteert hebben, omme d'Hr. Generael met alle de witten van dese logie, by surprinse om den hals te brenghen, de witten omgebracht synde en soudén de swarte hun niet te weere stellen, maer houdent met de sterckste. Dit is alreede *den vierden* aenslach die ontdeect is. Godtalmachtich hope ick en sal geensins gehengen, dat de bloethonden haere pooten int bloet der onnooselen sullen baden en besoedelen, gelyck ick eenighe van d'Engelsen, haer hebbe hooren beroemen, ick schame my dat ick dit van Christenen schrijven moet. Den grondt van dese sake en hebbe noch niet onderstaen, doordien d'Ed. Hr. Generael geoccupeert is mett den witten Beer aff te veerdigen, middelertyt sit dese swart tot naerder ondersoek in goede hechtenisse bewaert, t'is apparent dat (hij) dit uyt hemselven niet en heeft.

Van dage, soo d'Ed. Heer Generael in 't Chinese Quartier ten

huysen van seker Chinees was gaen wandelen, is daermede verschenen den Oppercoopman van d'Engelse logie alhier, onder andere propoosten waarschouwde hy de Heer Generael en ons, wel toe te sien en op onse hoede te wesen, alsoo zeer boos en mutineus volck in onse logie hadden, en insonderheyt desen voors. swart (hem houdende als off van syne gevanckenisse niet en wist), die hy ons rade quyt te maken, want hadde hem sulcken woorden hooren spreken, niet beter dan een verrader, ja dat hy d'eerste soude wesen om een mutinatie aen te rechten, soo maer volck op syn handt conde crygen. Dit en noch veel meer seyde d'Engelsman, al uyt syn selven sonder dat yemandt hem iets vraechde. Of hy dit doet, omme in de voorbaet te syn en syn baene claer te maken (alsoo sonder twyffel des swarts gevanckenisse wel verstaen heeft en mogelic vreest de conspiratie aen den dach mochte comen), dat can oock wel syn, de torture sal de waarheyt aen den dach brengen

XXV. VERBAAL GEHOUDEN DOOR CORNELIS VAN MASEYCK, ALS AFGEZANT VAN DEN GOUVERNEUR-GENERAAL LAURENS REAEL, NAMENS DE VER. OOST-IND. COMP., AAN DEN PANEMBAHAN VAN MATARAM. 22 JUNY—22 JULY 1618. ¹

Adj 22 Juny, Anno 1618, in Japara.

Alsoo ick, Cornelis van Maseyck, geordonneert ben van den Ed. Heer Gouverneur-Generael Laurens Reael, wegen de Vereenichde Oost-Indische Compagnie, omme naer den Coninck van Mattharam in ambassado te gaen, soo heeft nu de gelegentheyt eerst gepresenteert om myne reyse te vervorderen, gelyck ick op datto van Sr. B. van Eyndhoven, oppercoopman alhier, affgedispeseert syn, met my in companie gevende 2 bootsgesellen, eenen swarten jongen ende een malayo, met eenen dienaer, die als toleck was, somma dat wy onder ons, 6 sterck waren.

Ditto, op den middagh syn wy met onse speeljacht vertrocken ende quamen des avonts tot Widdong ² alwaer wy verstonden dat den

¹ Dit gezantschap kon geen gehoor bij den Panembahan verkrijgen; doch werd, toen het tot nabij Karta-Soera genaderd was, namens den Panembahan ontvangen door een der hofgrootten, Toemenggong Singo-Ranoe.

² Wedong, district Wedong, residentie Samarang.

Karta?

edelman genaemt Quiej werga diepa ¹ sabandar van Weddong voorschreven, die my belooft hadde na de Mattharam te brengen, was naer Damah ² vertrocken.

23 ditto, des smorgens syn wy na Damh ³ vertrocken, alwaer ick s'avonts gecomen ben ende ditto Quiej werga diepa thuyts gevonden, by hem comende hebbe ick volgens last van Sr. B. van Eynthoven, aen hem vers. gobar vereert, waervoor hy hem hoochglyck bedanckt heeft, soo hebbe ick hem gevraacht, wanneer hy van meyninge was te vertrecken, antwoorde binnen 2 a 3 dagen, soodat wy genootsaeckt waren soolange pacientie te hebben; wij waren gelogeert neffens syn hoff ende heeft ons veel vrientschap ende cer bewesen.

26 ditto, syn wy van Damh gescheyden om voorts na den Mattharam te reyse, de Javanen, soo dragers als te paerde, waren in de 60 sterck, des avonts syn wy in een dorp gecomen, genaemt Jaty ⁴ daer wy des snachts bleven logeren, de inwoonderen al te samen hebben ons veel vrientschap bewesen, schoncken ons eenen bocq, hoonderen ende meer andere cleenoodigheden, dit dorp light 6 mylen van Damah.

27 ditto, syn wy noch int dorp voorseyt gebleven, vermits de dragers hier verandert worden.

28 ditto, syn wy tsamenderhant wederom vertrocken, ende quamen in een dorp genaemt Sougemanick ⁵ tweleck omtrent 2 mylen vant voryge ligt; hier hebben sy ons bewesen alsvoren, dese 2 dorpen ende noch 4 andere, die wy passeerden, stonden onder 't gebied van Quiej werga diepa voors.

29 ditto, des smorgens syn wy wederom vertrocken ende quamen een ure naer den middagh in 't dorp genaemt Omback ⁶ daer wy de dragers hebben verwacht, ende des 's nachts bleven logeren; dit dorp light omtrent vant dorp voors. 6 mylen ende daer loopt een groote wyde reviere benefens, die syn loop voorby Damh neemt.

30 ditto, des smorgens, syn wy wederom voortgemarseert, maer verdwaelde onderwegen van den anderen, wy passeerden veel lege dorpen, die voor dese onder subiectie van den Coninck van Paet-

1 Kiai Wirjo-Dipo. 2 Demak. 3 Demak.

4 Djati, in Demak, district Singen-Kidoel.

5 Soegimanik, in Demak, district Singen-Kidoel.

6 Ompa, in het zelfde district Singen-Kidoel?

yang ¹ gesorteert hebben, ende nu met het veroveren van de stad Paetyang heeft den Coninck van Mattharam, alle het volck wt de omliggende dorpen naer hem genomen, ende doet se by syn stad woonen, daer sylieden gestadelyc meest steen moeten maecken, somma al voortrydende quamen wy in een dorp genaemt Wangalela, daer wy 2 paer oude getroude lieden vonden, die ons wat eten gaven, ende voorts den rechten wech wesen, soodat wy des achtermiddags ten 4 ure in een dorp genaemt Tyncker quamen ², daer ons van de inwoonders veel eere ende vrientschap bewesen wierde; dit dorpligt van het dorp voors. 8 mylen, wy syn des nags hier blyven logeren; des avonts met den donekere, synder 2 van Quiej voors. syn volck by ons gecomen, die hy hadde belast naer ons te soecken, ende brochten met een, tydinge dat Quiej sanderendaechs by ons in dit dorp soude comen.

Adij primo July, syn wy noch in ditto dorp voorseyt gebleven om Quiej te verwachten, omtrent des smiddachs is ditto by ons gecomen, maer de dragers waren noch onderwegen, soodat wy noch genootsaeckt waeren te blyven, want de dragers quamen eerst savonts by ons, overmits het een moeyelycken wegh was, geheel berghachtich.

2 ditto, syn wy wederom vertrocken en quamen in een dorp genaemt Ampel ³, ontrent 4 mylen vant voryge, daer wy de dragers verwacht hebben, die te samen des avonts by ons quamen, sodat wy hier eenen nacht bleven logeren.

3 ditto, des smorgens syn wy weder voortgemarseert, ende quamen des smiddags in een dorp genaemt Ambo ⁴, daer wylieden de dragers wederom verwachten, die al te samen des avonts by ons quamen; in dit dorp verstonden wy dat Quiej Ouloubalang ⁵, daer smorgens door gepasseert was, maer en syn hem niet int gemoet gecomen, vermits dese wegh veel dubbele weggen heeft.

1 Padjang, de heer Hageman, in zijne handleiding tot de kennis der geschiedenis, enz. van Java, Dl. I blz. 98, maakt melding van een opstand van den regent van Padjang tegen Mataram in 1613. De ontvolking, waarvan in dit stuk gesproken wordt, is waarschijnlijk een gevolg van dien opstand geweest.

2 Tingkir in Salatiga, district Tengaron. Wangalela weet ik niet te bepalen, het schijnt niet vermeld op de kaart van Melvill.

3 Ampel in Soerakarta, district Bojolali.

4 Op de kaarten niet te vinden.

5 Hoeloe-balang, hoofdofficier, voorvechter.

4 ditto, des morgens syn wy wederom voort gereyst ende quamen omtrent den middach in een dorp genaempt Doout ¹ dat ontrent 5 mylen van 't vooryge ligt, des snachts syn wy hier gebleven, ende Quiej Wergadiepa heeft een van syn Quiej Loeras met eenen brieff naer de stadt Mattharam gesonden om aen Quiej Tommogong Syngo Ranouw te brengen, den inhoudt van dien was luydende, wat geschencken ende hoeveel volck dat wy sterck waren.

5 ditto, des snachts is Quiej Loera ² voors. wederom gecomen met 2 edelluyden wt last van den Tommogong voorseyt by ons gecomen, die ons belaste dat wy een dorp naerder de stadt comen souden.

6 ditto, des smorgens syn wy met haer een dorp voordr gereden, ende quamen in een dorp genaemt Taetgy ³ daer weder een anderen edelman wt last van ditto Tommogon was, die ons alles affvraechde wat wy op den Coninck van Mattahram begeerde te versoecken, hebben hem de meeste intentie verclaert ende naerderhand de geschencken laten sien, die hy oock al te samen by naem ende toenaem dadelycken aengeteykent heeft; dit gedaen wesende is hy wederom in de stadt gekeert, met hem dragende eenen van Quiej Wergadiepa voornoemt, belaste ons oock in ditto dorp te vertouwen tot naerder advys, want na syn seggen den Tommogong sulcx belast hadde, soodat wy met goede devotie haer hier hebben moeten verwachten.

Omtrent een ure namiddagh, is ditto edelman met een redelycke swyte volck soo te peert als te voet wederom by ons gecomen, ende bracht ons de tydinghe dat den Tommogong voorseyt ons ontboot, soodat wy dadelyck te peerde gingen en reden met ditto naer de stadt; onderwegen mosten wy 3 poorten passeeren, alear wy in de stadt quamen, die tsamen met wacht wel beset waren, ende onder-tusschen quamp er, van den Tommogong syn volck, ons noch veel int gemoete ryden, die ons tot in de stadt convoyeerde by eenen edelman genaemt Quiej Vysantacca ⁴ daer wy logeerden, die oock onder 't gebied van ditto Tommogong stont, heeft ons dadelyck na de Javaense maniere veel vrientschap ende eere bewesen, want hy

1 Doewet, naam van verschillende kampongs op Java.

2 Kiai Loerab.

3 Tjandi of Djetes, twee dorpen in Soerakarta, distr. Bojolali?

4 Ars-antakā?

Taji (later Tolpoent)

seyde tegen my, dat den Tommogong hem sulcx belast hadde ende dat wy vrylyck soudē eyschen wat wy begeerden.

7 ditto, des avonts heeft den Tommogong Syng aranouw¹ ons doen ontbieden met 3 edellieden, die elck een groote swyte volck met haer braechten, ende beval dat ick de presenten, soo aen den Coninck als aen hem, soude medebrengen, want den Coninck hem sulcx belast hadde ende dat hy ons versoeck na syn believen soude accorderen, want hy in de stadt van Mattharam, als doen en laet is, doen ick met dese voors. edelluyden naer Tommogong syn hoff gingh, waeren der wel 14 of 15 die 't licht voor ons droegen.

By ditto comende heeft hy gevraecht, wat wy begeerden op den Coninck van Mattharam te versoecken, hebben hem met beleeffdelycke complementen geantwoort, dat ick met dese presente van den Ed. Heer Generael gesonden was, om selfs aen den Coninck te presenteren, te weten eenen Japonschen sabel ende een mousquet, een stuck root carmosyn laken, 12 vaetiens boscruyt, een rolle wit fluweel ende meer andere cleynicheden. Aen hem een stuck root laken, een stuck gobar, een roer ende 2 p. cayn goelongx. Aler hy de geschencken geaenveert heeft, vracchde hy, wat de last van de Ed. Heer Gouverneur Generael was, hebbe hem geantwoort (dat de last is) dat wy versoecken in Japara met vrede moechten handelen, sonder eenige tollē te betalen, gelyck voor dese met den Heer Commandeur van Surek saliger gecontracteert is, ende daerneffens dat wy in den tyt van 5 maenden geen rys gecocht en hadden, des dat Syne Ed. ons soude vergunnen, dat wy soude mogen coopen soo rys als anders, want de rys de princepaelste was, dat wy tot Japarra vonden, heeft ons geantwoort, datter geen rys en moechte vervoert worden, overmits in de stadt soo weynich rys is, dan seyde: ick wil Ul. natie by geen joncken ofte andere gelycke, want ick weet wel dattet voor u eygen eeten is, daerom sal ick Ul. soo veel helpen als mogelycken is te doen, ende ick en begeer geen tollē van Ul. te eysschen, noch den Coninck en begeert ook niet, dat men Ul. sal tollē doen betalen, soodat ick Syne Ed. de presenten, die aen hem belast waren te presentieren, wt naem van de Ed. Heer Generael vereert hebbe.

1 Singo-Ranoe.

Heeft my belast dat ick den Ed. Heer Generael van synentwegen soude bedancken, ende dat ick soude in goede vrientschap te continueeren. Belangende de presenten, die den Ed. Heer Gouverneur belast hadde selfs aen den Coninck te presenteeren en heeft niet connen geschieden, want desen Tommogong Synga hadde volcomen last van Syn Maj'. dat hy se van synentwegen soude ontfangen ende den Ed. Heer Generael soude doen van synentwegen bedancken. Ick hadde wel gewenscht, dat ick volgens last ende ordre van den Ed. Heer voors. de presenten hadde aen Syne Majesteit mogen presenteren, dan de oorsaecke, dat ick se hem hebbe laten volgen, dat is, dat hy ende den Coninck in manieren geen verscheyde goederen hebben, want hy in alles syn believe doet, ende ick vreesde in syn disgratie te comen, want waren wy in syn disgratie, soo waren wy genoechsamyck in de disgratie van den Coninck, want niemant by den Coninck zooveel conversatie en heeft als ditto, ofte so in de gratie van den Coninck staet; want de Coninck laet voor hem een nieuwe stadt neffens de oude maecken, ende soo de spraeck gaet sal Syn Maj'. hem syn believen geven, wat stadt dat hy sal begeeren voor syn woonplactse te verkiesen. Hebben Quiej Tommogong Syngaronno volgens syn belofte eenen brieff geeyst, hy en heeft selfde niet geweygert, maer selfs dadelyck een geschreven, daerin hy is vermeldende dat hy niemant en sal vernoegeen tollen van ons te pretenderen, gelyck als by den brieff is blyckende.

Ten tweden, hebben hem aengedient als dat den Ed. Heer Gouverneur Generael van meyninge was om een aensienelycken parsoon metten eersten te senden, om met den Coninck ende Syn Ed. in meerder vrientschap te treden; heeft gevraecht hoe lange het noch wel aenloopen soude, hebben hem geantwoort ten alderlanghsten 2 maenden, seyde tselve hem aengenaem was ende belaste Quiej Werga diepa dadelycken, dat hy de dragers ende paerde soude bestellen ende goede sorge dragen, datter onderwegen ons geen volck en soude molesteeeren, maer dat hy den Capiteyn Moor wel soude onthalen, soodattet nu maer in believe van den Ed. Heer Generael staet; belangende de 2 metalen stucken voor dese aen den Coninck van Mattharam vereert, vraechde ick om te weten hoe lang ende dick, hoe grooten coegel deselfde schooten, ende hoe swaer deselfde van gewichte waeren, maer Quiej Tommogong voornoemt en heeft

tselfde niet geconsenteert, maer Quiej Wergadiepa belast dat hy se selfs meten soude, gelyck hy gedaen heeft ende de maete aen my gegeven, die noch by my is berustende. Wat belangende van de joncken, die men voor dese seyde door ons waren aengehaelt, en heeft ditto geen vermaen gemaect, soodat ick daer oock van hebbe geswogen, maer int scheyden heeft hy my gelast, dat ick den Ed. Heer Gouverneur Generael soude aendienen, dat hy hem soude believe 4 a 5 lange roers te senden, de loop van 7 a 8 span lanck, gouseratsse bogen ende een renosterhoren; hebbe hem geantwoort dat ickt de Ed. Heer voors. soude aendienen; voorts soo hebbe ick myn afscheyt genomen ende hy belaste Quiej Wergadiepa, dat hy my tot Japara toe wtgeley soude doen, ende met Ouloubalang aendienen dat hy ons geen tollen meer en soude affvorderen, ende voorts soo belastte hy den edelman, genaemt Quiej Vysantacca daerby logerende, dat hy ons wel onthalen soude.

8 ditto, heeft den voors. edel 2 beesten aen my vereert, eenige hoenderen ende meer andere snuysterye, soodat hy ons beleeffdelyck onthaelt heeft nae de Javansche maniere.

9 ditto, na den middagh, syn wy wederom tot buyten de stadt gereden ende logeerde by den broeder van Quiej Werdagiepa voorseyt, die ons oock veel vrientschap bewesen heeft.

10 ditto, des morgens syn wy wederom vertrocken en quamen int dorp genaemt Taetgy daer wy desen nacht hebben gelogeert.

11 ditto, syn wy wederom voortgetrocken ende quamen des avonts in een dorp genaemt Selemby¹, daer wy des snachts logeerden, ligt omtrent 6 a 7 mylen van 't vorige.

12 ditto des smorgens syn wy wederom vertrocken ende quamen tsavonts int dorp genaemt Tyncker, daer wy des snachts logeerden, ende werde van de inwoenders wel onthaelt, ligt vant vorige dorp 8 mylen.

13 ditto, des smorgens syn wy wederom vertrocken ende quamen op den middag in een dorp genaemt Ady pira, daer noch heel weynich volck was, wy hebben dese nacht hier moeten logeren, overmits de dragers ons niet volgen en conden.

14 ditto, des smorgens syn wy wederom voortgemarseert en qua-

¹ Selembir in het district Bojolali.

men tsavonts in een dorp genaemt Sougemanick, maer Quiej Wergadiepa en is by ons niet gecomen, want sylieden ons niet volgen en conden; dit dorp light van de vorige 8 a 9 mylen.

15 ditto, is Quiej voors. met syn companie nademiddagh by ons gecomen, soodat wy dese nacht hier gelogeert hebben.

16 ditto, des smorgens heeft ditto Quiej hier een buffel laten dooden van de buffels van Tommogong Syngarauw, want hy hem sulex belast hadde, des sachtermiddachs ten 4 ure syn wy wederom vertrocken ende quamen des avonts in 't dorp genaemt Jaty, daer wy der snags logerden.

17 ditto, smorgens met sommeschyn syn wy wederom vertrocken ende quamen des avonts tot Damh, logerden by thys van Quiej Wergadiepa, by een van syn Quiej Loeris die ons veel vrientschap heeft bewesen, in den tyt dat wy daer waren.

21 ditto, smorgens syn wy van Damh vertrocken en quamen des avonts in de stadt van Calyn Jamatt ¹, daer wy des nachts logerden.

22 ditto, syn wy vertrocken en quamen voor de middagh tot Japara, des achtermiddachs is Quiej Wergadiepa met ons by Oulouwbalang gegaen ende heeft hem de tydinge ende synen last van wegen Quiej Tommogong verhaelt, soodat Oulouwbalang van de nieuwe tydinge niet weynich verslagen was, dan heeft hem metten eersten noch vry wat daertegen geset, soodat Quiej Wergadiepa hem gevraecht heeft na den Coninck van segge (sic.) ofte hem liefde na den Coninck van Mattharam te gaen, ende presenteerde hem daerenboven geselschap te houden. Ditto Oulouwbalang en heeft Wergadiepa voors. syn geselschap niet begeert, maer dat hy begeerde in syn eenicheyt te gaen ofte senden, soo heeft Quiej Wergadiepa hem noch eens geseyt dat wy geen tollen en hoefden te betaelen, want de Coninck synen last is, dat hy niet en begeert dat de Hollanders tollen betaelen sullen. Daerna heeft ditto Oulouwbalang hem laeten verluyen, dat den vrybrief van den Tommogong niet geschreven was, maer van Quiej Wergadiepa, maer dat is contrarie, want ick selfs gesien hebbe, dat den Tommogong voors. den brief geschreven heeft, dan hy heeft ons gerecommandeert, dat wy ons evenwel niet vyandelyck ofte op-

¹ Bij Valentijn, op de kaart N. niet verre van de zee tusschen Demak en Japara; bij Raffles, Calinjemaal meer landwaarts in; bij Melvill geheel onvermeld.

Kalinyamat

stinaet tegens ditto Ouloubalang en souden toonen, waerop ick antwoorde, dat wy niet anders en sochten dan met vrientschap te continueren, watter meer gepasseert is, refereere my aen S^r. B. v. Eyndthoven, oppercoopman alhier tot Japara, die U Ed. van alles breder verhael sal connen doen.

Was onderteykent,
CORN. VAN MASEYCK.

XXVI. BALTHASAR VAN EYNDHOVEN, OPPERKOOPMAN. CORN. V. MASEYCK, OPPERKOOPMAN, GEZANT BIJ DEN PANEMBAHAN VAN MATTARAM, EN JAN LE PAPE, AAN DEN DIRECTEUR GENERAAL COEN.

Samarang, 16 aug. 1618.

Op ten 8^e stanti, soo heeft de Gouverneur Godja Oelanballan ¹ myn en Cornelis ontboden met een compas, om syn musquet aff te si....(?) en wy in syn huis comende en weder geseten zynde, heeft hy ons met ons vieren seer schelmachtich verraden en seer strenghelyck gevanghen ghenomen; ghevangen zynde, heeft op ons begeert dat wy hem alle het volck met Comp^s goederen in zyn handen zouden leveren, waerin wyluyden swarigheyt maecten, maer hebben hem de voors. goederen ghepresenteert, waermede hy niet tevreden was, maer is dadelyck van ons naer de logie vertroocken en heeft deselve, alhoewel ons volck geen weer en dede, met geweld inghenomen en dry van ons volck seer deerlyck vermoort en dry ghequest, ende resteerende ghevangen ghenomen en seer harde ghebonden, en alle onse goederen berooft en daernaer ons verstaen ghegeven, waerom hetselve geschiet was, omdat d' onse diverse joncken van dese plaetse ghenomen hebben, en dat het nu de vierde mael was dat de Coninck hem sulckx belast hadde, en soo hy hetselve niet gedaen en hadde, soude het zyn leven kosten met wyff en kinderen, want segt hy, ons voor desen diverse male voor den Coninck verexcuseert heeft.

Adjij 9^{en} ditto, heeft de gouverneur vs. ons met ons seventien met alle de Comp^{ies} goederen van Japara gevoert om naer den Mattaram

¹ Djojo? Hoeloe-bilang, overwinnende voorvechter?

te brengen, latende die gequesten met den Barbier tot Japara, alsoo men deselve overwech niet conde brengen.

Godja Oelamballan, gouverneur, die ons seer schelmachtich verraden heeft, heeft ons beloofd en met eede bevesticht, dat hy sal maecken, dat wy van het lyff te verliesen gheen noodt sullen hebben, twelck Godt almachtich geve, dierhalve willen wylieden de Heeren gebeden hebben, datse degheenen, die onder den Mattaram succederen, niet en misdoen, want hy houdt ons noch gestadelyck gebonden; maer de gouverneur vs. verhoopt en meynde vastelyck by den Coninck te verwerven, dat wylieden binnen de maendt los en liber sullen wesen, twelck ons Godt almachtich verleene.

Actum desen 16^{en} augustus, A. 1618 in Samarang, en zyt Godt bevolen enz.

B. v. EYNDHOVEN.

CORN. VAN MASEYCK.

JAN LE PAPE.

XXVII. DE BENOEMDE GOUVERNEUR-GENERAAL JAN PIETERSZ.

COEN EN DE RADEN VAN INDIE, PIETER DE CARPENTIER,

ARENT MAERTENSZ., WILLEM JANSZ. EN PIETER DIRCKSZ.

AAN DE BEWINDHEBBERS DER GENER. OOST-IND. COMP.

(HEEREN XVII.)

Aan boord van het schip Amsterdam, liggende omtrent

Jakarta, 29 September 1618.

Erntfeste wijze, enz.

Met den Witten Beer hebben UEd. geadvyseert, hoe hooch de questie met den Pangoran van Bantam geresen was en synnen trots overwonnen hadden en met ter Thoolen hoe, na d'uitterlycken schyn weder goede vrienden geworden waren, item hoeseer d'Engelschen haer misloopen hadden in 't nemen en berooven van een Chineese joncke op de reede van Bantam, waerover den Pangoran tegen d'Engelschen soo seere gestoort is geworden en ons soo grooten vrientschap bewezen heeft en noch doet, dat men bykans den Duyvel selve met sulcke listen bedriegen soude. De tragedie is soo fraye gespeelt dat het van dage te dage aparenter scheen, dat men d'Engelschen verdre-

ven en met ons een eeuwich verbondt gemaect hebben soude, ende alhoewel de Coninck van Jaccatra de liberaele aanbiedinge van een plaetse tot een generael rendes-vouz vry wat geretireert hadde, syn niet te min met soo goede hoope gevoet geworden, dat het scheen hem om gelt alleen te doen was, maer onder dien vrientelycke en schoonen schyn, hebbe sy hoope gehad, self meester van U E. gelt en goedereu te worden en de generaele rendes-vouz met een generaele moort te prevenieren. Lange voor deze is U E. mede geadvyseert, hoe d'Engelsen geconsenteert was een schoon steenen huys te bouwen, 'twerck is diewils gestaect en syn sy over het bouwen van dat huys niet luttel geplaecht geworden, nu het huys ten naesten by volmaect is en voors. questie over 't beroven van de jonck ontstaen zij, is d'Engelsen van den Pangoran met groote dreygementen belast, eerstelyck, dat alsoo nu een nieuw huys hadden, haer oude huysen en plaetsen verlaten en aen den Pangoran weder overleveren souden, ten tweeden, dat dubbelt weder vergoeden R. 9998 $\frac{3}{4}$, die de Chinesen van de joncke, by haer berooft, te cort comen, ten derden, dat van de 12 vensters, die in haer bovenhuys recht over de strate en in 't gesicht van ons huys gemaect hebben, negen vensters weder stoppen ende ten vierden, dat de oppercoopman, die daer leyt, metten eerste vertrecken en weder een ander in syn plaetse geleyt worde. Hierop is by d'Engelsen geantwoort, dat haer oude plaetsen wel verlaten souden, maer van d'andre drie poineten niet van sinne waeren iets te doen, waerop de pangoran haer alsoo dreycht, als off met geweld aengetast en haer nieuwe huysen geraseert worden sullen, daertegen bij d'Engelsen veel volck aen landt geleydt en seer scharpe wacht gehouden wort, en hoe men haer herder dreycht te meer vrientschap wordt ons betoont. Dese questie staet als noch alsoo en daer is tot nu toe niet gevolcht; af de saeck ernst zy, dan off het met d'Engelsen eens syn, om ons te beter te abuyseeren, sullen de verstandige oordeelen off sal den tyt leeren moeten.

Wat groote vriendschap ons bewesen wierde en hoe groote genegentheyt de Pangoran Gouverneur en de jonge Coninck betoonde omme met ons een eeuwich verbondt te maecken ende alle Europische natien uyt den handel van Bantam t'excluderen, is U E. voor dese ten deele mede verhaelt, als oock hoe Pangorang Gabang de broeder van den Pangorang gouverneur van Bantam, bij oosten

Jaccatra met alle syn vrouwen en kinderen op de jacht gevaren was, onder pretext dat hem niet wilde bemoeien met de questie die tuschen den Pangorang en d'Engelsen was. Op syn versoek hebben wy hem het jacht Cleen Hollandia, tot convoy medegegeven, interim is de Ed. Arendt Martsen tot Bantam met de beraetslaginge over 't contract en schoonen schyn van vruntchap seer fyn getrainneert. De jonge Coninck, de Pangorang gouverneur en andre hebben onder andre, seeckere diamanten te coop versocht, men riedt ons seer die te beschicken, alsoo wel ryckelyck betaelt worden souden. De saecke is bij ons in deliberatie geleyt en na consideratie, soo het recht gemeent worde, dat het te meer vorderen en soo het guytery was, dat d'actie en 't recht daerna te meer wesen soude, is goet gevonden de geeyschte diamanten te vereeren, verscheyden andre vereeringen synder dienvolgende oock gedaen, als de Heeren per reeckening sullen sien, soodat de saecke (na ons geseyt wierd) vastginek.

Aen den Coninck van Jaccatra en den adel aldaer, hebben oock diverse extraordinaire schenkagie gedaen, omme de wech tot de rendez-vous te bouwen. Ten cortsten geseyt, het scheen naer 't seggen en doen van die van Bantam en Jaccatra, datter geen beeter lieden dan wy in de werelt waren, noch syn. De coninck van Jaccatra uytvarende heeft my dickwils syn landt en als hy comt te sterven, de bescherminge van syn soon bevolen. De jacht van Pangorang Gabang heeft wel 2 maenden geduyrt, soodat hy, syn provisie opwesende, verscheyde reysen by ons om eenige sacken rijs en wat gelt tot siry pinang gesonden heeft.

Op de vrientschap by ons aen Pangoran Gabang gedaen, is by de grooten van Jaccatra, (die de verraderye vertrouwt was) de cleenen te bedencken gegeven, dat de Nederlanders onlangs met die van Bantam groote questie gehad hadden en hoe het comen mocht, dat se nu Pangorang Gabang, welke (immer de boosheyt selve is) soo groote eere en vrientschap doen, misschien sullen sy desen Coninck van Jaccatra verdryven en Pangorang Gabang, coninck van Jaccatra maecken willen. Dese gissinge is by d'onwetende voor 't secreet van de saecke geoordeelt, men heeft daerby oock gevoecht, dat d'Engelsen over al vastelycken affirmeerden, dat het alsoo seecker was en daerby oock voechden, dat wy tot dien eynde eenich geschut

boven op ons nieuwe huys geset hadden, waerover de broeder van den coninck van Jaccatra met eenige andre Orangkays den 19 aug^o ons huys syn comen visiteeren, wel simplyeck vragende: of wy Pangorang Gabang ontbood hadden in ons huys te comen en dat recht op dat pas, als wanneer van Pangorang Gabang een boode by my quam, aendienende hoe Pangorang Gabang aen Pulo Putri (welck een cleen eylandeke is, dat ontrent een cleene myle dwers van Jaccatra legt) gecomen was en dat hy my aldaer geerne spreecken soude; waerover versocht dat ik s'andrendaechs smorgens by hem comen soude. Seyde voorder dat de Pangorang ons huys geerne sien wilde; doch dat niet comen en soude, ten ware hem den Coninck van Jaccatra ontboot, en dat tot morgen avondt, aent voors. eylandt soude blyven leggen omme te sien off de coninck van Jaccatra hem soude doen roepen. Item dat hy oock niet langer vertoeven mocht, want alsoo de vaste over twee dagen inginck, most hy precis die nacht na Bantam vertrecken, om daer voort ingaen van de vaste te wesen. Pangorang Gabang was ontrent 300 mannen stercq. Ick ben s'anderdaechs wesende den 20 augusto voor dach, by voors. eylandt gevaeren met het jacht Cleen Hollandia en 3 boots vergeselschapt, hebbende ter andere syde na den coninck van Jacatra gesonden, omme onse onschult te doen, over de quade geruchten die uitgestroyt en ons nagegeven wierden, presenteerde soo het toornken, welk alsdoen op het nieuwe huys gerecht wierd of iet anders hem in de wech off suspect was, dat ick het datelyck soude doen affsmytten; doch hy en heeft het geensints begeert, zeggende dat met ons werck voort varen soude, dat hy ons alles goets vertrouwde, dat hy wel wyser was dan gehoor te geven aen clapperyen van quade tongen, biddende oversulcx, dat wy van gelycken doen souden. Soo haest ick by den Pangorang Gabang aen 't eylant quam, heeft hy my na gewoonlycke complimenten aangedient: Ick gae na Jaccatra, de Coninck heeft my ontboden, nu sal ick uw huys gaen besien en eer de zeewint wayde ginck hy met sulcken vreuchde na syn praauwe, dat hem thart in 't lyff scheen te springen, waerover ick seer verwondert synde, myn geselschap vraechde, wat dat mocht bedieden; aldus syn wy elck met de synnen (sonder datter andre notable redenen tusschen ons passeerden) na Jacatra gevaren en des middachs aldaer wel aengecomen, als wanneer Gabang datelyck by den Coninck van Jaccatra gevaeren is.

Onder pretext oft waerachtich waere, dat wy voor souden mogen hebben, Pangorang Gabang, Coninck van Jaccatra te maecken, isser desen dach een groote menichte van volck hier en daer met haer piecken byeen vergadert, veel vrouwen synder oock uyt de stadt met haer baggagie in't lant gevluht, sonder dat wy van alle de bedenkingen, die ons voorquamen, iets seecker beslyten of vernemen costen, want wie soude oyt gedacht hebben, dat de Coninck van Jaccatra, die ons altoos de grootste vruntschap van de werelt betoont heeft, verraden en vermoorden soude.

Pangorang Gabang heeft de geheele dach doorgebracht met de visite van den Coninck van Jaccatra en syne andere vrienden, off weleer met haer beraetslagen van haer moordadich voornemen en is des avonts met donckere nacht, voor onse poorte gecomen (even alsoff geen andere tyt gehadt hadde) soo wy gereet waeren om naer t' gebet te gaen. De compste van Gabang, te sulcken tyt verstaende, ben ick daerover verwondert en gealtereert geworden, hebbe belast, dat men in der haeste met het gebet voort vaeren en datelyck alle de soldaten op de galderien van 't nieuwe huys met brandende lonten in de wapenen stellen en daer niemant op laten en soude, mits dat interim Pangoran Gabang voor de poorte getreyneert wierde tot dat alles claer was. Dese ordre is by den oppercoopman Carpentier wel bestelt en is Pangorang Gabang met den broeder van den Coninck van Jaccatra en veel andre Orang-Kays van Jacatra in 't oude huys by ons gecomen, meer dan 500 mannen stercq wesende en daerenboven was het van buyten, rontsomme onse huysen mede vol volck; met fackels en tortsen hebben wy Pangorang Gabang onse wooninghe getoont. Op de plaetse en in ons out huys hadden ons en ons meeste onbedacht volck, met voeten wel doot connen loopen; dan alsoo de voors. soldaten ontrent 40 à 50 stercq wesende, op de nieuwe galderye (daer niet overvallen costen worden) in de wapenen stonden, syn wy en UEd. rycke middelen, daerdoor (naest Godt) behouden geworden, alsoo niet mogelyck was, dat de verraders tot haer desseyne geraecken costen. Want soo my en andre schoon vermoort hadden, soud het haer veel meer bloet gecost hebben, sonder dat van de huysen meester hadden geworden, twelck mede seer wel geconsidereert hebben. Pangorang Gabang met syn geselschap de goede voorsichticheyt siende, syn met soo geveysde vrientlyck ge-

laet vertrocken, als gecomen waeren, en hebben wy Gabang oock een goede vereering gedaen; die selfde nacht is hy weder met de zynen na Bantam gekeert.

S'anderdachs wesende den 21^{en} is de Coninck van Jaccatra met syn gewoonlycke swite op de oude manier by my in ons huys gecomen en dat expresselyck, na my geseyt is, om myn gelaet te sien. Daer is tusschen ons niet anders dan d'oude vrientlycke onthael gepasseert; doch het nieuwe huys is hy gaen besien, en hy verhaelde my onder andre, dat hy gister avondt syn Orang-Kays met veel volck benefens Pangorang Gabang by my gesonden hadde, om ons te helpen off Gabang per avontuur iets quaets tegen ons voorgenomen hadde, waervan Syn Majesteyt hoochelyck bedanckte. Ten hove gekeert wesende, heeft hy, te weten de Coninck, den sabandaer die op syn dootbedde leyt, schriftelyck ontbouden, hoe hy by my geweest was en hem seer verheuchde, dat geen verandering aan my had connen bemerken; maer dat even schoon als voor dese onthael geweest was.

Den 24 Augusto voors. wierd my van een seecker persoon, (die niet genoemt en dient) gevraecht, off ick wel wist watter omme ginck, waerop neen geantwoort synde, seyde hy, die van Jaccatra willen dit huys affloopen, Quiay Pate, Quiay Aria en meest alle d'Orang-Kays van Jaccatra syn daertoe verdragen geweest; maer de Coninck Quiaj Mas Demang, groot Macka ende Sabandaer hebben 't wederhouden; waerop niet anders dan spottende geantwoort hebbe, dat geheel Jaccatra noch Bantam, niet machtich waeren sulcx te doen, en dat bereyt waren te verwachten allen, die daartoe lust mochten hebben. Doch hierop gelet, omme gehoort en omme gesien synde, docht my dat dese man, 'trechte bescheet van de saecke niet en wist, off dat gesocht wierd ons met de voorgenoemde goede lieden op eene andere manier te abuseren; maer aen vele en verscheyden inditien hebbe voorseecker bemeret en bespeurt, dat wy den 20 Aug^o. voors. doen Pangoran Gabang des avonis by ons was, met alle man vermoort en UEd. rycke middelen berooft souden hebben geworden, soo het d'Almogende in voors. maniere, sonder ons weete niet wonderbaerlyck verhoet hadde. UEd. mogen Godt wel hoochelyck dancken en looven gelyck wy hier oock gedaen hebben en voortaan meer doen sullen, want soo het voortgegaen hadde, waere UEd. standt van Indien seer ellendich geworden.

Op dat pas waeren wy tot Jaccatra, aen landt hebbende ontrent f 600,000 soo in contant gelt, als eenige coopmanschappen, noch ongelyck meer (meen ick) datter by de Javanen vermoedt wierdt. Na voors. opening heb ick alle het gelt ende voorneempste coopmanschappen van landt doen schepen en over de schepen verdeylt. De Coninck van Jaccatra sulcx vernemende, is daer over seer perplex geworden en heeft uit hem selven wonderlycke protestatie en seer groote ontschuldige gedaen, sonder dat oyt beschuldigt is geweest. Hy beclaechde met tranen in d'oogen bemerckt te hebben, dat ick hem niet en betrouwde als voor dese: „Soude ick,” seyde hy, „de Nederlanders quaet doen, ick heb se bemint eer die oyt „gesien hadde, ick hebbe voor dese myn soon en myn landt aen „Gnerl. Both en daerna aen de tegenwoordige president gerecom- „mandeert, omme als een vader en momboir daerover opsicht te „nemen, soo waerlyck als Godt leve, ick segge U met der harte „en niet met den monde de waerheyt, Godt zy myn getuyge. Ge- „looft my de Cappⁿ. niet, laet ons te samen comen, ick ben bereyt „op nieuws de grootste eede van getrouwicheyt met hem te doen, „die gedaen worden connen.” Dit syn d'ontschuldige, welcke de Coninck van Jaccatra, uit sich selfs sonder eenige redene doet.

Dat de saecke soo quaelick gemeent wesen soude, als ick die houdende ben en plat uit (gelyck vooren) segge dat die is, tot naerder bewys, daarvan gaen nevens dese, 2 acten; UE. sullen, (meen ick van andre geen meer bescheet becomen, tenzy dat (twelck Godt gelieve te verhoeden) d'executie van een andre verraderye de waerheyt van tvoors. naect ontdeckte.

.
 Dien selfden nacht doen d'aenslach mislucte, isser by Pangoran Gabang en den Coninck van Jaccatra beslooten, dat Gabang weder tot Jaccatra comen soude, omme in des Coninck warande te gaen jaegen en ons daer te trecken, soo haest de vaste uit zy; tot dien eynde heeft men datelyck begost de plaetse te reynigen, dan alsoo bemercken de ghyterye t'onser kennisse gecomen is, is die aenslach weder te niet. Daerna heeft men begost tot Bantam uyt te geven, hoe de Pangorang Gouverneur, Gabang verweeten hadde, dat Gabang sochte met onse vrientschap en hulpe Coninck van Bantam te worden en dat daerover met den anderen wel in oorloch soudent

mogen geraecken en den adel voor seecker hout, soo 't gebeurde, dat wy Pangorang Gabang helpen souden; in somma om 't cort te maecken, daer comt alle daegen wat nieuws, wonderlycke practyken en listen worden aengeleyt om ons te abuysen en in slaep te wiegen.

Die van Jaccatra trachten seer om my in 't landt, als voor dese, op een speelreys te locken en die van Bantam om my daer aen landt te crygen. *Aen 't gesichte en gelaet van seeckere personen, die met loose bootschappen verscheyde reysen by my geweest syn, soo tot Jaccatra in huys als in de schepen, blyet claerlyck dat expres gesonden syn, om my te vermoorden, en noch moeten alsulcke gesanten om UE. welstandt gehoor geven en vrientschap bewysen, ter cause van d'arme staet daerinne ons bevinden, door cleene subsidie die by U E. in veel jaeren gesonden; de spraecke heeft tot Bantam gegaen, dat ick tot Jaccatra vermoort en onse huysen aldaer al verniet waeren, doch hoope dat ons d'Almogende wel behouden sal.*

Aen verscheyden inditien schynt waerachtig te wesen, dat niet alleene by de Coningen van Bantam en Jaccatra geconspireert sy, omme ons te vermoorden en UE. goederen te berooven; maer dat bykans alle de Coningen van Java met den anderen verdragen zyn, om ons t'eenemael uyt te roeyen en dat voornamelyck omme het maecken van een generaele rendez-vous van haer quartieren te weeren en haer alsoo te ontlasten van de groote vreesse, die van UE. macht en welstandt hebbende syn. Myn versoeck van Ontong Java, heeft de Coninck van Jaccatra, dien van Bantam gecommuniceert en is daerop naer 't schynt de verraderye gebrouwen. Houden oock voorseecker, dat de Mattaram en de Coninck van Cheribon van alles goede kennisse hebben en dat de verraderye met haer wete en willen begost is. D'Engelssen schynen oock niet vry te wesen en is mede geloofflyck, dat de verraderye, welke d'Engelssen voor dese tegen ons gebrouwt hadden met kennisse van de Coningen van Bantam en Jaccatra onderleyt is. Veel inditien souden daarvan connen verthoonen, dan de Heere wil het d'Engelssen vergeven, het schynt dat zy meenen soo ons connen doen vermoorden, dat haere meesters daeraen grooten dienst geschieden soude, maer ick segge UE. soo wy tot Jaccatra vermoort waeren geworden, dat ick voor seecker houde, d'Engelssen tot Bantam en Jaccatra van gelycken tot loon geschiet soude hebben, want sy alleen gehaet; maer wy

daerenboven gevreest worden.

Hadden wy nu macht en middelen, 't waere den rechten tyt om (dese) plaetse tot een generael rendez-vous te begrypen en te fortificeren; 't is den rechten tyt segge, segge andermael het recht en de redenen wort U E. van d'Almogende toegewesen, of ghylieden moet uyt Indien vertrecken of toestaen, dat alhier vermoort en al Uwe goederen berooft worden, hadden wy de macht hier, souden over 't recht niet langer disputeren, maer met de saecke voortvaeren. Op de voors. propositie is verstaen, dat de huysen tot Jaccatra voor een aenloop ter diffentie suffisant syn, en dat geen macht hebben om 't principael te beginnen; doch alsoo wy tegenwoordich op ons alderswackst syn en apparent is, dat d'Engelsen, die veel schepen te verwachten hebben, de sterkste sullen worden, soo is voor goet verstaen, ten aensien dat de schepen onse huysen van Jaccatra, noch de huysen van Jaccatra de schepen niet assisteren connen, dat men daerover op t'eylandt daer onse schepen gemeenlyck verdubbelen ¹ provisionelyck een sterkte opwerpen souden, dewyl aldaer in allen gevalle (Ontong Java begrypende) een fort off batterye gehouden moet worden, omme de schepen daeronder te verdubbelen en te vertimmeren; item is oock goetgevonden, dat men in alles, sooveel doenlycken is, simuleeren sullen, dat men de Coningen van Bantam geensints, noch oock geen Orang-Kays in 't minst beschuldigen, noch eenich quaet semblandt betoonen sal.

Dit is de resolutie op voors. stanti genomen; maer ick en sie niet hoe die ten effecte sullen connen brengen, want behalven de schepen Ziericzee en Mauritius, syn hier geen andre schepen, dan (zes schepen) in alles op hebbende ontrent 370 mannen al d'andre resterende beste schepen syn gedestineert van de Molluquen na Manilha te vaeren. UEd. gelieven te considereren hoe hier sittende syn, met de vyantschap van alle de werelt op den hals, meer dan duysent syn UEds. vyanden tegen een van d'onsen stercq, evenwel gebreect ons daeromme de corractie niet, maer de cleene consideratie die by U Ed. gebruyct wort, beswaert ende verdriet ons aldermeest. Overleyt eens by U

¹ Blijkens eene kantteekening op dezen brief is hier het eiland Onrust bedoeld.

selven (bid ick) watter behoeft tot hetgene UE. desidereeren, en ons bevelen, als namentlyck: jaerlicx rycke retoeren over te senden, de Molluquen, Amboyna en Banda wel beset te houden, d'Engelsen, Francen en alle andre vreemdelingen van daer te weeren, den vyandt in Manilha met een goede vloote te besoecken, de rycke Chinessen handel te procureren, een treffelycke vloote na Arabien en Suratten te senden, een generael rendez-vous te begrypen en formeeren, en hierenboven d'inlantschen handel van d'een bysondere plaetse op d'andre waer 'te nemen en den vyandt alomme alle mogelycke affbreuck te doen!

Met onse voorgaende is UEd. geseyt, hoe tsedert Febr. passato geen rys in Japara te becomen is geweest, doch datter goede apparentie was eerlang ons gerieft becomen soudent; volgens ordre van den Hr. Generael Reael, (op syn vertreck van Japara aldaer gelaten) is de ondercoopman Cornelis van Maesyck na den Mattaram gereyst en overal wel onthaelt geweest, gelyck de Heeren per nevensgaend journael connen sien ¹. Hy is tot in de stadt Mattaram gecomen by Tommogon Syngaranouer ², welke doen en laten van den Mattaram is. Dese heeft de schenckagie ten dancke aengenomen en voors. ondercoopman van wegen den Mattaram bescheet en licentie gegeven, dat ons volck en niemant anders in Japara, soo veel rys soudent mogen coopen en uytvoeren als selfs begeeren. De Gouverneur van Japara 't bescheyt siende, seyde dat het een vals briefken was, doch heeft d'onsen evenwel ongemolesteert en een weynich rys coopen laeten. Dan corts daerna heeft hy uyt de name van den Mattaram, drie dagen naer 't vertreck van 't schip de Trouwe van daer, de logie met geweld affgeloopen, gelyck per nevensgaende missive van Balthasar van Eyndhoven geadvyseert wort. Drie mannen synder in de furie gedoot, drie gequest en 17 in 't lant geknevelt gevangen gevoert. Ontrent R. 20 c. in gelt en goederen isser gerooft. Na de rovers en moorders seggen hebben sy daertoe groot gelyck gehad, want Balthasar van Eyndhoven (na geseyt wort) heeft den Mattaram bij een hondt vergeleeken en den Gouverneur ende andere hoofden van de plaetse, seer qualick beijegent. Daer syn oock eenige joncken van des Matarams volck by d'Engelsen berooft,

¹ Zie hierboven N°. XXV.

² Singo-Ranoe.

daervan ons de schult toegeschreven wort, gelyck voor dese geadviseert hebben. Nu corteling hebben eene missive ontfangen, die uit den name van den Tommogon van den Mattaram geschreven was, waerinne my advyseerde, dat hy by den Mattaram verworven hadde, dat wy wel weder 5 a 6 andre persoonen in Japara om te handelen mochten leggen, dan mochten sooveel quaet niet weder doen, als de voorgaende gedaen hadden. In voegen, dat hun (na haer seggen) noch veel te cort comt. Na onse gissinge is voors. huys om 't gelt en de goederen alleene affgeloopen, want Jacob van Mart is lange te vooren gedreycht en van syn vrienden gewaerschout geweest, dat sich voor diergelycken te hoeden hadde.

Ende alsoo hetselvige (i. e. de moort te Japara) ten hoogste gerevengeert en gestraft dient, off ons volck noch UEd. goederen souden nieuwers verseeckert connen wesen, hebben wy last gegeven dat men eerstelyck met behendichheyt trachte eenige rys en de gevangen te becomen en daerna d'autheurs, adjuteurs en executeurs ten alderhoogste straffen, opdat het alle troulose mooren, voor een notabel exempel dienen mach, en dat een ider sie, wy niet en ontsien ons recht te vervolgen tegen d'aldergrootste potentat van de werelt.

UEd. gelieve te gedencken dat de verraderye by dese Coningen tegen ons beleyt en begost is ende al is het haer nu misluct, sy en sullen niet laten, daerinne voort te vaeren gelyck dagelycx meer en meer vernemen, wy syn nu wel gewaerschout dat overvallen, vermoort en berooft sullen worden, soo haest het onse vyanden te wege brengen connen, ja alwaert (soo het niet eer connen doen) seven jaeren naer dese, geen deucht sal haer van dat voornemen houden; derhalve bidde andermael zeer demoedelyck, dat de Heeren metten eersten herwaerts aen, gelieven te senden groote menichte van volck, menichte van schepen en een groote somme gelt, met alderley nootlyckheden. Dit doende sal alles wel gelucken, soo niet, salt UEd. berouwen.

Dispereert niet, ontsiet uwe vyanden niet, daer en is ter werelt niet dat ons can hinderen, noch deeren, wandt Godt met ons is, en trect de voorgaende misslagen in geen consequentie, *want daer can in Indien wal groots verricht worden.* Waeraen dat het voor dese gefeylt heeft, hoope UEd. (als het haer gelieft met weynich woor-

den) mondeling te vertoonen; *de somma van alle 't voorschreven is, dat UE. alle jaeren herwaerts aen, dienen te senden sonder ophouden, menichte van volck, schepen, gelt en alderley nootlykheden, waertegen dan jaericx rycke retoeren gesonden sullen worden, gelyck nu begost is. Ende hiermede enz.*

Int wapen van Amsterdam, leggende ontrent Jaccatra adi 29 September 1618.

ARENT MAERTS.
WILLEM JANS.
PIETER DIRCKXSOON.

U Ed. Dienstw.
J. P. COEN.
P. DE CARPENTIER.

XXVIII. DE BENOEMDE GOUVERNEUR-GENERAAL JAN PIETERSZ.
COEN EN DE RADEN VAN INDIE, PIETER DE CARPENTIER,
FRANK VAN DER MEER EN PIETER DIRCKZ. AAN DE
BEWINDHEBBERS DER GENER. OOST-IND. COMP.
(HEEREN XVII.)

Jakarta, 12 November 1618.

Ernfeste, enz.

Onder anderen hebben UEd. met onse voorgaande in supstantie geadvyseert, hoe by de coningen van Bantam en Jacatra met toestemming van den Mattaram en alle andre omleggende grooten, soo wy meenen en voor seecker houden, seer behendelyck voorgenomen is geweest, deese huysen aff te loopen, ons en UEd. volck te vermoorden en alle de rycke middelen van de Generale Comp. te be-roven, omme alsoo *het bouwen van een generale rendez-vous, daer-door met een generale moort en beroovinge van alles te prevenirien....*

Met onse voorgaande is U E. mede geadvyseert, hoe geresolveert hadden op een van d'eylanden by de verse riviere een reduit te maecten en tot Jacatra continueelyck garnesoen van 100 koppen te houden. T'sedert wat naerder op de saecke gelet hebbende, dacht my dat onse huysen seer licht alsoo souden connen verstercken, dat daermede alle gewelt van buyten en binnenlandsche vijanden weder gestaen cost worden en dat sulcx om verscheyden gewichtige redenen oock behoorden te doen en niet genoeg was, dat voor een aen-loop suffisant genoeg waren. De redenen en het recht mede

suffisant wesende, soo hebbe d'occasie oock waergenomen en al soetjens met eenige slechte wercken begost, omme te sien hoe hem de saecke toedragen en die van Bantam en Jacatra haer houden zouden. Hiermede soo verde comende, dat ons volck en die van Bantam en Jacatra het desseyen gewaer wierden, soo hebbe den 22^{en} passato, in 't wapen van Amsterdam eene generaele vergadering beroepen, alles naectelyck ontdeect, de saecke wyt en breet voorgestelt ende wierd daerop na consideratie van 't geene dien aengaet, gearresteert, dat men met het begonnen werk voortvaren en een *volkomen fort* voltrecken soude. Op d'eerste punt hebben overlange 12 stucken geschut gestaen, twee andre punten sullen mede welhaest gemaect wesen. T'is alreede soo verre gebracht, dat U E. dese huizen, niet alleene voor een aenloop, gelyck voor dese geadvyseert is suffisant zyn, maer dat (wy) moed hebben, met Godes hulpe, alle geweld van geheel Java, van de Spangiaarden en Portugiesen, Engelsens, ende anderen weder te staen.

Die van Bantam en Jacatra syn over dit werck seer beroert en bevreest geworden, sy hebben continueelycken haere spien uytgesonden; maer geen moet gehadt ons werck te verhinderen. De Coninck heeft my verscheyden reysen doen bidden met myn geselschap na oude costume ten hove by hem te comen; doch alsoo verscheyden inditien gesien syn, dat gesocht wierdt my te doen vermoorden, is tot diverse reyzen by den raet gearresteert, dat ick niet gaen, maer my ten besten excuseeren soude en, naer dat hier over van Coninck wege seer groote instantie gedaen was en wy niet dan te min daertoe resolveren costen, is de Coninck selve met veel Orangkays by my gecomen, en heeft het werck rontsomme gesien, met groote zedicheyt vraechde hy: waeromme dit en dat waren maeckende, waeromme hem wantroude ende van waer dese veranderinghe quam; biddende hem selven en niet door anderen te kennen te geven wat van de saecke was; hierop syn tusschen ons, den Coninck en syne Orangkays, veel redenen en wederredenen gepasseert, streckende van wege den Coninck, dat hem alles behoorden te vertrouwen en van onser syde, dat een overhooft tegen alle gevallen behoort en schuldigh is te versien en dat wy door onse onbedachtsaemheyt vermoort en onse goederen berooft wesende, de Coninck ons daerna niet soude connen helpen

Dese redenen hebben sy niet connen wederleggen. De mont is haer daermede gestopt en het gemoet hun overtuycht, alsoo, datter noyt geseyt en is: qualick doet ghy; maer wel (nu niet beter mogen) dat ick mach maecken, 'tgene selfs begeere; dan alsoo by dese natie niets meer dan macht en fort en gehaet en gevreesst wort, can U Ed. wel considereren, hoe sylieden te moede zijn, insonderheyt smaet dese Coninck seer heftich op de steenen cadt, die op den hoeck tusschen onse twee steenen huysen gemaect wordt, vermits deselvige te landewaerts over de stadt domineeren sal. Ende alsoo genoodtsaecht syn geworden, het sieckenhuys en veel andre rieden huysen aff te breecken, waerdoor opt eylandt voors., by d'onse *Onrust* genaemt weder andre rieden huysen gemaect syn, de siecken en andren daer getransporteert hebben, van meeninge synde alle d'ambachtslieden aldaer mede te doen wonen en ter gelegendertyt, aldaer een reduyt op te werpen, schynt het, dat die van Bantam, meest vreezen voor 't geene ick hoope, dat aldaer off elders gebeuren sall, te weten dat daer een colonie planten en al de negotie trecken sullen. Hierover heeft de Pangoran van Bantam (zich) verluysden laten, dat hem dat eylandt en niet den Coninck van Jacatra toecomt. De Coninck van Jacatra staet oock toe, dat die van Bantam daerop gesach hebben, en is seer vrientlyck biddende, dat ick die huysen weder soude doen afbreecken, op dat hy die van Bantam de mondt daermede soude mogen stoppen; waerop Syne Majt. bidde ons een andre plaetse te geven, daer ons volck, de siecke en goederen bequaemlyck gebercht en gelogeert mogen worden, dat dan datelyck alles afbreecken sal. Met dese antwoorden syn de gesanten van Bantam oock gekeert. De Javanen selfs hebben de voors. huysen gemaect en oock gehaelt alle de paelen, daermede 't fort tot Jacatra gemaect wort, maer soo haest de grooten ons desseyen vernamen, is haer op lyffstraffe verboden voor ons niet meer te doen. De chineese timmerlieden van Bantam syn mede terugge geroepen en daer is op den hals verboden, dat niemant na Jacatra vaere; doch het is nu voor haer te laet en met ons soo verde, dat ick hoope wy ons wel behelpen sullen en daerover niet noodich is veel moeyten te doen om volck te becomen, dewyle selfs mettertyt wel comen sullen. Derhalve laeten Bantam en Jacatra met haar verbot geworden, omme te beter met meerder gemack tot ons desseyen te gerae-

ken. De Coninck van Jacatra heeft ronduit verboden, dat geen Chineesen noch Javanen ons helpen souden het fort te maecken, doch evenwel synder s'andrendaechs eenige Chinesen te werck gecomen.

D'Engelsen hebben hier met desen Coninck gehadt veel onderhandelingen die ons veel bedenkingen geven. Zy hebben hem een groff stuck geschut vereert, d'eene tyt speelden met den anderen de schoone personagie en den anderen gelieten haer als off in de wapenen geraecken souden, hetwelck ons met expresse aengediend wierd, doch alsoo ons de saecke niet aen en trocken is alles weder als roock verdwenen.

UEd. sullen gelieven te verstaen, dat de wercken die maeckende syn, meest al binnen de heining van de plaetse comen en alsoo ons de plaetse nu te cleen valt, sullen alle d'ambachtslieden, gelyck voo- ren is geseyt, op 't eylandt *Onrust* gehouden worden. Wy sullen daerby oock sien te trecken sooveel Chinese timmerlieden en andren als mogelijk sy, omme daer off daernaer aan't vaste landt, collonie te planten, nadat de tyt mede sal brengen, in voegen dat ons interim voor een provisionele rendez-vous dienen sal, het fort, welck hier maeckende syn, UEd. volck en goederen sullen, daerin vertrouwen wy, tegen alle geweld genoechsaem verseeckert wesen. Hiermede sal de wech gebaent syn, omme tot een volcomen collonie te geraecken. Wy sullen daarmede oock voorcomen, dat ons verse water en andre nootlycke provisie niet onthouden worde. Die van Jacatra sullen daerdoor oock gedrongen wesen vrede te houden, want soo sy iet anders onderstonden, souden onse plaetse wel haest sooveel vergroo- ten, dat UEd. in Indien geen ander generael rendez-vous behoeven souden. Als volcomelyck bemerkt wort, wat met voors. eylandt *Onrust* voor hebben sullen wy oock naeder sien, hoe haer die van Bantam en Jacatra houden sullen. Alsnu is dese Coninck besich om syn stadt te verstercken en die rontsomme in steenen mueren te leggen, 't heeft de naem, dat het tegen den Mataram geschiet, maer alsoo hen haer gemoet overtuycht, geschiedt het uit enckel vrees, dat wy haer boos voornemen met rechtveerdige straffe straffen sullen. . . .

In Jacatra ad. 12 novembr. A 1618.

UEd. dienstw. dd.

FRANCO VAN DER MEER.

J. P. COEN.

PIETER DIRCKSOON.

P. DE CARPENTIER.

XXIX. DE BENOEMDE GOUVERNEUR GENERAAL JAN PIETERSZ.
 COEN EN DE RADEN VAN INDIE, PIETER DE CARPENTIER
 EN PIETER DIRCKSZ. AAN DE BEWINDHEBBERS DER
 GEN. OOST-IND. COMP. (HEEREN XVII.)

Aan boord van het schip de Oude Zon,
 omtrent drie mijlen beoosten Japara,
 13 Januarij 1619.

Edele Erentfeste

Met onsen jongsten in Novembr. passato per tship Mauritius gesonden, hebben UEd. geadvyseert, watter tot dien tyt gepasseert was. T'sedert is hier geen cleene veranderinge geresen. Maer syn wy door d'Engelsen in groote swaricheyt, den handel in confusie en UEd. staet in groot peryckel gebracht, doch behouden evenwel grote hope dat een goede uytcompste becomen sullen, watter op volgen wil, sal den tydt leeren; d'Almogende come interim d'ellendigen te hulpe en *vergeve UEd. haer groote onachtsaemheyt!*

Vermits den noodt my gedrongen heeft à l'improvisto met de schepen innewaerts te vertrecken, hebbe alle myne schriften en pampieren tot Jacatra moeten laten, waerover UEd. geen copie van onsen voorgaenden connen seynden, enz.

Naer 't vertreck van tship Mauritius hebben wy 't schip Delft by der handt genomen, omme tselvige metten eerste mede af te veerdigen en alsoo daertoe noch eenige peper gebrack, wierde goetgevonden, dat men deselvige coopen soude, niettegenstaende 6 en 6½ R. voor de sack mosten geven. Tot desen prys isser pertye gecoft en in Delft gescheept omme d'Engelsen te prevenieren ende het schip tytelyk aff te vaerdigen, niettegenstaende vry wat vervalscht was, dan alsoo het gewas cleen geweest is en van den Pangoran hulpe noch recht becomen costen, mosten wy patientie hebben.

Door onse voorgaende sullen UEd. verstaen hebben, hoe door Godes genade misluct was, de groote moorderye en roverye, welke die van Bantam en Jaccatra den 20ⁿ Augusto passado op U Ed. volck en goederen vermeent hadden te doen, gelyck mede hoe verscheyde andere aenslagen op ons gemaect zyn en seer groote instantie gedaen is, om my in 't Hoff by den Coninck te becomen; doch de Heere heeft my tot noch toe voor alle haer bose aenslagen

behoet. D'Engelsen en Javanen syn sedert dien tyt noyt stille geweest, hebben een seer groote familiare correspondentie gehouden, sonder dat oyt vernemen konden, wat onder haer passeerde. D'eene tydt schenen zy groote vrienden te wesen en den anderen stelden haer aen alsoff doodtyvanden waren geweest, ende dat all, om ons te abuseren. De Coninck van Jacatra is met de versterking van zyn stadt voortgevaren. Hy heeft verscheyden nieuwe bolwerken gemaect, waer tegens ons mede sooveel versteret hebben als (naer 't volck dat wy hadden) doenlyck geweest is. Van dach tot dach, jae van uyre tot uyre synder spien in ons huys geweest, welke de Coningen van Bantam en Jacatra gestadelyck rapporteerden, wat er by ons gedaen wierde. Die van Jacatra gelieten hun, dat haer wel beviel wat ick dede, dat het met recht en goede redenen geschiede. De Coninck selfs advoyeerde alles; uytgesondert de stenen catte die recht tegen des Coninck bolwerkeken gemaect wierde, welck hem seer mishaechde, doch hy en heeft hem evenwel geensints willen ontbloten, maer secretelyck verboden dat geen Chinesen noch Javanen, voor ons wercken oft eenige materialen aen ons vercoopen souden en doen hierover clachtich vielen, antwoordde hy geensints alsulek verboth gegeven te hebben; maer dat het hem lieff was, dat d'arme lieden aen ons gelt verdienden en dat vry coopen souden al tgene begeerden, doch interim bleeff het verboth effect sorterende, alsoo niemant hem dorst te laten gebruycken ende alsoo een Chinees by gevalle ten gehoore van seeckere Javanen, hem liet ontvallen dat hy voor ons geen sant dorst halen, omdat het de Coninck verboden hadde, wierd desen man de lippen daerover affgesneden. De Coninck ontboodt my datelyck hoe hy soo een quaetsprecker, die gesocht hadde tusschen my en hem quaestie te maecken, gestraft hadde, om daarmede te bethoonen, hoe hy wel expresselyck begeerde, dat ons elk een helpen soude. Ende omme ons te beter te abuseren synder seeckere lieden t'onser hulpe geaposteert, daer aen quansuys bleeck, dat alle d'andere uyt haer selven vertrocken waren; doch van de geaposteerde Chinesen, die voor ons aen d'eylanden sant haelden, synder twee vermoort en dat door expres bevel, houden wy voor seecker, van den Coninck van Jacatra, omme d'andere met een stomme dreygement van onse hulpe te verdryven. Het hout en de steen, welck op leveringinge gecocht hadden, heeft de Coninck aen-

geslagen onder pretext dat hetselvige tot versterkinge van zyn stadt van node hadde.

De Pangoran van Bantam ons disseyn te Jacatra vernemende, heeft mede gesimuleert en d'onse aengeseyt, soo wy op d'eylanden een fort maeckten, dat hy het hem aentrecken en met geweld belletten soude, dan dewyle snlex tot Jacatra doen, met toestemming van dien Coninck, dat hy hem daarmede niet bemoeyen will; doch ondertusschen heeft hy op den hals verboden, dat niemant, geen Javanen noch Chinesen naer Jacatra varen souden, jae dat niemant hem vervordere een simpele brieff aen ons te brengen. Heeft mede op lyfstraffe verboden, dat niemant eenich hout aen ons, maer wel aen de Engelschen vercoopen soude en het hout, welck wy op leveringh gecocht hadden en in 't bos van Carawangh gehouen was, heeft de Pangoran van Bantam door den Pangeran van Pontangh op doen houden en den Coninck van Jacatra heeft hy oock belast, soo er eenige Chinesen oft Javanen van Bantam tot Jacatra quamen, dat hy die gebonden weder naer Bantam senden soude. De handelinghe is hier soo wonderlyck vreemt toegegaen als men ter werelt soude connen bedencken. Veel redenen hebbe ick den Coninck van Jacatra gegeven om hem te voldoen, oock verluynen laten, dat (ik) bereyt was hem met gelt te paeyen, en alsoo hy 1000 Realen ter leen versogt tot hulp van d'oncosten, die hy over de versterkinge van zyn stadt was doende, hem deselvige gedaen en daerenboven over de 200 R. vereert in teecken dat mede goetwillich betalen wilden de schattinge, die de Chinesen tot versterkinge van des Coninck stadt opgeleyt was. Ick hebbe de Coninck mede verscheyde reysen ontboden, hoe hem kennelyck was, wat groote vyanden wy hadden en hoe nieuwers sonder versterkinge seecker mochten wonen; derhalven dat genootsaeckt waren, onse plaetse, ter defensie te verstercken, en soo het hem niet behaechde, dat hy het my ronduyt soude laten weten; ick was bereyt alles op te breecken en wilde liever vertrecken, dan met hem in questie ofte oorloghe treden. Hierop heeft hy verscheyden reysen ontboden, dat geensins ons vertreck begeerde, vermits alle syn welstandt van ons hadde.

Terwyl dese en diergelycke protestatien meer, soo van d'een als van d'ander syde gedaen wierden, isser een muer met verscheyden bolwercken aen d'een zyde van de stadt tegens onse huysen over-

staende, voltrocken geworden. In 't Hoff is mede bedectelyck een werck, schootvry voor groff geschut, gemaect, gelyck oock in alle de huysen van de voornaemste Orang Cays, en dat uyt vreesse (soo zy seyden) dat wy van de cadt in de stadt schieten zouden. Hier-tegen hebben wy ons beste mede wel gedaen; maer door gebreck van volck weynich meer verricht, dan UEd. met Mauritius ¹ geadviseert hebben, alsdoen gedaen was, synde 'tsedert, de meeste tydt doorgebracht met het maecken van eenige huysen binnen 't fort, item om de cadt, die de eene hoeck uytgesegen was te repareren en omme aen de twee buytensyden noch een muer, van acht voeten dick, te leggen, gelyck ten deele gedaen is.

Terwyl dus doende waren en d'Engelsen 't vier ten quaesten stooc-ten, hebben sy haer in den handel stille gehouden, sonder eenige peper te coopen, verluynen latende, dat soo haest hare macht byeen souden hebben, alsdan met alle man naer de Moluques, Amboyna en Banda varen souden. Hierover niet anders van haer disseyn con-nende vernemen, hebben wy wederom in haeste naer Amboyna ge-sonden, het schip de Trouwe met realen 32 (mille) in spetie en confirmatie van onse voorgaende ordre, te weten: dat men voor de compste van d'Engelsen opcoopen soude, alle de nagelen, noten en folie, die voorhanden waren, ten prys, dien men best becomen coste, ende omme d'Engelsen te beter te mogen resisteren, hebben wy het schip de Trouwe met ontblotinghe van andere schepen tot hondert coppen gemant; neffens de-Trouw is oock vertrocken tjacht Nassau met ordre dat Balambuan en Bima aendoen sal, omme de last van rys te soecken. Het jacht Jortan, van een joncke opge-maeckt, is mede naer Solor en Timor vertrocken, soodat geen andere schepen behielden dan 't Wapen van Amsterdam, Delft, den Engel, den Gouden Leeuw ende Valek, die corts van Atchyn en Ticoe gekeert was.

Met onse joncxte is UEd., naer my recht gedenct, 't succes van Japara niet geadviseert; maer wel hoe de commandeur Arent Merts ordre gegeven hadde, revenge te nemen. De schepen St. Michiel, de Suyder Eendragt, de Neptunus en Hoorn, voor Japara leggende,

¹ Brief van 10 Nov. 1618.

hebben d'onse den 8^{en} November passado met 160 man een landtocht gedaen, het houten fortgen, dat de Mooren gemaect hadden sonder rosisistentie ingenomen en tselvige, gelyck mede onse loge en alle omstaende huysen verbrant, ontrent 30 Javanen zyn er gebleven, alle de joncken van Dama en Japara syn tot thien toe met de boots van de schepen, soo genomen als verbrant, en omtrent 80 lasten verovert. Veel prauwen en cleyne joncken synder mede vernielt, invoegen dat die van Mataram alrede meer schade geleden hebben, dan ons gedaen zy. De Gouverneur van Dama, die de meeste schade wel geleden heeft, de voors. revenge verstaende, heeft date-lyck aen de schepen gesonden en syn vrientschap aengeboden, presenteerende een verdragh met den Mattaram te maecken, de resterende gevangenen te lossen en den Gouverneur van Japara, die onse loge affiep, te doen dooden. De woorden syn schoon, 't gevolch sal den tydt moeten leeren. Want onse schepen alsdoen naer het bescheyt van den Mattaram niet mochten wachten, waerover naerdad Japara verdestrueert en verbrant was, van daer naer Macassar ver-trocken zyn, om de gedane moort aldaer mede te straffen. Op voors. tocht isser Godt Loff niet een van d'onsen gebleven, maer 22 syn van haer eygen cruyt in een boot seer gebrant.

Naerdad in Japara onse loge van den Gouverneur berooft was, hebben wy de misdaet een tydt lanck gesimuleert en weder nieuw volck aen landt geleyt, om pertye rys op voordeel te becomen; gelyck oock geschiet is, want omtrent 200 lasten, die in 't schip Hoorn geladen zyn, becomen hebben, waermede ons vooreerst wel sullen behelpen. Vermits de dierte die in 't landt is, compt dese rys alsnu op 20 R. 't last te staen. Terwyl aldus simuleerden, meenden die van Japara, dat ons genoeg onder sweep hadden en dat wy haer niet condon derven, waerover d'onse groote overlant en veel injurie aengedaen wierde. Die van Bantam en Jacatra de destructie van Japara verstaende, hebben seer curieuselyck na de saecke vernomen, en syn vry wat verslagen geworden, vresende dat hare misdaet thans of morgen mede alsoo gestraft worden sal, dat Godt geve! Te desen tyde heeft men hier in t'oosten eenige dagen lanck een seer groote comeet gesien, die onder de Javanen en Chinesen een grote schrick maecte en veel bedenckinge gaff. Naerdad Japara verbrant was, syn meest alle de Chinesen by d'onse geco-

men ende commandeur Arent Mertsz heeft haer (omtrent 150 sielen sterck wesende) herwerts gesonden. Ick hebbe voor hun van den Coninck van Jaccatra plaetse versocht. Sy wiert liberalyck gepresenteert, dan doen hy verstont, dat ick haer onder onse jurisdictie begeerde te houden, was er niet een voet grond steeds ten beste en alsoo op 't eylandt Onrust water gebrack en geen bolwercken costen maecken, hebben wy de voorsz. Chinesen geen plaetse connen geven, waerover Intcha Moeda met zyn volck, in de volgende troubel naer Bantam gelopen is.

Van de negen Engelse schepen, die in 't jaer 1618 van Engelandt herwerts vertrocken zyn, synder drie naer Suratte gelopen, d'andre ses heeft Delf aen de Caep de Bone Esperance gerescontreert. Vyff daarvan, syn den 8^m Decemb. passado, tot Bantam wel aengecomen, het seste, wesende haren admirael, is voor de straet Sunda op 't eylandt Engano gebleven, sonder datter yets van gebercht zy, omtrent 130 mannen synder mede verdroneken en 30 van de wilden doodtgeslagen. Met de compste van dese vyff schepen, hebben d'Engelsen tot Bantam, daer nu 15 schepen sterck waren, niet weynich opgegeven, de straten van Bantam vielen haer te cleen, nu souden zy van ons revenge becomen.

Delf, die tot Bantam in de ladinge lach, dreychden sy te nemen, uyt geheel Indien souden se ons slaen, den Generael Coen, die haer sooveel quaets gedaen hadde, *couste que cousté* souden sy levendich oft doodt hebben, jae hadden hem alreede, hieromme, seyden zy, waeren zy expresselyck in Indien gecomen; doch voor dien tydt hebben zy Delf niet gemoeyt, maer weder naer Jacatra laten keeren.

Voor desen is UEd. geadviseert, hoe het jacht Hollandia naer Patany gesonden hadden met ordre, dat men ons van daer (om gebreck voor te comen) groote quantiteyt rys senden soude, den 12^{den} Decemb. passado, is ditto jacht weder van Patany tot Jacatra gekeert, tydinghe brenghende hoe zy primo October met den Swerten Leeuw van Patany vertrocken waren en de oude Sonne seer ryck geladen van Jappan comende, gerescontreert hadden, en dat syluyden in de strate Palembang van ditto schepen gescheyden waren. Terwyle wy de voorsz. schepen met devotie tot Jaccatra waren verwachtende, soo is de Swerten Leeuw den 14^{en} Decemb. passado tegens den avont omtrent Bantam by Poulo Panjanghai vervallen.

D'Engelsen hebben datelyck een roey sloepe met eenen Adam Denton, die oude kennisse van den directeur Hendrick Janss was, aen boort gesonden, wonder vertellende van de groote vrientschap, die tusschen haer en ons was. Denton heeft den directeur Hendrick Janss., die als Commandeur over de Swarte Leeuw en tjacht Cleen Hollandia quam, eyntelyck beweecht met zyn schuyt naer landt te varen; doch hy bracht voorsz. Hendrick Jansz. aen boort van den Engelsen Admirael en alsoo de Swerten Leeuw dien avont op de rede niet cost comen, hebben zy het by Poulo Panjangh geseth. Hierop syn datelyck des nachts, vier van de beste Engelse schepen claer gemaect en s'anderendaechs, smorgens vroeck, by den Swerten Leeuw gelopen, dreygende alle d'onse op te hangen, soo haer niet overgaven. Matroos (naer ick verstaet) was seer gewillich om tegen d'Engelsen te slaen, alhoewel de Swerten Leeuw niet dan een weynich quaet cruyt hadde, en het schip overladen wesende seer reddeeloos lach, dan de coopman en de schipper (die te laet wacker wierden en versuymt hadden tytelyck naer Jacatra te vertrecken,) geen uytecompst siende, hebben haer ten laetste met accoort overgegeven op conditie, dat sy en alle het gemene volck met haer bagage, liber en vry souden gaen, daer 't haer gelieffde, sonder geplundert te werden. In deser voegen is het schip den Swerten Leeuw sonder slach oft stoot, sonder dat oyt geinsinucert syn geweest, van de Engelsen genomen ¹.

Terwyl den Swerten Leeuw van d'Engelsen genomen wiert, viel d'oude Sonne (in hebbende aen zyde en geld, de waarde van 559,000 guldens) halfwegen Bantam en Jacatra en aldaer aen den gront geraeckende, wiert hy van onse schepen gesien, hem eenige booten te hulpe gesonden en aengedient, dat naer Jacatra most seylen gelyck hy dede, anders soude hy d'Engelsen tot Bantam mede in den mont gelopen hebben.

Om haren boosen moettwille te beter aen UEd. volck, schepen en goederen te plegen en ons te meer te ontbloten, hebben d'Engelsen grote naersticheyt gedaen om het volck van den Swerten Leeuw in haren dienst te crygen, sy presenteerden alle haer achterstaende

¹ De lading van den Zwartten Leeuw had eene waarde van 152.000 gulden, behalve 100 lasten rijst, daaronder niet begrepen.

gagien comptant te betalen en hun dan noch voor nieuwen dienst dubbelde gage comptant te geven, hiervooren presenteerde den schipper van den Engelschen Admirael borge te wesen, men seydt dat eenige meyneedich geworden syn en dienst by d'Engelsen genomen hebben, dan wy en wetent niet seecker; doch het accoort welck d'Engelsen met die van den Swerten Leeuw gemaect hadden, syn zy niet naergecomen; maer hebben het volck ter contrarie gevangen gehouden, uytgesondert elff, die vrygegeven hebben en thien die haer ontlopen syn. Den directeur Hendrick Janss. hebben zy met alle zyn bagagien, schriften en pampieren vrygelaten. Soo haest wy verstonden, hoe den Swerten Leeuw van d'Engelsen genomen was, hebbe ick datelyck een expresse met een missive naer Bantam gesonden, inhoudende: waeromme den Swerten Leeuw genomen hadden, wat haer meninge was en off haer geliefde 'tselvige, gelyck dat genomen hadden, weder over te leveren, soo niet, dat anders gedrongen wesen souden, onse revenge wederomme met geweld te halen. Hierop hebben zy schriftelyck ontboden, dat de perticuliere poincten van de myne beantwoorden souden, als verseeckert waren dat onse missive, met myn gewoonlyke signature geteekent en met des Comp^s. segel versgelt zy; niettegenstaende wel bemereten, dat dit een frivole uytvlucht was om ons te abuseren, soo hebbe wederomme een expresse naer Bantam gesonden, geteekent en versgelt, gelyck zylyuden versocht hadden, met attestatie daerby; doch hebben daerop geen bescheet, dan wonderlycke scheltwoorden gegeven, mondelingh seggende: dat zy alle onse gaende en komende schepen sullen nemen, die zy becomen connen, dat daerop wel expresselyck aen de hoeck van de straet Sunda sullen leggen wachten ende dat hy (seyde d'Engelse Admirael) met alle zyn schepen naer Jacatra varen zoude, om alle de onse te verslaen en de Generael Coen levendich off doodt in zyn handen te crygen. Hare passie, naer ick verstae, was uytermate groot en het scheen, alsoff het op my alleen versien hadden.

De vilipendie en scheltwoorden, die ons aendoen en naergeven, sullen in de penne laten. Onse gecommiteerde is genootsaect geworden met raedt van den Pangoran van Bantam met het boot en volck van den Engel, aldaer in de loge te blyven om niet in handen van d'Engelsen te vervallen. De Swerte Leeuw van d'Engelsen ge-

nomen wesende ende de saecke tot Bantam ende Jacatra op een seer quade voeth staende, syn vry wat beducht geweest hoe het met onse swacke macht aenleggen souden, want alle de schepen, uytgenomen den Engel, reddeloos lagen, den Gouden Leeuw wert verdubbelt, Delff lach in de ladinge, 't Wapen lach ledich sonder volck, aen de Valck wiert de Gouden Leeuw overgehaelt en aen landt was men besich met het volck van de loge om de plaetse te verstercken, tegens den oorloch, die ons met gemeene handt bereyt wierde. Eerst hebben wy de voors. schepen een tydt lanck aen 't eylandt Onrust gehouden, onder het geschut, dat daer van den Gouden Leeuw geplant was en daernaer van daer voor 't fort Jacatra doen vertrecken opdat aen 't eylandt met branders van d'Engelsen niet beschadigt zouden worden en om haerl. te gemoet te lopen.

Dat de Swerten Leeuw van d'Engelsen genomen is, heeft de Coningen van Bantam en Jacatra vry wat verheucht. Ick hebbe haer de saecke doen aendienen en versocht, dat haer gelieven zoude, hun neutrael te houden ende d'een niet meer faveur dan d'ander te doen; waerop geantwoort hebben, dat haer niet begeerden te moeyen met hetgene tusschen ons en d'Engelsen in zee passeert, maer dat haer landt vry begeren te houden en alsoo d'onse de hulpe van den Pangoran van Bantam versochten met aendieninghe dat de Swerte Leeuw binnen Poulo Panjagh (dat genoechsaem op de rede van Bantam is) genomen was, antwoordde hy, dat wy voor desen het schip St. Michiel genomen hadden, soo 'tselvighe naer Bantam was seylende en sich daerover alsnu met de saecke niet moeyen wilde, gevende genoechsaem te kennen (gelyck de coopman van Uffele adviseert) dat wel wenste, dat wy t'eenemale vernielt waren. Omme syn best oock daertoe te doen, heeft de Pangoran alle prauwen mede verboden voor d'onse niet meer aen den hoeck van de straet te varen, omme de nieuwe aencomende schepen voor d'Engelsen te waerschouwen, gelyck voors. van Uffelen daertoe seeckere prauwen, nae 't nemen van den Swerten Leeuw gehuyrt en in zee gezonden hadde, soodat het wederom schynt alle de werelt tegen hebben, gelyck voor desen meermaels gebeurt is. De saecke aldus staende ist gebeurt, dat de Conineck van Jacatra, verschut genoech tegens ons geschut en eenige nieuwe bolwercken gemaect hebbende, syn geschut seer behendich gepland heeft, terwyle zyne gecommiteerden

besich waren, om my met hope van vrientelyck verdrach te abuseren en te verhinderen, dat ick op de cadt geen geschut brengen ende selvige niet volmaecken soude. Het quam soo naeby, dat men versocht dat ick maer een dach, jae maer een halven dach stil sitten soude, doch dit versoeck heeft my te meer doen haesten, dan evenwel is de tydt te cort gevallen om 't werck te volmaecken. Want alsoo er den 22^{en} December passado geruchte liep, dat wy de volgende nacht met 7000 mannen besprongen zouden worden en daertoe secretelyck grote assistentie van Bantam in de riviere van Angkey gecomen was, is de gemeene man gaende geraect, alle de Chinezen en Javanen omtrent onse huysen wonende syn met vrouwen, kinderen en bagage gevlucht, hare huysen verlatende, gelyck vele alrede eenige dagen te voren mede gedaen hadden. Sondach den 23 Decemb. siende elk een gevlucht, de handt geheven om geslagen te werden en dat als in een couwe met diverse bateryen oft bolwercken omringht wierden, item dat de reviere met palen beseth bleeff en niet geopent wierde, gelyck de Coningh noch gisteren beloofte hadde te doen; maer insonderheyt dat de voorgaende nacht op de plaetse van d'Engelsen, dwers van ons huys, een schootvrye walle begost en alrede een vadem hooch was, daeraen gestadelyck met seer groten yver door de Javanen gewrocht wiert, onder andre hierop overdenckende hoe de Coninck van Jacatra gepresenteert hadde, doen hy socht my te persuaderen, dat ick geen versterekinge soude maecken; maer alles op hem laten aencomen; dat hy met syn volck alsser vyandt quam, in drie dagen voor ons een fort soude maecken; maer datter niemant thuyt en was, doen ick naer 't verlies van den Swerten Leeuw syn hulpe versocht en nu ter contrarie sie, dat hy voor d'Engelsen onse vyanden een baterye recht op onse neuse doet maecken, soo hebbe datelyck, hoewel onse cadt niet claer en was, twee stucken daerop doen rechten en den raedt vergadert, voordragende hoe yder sach, watter tegen ons geprepareert wierdt en hoe genoechsam in een couwe besloten wierden, derhalven dat alsnu resolveren mosten om de plaetse te houden ofte verlaten en soo dat begeerden te houden, dat d'eerste slach mosten geven, ruynte maecken en 't werck in d'Engelse loge vooral verhindert moste worden, oft dat alles te gronde soude werden geschoten. Ende alsoo den Swerten Leeuw eenige dagen te voren van d'Engelsen genomen

was ende zyluyden voor dien tydt een leelycke verraderye tegens ons gebrouwt hadden als per overgesonden acte blyet, wert eyntelyck eenstemmelyck gearresteert, dat wy de plaetse niet verlaten maer met geweld tegen alle geweld houden souden, soolange het Godt gelieve; derhalve dat by d'Engelsen met goede redenen versoecken souden, haer wercken tegens ons naer te laten, off dat ick daerin versien zoude en soo het niet naerlaten, dat alles met geweld souden slechten, item dat de wint t'onsen voirdeel waeyende, alsdan alle de verlaten huysen van Chinesen en Javanen rontsomme ons staende, in de brant steecken souden, eer selfs daerdoor in noodt geraecken.

D'Engelsen hiervan verwitticht wesende, antwoordden eerst, dat zy geen wercken en maecten, maer dat het de Coninck van Jacatra selfs dede, daernaer dat tot hare defentie maecten 'tgene gemaect wierde en sulcx niet begeerden naer te laten. Hierover hebbe datelyck de plaetse met geweld doen aentasten en is alles vechtender handt ingenomen en verbrant, gelyck mede de huysen rontomme ons fort staende. Van des Coninck volck isser niet weynich op ons geschoten en oock een man in de boot dootgeschoten, toen d'onsen naer d'Engelsen toe voeren. Ick hadde mede gelast, dat men oock slechten en verbranden soude, het bolwerc tweck op den hoeck van de westzyde van de riviere begost was, dan het wiert eensdeels versuymt en ten anderen door brant en roock verhindert. In dese rescontre hebben wy elff mannen verloren en 12 gequesten geeregen, wat verlies dat by den vyandt zy, weten wy niet, aldus zyn wy, (Godt betert) noodtshalve gedrongen geworden, t'onser defensie om lyff en goederen te salveren den oorloch te beginnen, Godt geve ons daervan een goede nytcompste. Maendach den 24^{en} December isser van wedersyden geweldig geschoten, de Coninck van Jacatra, eenige Engelse bosschieters te hulpe hebbende. Wy hebben dien dach het vierde part van al ons cruyt, wesende thien vaten, verschoten en eenige van des vyandts geschut, welck ons tmeeste quaet dede, onbruyckelyck gemaect.

Den 25^{en} ditto, hebbe ick weder een tocht op het bolwerc van de westhoeck der reviere met 30 soldaten laten doen. Ons volck dreeff den vyandt aen 't wycken, dan vermits d'achtersten d'assault niet vervolchden, maer terugge vlooden, hebben de voorste mede

moeten wycken. Den luytenant met drie anderen van d'onse, synder gebleven en van des vyandts syde, naer geseyt wert, omtrent 20 personen.

Die van Bantam, welke ons met hulp van d'Engelsen al dit spel maeckten, jae selfs degene, die op verscheyde manieren gesocht hebben ons te vermoorden, hebben Abraham van Uffelen aengedient dat het seecker was, dat ons d'Engelsen, gelyck oock die van Jacatra, met geweld aentasten souden en dat het haer insonderheyt om myn persoon te doen was, derhalve belasten hem my tselvige metten eersten te advisereren, en dat ick wel op myn hoede wesen soude. Het schynt, dat dese waerschouwinge gedaen hebben op hope dat d'executie gedaen zoude zyn, ofte dat van Uffelen geen gelegentheyt soude hebben, dewyle zy hem de prauwe onthielden (om) my tytelyck daarvan te verwittigen en dat zyluyden evenwel de goede man daerdoor werden souden, dan de Heere heeft het anders voorsien.

De tydinge vant voors. succes tot Bantam comende, hebben de Engelsen niet weynich getiert en geraest, sy versochten van den Pangoran licentie om ons huys aldaer mede aff te mogen lopen en alsoo hy sulcx geensins wilde toestaen, seggende dat de saecke de Coninck van Jacatra aenginck, antwoordden sy, dat het dan op haer eygen autoriteyt doen souden. Sy syn daertoe driemaels op wech geweest, dan hebben haer bedacht. De Pangoran heeft seven Javanen van zyn wacht in onse loge geleyt om d'onse (soo men 't noemt) voor d'Engelsen te bewaren. D'Engelsen hebben hare Japonders en Bandanesen belast d'onse overall doodt te slaen, waer yemant becomen connen. Hierover heeft de Pangoran ons volck doen aenseggen, dat binnen 't huys souden blyven en door vreemden laten coopen tgene tot nootdruft aen de meret van doen hadden. In 't eerste wierd ons volck tot Bantam aengeseyt, datse groot peryckel liepen, soo ick met den Coninck van Jacatra in oorloch geraeckte, dan evenwel is daerop tot Bantam niet anders gevolcht.

Den 29^{en} Decemb^r. passado was alles met d'onse noch wel en heeft de Pangoran beloofd ons volck voor d'Engelsen te beschermen. Niettegenstaende hy d'onse dese deucht tot Bantam doet, isset nochtans seecker dat meest alle het quaet van hem compt, dat hy den Coninck van Jacatra dringht en dwinght, geweld tegens ons te ge-

bruycken en denselven in alles adsisteert, opdat ons fort van Jacatra geen *nieuw Malacca* (gelyck het de Coninck van Cheribon noemt) werden soude en Bantam niet vergae, dan off dit de rechte middel is sal den tydt leeren. Ende alsoo ick achte, d'Engelsen mede wonderlycke pretentie sullen maecken op het innemen en verbranden van haer loge tot Jacatra, sullen UEd. veradverteert wesen, dat zyluyden daer niet en hadden, dan een cleen steenen huysken, gelyck een duyffhuys met eenige rieden huysen, sonder datter yets inne was, dan oude cabels, daermede de wal oft batterye tegen ons begost was. Het weynige dat daer gehadt hadden, was door d'Engelse coopman eenige dagen te voren gelicht en boven op de reviere gebracht. Haer geschut hadden zy den Coninck van Jacatra te hulpe gegeven. Int voors. huysken zyn geen Engelsen, dat wy weten, gebleven en alsoo dese luyden gants geen handel tot Jacatra doen, schynt het voorseecker, dat daer expresselyck gehouden werden, om t'onderstaen watter onder ons passeert, om ons te verraden, gelyck gebleecken is. Item om ons volck te debauchereren en alle de werelt tegen ons op te roeyen.

De saecken tot Bantam en Jacatra in voors. staet zynde ende verstaende, hoe d'Engelsen met haer macht, opcomenden wech waren, om ons, soo verluynen lieten, t'ennemale te verslaen, hebben wy den raedt verscheyden reysen te bedencken gegeven, wat ons in de tegenwoordige noodt en zwaricheyt te doen stondt en wat ten beste van de Generale Comp^{ie} gedaen diende. De meeste stemmen inclineerden best te wesen, dat de voorneemste goederen, het gelt ende volck (souden) schepen ende plaetse verlaten souden, omdat beducht waren, het cruyt geensins souden connen strecken en dat de reviere verleyt en (aan) 't fort het versche water alsoo onthouden mocht werden; item de plaetse wierdt ter defentie suffisant genoeg gekent; maer soo men die in oorloch most onderhouden, wat dienst (wierd er geseght) soude de Comp. daermede geschieden, doch alsoo wy tot soo een subyte verlatinge niet wel resolveren costen en oock de gelegentheynt niet en hadden omme de voornaemste goederen te schepen, vermits de reviere gestopt was en de schepen van 't eylandt Onrust verwacht mosten werden om (het bolwerk aan) de westhoeck van de reviere te slechten en de mont vry te mogen gebruycken, wierde de finale resolutie tot de compste van de schepen uytgesteld; doch wy en hebben de

verkiesinge van saecken daer naer niet mogen doen, maer de noodt heeft ons wet gestelt, gelijk de Heeren naer desen verstaen sullen.

Interim de schepen verwacht wierden, hebben wy eenige palen, daarmede de reviere gestopt was onder des vyandts bolwerck uyt doen trecken en de schepen den 29^{en} december vant eylandt Onrust voor 't fort Jacatra te rede gecomen wesende, met alsulcken haeste, dat acht stucken geschut, omtrent 20 ankers en 200 swalpen aent voors. eylandt door cortheyt des tydts hebben laten leggen, wierd s'anderendaechs den 30^{en} ditto by ons geresolveert (alhoewel d'Engelsen van ure tot ure verwachtende waren) dat een generale tocht op het bolwerck van de westhoeck der reviere doen souden om de mont van de reviere, veyl te crygen en daer naer voordr te resolveren; dan terwijl de vrienden aan boort besich waren te overleghen hoe d'aenslagh best in 't werck gestelt diende en uytgevoert cost werden, eregen wy elf Engelsche schepen in 't gesicht, waerop voors. resolutie steecken bleeff en goetgevonden wiert (geen andere tijd noch uiteompste hebbende), dat ick datelyck scheep zoude gaen en dat wy d'Engelsen te gemoet souden loopen verwachtende wat Godt gelieven soude te geven. Aldus door noodt gedrongen wesende, ben ick den 30^{en} december des nachts, in haeste scheep gevaren, hebbende Pieter van den Broecke als commandeur van tfort Jacatra de last bevolen, Jan Jansz. van Goreum als capiteyn en Abraham Strycker als Luytenant, verzien synde met omtrent 250 coppen, die geweer connen voeren, te weten: omtrent 75 soldaten, 15 constapels en boschieters, 25 Japanders, omtrent 70 swerten en voorts 65 personen soo officieren, ambachtslieden, coopliden, assistenten en anderen, hierboven synder noch omtrent 60 jongens a 70, 16 Chinesen en 20 a 30 vrouwen met eenige kinderen; invoegen datter in alles meer dan 400 sielen zijn, waertoe de plaetse van alle notelycke vivres seer wel versien is, uytgesondert cruyt. Daer waren niet meer dan omtrent 30 vaten, waertoe noch 10 gesonden hebbe. Daer en is niet, dat wy vresen d'onse noodt doen zal, dan gebreck van cruyt off dat de reviere door de Javanen soude mogen verleyd worden, ^t welck God verhoede. In Japans silver met eenige realen hebben wy daer gelaten hondert duysent realen, en aen coopmanschappen de waerdye van omtrent andere hondert duysent realen.

In deser voege ben ick van Jacatra vertrocken met die meninge

(sonder eenige schriften oft pampieren mede te nemen) soo van de Engelschen aengesocht wierden, dat victorie bevechten oft verslagen souden werden, waerover de voordere resolutie uytgesteld wiert op d'uytcompste van de rescontre met d'Engelschen.

Ultimo december voor dagh, syn wy met onse vlote bestaende in seven schepen te weten: d'oude Sonne, 't wapen van Amsterdam, Delff, de Goude Leeuw, de Engel, de Valck en de Jager, van Jacatra tseyl gegaan, hebben onsen Cours naer d'Engelse vlote (die elf schepen sterck was, daeronder den Swarten Leeuw gerekent,) gestelt en soo nae haer geseth als met de landtwindt seylen costen, Na den noene met de seewindt, syn de Engelschen op ons affgecomen, en sy hebben 't boven windt buyten schoot geseth en een schuyt by ons gesonden, waerinne een trompetter was, die de in nederlantsche tale de geheele vlote quam opeysschen, seggende: dat wy d'Engelse natie zeer grote schade gedaen hadden en haer volck als slaven tracteerden en van honger lieten vergaan, waerover synen Admirael hier expres gecomen was, om daarvan revenge te nemen, en soo het niet op en gaven, dat hy ons met geweld dwingen soude. Deze Herault riep oock wel luyde, soo men 't goetwillich opgaff, dat alle de gage van 't volck ten uysterste betaelt zoude werden en dat se vry souden zyn en wel getracteert werden. Hierop hebbe doen antwoorden, soo ons den Swerten Leeuw niet weder gegeven wert, gelyck die genomen was, dat ons met geweld weder revengeren zullen, waermede voors. trompetter gekeert is, naerdats hy eenige scheltwoorden en kinderlycke redenen meer, gebruyet hadde.

Primo January a^o. 1619, is by ons van Jambi weder gekeert, de roeysloupe, die den 17^{den} passado derwärts gesonden hadde, omme d'Engelschen te prevenirien tydinge brengende, hoe ons volck en d'Engelschen in Jambi aen malcander geweest zyn, dat d'Engelse coopman doodt gebleven was en van onser zyde den bottelier met een swert en alsoo d'Engelschen, die met 2 schepen voor de reviere van Jambi geseth lagen, de Bergerboot dreychden te nemen, was ditto schip den 26^{en} december van daer herwärts vertrocken met hetselve cargasoen en onse missiven, daer mede hem naer Jambi gesonden hadden, alsoo geen brieven boven bestellen costen, vermits d'Engelschen de drie revieren beseth hadden en alsoo gister avont om de noortwest een zeyl gesien was en de gissinge gemaect wiert,

dat het de Bergerboot wesen zoude, hebben wij smorgens vroeck onse anckers gelicht en zyn dwers op d'Engelse vlote gelopen, om boven wint te comen en de Bergerboot te salveren. Hierop hebben vijf van de Engelse schepen, die beneden wint lagen, haer touwen gecapt en vijf ankers laten staen, synde voorts by d'andere geweken. Desen dach hebben wy de loeff gecregen en syn ten naesten by gelopen om de Bergerboot te soecken.

Den 2^{en} January 's morgens vroeck, de Bergerboot door de vloote van d'Engelse 't zeewaert ziende, zyn wy voor de windt beneden d'Engelsen vlote derwärts gelopen en beneden haer wesende, syn d'Engelsen met haer elff schepen, daeronder hebbende twee admiraels twee vice-admiraels en twee schout-by-nachts mede op ons aff gecomen, en ontrent thien uren by den anderen comende, hebben sy datelyck met scherp op ons geschoten en wy weder tegens haer, invoegen dat de schepen van wedersyden niet weynich geraect zyn, en daer is van onser zyde, met een seer grote couragie niet weynich gevochten. Het gevecht heeft omtrent drie uren geduyrt in welcken tijdt een derde part van al het cruyt, dat in onse vloot was, verschoten hebben. D'Engelsen te loevert wesende, hebben naer haer geliefde, aff- en aengehouden, maer geen lust gehadt, naer 't schijnt te aborderen. Wy hebben in de slach 7 man verloren en 15 gequesten gecregen, alsoo eenige van d'Engelse schepen seer getreft zyn, menen wy dat se veel volck verloren moeten hebben, doch weten gants geen bescheet daarvan.

De Bergerboot het voors. gevecht siende, is mede naer ons toegecomen en tegen den avont hebben wy hem by ons gecregen en alsoo d'Engelsen ontjaecht en uyt den brant gehaelt; doch de boot van de Bergerboot, die met 14 man over twee dagen van 't schip vooruyt gesonden was, om de eust te ontdekken, hebben d'Engelsen met alle 't volck genomen, daernaer zyn metten anderen weder na de wall gelopen en hebben 's avonts onder een van de eylanden geseth, gelyck mede d'Engelsen vlote dicht beneden wint van ons.

Wylieden des nachts metten anderen overleggende, wat ons voirdert ten beste te doen stont, vielen d'advyzen soo divers, dat men tot geen resolutie comen costen.

Enige rieden, men soude d'Engelsen met den dach weder aantasten, dan alsoe daertegen geworpen wiert, dat ons cruyt niet en

mocht strecken en altemael in een tocht van drie uren verschoten soude werden, sach elk ander aen en was goet raedt dier, niet-tegenstaende Victorie bevochten hadden. Ick bidde alle trouhertige lieffhebbers van de gemene Nederlantse welstandt, aenmercet hoe victorieus wesende, (wy het) door gebreck van cruyt verliesen mosten, siet doch eens, hoe d'armherticheyt van degenen, die haer d'oncosten ontsien en d'equipage op 't suynichste soecken te doen, voor een stuyver dat zy winnen, de geheele staet van de Generale Comp^e. pericliteren en veel millioenen daerdoor verliesen!

Den 3^{en} ditto metten dach, syn d'Engelsen, van Bantam te hulpe gecomen drie schepen, soodat nu 14 sterck zyn. Ick hebbe den raedt wederomme vergaert en daer zyn, behalve 't gebreck van cruyt, verscheyden andere consideratien voorgevallen, daerover niet geraden bevonden wierd, d'Engelsen aen te soecken, te weten: d'onbequaemheyt en reddeloosheyt van onse schepen, swackheyt van volck, dat voor dees tydt van d'Engelsen geen voirdeel conden halen en daertegen rycke geladen schepen te verliesen hadden; waerover eyntelyck geresolveert wiert, dat wy naer ons fort Jacatra souden loopen en boven wints ankeren omme d'Engelsen aldaer te verwachten en met d'onsen van 't fort naerder te overleggen, wat ten beste van de Generale Com^{ie}. gedaen diende. Op dese resolutie hebben onse ankers gelicht en syn wy binnen d'eylanden door, naer Jacatra gelopen, d'Engelsen beneden wints wesende, waren voor ons onder seyl, omme, naer 't scheen, ons weder aen te tasten en siende, dat wy naer Jacatra liepen, bleven zy een tydt op deliberatie leggen, de voors. drie schepen innewachtende ende daernaer syn sy ons met 14 schepen, buyten d'eylanden om, seer eort gevolcht. Wy lieden binnen d'eylanden by de wercken comende, soo hebben den raedt wederomme vergaert om te sien, waer het best op onse avantagie soude setten; doch alsoo daerop geantwoort wiert off het al oirbaer was te setten, syn daerby veel swaricheden in consideratie gecomen en wiert ons aengeraden dat het beter ware met de schepen naer Amboyna te loopen, omme onse macht byeen te versamelen, dan alsnu de gehele staet te hazarderen en met het hoofd tegen de muur te loopen, also men sonder cruyt niet vechten can, en soo men ons cruyt verschoot, eer de vyandt verslagen wierde, gelyck apparent is, geschieden zal, soude ons misschien d'occasie om te vertrecken benomen werden, en alles in handen van onse vyanden

geraecken In deser voege syn van perticuliere consideratien op d'aenschouw van de generale staet der Comp^e. geraect, waerover geconsidereert synde: dat ons cruyt niet strecken mach, dat men met het hoofd tegens de muyr niet behoorde te loopen, dat de vyandt drie schepen stercker is dan hy gisteren was, en daerover de courage van ons volck vry wat gemindert is, jae t'een schip, het ander in noodt geraeckende wel soude mogen begeven; dat d'Engelsen haer schepen beter beseylt en be (?) zyn, dan d'onse en wy daerover altoos in de lye moeten legghen; dat onse rycke schepen tegens de lege rompen van d'Engelsen niet en behoren te avonturen, dat wy ons volck van 't fort Jacatra gants geen hulpe connen doen, en den tydt niet en hebben om haer advys van landt te doen halen, late staen hoe eenich volck gelt en goederen (soo goetgevonden wierd de plaetse te verlaten) lichten soudent; item dat het fort Jacatra van volck en alle notelyckheden wel voorsien is, uytgesondert dat schaers van cruyt syn, waervan de schepen haer niet helpen connen; item soo nae ons vertreck (dat Godt verhoede) in noodt geraecten, dat niet dan te beter accoort met d'Engelsen off den Coninck van Jacatra, (die seer wel weten dat haer welhaest met een groote macht weder toecomen sullen) gemaect zal werden; item dat niet en behoren te pericliteren al tgene in de vloot is, omme te salveren, tgene tot Jacatra gelaten hebben, ende dat het noch veel ongeraetsamer is, de gehele Indische staet van de Vereenichde Nederlanden te pericliteren om 't fort, volck, gelt ofte goederen tot Jacatra wesende te salveren; want so dese vlote (dat Godt verhoede) geslagen wiert, soudent d'Engelsen overal een langen tydt, meester van 't velt connen blyven, d'overhandt behouden en alle onse resterende schepen hier en daer verstroyt wesende mede verslaen, becomen oft verdryven, daerop consequentelyck een generale nederlage soude moeten volgen, totdat de staet van de Majjores geredresseert wierd. Waerop hiertegen geworpen is, off men dan ons volck gelt en goederen tot Jacatra wesende, soo schandelyck verlaten soude, item off dan toestaen zullen dat d'Engelsen mede nemen en haer te meer verstercken met, alle onse schepen, die dageliex van 't Patria, van de cust van Choromandel, van Ticco, van Jambi, en Andregiri verwachtende zyn en andere redenen meer; doch d'een tegens d'ander overwogen wesende, is eyntelyck gear-

resteert, dat (wy) het niet setten en souden, maer dat wy voort om d'oost souden seylen, omme naer Amboyna te lopen. Hierop hebben het (met leedtwesen) van 't fort Jacatra 'tzeewaerts gewent ende zyn voort om d'oost geloopen, den Heer der Heeren d'onse van 't fort, met een missive (waervan by dese een copie gaet) bevelende, d'Almogende Godt geve dat de plaetse tot onse wedercompste gehouden mach werden.

Voor 't fort vonden wy leggen 't fregat Ceylon, twelck aldaer twee dagen te voren van Succadana gecomen was, met een seer grote en schone pertye diamanten, meer dan oyt voor desen van Succadana gecomen is; doch de quantiteyt van de diamanten wete niet, alsoo deselvighe met de missiven van Succadana in 't fort overgelevert waren en geen advys van d'onse hebben mogen verwachten, soodat ons ditto fregat Ceylon gevolcht is.

Dese nacht syn niet verre gelopen, vermits d'oude Sonne tweemaal door zyn stomp (die voor een grote mast dient) geschoten wesende, geen seyl mocht voeren, waerover op de wal dryvende, genootsaect syn geworden te setten. Adi 4 January bevonden ons op 6 vadem dicht op een legerwal, voor den hoeck van Carauwangh, omtrent 3 a 4 mylen by oosten Jacatra, siende alle d'Engelse schepen by d'eylanden voor Jacatra leggende. Sy bleven de gehele dach daer leggen en liepen s'avonts (naer wy sien costen) naer de wal van Jacatra; maer soo op ons affgecomen waren, soude onse gehele vlote groot peryckel gelopen hebben. Wy hebben grote moeyte gedaen om van de lager wal te corten en syn eyntelyck met hulpe van een goede windt, daer aff gecomen. Onder seyl wesende hebbe de resolutie op gisteren in haeste genomen, geresumeert en in deliberatie geleyt, off het niet best ware, dat weder naer het fort Jacatra liepen, omme ons met d'onse aldaer te beraden, de beste ordre te stellen en voor de reproche, die men ons soude moge nageven, dat (wy) d'onse van 't fort Jacatra soo schandelyck verlaten en soo niet geraten gevonden wierd met de gehele vlote weder te keeren, off het niet geraten sy, d'onbequaempste schepen als 't Wapen van Amsterdam, de Bergerboot en andere naer Amboyna te senden, en ons met de bequaempste een tydt lanck in zee te verduysteren om d'Engelsen verdeelt wesende, op syn onversienst weder

aen te tasten en de schepen, die dagelick verwachtende syn, op te soecken; doch naer consideratie van tgene voren verhaelt is en andere redenen meer; is andermael eenstemmelyck goetgevonden, dat op 't spoedichste met alle schepen naer Amboyna sullen loopen, waerover de goede windt cryghende voirder om d'oost geloopt zyn ¹.

Men heeft ons ten allerhoochsten gerecommandeert iewerts een generale *rendez-vous* te begrypen, sonder de behoorlycke middelen daertoe nodich te beschicken, diesniettegenstaende hebben wy tot Jacatra door Goodes genade, een fort gecregen; maer wat heeft het nu te bedieden? T'is te besorgen dat alles door gebreck van goede secourssen weder verloren gaen sal, jae dat noch beclaechlycker is, dat de plaetse door gebreck aen cruyt tot onser wedercompste niet gehouden werden can. Heeft de Commandeur Spilbergen UEd. van onsentwegen niet aengedient, watter tot een generael *rendez-vous* vereyscht wierd ende hoe men de saecke behoorde te vervolgen, maer te min, Godt betert, is daerop gevolcht. Men heeft het voor beuzelinge en onmogelycke saecken gehouden en daerover te min secours naer Indien gesonden. Ick hebbe daerop voor desen geen replick gedaen, omdat my t'onderwint (om UEd. tot grooter onkosten, nobeler en groter equipage te persuaderen) te groot scheen en 't selve diensvolgens voor verloren moeyten was achtende; maer dewyle nu te hulpe hebben de grote retouren, die van ons verleden jaer overgesonden zyn, en nu mede vaerdich waren, alsoock den armen staet, daerinne alsnu bevinden, soo sal daerby in 't gros eenige corte redenen voegen: ons voorstel is geweest, dat jaerlycx van Nederlandt herwerts aen, grote menichte van volck gesonden most werden, insonderheyt menichte van soldaten en crychsverstandige (sonder menichte van schepen, een groote somme gelt en alle notelyckheden naer te laten) en dat men hieromtrent plaetse moste begrypen en inhouden. UEd. seggen daertegen, dat de gelegenthey

¹ De breede raad bepaalde verder dat Ceylon, als het best bezeilde schip trachten zou post te vatten voor straat Sunda, om de aankomende Nederlandsche schepen tegen de Engelschen te waarschuwen, en dat het schip Delft met zooveel lading als het bergen kon uit de andere schepen, in allerijl door straat Bali naar het vaderland zou zeilen, om tijding over te brengen van den hagehelijken stand der zaken.

van de Comp. de lasten niet dragen can en soo zulex schoon deden, dat daarmede niet verrichten, noch voirderen souden, jae dat het onmogelyck zy, in soo een landt vol volck, als het genoemde is, plaetse te mogen houden en soo die hielden, dat se de Comp. door den oorloch onnut wesen zouden. Hierop antwoorden, dat wy met d'overgesonden retouren betuycht hebben, dat jaerlycx capitael genoegh hebbende, een retour van 80 a 100 tonnen gouts over souden connen senden; de frivole tegenwerpinge, dat de Heeren soo grote retouren niet souden connen vertieren, meriteert geen wederlegginge, want de tydt sal de slyt wel geven. Jae per aventure, d'orientaelse waren weder van 't westen in 't oosten trecken. Soo wy nu jaerlycx 80 a hondert tonnen gouts versonden, hoe soude de Comp^e. de lasten dan niet dragen connen van d'equipage, die wy jaerlycx eyschende zyn. Seynd ons eens, tgene met 3, 4 a vyff millioenen guldens geequipeert can werden, soo zullen UEd. andere retouren becomen dan oyt overgesonden zyn en sullen haer saecken in goeden standt geraecken, daer 't anders nimmermeer wel wesen sall. Wat nu aengaet, dat wy geen plaetse met voordeel souden connen in oorloch houden, in soo een landt vol volck als het genoemde is, hierop antwoorde dat de Portugesen en Spangjaerden getuigen: *wat een weynich Christenen tegen veel hondert duysenden Indianen connen doen.* Hout de Coninck van Spangien meer dan 500 soldaten in Manilha, synder wel 300 in Malacca? Hebben zy niet geheel Orienten te gelyck tegen gehad? Syn wy minder dan zyluyden? Hebben hare vyanden haer verduyrt? Ick bekenne wel dat het begin van den oorloch geen gelt in UEd. casse soude brengen en dat met cleene macht geen plaetse begrepen werden can; *maer sonder oorloch sult ghy nieuwers ter werelt tot goeden vrede geraken.* De natuyre leert, dat de oorloch vrede baert en die niet en saeyt sal oock niet maeyen. Siet eens wat nu door caricheyt (die het gebreck van cruyt veroorsaect heeft, verloren werd. D'arme staet, daer wy ons nu in bevinden, helpt my getuygen, dat de honden ons souden eeten, (ick wil daerby seggen al wat leeft) en dat met recht en goede redenen, soo geen groote macht becomen om elck een 't hoeft te mogen bieden, en binnen de behoirlycke limitpalen te doen blyven, ick segge met recht en goede redenen, want soo daer een vraet quame, die alle vruchten

der werelt opslocken wilde, souden alle dieren geen gelyck hebben om dien vraet te verslinden. Maer byaldien Alexander de Grote weder opstonde, wie soude hem tegenstaen oft als UEd. beleyt soo groot en nobel worde als dat behoort en de Ed. Compe. seer wel vermach, wie sal de Vereenichde Nederlanden alsdan niet eeren om gerust en welich onder haer vleugelen te schuylen, sweven en leven. *Ick sweer U by den Alleroochsten, dat de Generale Comp. geen vyanden heeft, die haer meer hinder en schade doen, dan d'onwetendheid en onbedachtheyt (hout het my ten beste) die onder UEd. regneert en de verstandigen overstempt.*

Vooren is geseyt, hoe d'Engelsen tot Bantam 15 schepen hadden leggen en de Swerte Leeuw genomen was, daarnaer hebben zy noch een schip van Patany geeregen en een van Jambi, soodat nu 18 schepen sterck zyn. Godt geve dat met U Ed. middelen niet meer versteret werden. T'is nu gebleecken, dat zylieden niet alleene voor hebben, simpel revenge te nemen van de schepen, die wy van haer in Banda genomen hebben, want de Swerte Leeuw ongelyck meer waerdich is, dan 't gene van haer hebben, maer dat dese onse gehele vloot meenden te nemen of te verslaen; alsoock (gelyck selfs geseyt hebben) alle UEd. resterende schepen hier en daer verstroyt wesende en die noch van 't Patria souden mogen comen, omme alsoo meesters van des Comp*. middelen en consequentelyck van de gehele Indische handel te worden en dat op een gesochte actie. Want aen d'Engelse missive door Mr. Adams van Amboyna geschreven, die wy UEd. voor desen overgesonden hebben, blyct claerlyck hoe d'Engelsen haer schepen expresselyck in Banda gesonden hadden (alsoo daarmede door gebreeck aan capitael niet anders wisten te doen) opdat wy die aentasten en zy dan actie hebben souden, om thienmaal meer weder te nemen. Dat haer disseyn soo boos en groot was, hebbe noyt connen geloven, voor dat met geweld van haer aengetast wierden. Doen sy onse vloote quamen opeysschen begost elck een daerom te lachen, even gelyck off het kinderspel was, maer t'is gebleecken, dat zy 't wel ernstlyck meenden. Al 't geen zylieden gedaen en onderstaen hebben, is met gemeen advys en raedt van die van Bantam en Jacatra geschiet, sy syn 't over lange metten andren eens geweest, niet uyt goede lieffde, maer omdat elck meent, wy verslagen zynde, syn

personage daernaer te spelen, dan ick vertrouwe, dat d'Almogende ons wel behouden en haer groote boosheden voorseecker straffen zall, gelyck men oochschynlyck siet, want alrede gebleecken is, dat d'Engelsen en Javanen meer dan thien verradische aenslagen, die op ons gemaect hadden, door sonderlinge schickinge Godes, misluct zyn.

In voors. thema is geseyt, wat d'Engelsen beweecht heeft een generale oorloch tegens ons aen te nemen en wat haer disseyn is. Wat die van Bantam en Jacatra beweecht, en wat haer voornemen zy, sullen naer onse opinie mede verhalen.

Van outs is in dese landen een prophetie, namentlyck in China, Java, Molucco, Amboyna, Banda en Solor; datter van verde een vreemde natie comen zall, wit van couleur, geheel gecleet, jae oock de handen en voeten, hebbende catteooogen en een groote neus, verckens eetende, dewelcke voors. landen besitten en het mahometisten gelooff te niet doen sullen. Hiervoor wort in alle de voors. landen seer gevreesd. T'is kennelick dat de Chinesen daerover geen vreemdelingen eenich acces, in haer landt willen vergunnen.

Doen d'eerste schepen van de Vereenichde Nederlanden tot Bantam quamen, wierd by die van Bantam voorgenomen en onderstaen (als UEd. kennelyck is) het volck te dooden, en de schepen en goederen als een projje te nemen. Na de (reden) waeromme, hebben wel vernomen; maer men wist geen andere reden te geven, dan dat het was om soo (doende) vreemde natien geen acces te geven en om de buyt te becomen. De Javanen daernaer de courage, macht en middelen van de Vereenichde Nederlanden meer en meer siende, heeft sulcx te meer ontsach veroorsaect. Hierby comende de vrese, dat wy wel souden mogen wesen, degenen die thans oft morgen meerder mochten worden en de religie veranderen, is daeruyt een generaele onversoenlycke haet gevoleht, dewelcke d'onversadige giericheyt van dese mooren en haer boose troulose weth noch meer vermeerdert.

De Pangoran Area Mangala, die hedens daechs in Bantam domineert en oock een moorse priester is, vresende, dat wy thans oft morgen syn meester souden werden, heeft over thien jaren begost ons te quellen, om ons alsoo te snoeyen, dat hem boven 't hooft niet souden wassen, dan alsoo hem ontworstelt zyn en tot Jacatra

ons gerieff bequaemen, waerdoor Bantam vry wat affnam, is hy zyn faulte gewaer geworden en heeft gesocht ons van daer te crygen. Interim van den Coninck van Jacatra verstaende, hoe wy plaetse tot een fort versocht hadden, waerover noch meer gevreest wierd, dat haer prophetie voorseyt heeft, gelyck mede, dat alle den handel van Bantam t'onswaerts trecken souden; hierover is de Coninck van Jacatra door die van Bantam en alle andere naeste gelegen hoofden, gedrongen geworden tot het vileyn attent, welck Pangoran Gabangh op 20 Augusto passado, tot onse totale ruïne meende te executeeren Dien aenslach met noch veel andere meer, die met d'Engelsen beleyt hebben, gemist wesende ende siende, dat wy t'onser verseeckering op de becomen actie een volcomen fort waren maeckende en dat noch op ons alderswackste wesende, heeft haer de vrese doen haesten en gedwongen ons met geweld te prevenieren en om sulcx te beter sonder nadeel van Bantam uyt te voeren, hebben zy de boosheyd van d'Engelsen by de hare gevoecht en is het werck seer behendichlyck begost, onder pretext, dat de Coninck van Jacatra zyn stadt tegen den Mattaram soude verstercken, gelyck voren verhaelt is. Interim de bateryen rontom ons gemaect wierden, heeft hem die van Bantam soo neutrael gehouden, als immers doenlyck was, opdat hy, die met d'Engelsen het quaet doet, de schone personage soude mogen blyven. D'aenslach houden wy voorseecker met advys en raedt van de omliggende Coningen gemaect te wesen. Den ouden Coninck van Cheribon hout Bantam en Jacatra alrede voor verloren en affgescheyden van hare moorse gemeente. Ons fort Jacatra noempt hy Nieu-Malacca: „Wy „syn voor desen naer Malacca (ge)varen (ten) oorlogh sonder yets „te verrichten, (seyt hy), de Portugiezen connen niet bestaen tegen „dese lieden, die nu alrede een nieuw Malacca in ons landt be- „sitten; connen die van Malacca tegens haer niet bestaen, wat zullen „wy dan doen, die veel min vermogen?” Dit zyn de redenen van den Coninck van Cheribon. Ick verseeckere U Ed., soo wy 4 a 500 soldaten met alle notelyckheden hadden, dat wy haest sooveel ruymte soude maecken en soo veel voet in 't lant becomen, dat de reviere niet verleyt soude werden en geheel Java, Godt ten voorsten, ons van 't landt niet slaen en soude. Patientie moeten wy hebben, tot dat het de Heere versie.

Soo U Ed. niet van sinne zyn, jaerlycx grote menichte van schepen, volck, gelt en alle notelyckheden te senden, bidde ick andermael my metten eersten te doen verlossen en dit versoeck ten beste te nemen, want ick sonder grote middelen UEd. begeren niet voldoen can.

Bantam is met die van Malacca correspondentie houdende, daer syn voorleden jaer eenige mesticen van Malacca tot Bantam geweest en alsnu weder eenige anderen gecomen, dewelcke aen den Pangoran (naer my geseyt is) liber acces en vry geleyt voor seeckere ambassaten van Malacca versocht hebben, enz.

In 't schip d'oude Sonne, geanckert leggende voor Mandalique, omtrent 3 mylen beoosten Japara, adij 14 January 1619.

UEd. Dienstwilligen

J. P. COEN.

P. DE CARPENTIER.

PIETER DIRCXSOON.

XXX. DE BENOEMDE GOUVERNEUR GENERAAL JAN PIETERSZ.
COEN AAN PIETER VAN DEN BROECK.

Aan boord van het schip de Oude Zonne,
zeilende nabij Jakatra, 3 Januarij 1619.

Aen Pieter van den Broecke,
Commandeur op 't fort tot Jakatra, per een schuytgen gesonden.

Eersaeme, seer discrete Sr.

Naerdats van U L. gescheyden syn, liepen wy eergisteren, met onse seven schepen recht dwers op de vloot van d'Engelsen, om de Bergerboot te soecken; d'Engelssen weken ons en vyff van haer capten haer anckers, sonder dat van wedersyden één schot geschoten wierd.

Op gisteren de Bergerboot tzeewaert zynde, liepen weder voor de wind recht op en beneden de Engelsche schepen, enz.

(Hierop volgt het verhaal van den zeeslag tegen de Engelschen, welk verhaal overeenstemt met het berigt, dat hierboven in de missive van 19 Jan. te vinden is.)

Ende alsoo wylieden op gisteren een derde paert van al het cruyt, dat in de vlote is, verschoten hebben, syn wy t'onser leedtwesen genootsaect geworden, met advys en goetvinden van de presente raden met dese schepen innewaerts naer Amboyna te seylen, omme alle des Comp^s. macht by één te versamelen en datelyck weder herverts te keeren, welke resolutie U L. gelieven zal ten beste te nemen en aen 't gemene volck ten goede uyt te leggen en goede courage te geven. Wy beloven UL. by desen metten aldereersten weder te keeren.

Stelt doch in alles goede ordre, geeft het volck goede courage en bewaert de provisie wel, *hout de plaetse soo lange het eenichsints doenlyk is, betracht U eere daerinne.* Wy sullen 't UL. recom-penseren.

Soo 't gevele (des Godt, hoop ick, niet geven zall) dat U de plaetse niet houden cost, *soo maect dan aecoort met d'Engelssen of met den Coninck van Jacatra, doch wy achten dat het beste zy, dat de plaetse in dien gevalle aen de Engelssen overgegeven wert. Bewaert doch wel alle myne boecken, brieven en pampieren en soo die niet salveren cont, verbrant liever alles tytelyck, dan dat het in handen van onse vyanden comt.*

In den slach gisteren, hebben wy over de vloot verloren 8 man en 15 gequetsten gegregen, de courage van 't volck was uytermate groot en daer is uyt de Sonne en Gouden Leeuw groot geweld met schieten gedaen. De Gouden Leeuw heeft dien dach 22 vaten cruyt verschoten, hadden wy cruyt genoeg, souden machtich genoeg wesen, om d'Engelsen weder te staen, dan nu het Godt soo gelieft, moeten patientie hebben. Alsoo ons vertreck geschiet, omme de macht by één te versamelen, en onsen standt in de waeschale niet te setten, houden wy voor seecker, dat het d'Engelsen, die van Bantam en Jacatra vry wat in toom houden zall en dat UL. in noodt (als niet verhope) gerakende, des te beter conditie bedingen zall, dan oft wy verslagen wierden.

Doet myne groetenisse aen Sr. van Ray, de predicant, Mr. Jan, Capiteyn, Luytenant en in somma aen allen in 't generael.

Commandeur, die sette het volck alle dagen, dapper te werck om het fort te verstercken tegen onsen viant.

Adij 6 dito, op een Sondach na den middach, met de zeewint, doen quamen daer, tien Engelsche scheepen te Jacqhetra op de rede, doen waren wy belegert te water en te lande, dat daer niemant uit noch in coomen conde (en oock in vier maenden.)

Adij 7 dito, op eenen Maendach en Dynsdachs nachts, doen raeckte een Engels schip aen brant en verbrande heel wech; maer niet wetende wat het voor een schip was, daerna doen wy met de Engelschen in accoort waeren, doen seyde den Engelschen coopman, dat het schip den Swarten Leeuw was, dat daer verbrande, dat den brant in 't ruym van een caers gecomen was.

Adij 14 dito, op een Maendach, doen was er een Japonder buyten het fort en socht avantasy, sonder weten van den Heer Commandeur, over dat slootgen by onse pachger, op een hooghe plaets, daer vont die Japonder een brief, was aen eenen stock ghebonden, met een wit doeckjen, boven die brief was op syn Javaens geschreven en de Japonner nam den brief en brochtse aen den Hr. Commandeur, doen liet de Hr. Commandeur den raet vergaderen, doen lieten sy (des) kock(s) vrou ontbieden, die con 't Javaens lesen, die vrou seyde, dat daer in (ge)schreven stont, dat die Coninck garen pays maecken woude, met den Hr. Commandeur, dat het moyden (dat het hem moeide), dat hy tegen ons volck opgestaen hadde, en s'achtermiddachs doen sont de Heer Commandeur met synen raet, die Japonner met eenen brief weder heenen, was aen een stoxken ghebonden met een wit doexken daerboven, dat die Japonder dat stoxken steken soude op deselve plaets, daer hy d'ander brief van daen ghehaelt hadde en tegen den avont doen quamen de Javaenen en haelden den brief.

Adij 15 dito, op een Dynsdach 'smorgens, doen quamen der twee Javanen en spraken met ons volck en tegen den avont, doen quamen daer twee Ourangkais by ons fort en brochten eenen brief aen den Heer Commandeur en spraken met malcanderen.

Adij 16 dito, op een Woensdach 'smorgens vroeck, doen quamen weder twee Orangkais binnen het fort, om met den Heer Commandeur te spreken, van accoort te maken en doen gingen daer dry van ons volck, met name den Dominé, met den docter en Joseph

Janssen de Natelaer, nae den Coninck toe om met hem te parlementeeren van accoort te maken.

Adij 17 dito, op een Donderdach 'smorgens, doen quaemen daer weder een deel Or(ang)kais met (den) Graef syn zoon ¹, binnen het fort om met den Hr. Commandeur te spreken, om het accoort te maken, doen gingen dieselfde dry naer den Coninck toe, om met hem te spreken van het accoort te maken, dit parlementeeren duerde vijf dagen lanck aler dat sy met malcander het accoort besloten hadden.

Adij 19 dito, op een Saturdach 'smorgens vroeck, doen quamen weder een deel Orangkais binnen het fort, om dat accoort te besluuten en doen gingen dieselve dry van ons volck weder naer den Coninck, doen werde het accoort beslooten, dat het bestant wesen soude tot der tyt toe, dat den Hr. Genrl. met Godts hulpe te Jaquetra comt en die cat met alle dry punten, die souden staen blyven, zooals wy se gemaect hadden en daer niet meer aen te wercken, des soo soude die Hr. Commandeur met synen raet ses duysent Realen van achten aen den Coninck gheven, de helft aen gelt, d'ander helft aen klederen, maer het quam met den Coninck op een verraet uit, als U E. hier naer wel hooren sal, hoe het in 't fort gegaen is.

Adij 20 dito, op een Sondach 'smorgens vroeck, doen quamen die oude Graef met een deel Orangkais binnen het fort en brochten eenen brief van den Coninck, daer stont in geschreven, hoe dat sy met malcander veraccordeert waren en hoe het accoort beslooten was met des Conincks eygen hant onderteykent, doen liet de Heer Commandeur met synen raet aen den ouden Graef gheven dryduysent Realen van achten aen gelt en 3000 aen eleden, daer ginck die Graef mede deur en bracht het naer den Coninck toe, soo hy seide, en 'savonts voer de bottelier naer de bassaer.

Adij 21 dito, op een Maendach 'smorgens vroeck doen quamen daer een deel Orangkais, by den Hr. Commandeur en gaven hem een mooy praetjen en sy seyden, dat de Coninck de koyen noch bewaert hadde (?) dat de Hr. Commandeur eens by den Coninck

¹ Zekere Kiai Aria, werd door de Hollanders genoemd, de Graaf.

comen soude; hy begheerde den Hr. Commandeur eens te sien, hy hadde ghene kennis aen den Hr. Commandeur.

Adij 22 dito, op een Maendach 'smorgens vroeck, doen quam die Sammadaer (Sjahbandaar) binnen het fort en daernaer quam die oude Graef en seyden tegen den Commandeur, dat hy by den Coninck te gast coomen soude, dat de Coninck hem groote vrientschap betoonen soude, omdat wy met malcander vrede hadden en den Coninck soude hem die koyen weder gheven. Doen liet de Hr. Commandeur den raet vergaderen en de raet vonden het goet te weesen, dat de Hr. Commandeur naer den Coninck gaen soude en nemen een gouden ketten mede en schencken die aen den Coninck. Doen ginck de Hr. Commandeur naer den Coninck toe en nam met hem den docter, met Direk Jemming en twee soldaten en twee Japponners, en sy vergaten het weercommen en de bottelier was aen de maret om goet te coopen en hy bleef oock achter en tegen den avont quam een coopmansjongen met een wit vaentien en brocht eenen brief binnen het fort en seyde, dat de Hr. Commandeur met het volek ghevangen waeren oft een deel beesten gheweest hadden en al haer goetjen ontnomen, dat sy by haer hadden. Dat was de pais, die de Javanen ghemaect hadden.

Adij 23 dito, op een Woensdach 'smorgens vroeck, doen trocken wy al 't samen aen het eert dragen in het packhuys, dat aen de banier ¹ staet, soo jonck en out, ondercooplyden, assistenten, niemant was vry, dan alleen de siecken en de soldaten, die wacht hadden, want die vaendrich was cloeck en gesont, maer hy was al te groote meester om eert te dragen en oock buyten te wesen by de soldaten, omdat het werck wat voortgaen soude, dat soude syn reputatie te na ghegaen hebben, maer by de vrouwen te gaen als Sperantij en haer quartier, om een praetjen te maken en daer te sitten eeten een siery pinnanck en drincken een toebackjen, dat vermocht syner hoocheyt wel, daer was hy mans genoech toe, om wat te brageren over de plaets.

Adij 24 dito, op een Donderdach, doen waeren de Javanen met de Engelsche vast doende, om een batery te maken op dat erf,

¹ Welligt een schrijffout voor: „rivier,“ of is daarmede bedoeld, de bastion, waarop de vlag was geplaat.

daer de Engelsche logie gestaen heeft en wy waeren oock vast doende om ons packhnyts met alle man vol cert te draegen.

Adij 28 dito, op een Maendach, doen was de battery achter de Engelsche logie ghemaect en die battery hadde vyf poorten, daer sy met groff geschut, uyt schieten conden, daer lieten de Engelsche haere vlagge afwoyen en sy hadden noch twee bateryen gemaect by den rycken Chinees syn huys, en sy hadden een brugh over de rivier ghemaect, daer sy met het volck over trecken souden om ons te bestormen; wy hoorden den heelen nacht timmeren en wercken.

Adij 29 dito, op een Dynsdach 'smorgens vroeck, doen sont de Engelsche Generael een brief in het fort en den inhoud van den brief dat was, of wy het fort opgeven wouden in handen van den Engelssen Generael, behoudende het leven, of wy het opgeven wouden in handen van den Coninck; wy hadden daer onsen keur in, dat men daer strack antwoord op senden souden, aeler hy syne poorten van de baterye opdede, dan soude het te laet wesen en den Engelschen Generael hadde noch barmherticheyt over ons, soo hy schryft, dat (het) hem moeyen soude, dat daer sulcken hoop Christenen van de Javanen vermoort worden souden en dat ick U beloof dat sal ick U houden als een crygsman met eeren behoort te doen, en doen sont de Coninck Direk Jemmings wel vastgebonden met een koort om syn hals op die muer en riep tegen den Capiteyn ofte wy het fort opgeven willen in 's Coninck handen, off in den Engelschen Generl. handen, behoudende het leven, wy mosten hem strack bescheyt seggen, soo wy het fort niet opgeven willen, dan soude die Coninck daer strack op schieten en stormen, dan soude daer geen genade weesen, hy soudet al vermoorden laten jonck, en out, niet een kint het leven behouden; doen seyde de Capiteyn, dat hy den Coninck flux bescheyt senden soude, hoe dat wy van sin waeren, doen ginck Direk Jemming weder naer den Coninck toe en doen quam de Hr. Commandeur, Pieter van den Broeck, wel vastgebonden op haere muer en riep tegen Sr. Ray: dat wy met den Engelschen Generael in accoort treden souden en bedinghen sooveel toe; als ghy crygen cont; dat wy het fort niet houden en souden; dat sy den brief lesen en souden, die den Hr. Generael op het jongst aen lant gesonden hadde, doen hy wech seyde en sy hebben my in haer bateryen geleyt, dat ick die bateryen sien soude,

hoe fray dat se gemaect waren, en hoeveel schut in haere bateryen leggen ende leeren en andere reetschap leyf al claer om te stormen! Doen gaf Sr. Racy den Hr. Commandeur voor antwoord, dat sy doende waren om een brief aen den Engelschen Generael te schryven; doen ginck de Hr. Commandeur soo ghebonden weer naer den Coninck toe ¹. Doen liet Sr. Raye met die Capiteyn den raet vergaren en oock alle ondercooplyden en assistenten en de sargianten met die constapel majeur ontbieden, om in den raet te wesen; daer ging ons al te samen lyff en leven aen; doen werden ons te samen gevraecht oft wy wel moet hadden, dat fort dry maenden te houden om onsen viant wederstant te doen, dat elck syn rechten meyninge uitspreken soude, daer hangt ons al te samen het leven aen; doen worden de constapel major gevraecht of daer wel cruyt was voor dry maenden, *soo als wy alle dage gheschooten hadden, doen seyde de constapel major, dat wy noch booven twee schooten* ² *cruyt niet hadden, als het dry maenden dueren soude; doen worde het beslooten by den vollen raet, dat men met den Engelschen Generl. in accoord treden soude en sien hoe dat men met hem accordeeren conde en het fort was daer niet toe gestelt om te houden, het groote huis wouden de mueren van buyten vallen, wy mosten die muer*

¹ In het tweede journaal van de belegering leest men omtrent deze gebeurtenis, onder dagteekening van 28 en 29 Januarij 1619, het navolgende:

Insgelyck versocht Pieter van den Brouck alle dagen zeer instantelyck, dat voor syn verlossinge doch iets mochte gepresenteert worden, *daerby voegende soo daer immers niet toe conde verstaen worden, de Javanen geresolveert waren 't fort een nieuwe oorlooge aen te doen en dat doch wilden in 't eersten eenen schoot 18 a 20 te verdragen om van alle occasie bevrut te syn.* Den 29 dito, den Coninck voor de verlossinghe van de gevangen persoonen presenteerde 2000 Ryalen van 8en, eene (1000) contant en een in cleeden, te betaalen met conditie de gevangenen eerst en alvoiren in 't fort soude geleverd worden en de Coninck een handteeken soude geven van vrede en alle vrientschap te continueeren tot de comste van den Hr. Generael en dat alsdan alle saecke ten rechten souden afgedaen worden; dan de Coninck over dit geringhe bieden t'onvreden synde, heeft terstont het fort, volck en goet op en in syn handen geeyst, off soo de persoonen hun niet in syn handen vertrouden, wilde haer syn praue verleenen om naer Bantam te vertrecken en soo niet, het fort soude commen bestorremen en 't zelfde inghenomen hebbende, niemant by 't leven te behouden en *dat geschiede tot 2 a 3 malen toe, door Pr. van den Brouck ende den Doctoer de Haen, die al gebonden aen de punt van de stadt gebracht en alsoo over te roepen bevolen wert, tot welck voornemen de Engelssen de Javanen ghedurich aenhisten, enz.*

² Hier wordt waarschijnlijk bedoeld twee schoten per dag.

met balcken stutten ende wy waren dapper belegert soo te water als te lande, met macht van volck, en den Coninck van Bantam hadde daermede te velt om ons te verslaen, vierduysent man en daer lagen vyf van de groote Engelsche schepen, dicht aen de droochten om ons te water te beschieten, wy hadden in dry maenden geen ontset te verwachten, wy moesten van twee quaden een goet kiezen, ende bevelen onse siel in Godes hant, soo syn beste wil is, soo sal het geschien, doen worde daer eenen brief geschreven en worden gesonden naer den Engelschen Generael toe.

Adij 30 dito op een woonsdach 's morgens vroeck, doen sont de Engelsche generael een coopman in 't fort, die fray duits spreken conde en seyde „dat de capiteyn by den Generl. coomen soude en spreken met den Generl. van het accoord te maken, ick sal hier int fort blyven in stadie van den Capiteyn,” doen ginck den Capiteyn na den Engelschen generl., Godt wil hem bewaren.

Adij 31 dito op een donderdach 's morgens vroeck, doen ginck den Capiteyn weer naer den Engelschen generael toe, om het accoord te maken en die coopman bleef by ons in 't fort soo lange als den Capiteyn wederom quam, doen worde het accoord beslooten, dat wy met ons sytgeweer en met onse kist met goet den tweeden february trecken souden, naer het eylant toe en daer souden wy tien dagen wesen, dan soude de Engelsche generl. ons een schip claer hebben met twee kleyne stuxkens en met vyftich mosquetten en met vyf en twintich spiessen en met vier vaten cruit en wy souden alle de victualie mede scheep nemen, die binnen het fort was en aen het eylant daer souden twee Engelsche schepen liggen om ons te bevryen voor de Javanen, en als wy 't seil gingen, dan mosten wy nae de cust van Cormandel toe, maer niet na Ambon, daar onse vloot was, en wy mosten in tien maenden onse compagnie niet dienen en tegen de Croon van Engellant opstaen en den Generael soude ons een bescheyt gheven met syn eigen hant onderteykent, waer wy by Engelsche schepen quamen, dat sy ons vry en vranck varen laten souden sonder eenyghede schade off hinder te doen en den Coninck van Jacqketra, die soude onsen Hr. Commandeur met het ander volck, die hy ghevangen hadde, loslaeten, dan soude de Coninck alle de swarten hebben, die niet ghedoopt en waeren en de swarten die Cristen waeren, die mocht den Hr. Commandeur mede scheep nemen, maer wy moes-

ten het aengheven, wat gelt en wat rollen syde of fluweel dat wy in onse kist hadden, opdat wy geen companies gelt of goet mede nemen souden; want sy souden onse kisten besoecken als wy uyt het fort trocken, want daer souden twee Engelsche coopluyden met twee orangcails coomen, die souden de kisten besoecken, vonden sy dan wat meer gelt als men hadde laten opschryven, dan soude het goet en gelt verbeurt weesen. Toen souden S^r. Ray met noch elf personen, met naemen den dominé met een ondercoopman genaempt Johan van der Dusse, met dry assistenten met den luytenant en met noch twee sargeanten, met dry constapels, die souden varen naer de Engelsche schepen toe, in stadie van de twee Engelsche coopluyden, die in 't fort coomen souden, om de kisten en goet te visiteren, enz.

(Hier volgen eenige bijzonderheden van weinig belang.)

S'avonts doen ginck Sr. Ray met d'ander overicheyt en braecken den Hr. generaels, met d'ander coopluyden haer kisten op, die met de vloot wech waren; was daer wat in de kisten, dat haer behaechde, sy namen het al mede en als der een was, die wat wech stack d'ander sach het, die seyden: „mede samen” daer was Brachker (?) en den Hoofmeester al mede om te helpen, die kisten op te breken; maer sy hadden daer oock genen schade van, sy hadden haer kisten soo vol goet, dat sy het niet bergen en konden, dat waren fraeye mamen in Pieter Rays sin, die conden hem naer den mont praeten; doen Godt beliefte dat wy het fort behielden, doen waren sy tweedrachtich, doen was daer een mompelinghe onder haer, dat de Hr. Generls. gouden hoetsbant wech was, en elk seyde, dat hy se niet en hadde, of den gouden hoetsband weder voor den dach gecomen is en weet ick niet, ick hebbe daer niet meer van gehoort.

Looft Godt den eersten february 1619.

Adij 1 dito, op een vrydach smorgens vroeck, doen pacten de twaelf personen haer goet en maecten haer gereet om stracx naer de Engelsche schepen toe te vaeren, en doen quam daer een spaek in het wiel, dat die Engelsche coopluyden met de orangcails niet en quamen, dat de Engelsche generael syn woort niet houden en conde, dat in het accoort beslooten was ¹, dat hy den Hr. Commandeur met

¹ De reden hiervan was gelegen in het contract dat tusschen Bantam en Thomas Dale gesloten was.

d'ander gevangens niet vry maken konde, en wy hadden die twee Engelsche coopluyden vry laten gaen, die wy aen het eylant gecregen hadden, maer de Conink van Bantam die woude onsen hr. Commandeur te Bantam hebben met d'andere gevangens en 't volck des Coninck van Bantam woude dat niet hebben, dat die Engelschen ons volck uyt het fort halen souden en brengen ons in haere schepen. Die van Bantam lagen over de rivier by de bateryen met haer vier duysent ghewapende mannen, dat de Engelsche ons niet bevryden condon om in haer schepen te brengen, doen voer den Engelsche generl. strack naer boort toe, want hy hadde geen betrouwen op die Javanen, hy meende dat hy oock half verraden was en na middachs doen gaf de Coninck van Jacqetra den hr. Commandeur met d'ander gevangens over, in handen van den Coninck van Bantam, aen Lackmoy, die lietse stracx los binden en 's avonts, doen sont de Hr. Commandeur een brief binnen het fort, dat sy des nachts na Bantam toegevoert souden worden naer den Coninck, dat hy ons begeert te hebben en den hr. Commandeur, die schreef dat wy niet weder met den Engelschen generl. in accoort treden souden, aleer hy schreef hoe dat hy het met den Coninck van Bantam claeren soude connen.

Adij 2 dito, op een saterdach, doen waeren de Engelschen ende Javanen tweedrachtich tegen malcander en den Engelschen generl. begeerde syn geschut weder van lant te halen en de Javanen woude het geschut niet volgen laeten, dat sy groote questie met malcanderen hadden en tegen den avont doen quam daer een Engelsche capiteyn by ons fort en riep tegen onsen capiteyn „ dat wy goede „ wacht houden souden, sy souden te nacht haer geschut van lant „ haelen, of de Javanen tegen ons volck opstaen woude, omdat wy „ het geschut haelen willen, soude ons volck wel onder U fort coomen moogen om haer te bevryden,“ doen seyde onsen capiteyn: „ Ja, laetse het geschut haelen van lant, willen de Javaenen tegen „ haer opstaen laetse onder ons fort coomen, wy sullen se bevryden „ van de Javanen,“ en sy haelden op dien nacht vyf stucken, soo het volck des anderen daechs tegen ons seyde.

Adij 3 dito, op een sondach 's morgens vroeck, doen begonnen wy weder eert in het groote pachuys te draegen om schootvry te maken, wy wisten niet hoe dat wy het hebben souden, wy saten tussen twee stoelen in de as; wy gaven het Godt op, in syn genade-

lycke handen, soo het synen liefsten wil is, soo sal het geschien en de Engelschen riepen ons toe, dat wy goede wacht souden houden en wesen op onse hoede, men mochte op de Javanen niet betrouwen.

Adij 4 dito, op een Maendach des namiddachs met den zeewint, doen quam een prau van Bantam en brocht eenen brief in het fort.

Adij 5 dito, op een Dynsdach 's avonts, doen quamen binnen het fort twee Engelsche coopluyden, om met Sr. Raey en den Capiteyn te spreken of sy noch haer woort houden wouden van het accoort, dat sy met den Generael gemaect hadden, doen seyde de Capiteyn of de Generl. ons wel vry gheleyt gheven conde, om aen haer boort te comen; de coopluyden seyden, van haer best te sullen doen aen den Coninck van Jacetra, om ons vry aen haer boort te crygen, maer de Capiteyn hoorde sooveel aen haer woorden, dat sy ons niet bevryden conden, dat sy vreesden voor den Coninck van Bantam, dat sy daer tegen opstaen, (niet) dorsten, en die coopluyden seyden, staen wy tegen den Coninck van Bantam op, dan soude de Coninck te Bantam ons volck aentasten en plunderen onse logie, daer leit onse schat in, en de Engelsche coopluyden hadden geerne strack antwoord gehadt, van hetgeen dat sy ghevraecht hadden, doen seyde de Capiteyn, dat hy haer morgen bescheyt seggen soude, sy mosten haer te nacht daer wat op beraden.

Adij 6 dito, op een Woensdach, 'smorgens, doën was den brede raet vergadert, doen worde het beslooten, by den vollen raet, dat bescheyt van Bantam verwachten souden, en treden niet met den Engelschen Genrl. in accoort, want sy conden ons niet bevryden, van den Coninck van Bantam's volck om nyt te vaeren, naer de schepen toe en tegen den middach, doen sont de Capiteyn bescheyt aen de Engelsche coopluyden hoe dat wy beraden waren.

Adij 7 dito, op een Donderdach, na den middach met den zeewint, doen quam de Sammendaer (Sjahbandaar) ghenaemt Lackmoy van Bantam met wel 52 prauwen en met vier joncken te Jacatra op de rede en brochten dry Hollanders mede, den eenen was den oppercoopman van den Swarten Leeuw, ghenaemt Hendrick Janssen met Jacques Cortele en met Direk Jemming en sy quamen strack aen lant en brochten brieven mede van den Coninck van Bantam, den inhoud was, soo ick hoore seggen: off wy het fort opgeven

wouden in 's Conineckx handen, behoudens het volck haer lyf en goet, met haer volle gheweer uyt het fort trecken souden en de helft van het Company's goet met de grove stucken voor den Conineck en de ander helft van het goet voor de Company en dat de Conineck ons vier sjoncken geven woude, daer met die prauwen gecoomen waeren, daer mochten wy mede vaeren, waer dat het ons lusten en geliefden, oft wouden wy te Bantam op de rede coomen en blyven daer leggen, soo lange onse schepen quamen, het was wel ¹.

Adij 8 dito, op een Vrydach 'smorgens, doen wert de raet vergadert, doen worde het besloten by den vollen raet, dat wy met den Conineck van Bantam in accoort treden souden en Sr. Hendrick Janssen, die soude met den Conineck van Bantam accorderen en houden hem wat strack om veel goet te behouden, als het mogelyck waer, want wy mosten van twee quaden een goet kiezen en stellen onse hoop en troost op den Almachtigen Godt, die can ons helpen als het syn wil is en ons salich, amen.

Adij 9 dito, op een Saterdach, doen voer Sr. Hendrick Janssen met Dirck Jemming met een prau weder naer Bantam, om met den Conineck in accoort te treden en Jacques Cortele, die bleef by ons in 't fort, omdat hy een seere hant hadde.

10, 11 en 12. (Op deze dagen zijn slechts enkele bijzonderheden, zonder belang, opgeteekend).

Adij 14 dito, op een Donderdach namiddach, met de seewint, doen quamen een deel (prauwen) met volck van Bantam te Jaquatra, wat het beduyt dat is Godt bekend, 's avonts doen het gebet ghedaen was, doen seyde Sr. Racy tegen het volck, dat wy morgen souden een bededach houden, dat elck hem daer naer voegen soude om boven in de predicatie te comen, om Godt Almachtich aen te bidden, om een goede uytcomste, wy wisten niet hoe dat wy het hebben souden, met die Javanen en met die Engelschen, sy houden beydegaer om ons, gelyck een haey om een krenge, maer Godt die versach het, dat sy beydegaer, daer niet van cregen.

Adij 15 dito, op een Vrydach, smorgens vroeck, doen worden

¹ In dit journaal wordt geen melding gemaakt van een oploop of eene muiterij van het garnizoen, dat, blijkens Resolutie, dd. 7 Febr. 1619 van den breedten raad, op dezen dag binnen het Nederl. fort zou hebben plaats gehad en waarvan de oorzaak zou zijn geweest, dat het garnizoen verlangde, dat men zich aan de Engelschen zou overgeven en niet aan Javanen.

de clocken geluyt, om in het morgengebete te coomen, dat wy den Almachtigen Godt loven en bidden soudē, om een goede uytecomste, soo ver als 't Syn lieve wil is en ons salich is, en omtrent negen uren, doen worden een predicatie gedaen en tegen den middach, doen quam daer een Japonder, die by de Engelschen diende, by ons tort, en riep tegen onse Japonders op haer spraeck, dat wy ons claer maken soudē en wesen wel op onse hoede, dat die Coninck van Jacatra syn volck claer maecte om strax te stormen, soo sy anders niet en wisten, maer de Javanen waeren strax self tegen malcanderen tweedrachtich, die van Bantam en die van Jacatra en namiddaechs, doen worden weer een predicatie gedaen en 's avonts voor den eeten, doen worden het avontghebet ghedaen en wy soudē wat bancken (banketten), om ons avontmael te doen worden die twee slavinnen met Anselien en Speranty mede te eeten gehaelt en sy setten de vrouwen aen het hooge ent van de tafel en onthaelden se seer wel, doen die ondercoopluyden met de assistenten gebant hadden, gingen sy van de tafel en daer bleven aen de tafel sitten Ray, met den Capitein en den Domine, Evert Hermans, met den Luytenant en vaendrich by de vrouwen en waeren vrolyck en blyde en droncken den Spaenschen wyn en speelden moy weder met die vrouwen, en songen: „Tabe, tabe, signora! moeda baiw „bantel ticker betta mau rassa! ¹” maer dat den Domine over dach gepreect hadde, dat was haer al vergeten, sy hadden al te veel te doen met die schone vrouwen; maer men dacht niet om Godt aen te bidden om een goede uytecomst te crygen; dat spel duerde tot een ofte twee uren toe, in den nacht, doen ginck elck naer de koy toe en die drie vrouwen sliepen boven, en den vaendrich brocht Speranty 'thuys en speelde met Speranty een kunstjen in haer huys, dat daer waerachtige luyden waeren, die dat ghehoort en gesien hadden, dat het ons verwondert, dat Godt ons niet en plaegde, omdat daer sulcken overspel van onse overicheyt geschiede, nade-mael, dat wy in sulcken beleyden fort laegen, daer was Raey inventeur van de saken, dit duerde alle avonden met die vrouwen te domineren, soo lange totdat sy heyeken (?) waren, want Ray was doen sulcken grooten meester in zynen sin, omdat hy by provisy

¹ Tabe, tabe, signora moeda; bawa bantal tiekar bejta mau rāsa!

Commandeur was en ginck alle dagen met een gouden keten, om synen hals, brageren en waer dat hem over dag wat in den wech was, dan begon hy strack op het volck qualyck te spreekken en maecte daer honden van, met veel andere smadelycke woorden, als hy tegen het volck sprack, dat zy niet gewent waeren, sulcken quade woorden te hooren by den Hr. Generls. tyden, doen hy noch te Jacatra was, daer sy eenen helen dach stonden en wrochten en 's avonts, als boven de maeltyt gedaen was, dan most hy tegen den eenen of den anderen kyven tot smytens toe, off hy most met die vrouwen vroolyck wesen, hy conde syn rust niet houden, en de Javanen van Jacatra en de Javanen van Bantam hadden dien heelen nacht sulcken spul met malcanderen op die groote bassar, of sy malcander vermoort hadden, sulcken geeryt en geraes was daer van vrouwen en kinderen, wy wisten niet wat het beduydé, dat sy (soo) seer raesden en ereten.

Adij 16 dito op een saterdach, doen hoorden wy seggen, dat die van Bantam, hadden den Conineck van Jaccatra, nyt syn ryck gestooten en de Conineck worde strack wechgevoert en moest syn lant verlaten en die van Bantam besaten syn ryck, doen liet die Sam-mandaer de Javanen en de Chineesen met alderley goet voor onse poort te coop coomen.

Adij 20 dito, op een woensdach, doen sat de luytenant met een deel anderen in syn camer en droncken en hadden die moye vrouwen by haer, soo als Speranty met haer quartier en waren vrolyck en maecten die vrouwen soo droncken, dat sy in 't schoel lagen en sliepen. Zy conden arak en spaenschen wyn genoegh crygen om te domineren, maer de siecken conde Ray wel weygeren, want men conen allegader soo mooy niet praten en hangen die huich naer den wint, als sy wel deden, daerom worden een deel niet geacht in Raey's sin en de luitenant dede op eenen avont de ronde en quam by het lantpoortjen en de schiltwacht riep, Hola! die luytenant seyde: Ronde! doen quam die corporael voor den dach, doen seyde de luytenant tegen den corporael, comt beneden, ick sal U het woort gheven, ick soude my vermoeyen, dat ick die trappen opliep, maer hy vermoeyde hem niet, met die vrouwen te domineren en drincken met haer den Spaenschen wyn en wesen vrolyck.

Adij 21 dito, op een donderdach, doen sette de capiteyn het volck

te werck om eert in 't noortwesterpunt te dragen

Adij 22 dito, op een vrydach s'achtermiddaechs met die seewint, doen quaemen daer een deel prauwen van Bantam te Jacatra en brochten eenen brief van den Conineck van Bantam, wat den inhoud van den brief was en weet ick niet.

Adij 23 dito, op een saterdach 's morgens ontrent thien uren, doen soude daer een Japonner gheharquebuseert worden, omdat hy op schiltwacht gheslapen hadde en worde van de capiteyn van de Japonders verbeden, doen worden dese dry vrouwen die boven geslapen hadden elck aen eenen man ghegeven, doen sy lange ghenoech daermede gespeelt hadden.

Adij 24 dito, op een sondach 's morgens, doen die predicatie ghe-daen was, doen trouden daer thien persoonen, daervan waeren ses duitsen, die trouden met swarte vrouwen en d'ander vier waeren swarte persoonen met malcander, daer waeren ses swarte vrouwen die gedoopt worden met één duitsman, doen worde een groot feest ghehouden en songen en sprongen, gelyek oft wy in een boeren kermis waeren

Adij 25 dito, op een maendach 's morgens vroeck, doen quam Sr. Hendrick Janssen met Sr. van Uffelen met Direk Jemming met prauwen van Bantam te Jacatra en brachten eenen brief van den Conineck dat sy al veraccordeert waeren met die goederen, maer die Conineck conde ons niet bevryden van de Engelschen, en die cooplyden te Bantam, die hadden den Engelschen generael d'ander helft van company's goet al geboden, dat hy ons volck vry varen laeten soude; de Engelsche generael begeerde dat niet te doen en de Engelsche generael liet al haer goet te Bantam uyt de logie haelen te scheep. In den brief van den Conineck, daer stont in geschreven, soo ons geseyt worde, als dat de Conineck van Bantam het fort opeysste en soude ons het halve company's goet houden laten, en d'ander helft van 't company's goet met die groove stucken, die souden voor den Conineck wesen, en hy soude ons met cleyne prauwen te Bantam haelen, hy conde ons niet bevryen van de Engelschen en de Engelschen seyden, als wy met cleyne prauwen naer Bantam voeren, dat sy daer met haer boot op passen souden en tasten ons aan; ofte de Conineck woude ons wel te Jacatra blyven laten wonen, dan mosten wy de vier punten afbreken en de Conineck soude onse stucken met

die mosketten te Bantam haelen; en die Sammandaer met noch een groot meester met haer volck, souden by ons woonen, om ons te beschermen van de Engelschen en wy souden anders niet hebben dan ons sytgeweer. Ende s'avonts worde weder bruyloft ghehouden en droncken den Spaenschen wyn met die vrouwen en waeren vrolyck en blyde, elck had eene vrou aen syn syde en lieten fielen sorgen.

Adij 26 dito, op een dynsdach 's morgens, doen worde den raet vergadert, doen worden het beslooten by den vollen raet, om het fort te houden en vechten tot den jongsten man toe, als de Coninck van Bantam ons niet bevryden kan van de Engelschen, daerom was het best, dat wy het fort hielden en setten onse hoop en troost op Godt Almachtich, soo syn lieve wil is, soo sal het geschien; doen dorsten Sr. Hendrick Janssen met Sr. van Uffelen met Dirck Jemings niet weder naer Bantam varen by den Coninck en sy bleven alle dry by ons in 't fort en den Coninck sonden sy eenen brief met een schenkagie, doen hadden wy groote sorge, dat de Coninck om den hals brengen soude, die te Bantam in de logie waeren; daer waren wel 70 duitsen, die te Bantam van de Engelsche schepen wech geloopen waeren, het was volck van den swarten Leeuw, die de Engelschen ghenoomen hadden.

Looft Godt, den 3^{en} Martij a^o. 1619. —

Adij 3 dito, op een sondach 's achtermiddaechs, met den seewint quamen een deel prauwen van Bantam en brochten ons een brief van den Coninck. Den inhoud van den brief was, soo ick hoorde seggen, dat de Coninck begeerde, die dry duytsen, te Bantam wederom te hebben, die hy te Jacatra gesonden hadde, om het fort op te eyschen, en sy wouden niet weder naer Bantam toe en doen sagen wy twee seylen by de eylanden coomen, niet wetende wat het voor scheepen waeren, s'avonts ontrent te negen uren, doen quam het eene schip te Jacatra op de rede ende quamen strack, met het boot aen lant, doen waeren het Hollantsche schepen, quamen van Jamby en waeren geladen met peper en het eene was het jacht den Tyger, en het ander was de prys van de Duyvell van Delff, die was soo leek, dat het volck hem pas boven waeter houden conden met pompen.

Adij 4 dito, op een maendach, 's achtermiddaechs met den zee-wint, doen quam het jacht den Tyger op de rede en de prys seyl-

den met hooch water tegen strant aen, soo hooch op als sy seylen condon, om het goet te bergen en ontrent middernacht met den lantlycken wint, doen ginck het jacht den Tyger 't seil om van de rede van Jaccatra na Ambon te seylen, om den Hr. generl. advys te brengen, hoe dat wy het fort noch behouden hebben, daer mogen wy Godt de Heere voor dancken, dat hy ons tot hier toe bewaert heeft.

Adij 12 dito, op een Dynsdach 's morgens, doen dede die Capitein het volck vergaderen, doen worden het volck eenen brief voorgelesen, dat onse overicheyt het fort met alle vier punten eenen naem gaven, gelyck alle fortten in Indie hebben en het fort worde genaemt Batavia, soo placht Holland by ouden tyden genaempt te worden, en de cat worde genoemt, Westvrieslandt, en het noordwesten punt aen de rivier, worde ghenoeemt Hollandia oft Hollant, ende het zee-punt worde genoemt Seelandia oft Zeelant en het ooster-lantpunt, worden ghenaeamt Geldria, oft Gelderlant en daer worden op elk punt een nieuwe vlagge geset en een schoot geschoten en Raey liet alle officiers des middaechs ten eeten haelen en sy bedroncken met maleander het fort Batavia.

Adij 23 dito, op een Saterdach, doen cregen wy een brief van Bantam, als dat onse vier schepen in de straet van Sunda beset waren, van ses Engelsche scheepen en onse vier scheepen hebben daer louter doorgeslagen en 's achtermiddachs met de seewint doen quamen te Jacatra op de ree seven Engelsche schepen.

Looft Godt, den eersten Aprill, 1619.

Adij 1 dito, op een Paas-Maendach 's achtermiddachs, doen worden boven op de sael een spul gespuelt van den Coninck van Deenmarken en van den Coninck van Sweden en 's avonts doen liet Ray dese speelders boven ten eeten haelen en die vrouwen met haere mans, die sy uitgchylyckt hadden met Speranty mede, die moesten daer oock weesen en waren vrolyck en omtrent middernacht, doen worden die swarten met haer vrouwen oock ontbooden booven en lieten die swarten speelen op bomba, de fluyten en scharmeyen, gelyck of wy in een boerenkermis waren, maer juist waren wy in een belegert fort en maecten die mans droneken en domineerden met die vrouwen, maer het ginck daer toe, dat ons verwondert, dat Godt ons niet en plaechde van het overspel, dat daer van onse overicheyt gedaen worden, sy verdomineerden soo den arack, dat de maets al

te samen daerom lyden mosten en saegen geen rantsoen van arack; maer daer de harder dwaelt, daer dwalen de schapen!

Adij 3 dito, op een Woensdach, s'achtermiddaechs met die see-wint, (kwam) die Sammandaer, Lackmoij, met een deel prauwen met volck te Jacatra en hadden een assistent van Bantam, van ons volck, die brocht een deel brieven mede, maer hy mocht self in 't fort by ons niet coomen, van den Sammandaer een swarten jongen quam, die te Bantam bottelier was, die brocht de brieven binnen het fort, den inhoud hoorde ick niet wat het was.

Adij 9 dito, op een Dynsdach 's middachs, doen trock de luytenant met de vaendrich over de rivier met 35 mosschettiers en met een deel swarten, om die twee bateryen in brant te steken, doen sy over de rivier waeren, doen waerschouden sy het volck, die in de bateryen waeren, dat sy met haer goetjen wech gaen souden, wy willen de bateryen in brant steken, die de Engelschen gemaect hebben en dat volck namen haer goetjen en gingen wech, doen staken ons volck die twee bateryen aen brant, sonder een schoot te schieten, doen quam ons volck wederom in het fort en staken de vredee vlach op en s'achtermiddaechs, omtrent twee uren, doen trock ons volck wederom uyt en namen de vredee vlach in, na des rycken Chineeshuys om de twee bateryen aen brant te steken, daer waerschouden sy het volck oock, dat sy met haer goetjen wech gaen souden, wy wouden die twee bateryen aen brant steken, daer was die oude Graef in de batterien met omtrent 30 man met spiessen, maer sy hadden geen roers, nochtans wouden sy daer niet uytgaen, doen schooten ons volck met mosschetten op die bateryen, maer die Javanen stonden louter vast, sy wouden daer niet wycken, soolang, dat der vier oft vyf nederstorten; doen namen sy de wyck en voeren over de rivier; maer het hielt hard genoegh, hadden de Javanen mede roers ghehad, het soude te beduchten gestaen hebben, dat ons volck die batterien niet aen brant geeregen souden hebben, doen ons volck de Javanen op de vlucht hadden, doen stak ons volck de bateryen aen brant en daer worden aen beyde syden niet één schot geschoten met grove stücken; daer was een van ons volck in syn slincker borst met een spies gesteken van de Javanen, daer waeren noch een deel van ons volck gequetst, die hadden selfs in de voetangels ghelooopen; doen die twee bateryen verbrant waeren,

doen quam ons volck met twee Javaensche hoofden binnen het fort en lieten weder de vrede-vlagge waeyen.

Adij 10 dito, op een Woensdach 's morgens, doen quam Lachmoys soon, met noch twee Javanen, in 't fort en seyden, dat ons volck vier van Gravens volck doot geschooten hadden, met 12 gequetsten en met een Javaen van Bantam doot en ons volck had den Graef self op syn borst geschooten, maer het was niet deur gegaen, hy hadde noch een schoot in syn cuyt geereegen, doen hy al in de rivier was om over te gaen swemmen, dat was oock niet doorgegaen en doen sont de raet Pieter Francen met eenen brief naer Lackmoy toe, en hielden synen soon in, doen Lackmoy den inhoud verstaen hadde, doen ontboot Lackmoy dat volck, die over de rivier en de batteryen geweest hadden en vraechden haer, of het waer was, dat de Hollanders haer gewaerschout hadden; sy seyden: Ja; doen liet Lackmoy weder een witte vlagge op de muer steken of setten, doen was het vrede.

Adij 17 dito, op een Woensdach 's morgens vroeck, doen worden die timmerlyuden met een deel musquettiers en een deel swarten over de rivier gesonden, om een deel boomen om te houwen en doen quam het voor den dach, dat daer dry vrouwen waeren, die nieus getrouwt waeren, die souden haer eygen mans vergeven hebben, doen worden die vrouwen boven ontbooden en worden verhoort, doen seyden sy het recht nyt, dat sy in 't sin hadden, haer mans te vergeven, en dat sy het goet van een Javaensche vrou gecoect hadden, daer sy het mede gedaen souden hebben, doen worden sy vastgeset.

Adij 22 dito, op een Maendach, s'achtermiddachs met die see-wint, doen sagen wy een seyl, niet wetende wat het voor een seyl was, doen het hende by quam, doen was het een sjonck, die liet een Prinse vlagge waeyen en setten het op die reede van Jacatra en doen voer Evert Hermans met een prau aen boort, doen was het een sjonck, die van Jamby quam en was geladen met Company's peper, en daer was een ondercoopman in, genaemt Piet Haein, en 's avonts doen voer onse sloep met volck nae boort toe en haelden die peper aen lañt.

Looft Godt, den 5^{den} Majjus, 1619.

Adij 5 dito. (Niets belangrijks.)

Adij 8 dito, op een Woensdach, s'achtermiddachs met die see-wint, doen quam een prau van Bantam, daer was de bottelier van Bantam in en brocht een brief binnen het fort met een deel Chi-neesche hamkjens met ander barbarren ¹.

Adij 10 dito, op een Vrydach s'achtermiddachs, doen quam daer een prau met Duitsen de mont van de revier in, niet wetende wat het voor Duitsen off Engelschen waeren, doen die prau hende by was, doen sagen wy, dat daerin de prau sat, Sr. Carpentier met Sr. Sarens en quamen strack binnen het fort en sy quamen met het fregat Zeylon van Ambon vooruyt seylen en seyden, dat die vloot scheepen haest coomen soude, doen waeren wy al te samen verblyt en verwachtten de comst van den Hr. Generael.

Adij 11 dito, op een Saterdag s'morgens vroeck, voor daech, voer de sloep met volck naer de eylanden toe, daer lach het fregat Zeylon geset en haelden een deel gevangens en s'achtermiddaechs, doen quam die sloep wederom en brochten seven Javanen, die het fregat Zeylon met een sjonck gecregen hadde.

XXXII. EENIGE BRIEVEN VAN PIETER VAN DEN BROECK, DOOR
HEM, TERWIJL HIJ GEVANGEN WAS BIJ DE JAVANEN,
AAN DE OVERHEDEN VAN HET FORT
JAKATRA, GESCHREVEN.

1. Sr. Pieter van Raeij, Capiteyn, Jan van Broechum (v. Gorcum?) alsoo ick nu een ghevangen en deerlick ghebonden man ben, doet de Coninck my dit briefgen aen Ul. schrijven, alleenlyck om U advys te weten off ghy nu noch vechten wilt oft peys maecken, op welck antwoordt cont ghy wel deneken, wat aenstaende is, en bhegint Ghyl. niet eerst. Godt geve ons wat salich is. Amen. Schryft strack antwoordt wat ghy geresolveert syt.

Was onderteykent s. d. UE. Vruunt,
P. v. BROUCKE.

2. Sr. van Ray. Ul. versouct myn advys te weten met wat middelen men ons verlossinge soude connen verwerven, dunet my

¹ Barang-barang, ververschingen of goedereu van allerlei aard.

onredelyck te wesen, alsoo ghevangen ben en al wel ¹ beloven, datter in de loghie (is?). Daerom bidde Ul. met malcander een presentatie te doen op stuck van haeren eys, versoucken 10,000 R. van achten met 2 stucken en haer toebehooren, Ul. cont laten weten wat van sinne zyt, om haer toe te legghen, dan soud' er een ghoeden peys ghetroffen wesen; begheert oock dat Ul. altsaemen onderteycken sult, soe gou den heer president compt, dat wy alsdan sullen vertrecken, begheert my daerom tot onderpant, waer in 't minste niet teghen hebben, by sooverre het den raet soo ghoet vint. Voorwaer moeten een cleyn (verlies?) nu niet aensien, want de Engelsens sullen anders 40 stucken aen lant brenghen en beloven ons plat te schieten, oock is den Fransman al by de Enghelsen vry, die al onse retreiten haer openbaert, van ons cruyt, water haelen en ons tegenweer. Bidde Ul. hierop antwoord te gheven met tgeene Ul. van sin syt, om tot onse verlossinge en den vrede te gheven.

Syt mede, sooveel hebt van de stucken, mocht die wel houden en gheven hen sooveel ghelts meer.

Hiermede enz., 26 January ad. 1619.

(Was ondert.)

Ul. Vrunden,

P. v. BROECKE.

Op d'opschrift stondt: Schrift doch dadelyck antwoord op desen brief, want d'Engelsens wederom pitsiaren.

3. Eersame Voorsienighe, enz.

My is op staende voet een missive van Sr. Raey gheteykent, ter hant gecomen, alwaer in ghementioneert stont, dat op ghisteren een brief van den Conineck in Chinesische spraeck ontfanghen hadde, waer op een nieu weder 5000 R^a. van 8 is eysschende en niet en weten waervoor. Ul. sal ghelieven te weten, dat den voors. brief niet van den Conineck comt, maer van den Panghoran Padidjaram met den Tommogon van Bantam, die geerne, soo gou verstaen hadde, wat Ul. van sin (waert) voor onse verlossinge en (om) een groot edelmans vrienden, die ghebleven is, te contenteren, wilde gheven, souden den Coning dan daertoe te verwilligen sien, om wederom een vrede te maecken; met hem en die van Bantam, dat by haer allen sal onderteyckent worden.

¹ In de kopij, welke op het Rijks-archief bewaard wordt, staat *wel*, uit den zin blijkt, dat het *wil* moet zijn. Ook de brief n°. 3 draagt de blijken, van niet naauwkeurig in het kopijboek te zijn overgebracht.

Dit stuck dient in alle manieren by de hant genomen te werden, want d'Engelssen alle daeghe geweldigch met ghiften en ghaven by den Coninck aenhouden, om het fort met ghewelt van schut onder de voet te schieten en beloven hem dan de helft van 't goet en plunderagie te geven.

Ick en twyfel niet, soo de Heeren een redelicken penninck booden ofte soude alles ten beste en proffyt van de Comp^{ie}. wesen om veel ghewichtige redenen, die hier niet derve allegieren. Nu, dat de vrienden bieden en met malcanderen ghoetvinden, sal ick mede onderteykenen en haer van de penningen, soo geen suffisante redenen weet te gheven, als by Ul. coome, ontslaen.

De Heeren sullen den Panghoran Padidjaram syn meningh wel verstaen, te weten: dat Ul. al te samen verbinden sult, met een onderteykeninghe, van met de eerste schepen te vertrecken, met alle de coopmanschap en tgeen Ul. sal ghelieven. Ten anderen sooveel gelts als de Heeren sullen gheraden vinden tot ons rantzoen en te contenteren de vrienden van den grooten edelman, die in de voorghaende oorloghe gebleven is en de nieuwe vrientschap.

T'is wel dat voor desen een contract met den Coning ghemaect hebbe, dat alle saecken vergeten en vergheven souden zyn, dan door het gestadich aenhouden en groote giften van de Engelschen, die hem op eergisteren 2000 Realen gegeven hebben, alsmede het cryten van de vrienden van den Edelman, heeft haer dit exploit wederom doen beghinnen, dan vermits het contract nu met raet en daet van die van Bantam sal geschieden, mitsgaeders haer onderteykeninghe, *hebbe ick, omme de waerheyt te seggen daer niet teghen, dat weder een seker penningh vereert wort*, want soo gou wy weten wat Ul. van meninghe syt te gheven, sal Lackmoy selven in persoon naer Bantam vertrecken en den Coninck den vrede aldaer verwittigen. Ick hebbe verstaen, dat onse 2 schepen uijt vaderlant noch omtrent Bantam houden, die den Pangoran van Bantam sal hier senden onder syn gheleyde, alsoo hy d'Engelssen, daertoe sal dwinghen omdat sy een rycke godon ¹ tot Bantam hebben en hem syn versouck ghewillich sullen toestaen, die oock met desen vrede soude connen gesalveert worden, want Lackmoy naer

¹ Gědong, factory, pakhuis.

dese pitsiaringe in der yl naer Bantham gaet, om de Coninck van Bantham een pas van de Engelssen te laten eyssen, dat onse schepen tot Bantham noch hier, niet sullen beleydigen, alsoo dese plaets mede onder die van Bantham sorteert, hier synde een pas van den Engelssen Generael nemen om te moghen vertrecken, dat hun sal ghelieven.

Voorwaer twyffel niet off Ul. sal haer nu een stuck gelts toe legghen, dat ick niet soude consenteren, ten waer myns bedunckens de Comp^{ie}. veel daeraen gelegen waer; 't gelt, dat Ul. haer toeleit, sal ick in verwilligen, vermits nu gheen vrees hebbe, daer bedroch in is ende bereyt om te onderteyckenen en UE. daarvan te ontlasten. Als vooren soo gheen suffisante reden weet te geven, sal een gewenste saecke syn, soo den peys wederom connen treffen, alsoo nu ghelt in desen staet dient aengesien, Lackmoy verwacht goede antwoort, alsoo datelick naer Bantham om 't selve stuck soude vertrecken, dat de vrienden op het allerhoochste recommanderen. D'Engelsen loopen en vloucken gheweldich en verwachten maer d'uytspraeck van den Coninq, dat die van Bantham alleen teghen houde. Hiermede, Eersame enz., beveel Ul. altsaemen in de bescherminghe des Allerhoochsten en onse verlossinghe met een goeden peys, om de bloetstorting van veel sielen te conserveren. Aldus ghedaen den 28 January a. 1619 in Jaetra.

Wat duncken de Heeren van 3 a 4000 R. alsoo daer veel aen ghelegen is, als Ul. wel mondelinghe zal connen verwittighen. Den Panghoran Padidiaram versouckt 6 of 8 goulangs, die Ul. ghelieft te senden op myn reeckening.

(Was onderteykent)

U E. gunstige Vrunden,

PIET^r. V. BROECKE.

HENRICUS DE HAEN.

Medicus.

4 (5). Ick ben gisteren avont ¹ by den Coninck ontboden gheweest, die my heeft doen schryven, dat daetelick antwoort begheert,

¹ Uit deze uitdrukking maak ik op, dat dit briefje, hoewel zonder dagteekening, van den 29 Januarij is. Uit het journaal hiervoren, onder n°. XXXI gedrukt, blijkt, dat de brief n°. 5 in het fort is aangekomen vóór n°. 4, maar door de overschrijvers in bovenstaande volgorde in het kopijboek van ingekomen brieven is gesteld. Vergelijk hiermede Hoofdstuk III hierboven.

off ghy hem tfort en al het ghoet over wilt gheven en U in syn handen betrouwen off met een prau naer Bantham vaeren, daerop staende voet antwoord op bhegeert, of zal sien 't fort met geweld in te cryghen, en dan niemant laeten leven, maer vermoorden. Hier dient nu gheen lang vertreck op, want hebt hem lang ghenouch met praetgens ghehouden ende sult datelick syn gramschap vernemen. D'Engelsen porren hem hiertoe.

Door last van den Coninck.

(Was onderteykent,)

UE. ellendigen gevangene Vriend,
PIETER VAN DEN BROECK.

5 (4). Hoewel ick voor my ghenoomen hadde, niet meer aen Ul. te schryven, vermits noyt gheen volcomen antwoord conde becomeen, ben ick op ghisteren avont, wesende d'eerste mael dat in de locht geghaen hebbe, tsedert myn gevanckenis tot des Conincks vader ontboden gheweest, die my seyde, verwondert was altyt geen antwoord en geen recht bescheet op zyn of des Coninckx brieven conde vernemen, die my dede schryven, dat de 5000 R. waren tot onse verlossinge, mitsgaders het repareren van Coninckx huizen en de weduwen te contenteren, in den voorghaenden oorlogh. T'hadde wel te wensen gheweest, de vrienden al over 2, 3 dagen iets voor ons rantsoen gheboden hadden, om veel ghewichtige oorsaecken, die niet derve allegieren, vermits Ul. myn schryven niet en verstaet, dan zult de punten noch wel ghewaer werden.

De Coninck soude wel willen, mits desen Ul. volcomen resolutie te weten, wat ghy voor ons rantsoen voor de ander bovenghemelde punten, alsmede den stilstandt van wapenen tot de comst van onse schepen, dat het principaelste stuck wel is, wilt gheven. Ul. hoorden te accorderen. Dit zal voor deesen de leste wesen, die..... aen Ul. sal moghen schryven. Soo den oorloch weder voortgaet, verdraecht doch 18 oft 20 schooten uyt de stadt, eer Ul. wederomme schiet. Hiermede verwacht goet antwoord ende beveele Ul. altsaemen een beter uytecompste, als wy alle uren verwachtende syn. Den 29 January a^o. 1619.

Was onderteykent, door last van den Coninck,

UE. Vruut,

P. v. BROECKE.

XXXIII. DE GOUVERNEUR GENERAEL JAN PIETERSZ. COEN AAN
DE BEWINDHEBBERS DER GENER. OOST-IND. COMP.

(HEEREN XVII.)

(Deze brief is reeds voor een groot gedeelte opgenomen in het werk van den heer van der Chijs: „de Nederlanders te Jakatra”. De heer van der Chijs zag echter den oorspronkelijken brief niet en erkent zelf dat het afschrift, dat hij in handen had, de blijken droeg van niet met bijzondere zorg te zijn vervaardigd. Om die reden en omdat dit hoogstbelangrijke stuk in deze verzameling niet mag ontbreken, kwam ik tot het besluit om den brief hieronder, naar den oorspronkelijken tekst te doen afdrukken. Voor het eerste gedeelte van den brief, waarin Coen verslag geeft van zijne ver- rigtingen in de Molukken, na zijn vertrek van Jakatra tot aan zijne terugkomst voor de kust van Java, bepaal ik mij tot de mededeeling der gelijktijdige marginalia, zooals die op den brief gevonden worden. Daardoor ontstaat er eene schakel, welke dezen brief verbindt aan dien van 14 Januarij 1619, N°. XXIX hierboven.)

In het fort Jakatra, dd. 5 Aug. 1619.

(Gen. Coen vertrocken synde van Jacatra, sendt diverse schepen om verversching naer verscheyden quartieren en op 16 January 1619 het schip Delft nae 't Patria. — Arriveert op 4 Febr. in Amboyna met 4 schepen. — Advisen uyt Banda door tjacht Neptunus. — Rafrachissement van volck nae Banda gesonden met den Engel. — Amboina in rust gebracht met alle d'omliggende plaetsen. — Beschryving van Hottomoury, twelck naer vyff stormen genomen wort ende geraseert. — . . . Armade in Amboina van 35 corcorren en 3500 man tot devotie van de Nederl. Compie. — Visiten aen d'omliggende plaetsen. — D'inwoonders van d'eylanden Bonoö en Assa- houdie in gratie genomen onder conditien, alsoock die van Manipa en Kelangh. — Reputatie voor de Comp., midts het veroveren van Hottomoury, doet de quaetwil- ligen vreesen. — 376,568 ƒ nagelen van Amboyna. — Veel vreemde joncken in Bonro ende Belaö, sal verhindert worden 't wechvoeren van naghelen, noten en foelic aen de vreenden. — Huys in 't casteel Amboyna wederom opgebout — Joncke van Bantam in Loehoe, Combello en Hytoe stroyt uyt, dat een generale ligue tegen de Nederl. Comp. is gemaect. — Engelsche vlote in Amboyna verwacht; doch niet gecomen. — Twee prauwen expres uyt Amboina nae de Moluques geson- den. — Genl. Coen vaert naer Maluco met 't schip de Trouw. — Rendez-vous voor de Generale Nederl. vlote, omtrent Madura vastgesteld. — Genl. Coen arriveert in Bachian. — Advisen uyt Maluco. — Genl. Reael en Adm. vdr. Hagen in Bachian by den Genl. Coen. — Arriveren te samen in Amboina. — 18,217 ƒ nagelen uyt de Moluques. Groot gewas van nagelen. — Noffaquia (door ongeluk) verbrandt met 30 Bahar nagelen van de Comp., 't welck verhindert de pluck van de nagelen op Macquian. — Ternate en Tydore in oorloch. — Spaignarden en Tydorezen meesters

van de zee. — Sagu gebreeckt onder de Ternatzenen. — Fort by de Ternatzenen op Calcamatte gemaect en met 40 Nederl. besedt, (naer het oordeel van Coen) tot verzwackinghe van de macht van de Comp. in Malcye. — Vyff navetten nyt Manilha seggen, dat 5 Nederl. schepen daer waren, tegen dewelcke de vyandt armeert. Jacht de Valck naer Grissée en Jortan. — Coninck van Surrabaya beschonken by d'onse doet haer goet onthael. 170 hoornbeesten nyt Surrabaya gecomen, jacht de Valck in Amboyna verselt. — Jacht Ceylon en Morgensterre arriveren in Amboyna. — Nieuwe raden van Indie. (P. de Carpentier, Arent Martsz., Willem Jansz., Andries Soury, Herman van Speult). — Resolutie tegens d'Engelse armade by allen een geconfirmeert ea aengenomen als noodich en scrupule voor desen van d'onse, om tegen d'Engelsen dadelykheden aen te vangen, is nu wechigenomen. — Devoir by den Genl. Coen gedaen, om verder schade van wegghen d'Engelsen te voorkomen. — Nederl. vlote nyt Manilha ontboden. Jacht de Tyger in Amboina gearriveert, brengt tydinghe van Jacatra. — Jacht Ceylon nae Jacatra vooruytgesonden. — Genl. Coen treckt van Amboina met de vlote van 11 schepen nae den bestelden rendez-vous. — Neptunus en Jagher naer Gressy vooruytgesonden. — Generale vlote loopt nae de Bucherones. — Arent Martsen op den tocht nae Macasser overleden. — Tydingh nyt 't fort Jacatra.)

Siende dat wy met de vloote niet wel voort en costen en door missive, nyt Jacatra geschreven, verstaen hebbende, dat d'overhoofden sonder eenige noot off redenen desperaet off herseloos wese, niet en sòchten dan de plaetse over te geven en haer buyten peryckel te stellen, als UEd. per nevensgaende copie van haere missive sien connen, hebben wy het fregat Ceylon met Pieter de Carpentier en Andries Soury, raden van Indie, den 9^{den} April vooruyt na Jacatra gesonden; (niettegenstaende daer gaerne met de vlote op syn onversients gecomen hadden,) doch door contrarie wint, cost dit fregat mede niet voort geraecken, voor dat een goede wint bequamen, waermede eyntelyck den 10^{den} May tot Jacatra wel aengecomen zyn, ons fort, Gode zy loff, alsdoen in goeden standt vindende; maer hoe schandelyck het daer, na myn vertreck, gegaen is, sal in dese vervolgens verhaelt worden.

Aen de voors. rendez-vous, te weten aen 't westeinde van Madura, by Mallemanseylandt, syn eerst gecomen, te weten: den 2ⁿ Mayo, de schepen 't Wapen van Amsterdam ende de Morgensterre; den 4^{den} dito, de schepen de Trouwe, Gouden Leeuw en Nassauw; 7^{den} dito, de schepen de Sonne, de Zuyder-Eendracht, St. Michiel en tjacht Cleen-Hollandia; 9^{den} dito, de schepen Haerlem, 't Hert en Seewolf, welck naer ons vertreck van Amboina, den 21^{en} April aldaer gecomen en 26^{den} dito van daer weder vertroocken waren, hebben de prys, door Haerlem veroverd, in Amboina gelaten, om met de Tiger

van Xoula en Pangaya, sagu voor de Molluccos te halen; 13 dito, de Neptunus en de Jager, welke langs het Hoogelant door contrarie stroom dus lange getardeert hebben; 14 dito, de schepen den Engel, Hoorn en de Bergerboot, synde te samen 16 schepen en een jacht, dat alreede (Gode zy loff) meer macht is, dan selfs verhoopt hadden byéén te brengen; deshalve resolveerden met de vloote na Bantam en Jacatra te vertrecken, soo haest de schepen zeylreet connen wesen, zonder na den Arendt en den Groenen Leeuw (die noch van Timor te verwachten hebben) te vertoeven. Gelet zynde, wat ordre in 't aentasten van d'Engelsse vloote houden sullen, is goetgevonden, dat de Generael Coen, met de Trouw en de Morgensterre aentasten off aborderen sal, d'eerste admirael van d'Engelsse, wesende de groote Jeems, die 52 stukken geschut op heeft; d'Oude Zonne en de Neptunes, den tweeden admirael, Haerlem en Oudthoorn, d'eerste vice-admirael, de Zuyder Eendracht en Nassouw, den tweeden vice-admirael, de Bergerboot en 't Hert, d'eerste schoutby-nacht; tot een achterhoede en om op de resterende Engelsse schepen te passen, wierden geordonneert, de schepen den Gouden Leeuw, St. Michiel, 't Wapen van Amsterdam en de Zeewolf, mits dat zylieden om d'andre die t'assisteren (des nodich wesende) haer by de wercken, sonder te aborderen, voegen souden; maer anders niet. Ende alsoo in de vloote hadden een cargasoen voor 't Patria dienstich, aldaer waerdich wesende ontrent twintich tonnen gout off *twee millioen guldens*, item 184 m. realen in spetie en 151 m. realen in Japans zilver, is goetgevonden, dat het cargasoen en cappitael tot meerder verseeckeringe en om de minste peryculen te loopen, over voors. vier schepen, die tot achterhoede geordonneert zyn, verdeylen zullen. Soo haest dit gedaen was, hebben wy vooruyt na Japara gesonden, te weten 19 mayo, de schepen de Zuyder-Eendracht, Nassauw, Bergerboot, 't Hert, tjacht Cleen-Hollandia, omme te sien off daer p. avontuyre eenige Engelsse rescontreren sullen en eenige rys becomen connen; met de resterende 12 schepen zyn wy den 21 dito, voor dach, mede van voors. rendez-vous vertrocken; den 22 dito, ankerden by Mandelieque, daer eenighe schepen wat water en ballast gehaelt hebben en den 23^{en} is de geheele vloote voor Japara weder by den andere gecomen; hebben datelyck ontrent 400 mannen tegen den avont gelandt, de plaetse met geweld aen-

getast, vechtenderhandt *ingenomen* en voor de tweede maal verbrant.

De plaetse was vry wat versterckt, daer wierde goede resistentie gedaen; maer de corragie van de Nederlanders heeft die licht overwonnen; één van d'onsen isser doot gebleven, des vyants dooden weten niet seecker, d'onsen seggen 20 a 30, maer nadat naderhandt van seeckere Chinesen verstonden, souden der ontrent 50 off 60 gebleven zyn, 9 javaensche joncken synder verbrandt; rys hebben niet becomen dan ontrent 20 last uyt een Chineesse joncke gecocht en betaelt. Tot Japara comende rescontreerden aldaer het fregat Ceylon, comende weder met advysen van ons fort Jacatra, waerdoor de gelegentheynt verstonden en hoe d'Engelssen met 11 schepen aen Pulo Bessy in de straet Sonda waren leggende, preparatie maeckende, omme van daer te vertrecken en door te gaen, soo haest onse compste met de vloote vernemen souden. Ceylon hebben wy met advysen na Grissi en Succadana vooruyt gesonden en syn den 24 mayo met de voors. 16 schepen en tjacht Cleen-Hollandia na Jacatra vertrocken.

Naer ons vertreck van Jacatra is het daer in 't fort seer schandelyck gegaen, d'eere van de natie wierd vry wat geerenckt, dan Godt loff, hebben 't weder verwonnen en de schande gedreven, daer die (gelyck 't behoort) van daen quam. Ick hebbe nieuwers voor gevreesst gehadt, dan dat d'onse van 't fort cruyt souden mogen gebreecken, ofte dat de reviere verleyt mocht worden; doch tegen de verleydinge troostede my selven, dat sulcx in de regentyt, gelyck het doen was, niet gedaen cost worden. Cruyt, hoe weynich datter oock was, heeft er niet gebroocken, want op onse wedercompste weynich min binnen 't fort gevonden hebbe, dan daer gelaten hadde; synde de herdste oorloch, na myn vertreck, meest met praetjens gevoert. Nadat wy den 3^{en} Januario 1619 met de vloote van Jacatra gescheyden waren, syn d'onsen tot den 14 dito, in oorloch gebleven, sonder malckanderen te spreken: soo nu, soo dan een schoot met groff geschut tegen malckanderen schietende. Somtyts schoot de vyandt 12 schoten in 't etmael, 3 des morgens, 3 des middachs, 3 s'avonts en 3 des middernachts. Ons vertreck na Amboina hield de Commandeur van den Brœuck secreet. D'Engelssen bleven met 19 schepen voor 't fort leggen, totdat zy de compste (van de Nederl. schepen) Haerlem en 't Hert voor Ban-

tam verstonden, als wanneer 6 schepen derrewaerts gesonden hebben.

Men wist binnen 't fort van geen swaricheyt de vyandt de moet verliesende om met geweld iets te verrichten, heeft de Coninck van Jacatra weder met valsche listen begost, seeckere brieven in Javaens geschreven en die des nachts niet verde van 't fort aen stoekens laten binden ende alsoo den 14 Jan^o. seeckere Jappanders buyten 't fort gaende, dese brieven vonden, en te voorschyn brachten, hebben d'onse den inhoud niet connende verstaen, weder een ander briefken in plaetse geleyt en daerinne in Chinees aen den Coninck van Jacatra geschreven, datter niemant in 't fort Javaens conde lesen; soo hy iets te seggen hadde, dat in Chinees soude schryven off imant senden en mondeling ontbieden wat hy begeerde. Hierop syn s'anderendaechs seeckere Javanen met een wit vaenken aen 't fort gecomen, van wegen de Coninck van Jacatra, aendienende dat Zyne Majt. wel begeerde met d'onsen in vrede te leven, volgens 't contract door de Generalen Both en Reynst met hem gemaect, daeromme, soo daertoe gesint waren, dat zy imant ten hove souden senden om met den Coninck te spreekken, daer souden ostagiers in haer plaetse binnen 't fort gesonden worden. Hierop zyn (zy) met malcanderen in onderhandeling van vrede getreden, ende is het fort daerdoor in duysent peryckelen geraect, d'onse seer genegen tot vrede wesende en dat om versheyden redenen, die goet zyn en in haer resolutien verhaelt worden, heeft de vyandt tselvige lichtelyck gespeurt en groote advantage daerdoor becomen. Na veel bespreck en handelinghe syn eyntelycken den 19 Januario met malcanderen geaccordeert; dat d'onse den Coninck van Jacatra souden vereeren 5000 Realen van 8ⁿ in spetie en 1000 in cleden; hiertegen belooffde de Coninck van Jacatra het voorgaende contract met de Generalen Both en Reynst gemaect, in alles t'onderhouden en naer te comen. Item dat het fort, welck hy seyt tegens 't contract gemaect te wesen in esse zoude blyven staen, gelyck het doen was, tot de wedercompste van den Generael, sonder daeraen iets meer te timmeren; dat d'Engelsen soo na het fort niet souden bouwen als haer vorige loge geweest was, dat nieuwe huysen, die de Javanen en Chinesen souden bouwen, ten minste 20 vademen van de heininge mosten blyven, ende hiermede soude alle questien doot en ter nedergeleyt wesen, gelyck per nevensgaend contract blyckt,

doch het principaelste waerom het d'onse te doen was, schynt op mondelingh accort gelaten te wesen, namentlyck, dat de Coninck de Nederlanders in ruste en vrede soude laten en dat sy de vrye marctganck souden genieten, handelende en wandelende als voor desen. Dit accoort door den Coninck van Jacatra geteeckent wesende, hebben d'onse de Coninck van Jacatra voors. 5000 in spetie, en 1000 in cleden datelycke gegeven, en daer is in 't fort groote blydschap geweest. Maer 't en duerde niet lang. Een groote foute isser in dit stuck begaen, dat men datelycken op één bort soo groote somme gelt en goederen ter goeder trouw aen troulose mooren gegeven heeft, in plaetse dat men haer daermede hadde behoort te treyneren, en de betaling met termynen te doen. Dit aldus gedaen zynde hebben d'Orangkays verscheyden schenckagie van fruyten en andre cleenicheden in 't fort gesonden, seer vrientelyck met groote instantie versoeckende, dat het den Commandeur van den Broeck soude gelieven by den Coninck te gast te comen, en de rivier op speelen te vaeren, om daermede de vrede te bevestigen, want de gemene man sulcx siende, soude een ieder te geruster wesen, daer anders noch lange scrupuleus soude blyven. De groote genegentheyth, welke d'onse tot den vrede hadden, heeft haer soo onbedacht gemaect, dat gants vergeten hebben, de groote verraderyen, listen en lagen, die vóór den oorloch, eer oyt questie hadden, eer het fort begost wierd en terwyl daermede besich waren, tegen die van de Gen^{le} Comp. en insonderheyt tegen myn persoon geleyt waren, daerop de raedt van 't fort alsdoen mede goet vondt en hielp resolveren, dat ick by den Coninck, hoe groote instantie oock gedaen wierd, noch iewers by eenige Orangkays soude gaen. Ick hebbe haer selffs van Jacatra vertreckende, schriftelycken gewaerschout, soo sy in onderhandeling van vrede off accoort met Javanen quamen, dat dan insonderheyt op haer hoede soude wesen, want in die staet meer peryckel liepen, dan in openbare oorloge. Dit alles niet tegenstaende is by den raedt van 't fort goetgevonden, dat de commandeur Pieter van den Broeck in 't hoff by den Coninck soude gaen, doch de predicant Hulsebos (die van haer in den raedt genomen was) is daertegen geweest en heeft dese resolutie niet willen teeckenen. Den 22 Januario is Pieter van den Broecke, dien volgende met een suite van 7 personen en een goede schenckagie in 't hoff by den Coninck ge-

gaen. Soo haest binnen waren wierden datelyck gevat, ter aerde geworpen, gestooten, geslagen, de schenckagie genomen, de cleeden van 't lyff getrocken, naect in 't slyck gestooten en soo vast gevleugelt, dat selfs geen handen aen de mont costen crygen. De bottelier, die geloot was, met goede partye gelt om veel hoenderen te coopen, wierd mede gevat, al benomen dat hy had en met een touw om de beenen, door dick en dun naer 't hoff gesleept. Met dese tydinge in een briefken geschreven, wierd een jongen naer 't fort gesonden en die van 't fort sulcx vernemende syn seer bedroeft en verslagen geworden, hebben de poorten geslooten en brachten de packen ter diffentie weder tot borstweringhe op de bolwercken. Het schynt dat de Coninck van Jacatra hiermede het fort off weder een goede somme gelt meende te becomen, dan 't is hem beide gemist, het heeft wel groote disordre in 't fort veroorsaect en 't is wel tot op 't uysterste gecomen, maer het quaet tractement aen de voors. gevangenen gedaen, is die van 't fort soo goede exempel geweest, dat zy, Godt loff! daerdoor behouden zyn. De Coninck van Jacatra dede het fort opeyschen, off dat d'onsen de bolwerken afbreken, het schut nederleggen en als voor desen wonen, ofte met een schip (twelck hy presenteerde van d'Engelssen te doen bestellen) van Jacatra vertrecken soudon, veel groote injurien en dreygementen doende. Des Coninck schoonvader Pangoran Paddigaran eyschte 2 stukken geschut, met haer toebehooren en 500 realen ter leen, soude dan alles met syn soon ten besten beraden. Tot rantsoen voor de gevangenen wierden thien duysent realen geeyscht; daerop lange niet geantwoort, doch ten lesten 2000 gepresenteert, maer niet opgevolcht is. Groote miserie hebben de gevangenen geleden, alle vilenie deden d'Engelssen haer oock aen, den Coninck radende haer te peynigen om alle gelegentheyt van 't fort te beter te verstaen. Na dat van den Broecque gevangen was, is Pieter van Ray als Commandeur in syn plaetse gestelt, een persoon, die wel getoont heeft wat hy was.

Geduyrende voors. onderhandelinghe van vrede en terwyle het bestant duyrde, hebben d'Engelssen met den Coninck van Jacatra eens synde, een nieuwe batterye (op de plaetse daer haer logie geweest was) begost en daerop 8 stuck geschut geplaut, d'oude batterye wierden van de Javanen en d'Engelssen mede gerepareert en versterct, al 't welke d'onse met goede oogen aensagen, sonder daerop

te durven schieten; want alsoo dageliex voor haer gelt alderley provisie en verversinge bequamen en hun cruyt veel schietende haest voort soude wesen, hebben zy ongeraden gevonden het bestant te breecken, eensdeels om de verversinge niet te derven en ten andre opdat haer conditie niet erger soude maken.

De batterye van d'Engelssen en Javanen, na haer begeeren gerepareert en gemaect wesende, met 30 a 35 stucken geschut versien en d'Engelsse vendelen geplant zynde, hebben d'Engelssen met pylen verscheyde briefkens in 't fort geschoten, daarmede haer overste Thomas Dael het fort opeyschte, waerop in 't eerste niet geantwoort wierd, doch d'Engelssen en de Coninck van Jacatra van den Broecque en eenige andere gevangenen op de stadsmueren brengende hebben haer aen 't fort doen roepen: *datter 60 stucken geschut geplant en 2 à 300 storm ladderen gereet waren, dat d'onse geensints tegen 't groot gewelt van d'Engelssen en Javanen bestaen costen, derhalven dat het opgeven souden, terwijl noch goede conditie becomen costen, dat datelyck resolveren mosten, off datter met ontrent 6000 mannen gestormt soude worden, alsoo alles daertoe gereet was.*¹

D'Engelsse admirael Thomas Daell ende Coninck van Jacatra hebben oock een briefken, door haer beyde met eygen hant geteekent in 't fort gesonden en 't fort daarmede opgeeyst met belofte, het leven te schencken, een yder vry geleyde te geven en die in haer dienst begeerden te treden souden haer oude maentgelt behouden, en twee maenden gagie daerenboven in de handt ontfangen en soo daertoe niet verstaen wilden, dat datelyck haer batteryen souden beginnen te speelen, de plaetse met gewelt aentasten en dan geen hoope meer soude wesen, om 't leven te behouden.

Met dese dreygementen hebben soo vele te wege gebracht, dat daerdoor by d'onse sonder eenich gebreck oft noot en sonder een schoot, slach ofte stoot, storm noch aproche te verwachten, geresolveert is, het fort aen d'Engelssen en Javanen over te geven, malcanderen wys maeckende, dat sy geensints drie maenden tegens beyder gewelt van d'Engelssen en Javanen bestaen costen, en doch entlycke 't fort verliesen souden, dat te voren by den Generael Coen geresolveert was geweest, het volck en goet te lichten en 't fort te

¹ Zie n°. XXXI, bladz. 142 en 143, hierboven.

verlaten, en dat sulx geschiet soude hebben, soo noch één dach respyt hadden gehad, (twelek niet waer en is, als naer dese verhaelt sal worden) item dat zyn E. vertreckende geadvyseert hadde, zoo in uysterste noot geraecten en de plaetse niet houden costen, dat het dan beter waere, 't fort aen d'Engelssen dan aen de Javanen over te geven. Hierover docht haer best te wesen, de plaetse hoe eerder hoe beter over te geven, terwyle noch goede conditien bedingen costen, waerop, adi primo February, met d'Engelssen en de Coninck van Jacatra (als blyet p. nevensgaend contract), ¹ volcomentlyek geaccordeert zyn: dat de Nederlanders het fort Jacatra, volck, amonitie van oorloge, sullen overgeven aen d'Engelssen, ende het gelt, coopmanschappen, juweelen en andere Compⁿ. goederen aen den Coninck van Jacatra, waertegen d'Engelssen aen de Nederlanders binnen 10 off 15 dagen bestellen sullen een schip met zyn toebehooren; daervooren van de contante penninghen, in 't fort wesende 2000 realen contant betaelt sullen worden, voorsien met 4 stucken geschut, 50 mosquetten, 25 piecken en 6 vaten cruyt, voor 6 maenden gevictalieert, om daermede met vry geley te vaeren na de custe van Coromandel off elders, uytgesondert Amboyna offte de Molluccos, dat elck synne perticuliere goederen mede sal mogen nemen, en daerenboven te samen 6200 realen van 8^{en} in spetie, dat haer aen d'eylanden transporteren sullen, terwyle voors. schip, twelek een oudt onbequaem wrack was, tot de reyse na de custe geprepareert wierd, sonder van de Javanen off andren beschadicht te worden, tot welcken einde d'Engelssen haer met 2 schepen bewaren sullen, dat de Nederlanders een dach na d'onderteekeninge uyt het fort soudent vertrecken en die ongedoopt waren (uytgesondert de Japonders) binnen moeten blyven, dat niemant van nu aff tot November 1619, tegen d'Engelsse natie geen wapenen soude voeren; datter 12 van de voornaemste van 't fort tot ostagie in d'Engelsse schepen sullen gaen, tot dat het fort als voren overgegeven zy, mits datter geen Javanen in 't fort sullen comen, soo lange de Nederlanders daer binnen syn, dan degene die de Coninck soude mogen senden en dat niet boven de 8 personen; mondeling is noch geaccordeert, dat d'Engelssen Pieter van den Broecq en d'andre gevangenen voor d'over-

¹ De verschillende contracten van overgave vindt men o. a. bij van der Chijs, II., onder de bijlagen van zijn werk.

leveringe van 't fort, daerbinnen op haer vrye voeten souden bestellen; datter tegen de 12 voornaemste officieren, die een dach voor 't ander volck aen boort souden vaeren, 4 Javaense Orangkays en 4 Engelse cooplieden tot ostagiers binnen 't fort souden comen, welke d'Engelssen boots aldaer brengen souden, dat d'Engelssen haer soldaten, de riviere langs in 't geweer souden houden en voor de Javanen bevryden allen, die uyt het fort vertrocken, ende om te meer faveur by d'Engelsse te becomen, wiert datelyck het silverwerk van onse tafel aan haer vereert.

Tot noch toe en is de principaelste auteur en acteur van 't werk niet genoemt en opdat UEd. condt zy, hoe voorsichtich en cloeck de vrese, welke die van Bantam voor ons hebben, haer doet handelen, opdat zy altoos onschuldich en de schoone personagie (de saecke mislukkende off anders qualick uytvallende) souden blyven sullen de saecke wat verde ophaelen. Hoe lange jaren door die van Bantam met groote onredelyckheyt seer geplaecht, qualick getraceert en seer geschoren zyn geweest, alsoock hoe daerdoor van Jacques L'Hermite en den raedt een contract met den Coninck van Jacatra gemaect en daer een huis gebouwt wierd, omme alsoo de plagen van Bantam te ontgaen, is een yder wel bekend. De Pangoran van Bantam seer wel verstaende en aen den loop van saecken noch beter bevindende, waertoe dese uytvlucht strecte, hoe Jacatra aenwies en Bantam affnam, en wat haer voorder aenstaende was, heeft gepractiseert en middelen gesocht om ons van Jacatra te crygen, schoone praetjens en dreygementen syn daertoe niet gespaert geworden, ende om ons over een ander boech noch weer te scheeren, en voor te comen dat de macht en middelen van de Generale Comp^{ie}. Bantam niet boven 't hooft en wiesse, heeft de Pangoran selven met de peper een groote monopolie begost, ende alsoo ick my daertegen seer heftich gestelt en op andre plaetsen andre finantie gesocht hebbe, is by den raedt van Bantam veel dagen gedelibereert geweest en eyntlycken voorgenomen, my te doen vermoorden, dan om Bantam met soo leelycken vleck niet te besmetten, is my onder schyn van vrientlyck waerschouwinghe, door toedoen van den Pangoranh (soo ick mene) zeer behendelyck aengeraden, door verscheyden redenen en tot verscheyden tyden, dat het goet waere, om ongeluck voor te comen, dat ick tot Jacatra ginck resideren en my aldaer onthielde, alsoo alles van daer wel bestieren cost, en

(dat) in 't hof van Bantam zeer secretelyck wat vreemts omginck. In 't eerste is tusschen die van Bantam en Jacatra een grooten haet en wantrouwen geweest, maer nadat de Coninck van Jacatra, die van Bantam gecommuniceert hadde, hoe door my een plaetse tot een fort te coop versocht was, zyn zy (na d'uytecompste wyst) secretelyck verdragen, en hebben met malcanderen voorgenomen, ons te prevenieren en de huysen tot Jacatra aff te loopen, dan den aenslagh is, Godt loff, den 20 Aug^{to}. 1618 gemist; ick weet dat de Coninck van Jacatra een tyt lanck seer suspens geweest is; want onse vyantschap immer soo seere als die van Bantam vreesde. Op d'eene zyde bekende hy wel, dat wy machtich genoeg waren om hem tegen die van Bantam en andre Javaense Coningen te beschermen; „dan ghylieden,” seyde hy, „syt vreemdelinghen, wy syn nu met „den andren goede vrienden; maer thans off morgen comt er een „nieuw overhoofd; daer mach dan questie vallen, wie sal ons scheyden, gaet het qualick, ghylieden gaet weder ter plaetse, daer van „daen gecomen zyt en als ick dan blyve sitten, met den haet van „alle de Javaense Coningen op den hals, hoe sal het dan met my „gaen.” Dese redenen heeft de Coninck (in onderhandeling van 't rendez-vous wesende) my selven geallegeert; doch het gewin heeft hem hier tegen lange in ballance gehouden, ende alsoo hy de Javaense Coningen ten antwoordt gegeven heeft gehad: „hoe soud ick „dese lieden quaet doen, myne welvaert hebbe van haer en soo „hun mishandelde, ist onmogelyck, dat ick groot worden can;” waerover voors. Coninck door alle de grooten van Java voor een heyden, gelyck zy ons achten en voor een man, die Mahomet niet vertroude, gescholden en gedrongen is geworden, de wille van die van Bantam te doen en in haer boos voornemen te verdragen.

Nadat alle verraderyen by die van Bantam, Jacatra en d'Engelssen tegen ons gesmeet, door Godts genade misluct waren, hebben dese drie met malcanderen voorgenomen, ons met openbaer geweld te dwingen. De preparaten siende, heb ick daertegen ter diffentie een fort begost en den dootslach den 23 December 1618 mede geprevenueert. Bantam, de fijnste van alle wesende, heeft een dubbelde aenslach gemaect en de guyteryen met eenige deuchden becleet; doch elek is eyntelyck van ander bedroogen geworden en bedroogen gebleven.

Die van Bantam syn saecken wel beleyt en goede executeurs hebbende, is door d'Engelssen eerst begost met het nemen van 't schip den Swerten Leeuw; om haer bontgenooten te voldoen, hebben die van Bantam veel volck tot assistentie na Jacatra gesonden en dat tot ontrent 3 a 5000 man ende om d'onse te abuseeren, een goet onderpant te houden ende schoone personagie te blyven, heeft hy ons volck tot Bantam voor d'Engelssen beschermt, haer aengeraden daer te blyven en oock gewaerschout, wat tot Jacatra voorhanden was. De saecke nu door d'Engelssse en op name van den Coninck van Jacatra soo verde gebracht wesende, dat d'onse op voors. artycklen accordeerden het fort aen haer over te geven, heeft de Pangoran van Bantam 't selvige d'onse, die hy tot Bantam hadde, aengedient, voordragende off zy het fort niet liever aen hem, dan aen de Coninck van Jacatra en d'Engelssen overleveren wilden, en wat raedt daertoe wisten. De gevangenen seyden, dat daertoe wel gesint waren en goede raet was, hy soude imant van haer na Jacatra senden en van den Broecq met d'andre gevangenen van daer ontbieden, sy belooffden het fort aen hem en niet aen d'Engelssen, noch den Coninck van Jacatra te doen overgeven. Hierop is date-lyck volck na Jacatra gesonden, d'overleveringe van 't fort aen d'Engelssen belet en van den Broecke met d'andre gevangenen van banden ontlast en na Bantam gesonden.

De belegerden van 't fort Jacatra, adi pr^{mo}. Febr., volcomentlyck geaccordeert en geresolveert zynde, het fort aen d'Engelssen en den Coninck van Jacatra over te geven, gelyck vooren is geseyt, heeft elck, (het packhuys open zynde) van des Comp. goederen sooveel genomen, als hy begeerde en bergen conde. Myn kiste, alsoock die van de coopliden, die met my vertrocken waeren, syn opengebroocken en opengeslooten, elck heeft daeruyt genomen, wat hy becomen conde, even alsoff het van haer vyanden genomen hadden; een goede somme gelts isser onder het volck uytgedeelt, de diamanten zyn onder de hoofden gerepartieert; drie besaeltiens synder van, aen van den Broecque in de gevanckenis gesonden, alle myne voorneempste schriften en pampieren syn verbrandt, gelyck mede de drievoudige Commissien van de Hooch Mogende Heeren Staten Generael; Zyn Excell^{tie}. en U Ed. ons verleent. De Engelssen s'anderen-daechs den 2 Febr. met haer boots aen 't fort comende om de goe-

deren te inventariseeren en de 12 voorneemste hoofden aen haer schepen te brengen, gelyck geaccordeert was, waeren dese hoofden veerdich en fray opgepronct om aen boort te vaeren; maer siende dat d'Engelssen van den Broecque en d'andre gevangenen, noch de genoemde ostagiers niet mede brachten, vreesden zy, datter weder eenich bedroch onder schuyldde, te meer, dewyle de Javanen haer soo sterck omtrent de mont van de riviere verthoonden, waerover zylieden weygerden uit het fort te gaen. D'Engelssen hierover met die van Bantam in questie geraeckende, omdat aldus verhindert wierden, selfs mede vreesende verraden te worden, braecken op en sonden datelyck 5 stucken geschut verby het fort (doch met toestemminge van d'onse) aen haer boort. De gevangenen van Bantam, alsoock van den Broecque rieden die van 't fort aen, dat het beter waere, de plaetse aen den Coninck van Bantam, dan aen d'Engelssen off den Coninck van Jacatra over te geven, de goedertierenheynt van den Pangoran zeer pryzende en d'ontrouwe van d'Engelssen aen die van den Swerten Leeuw bewesen, seer laeckende. Item dat d'Engelssen haer beloften niet houden, noch voor de Javanen niet beschermen costen, sy mosten doch in handen van Javanen vallen; waerop die van 't fort Jacatra met hun accordeerden, best te wesen de plaetse aen den Pangoran van Bantam, die syn beloften houden cost, over te geven. Hierop hebben zy d'Engelssen den 5 Febr. schriftelyck afgeseyt, dan alsoo hun 't gemeene volck daertegen stelde, begeerende, dat de plaetse aen d'Engelssen en niet aen de Mooren geleverd wierde, sochten de belegerden s'anderdaechs weder occasie om d'overleveringhe aen de Engelschen te doen; doch interim eer de Engelschen ter bestemder tyt compareerden, is Hendrick Jansz., Directeur van Patana, van Bantam in 't fort gecomen, met een missive door den Pangoran selfs geteeckent, inhoudende, dat hy de groote noot van die van 't fort verstaen hadde, en dewyle niet geerne het verderff van de Nederlanders soude zien, soo was hy gesint haer te hulpe te comen en in syne protexie te nemen, tot de compste van den Generael, mits dat het fort aen hem soude geleverd worden. Op dese en veel andre schoone redenen meer, wierden d'Engelssen weder afgeseyt en by den Raedt geresolveert, het fort aen den Pangoran van Bantam over te geven, mits dat hy soude genieten het vierde part van des Comp. goederen

de helff van 't geschut en dat sooveel joncken bestellen soude, als tot inbarqueren van de reste en al het volck van node was, gelyck mede een vrypas van d'Engelssen, om door haer niet beschadigt te worden. Dese conditien gevielen den Pangoran wel, uytgesondert dat van d'Engelssen, die hy sooseer bedrogen hadde, geen vrypas voor d'onse wilde eysschen; seggende d'Engelsse logie in handen hadde en haer genoehsaem soude connen dwingen, d'onse niet schadelucky te wesen; dan alsoo die van 't fort haer daermede niet gecontteert hielden, persisterende eerst een vrypas van d'Engelssen te begeeren, is ondertussen veel tyt verlopen en de plaetse seer versterct. De Pangoran den 25 Febr. Hendrick Janss. ende van Uffelen met veel sjoncken en prauwen andermael tot Jacatra gesonden en ontboden hebbende, dat hun inbarequeren (zouden), de plaetse verlaeten, de sterete afbreecken, het geschut aen hem senden en dan in simpele huysen mochten blyven wonen, off dat datelyck zyn en d'Engelsse macht weder te verwachten hadden, alsoo niet gesint was het fort in esse te laten, het mocht hem kosten wat het woude; is daerop den 27 Febr. by den Raedt van 't fort geresolveert, *de plaetse in te houden, soolange het Godt gelieven sal*, en zyn Hendr. Janss. en van Uffelen binnen 't fort gebleven, die van Bantam een praetjen ontbiedende.

Terwyle de Pangoran meende, dat hy 't fort gewonnen hadde, heeft hy zyn tweede aenslach te wercke gestelt en tot Jacatra de sterexste wesende den Coninck van Jacatra den 15 Febr. doen aenseggen, dat hy datelyck uyt syn ryck, van syn volck en middelen soude scheyden, off die cris, (welcke door den Tommagon van Bantam gepresenteert wierd) dat is te seggen, de doot verkiesen soude. Hieruyt ontstond een seer groot geschrey en getier, daerover d'onse van 't fort in de wapenen liepen, doch die van Bantam ontbooden, dat haer gerust souden houden, het was om die van Jacatra en niet om haer te doen.

Aldus is de Coninck van Jacatra door die van Bantam nyt syn ryck, goederen, staet, eer en digniteyt geset en die van Bantam voor die tyt Coninck van Jacatra geworden. De voors. Coninck van Jacatra is met syn broeder, den Tommagon met omtrent 50 persoonen, soo mans, vrouwen als kinderen, in 't geberchte boven Tanara gesonden, alwaer wel bewaert worden en hun gelyck pri-

vaet-lieden geneeren moeten. Na wy verstaen, zynder ontrent 30 m. Realen in spetie by den voors. Coninck gevonden, welck die van Bantam, als al het ander na hun genomen hebben en zoo haest zylieden meester waeren, hebben, om d'onsen te beter te abuseeren, de merct voor 't fort laten houden, soodat het eer een boerenkermis, dan een oorloch scheen.

D'Engelssen ziende geen voordeel meer tot Jacatra te doen, zyn met alle haer schepen van daer na Bantam vertrocken en interim den 3 Martio, des nachts voor 't fort wel aengecomen, de jachten Delf en de Tiger, comende van Andrageri en Jamby vol peper geladen, nieuwers van wetende. Het jacht de Tiger hebben d'onse datelyck met advysen na Amboyna gesonden en daerinne gescheept 69 m. Realen, Jappans zilvers met 12 besaeltiens diamanten; maer alsoo 't jacht Delf soo leek was, dat geen moet hadden, daermede tot in Amboyna te vaeren, is hetselvige aen de wal geleyt, d'Engelsse tot Bantam de compste van dese jachten verstaende, hebben datelyck vyff schepen na Jacatra gesonden, maer de Tiger was al wech eer daer quamen. Dese Engelsse schepen by de wercken comende, hebben d'onse de brant in voors. jacht Delf gesteecken, soo dat het met syn last wesende 1995 picol peper verbrandt is, synde niet meer dan 10,025 catty peper daeruyt gelost, waerop d'Engelssen datelyck weder na Bantam vertrocken. De Javanen het afschepen van 't gelt en dese resolutie siende, verlooren vry wat moet en hoope. Naderhandt is door die van Bantam uytgestroyt een groot geruchte, dat de Mattaram ophanden was, hierover namen zy voor, een bolwerek en groote vasticheyt dicht by ons fort te maecken, omme den Mattaram te mogen resisteeren, als oock de Generael Coen (te zyner compste yets quaets willende), dan die van 't fort overdenkende wat swaricheyt daarvan weder te verwachten hadden, resolveerden al sulcken werek te verhinderen ende drie oude vervallen bolwercken buyten de stadt door d'Engelssen en Javanen gemaect te verbranden en te raseeren. Hierover syn die van 't fort den 9 April met 30 mosquettiers en eenige byloopers uytgetrocken, de vredevaen ingehaelt hebbende. By 't eerste bolwerek op de westhoek van de riviere comende, als oock (by) het tweede liepen de Javanen daeruyt, eenige vragende wat d'onse doen wilden, wierd geantwoort: de brandt hierinne steecken! t'is wel, seide Java en liepen door, soodat dese twee

vervallen bolwerkeken, sonder wederstandt tot op de grond verbrandt zyn. Na de middach, by het derde comende hebben die van binnen met mosquetten op d'onse geschooten en geweldig met steenen geworpen, daerop met haer piecken uytcomende, wierden d'onse ge-nootsaect een weynich te retireren, dan alsoo daerop weder schiar-geerden en aenvielen, de plaetse enterende, zyn de Javanen daeruyt gevluht en is de plaetse alsoo ingenomen, en mede verbrandt. Daer bleven 4 Javanen doot, waeronder twee treffelycke Orangkays van Bantam, vader en zoone, welcker lichaemen aldaer gebracht en met grooten staet begraven zyn. Van d'onsen wierden een met een piecke in de borst gesteecken en 15 van voetangels gequest. Na dit exploit namen d'onse de bloetvlagge in en lieten alsvooren de vredevaen weder wayen

D'Engelsse in voors. maniere van die van Bantam bedroogen wese-nde, syn hem niet lange schuldich gebleven. Sy hebben haer goet en volck van Bantam gescheept, niet meer dan 3 off 4 persoonen aldaer latende. Van China syn hier dit jaer drie Chinese joncken aengecomen, de twee hadden 't na Bantam gemunt en de derde, welke veel rouwe zyde en schoone zyde laeckenen in hadde, na Jacatra, om aldaer met ons te handelen. Dese drie hebben d'Engelssen genomen, in de straet Sonda aen Pulo Bessy gebracht en aldaer van alles geheel berooft, geen andre redenen van haer doen gevende, dan dat sulx deden, omdat de Chinesen met de Nederlanders (daer-mede zylieden in oorloch waeren) gingen handelen

Ons volck, welck d'Engelssen met den swerten Leeuw en van de Bergerboot becomen hadden, syn haer tot Bantam meest ontlopen en de resterende hebben daer aen landt geseth, waerdoor de Pangoran tot een onderpant omtrent hondert mannen van d'onse becomen heeft, daeronder over de 80 Nederlanders waeren, dewelcke hy soo naauwe heeft doen bewaren, al hun geweer affnemende, dat se in veel meer-der gevaer, dan de belegerden van Jacatra, geweest zyn.

Dit is het voornaemste, welck gedurende onse absentie tot Jacatra gepasseert is, meer heeft des vyants dreygementen, dan haer gewelt tegen d'onse vermogen, veel andre disordre en ongeregelheden meer, synder binnen 't fort gepleecht; hoe die verdediget en by den Raedt verstaen worden, connen UEd. per nevensgaende informatien en sen-tentie sien, waertoe ons gedragen. Wat goederen datter op de

bollewercken bedurven zyn, watter gegasteert, verschoncken, verteert en gerooft is, ¹ connen als noch niet weten en sal UEd. daarvan na dese notitie becomen.

Jacatra den 28 mayo, in voors. staet vindende, hebben wy volgens voors. resolutie des avonts op 28 en 29 het volck van de schepen in 't fort gelandt; den 30 dito, met den dach, syn met 13 compagnien en vliegende vaendelen, stercq wesende omtrent duysent mannen daeruyt getrocken, hebben de stadt Jacatra met geweld aengetast, die van Bantam daeruyt gedreven, en door Gods genade seer geluckyck vermeestert. Ontrent 3000 stercq syn die van Bantam daer binnen geweest, behalve het volck van Jacatra. De Javanen siende, dat daechs te voren sooveel volck in ons fort gelandt wierdt, is meest al het volck van Jacatra gevlucht, terwyle d'onse in de wapenen na de stadt toe trocken, syn der groote menichte van prauwen vol volck verby ons fort, tusschen de boots door (die de soldaten over de riviere setten) gevaren. Wy hebben se oock laten passeeren sonder hun te beschadigen. De stadt Jacatra is gelegen op de westzyde van de riviere, aen de oostzyde hebben met een Comp^{ie}. soldaten een loose alarm doen maecken, op de stereten, die daer gelegen waren, en de stadt interim aen de noortzyde op twee verscheyde plaetsen aengetast. Een steenen bolwerk isser met ladderen beclommen en op een ander plaetse, door een houten schuttinghe van dicke swalpen gemaect, gebroocken. Die van Bantam deden eenige resistentie, maer soo haest ons volck in de stadt was, begaven haer op de loop. Op de meret voor des Coninex hoff, deden weder een bravade met ontrent 100 mannen, dan d'onse vast aentreckende, liepen de Javanen door. In 't innemen van de stadt isser een van d'onse dootgebleven met eenige gequesten, ende de dooden van den vyandt weten niet seecker, alsoo eenige medegesleept hebben en niet meer dan 9 dooden van haer gevonden zyn. Drie vrouwen en een kindt wierden in 't vluchten achterhaelt, welcke wel getracteert en daerna weder by de haeren gesonden zyn.

De stadt is geheel verbrandt en de voorneemste mueren syn gerasseert. Op dito, des avonts, hebben een prauwe na Bantam gesonden en aen d'onse geadvyseert, den Pangoran aen te dienen,

¹ Zie het journaal n°. XXXI hierboven, bladz. 149 en 153.

hoe wy met de vloote aengecomen waren, Japara en Jacatra ingenomen en verdestruweert hadden, omdat die van Japara eenige van d'onse vermoort en andre noch gevangen hielden, ende in Jacatra, omdat zylieden onderstaen hadden, onse huysen aff te loopen, den Generael en 't volck te vermoorden en alles te berooven datter was, van meninge synde een tocht in 't lant te doen en dan na Bantam te seylen, versoeckende, dat het de Pangoran gelieve, d'onse die hy gevangen hielt, vry aen boort te senden, om questie voor te comen.

Adij p^{mo}. Juny hebben met omtrent 600 mannen een tocht in 't landt gedaen, bevonden dat de Javanen, haer weder op 2 verscheyden plaetsen versterct hadden. Uyt d'eerste zyn zy datelyck gevluht en de tweede hebben daarna selfs verlaten. Op desen tocht isser één tamboeryn van d'onsen gebleven en eenigen gequest. De Comp^{ie}. van Capⁿ. Brustens onbedachtelyck tegen ordre, wat van der handt getrocken wesende, wierd met groote disordre op de vlucht gedreven en soude bycans (door d'ongeregeltheyt van matroos) een generaele route veroorsaect hebben; doch de vyanden wierden weder in de vlucht geslagen en syn d'onsen, Godt loff, meester van 't velt gebleven. De huysen ontrent een half myle weechs op wederzyden langs de riviere staende, in brant gesteecken hebbende, zyn weder victorieus aen 't fort gekeert. In Jacatra hebben wy gevonden 18 stucken geschut, 11 falcoenen, eenige bassen en ontrent 6 vaten cruyt. Niet meer dan drie stucken waerender geplant, daarmede niet een schoot geschooten is, zy waeren besich om beddingen te maecken en veel schut langs de riviere te planten, dan hebben haer geprevenueert, soo wy noch 8 dagen gewacht hadden, soudent Jacatra soo licht niet becomen hebben.

De Pangoran van Bantam, dese tydinghe en voors. missive verstaende, beclaechde insonderheyt seer, dat haren tempel, door d'ongeloovigen (gelyck zy ons noemen) alsoo verbrand was. Hy heeft datelyck syn volck van Jacatra ontbooden, oock veel volck van 't geberchte en uyt de straet Sunda. Bantam was geheel vol vreese nacht en dach hebben zy gewrocht, om de stadt te verstercken en haer geschut te planten. Het geheele Chinesees quartier is affgebroocken en Bantam rontsomme met volck beseth. Ick houde voor seecker, soo de plaetse met voors. macht datelyck aengetast hadden,

dat die soewel als Jacatra vermeestert souden hebben, dan ten is daer niet gemunt, en de peere is niet ryp geweest. Zeeckere verloopene Orangkays van Bantam, die tot Jacatra noch resideren, syn met een deel van haer volck te lande na Bantam gevlucht, en die van Jacatra syn soo verstroyt, dat qualick geloofhck is, 't gene door eenige bekende van de haere daervan geseyt wort. T'sedert voors. tocht hebben tot noch toe geen rescontre in 't landt gevonden. Wat noch volgen wil, sal den tyt leeren.

In deser vougen hebben wy die van Bantam uyt Jacatra geslagen, *voet en dominie in 't landt van Java becomen*. Haer boosheyt is redelyck gestraft. T'is seecker, dat dese victorie en het vluchten van de hoochmoedige Engelssen, door gants Indien een grooten schrick maecken sal. D'eere en reputatie van de Nederlantse natie sal hierdoor seer vermeerderen. Nu sal elckeen soecken onse vrient te wesen. *Het fundament van soo lange gewenste rendez-vous is nu geleyt. Een goet deel van 't vruchtbaerste lantschap en de visrycxste zee van Indien is nu Uwe!* Hierover bidde UEd., sent ons nu doch groote menichte van volck, met alle nootlyckheden, opdat een royael fort en stadt gelyck de Heeren ontworpen hebben, bouwen mogen. Weest doch niet meer onbedacht, noch onachtsaem, denckende dat ons hier wel redden zullen.

Wilt doch in aller maniere voorcomen, dat men de Javanen niet leere oorlogen, en ontsiet noch en vreest het geweld van UEd. vyanden niet, d'ontrouwe van de Mooren, noch ondercruppinge van geveysde vrienden. Siet en considereert doch, wat een goede corragie vermach en hoe d'Almogende voor ons gestreden en U Ed. gesegent heeft. Op onsen alderswackste en tegen opinie van alle menschen, ja, van onsen Raet selven, hebben wy door Godts genade, de groote macht van drie machtige vyanden wederstaen, plaetse gehouden en haer alle drie, als namentlyck d'Engelssen, die van Bantam en Jacatra verdreven. Onse geheele vloote was eerst niet meer, dan ontrent 4 a 500 koppen en nu 1220 stercq, waarmede alles verricht is, maer verlaet U daerop in 't minste niet. Beschiet ons jaerlicx een redelycke somma gelts, veel schepen, en menichte van volck, met alle nootlyckheden, t'en sal dan jaerlicx aen geen groote rycke retoeren gebreecken. Wilt eens gedachtich wesen, de groote hoope, die ick U Ed. over eenige jaren gegeven hebbe en

maect dat het soo verde come, datter jaerlicx groote rycke retoeren naer 't Patria overgesonden mogen werden, sonder eenich gelt ofte weynich nyt de Vereenichde Nederlanden te senden, de saecken connen daertoe seer wel gebracht worden, waeraen het feylt, dat sulcx tot noch toe niet gedaen zy, en dat noch al jaerlicx groot gelt eysschen, hoope UEd. (soo voor myn vertreck daarvan geen deel met der daet gethoont wort) hetselvige t' myner overcompste met goede redenen te bewysen.

Den 6 Juny syn wy met de geheele vloote na Bantam gevaren en den 7 aldaer, Godt loff, wel aengecomen. Die van Bantam waren met alle man op de been, d'een was besich met fortificieren en d'ander stondt in de wapenen. Een tocht, gelyck wy tot Jacatra gedaen hadden, waren zy mede verwachtende; gelyck die van Jacatra (zeyde de Pangoran Gouverneur) sullen wy niet doorloopen en soo met geweld gedwongen worden de plaetse te verlaten, sal ick dan de peperboomen aff doen houwen. Alsoo wy ons stille hielden, zonder imant aen landt te senden, heeft de Pangoran, s'anderendaechs een van de gevangenen aen boort gesonden, ontbiedende, dat hy ons volck soude laten gaen, soo haest ick maer imant by hem sondt. Dit den 8^{en} gedaen zynde, cregen ten antwoord, dat hy die soo lange ophouden soude totdat naerder verseeckeringe becompt, dat wy daerna op Bantam niets quaets attenteren sullen. Hierop hebbe (ick) den volgenden nacht aen den Pangoran weder schriftelyck ontbouden, dat hy alle d'onse, die in de logie tot Bantam niet bescheyden waren, binnen 24 uren aen boort soude senden, off dat wy by gebreck, in 't werk souden stellen, tgene alreede by den Raet gearresteert was.

Dese tydinge maecte de gevangenen veel perplexer, dan te vooren de destructie van Jacatra gedaen hadde, alzooy dickwils met den doot gedreycht waren en niet dan den doot verwachteden, soo Bantam met geweld aengetast wierd; doch de Pangoran Gouverneur heeft ons volck voor d'expiratie van voors. termyn liber en vry aen boort gesonden en aldus hebben wy omtrent 100 personen nyt een droevige gevangennisse verlost. De Pangoran beclaechde hem seer, dat hy alweder onder onse voeten had moeten buygen, wenshende, dat voor de groote deucht, die (hy seyde) d'onse gedaen hadde, maer (on)danck en anders niet becomen mocht.

Om meerder seeckerheyte van 't vertreck van d'Engelssen te becomen, warwaerts mogen wesen gevaren, hebben wy den 11 Juny na de straet Sonda gesonden, 't jacht 't Hert, met ordre d'eylanden en de custe rontsomme wel te doorsoecken. Aan de waterplaets vonden noch 4 man van 't volck van den Swerten Leeuw, die d'Engelssen daer ontloupen waren en door 't volck van de waterplaets wel getraceert syn; door dat volck wierd andermael geconfirmeert hoe d'Engelsse, bestaende in 11 schepen, den 2ⁿ Juny van Pulo Bessy vertrocken en om de west 'tzeewaerts geloupen waren, soo haest zy met een prauwe de compste van onse vloot tot Jacatra verstaen hadden.

Het schip den Swerten Leeuw is seer cort na ons vertreck van Jacatra met de volle last geheel verbrandt, toegecomen door drie man van 't Engelsse volck, die steelsgewyse in 't ruyt met een kaersse arack gingen tappen ende alsoo de brandt daerin geraecte, is alles daerdoor verbrandt.

Terwyle het Hert, als vooren, na de straet Sonda was, hebben wy eenige dagen met de vloot voor Bantam vertoeft, omme te sien, hoe wy het met den anderen hebben soudon. De Pangoran sprack zeer schoon, zeyde, niet anders dan vrede en vrientschap met ons te begeeren en dat daer als voor dese handelen, gelt en goederen aen landt brengen soudon, opdat hy mocht sien, wy het wel met hem meenden, waerop een kiste gelt aen landt hebben doen brengen, dan alsoo niemant in de logie comen, noch d'onse spreekon mocht, dan met express consent, bywesen en aenhooren van seeckre Javanen, is den handel in deser voegen belet, 't welck geexcuseert wierd, op de groote vrese, die door geheel Bantam was en continueeren soude, soolange daer met de vloote bleven leggen. Het verlies van Jacatra verdriet den Pangoran uyttermaete seer; doch evenwel heeft daer niet eens van durven spreekon.

Ende alsoo hier een tyt lanck een goede vloote gehouden sal moeten werden, soo omme den handel in Bantam, als omme onse en d'Engelsse schepen waer te nemen, gelyck mede Deenen, Francen en alle andren, hebben wy goetgevonden de schepen aen d'eylanden van Jacatra te verdeylen en interim calck te laten branden, opdat geen tyt verliesen.

Om voor te comen datter geen volck van Bantam tot Jacatra by

ons come, heeft de Pangoran van Bantam eenige Chinesen en Javanen die sulcx onderstaen hadden, doen dooden, en daarmede het volck soo grooten schrick aengejaecht, dat niemant onderstaen dorst te vertrecken, niettegenstaende groote miserie in Bantam lyden. Ende alsoo d'onse tot geen handel comen connen, vermits even stercq bewaert wierden en met niemant, dan in presentie van Javanen, daertoe gestelt spreecken mochten, hebben wy goetgevonden de Pangoran te dringen ons den vorigen handel en vryheyt toe te laten, waerover dienvolgende ordre gegeven hebben, dat men behendelyck het gelt en goet van landt schepen zoude, en oock het volck tot 5 mannen na, mits het vertreck en de meninghe eerst te kennen te geven, namentlyck, dat soo de Pangoran ons den handel niet toe en laet, en onse gerechticheyt niet voldoet, dat wy oock niet toestaen sullen, datter imant in off uyt Bantam vaere. Den raedt van de schepen de Zuyder-Eendracht, de Neptunus en Nassouw, die hiertoe gecommitteert waren, hebben hierinne, menende wel te doen, een groote foute, na onse opinie, begaen, en de voornaemste trap over getreedden, want de goederen hebben zy doen schepen en oock een deel van 't volck, sonder de saecke te kennen te geven, en daerna eenige cleene jonxkens aengehaelt, eer de Pangoran geinsinueert is geweest, tweleke tot Bantam weder een groote schrick gemaect heeft. Tegenwoordelyck synder 8 van d'onsen met eenige packen eleden aen landt en anders niet. Om dese executie te doen, leggen tegenwoordelyck voor Bantam de schepen, de Arendt, Nassauw, de Groene Leeuw en de Seewolf, en in de straet Sonda voor Angier (Anjer) om waer te nemen en aen te haelen, de twee Engelsse schepen die aen de Cabo by den Eenhoorn geweest zyn en dageliex verwacht werden, de schepen d'oude Sonne, de Zuyder-Eendracht en de Neptunus. . . .

Met de voors. schepen ¹ hebben wy verscheyden missiven van UEd. ontfangen (de Heeren) begeeren dat geen geweld tegen geweld, noch tegen fraude gebruycken sullen, dat men de Chinesen met haere valsheyt en boosheyt sal laten geworden, dat ons met geen represaille (als geen recht becomen comen), valeeren sullen, item dat tegen fenyn geen contra-fenyn gebruyet worde, gelyck de Mennonieten dese saecke verstaen, laet het ons weten en

¹ Den Eenhoorn en 't Wapen van Zeeland op 6 en 16 Julij uit het vaderland te Bantam en Jacatra aangekomen.

geeft maer claere ordre, wy sullen die naercomen, voor sooveel billick en recht zy; doch eer in dese landen de behoorlycke contra-remedie naergelaten worde, moet men hier rechtveerdige rechters soecken, om onder haer bescherminge te mogen leven, handelen en wandelen, gelyck de mennoniten in Nederlandt seer wel hebben weten te doen; can iemant, die in Orienten vinden, ick segge dat het wel gesocht sal zyn. Souder geen rechtveerdige rechter in Indien wesen? mocht imant seggen, hoe can dan de werelt aldaer bestaen! Hiertegen repliceere: En mach een Heere in Europa met syn vee niet doen wat hy wil; alsoo doet hier oock de Coninck met syn ondersaten, want die overal, met al het haere, lyfeygenen van haer Heeren zyn, even gelyck het onredelycke vee in Nederlant. 'T recht van dese landen, is hier, de wille des Coninx. Coninck is hy die de sterexste is, en gelyck wy in d'usurpatie haere boosheyt niet willen volgen, alsoo souden (als libre vrye lieden) haer ongerechticheyt niet gaerne gedoogen. T'is my leet, dat met dese praetjens, alsoo de saecke hem selven overlange verdedigt heeft, sooveel pampier hebbe moeten becladden.

UEd. recommanderen ons seer, voort te varen met het stabilieren van een generale rendez-vous, en vrede te houden met de Coningen van Jacatra en Bantam, 't welck incompatible saecke zyn; doch d'Almogende heeft daerin versien. De middelen en gereetschappen die tot bouwen vereyscht worden, senden de Heeren oock niet, daer en is niet een byle, schop noch spade te becomen, 't gene ter diffentie in haeste opgeworpen is, hebben gedaen met eenige schoppen en spaden, die hier een tyt lanck in voorraet gelegen hadden, en al geconsumeert syn. De heeren ontbieden ons gene geding van Jappan te ontbieden, en senden selfs niets, wat daermede voor hebben, geve andre te bedencken; seer vrientelyck versoeckende, dat het UEd. gelieve met den eersten herwaerts te senden, groote menichte van goede bylen, en allerley gereetschappen enz.

By dese gaet ontwerp van 't fort Jacatra; ¹ doch UEd. sullen gelieven te verstaen, dat ons met dit werck gants niet behelpen connen, en alsoo 't selvige in haeste ter diffentie opgeworpen is, en

¹ Dit plan berust nog op het Rijks-archief.

UEd.
42

isser gants niet dat tot een goet werck te stae comen sall; daerom sal een geheel nieuw fort en nieuwe huizen gemaect moeten worden.

Hierover hadden geresolveert op de westzyde van de riviere (daer de stad Jacatra gelegen heeft) een nieuw fort te maecken, groot 46 viercante roeden, met een gracht rontsomme, dan dewyle geen volck noch gereetschappe daertoe hebben, vrese datter niet van vallen sal, en dat noch veel verlooren wercken, om ons te behelpen sullen moeten maecken, ons en *gebreect niet, dan alle dinck*; om de negotie waer te nemen en op den vyandt te passen, hebben met alle man de handen vol. De Chinesen hout de Pangoran van Bantam aldaer op, wie sal dan een casteel en stadt tot Jacatra bouwen. Drie van onse schepen leggen voor Bantam, drie voor Angier, 5 synder doende om calck te branden en de resterende 3 hebben met haer eijgen werck de handen vol, 7 schepen synder in Manilha, 5 na Jamby, Patana en Jappan, één na de custe van Coromandel en drie jachten in de Molluques en Amboyna. Dit is alle de navale macht, welck UEd. in Indien heeft. Ende de forten en casteelen in Indien syn van volck soo qualick versien, dat het schande is en sulcx qualick schryven derff; doch het moet evenwel geseyt wesen. Op thien forten die de heeren in de Molluquen houden, syn niet meer dan 448 coppen, soo coopliden als soldaten; daeronder gereeckent alle de Nederlanders, swarten, overgeloopen Spanjaerden in dienst van Comp^{ie}. wesende, en vrye lieden. Op alle de forten en comptoiren van Amboyna niet meer dan 134 coppen, in Banda 500, in Solor 31, tot Jacatra 340, en op de cust van Coromandel ontrent 150, *welck alle de macht van gants Indien is.*

Van d'onse by den Mattaram gevangen, hebben verscheyde brieffkens gegregen, clagen seer dat haere nootdruft van rys niet becomen connen. Den 18 majjo passado, waeren zy noch 7 personen in leven. Ick hebbe voor desen aen den Coninck van Cheribon om haere verlossinge geschreven, daerop hy geantwoort heeft syn beste doen sal. Wy verhoopen haer haest te becomen, alsoo de vreesse door geheel Java is. Verscheyden joncken en prauwen comen hier dagelicx van 't Cheribon met alle nootlyckheden aen, en meer hebben wy te verwachten, soodat apparent is, ons gerieff tot Jacatra selfs wel becomen sullen. De Mattaram en die van Japara hadden geerne vrede

met ons, maer 't hert is te groot om ons aen te soecken en wymogen 't niet doen (hoewel de noot sulcx wel vereyscht), omdat de vrede najagende, alle dagen noch meer geplaecht en veracht souden worden. Daerom is 't best, dat wat lyden en ons wat behelpen, om een stabile vrede te maecken, want ons volck tot Japara vermoort en alles berooft is, doordien de moorders en rovers haer voor lieten staen, dat wy Japara niet mochten derven, en noch grooter offer gegeven souden hebben, om vrede, acces en haere goede gunste te becomen, gelyck zylieden aen de duyvelen doen, doch het is Godt loff, buyten haer gissinge gegaen.

Wy versoecken aendermael dat het UEd. doch gelieve eenige godtvruchtige, eerewaardige, cloecke, verstandige predicanten herwaerts te senden, ende geen hoovaerdige, ongeschichte, onwetende idioten, gelyck eenige dienaers geweest zyn. T'is beclaechelyck en jammer, dat de godsdienst niet beter waergenomen, noch gehanthaeft worde.

Het moeten rechte herders en geen huurlingen wesen, die niet na Indien varen om gelt te verdienen en dan datelyck weder te keeren, maer om den Heere te dienen en d'Indianen tot het christen gelove te bekeeren. Allen die tot noch toe in Indie geweest zyn, hebben sooveele noch niet gedaen, dat de Chrysten in 't Chrysten gelooove souden onderhouden, laete staen, dat andere bekeeren souden, t'en schort aen de matterie niet, maer aen de meester; van domini Hulsebos en Danckaert, hebbe goede hoope, maer 2 persoonen connen maer twee plaetsen becleeden en bedienen enz.

In ons fort Jacatra, adi 5 augusto 1619.

UEd. Dienstwillige,

J. P. COEN.

XXXIV. DE GOUVERNEUR GENERAAL JAN PIETERSZ. COEN, AAN DE BEWINDHEBBERS DER GENER. OOST-IND. COMP.

(HEEREN XVII.)

In het fort Jakatra, dd. 7 en 15 October 1619.

By dese gaet alsnu copye van d'onse, per 't schip d'Eenhoorn gesonden, UEd. sullen daeraen largo verstaen, hoe wy voors. fort

(Jacatra) ontset en de stadt Jacatra ingenomen hebben. D'Engelssen voor ons gevluht en wy door Godts genade te water en te lande meester van 't velt gebleven syn, 'tsedert is hier weynich geïmmoveert, derhalven cort syn sullen.

Naer 't vertreck van d'Eenhoorn zyn hier, Godt loff, tot verscheyden tyde van patria wel aengecomen, diverse schepen.

Aen de Caep de Bona Esperance, hebben eenige van onse schepen eenige Engelse gerescontreert, te weten: den Eenhoorn en d'Orangeboom, d'Engelse schepen den Beer en de Sterre, waerby naer 't vertreck van den Eenhoorn en d'Orangeboom gecomen zyn, d'Anna van Zuratten en onse schepen Dordrecht en Amsterdam. Uytterlyck hebben sy den andren aldaer alle vrientschap bethoont; doch alsoo wy door eenige Schotten verstaen, dat by die van de Sterre ons schip den Eenhoorn, ontrent de Caep in zee riscontrenderende gedelibereert is geweest, om den Eenhoorn aen te tasten, schynt het, dat d'Engelssen soo eenigen van d'onsen met gemak hadden weten te becomen, niet nagelaten souden hebben die te nemen. Hoe becommert d'Engelssen geweest zyn, over d'uytcompst van haer boosvoornemen, connen de Heeren sien per nevensg. missiven door die van den Beer en de Sterre, van de Caep de Bona Esperance met de Orangeboom herwaerts gesonden, waertegen d'onsen welgerust en welgemoet geweest zyn, weynich op swaricheyt denckende, want d'Orangeboom in zee ontrent hondert mylen buyten de Custe van Sumatra, rescontrenderende één van d'Engelse schepen, die met haer vlote uyt de straet Sonda gevluht was, is den schipper 't Hert, om tydinge te becomen, aen boort gevaren. Soo haest daer was, hebben d'Engelsen seer schoon gepraet om de coopman en stierlieden mede te becomen, d'onderstierman wierde gehaelt en d'andre verexcuseert, d'Engelsen geen andre hoofden meer becomen connende, hebben de schipper 't Hert, met een moy praetien in de cayuyt onderhouden ende interim syn volck gebonden; doch alsoo twee daervan over boort sprongen, swemmende na d'Orangeboom, wierde 't Hert 't geruchte gewaer en meenende uyt de cayuyt te gaen, vondt die met een ketting geslooten. D'Engelsen hebben hem mede aengetast en wel vastgebonden, seggende, dat hy met hun by haeren admirael most vaeren, doende groot weer om d'Orangeboom t'ontseylen, dan alsoo 't Hert met geweld in de galderye geraecte, roe-

pende aen de zynen, die seer dicht by den Engelsman hielden, dat se alle het geschut uythaelen en met de geheele zyde op d'Engelssen schieten zouden, hebben d'officieren van d'Engelssen het disseyn van haer hoofden alsoo gematicht, niettegenstaende 't Engels schip immer soo wel en beter als d'Orangeboom gemonteert was. . . .

Voor dese is U Ed. geadvyseert, hoe wy in de straet Sonda geleyt hadden, de schepen d'Oude Zonne, de Zuyder Eendracht en de Neptunus, om waer te nemen de twee Engelsse schepen den Beer en de Sterre, die van d'onse aen de Caep de Bona Esperance gerescontreert waren. Een van dese twee, de Sterre genaemt, is den 12 Aug^o. by de voors. drie schepen in de straet Sonda gecomen, d'onse lieten hem na Bantam passeeren, opdat niet eschappeeren soude, daerna syn hem des nachts gevolcht, hebben 't dicht by d'Engelssen geseth en met dreygementen sooveele te wege gebracht, dat d'Engelssen schip en goet, sonder slach off stoot overgegeven hebben, op conditie als UEd. p. nevensgaende accoort connen sien.

By dese gaet copie off translaet van een missive door d'Engelsse Comp. aen de haren alhier geschreven; UEd. sullen daeraen sien, hoe d'administrateurs van d'Engelsse Comp^e. haer volck tegen ons ophitsen; tgene de haeren selfs gedaen hebben, leggen sy ons ten laste in haer missive, verhaelende (niettegenstaende wel beter weten) de valsche leugenen, die sy seggen van de haere overgeschreven te wesen, waerop actie geformeert hebbende, haeren admirael belasten UEd. volck en goederen op de gesochte actie aen te tasten, terwyle interim in Engelandt met de gecommiteerden van de Hooge Mogende Heeren Staten-Generael en UEd. van accoort gehandelt wort en dat uyt crachte van ordinaire commissie door den admirael van Groot-Bretagnie wegens zyne Conincklycke Majt. aen Thomas Dael verleent. Hiertegen sullen wy ons met de Commissie van de Hooch Mog. Heeren Staten-Generael, Zyn Princelycke Excellentie, die van UEd. en 't recht der natuyren behelpen. Wy houden voorseecker, dat Spangien met syn ducaten tegen ons stryt, gelyck hy eertyts met de wapenen plach te doen en datter eenige in Franckryck, Engelandt en Denemarcken gepensionneert zyn, om d'Indische vaert te doen bederven off de Coningen van Franckryck, Engelandt en Denemarcken tegen de Vereenichde Nederlanden op te roeyen, haere goede correspondentie en vrientschap te breecken, dan ick hoope

dat d'Almogende d'oogen van haere Majesteiten openen en ons wel hoeden sal, gelyck tot noch toe gedaen heeft en nu corteling, insonderheyt soo in de Vereenichde Nederlanden als hier gesien is.

Alsoo hier door de compste van de nieuwe schepen een treffelycke vloote by den andren gegregen hebben, is goetgevonden, omme deselve wel te besteeden den handel sooveel moogelyck waer te nemen, de comptanten t' imployeeren en tegelyck diffensive en offensive oorloch tegen onse vyanden te voeren.

Voor desen hebben UEd. geadvyseert, hoe met die van Bantam in oorloch geraect syn, en daer noch 5 mannen met eenige goederen aen landt gebleven waren, alle welke den Pangoran den 20 Aug^r. met de resterende goederen aen boort gesonden heeft, wat daarmede voor hadden, connen qualick weten, men ontboot ons met een briefken door een particulier op 't Chinees geschreven, soo vrientschap met Bantam begeerden; dat imant senden souden, soo niet, dat van daer souden blyven. Op de saeck gedelibereert zynde, is goetgevonden na Bantam niet te senden; maer dat de rede beseth sullen houden, de vaert en visscherye soo veel te beletten, als doenlyck is, totdat ons selven den handel aanbieden.

De stadt Bantam wordt dagelicx noch seer versterckt; de rys isser seer diere en de Chineesen worden seer nauwe bewaert, opdat by ons niet loopen. De voorneemste heeft de Pangoran gedwongen weder nieuwe huysen te bouwen. Meer vrese heeft Bantam voor de Mattaram, off dat wy met den Mattaram souden mogen verdragen, dan voor ons; alsoo hy wel vertrouwt (naer 't schynt) dat het ons om de stadt Bantam niet te doen is, ons huys is noch in esse. De Pangoran van Bantam can qualick resolveren, vrede off oorloch met ons te maecken. Hierover, na wy verstaen, is onder de grooten groote confusie, d'uyteompste sal den tyt leeren.

Onse schepen voor Bantam leggende, hebben tot noch toe 9 mannen verlooren en dat vermits tegen onse expresse ordre tot aen de wal omtrent Bantam eenige prauwen vervolgden en haer aen landt begaven, alwaer, van groote menichte van volck verrast, overvallen en gedoot wierden; dan meer volck heeft het Bantam gecost. De visserye can ons volck niet wel beletten, alsoo de prauwen te snel in 't seylen zyn en d'onsen geen prauwen bestieren connen.

Tot Jacatra gaet alles, Godt loff, redelyck, voor dese zyn hier veel joncken en prauwen met alle nootlyckheden geweest, dan over eenige dagen heeft de Mattaram verboden, datter niemant by ons na Jacatra vaere, doch evenwel synder noch eenige Chineesse en Javaense joncken comende, die steelsgewyse uit het landt van den Mattaram vertrecken. In voege, dat ick hoope, gelyck het oock apparent is, wy geen gebreec sullen lyden. Off de Mattaram voors. verbot ter contemplatie van Bantam doet, weten wy niet. Wat de Coninck van 't Cheribon en Anth^o. Vizozo daarvan schryven, connen U Ed. p. nevensgaende copien van hare missiven zien. 't Apparentste schynt te wesen, dat de Mattaram soect synne vrientschap aen ons wat diere te willen vercoopen, want alsoo hy Tuban ingenomen heeft, Surrebaya 't hooft geerne in de schoot soude leggen, resteert niet dan Bantam, daer de grootste schadt van geheel Java is, en alsoo de wech voor die van Mattaram te lande wat moeyelyck vallen soude, schynt het, dat men soect ons te dringen den Mattaram t'assisteren, alsoo 't herte te groot is om onse hulpe te versoecken en syn onvermogen aen ons te kennen te geven, doch soo sy iets tegen ons weten te doen, 't sal niet nagelaten worden; want om heerschappye, volck, gelt en goederen is het den Mattaram te doen; eer wy d'een off ander assisteeren, sullen wel thienmael omsien moeten, opdat de victorieuse onse roede niet worde.

Nadat wy Jacatra ingenomen hadden, is al het volck uyt het landt na Bantam vertrocken en daerna synder veel weder gecomen, de rys uyt het landt van 't velt opsoeckende, waervan haer vele ontjaecht is, ende alsoo d'onse noyt vyanden vonden, die 't hooft boden, zyn de soldaten zoo stout en onbedacht geworden, dat bykans een groote nederlage geregen souden hebben, ten ware dat een goede corragie van d'officieren sulcx verhoet hadde. Verstaen hebbende, datter menichte van Javanen omtrent een myle of twee de riviere op in 't landt waren, hebben wy den 25^{en} passato, 40 musquettiers derwarts gesonden. Dese by den vyant comende, weecken de Javanen uyt haer legerstede by den andren, op een plaetse daer de onse niet dan man voor man, door een eng padt bycomen costen. Te wederzyde van dit padt hebben zy in de ruychte volck met piecken geleyt; d'onse, vierich synde, om haeren vyandt aen te tasten, hebben haer in drie troepen verdeylt. D'eerste troupe, be-

staende in elf koppen, den vyandt aentastende, bleven daervan drie op de plaetse leggen, weleke doorsteecken wierden van de vyanden die in de ruychte verborgen lagen, d'andre namen datelyck de vlucht, waerop de Javanen met goede corragie aentreckende, alle d'onse geslagen souden hebben, ten waere dat de luytenant met de tweede troupe, d'eerste ontset, de Javanen gestut en haer weder terugge verby de doode lichamen gedreven hadde, met verlies van de vierde man. In 't enge padt, hebben d'oversten van de Javanen tegen onse officieren soo lange man tegen man stal gehouden, totdat zy lieden haer dooden en gequesten affgebracht hadden, als wanneer vertrocken en geheel doorgeloopt zyn, in voegen dat d'onsen meester van 't velt gebleven zyn; van de Javanen hebben zy een cris, met eenige piecken becomen, vonden anders by haer niet dan een prauwe, met wat rys voor haer provisie, soodat het schynt zy express van Bantam op een tocht gecomen zyn. De vyanden waren ontrent 150 man sterq.

Onse dooden zyn van d'onse medegenomen en begraven. Dit is d'eenige en notabelste rescontre die noch oyt 't sedert d'inneminghe van Jacatra geschiet is; cort daerna hebben weder een goede troupe uytgesonden, maer geen vyanden vernomen.

Tot nu toe syn by ons 3 a 400 Chinesen vergadert, niettegenstaende zy lieden soo nauwe tot Bantam, 't Cheribon en Japara bewaert worden. Soo de Javanen daerop soo nauwe niet en pasten, ick achte datter eerlange eenige duysenden by ons souden wesen. Alsnoch hebben wy van de Chinesen weynich hulpe, vermits eenige van de voors. haer geneeren met nootlyckheden herwaerts en derwaerts te haelen en andre met handtwerck onder de burgerye, waerinne een ider laten geworden om menichte van volck te locken.

T'is apparent dat dese plaetse eerlange de grootste coopstadt van gants Indien wel soude mogen worden, tenzy dat ons de giericheyt bedriege, waermede seggen wil, by aldien wylieden resolveeren connen, de peper van Bantam een jaer te derven, off soo lange tot dat die van Bantam genootsaect worden, ons aen te soecken en haer peper te veylen.

Nadat ons lange bedocht en lange gedelibereert hadden, wat versterckinge hier maecken souden is eyntelyck goetgevonden een nieuw fort te beginnen, groot 50 quadraet roeden, en om 't selvige met

gemack en te meerder verseeckertheyt te mogen doen, dat hetselvige buyten om het oude fort leggen sullen. De fondamenten van de landtpunt hebben nu begost, als die gemaect zy, sal 't oude fort dubbelde versterekinghe hebben, Godt geve dat het werck geluckich voleyndt mach worden, by dese gaet project hoe het werck gedissegneert wordt.)

15 October 1619.

Erenfeste wyse enz.

Naer 't vertreck van 't schip den Gouden Leeuw, is hier, Godt loff, den 10 stanti van Amboyna wel aengecomen, het jacht de Tiger gelyck mede de joncke de Dolphyn genaemt, de Tiger brengt mede 42.573 \bar{w} nagelen ende de joncke is van Amboyna na d'eylanden van Solor, Bima en Baly gesonden geweest, omme die quartieren te ontdekken. Op Baly zyn d'onse by den Coninck geweest en daer seer wel onthaelt geworden, veel vrientschap is haer bewesen en groote instantie worter gedaen, dat wy aldaer een comptoir stabileeren, anders hebbe op haer reyse niet verricht enz.

XXXV. DE GOUVERNEUR GENERAAL JAN PIETERSZ. COEN EN
RADE VAN INDIE, AAN DE BEWINDHEEBERS DER GENER.
OOST-IND. COMP. (HEEREN XVII.)

In het fort Jakatra, dd. 22 January 1620.

Edele Erenfeste enz.

Nevens dese gaet enz.

'T sedert syn hier Godt loff wel aengecomen, de schepen Tholen en Walcheren enz.

De Pangoran van Bantam, nae der Mooren aert, gestadich practiserende, hoe my best van cant soude mogen helpen, om te beter tot zyn disseyn te geraecken, en zyn personage met UEd. volck en goederen te spelen, heeft den Coninck van Jacatra (in Tanara gevangen wesende) ontboden, dat hy den Generael Coen soude doen ombrenge, hem belovende daervoren al syn volck weder te geven en weder in zyn ryck te stellen.

1) Op het Rijksarchief (1176).

D'Executie van zoo bosen voornemen heeft de Coninck van Jacatra op dese belofte aengenomen, ende naedat van langerhandt, de wech tot een goet acces gebaent hadde, heeft hy den last aen zyn tolek André, syn priester en een slave van zyn broeder gegeven.

Dese drie syn den 17^{den} October by my gecomen, aendienende, hoe de Pangoran van Bantam voorgenomen hadde de Coninck van Jacatra haren Heer, van Tanara naer Pontang te vervoeren, om hem aldaer te beter te doen bewaren, waerover Zyne Majesteit seer vrientelyck versocht, dat wy sulcx souden voorcomen en hem met geweld van Tanara lichten, daertoe middele en raedt voorsloegen en het exploit seer faciliteerde; doch onder dit pretext hadden voorgenomen my te vermoorden. Maer d'almogende Godt heeft ons wederomme wonderbaerlyck behoet en de moorders de moet benomen. Sy zyn alle drie, elk met syn cris oft ponjaert in onse sale by my alleen geweest, dan alsoo geen goede uytempste sagen om te vluchten, hebben haer boos voornemen op dat pas niet durven onderstaen. Aen haer gelaet, reden en wesen quade suspitie cryghende, hebben haer crissen doen affnemen en hun wel doen bewaren, dese drie waren met haer sessen in een prau van Tanara aen 't wapen van Amsterdam gecomen. ¹

Met onse voorgaende is UEd. geadviseert, hoe door den Mattaram verboden was, dat geen van syn ondersaten met eenige vivres tot Jacatra by ons varen souden, waermede, naer 'tscheen, voorhadden, ons na haer pypen te doen dansen, dan alsoo de saecke niet aentrocken en ons stille hielden is voors. verboth niet lange onderhouden, want daer syn soo groote menichte van joncken en prauwen met rys en alle andre notelyckheden gecomen, dat het wonder om te sien is geweest. Meer joncken en prauwen hebben hier van verscheydene plaetsen geweest, dan oyt ten tyde van den Coninck van Jacatra gesien zyn. T'is een wonder om sien hoe de borgerye tot Jacatra vermeerdert; 70 a 80 joncken en prauwen hebben hier te gelyck soo binnen de riviere als op de rede gelegen. Onder desen, verstaen wy, synder eenigen van des Mattarams officieren geweest om alle gelegentheyte te doorsien. Ende alsoo een overste van den Tommagon van Ken-

¹ Dese Javanen werden na bekentenis buiten pijn of banden afgelegd te hebben, ter dood veroordeeld, en van toen af werd het aan vreemdelingen verboden gewapend binnen het fort te komen.

dael (die hier met 22 prauwen vol rys geladen gecomen was) ons aendiende, de Mattaram tegen zyn Heere geseyt soude hebben, dat hy de Nederlanders niet wilde doden, noch oock ranchionneren, maer deselve gratis relascheren soude, byaldien door den Generael daeromme gesonden wierd, ried hy dat daeromme soude senden, presenterende yemant mede te nemen, hebben wy hierover een prau naer Kandael gesonden, omme de verlossing van d'onse by den Mattaram gevangen wesende, aen voors. Tommagon te versoecken, Godt geve, dat haer, gelyck wy verhoppen, becomen mogen.

Het schip Oudt-Hoorn en 't fregat Ceylon, syn hier uyt de straet van Palimbang wel gekeert, medebrengeende een cleen fregat van de Portugezen veroverd en 220 lasten rys, becomen uyt seeckere joncken van des Matarams ondersaten en eenige van Bantam naer Malacca varende. Wy verstaen met de voors. joncken door den Pangoran van Bantam een expresse ambassade naer Malacca gesonden is om assistentie tegen ons te versoecken. Degene, die men seydt de last daarvan te hebben, is mede in onse handen vervallen.

Voor desen is UEd. gadvyseert, hoe wy naer Patana gesonden hadden de schepen de Engel, de Bergerboot en de Morgensterre met een goet capitael tot den handel aldaer, en expres ordre (volgens resolutie tegen het voornemen van d'Engelsen genomen) soo eenige advantage op d'Engelsen becomen, dat ons van hare schepen en goederen verseeckeren souden. Dese schepen den 26ⁿ July voor Patana comende, vonden daer te rede, de Engelse schepen, de Sampson en den Hont, ophebbende 137 coppen en 45 stucken geschut, s'avonts hebben 't dicht by haer geseth en hun s'anderendaechs met den dach met geweld aengetast. Naerdat te wedersyden, drie glasen lanck seer geweldig gevochten hadden, gaven 't d'Engelse op, seer ysselyck om lyffsgenade biddende. Daer zyn van haer doot gebleven 39 mannen, daeronder Capⁿ. Jean Jardyn, overste over haer negotie, deweleke voor autheur van alle dese onheylen gehouden wert, en ontrent 50 gequetsten. Van onser syde hebben 10 mannen verloren en eenige gequesten gecregen.

In 't voors. schip de Sampson hebben becomen d'originele resolutien by d'Engelsen genomen, verscheyden missiven, copieboecken van missiven, contracten en andre Engelse papieren, daeraen claelryc

blyct, waerachtich te wesen en oock genouchsaem bevesticht en getuicht wert, hetgene UEd. voor desen geschreven hebben, namentlyck, dat by d'Engelsen voorgenomen sy, haer meester van UEd. middelen te maecken en de staet van de Generale Comp. t'ensemale te ruyneren alle haer bosen handel met de Coningen van Bantam en Jacatra tegen ons beleyt en onderleyt, haer grote onbeschaemde logenen en bosen aert, connen in dese pampieren openbaerlyck zien.

Per 't schip den Gouden Leeuw is UEd. geadvyseert hoe wy den Commandeur Willem Jansz. met ses schepen, namentl. 't wapen van Zeelandt, Haerlem, Nieuw-Zelandt, de Neptunus, d'Engelse Sterre en 't Postpaert na de westcüst van Sumatra gesonden hadden, tot bevörderung van den handel in die quartieren, en omme op d'Engelsen eenige advantage te soecken tot revenge van geleden schade, verseeckeringe van den Staet der Gener. Comp., maar inzonderheytt om het boos en groot voornemen der Engelsen tegen UEd. staet te breecken en prevenieren. D'Almogende Godt heeft ons daertoe wederomme wonderbaerl. geholpen en oock bethoont (als verhalen sullen) hoe 't beste versuymt is, en hoe licht alle de macht van de Engelsen, ware myn ordre ten vollen naergecomen, verslagen oft becomen souden hebben. Doch 't is misschien beter, dat de welstandt door soo groten progres niet becomen, opdat de swacke gemoeden in redelycken standt blyven; daeromme sullen ons genoeghen, met hetgene d'almogende Godt dagelicx gelieft te geven, en bedancken onze medehelpers van hare courage, goeden yver, vlyt ter gemene beste bewesen. De voors. ses schepen, den eersten October uyt de straet Sunda vertrocken wesende, syn lanx de westküst van Sumatra gelopen. Aen Cota Tenga verstaende, datter vier Engelse schepen voor Ticco lagen, liepen datelyck sonder vertoeven voort. Den elfden ditto ontrent Ticco comende, vonden daer de schepen den Dragon, den Beer, d'Expeditie en de Rose, waerop by d'onsen geresolveert wierd haer datel. twee aen twee te aborderen. De son was tegen den avont maer ontrent $1\frac{1}{2}$ ure hooch, doen by den anderen quamen. De Commandeur Willem Jansz. smee datel. met het Wapen van Zeelandt den groten Dragon op de wintveringh aen boort. Het schip Haerlem leyd hem aen d'andre zyde op den hals aen boort en hebben aldus seer geweldich met groff geschut en musquetten tegen

malcanderen gevochten. Nieuw-Zelandt was geordonneert met den Neptunus den Beer te aborderen, dan alsoo den Dragon (de Beer?) vol peper geladen wesende, dien selven dach van de zynen 't see-waert gelopen was en Nieuw-Zelandt d'aborderinge niet seer sochte, resolveerde de Neptunus en d'Engelse Sterre den Beer te aborderen, doch alsoo den Dragon overwonnen wierd, eer dese schepen by malcanderen quamen, gaven de schepen de Beer, d'Expeditie en de Rose haer mede op, en dat sonder 't geweld van d'onse te verwachten. 'T Wapen van Zelandt en Haerlem schaers een ure tegen den Dragon gevochten hebbende, geraecte de brant in de gallerye van den Dragon, waerover d'Engelsen haer schip abandonneerden en in Haerlem overliepen, biddende om lyffsgenade, doch wierden weder overgejaecht om den brant eerst te uytten. Aldus syn de voors. vier schepen door Godts genade overwonnen, daerdoor wy hopen het disseyne van d'Engelssen soo lange vertrocken werden sal, dat tydt sulen hebben omme onsen staet noch meer en beter tegen aller geweld te versekeren. De voors. Dragon hadde op, 180 zeer cloecke mannen, te weten, 150 van zyn eygen volck, en 30 van d'andre schepen, die den Dragon 't zee hadden geholpen; was gemonteert met 31 stukken geschut. In dien strydt synder van d'Engelssen 30 mannen doot gebleven, d'overste Commandeur Banner is dootelyck gequest, van d'onsen hebben wy verloren vyf mannen. Het schip Haerlem is in zyn spiegel gelyck water alsoo getreft, dat het weynich gescheelt heeft oft soude aen des Dragons zyde gesoncken hebben, alsoo op het garnieringh vyff voet water stond, eer het gewaer wierden.

.
 Alle het volck van de voors. vier Engelse schepen, gelyck oock veel van haer schip de Sterre, wesende ontrent de 300 mannen hebben d'onse in Ticco aen landt geseth, en haer op hun versoeck wedergegeven, het schip de Rose met eenige provisie, om van daer elders by de hare te mogen vertrekken, de andre drie syn van d'onse gemant en alhier met de vlote, Godt loff, wel aengecomen.

Alsoo ons volck verstonden, hoe Ticco voor de rendez-vous plaetse van d'Engelssen geordonneert was, en dat zylieden bestemd hadden ontrent primo October daer te comen, hebben d'onsen haer seer ge-haest van daer te vertrekken en syn diensvolgens den 21 October met de gehele vlote van Ticco vertrocken.

In zee wesende, hebben het schip Nieuw-Zelandt na de cust van Coromandel gesonden met het cargasoen derwaerts gedestineert voors. schip Nieuw-Zelandt drie dagen van de vloot gescheyden wesende rescontreerde twee Engelsse schepen, van de cust, soo 't scheen, naer Ticoo loopende. D'Engelssen deden haer best om Selandt aen te tasten, dan conden hem niet beseylen, invouge dat dese twee door 't haestich vertreck van d'onse geschapeert zyn.

Met Bantam syn wy en zy met ons noch in eenen graet. T'is seecker dat die man hem verlaet op zyn peper en niet op Godt, macht noch gerechticheyt. T'sedert onse voorgaende en isser tuschen ons niet gepasseert. De reede van Bantam hebben wy tot nu toe met onse schepen beseth gehouden; om alle handeling en toevoer van rys van daer te weren, om die van Bantam, daerdoor tot redene en een goet accoort te dringen, waertegen de Pangoran van Bantam syn peper ophout, om ons Jacatra aff te dringen en voorder tot zyn disseyn te geraecken, die het lanxst herden can, sal den crygh winnen.

Niettegenstaende seer wel geweten hebben, dat het de hertneekicheyt van Bantam, soo lange connen, uytherden sal, jae dat de aenspraecke haer verharden en ons verachteren soude, hebben nochtans goetgevonden, die van Bantam, den vrede aen te bieden omme een yder sooveel mogel. vol te doen. Dese aanbiedinge hebbe den 21sten. Novemb. passado, schriftel. gedaen; hierop is door den Pangoran Gouverneur en zynen broeder Pangoran Gabangh geantwoort, te vreden te wesen, dat wy daer souden handelen, gelyck ten tyde van Wittert en Verschoor gedaen wierd; waerop wyluyden den 9^{den}. December gerepliceerd hebben, daermede genoecht te syn, mits dat ons door den jongen Coninck, den Pangoran Gouverneur en zynen broeder beloofd werde voor te comen, datter door de Chinesen off anderen geen monopolie gepleecht, de peper off de prys van dien niet meer als voor desen opgehouden werde. Hierop is door den Pangoran en zynen broeder Pangoran Gabangh weder gerepliceert, soo onder 't accoort eenich bedroch gemenght wiert, dat het dan geen vrede maer veel eer oorloch wesen soude, invougen dat ons neffens anderen den vryen handel niet hebben willen toeseppen; maer occasie soecken om ons te betrappen en in haer geweld te becomen, hiertegen leert

ons de natuyre dat met goet recht alle andre negotianten van Bantam, in alle manieren oock weeren mogen, tot dat ons recht en den handel neffens andere becomen.

Van Bantam comen dagelycx veel Chinesen by ons vluchten. Men gist, datter noch wel 2000 in Bantam zyn, welke haer mede meest tot ons begeven sullen soo haest hier connen comen. Bantam is seer verlegen; maect hy vrede met ons, sal hem veel volck ontlopen, en wy daarmede versteret werden. In oorloch blyvende, moeten sy veel gebreck lyden, de negotie en frequentatie van alle vreemdelingen derven en die aen ons cederen, invougen dat het ons, Gode zy loff, wellgae, en Bantam qualyck, hoe sy het oock maecken. Door de Chinesen handel hebben wy goede hope, peper van Bantam, Ticco, Priaman, Jambi tot Jacatra by ons te trecken; want alle de voors. landen, de Chinese waren soo zeer van doen hebben, als wy de peper. Tot desen eynde hebben alrede ordre gegeven, dat de Chinesen joncken, die d'onse omtrent Jambi souden mogen rescontreren, herwärts gewesen en hier gebracht werden, opdat die van Jambi met haer peper de Chinesen waren alhier connen soecken.

Om voors effect te becomen, sullen vooreerst hier ontrent tegen d'Engelsen en anderen een goede vloot schepen moeten houden, te lande tegen de Javanen een sterk garnisoen en voorts om herwärts en derwärts te senden menichte van cleene jachten. Wy bidden UE. hiertoe alsulcke middelen te furnieren, dat dit eenige jaren onderhouden mogen, soo zal *Jacatra, de treffelycxste plaetse van gants Indien werden, en seer haest sal hier de stapel van de gantsche Indisen handel zyn; want de plaetse, daertoe seer wel gelegen en seer bequaem is.*

Alsoo niet seecker connen weten, wat d'Engelsen souden mogen resolveren, oft voornemen en dat wy beneden windt zynde, by haer niet comen connen, hebben lange gedelibereert, wat met de presente macht verrichten sullen, namentlyck off boven de vlote, die tegen d'Engelsen voor Bantam gehouden dient, in Banda sooveel macht byéén connen brengen, dat die bestant zy om Lontor aen te tasten en te onderstaen, off een eynde van den oorloch aldaer sullen connen maecken, dan off het Westermousson sullen laten verlopen en alle de schepen in 't begin van 't Oostermousson herwärts ontbieden, omme dan, soo d'Engelsen interim niet comen, een vlote

uyt te maecken, d'Engelsen te soecken en naer Mocca, Suratten en elders te senden off yets op Bantam te attenteren, waerop alsnoch door gebreck van volck niet hebben connen resolveren, vermits omtrent Bantam een goede vloot schepen dient te blyven en niet volck genoeg in Banda byéén connen brengen, tensy dat derwärts oock meer schepen senden en die daer een mouson laten overblyven; twelck alsnoch niet wel geraden is, omdat het getal van schepen hier te seer verminderen soude en den handel daernae op alle plaetsen niet soudén connen waernemen. Schepen syn in Banda niet nodich, soo maer volck hadden, soudén welhaest een eynde aen dien oorloch maecken.

Voor sooveel ons bekend is, syn d'Engelsen tegenwoordich, noch thien schepen hebbende, waerby zyluyden noch ses verwachten, die in April 1619 uyt Engelandt geseylt zyn, de twee in February 1619 uytgelopen, genaempt den Beer en de Sterre, hebben wy, Godt loff, becomen; doch met het volck van dese en d'andre schepen, sullen de voors. thien schepen, die seer swaek van volck waren, zeer versteret werden. Tegen de voors. 16 schepen sullen wy gestadelyck een vlote moeten houden, tot dat d'overhant off van UEd. andere ordre becomen.

De Generale Comp. en de Vereenichde Nederlanden doet U Ed. veel te cort, dat (UE.) eenige jaren achter den anderen soo weynich schepen in Indien gesonden hebben. Hierdoor zyt gyl. oorsaecke, dat van d'Engelsen, Franceen en Deenen soo zeer gequelt werden en soo daerinne niet versiet, is te beduchten, datter noch meer van U dienaren onder pretext van andere namen, dan Vrankryck Denemarcken en Lemairs suydervart comen sullen. De Croone van Spangien bekend, dat se niet machtich zyn, om de Vereenichde Nederlanden uyt Indien te slaen, waerover notelyck met haer gelt trachten moeten d'Indische vaert door d'Engelssen, Franceen, Denen en andere meer te doen bederven. Hadde Lemair wat langer en meerder hulpe door Bernevelt becomen connen, misschien soude des vyandts listen, door de goede ingezetenen der Vereenichde Nederlanden selfs (menende wel te doen) de vereenigingen der Generale Comp. gebroocken hebben. Is het sooverre niet geweest, datter vele in de vroetschappen (soo blint als mollen wesende) met alle haer cracht ende gemoet gemainteneert en gesustenteert hebben, tgene

daer onse gemeene vyandt (door Lemair) was nae trachtende. Door gebreck van schepen en volck comen ons alle dese swaricheden toe en noch meer, soo UEd. daerinne niet en versien, hebben te verwachten, want de vyandt mach niet rusten off zyn monarchie soude haest vergaen; omdat UEd. van den Indischen staet en handel niet wel geïnformeert zyn, zyt gyl. U selfs in den wech, jae een groote oorsaecke mach men seggen, dat de Generale Comp. door den vyandt met d'Engelsen, Francen, Deenen en Lemair soo gequelt wert. Hadden wy hier te synertydt menichte van schepen en gelt gehadt, sy waren noyt sooverre gecomen. Een schonen schyn schenen voort te brengen degene welke in Lemairs faueur allegeerden, dat het beter ware, dat een yder uyt de Vereenichde Nederlanden naer Indien voere, dan dat men de vaert aen d'Engelsen, Francen, Denen en andere cederen souden. Maer de beste raedt bleeff achter, want alle andere middelen behoren eerst onderleyt te werden, eer men tot disperate resolutie come. 'T gene wy voor beteren raedt houden, om de welstant van de Generale Comp. te voideren, d'ingesetenen der Vereenichde Nederlanden, (die onder Lemair's name haer voordeel sochten) te contenteren en om d'Indische vaert aen de Spanjaerden, Portugesen, Engelsen, Francen, Denen, noch anderen niet te cederen, is dese: dat men soo sterck in de Generale Comp. laet comen als souden willen avontuyren, degenen welke d'Indische vaert met Lemair om de suyt versochten. Dat de Generale Comp. soo sterck op Indien equipere, dat men te gelyck, niet alleen de macht van de Spangjaerden weder can staen, maer haren voorneemsten handel belette, als namentlyck, den handel van Chincheu, op Manilha, den handel van Maccan, op Nangesacqui, Malacca en Goa, den handel van de Cust op Malacca en dat men voorecome, datter weyniche Indische waren in Portugael gebracht werden. Item dat daer benefens, den inlantschen Indischen handel, op alle quartier behoorlyck waergenomen werde en jaerlycx 10 à 12 schepen met goede retoeren naer 't vaderlandt senden mogen, soo sullen d'Engelsen, Francen, Denen en andere niet alleen geprevenieert werden, maer haer selven dootd loopen, gelyck sy in Europa doen, de Heeren sullen dan niet behoeven te vresen, waer soo groote retoeren vertieren soude, daertoe over eenige jaren tot den opcoop 1200 m. R^{de}. jaerlycx eyschten, want alle de werelt soud genootsaect

werden, die nyt de Vereenichde Nederlanden te trecken. Vermach de Gener. Comp. sooveel niet; worden UEd. van de participanten te seer om d'uytdelinge gequelt, dat men den gront van de sake aen de Hoge en Mogende Heeren Staten-Generael, behoirl. verthone, opdat de gemene middelen, tegens de wercking en listen van de Spaense Crone gebruyct en de Comp. wat gesoulageert worde. In Indien heeft Spangien tegens de Gen. Comp. niet connen oorloghen, wat soude hy tegens de Vereenichde Nederlanden doen. Wie mainteneert Portugaels Indien? Is het niet de Coninck van Spangien? wie den handel der Vereenichde Nederlanden op Indien? Is het niet duslange de Generale Comp. geweest? ergo, de Generale Comp. voert den oorloch voor de Vereenichde Nederlanden in Oost-Indien. Soo hierop geseyt wert, dat zy 't wel souden mogen laten en 't gemeyne landt tot zyn eygen bescherming genoeg te doen heeft, repliceren hierop, dat de handel van Indien, sonder macht van wapenen, niet gemainteneert can werden; noch de staet der Vereenichde Nederlanden sonder den handel van Indien, ende dat het beter zy, dat de Vereenichde Nederlanden, de schatten van Spangien conquesteren en den oorloch in Indien voeren, dan dat op haer eygen smeer teeren en de Spanjaerden op haer frontieren verwachten. Soo de Heeren Staten in Europa geen oorlochscheppen ter zee hielden, tot bescherminge van coopvaerdye, wat soude het worden, insgelycx is het met de vaert op Indien mede. Hierover besluyt: soo hare Hoge Mogende soo goede sorge voor de vaert op Indien niet en dragen, als de Coninck van Spangien, haren vyandt doet, dat de Vereenichde Nederlanden (die Godt behoede en zegene) niet bestaen zouden connen. Het schynt, dat de Coninck van Spangien nu stille is, syn volck in Indien weet oock niet beter, leggen hier als op haer sterven, kermen en cryten, dat van haren Heere soo verlaten syn; maer wy seggen UEd., dat de Coninck van Spangien, door d'Engelsen, Francen en Denen meer in Indien doet, dan hy oyt gedaen heeft. Doch al soude de hulpe van 't gemeene landt noch wat tarderren, verliest daeromme de moet niet. Ontsiet de macht van Spangien evenwel niet, veel min d'ondercruypinge van d'Engelsen, Francen, Denen en anderen, noch ontrouwe van de mooren, jae oock geensins d'excessive grote lasten en de oncosten, maer equipeert (willende wel doen) jaerlycx meer ende meer, gaet recht door zee, sonder yemant aen te sien.

Sendt ons jaerlycx (bidden wy andermael om de gemene welstants wille) grote menichte van schepen, veel volck en een groote somme gelt, soo zullen U Ed. eerlange meester van den voorneemsten handel van de gehele werelt wesen. Eenige treffelycke wel gemonteerde royale oorloeschepen, dienen in aller manieren met den eersten gesonden te werden, anders sullen wederomme seer verlegen raecken. Insgelycx mede veel cleene jachten en daerenboven sooveel schepen tot de retouren, als de Heeren jaerlycx retouren begeren. Item grote menichte van volck om Jacatra te peupleren, aldaer garnisoen van 500 a 1000 coppen te mogen houden, alle de forten en schepen van Indien beter te versien, want alle uytermate swack van volck zyn, gelyck de Heeren aen de overgesonden rollen commen sien. Het volck, dat noch hebben, is soo slecht, dat d'Engelsen voor Ticco haer schaemden te sien, dat van een deel jongens overwonnen waren.

Om volck in 't landt te houden en de plaetse allenskens te peupleren, hebben hier veel volck, die haren tydt uytgedient hebben, vryheyte gegeven en, op ses maenden nae, affbetaelt.

Om Jacatra, Amboyna, Banda, Batsian en andere plaetsen meer te peupleren ende veel weeshuysen der Vereenichde Nederlanden te ontlasten, gelieve UEd. herwerts te senden, grote menichte van jongens en insonderheyte meyskens, want die hier met elene onkosten onderhouden connen werden en de Generale Comp. daeraen te syner tydt seer groten dienst geschieden zall, enz., enz.

In 't fort Jacatra, adij, 22 January, a^o. 1620.

U Ed. Dienstw.

J. P. COEN.

P. D. CARPENTIER.

JACOB DEDEL.

FREDERICK HOUTMAN.

WILLEM JANSZ.

XXXVI. DE GOUVERNEUR GENERAAL JAN PIETERSZ. COEN EN
 RADE VAN INDIE AAN DE BEWINDHEBBERS DER
 GENERALE OOST-IND. COMP.
 (HEEREN XVII.)

In 't fort Jakatra, 11 Mei 1620.

.....
 D'ambassate voor desen gesonden na den Gouverneur van Kendael, wesende, wegens den Mattaram, Admirael van de zee, om de verlossinge van d'onse, by den Mattaram gevangen zynde, te procureren, is van daer weder gekeert, met een missive van voors. Gouverneur, daerinne ons, na hooffsche manieren, advyseert, dat het de Keyser seer aengenaem was, wy om d'onse gesonden hadden. Hy begeerde geen rover van Nederlanders te wesen, haer soude niet misschien (misschieden); wilde se geerne loslaten en niet vercoopen, verruylen, noch vermangelen; doch soude eerst bedencken, wat schade zylieden tot Japara geleden en hoevele van haer joncken vernielt en verbrant hadden. Onse gesandt met desen antwoord vertreckende, ontmoeten hem in de riviere seven van onse vrye lieden, welck met een cleen jonckien van Jacatra na Grissi vertreckende, door quaet weder in de bocht van Damma gestrandt waeren; alwaer van haer gelt en goet berooft, gevadt en in 't landt van den Mattaram gevangen gebracht wierden. Een van de seven is door ongemack overleden, van d'andre ses hebben noch geen andre tydinge.

D'arme onwetende hovaerdye is by die van den Mattaram uitermate groot. Geen vreemdelingen, tsy oock wie het soude mogen wesen, syn daer wel gesien, maer als beesten veracht en versmaet. By den Mattaram mach niemant comen, elke Gouverneur doet wat hy wilt en regeert na syn sin. Van alle lyfftochten is het landt uyttermate vruchtbaer, dan vermits de pracht en giericheyt van de grooten daermede qualick gevoet can worden, insonderheyt nu den handel op Malacca en Bantam moeten derven, berooft d'eene Gouverneur (nu het van vreemden niet connen crygen) d'ondersaten van d'andre ende met den rooff onderhouden haer in de goede gratie van den Keyser, alsoo de beste man is, die meest weet te geven, t'is even goet hoe daer aen comen. Wy meenden eerst, dat onse logie tot Japara, sonder ordre en weten van den Mattaram

affgelopen en beroofft was, te meer dewyle eenige oversten d'onse te kennen gaven, soo de vrientschap met haer continueeren wilden, dat te wege souden brengen de Gouverneur van Japara metter doot gestraft wierd, doch de tyt heeft wel anders geleert, want de voors. Gouverneur van Japara daerdoor in grooter aensien en eere by den Mataram geraect is, even alsoff een Romeyns stuck uytgerecht hadde. Dese Gouverneur is met 80 gewapende prauwen in Tuban geweest om onse loge in Grissi aff te loopen, dan alsoo daer recht op dat pas aenquam 't jacht de Neptunus, syn de vyanden weder gekeert. De spraecke gaet nu, dat de Mattaram hondert duysent mannen doet prepareren om ons daermede tot Jacatra aen te tasten. Soo voortcomen sullen, haer getroost zyn, wy hebben opinie, dat dese geruchten uytgestroyt worden, om ons een vrede na haeren sin met hun te doen maecken, credit te soecken en dan yets met verraderye t'onderstaen, want niet geloven, dat met openbaer geweld beginnen sullen.

De trouwherticheyt onser natie wort hier voor een groote slechticheyt gehouwen en de trouloosheyt deser mooren voor een groote cloecheyt; dese trouloose cloeckheyt, heeft in d'Engelsen, in die van Bantam en Jacatra soo grooten vermetelheyt gebaert, dat daerdoor gevallen zyn, wat eynd d'Almogende de presumtieuse grootsheyt van den Mattaram gelieft te geven, sal den tyt leeren.

Den 27^{en} Martio passato, is tot Jacatra wel aengecomen, een Engels schip, den Bull genaemt, waermede, tot onser allergrootste verwonderinge, door Jan Elandt (of Clandt?) ondercoopman, ontfangen hebbe een gezegelde dooze, daerinne twee missiven van UEd. Gedeputeerden, den 30 Julio 1619 nyt Londen geschreven, item copie van 't contract met d'Engelsen gemaect, in 't frans met een Nederlants translaet, *copye van beraemde ordre op d'executie van 't contract in frans en nederlants en project tot redres van den handel tot Bantam*, mede in beyde voors. taelen.

Hoe prysselyck, eerlyck en Goddelyck een goede vrede en eenicheyt zy, blyct alomme en is alle redelycke verstanden kennelyck, geloofst zy Godt, die alles ten goeden schickt en daertoe nimmermeer middelen gebreecken; doch het schynt, dat hier op weynich gedacht is, want was dit vertrouwen by U Ed. geweest, de Heeren souden ons soo haestich met soo herden toom niet gebreydelt en soo vele

van haer rechtvaardige conquesten niet overgegeven hebben. Daer syn, al eenige die hiervoor vreesden, maer in 't minste hadden niet gedacht, dat men daerinne soo precipiteeren soude, te meer dewyle de Heeren van Zeelandt met haer joncxte van 14 mayo advyseeren, soo de Coninck van Engelandt op zyn volck geen ordre stelde, datter geen accoord gemaect zou worden. Heeft het U E. aen goede advysen gebroocken, wildet ghylieden die niet aensien, maer de drang van een cleenmoet en onredelycke vreesse volgen, waerom heeft men sulcx niet geadvyseert, opdat ten proffyte van de Comp. haer saecken daerna hadden mogen beleyden; hoe is het zoo haest vergeten, dat U Ed. seshien soo treffelycke schepen cort te vooren uytgesonden hadden, heeft men gehaest om bloetstortinge voor te comen; Eere zy soo goede genegentheyd; waeren d'Engelsen meester hier geworden, t'is te duchten, dat U Ed. met haer haesten weynich geproffiteerd souden hebben. Lachen d'Engelsen tot danckbaerheyt, soo is den arbeyt niet verlooren. Grooten danck zyn zy U Ed. schuldich, want hadden haer selven met recht uyt Indien geholpen en de Heeren hebben hun daer weder midden in geseth. Meenen zy 't recht en wel, 't sal wel wesen, maer wederom quaet willende hebt ghylieden, is het te duchten, 't serpent in den boesem geseth. Wy bekennen, dat het den knecht niet en roert, wat de meester doet, maer evenwel doet ons het gemeen gebreck, gelyck de zotten, spreecken, niet om dese vereeninge te bestraffen, want ons kennelyck is, hoeveele de staet der Vereenichde Nederlanden ten hoochsten aen de goede vrientschap, correspondentie en vereeninge van de Croone van Engelandt gelegen is; maer U Ed. zyn, onder correctie, al te haestich geweest, ende waeromme d'Engelsen een derde van de nagelen, noten en foelye vergunt is, connen niet wel begrypen; niet één sandeken van het strandt hadden zy in de Molluccos, Amboyna, noch Bantam te pretendeeren. Ende soo met recht van oorloge iets begeerden; waerom slaen sy de Spangnaerden van Ternate en Tidore niet ¹.

¹ De Gg. en Raad van Indie geven verder in dezen brief een verslag van hetgeen er tusschen de Engelschen en Nederlanders is voorgevallen, hoe de tijding van den gesloten vrede is aangebragt en van beide zijden is opgenomen, de wederzijdsche vrientschap hersteld is en de Raad van Defensie zitting heeft genomen. Vergel. verder, hierboven, Hoofdstuk IV.

Voor desen is UEd. geadvyseert hoe een ambassade na den Coninck van Surrabaye gesonden was, om denselven sooveel doenlyck tegen den Mattaram te helpen maynteneren en alle nootlyckheden van daer te becomen. Wouter Heuten heeft onse hulpe te water gepresenteert. De hulpe was voor dien tyt niet van noode; doch d'onse syn soo wellecom, en de presentatie is soo aengenaem geweest, dat de Coninck belast heeft, dat alle joncken van buyten comende, voor Grissy neffens onse logie anckeren, en niet verby na Jortan loopen, opdat d'onse te meer preferentie in den handel souden hebben.

Ontrent 85 lasten peper hadden alreede gecocht en in 't Postpaert, daermede zyn ruym vol was, gescheept, ende verhoopen noch ontrent 1500 picol te becomen Het verlies van Tuban heeft die van Surrebaye soo verslagen, dat apparent is, de Mattaram in haer stadt niet meer sullen durven verwachten. Soo dat de Mattaram alreede bykans soo verde in 't ooste van groot Java domineert, als reysen en vivres voeren connen. 'T en is oock geen wonder, want alsooch geen vyanden syn gewelt hebben durven verwachten.

T'is seecker dat d'Engelssen voorgenomen hadden, een rendez-vous ontrent Bantam te stabilieeren, van den Pangoran hebben daertoe plaetse versocht, de grooten antwoorden, ten respecte van d'assistentie die d'Engelssen hen tegen ons aanboden en deden: Soo soude ick de handt verliesen om een vinger te behouden. Par d'originele schriftelycke acte door ons veroverd, blyct hoe geresolveert waeren, op een van d'eylanden in de straet Sonda, een fort te maecken, en wat daermede voorhadden. Wy sien per contract door UEd. met d'Engelse Comp. gemaect, hoe daerover questie gemoveert is, en die tot naerder kennisse van saecken, voor twee à drie jaeren, in surceance blyven zal. T'is nu soo, dat het d'Engelssen gemist is, en wy, door Gods genade, becomen hebben de plaetse en 't landt van Jacatra, welck de beste en bequaemste tot een generale rendez-vous en om die van Bantam in toom te houden, van Indien is.
 D'Engelssen zyn genootsaect tot Jacatra neder te slaen, t'is een superbe natie, die veel pretendeert, en wy syn geensints van meeninghe, andre authorityt dan die de Hooge Mogende Heeren, Staten-Generael, zyn Prinselycke Excel^{tie} en UEd. ons gegeven hebben, in 't landt van Jacatra te gedogen.

Den 24 april is tot Jacatra d'eerste Chineesse joncke van Chincheu aengecomen, doch brengt niet dan slechte Javaense waren. Op syn vertreck lach er noch een in ladinge om recht door na Jacatra te vaeren, dan hebben hem noch niet vernomen. Door de compste van dese joncken hoopen te wege te brengen, datter 't naeste jaer veel met rycke Chineesse waeren comen sullen.

Wie en weet niet, dat het menschelyc geslacht sonder vrouwen niet bestaen can, nochtans schynt het, dat UEd. sonder die, colonie begeeren geplant te hebben. Om 't gebreck te repareren, hebben hier financie gesocht, en veel vrouwen hier doen coopen. Maer gelyck de heeren voor dese, niet dan schuym van den lande sonden, alsoo schynt het, wil men ons hier mede niet dan schuym vercoopen, want verscheyden cloecke quanten door de vrouwen vergeven zyn, waerover eenigen met een streng recht hebben moeten straffen. Sulen wy om de boose, naerlaten goede te soecken, gelyck het schynt ghylieden doet, sal men ten lesten geheel uytsterven moeten? Hierover versoecken, soo UEd. geen eerlycke getroude lieden becomen connen, niet naer te laten, onderjaerige jonge meyskens te senden, alsoo verhoopen dat het daermede beter dan met de bedaechde wesen sal.

Dusverre geschreven zynde, hebben tydinge van onse schepen, voor Bantam leggende, gecregen, hoe schandelycken het schip de Zuyder-Eendraecht en veel van ons volck verzuymt en verongeluckt zyn. ¹

Voor 't fort Jacatra gelieve UEd. te zenden, eenige heele cartouwen, slangen oft ander geschut, daermede snel geschooten en groot gewelt gedaen can worden. De plaetse hebben tot noch toe, geen andre naem gegeven, maer sulex tot UEd. dispositie uytgesteld. Derhalven gelieven de Heeren daerover te disponeren. Met het schip Delff, heb ick voor dese, myne verlossinge versocht, en alsnu den raedt wederomme verthoont, dat niet gesint ben, langer dan toecomende jaer 1621 te continueren, en vastelycken voorgenomen hebbe,

¹ Dit schip viel, terwijl het voor Bantam geankerd lag, om, en werd des nachts door 50 Bantamsche prauwen overvallen, met veel verlies van de onzen. Was het de Nemesis, die dit onbillijk verkregen schip van Lemaire weder aan de handen der Comp. ontrukte?

alsdan met Godes hulpe, naer 't vaderlant te keeren. Derhalven sullen UEd. gelieven daerop ordre te stellen, enz.

In 't fort Jacatra, adij 11 Mayo, a^o 1620.

(get.) J. P. COEN, P. D. CARPENTIER, WILLEM JANSZ.,
JACOB DEDEL.

XXXVII. DE GOUVERNEUR GENERAAL JAN PIETERSZ. COEN EN
RADE VAN INDIE, AAN DE BEWINDHEBBERS DER GENER.
OOST-IND. COMP. (HEEREN XVII.)

In het fort Jakatra, 31 July 1620.

Volgens onse order in den Arendt op Baly aengeweest, heeft daer een coopman met eenich volck gelaten om rys, beesten, provisien en vrouwen van daer te becomen; d'onse syn soo wellecom als voor dese niet geweest, het schynt dat daer, door eenige van onse vyanden wat leelyek affgeschildert zyn, jae soo, dat de Coninek van Baly seer jeloers van onser comste was, even als off op hem iets souden willen attenteren, niettegenstaende d'assistentie van twee schepen, tegen de Macassaren en seeckre rebellen versoect, niet dan 14 vrouwen heeft de coopman, Hans van Meldert, van daer gesonden, en is evenwel op Baly gebleven, waerover in passant de plaetse weder sullen laten aendoen, om 't volck te lichten, (nadat Gouverneur Gen. en raden, nogmaels in hunnen brief hebben aengedrongen op toezending van getrouwde lieden en eerbare vrouwen, tot het stichten eener kolonie, gaen zy verder in dezen brief over tot de beschryving van de stad Jacatra).

T'is wonder om te sien, hoeseer Jacatra in corten tyt van volck toenomen is, niettegenstaende den oorloch met Bantam en die van den Mattaram continueert. Met vrye lieden, Malleyen, Clingen, vrouwen, kinderen, slaven, ambachtslieden en 't garnisoen van 't fort, achten dat ontrent twee duysent zielen stercq zyn. Met de Chineeße joncken die hier geweest is, syn drie hondert Chinesen vertrocken. Wy hebben se vry en vranck laten gaen, want voor seecker houden, dat daertegen toecomende jaer, wel 1500 andre van China keeren sullen. Niettegenstaende dat hier alrede veel arbeyders zyn, en de vivres tot noch toe, redelycoop zyn geweest, is den arbeyt zoo diere, dat

niemant om een halve reael van achten, daechs wil werken. De timmerlieden, metselaers, visschers, cleermaeckers en veel andre ambachtslieden, die ietwat doen willen, connen des daechs, yder man, een reael van achten, ja somtyts $1\frac{1}{2}$ en meer verdienen. Hierentegen hebben wy de burgerye, coopmanschap, noch geenige dingen, tot nu toe niet belast, dan alleen partye Chinesen, welke voor dese, met goede bewillinge, in 't nieuwe fort, op haer costen gemaect hebben een aerde walle van 975 cubicque vadems groot. Door de grootte van 't nieuwe begonnen werck, als oock, dat veel dingen teffens moeten doen, gaet de fortificatie seer traech voort; om metzelaers en timmerlieden zyn seer verlegen. Het groote nieuwe bolwerk is noch niet hooger dan 13 voet, niet meer dan 7 Nederlandsche metselaers syn daeraen werkende, welke tusschen tyde oock nieuwe huysen moeten maecken, daeraen de Heeren affmeten connen, hoe met het werck gequelt blyven.

T'is d'Engelssen een uytdermete groote last, spyt en verdriet, dat genootsaect syn hier te lande onder ons gerecht en heerschappye te moeten resideeren, sy die voor deesen uytgaven, dat wy haere slaven waren, pogende sulcx te bewysen aen d'eer en respect, welke haere hoochmoedige pracht van d'onse toegedragen wierd; veel ommewegen hebben sy gebruyct om met behendicheyt, sonder licentie van ons te versoecken, onder een schoonen schyn een fort te bouwen en ons t' ontrecken een goet deel van 't gebiet en recht, soo over d'inwoonderen en ondersaten als over de moetwille van haer volck. De helfte van 't fort souden se gaerne hebben en daerenboven alsulcken gerieff van 't landt (sonder ons te willen kennen) als d'eygen Heeren alleen toecompt. In 't eersten claechden d'Engelssen seer verlegen te wesen met haer goederen, die zy seyden in de schepen bedurven en nootlyck gelost mosten worden. Hierop hebben haer verthoont, hoe onse oude huysinge beset en wy besich waeren met nieuwe te bouwen, dat mede alsoo mosten doen, waertoe plaetse en hulpe presenteerden; sy antwoorden, dat eenige rieden huysen van de Chinesee huynen souden, en hun by provisie daerin behelpen tot dat ordre van haer meesters bequamen, alsoo die, na haer gissinge, wel souden resolveeren en met onse meesters accorderen, de halve last van 't garnesoen en fort te dragen, om daer binnen gesamentlyck met ons te wonen, versoeckende alleene een cleen plaetsken

in ons packhuys om haer gelt daer te mogen bergen, welck haer vergunt is. Na huysinge in de nieuwe stadt hebben haer helpen soecken, maer daer en was niet daer hun behelpen costen, ja oock niet in een groot gebouw, welck begost wierd om tot een stadthuys en kereke te gebruycken. Gaven toen uyt, dat een huys souden bouwen op haer oude plaetse, hierop wiert geantwoort, (alsoo dese plaetse te nae aen de zee en ons fort leyt) dat die van onse prauwen en timmerlieden beseth was, en daerover niet condon derven. Wy sullen dan (seyden daerna) op die hoochte een huysken bouwen, wysende een seeckere plaetse, leggende aen de westzyde van de riviere, binnen doel van een mosquet schoot, van ons nieuwe fort, daerop gelegen heeft het voorneemste bolwerck van den Coninck van Jacatra. Ende alsoo ons dochte dit te nae aen 't fort was, hebben haer die plaetse mede met beleeftheyt ontseyt, een ander beter en bequamer presenterende, doch ontrent een steenworp verder op de riviere gelegen. Hierover beclaechden haer zeer, dat (wy) hun niet vertrouwden, dat het te verde de rivier op was te vaeren, dat het daer te periculeus was, en van de Javanen overvallen souden worden, wy presenteerden hun daer voor te verseeckeren en oock bequame plaetse om binnen ons nieuw fort een goet huys te bouwen. Ja voor een man vier off vyff zeyden zy, voor sooveele (wierd daerop geantwoort) als tot verseeckeringe en berginge van U goederen met een weynich volck van noode is; want twee hoofden op één lichaem niet wel souden passen. Ten lesten hebben zy op d'aengewesen erve eenige rieden huysen begost, gelyck mede een steenen packhuys met bovenwoning; lanck 90 voeten en wyt 29 binnen de mueren, behalve de galderye, doch sonder bepaling van erve, waerop haer gedrongen hebben aen te dienen, wat van erve begeerden. Hierop versochten een plaetse van 300 voeten in 't viercant groot, welcke haer geaccordeert en affgeteekent is. Dusverde gecomen synde, lieten d'Engelse verluyden, dat haer plaetse met cocusboomen rontsomme souden besetten met uytsteekende hoecken, om hun voor aanloop van Javanen te mogen diffenderen; wy hebben haer aengedient, dat sulcx niet toestaen mogen, en daertoe licentie van d'Ed. Hooge Mogende Heeren Staten-Generael der Vereen. Nederl. souden moeten versoecken. D'Engelssen op voors. maniere aen de westzyde van de

rivièrè in d'oude stad Jacatra aent bouwen wesende, ter plaetse daer noch geen andre huysen staen, hebben daer (onder pretext dat anders van de Javanen souden mogen overvallen worden) ontrent 30 soldaten met een trom en volle wapenen aen landt gebracht, daer een cordegarde houden; even als of neffens d'onse in garnesoen lagen. Omdat hun pretext eenige apparentie heeft, wert sulx voor dees tyt gesimuleert, maer wy sullen niet laten haer voorder disseyn naer behooren voor te comen. Groote moetwille en insolentie is hier van eenige van 't gemene volck van d'Engelsen, soo droncken als nochteren synde gepleecht, geen respect wilden zy aen d'officieren van 't fort en de stad dragen Nadat verscheyden faulten ongestraft gebleven waren, vermits 't uysterste recht altoos niet gedaen dient, is 't gebeurt, dat de soldaten van d'Engelssen tegen haren bottelier murmureerden, dat haer quaden araqc nytdeelde. De bottelier heeft hierop den Chinees, daervan hy den araqc gecocht had, met behendicheyt in haer huys ontboden, aldaer gevadt en gebonden de bottelier deed hem met rottang geesselen, en zeyde, gaet, claecht het de Generael van de Nederlanders, ende seght dat ick het gedaen heb. De Chinees is d'ordre naergecomen, de teykenen toonende. Hierop is de bottelier van d'Engelssen voor recht geroepen, en van den raedt gevraecht, waeromme de Chinees soo qualick getraecteert, en off wel wist, hoe seer hem daerinne tegen d'overheyt vant landt misgrepen hadde. Hy antwoorde dat hier te lande geen ander overheyt kende dan synen president, en dat de Chinees recht gedaen hadde, omdat den araqc met water gemengt was. Om voorderen quae inbreuck voor te comen, en 't gerechte te meynteneren, is voors. bottelier door den raedt gecondemneert, publyckelyck gegeselt te worden, gelyck hy de Chinees gedaen hadde, wy hebben de sententie geapprobeert en d'executie laten doen. D'overhoofden van d'Engelssen hebben hun hierover uytdermate seer ontstelt en beclaecht, seggende onder veel andre redenen meer, dat de Maj'. van Engelandt en d'Engelsse natie, een seer groote schande aengedaen waere; daerop hun met alle beleeftheyt aengedient is, hoeveel moetwille van hun volck ongestraft gebleven was, dat voors. misdaet niet hadden kunnen simuleeren, omdat onse hoochste overheyt daeraen vercoert was, en geen ander rechters dan die van de Hooge Mogende Heeren Staten-Generael in

't landt gedoogen mochten Wy hebben niet connen naerlaten het voors. te dechiffreeren, even gelyck alles gepasseert is, opdat de Heeren kennelyck worde, (soo het per avontuyre niet en weten) wat de pretentie en intentie, van de hoochmoedige Engelssen zy. *Waeren zy meester, de Nederlanders souden welhaest wyt Indien wesen; maer de Heere zy loff, die het anders versien heeft. 'Tis voorwaer een onverdraechelycke natie. UEd. zy ten alderhoogsten gerecommandeert, in 't minste geen deel van des Comp^e. recht, lant, forten off plaetsen, aen d'Engelssen toe te staen, veel min, dat daer garnesoen houden, eenige stercte ofte forten bouwen, want soo d'Engelssen daertoe comen, sal d'Indissche staet van de Generale Comp^{ie} der Ver. Nederl. niet lange bestaen en 't volck malanderen vermoorden. De Chinesen waerschouwen ons mede, de beginselen tegen te staen, seggende: dat anders de goetrondige eenvout van de Nederlanders, tegen d'arge trouwloosheyt van d'Engelssen niet bestaen can.*

UEd. gelieve aldaer met den aldereersten met d'Engelsse Comp. over den handel tot Bantam te verdragen, gelyck mede aengaende de Chineesse en andre handel tot Jacatra, mits ons daarvan wat haestich advys gevende, alsoock wat rechten, wetten en tollen tot Jacatra begeeren gestatueert te hebben. Daer en is niet dat Bantam breydelen en wet stellen sal dan Jacatra. D'Engelsse laten ons oock met Bantam geworden, sonder hun de saecken aen te trekken. De goede man willen zy overal spelen, en de vruchten met ons deylen. Sy hadden in 't eerst twee schepen neffens d'onse voor Bantam gelyt, maer syn cort daarna vertrocken, en hebben se elders tot haeren dienst gebruyct. Jaer en dach hebben wy nu schepen voor Bantam gehouden, en daerenboven een vloot van 12 prauwen, ophiebende 156 mannen, daarmede omtrent 50 mannen verlooren hebben, en 200 van den vyandt soo gevangen als verslagen zyn. De slapheyt van d'Engelssen tegen Bantam, maect ons mede vry wat coelder, dan anders wel souden geweest zyn, Bantam laet ons tot Jacatra sitten, en wy hem tot Bantam, sonder dat d'een off d'ander t'uyterste geweld doet. Cleene troupen van 10, 20 a 50 man, hebben zy tot verscheyden reysen, in 't landt omtrent Jacatra gesonden, om 't bos onveyl te maken, welke in verscheyden reysen vyff Chinesen en 3 bootgesellen verrast en dootgeslagen hebben, waertegen d'onse eens

een troupe van omtrent 50 moeskoppers verrast en haer hun geweer ontjaecht hebben, doch lieten maer een hoofd achter, want d'onsen veel te cloeck in 't loopen zyn.

Wy sullen niet laten t'accoort met d'Engelssen te onderhouden, UEd. gerechticheyt te conserveren, de forten te verseecken, en voor te comen, voor sooveele doenlyck is, dat in geen deele door d'Engelsen werden vereloect, tot desen eynde en omme te verwinnen de schade, van een derde van den handel van de Mollucques, Amboyna en Banda (welcke tegen recht en reden om vredes wille aen d'Engelssen ingeruympt is) hebben op verscheyden plaetsen goede ordre gegeven. D'Engelsen souden gaerne overal nevens ons sitten, en alle negotie egael deylen, maer 't en dient niet te wesen, doch soo de weygeringe hiervan gelycken onlust causeert als d'uytweeringhe van de Molluccos deed (gelyck apparent is dat metter tyt wel soud mogen geschieden) waer sal dan (bidde ick) de vrede blyven, die UEd. soo diere gecocht hebben.

T'is seer goet en noodich dat UEd. tot Jacatra houde een garnesoen van duysent coppen, te weten, 700 soldaten en 300 bootsgezellen, niet om de plaetse alleen te bewaren, maer om een goet deel van 't omleggende landt veyl, en naestgelegen Coninckrycken in toom te houden, item om een vloote cleen vaertuygh ter zee te brengen, den stapel van alle d'inlantsche handel die tot Bantam, Japara, Jamby en Jortan plach te wesen, met hulp van de Chinesen alhier te stabilieren en houden, welcke seer veel importeert, licht doen connen en ons alrede aengeboden wort, item omme met cleen vaertuych vergeselschapt met eenige schepen, den handel van die van Mallacca te verhinderen, en mede t'onswaert te trecken, gelyck mede omme in tyden van noot, alle forten, schepen en plaetsen, van hier met volck te mogen seconderen, derhalve willen UEd. op 't hoochste gerecommandeert en gebeden hebben, sooveel volck te senden, dat Jacatra, boven den eysch van de Molluques, Amboyna, Banda en alle schepen, welcke uydermate qualick van volck versien zyn, met duysent coppen geprovideert mach worden. Ontsiet d'oncosten niet, sy sullen wel rijkelyck weder incomen, en misschien eerlange tot Jacatra selfs gevonden worden. Siet toe, dat d'Engelssen UEd. geen voordeel meer aff en doen, geeft goede advysen gelooff, hebt

wat gedult, en vertrouwt d'Almogende Godt, soo sal U niemandt deeren.

J. P. COEN.

P. D. CARPENTIER.

J. DEDEL.

MARTINUS SONCK.

XXXVIII. DE GOUVERNEUR GENERAAL EN RADE VAN INDIE AAN
DE BEWINDHEEBERS DER GENER. OOST-IND. COMP.
(HEEREN XVII.)

dd. Jacatra, 26 October 1620.

Edele Erntfeste, enz.

Met de schepen, enz.

T'en soude niet quaet wesen, dat aen de Caep een fort ende colonie geplant wierde, maer dewyle U Ed. duslange versuympt hebben ende met geen redenen te bewegen syn, omme colonie te planten ter plaetse daer d'alderrycxte vruchten van de werelt wassen, de landen, U eygen, gesondt ende vruchtbaer syn, hoe soude men connen geloven, dat U Ed. door goede stabile redenen tot soo een disseyn gemoveert worden, 't voornemen is niet te misprysen, maer waeromme hebben U Ed. duslange in Amboyna ende Banda geen colonie geplant, op de geconquesteerde eylanden in Banda gaen de nooten ende foelie verlooren, daer en is niet volck genoeg om die te plucken, d'onse souden 't soowel als de Bandanesen connen doen. Amboyna is uydermaeten goet ende bequaem om colonie te planten ende dit soude de rechte middel wesen om de Comp. van de jaerlyxe groote excessive oncosten te ontlasten ende haer van die landen te verseeckeren, ende diesniettegenstaende zyt ghylieden daertoe niet te bewegen. Jaecatra laet hem soo aensien, dat het (soo den eysch behoorlyck voldaan wort) Malacca ende Goa eerlange wel soud mogen passeeren, hier moet vooral een treffelycke colonie geplant worden, zeer veele van d'onse syn daertoe genegen, waeren hier maer vrouwen, de stapel van d'Indische negotie was Uwe, Bantam is die quyt, Mallacca was mede te niet ende Goa soud van de teeringe soo verswacken, dat tegens synne vyanden niet en soud connen bestaen. Hierover recommandere U Ed. niet alleene een fort ende colonie aen de Caep de Bona Esperance te planten, maer

insonderheyt tot Jacatra, Amboyna ende Banda, mannen, vrouwen ende kinderen dienen daertoe expresselyck met groote menichte gesonden, met d'ongeregelde can sulcx niet wel gedaen worden, laet die haer gelt verteeren ende gebruiet hun daertoe van Godt geordonneert zyn, wie can den exte t' hippelen verbieden, even alsoo qualick can de natuyr van de mensche verandert worden; 't is oock niet noodich ende een groot misverstandt, dat men sulcx onderstae ende den staet van de Vereenichde Nederlanden in Indien daerdoor verachtere, want in de Vereenichde Nederlanden (Godt loff) geen volck gebreect; zyn de goede vreedsamige niet genegen hier te comen, 'tis een misverstandt, doet haer beter onderrechten, verweert de lust met profitabile medecynen, sendt jongens ende alle de jonge meyskens uyt de gootshuysen van de Vereenichde Nederlanden, laet het de Compagnie off de Staet van 't landt een groot stuck gelts kosten, t'en sal haer niet rouwen ende wel hondertvout weder in-comen.

Hebben gerne verstaen, dat U Ed. mede goetvinden de generale rendez-vous tot Jacatra te stabileeren; met de gevangen Javanen ende goede pertye Chinesen syn daarmede besich, doch door gebreck van materiaelen, hout, steen ende calck gaet het werck (ten aensien van de grootheyt) tracch voort, de gront verachtert ons mede seer, meer aerde isser van noode om de grondt uyt de moras te hoogen, dan tot wallen off bolwercken; van ons eygen volck hebben weynich hulpe, gebruycken geen dan van eenige scheepen, die hier nootlyck na last ende bequaeme tyt moeten wachten, opdat hier geen schepen onnuttelyck souden leggen, ende in den handel ende tot affbreuck van vyanden niet versuymen. Het nieuwe begonnen bolwerck, synde in de circonferentie 641 voeten groot, is 18 voeten hooch ende meest met aerde gevult, wy meenen daerop eerlange volck ende geschut te leggen; dit bolwerck sal vry wat beter wesen dan 't geheele oude fort, verhoopen dat het rendez-vous met der tyt, sonder beswaringe van de Compagnie, voltrocken worden zal. De limiten ende 't gebiet vant fort houden wy in 't oosten tot aen 't landt van Cheribon, int westen tot de limiten van Bantam, int noorden over d'eylanden ende int zuyden tot de Zuyderzee; verscheyde schoone rivieren syn in voors. limiten van Jacatra leggende, ende sal daerinne geen andre superieur dan de Doorluchtige

Hooch Moogende Heeren Staten-Generael der Vereenichde Nederlanden erkent worden.

Wat aengaet de Chineesse handel, houden voor seecker (als U Ed. maer gelt genoch senden) dat die wel haest tot Jacatra in soo goeden fleur becomen sullen als oyt in Manilla geweest is; het schynt dat de stapel van alle inlanschen handel seer hart na Jacatra inclineert, den oorloch met de Mattaram ende Bantam is daertoe seer vorderende, om den handel niet t'eenemaal te verliesen, staen die van den Mattaram seer hart na vrede, Bantam hout hem still vermits geen raedt tot synne sieckte weet, meene oock dat die incurabel is. Nu is het de rechte tyt dat U Ed. herwarts an behooren te senden groote menichte van scheepen, volck ende gelt. Aen de Chineesse handel in Patany, Ligor, Cochinchina ende elders sullen na vermogen de handt houden, tot dat die tot Jacatra volcomentlyck gestabileert zy.

Dat U Ed. ons recommanderen de saecken van Bantam alsoo te beleyden dat de jonge Coninck in rechte besit van syn ryck geraeckt, de Pangoran Gouverneur gestraft ende onse voorgaende schaede met preminentie ende immunityten in den handel geremunereert werde, is seer wel geseyt, maer wie isser die daertoe raedt weet; dese lieden en syn in diervougen niet te vercloucken zy hebben over lange jaren gesien tgene by ons noyt gedocht was, ende soo de mensch tegen de schickinge Godts iets vermocht, wy soudent gedaen hebben. De jonge Coninck, de Pangoran Gouverneur ende alle de grooten van Bantam syn het eens, de verscheyde personagie welck voor dese gespeelt hebben, syn laegen geweest om ons t'abuzeeren; 't waere oock geschiet, soo ons d'almachtighe Godt niet wonderbaerlycken geholpen ende behoet hadde. Terwyle wy met de vloote na Amboyna geretireert waeren, hebben d'Engelsche gesocht (gelyck U Ed. raeden) met de jonge Coninck accoord te maecken ende de Pangoran te verwerpen, maer 't was al verlooren moeyten, ende pick in 't vier. Waerom soud Bantam de Pangoran verwerpen, want de Coninck ende grooten begeeren 't ryck niet anders gegouverneert te hebben dan hy doet. Aldus doolen de wereltlycke wysen in haer wysheyt, soo U Ed. vervolgen, als begost hebben, (gelyck wy volcomentlyck vertrouwen) is Bantam geruineert ende sal Jacatra floereen, 't sy oock hoe het die van Bantam aenleggen, sy meenen

ons te verduyren, maer ick vertrouwe dat het langst herden, ende sy noch blyt wesen sullen, dat haere peper tot Jacatra gebracht ende aen ons geleverd worde.

Volgens U Ed. bevel sullen niet naerlaeten goede vrientschap ende correspondentie met d'Engelsse natie te houden, om de goede genegentheyt ende affectie tusschen de natie weder te vernieuwen ende doen floreren, mits het recht ende voordeel van de Vereenichde Compagnie met discretie, beleeftheyt ende voorsigtigheyt mayntene-rende; verhoopen oock voor te comen, dat in d'interpretatie ende practycke van de conditie niet vereloeckt sullen werden, doch U Ed. gelieven te considereeren met wie wy te doen hebben, maect des moeders sachtigheyt de kinderen dertel ende stout, wat sal dan de goetaerdige eenvoud van de Nederlanders in de quaetwillige baeren. Van eersten aff nadat de tydinge van U Ed. accoort becomen hadden, hebben wy d'Engelsse natie seer minnelyck beyegent, alle behoorlycke eer ende deucht bewesen, sy naement aen, presume-rende dat het haer toequam. Wt dese hoveerdige presuntie, pre-tendeerden zy de helft van 't Coninckryck van Jacatra ende soo grooten gesach op d'een zyde van de riviere als wy op d'andere; item dat niet gehouden waeren Heere vant landt te kennen, namen voor een fort ende huysen te bouwen, daer 't hun best geraden docht; dit most haer immers ontseyt worden ende doen wy sulcx deden, de groote moetwillicheyt van haer volck straffende, was het weder maethoudt. Men claechde dat haer niet en vertrouwden, datter voor haer geen recht en was, dat hun niet wilden laten verstercken, opdat alle te samen by nacht van de Javaenen den hals affgesneden souden worden, dan wy sochten haer slaven van alle de werelt te maecken, jae, dat de Maj'. van Engelandt schandelycke oneer aendoen, als een moetwillighe Engelsman door ons gestraft wort, presumeerende yder van hun te representeeren de persoon van Haere Conincklycke Majesteyt. Alsoo van d'officier aengesproocken wierden omdat tegen ordre vant publick placeaet sonder licentie hout gehaelt hadden, syn daeruyt hooge woorden ontstaen; wtt crachte vant contract pretendeeren zy, dat het haer soo vry staet als ons hout te haelen, daert hun belieft, dat wy het hun soowel moeten vraegen, als sy ons, soo het contract wilden breecken ende haer tot slaeven maecken, zy souden doen tgene de Generael be-

geerde, condon maer een Heere dienen, ende wilden geen officieren van 't fort, stadt off landt erkennen. Op alle dese onredelycheden syn wy gedrongen geworden met hooge woorden herder uyt te vaeren dan onsen aert medebrengh, hebben haer aengeseyt, dat alle officieren elck in syn graet begeerden erkent te hebben, dat geen moetwille, noch insolentie van haer volck ongestraft costen laeten, maer recht ende justitie administreeren souden, stont het haer niet aen, mochten vertrecken ende gaen daer van daen quamen. Hierop claecheden, dat haer met soeticheyte ingeleyt hadde ende nu vast saetten, onse bitterheit openbaerden, maer byaldien sooveel onkosten niet gedaen hadden, souden welhaest vertrecken. Hiervan sullen misschien wonderlycke clachten gedaen worden, doch als d'antwoort vereyscht wort sal die gereet wesen; het schynt dat met goet doen niet voldoen connen, al crakende sal de wagen voortgaen totdat hy int rechte spoor zy. T'en is geen wonder, dat het d'Engelsse hart valt in Indien te wonen daer wy 't hoochste gebiet hebben, derhalve sullen oock niet naerlaten met goeden lanckmoet behoorycke discretie te gebruycken om d'onlust van onse vrienden sooveel mogelyck is te versoeten ende allenskens na behooren te gewinnen.

Die van de Mattaram hebben op verscheyde manieren behendelyck onderleyt om ons na vrede te doen staen, ende daerdoor tot accoort na haer welgevallen te brengen. Eerst meenden ons door ophoudinge van rys ende andre provisie daertoe te dringen, dan vernemende dat wy daertegen al versien hadden, hebben gedreycht ons fort Jacatra met drie hondert duysent mannen aen te tasten ende sien dat daer voor niet bevreest, maer hun wel getroost waeren, is onderleyt om ons te bewegen, dat eenige ambassate na den Mattaram soude senden, twelck by ons oock affgeslagen synde, hebben die van den Mattaram eyntlyck uyt haer selven ses van d'onse, by haer gevangen, hier gebracht, met toesevinge dat d'andre mede relasscheren sullen, opdat hier interim vryelyck souden mogen handelen, gelyck nu doende zyn. Sy hadden gaerne dat weder eene factorie tot Japara stabileerden om een goet onderpant te hebben, maer 't en is niet geraden; de Mattaram waere met onse hulpe gaerne meester van Surrobaya ende Bantam, gelyck de Heeren per nevensgaende missiven connen sien. Jacatra, meen ick, soude hem mede wel aen-

staen, gelyck dese Mattaram, alsoo dienen Bantam met lanckmoet ende patientie mede te verduyren. T'is lange geleden dat door d'Engelsse haer schip de Pepercorn na Japara gesonden wierd om rys ende andre provisie te becomen; sy syn daer lange met schoone praetjens onderhouden geweest, ende ten lesten met seer weynich rys ende andre provisie weder hier gekeert.

Met onse voorgaende is geadviseert, hoe hier tot die tyt toe geen tollen, noch rechten opgerecht waeren, dat de burgerye oock niet beswaert hadden dan met het maecken van seeckere aerdewallen op haere costen; naderhandt hebben de Chinesen opgeleyt het groote nieuwe bolwerck met aerde aen te vullen, hun tot soulagement 1600 realen van 8ⁿ lovende, doch alsoo 't werck, soo ons dochte, niet genoeg voortginck ende veel Chinesen met meerder gemack beter proffyt wisten te doen, hebben ontlastinge vant werck versocht, presenteerende een somma gelt te contribueeren, daermede twerck aen goetwillige besteeden mochten. Wy syn verdragen, dat yder daervoor $1\frac{1}{2}$ reael van 8ⁿ ter maent geven sal, twelck van prima deser ingegaen is. 811 Chineessen contribuanten hebben haer selven verthoont ende voors. gelt betaelt, daerenboven synder 35 siecken, 9 andere vrygegeven; hoeveel om d'oost uyt handelen gegaen syn ende andersints verborgen mogen wesen, is ons onbekent. Tot soulagement van d'excessive lasten die U Ed. dragende zyn, hebben mede op incomende ende uytgaende goederen tol geset, als per nevensgaende registers blyct, gelyck mede op het branden van aracq ende tappen, resteert noch d'erffpacht, 't visschen, houthaelen, fruyten, hoven, cocusboomen ende verscheyde andere saecken, daarvan de gemeente de gerechticheyt van den Heer schuldich blyft, welck met der tyt mede vorderen sullen.

De voors. tollen ende contributie van de Chinesen sullen vooreerst belopen ontrent 2000 realen van 8 ter maent; 't is apparent dat d'incompsten eerlange tien duysent realen van 8ⁿ ende meer ter maent belopen sullen. Wy houden voor seecker dat op d'incompsten van Jacatra eerlange duysent koppen onderhouden sullen comen worden. Hierover willen U Ed. ten dienste van de Generaele Compagnie, welstant van de Vereenichde Nederlanden ende om Godes wille gebeden hebben, herwarts aen expresselyck te senden boven 't ordinarie volck het getal van duysent mannen, omme tot Jacatra garnisoen

te houden, te weten 700 soldaten ende 300 bootsgesellen, ende dat cloeck, getrouw volck, ingeboren Nederlanders, daarmede den staet van Indien verseeckert wesen mach. Om hiertoe goet getrouw volck te becomen, gelieven de Heeren aen de soldaten ende bootsgesellen, die hiertoe sullen willen gebruyeken, tien, twaelf a derthien gulden ter maent geven; t' is een schande om sien wat rapalie met veel van U Ed. schepen compt; laet doch mede niet, getrouwde mannen, vrouwen ende kinderen te senden, insonderheyt jongens ende jonge meyskens uyt de goodtshuysen omme colonie te planten, gelyck vooren is versocht.

Tot noch toe hebben wy d'Engelssen van geen tollén, noch rechten aengesproocken, U Ed. gelieve ordre te geven wat zylieden betaelen ende hoe het met malckanderen hebben sullen, soo de gelegentheyte van saecken geen dilay toelaet, sullen wy niet laeten U Ed. prerogatieff ende gerechticheyt te maynteneren.

Om gelt syn uyt der maeten seer verlegen ende d'Engelse hebben hiertegen 77 kisten gelt in ons packhuys leggende, behalven 'tgene op haer comptoiren is, ende door de nieuwe scheepen gebracht zy. U Ed. recommanderen ons met alle haer missiven soo ernstlyck jaerlycx rycke retoeren over te senden, sonder den behoorlycken eysch van cappitael vol te doen. Men sent ons jaerlicx 10 a 1200 m. gulden aen gelt, wat retoeren connen de Heeren daervooren becomen dan 4 a 5000 m. gulden jaerlicx, gelyck wy nu eenige jaeren achter den anderen overgesonden hebben; begeeren U Ed. jaerlycx een retoer van hondert tonnen gouts, sendt ons jaerlycx een cappitael van vyf en twintich tonnen gout, wy sullen U Ed. daertegen hondert tonnen in retoer beschicken. De Heeren van Delff seggen daer tegen dat niemant hooger vliechen mach, als de wiecken draegen meugen, ende is seer wel geseyt, maer wie heeft des Compagnies vergrootinge gelimiteert, waeromme connen de wiecken door goet voetsel niet vigoureuser worden; soo men seyt dat de vergrootinge niet bestaen, maer onder syn eygen last vergaen soude, wy replieeren daerop dat desulcke niet bekent en is wat trafficque in Indien geschiet, hoe groote staeten de werelt voeden can ende voedet, opent dogh U ooghen, laet U door Engelandt, Vrankryck, noch Dene-marken niet vercloecken, considereert waernaey zy poogen, haest U ende maect dat het octroy (welck de Hooge Mogende Heeren

Staten-Generael ten besten van de Vereenichde Nederlanden gegeven hebben) tot dissolutie van de Comp. ende irreparabile schaede van den Staet der lande niet gedye, voorwaer de Staet is in uytterste noot geweest ende nu een weynich begint te vercomen, wort den Staet soo gemelckt alsoff men die met voordacht socht t'onder te houden, de geltsuchtege begeeren nytdeylinge en d'armhertige de lasten aff leggen, even alsoff die op haer schoudere laegen; wilt doch daertoe niet condescendeeren, voordat de masse van de Generale Compagnie soo vergroot zy, dat tegen de macht van openbare vyanden, ondercruyppinghe van geveynsde vrienden, ontrou van mooren bestaen ende den handel voldoen connen. Meester sal hy syn die hierinne de cloeckste is, laet Venetia, Vranckryck, Engelandt, Denemareken, noch andere Staten (raden wy de Hooge Overicheyt) U volck niet ontrecken, gebruyct die selfs, dat men jaerliex een groote menichte herwarts sende, sy connen hier seer wel gevoet, onderhouden ende ten dienste van de Vereenichde Nederlanden gebruyct worden. Soo dit gedaen wort sal U Ed. staet van Indien niet alleene van sich selfs bestaen connen, maer de Vereenichde Nederlanden sooveel rendeeren, dat Spangien int minste niet sullen behoeven t'outsien, maer in syn schulpen wel houden sullen. U Ed. gelieve dit ten goede te nemen ende soo selfs niet machtich zyn den eysch vol te doen, doet dan behoorycke openinghe ende behooryck vertooch aen de Hooge Mogende Heeren Staten-Generael, opdat de Compagnie door Haer Ed. behoorycken geassisteert worde, eer U andere prevenieren.

Alsoo de Javaenen d'onse in 't loopen te cloeck syn, is noodich dat hier een deel ruyterye gehouden werde om 't landt veyl te houden; wy sullen daertoe paerden versaemelen; U Ed. gelieve een pertye van ontrent hondert sadels met eenige sadelmaeckers te senden; de Compagnie sal daeraen dienst geschieden.

Met dit schip werden, volgens U Ed. ordre, vier Orangkays kinderen gesonden, omme in theologie te studeeren; sy syn alle vier van Amboyna, de twee syn Coninx soonen ende d'andere twee Orangkays kinderen, van de Mollucques syn geen te becomen; de Ternatanen souden liever selfs haer kinderen den halls afsnyden. U Ed. zy gerecommandeert op dese jongelingen goede opsicht te laten nemen, doet haer wel instrueeren, ontsiet d'onkosten niet ende

sendt haer soo haest niet terugge als de soon van den Cappiteyn
 Hittoe gesonden wierd; laet de Christelycke religie in haer eerst
 wel vast gewortelt syn, soo sal de Compagnie daeraen grooten dienst
 geschieden.

J. P. COEN, FREDERICK HOUTMAN,
 P. DE CARPENTIER, MARTINUS SONCK.

XXXIX. DE EERSTE STATUTEN VAN BATAVIA.

- a. Extract wt de resolutie by d'Ed. Heer Generael Coen
 ende Raet genomen, adjij 29 Marty 1620, in 't fort
 Jacatra.

Alsoo dese plaetsen, ende 't geheele lant van Jacatra het verle-
 den jaer by ons met de wapenen geconquesteert is, ende dienvol-
 gende oock gehouden ende bewaert wort, voor de Heeren Staten-
 Generael, Zyn Princelycke Excellentie ende de Heeren Bewindhebberen
 der geectroyeerde Oost-Indische Compagnie van de Vereenichde
 Nederlanden, daerop niemant anders iet heeft te pretenderen, ende
 tot dien eynde besich sijn, met een royael fort alhier te maecken,
 omme als een generael rendezvous van Indien de voornaemste mid-
 delen van de Compagnie daerin verseekert te houden, tegens 't geweld
 van alle onse vyanden ende geveynsde vrienden, als oock omme den
 handel van alle quartieren van hier te dirigeren, ende mettertyt een
 treffelycke negotie te stabileren, de plaetse ende tlant met een
 goede gemeente te peupeleren, ende een stadt te bouwen, daertoe
 d'apparentie alreede groot syn ende dagelicx meer ende meer toe-
 neemt. Soo ist dat hoochnodich eenige officieren dienen te maecken,
 omme op alle misbruycken te letten, daerop goede toezicht ende re-
 gard te nemen ende onder goede policien ende wetten te leven,
 ende insonderheyt een bailliu over de stadt, jurisdictie ende land
 van Jaccatra, streckende, te weten: aen d'oostzyden tot aen de li-
 mieten van den Coninck vant Cheribon, aen de westsyden tot aen
 de limiten van den Coninck van Bantham, aen de zuytzyde, te lan-
 den tgeheele lant over tot aen de zuyderzee, ende aen de noort-
 zyde te water over de zee ende alle d'eylanden hieromtrent leggende,
 waertoe door d'Heer Gouverneur Generael overlanghe voorgesteld is,

ende de presente Raden wederom voorgesteld zynde, den persoon van Jean Steyns, is met gemeen advys ende bewilliginghe denselven Steyns daertoe geelingeert, ende dat men hem op morghen voor allen den volcke in de stadt sal authoriseeren ende bekent maecken, ende behoorlycke acte van authorisatie ende commissie verleenen, etc. (onderstond:) Gecollationeert jegens de resolutie by d'Heer Generael ende Raedt geteekent ende daermede bevonden te accorderen. In 't fort Jaccatra, adij 29 Marty a^o. 1620. (geteekend) Thys Corn, Vleyshouwer, Secret.

b. Resolutie by d'Ed. Heer Gouverneur Generael Coen ende synen raede genomen, ady 24 Juny a^o. 1620, in 't fort Jacatra.

Is by den Ed. Heer Generael in de vergaderinge van syne presente Raden op huyden gehouden, in consideratie geleyd den stant deser jegenwoordiger stadt Jaccatra, aenwas ende vermeerderinghe der burgeren in deselve, alsmede opdat die alhier vreedsaem ende gerust mogen leven, daertoe van noode zy, dat goede ordre soo int stuck van de justitie als polieye gestelt worden, sooveel naer gelegentheyte des tyts geschieden can, hetwelcke noch niet genoch synde, maer dat dieselve oock by bequame personen mogen geadministreert, geexecuteert ende onderhouden worden, opdat de goede voorgestaen ende de boosdaders gestraft mogen zyn. Soo ist: dat de Ed. Heer Generael met goetvindinge van synen tegenwoordige Raede, raetsaem geacht heeft een collegie van schepenen als wethouders deser stede, alle justitie in civile saecken te administreren ende exerceren.

Dit collegie van schepenen sal bestaen in vyff personen, namentlyck twee vant fort in dienst van de Compagnie zynde, ende drie burgers deser steden, dewelcke by de burgeren genomineert ende by den Ed. Heer Generael ende synen Raede geelingeert sullen werden, ende sal haere administratie dueren den tyt van een jaer.

In dit collegie sullen de schepenen presideren by beurte, maent om maent, beginnende van degene die vant fort gecosen sullen syn.

Sullen mede de schepenen gehouden wesen, driemael des weekx, te weten, Maendachs, Woensdachs ende Vrydachs, des voormiddachs

ten 9 uren, op 't stadthuys deser stede te compareren, ende aldaer blyven besoigneren soo der iets te doen is tot elfh vuyren.

Ende opdat het schepensampt deser stede te seeckerder in alle justitie, equiteyt ende getrouwicheyt bedient mach worden, sullen de schepenen van haere getrouwicheyt in handen van den Ed. Heer Generael eedt doen.

In dit collegie van schepenen sal in saecken de Chinesen (onse ondersaten ende burgeren deser stede) consernerende, als schepen compareren ende stem hebben, Bencon, tegenwoordich opperste der Chinesen, behalven dat ditto Bencon in dit colegie, niet en sal mogen presideren.

Alsoo het ampt ende offitie van balliu, eenigen tyt herwärts bedient is by Jean Steyns van Antwerpen, ende soo lanx soo meer vermercken, syns persoons onbequaemheyt, om hetselve met behooryck respect tot soodanich offitie als dese plaetse vereyscht te bedienen ende becleeden, hebben goetgevonden den voorn. Jean Steyns van synen dienst te ontslaen ende bedancken, gelyck hem ontslaen ende bedancken mits desen, ende het offitie van balliu te versien, met een ander bequaem persoon, daervan d'electie eerstdaechs sullen doen.

Tot stadtbode hebben op syn versoeck mede geeligeert, Staets Christyaensen, tegenwoordich soldaet, die in teecken van dien het wapen van de Hooghe Mogende Heeren Staten-Generael op syn borst ende een doorne off ander stockgen in syn hant sal dragen.

Van wegen tfort syn tot schepenen geeligeert ende gecosen voor dit naestvolgende jaer, Abraham van Uffelen van Amsterdam, oppercoopman; Jan Pae van Gorcum, Cappiteyn. Van wegen de burgeren: Jan de Brasser van Rotterdam; Phillips Adryaensen van der Werff, Phloris Hendricksen van Campen.

Actum int fort Jaccatra datum ut supra enz. Was onderteekent: J. P. Coen, P. v. Carpentier, J. Dedel, Martinus Sonck, Pieter Direxsen, Adolff Tomas, Thys Cornelissen Vleyshouwer, Secretaris.

c. Authorisatie voor de schepenen der stadt Jaccatra etc.

Alsoo tot ruste, tranquilliteyt ende welstandt van dese onse nieuwe stadt ende aenwassende republicque van Jaccatra, hoochnodich ge-

acht hebben seecker bequame personen te eligeren, verkiesen ende ordonneren omme in alle voorvallende civile saecken, justitie ende recht f'administreren. Soo ist; dat by d'Ed. Heer Generael ende synen presenten Raedt, naer rype deliberatie goetgevonden is te formeren een collegie van schepenen, bestaende in vyff personen, daervan jaerlycx by de Hooghe Overicheyt nieuwe electie ende verkiesinge sal geschieden, waertoe voor dit eerst aenstaende jaer geeligeert, geauthoriseert ende gekosen syn, gelyck wy eligeren, autoriseren ende kiesen mits desen, namentlyck twee van wegen tfort ende drie van wegen de burgerye deser stede, te weten uyt het fort den E. Abraham van Uffelen van Amsterdam, oppercoopman ende Jan Pae van Gorcum, cappiteyn van 't garnisoen alhier, ende wt de burgerye van de stadt, Jan Anthenissen Brassier, van Rotterdam, Philips Adriaensen van der Werff van Leyden, ende Floris Hendricksen van Campen. Ordonneren ende bevelen derhalven aen allen ende een yeder, onder de gehoorsaemheyt ende subiectie van d'Ed. Hooghe Mogende Heeren Staten-Generael, Zyne Princelycke Excellentie in de jurisdictie van Jaccatra residerende, niemant uytgesondert, 't zy vremdeling, vry burger ofte in dienst synde personen, 't voorgenoemde colegie van schepenen daervoor aen te nemen, t'erkennen ende gelyck sulcx betaempt aen te nemen, te obedieren ende respecteren op pene van arbitrale correctie.

Actum in 't fort Jaccatra, adjij primo July anno 1620.

- d. Resolutie by d'Ed. Heer Gouverneur Generael Coen ende Raedt genomen, adjij 15 Augusto anno 1620 in 't fort Jaccatra.

Aengesien dat, tot voordering van de saecken van justitie hooch nodich is eenige ordre te stellen, hoe ende in wat voegen alle saecken, soo in 't civill als crimeneel, binnen ende buyten 't fort aen d'een zyde, mitsgaders het resort ende jurisdictie der stede (olim) Jaccatra aen d'ander zyde by den advocaet fiscael ende bailliu respectivelyck berecht ende geadministreert sullen worden. Soo is, by deliberatie verstaen ende goetgevonden, vooreersten ende tot dat anders geordonneert sal wesen, daerinne te gebruycke de navolgende voet:

Als te weten: indien binnen 't resoort van de stadt gedelinqueert wort ofte eenige questie ofte geschillen, amende ofte correctie medebrengende, ontstaen tussen een burger ofte vreemdeling ende een soldaet ofte imant anders, in dienste van de Generaale Compagnie, waerinne 't recht van de hooghe overicheyt bewaert moet worden, dat de bailliu daarvan by preventie aenklager sal wesen, ende dusdanige gemengde saecken, burger ende burger alleen niet raeckende, maer burger ende soldaet off andere compagnien dienaeren te samen, voorts gesententieert sullen worden by de ordinaire vyff schepenen van de stadt, mits dat de balliu gehouden sal syn daerby te roepen, twee van den crychsraedt ende ordinaris commissarissen ende rechtshuyden van 't fort, nadat het een soldaet off ander dienaar van de Compagnie is, die met een burger ofte vryman in moyte is gevallen, welke twee van chrychsraedt off commissarissen voors., haere sessie, stemme ende autoriteyt by ende neffens de voors. schepenen sullen hebben, tot volcomen vuytinge van de saecke ende langer niet.

Wederom by sooverre over delicten off transgressien van keuren ende ordonnantien, vallende binnen off buyten 't fort tussen een soldaet off andre dienaar van de Compagnie ter eenre, ende een burger ofte vryman van de stadt ter ander syden, pertyen gecalangeert, geapprehendeert ofte aengesproocken worden by ofte deur bevel van den advocaet Fiscael gelyck sulcx betaemt ende behoorlyck is, dat al hetselfde op den eysch ende aenclachte van den advocaet fiscael voors. affgedaen, getermineert ende gesententieert sal worden by de ordinaris commissarissen ende rechtshuyden van 't fort, ten overstaen van twee schepenen wt der stadt, welke schepenen in gelycken gevalle mede aldaer sullen hebben haere sessie ende stemme alsvoren.

Maer alle simpele saecken, 't sy crimeneel ofte civil, die tussen de soldaten en dienaren van de Compagnie alleen, sonder vermenginge der burgeren ofte vrye luyden vallen, in off buyten 't fort, deselve sullen berecht worden by den advocaet fiscael ende de commissarissen ende rechtshuyden van 't fort alleen, gelyck oock de saecken der burgeren ende vrye luyden, onder den andren by den bailliu ende schepenen van der stadt, ende niemant anders, alles ten eynde de jurisdictie ende autoriteyt van beyde de gerechten ende de gerechts officieren ten wederzyden blyven in vigeur ende alle misverstanden ende confusien, daerover te ontstaen, behoet.

Ende gemerckt de schepenen van der stadt alreede verkoren ende haere gerichtsampt exerceerende zyn in vougen, dat binnen 't fort ten voors. eynde de Commissarisen oock dienen gestelt, soo syn tot commissarisen ende ordinaris luyden van de gerechten in 't fort by den Ed. Heer Gouverneur Generael ende synen Raedt genomineert ende gecomiteert dese naervolgende personen: de cappiteyn van 't fort met beyde luytenanten, Pieter Direxen, Abraham van Uffelen, dr. Pauwels Barsen, Pieter Barentsen, ende cappiteyn van de prauwen.

Welck collegie van Commissarisen ofte gerechsluyden in 't fort haere vergaederingen sullen houden, alle dagen als er iets te doen sal wesen, ende sal den president evenwel geauthoriseert syn, vergaderinge te leggen buytenstyts, voor ende na de middaach, als de gelegentheynt dat vereyscht, altyts daerop lettende dat by convocatie van de gerechsluyden in 't fort niet verhindert worden, de vergaderinge van schepenen in de stadt, nadien een persoon in twee collegien te gelyck teffens niet en can compareren. In dit collegie sal presideren, een van de Raden van Indien, off soodanige andre, als de president niet connende vaceren, in syne plaetse substitueren sall ¹.

Sullen oock de luyden van den gerechte in dit collegie niet minder mogen besoigneren als met vyff persoonen, maer wel met meerder ingeval het in saecken is het fort ofte de supoosten van dien alleen concernerende, maer in gemengde saecken tussen soldaet off burger sullen alleenlyck vyff daertoe genomen worden, tot keuren van den president, welke vyff met twee schepenen van de stadt gevoucht, seven sullen maecken, als vice versa twee commissarisen met de vyff schepenen van de stadt van gelycken seven.

Aengaende 't volck van de schepen op de rede ofte wachte leggende, ende alle andere te water in dienste van de Compagnie gebruyct, deselven in eenige delicten vallende aen lant in ofte buyten 't fort, sullen mede by den advocaet fiscael te rechte worden gestelt voor de commissarisen ende gerechsluyden van 't fort voors., mits dat in suleken gevalle oock sal gevolcht worden de voorgaende voet, namentlyck, dat d'oppercoopman ende schipper, ofte anders de twee hooftofficieren, daeronder sy behooren, haer tot vermaninghe van den

¹ Bij resol. van GG. en Rade van Indie, dd. 10 Sept. 1626, werd aan dit collegie van gerechsluyden van het fort, de titel gegeven van: Raad van justitie.

fiscael sullen vongen, by vyff van de gerechtslyuden van 't fort ende de saecke affdoen in manieren boven verhaelt, ofte sullen nae genomen kennisse van den fiscael by den E. Heer Gouverneur ende synen Raede ofte anders by de commissarisen ende gerechtslyuden van 't fort gerenvoyeert worden aen den ordinaris Raedt van 't schip, soo men bevindt redenen daertoe te dienen.

Indien 't gebeurde, dat den advocaet fiscael ende officieren van den chryghsraedt, mitsgaders de bailliu van de stadt te gelyck quamen, omme eenige soldaten, vry burgers off volck van de schepen, schuyte ende jachten, ende wat meer de Compagnie te water dienste doet te apprehenderen, gelyck tot vorderinge van de justitie een iegelyck derselver syne uitterste devoir te doene schuldich is, soo sullen den advocaet fiscael ende officieren van 't fort in sulcken geval altyt hebben de preferentie, ende de gevangens na hen nemen ende in 't fort te rechte stellen, alsvoren.

Wanneer oock in gemengde saecken de bailliu eenige supoosten van 't fort voor schepenen van de stadt in rechte betreft, soo wort verstaen, dat sulcx sal geschieden onder behoorlyck respect, die de balliu de fiscael in sulcken ende andere saecken schuldig is te dragen ende sonder vermindering ende prejudicie synder autoriteyt ende waerdicheyt.

Voorder, alsoo voor desen oock de Engelsens binnen de jurisdictie van de stadt op eenige delicten syn beloopen ende derhalven mede een seeckere ordre dient geraempt, soo is geresolveert ende geraetsaem gevonden, dat in delicten tussen d'Engelsens onder den anderen, de balliu van alles wel kennisse sal nemen, ende de delinquenten aentasten ende in hechtenisse brengen, maer dat hy daerna de saecken gecommuniceert metten Ed. Heer Generael ofte zynen Raden, deselve sal overleveren in handen van de hoofden haerder natien, omme by Haer Ed. gestraft te worden na merite van der saecken, maer indien d'Engelse iets bedryven daer een burger ofte vryman ofte imant van de supoosten van 't fort te cort geschiet, mede schuldich aen is ofte vermengt, sal de balliu in syn district eenpaerlyck soo wel tegen d'een als d'ander procederen ende deselfde straffen, als in gemengde saecken, articulis precedentibus is verstaen, ende in deselfde saecken oock de fiscael ende crychsofficieren van 't fort indien het delict daer binnen ofte buyten 't fort geperpetreert.

Nopende 't geproponeerde van de stadt (olim) Jaccatra met een wapen te versien om 't segel ter saecken dienvolgende te formeren, is verstaen sulcx nodich te wesen, ende dat men de stadt voor haere wapen ende segel geven sal, een sweert van azur in een orange schilt steeckende met de pointe deur een lauweren crans van couleur bruyn groen als hier ter zyden. (onderstond) Gecollationeert tegen de resolutie by d'Heer Generael ende Raet geteekent, ende daermede bevonden t'accorderen in 't fort Jaccatra, adij 15 Augt. a^o. 1620. (geteekend) Thys Corn. Vleyshouwer, Secr^s.

e. Dinxdach adij XVIII Augusto A^o. 1620.

Gedelibereert synde op de memorie by balliu ende schepenen der stede olim Jaccatra, aen den Ed. Heer Gouverneur Generael ende Raden van Indien overgelevert, nopende seeckere pointen van polieye, daerinne sy versochte dat gedisponeert mochte werden, is naer examinatie verstaen ende geresolveert op eenige derselver sulcx volcht:

Eerstelyck, aengaende de uytgegeven erven ende fruytboomen, dat men deselve hout als te leene gegeven, de besitters ofte bruckers van dien, ende dat derhalven in tyden ende wyle, als het den Heere Generael ende synen Raden ooirbaer sal duncken, by de voors. besitters ende bruckers hiervan behoorlycke recognytie sal worden gedaen ende betaelt soodanige thyns ofte erfpachte als met rype deliberatie van raden na gelegentheyt van saecken, daerop gestelt sal worden; middelertyt sullen balliu ende schepenen voorn. binnen haer district de erven ende fruytboomen, die uytgegeven syn, pertinentelyck opteyckenen met de namen van de bruckers derselver, ende houdende van alles goet register ¹, expresselyck verbieden dat niemant, wie

¹ In het hierboven afgedrukte statuut van 18 Augustus 1620, vindt men o. a. eene regeling van de uitgifte van gronden in leen of erfpacht. Ik heb in het geheele oud-koloniale archief tot dusver slechts één leenregister of boek van leeningen aangetroffen. Dat boek begint met 1 Mei 1620 en eindigt op 29 Januarij 1623, ongeveer met den dag van het vertrek van Coen. Zoo als zoovele goede voorschriften, zal ook wel de registratuur der leenen, met het vertrek van Coen uit Indie, zijn verwaarloosd. Het is niet onbelangrijk na te gaan op welke wijze in de eerste tijden na de verovering van Jakatra, gronden door het Indische bestuur zijn uitgegeven. Die wijze van uitgifte schijnt verschillend te zijn geweest. *Stykearchief, 1623.*

hy zy, eenige erven, huysen ofte fruytboomen vercoopen, transporteren, veralineren ofte met hypoteecq, constitutien van renten ofte verpandinge belasten, en sal sonder hunluysden sulex eerst ende alvooren aen te geven opdat daarvan by der secretarie protocol gehouden ende een yder de beswaernisse daerop staende weten mach, ende niemant in cas van preferentie en werden in syne gerechticheyt verkort.

Wat belangt de saecken van appel, is verstaen dat alle vonnissen by schepenen gewesen niet monterende boven de vyff en twintich stukken van achten, sullen hebbe haere executie, niettegenstaende

Sommige erven, of ook dikwijls slechts de vruchten, of de drank getrokken uit die vruchten, van zekere erven of tuinen, werden in leen gegeven voor den tijd van twee of meer jaren, met uitdrukkelijke bijvoeging, dat dit leen niet erfelijk zou zijn. Meestal wordt dan daarbij de soort van boomen of het aantal der boomen van zoodanigen tuin in de acte uitgedrukt.

Nog weder eene andere wijze van uitgifte was die van den pluk van sirybladeren aan de Japanners gezamentlijk. Deze Japanners kregen voor één jaar den pluk van de sirybladeren op ongebeneficieerde hoven en landen, de riviere opwaarts aan beide zijden wassende. Voor dit regt van pluk moest eene 's Heeren geregtigheid betaald worden van 600 realen, de plaatsen waar de siry groeide moesten zuiver gehouden en de gezuiverde sirybladen tegen den gewonen prijs op de markt te Batavia verkocht worden. Diergelijke uitgifte had ook plaats van de pinang. In de nieuw aan te leggen stad werden de gronden *in erfpacht ter bebouwing* uitgegeven. Bovendien treft men nog in het leenregister eenige acten aan, waarbij gronden als erfelijke leenen worden gegeven. Zoodanige acte luidde dan, bijv.: „Jan Pietersz. Coen, Gouverneur-Generael *wegen den staet der Vereenigde Nederlanden in Indien*, heeft aen Dirck Jemming, oud „sabandaer, op syn versouck te leen gegeven en vergundt, gelyck syne Ed. te leen „geeft en vergundt mits desen, sekeren clappus thuy n, omtrent een half myle buyten „deser stede gelegen, aen de Oostsyde van de groote rivier, lang synde, enz. (volgt „de omschryving en begrenzing van het perceel), in den omvang te samen 644 roeden, „welve thuy n voors. Jemming, mitsgaders syne wettige erfgenamen van handt tot „handt in leninge genieten en besitten sullen op naervolgende condition:

„ten eersten, sal de besitter tot een erkentnisse des leens verplicht wesen, in tydt „van noodt den heer van 't landt behoorlycken dienst en getrouwe assistentie, gelyck „een leenheer toestaet naer vermogen te presteren;

„ten tweeden, sal gehouden wesen de thienden van alle vruchten en incomen des „thuy ns aen de Heer oprechtelyck te betalen;

„ten derden, de tafel van d'Heer Generael en Raden van Indien dagelycks met „tonack en vruchten nae tydts gelegenhey t te voorsien;

„ten vierden, voors. thuy n behoorlyck te onderhouden, aen te planten, cultiveren „en verbeteren;

„ten vyfden, sal niet vermogen 't leen te veralineren, sonder consent van d'Heer „en wanneer hem toegelaten werdt, 't leen te vercoopen, sal d'Heer 't gerechte vierde- „part tot hem trekken, van 't geen 't leen gelden soude mogen, ofte vereocht werden.

„Actum in 't fort Batavia, desen 20 January 1623. „

appellatie, ende datter geen appel sall worden toegelaten, als alleene van saecken die daerboven syn, ten waere pertye gegraveert, dede blycke in de voors. mindere saecke van vyff en twintich stucken van achten, qualyck gewesen te syn, ende d'executie daerover by den Ed. Heer Gouverneur Generael ende synen Raden gesurcheert wiert ende pertye by evocatie betrocken voor de ordinaris raden ende gerechtlyden vant fort, in welcken gevalle 't gewysde gerevideert ende sententie op een nieuw aldaer gepronciert sal worden als na rechten; maer van alle saecken boven de vijff en twintich realen van achten sal een yder vry staen te appelleren, te provoceren ende in reformatie te comen binnen alsulcken tyt als by den Ed. Heer Gouverneur Generael voors. ende synen raet daertoe sal worden geprefigeert, op pene dat soo wie van minder saecken by schepenen alrede gewesen, appelleert, provooceert oft aen den Ed. Heer Generael ende Raden van Indien elachtich valt, ende daerna bevonden wort ongefondeert te wesen, betalen sal de boete by de Raden ende gerechtshyden int fort daerop te stellen, ende by provisie dat de doleant soo hy verweydrer is, in alsulcken gevalle eerst ende alvooren eer syne doleantie sal worden aengenomen, nampyseren sall de penninghe daerinne hy by schepenen is gecondemneert, onder cautie de restituendo, soo hy naemaels comt te triumpheren.

Sal oock boete gestelt worden op degene die ongefondeerde processen sustineren, te betalen soowel by schepenen, als imant in de kosten wort gecondemneert als bij de Raden ende gerechtshyden int fort, soo wanneer bevonden wort in saecken meer dan vyf en twintich realen qualick geappelleert te syn ende 't vonnisse by schepenen gewesen geaprobeert wort ende den appellant ofte reformant gecondemneert in de kosten alsovooren.

Voor elke citatie ofte dachvaerdinge, die de stadtsbode ofte gesworen roeijdrager sal doen, sal deselve genieten een enkelde reael oft achten deel van een stuck van achten, ende voor elcken arrest die, hy op eenige persoonen ofte goederen doet, een quaert ofte vierde part van een stuck van achten ende niet meer.

De secretarius dewyle hy oock notarius is, schryvende eenige requesten, certification ofte andere cleyne acten ende instrumenten, sal voor elk van deselve hebben ende ontfangen een quaert, soo het een instrument sy dat een persoon alleen doet schryven, maer

soo het een contract is ende soodanich, dat de contrahenten ten wedersyde daarvan moeten gedient zyn, soo sal de secretaris van elcx respectivelyck genieten een quaert beyde munte, alsvoren. Behalven tweelcke een ider, die eenige contracten, coop ende constitutiebrieven, quytantien, transporten, etc. by schepenen laet zegelen, voor segelgelt aen den eersten schepen ofte dengenen, die balliu ende schepenen daertoe committeren sullen, betalen sal een halve reael van achten, ende middelerwyle sullen balliu ende schepenen vermogen den taux opt schryven van alderley acten gestelt, te moddereren, te verminderen ofte vermeederen, nadat de acte ofte instrumenten, die geschreven werden, dan groot ofte gewichtich syn.

Worden oock balliu ende schepenen geauthoriseert haere keure te leggen op het suyvere ende reynigen van de straten ende stegen, vooral dat sy maecken sullen, dat alle ongeregelde mistimmeringe van huysen ende paggeren buyten de roeij, tot vernauwinge ofte deformatie van de straeten metten eersten gerecht, ende voor het toecomende geweyrt mogen worden, wel verstaende sooveel als sonder merckelycke beswaernisse van de burgerye geschieden can, stellende een boete op de contraventeurs ende deselve straffende als naer behooren.

Beroerende 't onderhouden van de bruggen etc., is goetgevonden deselve tot laste van de Compagnie noch provisionelyck te onderhouden, op verschot ende remboursement als naer gelegentheit.

Item, opdat het openen ende sluyten van de stadspoorten een iegelijk kundich sy, ende oock wanneer yder ambachtsman 'smorgens aent werck sal treden ende savonts van de straet ende uyt de herbergen ende kroegen vertrecken, alle degene die aldaer niet te doen en hebben, soo sal de clocke vant stadthuis driemaal des daechs geluydet worden, eens des smorgens de clocke vyff uren ofte half ses, eens des avonts in de schemeringh als men de poorte sluyt, ende eens te negen uyren daernaer, als een yeder, tsy burger oft vremdeling, niet nodich buytens huys te doen hebbende, van der straeten ende uyt de herbergen ende kroegen sich naer huys begeven moet.

Tot dese fine sullen balliu ende schepenen voors. publyckelyck by clockgeslach ofte wtblasinghe van trompette doen verbieden, dat geene waerden, herbergiers off crouchhouders haer vervorderen sullen te tappen off droncken gelagen te houden, ofte van nieuws te setten na

de clocke negen uyren, op pene voor d'eerste reyse van 2 realen van achten, voor de tweede reyse van vier, ende noch ten derden maelen van deselve nacht daerop bevonden ende bekeurt synde, van geaprehendeert, in hechtenisse geleydt ende tot arbitrage van schepenen gestraft te worden, na merite van de saecke.

Welcke voors. boeten allegaer geapliceert sullen worden, ten profijte van den bailliu voors. ende syne dienaers (hiertoe gebruyct) als twee derden deelen voor hem ende 't resterende derden deel voor de dienaers, opdat sy te beter op de onderhoudinghe van de keuren ende ordonnantien mogen passen.

Sullen oock de balliu ende syne dienaers wel scherpelyck daerop letten, dat Sondachs voor de middach onder de predicatie ende verkondinghe des heyligen Evangeliums geene tappers ofte krouchhouders hen vervorderen eenige gelaegen te setten, op pene wie dat daerop bevonden wort, verbeuren sal drie realen van achten, ten profyte als voren.

Ende gemerect verscheyde insolentien daechelicx werden gepleecht met roepen, singen ende cryten van de droncken gasten, achter straeten ende in de herbergen ende croegen voors., soo wert den balliu wel expresselyck belast, sulcx by de beste middelen te weyren, ende soodanighe singers, roepers ende kryters, ofte de waerden die soodaenighe onbescheyde gasten aenhouden in de boete van een reael van achten te beslaen, ende daerenboven haer silentie inponeren ofte achter aff van der hand te doen vertrecken, daer sy niemant met haere onregeltheyt verdriet en doen.

Item, alsoo de dronckaerts haer niet en schamen vol ende sat synde, soodat sy qualyck gaen of staen en connen, te loopen maelen achter straeten tot groote schande van haer selfs ende bespottinge ende vilipendie van de Nederlantse natie ende vercleyninge van d'eere ende reputatie van dien, soo verstaen d'Ed. Heeren Gouverneur Generael ende zynen Rade, dat omme sulcx te verhinderen, seeckere blocken hier ende daer in de principaele straeten gemaect sullen worden, daer de balliu ofte dekens van de gebuerte sodanigen droncken schantvlecken langs der straten loopende sullen insluyten, ende sitten laten voor d'ooge van alle man, tot dat sy te degen syn benuchtert, doende alsoo penitentie vant quaet exempel de naturelen deser landen ende andere vrome luyden in desen gegeven.

Nopende de questien ende geschillen, vuystslaegen, stocken ofte rottanghslaegen, treckinge van geweer off messen, quetsinge ende bloetlaeten van imanden, mitsgaders schelden ende injurieeren, heftich kyven ende andere quaede poincten meer, daer de burgerye off imant in de stadt verkeerende, verdriet ofte prejuditie by geschiet, daerop sullen balliu en schepenen animadverteren, ende, alsulcken straffe ende mulctatien doen als sy na merite van de saecken sullen bevinden te behooren.

De balliu (de banck gespannen synde) sal by schepenen hebben een deliberative voix, soo wanneer daer saecken gehandelt sullen worden, de ordre ende policye raeckende ende anders niet.

Indien Bencon, overste der Chinesen, imant van syne natie ofte onderhebbende luyden apprehendeert in het district van de stadt, sal den voornoemden Bencon den balliu daerinne kennen, ende hem sulex aendienien, om met kennisse daerin gedaen te worden, sulex na de gelegentheyt van de misdaet behoort.

D'arresten, die op eenighe personen ofte goederen by consent van den balliu, off in syn apsentie van den presiderende ofte eerste schepen gedaen worden, sullen van waerden zyn ende een yder gehouden die te obedieren, op pene, dat degene die bovent arrest vertreect ofte de gearresteerde goederen versteect ofte wechvoert, verbeuren sal twintich realen van achten.

Eyndelyck, nadat een ofte meer burger vendelen hier van noode zyn, soo tot defentie ende verseeckeringe van de stadt, als tot conservatie van alle goede ordre in tyden van brant, oploopen ende alarmen, soo is geresolveert ende verstaen balliu ende schepenen te belasten, ondersoek ende reveur (revue?) te doen, generaelyck doort geheele district in de jurisdictie van de stadt, omme te sien wat ende hoeveel vrye luyden van Nederlanders, Japponders en swarten daer binnen syn wonende, ende alles pertinentelyck opgeteyckent hebbende, aen den Ed. Heer Gouverneur Generael ende synen Raedt daarvan raport doen, leverende alsdan teffens mede over, dubbelt ofte meer getal van naemen dergener die henluyden dunct, dat men tot Cappiteyn ofte Cappiteyns, Luytenanten, Vaendragers etc. van de schutterye ofte burgervendelen souden mogen gebruyken, om na electie van den Ed. Heer Generael daerop te worden geëdedicht, ende te ontfangen soodanige ordre int verdelen van de wachte ende aenwysinge van de

wycken, ende elcx syn rendezvous als na occurentie in tyden van noot sal bevonden worden nodich te syn.

Actum int fort Jaccatra datum ut supra.

(Was onderteekent:) JAN PIETERSZOOM COEN, PIETER DE CARPENTIER, JACOB DEDEL, MARTINUS SONCK, PIETER DIRCSEN, present POWWELS BARZEN, THIJS CORN. VLEYSCHOUWER, Secr^t.

f. Jan Pieters. Coen, Gouverneur Generael over alle landen, eylanden, steden, forten, plaetsen, comptoiren, schepen, jachten, schaloupen, personen ende den handel van Indien, wegen de Hooge Mogende Heeren Staten-Generael, Zynne Princelycke Excellentie ende de Heeren Bewinthebberen der Geotroyeerde Oost-Indische Compagnie van de Vereenichde Nederlanden, allen dengenen die desen sullen sien off hooren lesen, saluyt, doen te weten, alsoo wy tot gerieff ende ten dienste van de inwoonderen ende traficanten deser stede Jaccatra goet ende hooch noodich achten eenen notarium publicum te creeren ende admitteren. Soo ist, dat wy den eersamen Melchior Kerchem, Secretaris van 't collegie van schepenen deser stede, ons van syn ervarentheyt ende suffisantie tot het voors. ampt wel ende ten vollen onderricht houdende, gecreert, gestelt ende geadmiteert hebben, gelyck wy hem creeren, stellen ende admitteren mits desen, omme het ampt van notarius publicus binnen het resort ende jurisdictie deser stede Jaccatra te mogen bedienen ende exerceren, alle libellen, codicillen, instrumenten, preparatoir informatie, contracten van coopmanschappe, huwelycxse voorwaerden, testamenten, ende andre acten ende stipulatiën nodich ende ten dienste der gemeente, gaende ende comende man te passeren ende expedieeren, mits dat volgens den eedt van getrouwicheyt in onse handen gedaen, gehouden sal wesen alle instrumenten ende notariale acten, sonder eenige fraude sinceer ende suyverlyck te coucheren ende passeren, ende voorts in alles te doen, wes een goet ende getrouw notarius toestaet ende behoort te doen. Ordonneeren ende bevelen derhalven allen inwoonderen, in dienst wesende persooenen ende traficanten in de jurisdictie deser stede, onder ons gebiet ende gehoorsaemheyt sorterende, den voors. Ed. Melchior Kerchem voor sulcx aen te nemen, erkennen ende respecteren.

Actum in 't fort Jaccatra desen dach van
de maent anno 1620.

g. Alsoo wy met advysen van onsen Raede tot soulagemeet ende vindinge van de swaere lasten dagelycx te dragen, goetgevonden hebben, de herrebergiers en de vercoopers van arack, kilang, touack op te leggen, dat yder derselver yder loopende maent sal betaelen twee reaelen van achten; item dat ieder legger Spaensche wyn, eer ingeleyt ende by imant vercocht sal mogen worden, belast sal syn met twintich reaelen van achten, als by onse ordonnantien den eersten October daarvan geëmaneert, waervan, opdat den ontfang naer behooren mach geschieden, soo ist dat wy, mitsgaders onsen Raede, goede ordre op alles willende stellen, nodich geacht hebben, gelijk wy mits desen ordonneren ende bevelen, dat ijder herrebergier, tapper ofte vercooper van araq, kielangh, touwack ende Spaensche wynen off andersints, by onsen ontfanger sal comen binnen den derden dach van desen aff te rekenen, om aldaer synen naem aen te geven, ende omme te mogen tappen off eenige drancken te vercoopen een licent-brieffigen te vercrygen, op pene soo wie dese onse ordonnantie niet naer en come gereputeert geacht, ende gestraft sal worden als een ongehoorsaeme overtreder van onse ordonnantien ende vercorter van 'slants gerechticheyt, want wy sulcx tot dienste ende proffyte van 't gemeenebeste alsoo bevinden te behooren.

h. Door het versoeck ende ernstige instantie van de Chineesse gemeente onder ons gebiet sorterende, van haer te ontlasten ende bevryden van de lasten haer voor desen tot verstereking van 't fort opgeleyt, presenteerende tot bevrydinghe van 't selve, dat yder Chinees voor syn hooft maentlyck sal opbrengen anderhalven reael van achten, soo ist dat wy met advyse van onse presente Raden, gelet hebbende op het versoeck alsvoren, goetgevonden hebben haer van voors. wercken, daerinne niet begrepen, die zy neffens d'ander burgers sullen moeten doen, liber ende vry te houden, mits dat elk voor syn hooft in 't begin van ider loopende maent, twelck inganc sal nemen van der eersten October laetstleden, aen onsen ontfanger, residerende binnen 't fort, sal betaelen anderhalven reael van achten, waervan soo yemandt des aengesproecken synde, geen behoorlyck bescheyt, twelck een yder die betalen sall, tot dien eynde by onsen

ontfanger gegeven sal worden, can toonen, gereputeert ende geacht sal worden als een bedrieger ende vercorter van 't slants gerechtigheyt, ende verbeuren sal twintich reaelen van achten, t' appliceren een derde part voor den aenbrenger, een derde part voor den armen ende een derde part voor onsen officier, bevelende allen ende een ijgelycken der Chineesen, niemant exempt, die de voors. vryheyt sullen willen genieten, binnen d'expiratie van den derden dach van morgen aff te rekenen, haer by onsen ontfanger te vervougen.

In 't fort Jacatra, adj 9 October a^o. 1620.

- i. Placcaet daerby de Chinesen geboden wort maentlyck hare vry-brieffkens te haelen.

Jan Pieterss. Coen, Gouverneur Generael over alle landen, eylanden, steden, forten, plaetsen, comptoiren, schepen, jachten, schaloupen, persoonen ende den handel van Indien, wegen de Hoog Mogende Heeren Staten-Generael, Syne Princel. Excellentie ende de Heeren Bewinthebberen der Geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie van de Vereenichde Nederlanden, allen dengenen die desen sullen sien oft hooren lesen, Saluyt, doen te weeten, alsoo tot onser kennisse gecomen is hoe eenige Chinesen de voorleden maent van October geen vry-brieffken van de wercken aen de fortificatien hebben gehadt; alsmede dat het getal derselver dese maent merckelyck toegenomen heeft, ende apparent is dat soo langs soo meer soude toenemen, ten waere daerinne tydich wierde versien, gelyck sulcx behoort ende niet redelyckers als tselve is, want op haer eygen ernstich beed ende versoeck met gewillige presentatien, van dat ieder man, hoeft voor hoeft ieder loopende maent anderhalven reel souden opbrengen, haer sulcx geaccordeert is; Soo ist, dat wy met advyse van onse presente Raden geordonneert ende belast hebben, gelyck ordonneren ende belasten mits desen, dat elck Chinee syn vry-brieffken als vooren, tsy dat hy vuytvaert om te visschen, hout haelen oft waerom het oock soude wesen, alsmede de riviere om water te haelen opvaert oft in 't bosch om te wercken oft iets anders te doen sich transporteert, oft waer hy oock soude mogen gevonden werden, altyt syn vry-brieffken by sich dragende, opdat hy des aengesproken synde, tselve can vertoonen op pene soo wie syn vry-brieffken niet by sich te hebben bevonden sal werden, als een vercorter van

's lants gerechticheyt gereputeert ende volgens de placcaten dienaengaende gemaect, gestraft sullen worden, want wy sulcx tot dienst vant gemeene beste alsoo bevinden te behooren.

Actum int fort Jaccatra adij 14 November A^o. 1620, en ter ordonnantie van d'Ed. Heer Generael ende synen Raet, ende was onderteyckent Thys Corn. Vleyschouwer, Secretaris

j. Placcaet over 't spelen der Chinesen.

Jan Pieters. Coen, Gouverneur Generael over alle landen, eylanden, steden, forten, plaetsen, comptoiren, schepen, jachten, schaloupen, personen ende den handel van Indien, wegen de Hooge Mogende Heeren Staten Generael, Syne Prinselycke Excellentie ende de Heeren Bewinthebberen der geotroyeerde Oost-Indische Compagnie van de Vereenichde Nederlanden, allen dengenen die desen sullen sien oft hooren lesen, Saluyt, doen te weten, alsoo tot onser kennisse is gecomen, hoe onder de Chineesen over schult met spelen ende dobbelen gemaect, tot noch toe bij Bencon opperste der Chinesen recht gedaen is, als off deselve schult vuyt eenige eerlycke handelinge ofte commercie waeren geprocedeert, jae de rechtsvorderinghe op soodanighe schult aen schepenen der stede Jaccatra getrocken ende versocht is, ende wy tselve bevinden te stryden tegen alle goede ordren, wetten ende policien, oversulcx daerinne dient versien. Soo ist, dat wy met advyse van onse presente Raden, naer rype deliberatie goetgevonden ende oversulcx geinterdiceert ende verboden hebben, interdiceren ende verbieden mits deesen, dat geene, tsy schepenen deser stede oft Bencon, ouersten der Chinesen oft eenige andere rechters, over schult oft eenige pretentien, vuyt dobbelen ende spelen geprocedeert, naer rechte haer vervorderen te disponeren, waerschouwende oversulcx alle tuijsschers ende speelders, dat soo sy op gelooff sonder gelt by te setten sullen spelen ende iets comen te winnen, dat in sulcken gevalle de winner met de verlieser sal moeten accorderen, sonder van iemanden recht te verhopen ofte sullen cunnen becomen, etc.

Actum int fort Jaccatra adij 14 November A^o. 1620. Ter ordonnantie van d'Ed. Heer Generael ende synen Raet, ende was onderteyckent Thys Corneliss. Vleyschouwer, Secretaris. ¹

¹ Bij Resol. GG. en R. dd. 1 Novr. 1620, werd bovendien van de spelen der Chinezen een regt van 20 % geheven.

- k. Placcaet van de tollē gestelt op d'incomende ende nytgaende goederen, alsmede van de betalinge op de tappers.

Jan Pieterz. Coen, Gouverneur Generael over alle landen, eylanden, steden, forten, comptoiren, schepen, jachten, chaloupen ende volkeren in Indien, wegen de Hooge Mogende Heeren Staten-Generael, Sync Princelycke Excellentie ende de Heeren Bewinthebberen der Generale Oost-Indiesche Compagnie van de Vereenichde Nederlanden, allen dengenen die desen sullen sien oft hooren lesen, saluyt: Doen te weten: Aengesien wy naer de conquesten vant Conineckryck van Jaccatra, tot bescherminge van onse onderdanen, ende ten besten van de gemeene saecke, genootsacckt syn geweest tot groote lasten ende onnytspreekelycke excessive costen van de Vereenichde Nederlandtsche Compagnie, die geschapen syn soo lanx soo meer te vermeerderen, het verkregene niet alleen te bewaren, maer oock dagelycx te vermeerderen, sulcx wy naer onse goede genegentheyte gaern gevordert sagen, waerin opdat met meerder iever ende lust gearbeyt, ende de onkosten voortaan te dragen beter vervallen soude mogen worden, van nooden syn de subsidien ende sustentatien, volgens de rechten van alle natien ende volkeren, soowel van d'ingesetenen, als die om haer proflyte, haer van alle quartieren herwarts vervoege, ende wy aen onser burgeren goeder genegentheyte niet twyffelende, haer tot verscheyden malen voor desen, door onse Gecommitteerde doen voordraghen hebben, de nootwendicheyte tot eenighe subsidien, waertoe wy haer tot onsen grooten welgevallen, altoos gevonden hebben volgens alle redenen te inclineren. Derhalver soo ist, dat wy met advyse van onsen raden op alles rypelyck geleth ende goede insicht genomen hebbende, goetgevonden ende oversulcx geordonneert hebben, gelyck goetvinden ende ordonneeren midts desen, dat van de goederen, waeren ende coopmanschappen, hernaer genoempt, alsmede andre, die hier in off uytgebracht souden mogen worden, geene exempt, betaelt sullen worden, alsulcke lasten, als in de volgende lyste gestelt, als te weten:

Van goederen, waren, coopmanschappen, provisien, als andersints, van buyten incommende, gelyck:

potten,	alderhande Javaense	gesoute ende verse
pannen,	crameryen,	limoenen,
rottangh,	alderhande gaeren,	alsmede alderley an-
gorgeleten,	capock,	der fruyt,
stroomatten,	capas,	cleeden,
cadutt,	conget,	root ende andre laec-
cadjangh,	gedroocht hertevlees,	kenen,
rottangmatten,	sagu,	alderley Chinesee
gedroocht saet,	groene gember,	waren,
houtscool,	oude pinang,	honich,
arpuys,	toupy, een spetie die	slypsteen,
salpeter,	men in de arack brand,	borborysteen,
swavel,	touback,	garnaten,
smitscoolen,	indigo,	gitte gomme,
boras,	poulout,	rinosser hoorn,
loot,	boonen,	vogelnesten,
yser,	erwten,	hoornkens, seeker gelt
stael,	gesouten ende ge-	van Siam,
ysere pannen,	droochde vis,	olyphantstanden,
parangs en byltgens,	olye,	buffels,
sisser,	asyn,	koebeesten,
sissieq,	tamorindij,	oliphanten,
cassomba,	eyeren,	paerden,
coper, gewrocht ende	suycker,	pauwen,
ongewrocht,	lackwas,	gansen,
amphioen,	gesoute cuyt,	endvogels,
ingo, ¹	oude cocus,	hoenders,
porceleyn,	ayuyn,	bocken,
gomme,	loock,	herten,
goudttraet,	orange appelen,	verkens.

Van alle welke voors. waren, coopmanschappen ofte provisien, als van andere diergelycke, hier niet uytgedrukt, by den inbrenger vyff ten hondert betaalt worden. Ende ingevalle deselve goederen oft eenige derselver soo wanneer vercocht sullen syn, van hier weder elders vervoert souden mogen worden, sal voor 't uytvoeren by

¹ Ingoe, wijruut ?

den uytvoerder, sooveel als voor incomen, te weten vyff percents betaelt worden, belasten ende bevelen dat niemant sonder expres consent alvoren vercregen te hebben, eenighe goederen tsy coopmanschappen, eetbaer waeren ofte andersints aen de scheepen hier te reede leggende, sal mogen venten, ten eynde dat alles op de passar vercocht mach worden ende gheen fraude onder soodanige pretext en geschiede.

Den arack sal geven thien per cento, soowel van incomen als van uytvoeren.

De navolgende goederen sullen voor incomen vyff, ende voor uytgaen betalen thien per cento, als:

rys,	campher,
pady,	gommelacq,
bensuwyn,	cayolacq,
peeper,	quicksilver,
foeli,	agulahout,
noten,	muscus,
cocus maldiva,	chevet,
gout,	amber,
nagelen,	lapes besaer,
was,	diamanten,
sandelhout,	robynen.

Is mede goetgevonden ende gearresteert dat ieder herbergier, die kielan, arrack ofte tuack tappen ofte vercoopen, ieder maent sullen betaelen twee realen van achten.

Item dat de tappers ofte vercoopers van Spaensche wynen voor ieder legger sullen betalen voor impost twintich realen, ende den burger vyff realen.

Ende opdat dese onse ordonnantie te beter moge nagekomen werden, sullen alle in ofte uytgebrachte goederen aen den Sabandaer behoortlyck aengegeven werden.

Ende alsoo noodich is tot den ontfang van de gerechticheyt op de voors. goederen gestelt, dat een ontfanger gestelt worde, omme by hem ende den Sabandaer, Dirck Jemming, die tot noch toe in het-selve officie gebruyckt ende door syne goede comportementen, goetgevonden hebben denselven Dirck Jemming int offitie van Sabandaer te continueren, de voors. goederen te visiteren ende taxeren. Soo ist

dat wy met advyse van onsen Rade tot ontfanger van de voors. gerechtigheyt Thymon Michiels. gecosen ende gestelt hebben, by welcken ontfanger ende Sabandaer, alle incomende ofte uytvarende prauwen, joncken, als andere vaertuygh, haer pas by den ontfanger ende Sabandaer beyde onderteekent, sullen moeten halen, ende alvoren tselve behoorlyck verkregen hebben, niemant met eenige prauwen, joncken ofte andere vaertuygh, in ofte uyt sal vermogen te varen, op pene van confiscatie van alle d'in ofte uytvarende goederen.

'T welck alles nae de publicatie van desen syn begin sal nemen, ende ten eynde niemant van den inhoud van dese, eenighe ignorantie en pretendere, ordonneren ende bevelen wy aen onse officieren, dat sy desen doen publiceren ende affigeren, ter plaetse daer men gewoon is publicatie ofte affictie te doen, belastende voorder aen onse officieren, den advocaet fiscael, balliu, ontfanger, sabandaer ende andere justicieren, van dese onse republique van Jaccatra respectivelyck, ende elck van hun in syn regard, dese onse tegenwoordige ordonnantie te doen onderhouden in alle syne poincten ende articulen, alsoo ten dienste van den lande, bescherminghe van de ingesetenen van dien, ende bevoirderinghe van de gemeene saecken sulcx wordt vereyscht ende wy noodich bevonden hebben te geschieden.

Gegeven in 't fort Jaccatra adij primo October Anno 1620.

-
- l. Placcaet daerby verboden wort, dat niemant der Christen borgers eenige bysit ofte concubyne sal mogen houden.

Jan Pieterss. Coen, Gouverneur Generael over alle landen, eylanden, steden, forten, plaetsen, comptoiren, schepen, jachten, chaloupen, persoonen ende den handel van Indien, wegen de Hoog Mogende Heeren Staten-Generael, Syne Princelycke Excellentie ende de Heeren Bewinthebberen der Geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie van de Vereenichde Nederlanden, allen dengenen die desen sullen sien oft hooren lesen, Saluyt! doen te weten, alsoo wy dagelycx vermercken hoe eenige Christenen borgers deser stede Jaccatra, onse onderdanen, Godt ende syn gebodt, mitsgaders de Christelycke ende borgerlycke politie vergetende, haer vervoorderen een slavinne ofte bysit, tsy in hare huysen ende wooninghen oft elders te houden,

sulex in geenderley manieren Christelycke ende eerbare burgeren betaemt, maer ter contrarie tot een quaet exempel ende groote ergernisse voor desuleke, die naer Godes heylige instellinge in den huwelycken staet eerbaerlyck soecken te leven, is dienende ende meer geconsidereert de horribele consequentien ende andere menichvuldige seer quade inconvenienten, die vnyet het houden van de voors. bysitten procederen, gelyck ons daervan al te beclaechelycke ende bekende exempelen, als het verdoen van de vrucht, ende dat de eene bysit door fenyn ende vergift den anderen soect te vermoorden, *genoegsaem getuygen*, daerdoor niet anders als Godes toorn over dese opspruytende republicque, soo hy naer syne strenge rechtveerdicheyt wilde handelen, verweet soude werden; omme dan Godes toorn van dese republicque sooveel doenlyck te weeren, ende opdat de burgers ende ingesetenen van dien, in Christelycke eerbaerheyt na de bevelen ende geboden Godts mogen leven ende de voors. republicque volgens de heylige insettinghe Godts helpen vermeerderen: Soo ist, dat wy het voors. aenlockelyck quaet soeckende te stuiten ende naer vermogen te weeren, met advyse van onse presente Raden goetgevonden ende geresolveert hebben te interdicieren ende verbieden, gelyck interdicieren ende verbieden mits desen, dat niemant binnen dese onse republicque van Jaccatra residerende oft onder de jurisdictie van dien sorterende, eenige slavinne oft slavinnen bysit ofte bysitten in syn huys ende woonplaetse oft elders sal mogen houden onder wat pretext hetselve soude mogen geschieden, op pene, soo wie ter contrarie bevonden sal worden gedaen te hebben, van arbitrale correctie, ende opdat niemant hiervan eenige ignorantie en pretendere, hebben wy desen naer voorgaende clock ende trommelslach ter gewoonlycker plaetse doen publicieren, ende voorts alwaer sulex behoort doen affigeren. Lastende voorts allen officieren, justiciieren ende dienaeren, dat syluyden tegen de overtreders van dien procederen als voren sonder eenige gunste, *faveur* oft dissimulatie ter contrarie, want wy sulex tot bevorderinge van Godes eere, dienst ende welstant van dese republicque alsoo bevinden te behooren.

Actum in 't fort Jaccatra, adij 11 December a^o. 1620. Ter ordonantie d'Ed. Heer Generael ende Synen Raedt ende was ondert. Thijs Corn. Vleijshouwer, Secretaris.

- m.* Verboth opt vercoopen van geweer ende ammunitie van oorloge aen eenige vreemde natie.

Jan Pieters. Coen, Gouverneur Generael over alle landen, eylanden, steden, forten, plaetsen, comptoiren, schepen, jachten, schaloupen, personen ende den handel van Indien, wegen de Hoog Mogende Heeren Staten-Generael, Syne Princelycke Excellentie ende de Heeren Bewinthebberen der Geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie van de Vereenichde Nederlanden. Allen dengenen, die desen sullen sien oft hooren lesen, saluyt! doen te weten; alsoo wy dagelycx vernemen, hoe eenige vrye luyden ofte in dienste wesende personen onder ons gebieth ende gehoorsaemheyte staende, soo hier als elders aen vreemde natien, soowel onse vyanden als vrunden, geweer ende ammunitie van oorloge vercoopen, verruylen ende verquancelen, ende ons de experientie leert de quade effecten van tselve, waerinne alsoo hoochnoodich dient versien, soo ist: dat wy met advyse van onse presente Raden naer rype deliberatie hierop gehouden, geinterdiceert ende verboden hebben, ghelyck wel expresselycken doen mits desen, allen ende een iegelyck, tsy vrye luyden oft in dienst wesende personen onder ons gebieth staende, tsy van wat natie, staet oft qualiteyt hy sy, niemant vuytgesondert, aen eenige vreemdelingen, tsy van wat natie die oock souden mogen wesen, vrunden oft vyanden, eenige geweer ofte ammunitie van oorloge te vercoopen, verruylen ofte verquancelen, door andre doen vercoopen, verruylen oft verquancelen, onder wat pretext hetselve oock soude mogen wesen, welck wy begeeren dat staet sal grypen soo hier, innewaerts als op eenige andere plaetsen, tsy de Compagnie aldaer comptoiren is houdende, handelende oft niet, op pene soo wie ter contrarie bevonden sal werden gedaen te hebben, boven verbeurte van 't vercochte geweer alsmede ammunitie van oorloge oft tgene daarvan geprocedeert soude mogen zyn, aen den lyve gestraft te sullen worden.

Actum int fort Jaccatra, adij 9 December a^o. 1620 etc. Ter ordonnantie van d'Ed. Heer Generael ende synen Rade, ende was onderteyckent, Thijs Corneliss. Vleyschouwer, Secretaris.

- n.* Verbot op het ommehouwen ende schenden van eenighe vruchtdragende boomen.

Alsoo wy dagelick tot onsen grooten discontentement vernemen het

ommehouwen ende schenden van callappus, pinangh, siry, mangus, bannanes ende andre vruchtdragende boomen in 't bosch, ende dat niettegenstaende vorighe placcaten ende ordonnantien tegen de malefacteurs van dien geemaneert, het quaet soo langs soo meer aenwast, ende deselve placcaten ende ordonnantien wegen de civile straffe, daerinne geexpresseert schynen gevilipendeert te werden, waerinne hoochnodich dient versien, derhalven soo ist: dat wy met communicatie ende advyse van onsen tegenwoordigen Raden, omme de voorverhaelde faulten in toecomende te voorkomen, allen ende een iegelycken interdiceren ende verbieden, interdiceren ende verbieden hen by desen, dat niemant, tsy onder wat pretext het soude mogen geschieden, eenige clappus, pinangh, siry, mangus; banannes ofte andere vruchttragende boomen in 't bosch omhacken off in eeniger manieren schenden, op pene, dat sonder eenige simulatie aen den lyve gestraft sal worden. Ende opdat dit te beter effect tegen de malefacteurs van dien, mach sorteren, hebben goetgevonden, dat soo wie imant die hem tegen dese ordonnantien vergrepen sal hebben, aenbrengt, voor yder persoon vyff en twintich realen van achten sal genieten, met toesegginge dat des aenbrengers naem secreet sal gehouden worden. Ende opdat hiervan niemant ignorantie en pretendere, hebben dese by clock ende trommelslach openbaerlyck ter plaetsen daer men sulcx gewoon is te doen gepubliceert, ende daernaer ter publicque plaetsen geaffigeert, ordonneeren ende expresselyck bevelende aen onsen balliu goede ende scherpe toezicht te houden, tot onderhoudenisse van de voors. ordonnantien ende te procederen tegen de overtreders ende ongehoorsaeme van dien, by executie van de voors. peynen, sonder faueur ofte dissimulatie ofte eenich verdrach. Aldus geordonneert by den Ed. Heer Generael ende syne presente Raden. In 't fort Jaccatra adjij 13 April, Anno 1620 etc.

(onderstond:) Ter ordonnantie van d'Heer Generael Thys Cornelis Vleyshouwer, Secret.

o. Verboth op het schenden ende ommehouwen van eenige vruchttragende boomen.

Jan Pietersz. Coen, Gouverneur Generael over alle landen, eylanden,

steden, forten, comptoiren, schepen, jachten, saloupen ende volkeren in Indien, wegen de Hooge Mogende Heeren Staten Generael, Syne Princelycke Excellentie ende de Heeren Bewinthebberen der Generale Oost-Indiesche Compagnie van de Vereenichde Nederlanden, allen dengenen, die desen sullen sien oft hooren lesen, saluyt! doen te weten: alsoo tot onser kennisse gecomen is, hoedat seeckeren moetwilligen haren behoorycken plicht ende schuldige gehoorsaemheyte tot onse placcaten gantsch ende t'eenemael vergeten ende besyden gestelt hebbende, noch door vreesse van straffe oft lieffde tot goet doen, naer en laeten eenige vruchtdragende boomen, als onder ander eenige cocosboomen, die nu cortelingh sommige int bosch gevonden syn de palmyt vuyt te snyden ende alsoo te schenden, ende wy tselve quaet, in 't schenden van 't bosch met omhacken ende beschadigen van vele vruchtdragende boomen dagelycx bevinden toe te nemen, daertegens wy geerne tydige remedien gebruycken ende daerinne naer behooren versien willende, Soo ist, dat wy naer rype deliberatie hierop gehouden, met advys van onse tegenwoordige Raden, de malefacteurs ende contraventeurs van onse vorige placcaten ende ordonnantien op 't schenden van 't bosch geemaneert, geerne achterhaelt ende volgens de penen in onse placcaten begrepen gestraft sagen, derhalven goetgevonden hebben onse voorige placcaten op 't schenden van 't bosch gepromulgeert te vernieuwen ende ververschen, interdicerende ende verbiedende oversulcx allen ende een iegelycken onder onse gehoorsaemheyte staende ofte binnen onze jurisdictie residerende, tsy van wat natie oft staet hy sy, niemant vuytgesondert, interdiceren ende verbieden hun mits desen geene vrughdragende oft andere boomen in 't bosch staende te quetsen ofte schenden, in 't meeste noch in 't minste, onder wat pretext hetselve oock soude mogen oft cunnen geschieden, op pene, soo wie ter contrarie bevonden sal worden gedaen te hebben, sonder eenich faueur oft genade aen den lyve gestraft te sullen worden. Ende opdat dese onse ordonnantie te beter effect sortere, beloven wy, soo wie iemandt die zich tegens dese ordonnantie vergrepen sal hebben weet aen te brengen, beloont sal worden met vyftich realen van achten, met toeseegginge, dat des aenbrengers naem secreet gehouden sal worden.

Ende opdat niemant hiervan eenige ignorantie en pretendere, hebben wy desen by clock ende trommelslach openbaerlyck ter plaetse daer men sulcx gewoon is te doen, belast te publiceren ende ter

gewoonlycke plaetse te affigeren, lasten ende bevelen voorts onsen advocaet fiscael, bailliu, den boschwachter, allen anderen officieren en de dienaren van de justitie dese onse ordonnantie ende bevelen te achtervolgen, ende te procederen tegens de contraventeurs ende overtreders van dien, sonder eenich gratie, oochluyckinge, dissimulatie ofte verdrach, want wy sulex tot onderhoudt van goede policie alsoo bevinden te behooren. Actum in 't fort Jaccatra, adij 6 November, Anno 1620 etc. Ter ordonnantie van d'Ed. Heer Generael ende syne Raden, ende was onderteykent: Thys Corneliss. Vleyschouwer, Secretaris.

p. Placcaet op 't haelen van de fruyten (tienden).

Jan Pieterss. Coen, Gouverneur Generael over alle landen, eylanden, steden, forten, plaetsen, comptoiren, schepen, jachten, schaloupen, personen ende den handel van Indien, wegen de Hoog Mogende Heeren Staten Generael, Syne Princelycke Excellentie ende de Heeren Bewinthebberen der Geotroyeerde Oost-Indische Compagnie van de Vereenichde Nederlanden, allen dengenen, die desen sullen sien oft hooren lesen, saluyt! Doen te weten, alsoo de vruchten dagelycx in 't bosch rypen ende by groote menichte gehaelt worden, sonder nochtans eenige lasten tot noch toe daerop gestelt syn ofte iets by den Heer daarvan ghenoten is; Soo ist: dat wy met advise van onse presente Raden tot soulagement van de gemeene lasten geresolveert ende goetgevonden hebben, gelyck resolveren ende goetvinden mits desen, de thienden van alle de vruchten, die binnen onse jurisdictie van Jacatra in de bosschen, alsmede op de platte landen gewassen, gepluct ende hier ingebracht souden mogen worden, geene vuytgesondert te heffen, ordonneren ende bevelen derhalven wel expresselyck allen ende een iegelycken onder onse gehoorsaemheyt staende oft binnen de jurisdictie van Jaccatra residerende, tsy van wat natie, staet oft qualiteyt hy sy aen de collecteur van de voors. thienden by ons daertoe te committeren, die syn plaetse aen 't ende van de stadt in ofte by de corps de garde aen de riviercant sal houden, gerechtelyck aen te geven wat vruchten sy inbrengen, ende de quantiteyt van dien, omme by denselven de voors. gerechticheyt gecollecteert te worden.

Actum int fort Jaccatra adj 9 December A^o. 1620 etc. Ter ordonnantie van d'Ed. Heer Generael ende synen Rade, ende was onderteyckent Thys Corn. Vleyschouwer, Secretaris.

q. Maendach adj 4 July A^o. 1622. (Resolutie tegen het misdrijf van overspel.)

Alsoo in welgestelde Republycken onder alle staten, een van de alderwaerdichste en gants noodichste by alle volckeren geacht, en tot allen tyden in sonderlinge recommandatie gehouden is geweest, de staet des huwelycx, als zynde de eenige voester van de mensche-lycke gesellicheyd, waerover oock volgens de Goddelycke en mensche-lycke rechten by allen, maer insonderheyt Christelycke magistraten, na uysterst vermogen, met een sonderlinge sorge altoos getracht is geweest, den bant des huwelyckx ongevioleert en in alle suyverheyd te conserveeren, soo ter eeren Goodes, welke daer is de eerste insteller van soo loflycken staet, gelyck mede tot bevorderinge van de algemeynen welstant, mitsgaders affwendinge van de straffe en onheylen, welke door de grouwelycke sonde van eebreucken en overspel, landen en stede overcomen, daervan ons de kerckelycke en wereltsche historien, niet dan al te beweenycke exemplen voorstellen:

Soo ist; dat Zynne Ed. omme den huwelycken staet, in dese onse teere aencomende republycke van Batavia in behoorlyck respect en eere te doen onderhouden, gelyck mede omme d'onheylen, die uyt de violatie van dien, desen lande door Godts rechtvaerdigen toorn soude mogen overcomen, van ons aff te keeren, goetgevonden en gants betamelyck geacht heeft, over dese saecken met den Raet te communicereen, midtsgaders oock in bedenckinge te geven, of het niet noodich en geraden sy, om tytlyck de begintsele van soodanich quaet voor te comen, dat men tegen d'overspeelders en schenders des huwelyckenbants, met solemnele placcaten een swaere en rigoureuse straffe publiceere, namentlyck: degradatie van ampt, peene des doots en confiscatie van goederen; niettegenstaende dese detestable sonde, naer onse lantsrechten in Europa soo rigoureuus niet gestrafft; maer alleene met publicque schande, pecuniele amende, berovinge van ampten en bannissement gemulteert wordt.

De redenen die Zyne Ed. bewegen 't overspel alhier met rigou-

reuser straffe, als in onse landen geobserveert worden, te willen beswaren, syn dese:

Ten eersten: dat de personen van dese climate impudicquer en tot de luxurie ongelyck meer, als die in onse landen van Europa, zyn genegen;

ten tweeden: dat door gants orienten 't overspel sonder eenige conniventie met der doot gestrafft wort en alsoo dit eene plaetse is, die van alle vreemde natien van Indien en gants Asia aen dese kant gefrequenteert wort, soude het voor ons eene gants verachtelycke saecke by alle natie wesen, dat dese sonde alhier met lichter straffe geanimadverteert en overloopen wierd, even als of by ons, christenen, weyniger wercks van d'eere onser vrouwe gemaect wierde, als by de turen, mooren en heydenen; ¹

ten derden: dat ons eygen volck, soo die van Europa hier comen, als degeene, die men hier in Indien van verscheyden quartieren byéén versamelt, de meeste part van de vilste en slechtste soort is, daer weynige (Godt beter 't), jae geene, redelyckheyt, geschicktheyt en politie by gevonden wort en dienvolgende meer geinclineert syn om haer tot alle gebreecken, insonderheyt luxurieuseheyt, als tot een eerlyck, stichtelyck en burgerlyck leven te begeben;

eijndelings, dat oock de bannissementen hier te lande niet en behooren te geschieden, ten respecte dat hier in 't midden onder mooren en vyanden wonen, waeruyt swaerder inconvenienten souden comen te rysen, namentlyck dat gebannen Christenen, haer tot het moordom begeben en onse bitterste vyanden souden mogen worden;

Om welcke voorverhaelde en andre redenen meer, Zynne Ed. mitsgaders den raet eenstemmich arresteeren en besluyten, dat men hier te lande, de sonde van overspel met den doot en confiscatie van goederen, sonder eenige conniventie, na de publicatie van 't

¹ Deze resolutie, en niet minder de beweegredenen daarbij gevoegd, leveren een merkwaardig bewijs, hoe J. Pz. Coen de nog jonge en teedere volkplanting, des noods met geweld wilde beschermen. In zijnen godsdienstigen ijver, welke geheel overeenstemde met de begrippen eener magtige partij in Nederland, wenschte hij den Christelijken staat, vooral niet als minder godsdienstig te doen voorkomen, dan den Staat van *turken, mooren en heydenen." Hij verliet daardoor echter juist het Christelijke standpunt en gaf aan den wereldlijken regter, die niet zonder zonde is, den eersten steen in handen.

placcaet, 't welck desen aengaende sal werden geraempt, straffen sall.

In 't fort Batavia, datum ut supra.

Was onderteyckent: Jan Pietersz. Coen, P. de Carpentier, W. van Antsen, Jacq. Speex, Thys Corneliss. Vleyshouwer, Secret^s.

XL. DE GOUVERNEUR GENERAAL JAN PIETERSZ. COEN EN RADE
VAN INDIE AAN DE BEWINDHEBBERS DER GENER.

OOST-IND. COMP. (HEEREN XVII.)

Fort Jakatra, dd. 8 January 1621.

Ed. Erntfeste enz.

Tegen Bantam zyn d'Engelsen met ons in eenen graet geraect, sy lieten haer eerst voorstaen, dat met moye praetiens wonderlycke dingen souden doen, maer den tyt heeft haer anders geleert. Door Godts genade t'hecht in de handt hebbende, vonden wy goet d'Engelse t'accordeeren wat ons voorstelden, opdat over ons niet souden hebben te elagen, hierover consenteerden dat soo dickwils na Bantam souden senden, als het haer geliefde, omme te onderstaen off aen den handel souden connen comen; sy hebben verscheyden reysen gesonden, maer gants niet verricht, ende hun is eyntlyck aengeseyt dat van landt souden blyven, soo niet dootgeslagen wilden wesen. Aldus syn d'Engelse gepayt geworden ende tsedert die tyt hebben neffens ons, twee schepen voor Bantam gehouden. Eenige dagen geleden is ons aengedient dat de Pangoran van Bantam nu beter bedacht is ende soo wy selfs imant derwarts souden, sy meenden wy souden voorseecker tot goet accoord geraecken, dese praetiens hebben gehoort, maer niet goetgevonden voor goet aen te nemen, noch daerop na Bantam te senden, wy vertrouwen dat hun met der tyt wel voordr brengen sullen; de rys begint in Bantam weder dier te worden, de peper geldt onder malckanderen een halve reael van achten de sack, van armoede zyn dageliex veel Chinesen van Bantam by ons overcomende. Met onse prauwen doen soo veel dat Bantam gants weynich provisie van buyten becompt ende alles tot Jacatra, Godt loff, abundant is, voor onse vloote, d'Engelse ende Francen is hier genoch te becomen. Altemet werden eenige Javaenen int bos vernomen, die op onse fruythaelders loeren, maer soo haest ontdeckt zyn, retireeren hun alsoo dat niet te vinden zyn. Nu cortelingh isser tot Bantam een roeyschuyte van Mallacca (Gilees ge-

naemt) aengecomen, gemant met ontrent 50 koppen, waeronder eenige Portugiesen zyn; op wat voet ofte maniere daer comen is ons onbekent, zy zyn int huys van d'Engelse gelogeert, de spraecke gaet hier, dat die van Bantam wonderlycke groote assistentie doen sullen. Int eerste van den oorlogh hebben wy Bantam om verscheyde redenen niet aengetast, t soude wel connen gebeuren dat ons d'Almogende daertoe noch brachte, ende de plaetse mede overgave; van d'Engelse hebben weynich hulpe te verwachten, valter yets voor, wy sullen het alleene moeten doen.

De Coninginne van Patany heeft verleden jaer herwarts gesonden een ambassadeur met een missive ende een silveren beteldoose tot vereeringe enz.

Van Cambodja syn hier drie joncken met verscheyde provisie aengecomen, welcke mede veel Chineesen gebracht hebben om hier te resideeren.

Door verscheyde joncken syn hier van de custe van Sumatra gebracht ontrent 400 picol peper; wy hebben deselve a 13 realen 't picol doen coopen ende d'Engelsen daarvan om verscheidene redenen de helft laten overdoen, voor 't nytvoeren van die, syn wy van meeninge d'Engelse by provisie te doen affvorderen de gesette tol van 10 percento, hebben haer oock aengeseyt hoe wy volgens placeact 5 percento pretendeeren van de elden ende andre goederen, die tot Jacatra soudn mogen vercoopen. Wat wy tegen de voorgaende ende dagelixe lasten, als oock wat prerogatieff op de peper van Bantam pretendeeren, is alsnoch onnodich geweest te verhaelen, U Ed. gelieven met den eersten ordre te geven, waerna ons desen aengaende reguleren sullen, gelyck mede wat tolln d'Engelse, Francen, Denen ende andre tot Jacatra betaalen sullen; nevens dese gaet acte van d'ordre welck daerop by provisie gestelt hebben.

Het schip de Globe is door d'Engelse weder na Japara om hout, rys ende andre provisie gesonden geweest; maer heeft niet dan een weynich plancken gebracht.

De Tommegon Bouraxa, Gouverneur wegen de Mattaram over Kendael, heeft voor dese van ons doen versoecken vrypas voor seckre joncken, die hy met rys na Mallacca wilde senden. Wy hebben tselvige gerefuseert, hem gebeden sulcx naer te laeten ende aengeraden dat zyn joncken met rys na Jacatra soude senden, waertoe

de zynen een vrypas medegaven; doch in plaetse van hier te comen syn zy met twee joncken na Mallacca gevaeren ende in de straet van Palinbangh door de vrye burgers genomen, hier gebracht ende voor goede prinse gehouden. In de voors. joncken hebben wy becomen een missive, die voors. Tommagon wegen de Mattaram met een ambassadeur aen de Cappiteyn van Mallacca is schryvende, onder andre wert daerinne geadvyseert, hoe die van Mallacca veel swaricheyt is aanstaende, vermits de Nederlanders beletten datter geen rys na Mallacca gevoert wort, doordien met d'Engelse vereenicht zyn ende tot Jacatra int landt van de Mattaram een huys gebout ende hun selven alsoo ondersaten van de Mattaram gemaect hebben, derhalven recommandeert zynen broeder de Cappiteyn van Mallacca daerop wel ernstelyck te letten. Dese brieff houden wy geschreven ende met expresse ambassate gesonden te wesen, omme de Portugiesen een groote macht byeen te doen vergaederen ende ons gesaemenderhandt tot Jacatra te besoecken, eer ons soo verstercken dat onwinbaer worden, alle de Coningen den handel verliesen ende wy den stapel tot Jacatra becomen. U Ed. gelieven vastelyck te geloven dat alle dese naestgelegene Coningen tegen ons sooveele sullen doen als te weghe connen brengen, derhalven gelieven de Heeren daertegen mede te versien. Alle de Coningen van dese landen weten soo wel wat aen 't planten van onse colonie tot Jacatra gelegen is ende watter op mach volgen, als de cloeckste ende verresienste politicque van Europa souden mogen doen. De voors. Tommagon Bouracxa heeft nu wederom vier en twintich prauwen met rys herwaerts gesonden, sonder eens mentie van de voors. joncke, volck off goederen te maecken, gelaeten hun al off het haer niet eens aen en ginck. Door continueel aenhouden van den Tommagon van Tegal hebben derwarts een ambassate gesonden om de resterende gevangenen te eyschen ende vrientschap sooveele doenlycken te maecken, onse gesante is wel onthaelt ende met goet geley weder hier gekeert, maer de gevangenen mochten niet volgen; men had ons aengedient dat gereslasscheert souden worden soo haest daeromme souden, maer nu schaemden haer niet voor de vyff persoonen vyff duysent realen te eysschen, niettegenstaende wy meer dan 150 van des Mattarams ondersaten hebben; het schynt dat weynich mentie daarvan gemaect wort.

Alsoo tegenwoordelyck een redelycke macht van schepen ende volck byeen geereggen hebben ende deselvige geduyrende 't weste mousson nieuwers dan innewaerts gebruycken connen, is goetgevonden dat de Generael Coen met 12 scheepen, ophebbende omtrent 1500 koppen innewaerts vaeren sal, omme t'onderstaen off den staet ten besten van den Generale Compagnie sullen connen verseeckeren ende den handel op een goede voet brengen. Het waere enz.

D'ontfanck van de tolln en de rechten van Jacatra beloopn, te weten van de maent October, realen 2138, van November 2524 $\frac{1}{8}$ ende van December 2904 $\frac{1}{8}$, in vougen dat d'incompsten van maent tot maent allenskens vermeerderen, byaldien U Ed. jaerliex soo grooten somma gelt herwarts senden als nodich is tot fundament van d'inlantschen handel, ende omme de stapel van de Chineesse handel tot Jacatra te stabileeren, is apparent dat d'incompsten van 't Coninckryck Jacatra tot thien a twintich duysent realen van achten ter maent ende meer vermeerderen sullen.

By dese gaet een ruych extract van 't gene sedert 20 Mayo tot ultimo December 1620 tot Jacatra gewonnen ende uytgegeven is.

Sent ons alle jaren thien a twaalf hondert duysent realen in spetye, wy sullen daertegens met Godes hulpe 80 a hondert tonnen gout beschicken ende dat in retoeren, die U Ed. wel slyten sullen; door de troubel met d'Engelse is den staet van cappitael alhier in twee a drie jaeren ontrent ses hondert duysent gulden verachttert, waervan de Compagnie de retoeren moet derven, welck verlies met d'inlantschen handel seer wel connen winnen als maer van behoorlyck cappitael versien worden.

Insonderheyt ende opt alderhoochste zy U Ed. mede gerecommandeert jaerliex herwaerts aen te senden een seer groote menichte van alderley volck, soldaten, bootsgesellen ende oock andre, omme verscheyde colonien te planten ende den staet van Indien voor de Compagnie te verseeckeren, mannen, vrouwen, kinderen, jongens ende meyskens dienen hier met groote menichte gesonden, ende met het senden van groote menichte van volck sullen de Heeren van veel groote excessive oncosten ontlast worden, niettegenstaende dat het hem in Nederlant int aennemen vant volck laet aensien als off de Comp. daerdoor beswaert soud worden; wy verstaen de saecke heel

anders ende sullen sulcx met der daet bewysen, als U Ed. jaerlycx een seer groote menichte van volck senden.

In de schoulen is hier groot gebreck van a b boecken om jonge kinderen van de custe gecomen ende andre te leeren; U Ed. gelieve ordre te geven dat goede quantiteyt gesonden worden.

(geteekend) J. P. COEN, FREDERIK HOUTMAN,

P. DE CARPENTIER, J. DEDEL, MARTINUS SONCK.

XLI. DE GOUVERNEUR GENERAAL JAN PIETERSZ. COEN EN
RADE VAN INDIEN, AAN DE BEWINDHEBBERS DER
GENER. OOST-IND. COMP. (HEEREN XVII.)

Batavia dd. 16 November 1621.

Ed. Erntfeste

Met d'onse van den 6^{den} Maya passato is U Ed. geadvyseert, hoe gelukkig door Godts genade alle de steden ende stereten van gants Banda ende omleggende eylanden overwonnen hadden, doch dat veel Bandanesen opt geberchte gevluucht waeren, ende hun daer versterct hadden; wat tsedert die tyt gepasseert is ende voorder occureert, sullen vervolgens noteren.

Hoe met den Dragon van d'overwonnen Bandanesen 789 sielen na Batavia gesonden, ende 45 orangkays over d'inditie van haeren valschen handel ende boos voornemen geapprehendeert waren, is met voors. missive geadvyseert. Op de becomen kennisse scherp ondersoek gedaen zynde, bevonden aen haer eygen confessie, hoe de Bandanesen van eersten aff nadat Lontor overwonnen ende haer in genade aengenomen hadden, hun datelyck boven opt geberchte begost hadden te verstereken, terwyle ons met een schoonen schyn trayneerden, dat tegen d'aengenomen conditie veel van haer beste wapenen achter de handt hielden, ende voorgenomen hadden haer een maent off twee na ons vertreck wel te dragen om credit te becomen, de fortan dan aff te loopen ende 't volck te vermoorden; item, doen ons leger in Selamma was om ons naerder van de Bandanesen te verseecken ende de quaetwillige te prevenieeren, dat doen in de wapenen waeren geweest om ons leger t'overvallen, dat eenich slecht volck aen boort sonden om ons t'abuzeeren, dat voorgenomen hadden op drie verscheyde tyden ende plaetsen de Generael Coen te vermoorden,

namentlyck op Selamma, int schip Hollandia ende int schip den Dragon; item dat voorgenomen hadden 't volck van den Dragon te vermoorden, ende met het schip door te gaen oft den brant daerin te steecken, ende alsoo met den anderen te sterven, by den Raedt hierop gelet wesende, zyn alle de gevangen orangkays ter doot verwesen ende 44 met den swaerde gerecht, twee hebben haer selven in torture verstiet, ende een isser overboort gesprongen ende verdroncken. (Nu volgt in dezen brief het verslag van de verovering van Banda en van de verdere uitroeijing der bevolking aldaar.)

In deser voegen is U E. door Godts genade (!) meester van alle d'eylanden van gants Banda geworden, ende hebben wy de vredige possessie becomen, soo U E. nu gelieft de Comp. van de swaere garnisoenen ende oncosten aldaer t'ontlasten ende de landeren te verseeckeren, sent dan met den allereersten een goede quantityt eerlycke huysgesinnen, mannen, vrouwen, kinderen, ende vooral menichte van jonge meyskens, soo sal den staet aldaer verseeckert ende de Compagnie van veel oncosten ontlast worden; alhier sullen niet naerlaeten ons devoir daertoe te doen, maer ick bidde U Ed. te considereren hoe weynich wy vermogen, meest alle degene die haere vryeheyte versoecken, syn gants onbequaem tot plantinge van colonie, 'tis een godloosen hoop, die ons veel moeyten aendoen; eenige stellen haer slimmer aen dan d'onredelycke dieren selfs ende veroorsaecken een grouwel ende schandael in veele van d'Indiaenen t'onswaerts, want geen andere noch beter siende, meenen zy dat onse gantsche natie soo godtloos, onredelyck ende onmanierlyck is. Wij bidden U Ed. wilt doch middelen schicken, dat hierinne versien, de soldaten ende bootsgesellen tegen de vyanden (daertoe van Godt geschapen zyn) gebruycken mogen, weynich off geen goede borgers syn van haer te verwachten. Wy doen soovele wy vermogen, maer soo lange ons met alsulcke lieden moeten behelpen, ende de Heeren geen eerlycke zenden, sullen weynich verrichten; vry synde is het eenige te veel moeyten om te gaepen en de vrucht in de mont t'ontfangen, ja als het haer in de mont wayt, zyn zy te luy om te kauwen. Sent doch eerwaardige huysgesinnen, soo sullen de swaere oncosten licht gevonden worden, ende sal den staet van de Compagnie soo verseeckert als die van de Vereenichde Nederlanden wesen ende tegen alle vyanden bestaen connen.

Om die te vesten werden verscheyde lofflycke verbonden met diverse potentaten ende republicque gemaect, ende omdat het volck malckanderen in de wech is ende wt den lande by vreemden dringt, maect men met groote oncosten van 't water landt, ten sal sooveel niet costen om in Batavia, Amboyna ende Banda eerlycke lieden te brengen ende colonie te planten; dit doende sal den staet van de Vereenichde Nederlanden geen trouwer, noch beter bontgenoot van den staet dan de Vereenichde Oost-Indische Compagnie vinden, ende 't sal de participanten derselver seer profitabel wesen. Hierover willen de Heeren regenten van die lande ende U Ed. gebeden hebben, dit ter herten te nemen ende daerinne soo haest doenlycken te versien

Wat in onse apsentie tot Batavia, met die van de Mattaram, Bantam ende in de generale directie gepasseert zy, is U E. door den Raedt met de schepen Leyden ende 't wapen van Enchuysen geadvyseert, waervan nevens dese copie gaet; tsedert heeft de tydt weynich off geen veranderinge gebaert, doch swanger, schynt het, dat eenige gaen om haer profijjt ende tot ons nadeel; trachten die van de Mattaram seer hart na vrede, gelyck mede die van Maccassar, tenzelve eynde zyn die van Bantam als noch niet gesint met ons t'accorderen

Dit jaer heeft de Mattaram geen tocht na Surrobaya gedaen; tschynt dat sulcx meest door ons verhindert is, vermits gestadich schepen voor Grisse geweest zyn, ende daerdoor van 't gerieff der zee ontriefte wierden. Eenige loopers in Grissi (welck van d'inwoonders al verlaten was) comende om de stadt te verbranden; syn van d'onse gestut ende verhindert. Eenige maenden lanck is ons den toevoer van alle nootlyckheden wt des Mattarams landt verhindert, doch insonderheyt de rys, die alsoch in geen quantiteyt gebracht wort, maer wel veel andere nootlyckheden; het schynt dat ons gaerne soude dringen de Mattaram in synne conquesten niet te hinderen, maer alsoo bevinden dat haer selven meer quellen dan ons, is apparent dat eerlange ondersoecken sullen wat met vriendlycken schyn doen connen, sy hadden gaerne dat wy weder een comptoir tot Japara stabileerden, maer ten is geensints geraden.

Dit jaer hebben ons die van Bantam int landt niet gequelt, maar wel ter zee; zy hebben de zeeust tusschen 't Cherebon ende Batavia

met menichte van prauwen langen tyt onvrve gehouden om buyt te
 becomen, ende alle nootlykheden van hier te weeren

Om 't ondersoecken off op d'een off d'ander maniere den handel
 met Bantam souden connen becomen, is by den Raedt van defentie
 goetgevonden twee gecommiteerde, een van onse zyde ende een van
 d'Engelsche, met een missive conforme nevensgaende cotype na Bantam
 te zenden; de Gecommitteerden zyn tot aen de mont van de riviere
 gevaeren, alwaer opgehouden wierden, sy versochten de Pangoran te
 spreecken ende nadat hun sulcx geweygert was, presenteerden onse
 missive, een goet aceoort ende vrede versoeckende. Hierop wiert van
 wegen de Pangoran geantwoort, dat met d'Engelse geen vrede be-
 hoeffden te maecken, alsoo geen oorloch met haer hadde, sy mochten
 in de stadt comen alst haer gelieffde; maer met de Nederlanders
 wilde niet te doen hebben; d'onse wierden gevraecht off sy Jacatra
 wilden overleveren. Hiermede zyn de Gecommitteerden met onse
 missive, nadat twee dagen gewacht hadden, wedergekeert, sonder
 dat de Pangoran hebben mogen spreecken. Tot openbare oorlogh
 tegen ons souden die van Bantam d'Engelsche gaerne bewegen;
 d'Engelse syn seer genegen om den handel tot Bantam ernstlyck te
 versoecken, niet dan per forme hebben zy soo nu, soo dan een schip
 voor Bantam gehouden, ende tzedert 10 Augusto de handt t'eenemaal
 daarvan getrocken, niettenstaende het haer aen geen scheepen
 gebreeet. Wy hebben verscheyde maelen versocht de handt neffens
 ons aen de besettinge van Bantam te houden, niet dan blauwe excusen
 is daerop gevolcht. T'eene schip enz.

Wy hebben geen goet gevoelen van d'Engelse ende geloven volcome-
 lyck, dat soo sy de sterckste waeren, dat met de slach te gelyck pro-
 testeren, insinueeren ende haer, over pretendeerende onglyck, met
 geweld van ons souden soecken te revengeeren; wy comen genoech-
 saem bemereken, dat haer voor laten staen hiertoe redenen te heb-
 ben, wy zullen sooveel doenlyck op ons hoede wesen, 't serpent is
 in onse boesem, wy worden daarvan soo gequelt, dat genoch te doen
 hebben om tselvige te stillen; dit can sonder verlies van tyt niet
 geschieden, Godt geve dat de generaele bestieringe van U saecken
 daerdoor interim geen interest come te lyden.

'T schip den Gouden Leeuw heeft in vier maenden van 't Goereese

gadt in de straet Sonda geseylt ende is in 4 maenden 4 dagen sonder verlies van volck voor Batavia gecomen, welck ons notabel ende seer vreempt dunckt; verscheyde andere schepen gelyck vooren genoteert is, zyn mede spoedich ende oock geluckich aengecomen, ter oorsaecke naer 't schynt dat de Caep de Bona Esperance verby gelooopen zyn, de zuyt gehouden ende geen ander landt dan Java aengesocht hebben; andere hebben uytdermate veel volck ende veel tyt verlooren om verversinge aen de Caep, aen Madagascar ende elders te soecken.

Ter goeder trouwe, even alsoff met goede lieden te doen hadden, lasten ende bevelen U E. preciselyck met haer missive van 16 Juny ende 9 September 1620, 't accoort met d'Engelse gemaect, naer te comen, t'ontfangen ende te doen prompte restitutie van schepen, goederen ende comptanten van den anderen genomen en die gerestitueert moeten worden. Item, dat het different met eenige schaede liever souden accorderen dan aen U E. remitteren. Dit hebben wy onderleyt te doen, maer bevinden dat d'Engelsche Compagnie contrarie ordre aen haere comisen gegeven heeft ende dat niet en soecken dan groote actie te maecken, die in haer geheel over te zenden ende interim wt onse handen te trecken sooveel geldt als becomen connen, de schepen die haer dienstich zyn, ende d'ondienstige in onse handen te laten, sonder t'minste differentiaele point finalyck te willen affhandelen, waerover onmogelyck is, dat hier met den anderen souden connen accorderen.

Dat de Compagnie in achtien jaeren maer twee cappitaelen wtgeedeelt heeft ende om sulcx te doen haer met 56 tonnen gouts op interest te nemen, heeft moeten belasten, durven vry wt te zeggen geschiet te wesen vóór onse compste, door versuym van onse voorsaeten, ende tsedert onse tyt door gebreck van gelt off cappitael, groot gelt moet hier wesen off t'en sal niet beteren, sent ons doch in gelt niet R. 800 m., off 1200 m., noch 30 a 40 tonnen gout, gelyck voor dese versocht hebben, maer vooreerst sooveel meer als eenichsints doenlycken is ende de gelegentheyd gedoocht, opdat U E. te gelyck groote rycke retoeren toesenden, ende d'inlantse onkosten met d'inlantsche handel verwinnen mogen, waertoe niet laten sullen na ons vermogen onse witerste devoir te doen.

Ongelyck meer cappitael moet er in Indien wesen, gelyck vooren

is geseyt om d'inlantsche lasten met d'inlantsche handel te winnen, soolange de Compagnie in Indien gehandelt heeft, syn de comptoiren niet alleen noyt behoorlyck versien, maer de meeste tyt ongeprovideert geweest. Tegenwoordich zyn de Mollueques, Amboyna ende Banda alsoch gants onversien van gelt ende coopmanschappen alsoo (koop)waeren hiermede, doch corteling is d'Engelse Beer met een cargasoen cleden van ontrent f 250 m., incoops van de custe geomen, maer t'en mach gants niet helpen. Aen Suratse ende custeleden behoort jaerlycx voor Indien niet min dan voor ontrent tien tonnen gout ten minsten, besteet en over de comptoiren verdeelt te worden, veel ende verscheyde plaetsen zynder in Indien, daer noyt door gebreck van cappitael hebben connen handelen. T'is mede door gebreck van gelt dat de Chineesse handel noch niet vercregen ende met haere waeren om de West niet gehandelt hebben; daer moet sooveel gelt in Indien gesonden worden, dat met dat gelt, sooveel gelt wt Japan, China, Siam, Borneo, Sumatra, Mocha, Soffala ende andere plaetsen meer trecken mogen, dat d'inlantsche onkosten winnen ende de jaerlycxen retoeren voort Vaderlandt met d'overige winst van d'inlantsche handel opgecocht mogen worden; dit can geschieden, soo 't U E. gelieft den staet van Indien behoorlyck van cappitael ende middelen te versien.

Volgens U E. ordre hebben de stadt ende 't fort van dese plaetse in 't Coninckryck van Jacatra gelegen, Batavia genaempt, d'Almogende geve dat volck becomen om tot zynner eere ende welstant van de Vereenichde Nederlanden een treffelycke colonie te planten, de plaetse is daertoe zeer wel gelegen ende 't landt soo schoon ende vruchtbaer als eenige plaetse van de werelt, veel hondert duysende souden haer alhier connen generen. Was dese plaetse, gelyck oock Amboyna ende Banda, met een goet getal eerlycke huysgesinnen versien, een seer groote dienst soude de Compagnie daeraen geschieden ende de lasten van de groote garnisoenen souden vry wat verlichten mogen; immer soo noodich is het, dat hier menichte van volck als een groote somma gelt gesonden worde, insonderheyt eerlycke huysgesinnen, jonge meyskens, jongens ende soldaten.

Om goede politie, wetten ende ordonnantie, na de maniere van onse landen alhier t'onderhouden, is nodich dat U Ed. particulier verhael zende, wat aldaer voor gebruyet zyn.

Als met verstandige redelycke lieden te doen hadden, ist seer wel geseyt dat U E. gerechticheyt overal met beleeftheyt ende verstant souden doen bewaeren, maer soo een vileyn bidden, te min sal hy doen, elek moet met zyn munte betaelt worden off het gelt en gelt niet.

Voor dese is U E. geadvyseert hoe goetgevonden hadden seeckre tollen op incomende ende uytgaende goederen te stellen, dese tollen zyn mede by provisie van d'Engelse geeycht ende dat niet anders dan van tgene selfs zeyden in Batavia vercocht ende geocht te hebben, welck seer weynich importeerde; sy stelden hun hart daertegen ende dat alleen omdat het de reputatie, na haer docht, te nae was, dat aen ons tollen souden betaelen; zy zyn met recht daertoe verwesen ende hebben haer eyntlyck laten geseggen. Alsoo versochten wat handel haer hier met de Chinesen zouden vergunnen, hebben om verscheyde consideratie in resolutie verhaelt, goetgevonden haer by provisie tot U E. naerder ordre toe te zeggen, dat den handel voor een yeder liber ende vry sal wesen, ende dat zy soo 't haer gelieft daarvan sooveel als onse coopliden sullen genieten, mits d'ordinaire gesette tolln betaelende. Wat U E. desen aengaende goetvinden, sullen verwachten te verstaen.

De Generael Coen, is U E. van d'eerlycke presentatie hoochlyck bedanckende; zyn E. was genegen met dese schepen naert Vaderlandt te keeren, ende heeft daerover den Raedt van Indien U E. commissie vertoont ende versocht een successeur t'eligeren, doch alsoo eenige Raeden absent waeren, heeft den Raedt geaccordeert te vertoeven tot dat d'electie van een nieuwe Generael, met advys van de Gouverneurs van de Mollucques, Amboyna ende Banda sal connen geschieden, tweck wy verhoopen Juny naestcomende wesen sal ¹.

(geteekend) J. P. COEN, P. DE CARPENTIER,
JAN DIRCKZ. LAM, WILLEM VAN ANTZEN.

¹ Reeds in Mei 1620 had Coen aan de Bewindh. zyn ontslag verzocht; doch bij missive van 4 Maart 1621, hadden de Bewindh. gezocht, door vlejende en voordeelige aanbiedingen, hem in Indie te houden. Niettemin hadden zij hem de vrijheid gelaten van terug te keeren en voor dat geval hem commissie gegeven tot het verkiezen van een opvolger.

XLII. DE GOVERNEUR GENERAAL JAN PIETERSZ. COEN EN RADE
VAN INDIE, AAN DE BEWINDHEBBERS DER GEN. OOST-IND.

COMP. (HEEREN XVII.)

Batavia, 26 Maart 1622.

Ed. Erntfeste, enz.

Immer soo schadelyck ende hinderlyck zyn ons d'Engelsche als voor den oorlogh geweest syn, sy doen ons overal sooveel quaet ende hinder als doen connen ende leggen ons sulcx te laste; het schynt dat weder wonderlycke clachten overgeschreven hebben, doch ongelyck meer schaede ende hinder hebben ons gedaen, dan haer van ons geschiet is, niettegenstaende sulcx tot de somma van negen hondert duysent pont steerlinx vergrooten, 't serpent is in des Comp^e. boesem geraect, laet ons voorcomen dat het haer 't herte niet doorbyte; soo d'Engelse van ons niet gescheyden, ofte byaldien van de twee Compagnien geen een beurs gemaect worde, salt crackeelen nimmermeer eyndigen, maer dageliex meer ende meer vermeerderen, ende is oock onmogelyck dat den handel van Indien geredresseert ende gemeynteneert can worden, 't zy oock hoe ende wat reglementen dat de Heeren met malckanderen souden mogen maecken, tegen de vyanden, sal oock niet groots noch nobels vericht worden, soo de Heeren geen andere ordre stellen. Ander redres ende ordre sullen met devotie van U Ed. verwachten.

Voor dese is U Ed. geadvyseert hoe een goet deel Bandanesen alhier gebracht, liber ende vry gestelt waeren, doch dat niet goets van haer te verwachten hadden. Nadat dese lieden den 27ⁿ Januario passato op seeckere becomen suspitie ende inditie van haeren quaeden wille in verseeckeringe genomen waeren, zyn wy door eygen bekentnisse van d'Orangkays condt geworden, hoe zy vorenomen hadden de Generael Coen te vermoorden, de stadt Batavia aff te loopen, te verbranden, ende dan door te gaen met vrouw ende kinderen, soo haer mede becomen conden, soo niet, souden vrouw ende kinderen, zeyden zy, achterlaeten ende wel andere vrouwen becomen. Zy practizeerden ende raetslaechden hoe dit best met haer minste peryckel int werck souden stellen ende hadden volck na de Mattaram ende na Bantam gesonden, oock verscheyde

missiven derwarts, ende na den Paus om hulpe geschreven, ¹ gelyck de Heeren door haer verclaringe breder connen sien. Over dit vorenemen syn alle Orangkays ter doot verwesen ende de gemeene lieden gecondemneert ten dienste van de Compagnie als slaven gebruyct te worden, ende zyn dienvolgende acht Orangkays met der doot gestraft; drie andere hadden haeren doot met ongeloofflycken hartneckicheyt gevordert. Alle d'andere manspersoonen, te weten twee hondert ende tien syn hier aen de ketting geslagen, ende de vrouwen ende kinderen, namentlyck 307 zielen, hebben na Banda gesonden, om daer onder d'onse verdeylt ende vercocht te worden, om voordere swaericheyt voor te comen, ende eens van die hertneckige boosen aert ontslaegen te worden; hebben aen d'onse in Banda geordonneert, soo daer noch eenige Orangkays off Orangbayckx zyn dat die herwaerts senden. In de confessie van de voors. Orangkays sullen U Ed. sien, hoe zy alhier door d'Engelsse, ja van de president zelve met hoope gevoet zyn; dese verclaringe voor de president van d'Engelsse ende Zynnen Raedt gelesen zynde, heeft het oock niet ontkent, maer met een swygen bevestigt. Wt wat gemoet sulex compt, wat daer tegen behooren te doen, gelieve U Ed. te bedencken ende haere saecken na den eysch van des Compagnies welstandt te schicken.

De Gouverneur van Kendael wesende wegen de Mattaram Admiraal van der zee, heeft hier mede een ambassade met een missive gesonden, waervan by dese translaet gaet, inhoudende hoe niet heeft connen naerlaeten ons te verwittigen, dat de Mattaram voorgenomen heeft dit jaer een leger na Surrobaya te senden, dat Grissi ende Jortan, gelyck oock andere plaetsen meer, wel verdistrueert souden mogen worden. Hierover raedt ons, op ons volck ende goederen, welck in die quartieren mogen wesen, alsoo te dencken, dat hinder noch schade becomen. Wy achten dat dese aenspraek geschiet om t'onderstaen hoe wy genegen syn ende om hulpe van ons te becomen.

Slimmer dan d'onredelycke beesten syn veel van degene die wy genootsaeckt worden vry te geven ende int landt te houden. Hier te lande syn bykans geen slavinnen soo vil off syn noch aen eenige

¹ Dat wil zeggen, niet naar den Paus te Rome; maar het geestelijk opperhoofd der Mahomedanen te Grissée.

van d'onse trouwende becoft, off een eerlyck man niet wel sot wesen soude aent wttworpsel van dese landen, gelyck als zyn veel slavinnen, die zy vercoopen, te trouwen, geven wy de Heeren te considereeren, U E. met een, seer ernstlyck biddende dat het de Heeren doch gelieve behoorlycke neersticheyt te doen, daer ende soo als het behoort, omme een groote menichte van eerlycke getroude lieden, eerlycke vrouwen ende jonge meyskens herwarts aen te senden, spaert daertoe geen oncosten, noch moeyten, de Compagnye sal daeraen seer grooten dienst geschieden, waeren hier eerlycke vrouwen ende dochters, zeer veel goede lieden souden hier blyven, de staet van de Compagnie soud verseeckert wesen ende sonder last van de Compagnie gehouden connen worden, stryt doch niet langer tegen natuire, noch tegen d'ordonnantie Godts, opdat de straffe niet becomen van veel quaet, daarvan U Ed. schynen oorsaek te wesen, de tyd soud ons te cort vallen om hiervan behoorlyck te schryven, daeromme sullen hierby laeten, U Ed. andermael biddende, de saecke selfs grondich t'overleggen ende den eysch behoorlyck vol te doen.

(geteekend) J. P. COEN, P. DE CARPENTIER,
WILLEM VAN ANTZEN.

XLIII. DE GOUVERNEUR GENERAAL JAN PIETERSZ. COEN EN
RADE VAN INDIE, AAN DE BEWINDHEBBERS DER GEN.

OOST. IND. COMP. (HEEREN XVII.)

Batavia 6 September 1622.

Edele Erntfeste

Met de schepen Schoonhoven enz.

Om de stapel van den handel tot Batavia te becomen, de Compagnie van veel lasten ende swaricheeden te ontlasten, als andere respecten meer, hebben geordonneert, dat d'onse op de custe van China houdende, niet toestaen zullen dat eenige Chineesse joncken elders dan na Batavia met haeren pas vaeren, wy houden dat dit sonder eenige alteratie te weech sal gebracht worden, ende dat in deser voegen door de stapel van traffieque ende vermeerderinge van d'incompsten tot Batavia middel becomen zullen, omme d'excessive groote lasten t'overwinnen, de jalousie van princen in thoom te houden ende goede retoeren voort Vaderlandt te becomen, doch een groote menichte van volck ende etlycke huysgesinnen om Batavia, Amboyna

ende Banda te peupleeren dienen, U E. daertoe te zenden off wy souden niet goets connen verrichten. Alle de Chinesen die op de euste van China, Manilha ende elders becomen, syn wy van meeninge daertoe mede te gebruycken

Met onse joncxte van 29 Martio passato is geadvyseert d'aencompste van een Chineesche joncque, ende dat noch twee andere te verwachten hadden; 't sedert is de tweede den 15 April wel aengecomen; cort daerna is de derde ontrent 10 à 12 mylen benoorden van Batavia in gesichte vant landt gecomen, daer onse jachten Sincapura ende Jacatra haer beiegende, ende alsoo de wint hart tegencregen, heeft den oppercoopman Pieter Direxz. 't fregat Jaccatra belast by de joncquen te blyven, ende een man daerin geset, waervan ons den 29sten April met Sincapura tydinge ende 16 Chinezen brocht. Ende alsoo voors. joncque syn provisie ende water door de lange reys geconsumeert hadde, 't fregat Jacatra mede gans niet resteerde ende de wint contrarie bleeff waeyende, is ditto fregat door noot van de joncque gescheyden ende den 30 ditto hier gecomen, met 7 Chinesen van voors. joncque, ende de man die daerin geset was, ernstlycken versoekende dat een jacht met rys ende water na de jonck wilden zenden, alsoo wel 300 mannen stercq waeren, ende waeter noch rys hadden. Hierop is datelyck s'anderendaechs tjacht St. Laurens met rys ende water derwärts gesonden, doch heeft voors. jonck gemist.

Van ultimo Martio tot 8 Juny hebben wy gestadich twee jachten langs de euste van Java cryssende gehouden, om de Chineesche joncquen t'assisteeren, ende voor die van Bantam te bevryden, versochten dat d'Engelsche, dewyle haer de helft van den handel toegeseyt hadden, van gelycken wilden doen, doch excuseerden haer dat daertoe geen jachten hadden. Terwyle onse jachten voors. derde joncque sochten, is hier den 23 May van Jamby gecomen t'Engels schip de Cleene Jeems; de president van d'Engelsche liet ons doen weeten, dat geen meer moeyte behoeffden te doen om de derde Chineesse joncque te soecken, haer scheepen de Jeems ende Beer hadden die gevonden voor de straet van Palinbangh, ende alsoo van Batavia aff noortwaerts liep, hadden de Beer daerby gelaeten om de beste goederen onder behoorlycken inventaris daerwt te lichten ende hier te brengen.

Alsoo dit ruchtbaer wierd, ende daerdoor onder de Chinesen groote

tumulte ontstond, ende geen seeckerheyt van de saecke van d'Engelsche condon vernemen, sonden wy 't jacht Amboyna na Palinban ende Jamby om de jonque te soecken ende bescheit te haelen, doch vondt haer niet, maer is ten langen lesten aent eylant Linga gevonden, ende zyn van daer nu corteling 7 Chinesen alhier gecomen, met drie missiven van de Nackoda, om recht tegen d'Engelsche te versoecken, gelyck mede doen verscheyde andere Chinesen alhier resideerende, welcke daermede geinteresseert zyn. Van de missive door voors. Nackoda aen ons geschreven, gaet by dese translaet.

Door de geinteresseerde Chinesen ende den Advocaet Fiscael zyn d'Engelsche in recht betrocken ende de Chinesen seggen, terwyle tjacht Jacatra om water ende rys gevaeren was, dat de jonque alsoen in openbaere zee ten ancker leggende, van haer anckers spilde ende niet meer dan een ancker behielde, ende dat zy door herde contrariewint, gebreck van water ende rys, genootsaeckt wierden na de cust van Sumatra te loopen, ende terwyle daer geset laegen, dat doen twee Engelsche scheepen by haer quamen, onse vlagge van haer namen, ons pas off vrygeleyde scheurden ende haer rieden na Jamby te loopen, daertoe hun een nieuw pas gaven ende doen sulex deden, dat haer aenhælden, tvolek uyt de jonck setten ende de goederen naemen. Door d'Engelsche is hierop geantwoort, dat de joncke genomen hebben op menichvuldige actie, die zy tegen de Chinesen hebben ende onse gerechticheyt daerdoor niet vercort is, vermits de jonque hier niet wilde wesen, noch comen conde, maer om de Noort liep, soo haest behoorlyck bewys van wederzyde in gebracht zy, sal den raedt over de saecke uytspreeck doen.

Den roep gaet, dat de goederen van voors. jonque 30 a 40 m. realen waert zouden zyn, doen d'Engelsche Beer den 5 Juny hier quam, hebben d'Engelsche daerwt alhier gelost pertye Chinesse goederen ontrent 5 a 6000 reaelen waerdich, welck alles is, zeggen zy, dat uyt de Chineessche joncke gelicht hebben; dese goederen zyn door twee gecommiteerde van den Raedt aangeteekent.

Dit is een herden beet van 't serpent, dat in des Compagnies boesem geraect is, ende ons seer lastich valt, so hierin niet versien wort, wat handel hebben wy tot Batavia te verwachten, souden d'excessive groote lasten, die tot opbouwinge vant casteel ende de stadt Batavia, met de swaere oorlogen die daerover gevoert moeten worden, niet te

vergeeffs geschieden, ende omme hierinne te versien, wat sullen wy doen, in den handel ende d'incompste van de stadt heeft de Compagnie door 't achterblyven van voors. jonque alrede groote schade geleden, 300 Chinesen, die daarmede quamen zyn achtergebleven, 't sandelhout ende andere waeren de Chinesen dienstich, syn ons aen de handt gebleven ende moeten daertegen derven, 't gene nodich van doen hebben, ende met goede avance verhandelt cost worden, soo 't d'Engelsche vry sou staen de joncken te nemen, die hier door contrarie wint niet comen, wie salt onderstaen durven (hierheen te komen.)

U Ed. recommanderen ons ten hoochste met d'Engelsche goede vrientschap ende correspondentie te houden, t'is onmogelyck dat dit geschieden can off zouden niet alleen wt Indien, maer wt de werelt moeten gaen, want d'Engelsche niet dan crackeel en soecken, vermits hun daarmede in Engelandt wel bevinden, de hoovaerdye, presumtuensheyt, valsheyt, ende int corste geseyt, alle gebreecken syn in haer te groot, daer is geen apparentie, soo lange by den anderen zyn, datter goede vrientschap ende correspondentie tusschen haer ende d'onse gehouden sal worden, ofte 't soude (des Godt verhoede) met totale ruine van de Nederlantsche Compagnie moeten geschieden; scheyt ons doch, ist doenlycken, soo verde van d'Engelsche als 't oost van 't westen is, ende laet yeder bysonder tegen de gemeene vyandt zyn valeureusheyt ende deucht betoonen, de werelt is doch groot genoeg ende daer is voor ons beyde genoeg te doen, om ons te prevenieren, sullen sy naer 't schynt tegen de trots ende 't groot ongelyck dat ons aen doen, van alle quartieren groote clachten overschryven in saecken, die selfs soecken ende daer d'onse toe tergen. Onder een schoonen schyn trachten d'Engelsche gestadich om hier in 's Heeren gerechticheyt te treden, respect ende aensien met vercoringe vant recht, dat de Hoog Mogende Heeren Staten Generael alleen toecompt, t'usurperen, ende als ons daer tegen stellen, soo comen met een schyn van eenvoudige sinceerheyt voort. T'is ons ende overal alle U Edele officieren hertelycke leet, dat van dese lieden zoo zeere gequelt worden, ende door haer sooveel tyt versuymen moeten, voorwaer de Comp. is daerdoor grooten interest lydende. Alwaert dat beyde de Compagnien in een gesmolten wierden, soo en sal evenwel soo lange Nederlanders ende Engelsche by den anderen

op een plaetse, in een stadt off een landt woonen, goede vrientschap noch eenicheyt gehouden connen worden, want d'Engelsche imcompatibel syn. Wy zullen overal volgens U Ed. ordre perfect journael doen houden van 't gene dagelick tusschen d'onse ende d'Engelsche voorvalt.

Met ontrent 2000 mannen heeft de Gouverneur van Candael van wegen de Mattaram, Succadana ingenomen, syn volck den 6ⁿ May voor Succadana gecomen wesende, met ontrent 100 prauwen ten tyde dat meest al het volck uyt was, hebben zy by nacht de stadt bestormt ende met ladders beclommen. Die van Succadana, wesende ontrent 400 mannen sterq, deden langen tyt met spatten ende andersints alsuleken resistentie, dat daerna geseyt wort, meer dan 300 Javanen doot bleven, sonder datter een man van die van Succadana gebleven off gequest wierd, doch evenwel zyn allenskens doorgegaen ende hebben de stadt voor haeren vyandt geruympt. Die van Candael, welck geen ander geweer dan piecken ende crissen hadden, ende van buyten niet en deden dan tieren ende beeren: val aen! val aen! ten lesten geen meer wederstandt vernemende, clommen op de pallissade van de stadt, die van baleken was, ontrent drie vadem hooch, ende bleven daer sitten tot dat het dach was, als wanneer de geruymde stadt sonder wederstandt innamen. Soo de Succadanesen een weynich langer wederstandt geboden ende plaetse gehouden hadden, sy souden die van Candael met groot verlies schandelycken affgeslagen hebben; daer wort geseyt dat de Mattaram in alle den oorloch die gevoert heeft, noyt sooveel volck als voor Succadana verlooren heeft; d'oude Coninginne ende 8 a 900 zielen meest vrouwen ende kinderen zyn in Candael gevangen gebracht; eenige van Succadana syn weder in de stadt gekeert ende hebben de Mattaram eet gedaen, maer de meeste part zyn met de Gouverneur noch vluchtich.

Doen die van Candael voor Succadana quamen, heeft ons volck haer gout, silver ende diamanten in een pot begraven, d'Engelsche coopman aldaer met zyn twee zynde, heeft zyn gout ende bezarsteenen mede in de pot gedaen ende zyn diamanten in een gordel omt lyff gewonden; dese Engelse coopman door ongevall van zyn eygen geschut verongeluckt wesende, zyn voors. diamanten van d'onse gebercht, nadat Succadana ingenomen ende die van Candael weder

vertrocken waeren, syn d'onse weder in de stadt gekeert ende hebben haer pot opgegraven, de resterende cleeden ende andersints waeren int huys van de Gouverneur van Succadana gebracht ende zyn daer door die van Candael becomen.

In de Mollucques wordt d'Heer Houtman van d'Engelse seer gequelt, gelyck de Heeren per nevensgaende missiven ende pampieren connen sien.

D'Engelschen soecken, zeyt Houtman, d'inwoonders, de soldaten ende ons volck tot haer te trecken, hebben haer niet ontsien ons volck tot muyterye op te hitsen, hierover heeft hy d'Engelse buyten de forten doen wonen.

Met Bantam syn noch in eenen staet, de peper is daer bykans van geender waerde, sy hebben soo groote aenplantinge gedaen dat de rys ende andre lyfftochten zeer goeden coop is, maer daer en is geen gelt, ende 't volck verarmt zeer; de spraecke gaet dat de Coninck, Pangoran ende alle die van Bantam, seer genegen zyn om vrede met ons te maecken ende haere peper aen ons te venten, doch 't herte is noch soo groot, dat tot noch toe niemant opentlyck gesonden hebben, na onse gelegentheyte ende eenige poincten (verdrach aengaende) is gevraecht door lieden, die wy meenen van Bantam geapposteert te wesen, alsoo overlange met den Mattaram verdragen zyn ende ons ten hove ontboden heeft (om te spreekken, schryft, de Mattaram van saecken van importantie, welke den brenger van den brieff zeyde, te wesen, dat de Mattaram Bantam wilde nemen ende onse hulpe daertoe begeerde) hebben wy den 24^e Juny derwaerts in ambassade gesonden, Doctor de Haen met een goede vereeringe. Men seydt, dat dit ter kennisse van die van Bantam gecomen is, ende dat seer vresen, dat wy de Mattaram tegen haer assisteren zullen, ende daeromme te meer genegen zouden wesen om vrede met ons te maecken, off die van Bantam ende de Mattaram malcanderen tegen ons verstaen, dan off het de Mattaram met ons tegen Bantam ernst sy, sal den tyt leeren.

D'achteloosheyte ende sorchloosheyte van d'onse is soo groot, dat eenige moescoppers van Bantam, soo te water als te lande, op verscheyde tyden diverse van d'onse schandelyck dootgeslagen hebben; deese moescoppers comen dagelycx in cleenen getaele beesten steelen, ja selfs in de stadt, ende dat soo behendich, dat d'onse tot noch toe

geen van hun levendich, noch doot hebben comen becomen, niettegenstaende een premie van hondert realen van achten op yder hoofd gestelt hebbe; 14 gevangen Portugiesen, daeronder een soone van den Gouverneur van Mallacca ende veel swerten van de Portugiesen veroverd, syn ons ontvlucht, na Bantam gelooopen ende van daer weder na Mallacca voort geholpen.

Den 3^a Augusto zyn hier in de stadt veel huysen van de Chinesen door quade toesicht van haer eygen vier verbrandt, waeraen veel schade geleden is; wy hebben geordonneert dat niet dan steenen huysen in plaets van d'affgebrande gemaect worde.

Wat clachten weder op nieuws over d'Engelsche comen, sullen U Ed. per nevensgaende pampieren sien, gelyck mede wat d'Heer Houtman voorder advyseert.

Van alle nootlykheden wert in Batavia soo goeden toevoer van rys ende andersints gebracht dat hier, Godt loff, ons gerieff tot redelycken prys becomen connen ende geen andere plaetse daeromme behoeven aen te soecken. Vermits den handel noch cleen is, syn d'incompsten sedert d'instellingh weynich vermeerdert; van primo October 1620 tot primo September 1622 zyn 23 maenden, beloopt den ontfanck / 224,880: 3: 10, doch verhoopen dat d'incompsten merckelyck vermeerderen zullen, soo haest de Chineesse joncken, die op Jamby, Jortan ende elders plachten te vaeren haer vaert van daer alhier gebracht wesen sal, gelyck mede den peper van Jamby ende andere plaetse meer, twelck verhoopen toecomende jaer geschieden sal.

Dese gaet met 't schip de Leeuwinne, welck goetgevonden hebben vooruyt te zenden, opdat U E. t'eerder advys van haere saecken alhier becomen ende hun na den eysch schicken mogen; met d'eerstvolgende schepen sal de Generael Coen, indien 't Godt gelieft, volgen. Vant gene in dese enz.

(geteekend) J. P. COEN, P. DE CARPENTIER,

WILLEM VAN ANTZEN, JACQUES SPEEX.

XLIV. DE AFGETREDEN GOUVERNEUR GENERAAL JAN PIETERSZ.
COEN AAN DE BEWINDHEBBERS DER GENER. OOST-IND.
COMPAGNIE. (TER KAMER AMSTERDAM.)

Aan boord van het schip Mauritius,
ten anker aan het eiland St. Helena,
dd. 20 Junij 1623.

Den 6^e September 1622, is onse joncxte per 't schip de Leeuwinne geschreven. Wat 't sedert toegedragen is ende hoe de staet van de Comp. door Gods genade op ons vertreck in soo goeden standt gelaten hebben, dat U Ed. seer gevoechelyck van alle swaricheden ontlast en de saken seer licht daertoe gebracht connen werden, dat de Comp. jaerlyx (sonder eenich gelt van Nederlandt) de waerdye van ontrent hondert tonnen gout aen goede retoeren, in wel getrocken waren van Indie become, sullen in desen sommierlyck verhalen, ende naerder verelaringe tot mondeling rapport refereren.

Met onse joncxte is geadviseert, hoe de Mattaram ons persoonlyk met een missive ten hove ontboden en wy doctor de Haen met een vereeringe derwärts gesonden hadden. De Tommagon off Gouverneur van Tegal heeft de Haen en syn geselschap by den Coninck van Mattaram, genaempt Pangoran Angalagga Palembang (sic) geleyt, wierden door een schone lantdouwe tot in 't Hoff (gelegen in een seer grote volkrycke open plaetse, Charta genaemt, daer de Mattaram hem meest onthoudt) by den Coninck gebracht. Sat in een cringh van omtrent drieduysent edelen. Onse vereeringe geleverd synde was seer aengenaem ende de Coninck seyde, onder andere teghen de Haen, omdat de coopman van Japara eenige vrouwen aengetast hadde, waren des Comp. goederen door den Gouverneur van Japara genomen en Japara was weder door den Generael verbrant, dese questie wilde niet meer gedencken, enz.

(Coen geeft vervolgens een kort verslag van de zending van Dr. de Haen, dat overeenkomt met hetgeen men in het verbaal van de Haen hierachter, onder N°. XLV gedrukt, meer uitgebreid en volledig vinden kan.)

Terwyle d'onse in Charta waren, vergaderde daer een seer groote menichte van volck omme naer Surbaye te trecken; een leger van

ontrent tachtig duysent mannen is voor de stadt Surbaye geweest; maer de Mattaram selve niet, lagen daer eenige dagen, aen de landsyde voor, en trocken daernaer, door gebreck van provisie weder aff sonder dat met de wapenen aen malcanderen geweest syn. Wat voorder op de reyse van voors. ambassade gepasseert en door de onsen genoteert is, gelyck mede hoe overal van de grooten, op de Javaense maniere vruntelyck bejegend wierden, can per nevensg. journael breder gesien werden ¹.

Terwyl wy met d'Engelsen in beraet waren, en voorgenomen hadden, te ondersoecken off tot onderhandeling van accoort met Bantam soudon connen comen, syn ondertusschen veel geruchten, door overcomende Chinesen van Bantam, gecomen, dat de Coninck, Pangoran Ratu, veel grooten en meest al de gemeente van Bantam seer genegen waren tot vrede met ons, en dat daertoe insonderheyt gedrongen wierden, door de vruntschap, welck wy met de Mattaram hielden en door besending van onse ambassade derwerts, vresende seer, dat sulcx tot totale ruine van Bantam soude mogen tenderen, o. a. wierd ons door de vrouwe weduwe van Annachoda Wattingh, die overste van de Chinesen tot Jacatra, by des Coninck tyden geweest en door den Pangoran gedood is, hardt aengeraden, dat yemandt met een vereeringe aen Pangoran Ratu senden soude, om de feeste syns soons, die besneden soude werden, te vereeren, versoeckende ons, dat de Coninck daerop in onderhandeling van accoort treden soude, seyde, dat haer van een van des Coninck schryvers expressel. belast was ons dit aen te dienen, ende alsoo goetvonden de besendinge wat uyt te stellen, om te sien off die van Bantam haer genegentheynt naerder soudon openbaren, opdat met des te meerder avantage mochten wercken, is corts daernaer van Bantam, over Cheribon, in Batavia gecomen, een seecker geschoren Chinees seggende, dat van Queay Senepati (rechter van de grote merct tot Bantam) expres gesonden was, om ons aen te dienen, hoe seer de Coninck tot vrede genegen was, en soo wy daertoe mede inclineerden, dat sulcx met eenighe besendinge off aenspraeck

¹ Zie hierachter N°. XLV. Uit een brief van P. de Carpentier, dd. 1 Febr. 1623, blijkt nog, dat het leger van Mataram, na Soerabaija te hebben verlaten, de steden Grissée en Jortan op nieuw verwoestte.

souden bethonen, opdat de Coninck occasie mocht becomen, om hem naerder te openbaren.

Op veel redenen, die dese Chinees met voors. vrouwe accorderende verhaelde, en verscheyden voorlagen die hy deed, sonden wy een Chinees, coopman Yancong genaempt, met hem in de schepen voor Bantam, hierop ontboot Queay Senepaty dat (wy) een gevangen Javaan en een Chinees by claren dagen, aen hem sonden, soude haer in volle vergaderinge voor den Coninck brengen en hen off andere daerna weder met antwoord aen boort senden.

Volgens desen voorslach hebben een gevangen Javaen en een Chinees naer Bantam gesonden, met last den Coninck aen te dienen, hoeseer tot vrede genegen waren de Gouverneur Pangoran, Area Rena de Mangala, (hielt) hem daerover gestoort, wilde haer niet hooren, vermits niemant medegecomen was ende geen brieff brachten, conde haer geen gelooff geven.

Dusverre gecomen wesende, vonden wy goet voor de derde reyse, opentlyck eenige gecommiteerden van wege de Nederlantsche en Engelse Comp. met een vredevaen naer Bantam te senden; dese gecommiteerden wesende een Nederlants en een Engels coopman, voor de rivier van Bantam comende, versochten den Pangoran te spreekken, en doen daertoe niet comen condon, dienden aen, hoe de Capiteyn van de Nederlantse ende Engelse Compagnien seer genegen waren, alle misverstanden te accomoderen, en d'oude vruntschap met den Pangoran te vernieuwen; hierop antwoordden die van Bantam, dat de Pangoran daertoe mede lange genegen was geweest; maer hoe sal 't met Jacatra wesen? Jacatra, seyden d'onse, most blyven gelyck het is; die van Bantam repliceerden, sy mochten dan wel weder vertrecken, want soolange Jacatra niet weder gegeven wierd, conde van geen vrede gehandelt werden, ende namen daermede vruntlyck afscheyt.

Daernaer vonden goet, noch eens voor de vierde reyse te senden, met ordre, dat d'onse vrymoedelyck sooverre in de rivier soudon varen, als comen condon, dat oock aen landt soudon gaen, soo 't haer niet beleth wierd, en dat haer houden soudon, als oft wy wel genegen waren, Jacatra over te geven; maer dat het niet geschieden cost, off daer most eerst accoort en conditie geraempt werden, ende de Pangoran most volck na Jacatra senden om possessie te nemen,

menende hiermede, verder in onderhandelinge te comen, maer 't heeft niet willen wesen, de gecommiteerde voor de rivier van Bantam comende, ende haer reden, na de voors. ordre gevoecht hebbende, condon evenwel niet binnen, noch niet verder comen, haer wierd wederom van des Pangorans wegen, geantwoort: Als wy de stercte van Jacatra raseren en de plaetse verlaten, dat de Pangoran ons dan gelyck voor desen, handel en plaets tot Bantam verlenen sal, maer anders nieuwers van horen wil, al waer 't dat thienmael sonden, souden geen ander bescheet vercrygen; met d'Engelsen hadde hy geen questie, sy mochten daer comen als 't haer gelieffde.

Aldus syn weder geaffronteert geworden, naedat eerst door lanckheyt van tydt, seer behendich met soeticheyt tot aenspraeck gelocht waren, 't schynt dat het Bantam voor dees tydt genoeg was, voor seecker te weten, dat met den Mattaram soo verre niet waren off begeerden noch wel vrede met hun te maken, waeraen wel affmeten condon, dat vooreerst noch geen peryckel liepen; te meer dewyle 't leger van den Mattaram, Surrebaye (daer Bantam volck hadde) verlaten most. Naer gemeen gevoelen van een yeder ende naer alle apparentie is 't seecker, dat de Coninck, den adel en de gantsche gemeente van Bantam tot accoort seer genegen zyn, eensdeels werden hier toe gedrongen door vrees, dat tot haer nadeel met de Mattaram souden mogen verdragen, ende ten anderen vermits haer kennelyck is, hoe seer de handel tot Batavia toeneempt, ende dat de Chinesen daer groote pertye peper gecocht ende naer China gevoert hebben, waermede die van Bantam, soo wy verstaen, t'ensemale de hope, die (sy) gehad hadden, om ons van Jacatra te dringen, verloren souden hebben.

In 't geberechte van Bantam was de peper 12 Realen de hondert sacken geldende, ende tot Bantam 30 R. de 100, doen de spraeck geduyrende voors. practycke van den Pangoran ende onse onderhandelinge, seer sterck tot Bantam liep, datter vrede gemaect soude werden, rees de peper tot op 50 R. de 100 sacken, de Chinesen wierden oock lange met hoop van vrede gevoet, en opgehouden; maer de handelinge eyntelyck weder afgesneden siende, liep de spraeck, dat al t' samen geresolveert waren van Bantam, naer Batavia te vertrecken. Omtrent 170 persoonen waren met dit geruchte (cort voor ons vertreck) overgecomen, daeronder eenen Lim Lasco

met vrouw, kinderen en gevolch, die eertyts sterck met de Comp. gehandelt heeft ende ten respecte van goede dienst de Comp^e. gedaen en verscheyden consideratien, hebben hem met goede beneficie vereert.

Al waer 't, dat het Bantam noch lange tegen ons gaende hielt, weynich isser myns bedunckens aen gelegen. 'T different sal door den tydt beter gesleten werden, dan wy souden connen bedencken. Voorder hebbe belast, dat men continuere, de rede van Bantam beseth te houden ende dat men niet dan deffensive oorloch tegen Bantam voere, sonder tochten te lande noch te water te doen. 'T en is niet geraden de Mattaram aen de heerschappye van Bantam te helpen; hierover hebbe (ick) den Generael en Raedt geadviseert, als daertoe weder van den Mattaram assistentie versocht wert, dat hem met d'alderschoonste pretexten, die dan te vinden syn, met hoop en vrese treyneren sonder clare uytspreeck te doen ende dat voors. Coninck van Mattaram met eenige vereeringe en goede correspondentie voeden en ter gelegener tydt weder een ambassate derwaerts senden, met een deel van 't gene versocht te copen.¹

De brede Raden in Batavia verthoont synde, hoe groote onkosten boven de lasten van 't fort en garnisoen, dagelycx meer en mee aen de stadt gedaen moeten werden, wat de Comp. daeraen alrede ten achteren was, niettegenstaende de gedane heffinge van extraordinaire collecten, hoe weynich de tol van 5°/_o importeerde ende hoe gevoechelycken deselve sonder schadelycke beswaringhe van de burgerye of vreemdelingen verhoogt cost werden, is eyntelyck naerdadese saecke lange in beraet en debath gestaen hadde, goetgevonden dat men voortaan van primo January 1623 van alle incomende en uytgaende goederen thien percento heffen sal, uytgesondert, dat gout en silver, gemunt en ongemunt van incomen vry en van uytgaen thien percento betalen sall; de peper gelyck voor desen vyff percento van incomen en thien percento van uytgaen, alle Gouseratse, Cormandelse ende andere Indische cleden, thien percento van incomen en

¹ Hieraan werd door den GG. Carpentier nog in ditzelfde jaar voldaan en dr. de Haan andermaal met eene zending naar den Panembahan van Mataram belast, welke commissie hij van 24 Mei—25 Julij 1623 volvoerde en waarvan eveneens het verbaal in het Rijks-archief berust.

vyff percento van uytgaen ende wat d'Engelsen aengaet, dat haer by de toll op primo October 1620 ingestelt laten souden.

Hiertegen syn d'erven, om d'aenplantinge van alderleye aertvruchten te meer te voirderen, liber en vry gestelt, d'accyns van de wyn is mede van 20 op 50 realen yeder legger verhooght.

Om alle ongeval sooveel mogelyck voor te comen, wierd oock goetgevonden, dat men geen vreemdelingen meer toestaen sal, met haer crissen off eenich ander geweer in de stadt te comen; maer dat deselvige tot op haer vertreck, soowel als musquetten, roers, piecken en al ander geweer, by den Sabandaer gelicht en bewaert sullen worden; uytgesondert Ambassadeurs, Nachoda's en andere personen van qualité, die men gedogen sal met haer crissen in de stadt te comen.

Alsoo 't huys, daer tegenwoordich de Godsdienst van Batavia in gedaen wert, te cleen en onbequaem valt ende hoochnodich is dat een bequame kereke gebouwt werde, hebben twee collecteurs gecommitteert omme te vergaderen 't gene yeder uyt puure liberaliteyt goetvinden sal daertoe ter eere en dienst Godes te vereeren.

Alsoo in Batavia geen andere Raden van Indien waren, dan de Directeur Pieter de Carpentier en hoochnodich is, dat die plaetse boven alle andere van goede stoffe versien sy, hebben goetgevonden, daer te ontbieden de Heeren Houtman, Dedel, Lenert Camps en Adriaen van der Dussen, om haer te gebruycken in sulcx als den dienst van de Comp. te syner tydt soud mogen vereysschen. Ende op nieuw hebben als raden van Indien aengenomen en geauthoriseert de commandeur W^m. Jansz en Jacques Speex.

Om verscheyden redenen hebben in October 1622 goetgevonden, alle de Comp. volck in Batavia wesende, op haer eygen cost te stellen, soowel coopluyden als alle andere, uytgesondert alleen de Generael en de Raden van Indien. Wat yder tot syn onderhoudt ter maent toegeleyt is, can U Ed. per nevensgaende lyste van 27 October sien. Op primo November is d'intree van dese ordre gedaen. Iek meene dat de Comp. daeraen seer goeden dienst geschieden sal, want seer groot was de disordre, misbruyck en ongeregeltheyt, die door groot aenwas en cleene opsicht van de taeffels geschiedde. Daerna UEd. goede hulpe met hare missive van 14 April 1622 per Cleen Erasmus ontfangen, becomende, waerinne seer ernstelyck de

goede menage recommanderen, hebben mede goetgevonden omme de Comp. van d'extraordinaire grote oncosten, die de coopluyden op de comptoiren in de Molueques, Amboyna en Banda doen, sooveel mogelyck te ontlasten, alle de taefels af te schaffen en alle d'officieren, coopluyden, capiteynen en alle andere, mede op haer eyghen cost te stellen, nytgesondert alleen, de respective Gouverneurs en twee a drie van haren rade; per nevensgaende arrest van 21 January 1623 sullen de Heeren sien wat een yeder tot onderhout maentelyck toegeleyt is, en die dese ordre niet bevalt, sullen gelicentieert werden na Batavia te keeren. Alle Gouverneurs, hebben mede ten hoogsten gerecommandeert en bevolen, geen oncosten meer tot fortificatie, reparatie van forten, noch huysen te doen, maer dat de notelycke onderhout met des Comp. ondersaten, mardyckers, gevangenen en slaven beschikken, sonder daeraen eenich gelt off goederen te spenderen. Gelyck mede, dat voortaan genige schenkage werden gedaen, dan daer de Comp. merckelycken dienst en proffyt aen geschiet.

Op dat de voors. ordre te beter ingevoert werde, hebben wy naer gelaten de Gouverneurs en Raden van Indien op haer eygen cost te stellen, maer 't sal seer goet wesen, dat U Ed. de Generael, Raden van Indien en alle Gouverneurs mede voor haer taeffels sooveel toeleggen, als de Heeren sullen bevinden te behoren, anders sullen noch veel misbruycken onderworpen blyven.

Met voors. ordre sal de Comp. van alle onnutte en onnodige oncosten noch niet ontlast werden. Soo 't de Heeren gelieft beter en nauwer te doen menageren, dienen meest alle d'oppercoopluyden van de comptoiren in de Molluques en Amboyna wesende gelicht, als twee oft drie bequame personen by yeder respective Gouverneur gestelt zyn, connen alle d'andre coopluyden wel gemist en de clene comptoiren door goede assistenten wel bewaert werden; d'oncosten sullen te meer verminderen, en ick mene dat de dienst van de Comp. te beter waergenomen sal werden; in myn tyt hebbe tot dese reformatie niet connen comen.

Met recht en goede redenen recommanderen U E. ten hoogste de goede menage, want daer aen sooveel gelegen is, als aen de oversendinge van veel rycke retouren. Maer hoe en in wat manieren soo groote saecke als de staet van de Compie. in Indien is, ten besten

behoort gemenagieert te werden, geheel anders schynt het dat UEd. dan wy en de Raden van Indien daarvan gevoelen. In de tydt van omtrent negen a thien jaren, syn in Indien aen oncosten geconsumeert f 9,396,311,15

en alle de retouren in dien tydt met 56 schepen

overgesonden belopen f 9,388,004:9.10

welck min dan d'oncosten is; soude het niet treffelyck gemenagieert wesen, dat men alle dese oncosten verspaerde en 't gelt aen retouren bestede, soo soude de Comp. geen gelt naer Indien behoeven te senden ende evenwel sooveel retouren becomen als voor desen ontfangen hebben. Dit had overlange seer wel connen geschieden, maer t'is tot noch toe verkeeken. Ick hebbe daertoe niet connen comen, maer des Comp^s. staet van Indien, hebbe door Gods genade, in sulken standt gelaten, dat de saecken seer licht en gevoehelyck daergebracht connen werden, dat de Comp. jaerlycx omtrent vyftich tonnen gout aen goede retouren sonder gelt van Nederlandt becomen, wy hadden tot desen eynde lang voor desen, veel schepen menichte van allerley volck en een grote somme gelt versocht; maer dewyle sulcx naer constitutie van saecken al te swaer en onbevallich voorcompt en dat door verscheyden wegen tot één doel connen comen, sullen de saecke wat lichter voorstellen. Om gevoehelyck tot voors. effect te comen, is *vooreerst* niet anders van node dan een *goede menage, goeden regel in den handel en een goet getal van allerley volck, mannen, vrouwen, jongens en dochters* van Nederlandt; insonderheyt eenige weynige (soo 't niet veel mach wesen) goede aensienlycke huysgesinnen en eene grote menichte slaven en slavinnen om Batavia, Amboyna en Banda te peupeleeren.

Nae constitutie van saecken in Indien is myn advys, dat UEd. vooreerst voor een tydt wel mogen nalaten, soo sulcx goetvinden, eenige schepen off gelt naer Batavia te senden, meer schepen zyn daer tegenwoordich niet nodich. Tot opcoop van cleden, peper, nagelen, noten, foelie en allerley provisie, onderhout van forten en garnisoenen, is oock geen gelt (als onse regel en ordre gevolcht wert) van node, en wat aengaet, de Chinesen handel, daertoe groot capitaal moet wesen, middel isser in Indien om die te beginnen en als advys becommen, dat den handel verkregen sy, can dan daertoe sooveel meer als nodich is gesonden werden.

D'oncosten in negen a thien jaren in Indien gedaen, belopen gelyck voren is geseyt: *f* 9,396,311: 15.1, te weten:

aen oncosten van huyshouginge en montcosten	<i>f</i> 2,258 m.
aen soldyen	- 3,237 m.
aen schepen	- 2,490 m.
aen fortificatie	- 1,032 m.
en aen schenckage	- 3,379 m. ¹

Welcke geconsumeert syn, te weten: in Jacatra en Batavia *f* 1,336 m., in de Molluques *f* 2,454 m., in Amboyna *f* 897 m., in Banda *f* 899 m., op de cust Coromandel *f* 422 m., in Solor *f* 124 m., op verscheyden comptoyren *f* 716 m. en aen schepen op diversche plaetsen *f* 2,548 m., bedraecht te samen: *f* 9,396 m. Hiervan syn *f* 4,575 m. in de jaren 1613, 1614, 1615, 1616, 1617, 1618, 1619, en *f* 4,821 m. in de jaren 1620, 1621 en 1622 geconsumeert. Alle dese ongelden connen naer onse opinie, met goede menage seer licht verwonnen werden.

Wat de fortificatie en schenckagie aengaet, wy hebben, gelyck voren is geseyt, expresselyck belast, dat men in Indien naerlate, eenige oncosten meer, aen forten off huysen te doen, gelyck mede aen schenckagie. Soo dese ordre naergecomen wert, gelyck seer wel geschieden can, sal daeraen de voors. *f* 1,411 m. gewonnen werden.

Aengaende d'oncosten van de huyshouginge en montcosten *f* 2258 m. beloopende, gelyck mede de soldye, bedragende *f* 3237 m. De meeste comptoyren syn alrede gelicht. Al 't volck is tot haer onderhout een redelycken penninck toegeleyt. Als (wy) eenige forten van de Molluques verlaten, de meeste comptoyren en eenige cooplyden van daer en van Amboyna gelicht werden, item als Batavia en Banda van volck en slaven redelyck versien syn, de landen beplant, allerley vee aengeteelt en de visscherye waergenomen werde, soo sullen de garnisoenen sooveel vermindert mogen werden, dat men de resterende seer gevoechelyck sal connen betalen, met tgene sonder beswaren en gevoelen voor *gerechticheyt van den Heer van 't lant*, van de burgerye en slaven trecken sullen, gelyck alrede in Batavia geschiet. In deser voegen connen seer gevoechelyck de voors. *f* 5495 m. verwonnen werden, sonder dat de Comp. daertoe eenich gelt van haer capitael off van de winst van d'inlantsen handel

¹ Opgeteld geeft dit *f* 9,396.000. Coen schijnt dus *f* 311 te hebben verwaarloosd om met ronde cijfers te rekenen.

behoeft te consumeren; want de landen, die door Gods genade besitten, haer garnisoen en veel meer, ryckelyck onderhouden connen. Dit aldus synde gelyck het is, ist dan niet veel beter, dat men de saecken soo schicke, dat alle fortten en garnisoenen van d'incompsten van de landen onderhouden werden, dan dat men alle notelyckheden, eensdeels van Nederlandt in Indien moet brengen en ten anderen ten diersten wyt en zyt met gelt moet soecken; des Comp^o. middelen daerdoor consumere en hare vyanden verrycke. Ick houde voor seecker byaldien tot redelycken prys, sooveel gelt aen slaven bestee ware, als in een jaer aen ongelden in Indien consumeren, dat daervoren, sooveel slaven becomen souden hebben, dat meest alle fortten en garnisoenen, daermede souden connen onderhouden. T'is oock seecker, dat, als de voors. landen van slaven wel versien syn, dat sulcx ongelyck meer ontsach en aensien, onder veel vyanden en geveysde vrunden veroorsaecken sal, dan nu de garnisoenen van Nederlantsche soldaten doen. Met haer slaven hebben de Portugesen d'onse van Maccou afgekeert, t'en is door geen soldaten gedaen. In Maccou en St. Thome syn gene en in Malacca niet meer dan drie compagnien van ontrent 180 copen.

Siet doch, bid ick U Ed., hoe de vyandt sonder costen possessien in Indien hout en hoe wy ons selven consumeren, hadden de Spangjaerts sulcke gelegenthey, als wy doen, voorwaer ick vrese dat ons beschamen souden.

Resteert d'oncosten van schepen *f* 2,548 m. belopende. Soolange de vyandt vaert en handel in Indien heeft, moeten daertegen oorlochschepen houden; dese sullen ontwyffelyck hare oncosten aen prinsen van den vyandt wel vinden, d'oncosten die aen de resterende weynige schepen gedaen souden mogen werden, sullen met goede menage weynich wesen en oock licht te vinden syn. In deser voegen connen de voors. *f* 9,396,311:15:1 eensdeels seer licht verspaert en ten anderen van de rente van de landen gevonden werden.

Aengaende 't reglement van d'inlantschen handel, waermede 't zy dan met de winst van 't capitael dat nu in Indien is, met tollen en incompsten, off met beyde te samen, de retouren voor Europa sonder gelt van Nederlandt gevonden connen werden; wy hebben ordre gegeven, dat geen gelt meer na de Molluques, Amboyna en Banda gesonden werde, gelyck mede dat men geen gelt aen peper

bestede (ten ware tot seer goeden prys om andere te prevenieren) maer dat men alleen met cleden en andere coopmanschappen cope tgene van dese speceryen notelyck gecocht naer Europa en elders gesonden dient.

Als spaersaem gemenageert en d'oncosten, volgens onse ordre besneden werden, sullen d'Indianen veel gout, silver en cleden, welck te voren door onse grote dispense bequamen, derven en geen cleden, dan met speceryen, gout, silver off rys becomen, hierdoor sullen de cleden te waerdiger wesen en wy sullen van de cust van Coromandel en Suratten te min behoeven, namentlyck niet meer dan copen connen met 't gelt van speceryen en andere coopmanschappen, welke daer venten ¹.

Soo meer nodich syn, daertoe can seer wel gout en silver van verscheyden plaetsen in Indien overwonnen werden.

In deser vougen can U E. jaarlycx omtrent 50 tonnen gout, sonder eenich gelt, aen goede vendibile retouren becomen, van alle oncosten in Indien en van alle moeyelykheden, die geveynsde vrienden haer aendoen ontlast werden.

Niettegenstaende etc.

Resteert nu te verhalen wat raedt datter is, omme op 't gevoelyckste met de minste coste off t'enemaal sonder last, van de Comp. sooveel volck in Batavia, de Moluque, Amboyna en Banda te crygen, dat voors. voorstel volcomen effect sortere. Ick late my voorstaen, dat dit seer gevoelyck geschieden can. Dit volck moet eensdeels van Nederlandt comen, maer meest in Indien gevonden worden. In Indien syn in verscheyden quartieren te becomen, doch principalyck van China, de cust van Coromandel, Bengala, Ceylon, Madagascar, Morenlandt en verscheyden andere quartieren meer; van vremden moeten haer coopen en van vyanden met de wapenen halen. Aengaende d'aentreck van negotianten in Batavia, nae d'aenwas van negotie

¹ Achter het belangrijk *advys* of *vertoogh* van den staet der Vereenichte Nederlanden en de quartieren van Oost-Indien, van J. P. Coen, dat door den Heer Lenpe is medegedeeld in de *Kronijk* van het Histor. Genootschap, gevestigd te Utrecht, 9de jaargang 1853, 2de serie, vindt men ook een stuk getiteld: *Pointen van reglement ende redres van den staet van de Compagnie van Indien*. In dat stuk nu vindt men o. a. aangewezen als middel tot *vermeerderinge van de profyten in Indien*: „te verbreyden de profytelycke binnenlantschen handel overal ende zoo „verle als de middelen van de Compagnie connen verstrecken“.

en na de vreemdelingen daer getraceert werden, sal de toeloop wesen.

Lange jaren is 't, dat zeer ernstelyck d'opcoop en versameling van slaven op alle quartieren gerecommandeert hebbe, maer 't is overal versloft, versuymt en met seer schone blauwe bloemkens geexeu-seert, uytgesondert dat op ons vertreck gelyck voren geseyt is, omtrent 1500 sielen, met de schepen den Beer, Nieuw-Seelandt ende Tholen van de cust Coromandel bequamen, en dat noch meest kinderen. Daer is geen volck die ons beter dan Chinesen dienen en soo licht als Chinesen te becomen syn

Op ons vertreck van Batavia hebben geordonneert, dat niet alleen verscheyden schepen; maer diversche vloten naer voors. custe van Coromandel, China, Manilha en alle andere quartieren, daer tot redelycken prys en van vyanden slaven te becomen zyn, gesonden werden. Ick gelove vastelyck dat d'ordre gevolcht werden sal, ende dat in corten tyt, sooveel volck en slaven becomen sullen, dat goede officieren en eenige weynige aensienlycke Nederlantsche huysgesinnen, daarmede tot voors. gewenst effect comen sullen. Ick segge goede officieren en eenige weynige aensienlycke Nederlantsche huysgesinnen. Dese om tot pilaren en voorgangers te dienen, en d'andere om de slaven wel te regeren en wel te gebruycken. *Dese lieden dienen metten eersten van Nederlandt gesonden*; want onder de vrye luyden tegenwoordich in Indien wesende, weynich syn, die daertoe dienen

Hoe dese slaven geregeert en gebruyct dienen, tot de landtbouwerie, aenplantinge van allerley vruchten, aenteling van alderley vee, tot de visscherye, tot alderley handtwereken, tot de fortificatie en wat nut de Comp. daarvan te verwachten heeft, achten hier onnodich te verhalen.

Eenige weynige aensienlycke Nederlantsche huysgesinnen, connen met clene costen, in Indien gecregen werden. Maer dewyle daer verscheydene colonien geplant dienen, en dat daertoe een grote menichte van alderley volck, mannen, vrouwen, jongens en dochters van node syn, ende die niet dan met veel schepen in Indien crygen connen, waardoor de Comp. wederom in grote oncosten vervallen soude, schynt in dit point de meeste swaricheyt gelegen te wesen. Soo geen andere huysgesinnen, mannen, vrouwen, jongens en dochters naer Indien gesonden werden, dan met d'ordinarie schepen, die de

Heeren gelyck begost is derwerts souden mogen senden, welck apparentelyck voor eenige jaren, gelyck voren presuponeren, weynich wesen sullen, is te duchten, dat dan soo lange aenlopen sal eer Batavia, Amboyna en Banda van Nederlantsche huysgesinnen behooryck versien sy, dat de Comp. ondertusschen door toedoen van vyanden en geveynsde vrienden wederom in grote swaricheyt soude mogen vervallen, en haer selven in oncosten blyven consumerende, gelyck met de simpele garnisoenen geschiet. Sy consumeeren de middelen van hare heeren, bederven de landen en verwecken door overlast en quaet leven de naturellen van de landen tegen de Comp., sonder andere dienst te doen dan de wacht waer te nemen, welck op eenige plaetsen veelyds droncken en voll geschiet. Na de staet van de Comp. tegenwoordich is, is 't ongelyck beter en veel noodiger, dat veel schepen met jonge dochters en eerlycke vrouwen, dan vol soldaten naer Indien gesonden werden

Op ons vertreck van Batavia, hebben wy aen de vrye lieden aldaer residerende, op haer versoeck om verscheyden notabele respecten, den handel van daer op de cust van Coromandel liber ende vry, mits redelycke tollen betalende, geconsenteert, de redenen die ons hiertoe beweechden, werden eensdeels in de resolutie van 31 January 1623 verhaelt, ende sullen mondelinge dit naerder verclaren. Soo U Ed. goetvinden dit te approberen, soo breet te amplieren en reguleren, als wij menen, dat de welstandt van de Comp. ende der Vereenichde Nederl. vereyscht, ick mene dat U Ed. daerdoor sonder hare last en costen, sooveel volek met goet capitael in Indien becomen sullen, dat de Comp. daeraen in verscheyden saecken zeer groote treffelycke dienst geschieden sall ¹.

In January 1623 waren in Batavia, in dienst van de Comp. 602

¹ De hier aangehaalde resolutie van GG. en R., dd. 31 Januarij 1623, luidt: „Geloth synde op seeckere requeste, onderteckent by Dirck Jemming, Lambert Vermeer, Hendrik Lievens, Bleeck Gilles, Venant en Jan van Heezel uytte name van de gantse borgerye deser stede by Haruan Prs. Prins, secretaris derzelven in onse vergaderinge gepresenteerd, daerby de voors. borgerye den vryen handel op de custe van Choromandel tot acressement van den welstant deser Republycke ernstich versocckende en de nutticheyt daarvan verthoonende syn, soo is 't: dat considereende 't progres en welstant van deesen staet in de vermeerderinghe van de traffique en onderlinge commercie gelegen synde en aen alle natien, die hier comen d'selve vergunt en vry toegestaen wert, geensints in redenen hebben comen bevinden, onse eygen natie en borgerye daarvan te frustreren, alsoo de generaliteyt, door sulcken

Nederlantse coppen, te weten, 311 soldaten en officieren, en 291 officieren, coopluyden en ambachtsluyden, item 1,385 swerten, soo vrye die gage verdienen, als slaven en slavinnen, veel kinderen daeronder begrepen en 191 gevangenen, in alles syn soo in de stadt als op 't fort omtrent 5 a 6000 sielen; vermits daer veel plaetsen beseth worden, is 't garnisoen veel te swack en de wachten vallen dagelycx seer swaer; de lasten vallen hier dagelycx seer groot en swaer, belopen tegenwoordich met d'oncosten van schepen en beta-linge van vrye luyden omtrent f 50,000 ter maend; doch meerder incompst van 't landt en winst van den handel hebben met goede menage te verwachten.

Per nevensg. balance sal U Ed. sien, hoe de resterende goede effecten, te weten: comptante penningen, coopmanschappen, verschey-dene nooflyckheden en uytstaende schulden, den 2 February 1623 in Indien wesende, beliepen f 5,239,695:17:4
somma de goede effecten den 2 February 1623

in Indien wesende, 't geschut van de forten, en
schepen, met haer provisie uytgesondert, belopen . . . f 5,239,695
aen quade schulden syn noch uytstaende - 246,000

middelen mettertyt van hun swaere oncosten sullen ontlast, d'ondercruyppinghe en progres van vyanden ende geveynsde vrienden gestut ende den staet bevesticht worden (zal), waerover eenstemmich geresolveert en goetgevonden is, de voors. versochte handelinghe aen onse borgeren als andere natien volcomentlyck toe te staen, om deselve met hun scheepen ofte jachten in comp. of andersins in cleeden en alle andere waeren, vry, onverhindert te mogen dryven, daermede herwaerts te keeren en tot hen contentement te beneficieren, mits onderhoudende alsulcken ordre en reglement als by den Raet tot verseekeringhe van dien handel, metten meeste avantagie van de borgerye, daerop soude mogen geraempt ende noodich geacht werden, met sulcken verstande, dat overal alsulcken tollen en gerechticheden aen (den) heer betaelen sullen, als d'ordre en lyste medebrengende is."

Reeds op den 19 Aug. 1622, had de GG. Coen, articulen en ordonnantie vast-gesteld voor zekere Compagnie van vrijburgers, welke drie jagten had uitgerust tot den koophandel en de vrije nering, d. i. de kaapvaart op de Portugezen en de Spanjaarden. Dit reglement bevatte 41 artikelen en berast nog in het Rijks-archief. In het advys, dat Coen aan zijn opvolger de Carpentier naliet, schreef hij: "ten dienste ende welstandt van de Nederlantsche Comp. en tot afbreuck van hare vyanden, is 't seer goet en nodich, dat een goet deel van d'inlantsen handel van de Comp. aen particulieren gedaen en toegelaten werde. De zaecken dienen allenskens daernaec beleyt en beschiet. Ons bedunckens souden wel vryelyck met des Comps. schepen nae de cust mogen laten varen en cleden coopen, degenen die sulcx ver-soecken en meriteren, mits dat behoorycke vracht en tol betalen, op dese conditie mogen eenige mede wel toegelaten werden, innewaerts te varen om haer goet te slyten."

'T sedert is 't schip de Goude Leeuw, van Batavia vertrocken, 't beloop van syn cargasoen wesende memorie, gelyck mede de cargasoenen van twee andere schepen, die dagelyx van de cust van Coromandel en Suratten verwacht werden, moeten van voors. f 5,239,000 getrocken werden, welke te samen gissen omtrent f 550,000 bedragen sal; resteert 't capitael in Indie omtrent f 4,689,000. Hierby moet weder gedaen werden 't capitael door UEd. met de schepen Mackreel, Middelburg, Leyden (en vier anderen) naer Indie gesonden, in gout, silver en coopmanschappen, bedragende omtrent f 1,420,000, in vouge dat alle de effecten tegenwoordich in Indie wesende, daer de Comp. retouren van te verwachten heeft, bedragen omtrent een en sestich tonnen gout (f 6, 100,000.)

Ick ben lange seer genegen geweest, naer 't vaderlandt te keeren, gelyck UEd. overlange geadviseert hebbe, 't jaer 1621 had sulcx vast voorgenomen, maer bleeff doen naer, vermits de spraecke sterk liep, dat de Mattaram alsdoen voorgenomen had, een tocht op Bantam off Batavia te doen; doch principalyck om ordre op den tocht naer China en verscheyden andere saecken van importantie voor myn vertreck te stellen, om alles in soo goeden standt te laten, als eenichsints doenlyck was; welck UEd. gelieve te goede te houden.

De staet van Indien, door Gods genade in soo goeden standt gebracht wesende, alsvoren verhaelt is, hebben wy den raedt ons voornemen verclaert, en verthoont UEd. ordre van 4 Merty 1621, tot electie van eenen provisionelen successeur op ons vertreck, in 't Generael Gouvernement van Indien, gegeven. Wy hadden tot dese verkiesinge van langerhandt, d'advysen van de absente Gouverneurs en Raden van Indie gesloten vergadert, dese en d'advysen van de presente Raden van Indie den 23 January 1623 geopent en gelesen synde, is met eenparige stemmen (uytgesondert alleen de Gouv. Willem van Antzen, die daertoe Hermen van Speult verkoos) goetgevonden dat het Generael Gouvernement tot U Ed. approbatie by provisie, den Ed. Pieter de Carpentier, Raedt van Indien ende Directeur Generael, bevelen souden; gelyck de Heeren per resolutie van 23 January 1623 comen sien. Volgens dese verkiesinge hebben wy voors. Pieter de Carpentier behoorlyck commissie gegeven, en syn Ed. primo February 1623, by provisie tot U Ed. naerder order als Gouverneur Generael over den staet van de Comp. der Ver. Ne-

derlanden in Indien doen proclameren en geauthoriseert. D'Almogende Godt geve, dat sulex tot welstandt van de Comp. en de Landen gedye. Wat advys off instructie de Generael Carpentier gelaten hebbe sal U Ed. sien per nevensgaende van gelycken inhoude, gedateert ult^o. January 1623 ¹ Nadat voors. P. de Carpentier in 't Generael Gouvernement gestelt hadden, syn wy den 2^{den} February 1623 van Batavia naer 't vaderlandt vertrocken, enz.

XLV. VERBAAL, GEHOUDEN DOOR DR. DE HAAN, ALS AFGEZANT
VAN DEN GOUVERNEUR-GENERAEL JAN PIETERSZ. COEN,
NAMENS DE VER. OOST-IND. COMP. AAN DEN PANEMBAHAN VAN MATARAM, IN 1622.

Journael ende geschiedenissen op de reyse naer den Mataram ofte Pangaran Angalagga ², beginnende den 24ⁿ Junij, eyndigende den . . September 1622.

Juni 1622.

24 Juny, syn wy van Batavia t'seyl gegaen met 't jacht St. Laurens, om onse reyse naer Charabon ende Tegal te verwoorderen ³.

25 ende 26 diito enz.

27 ditto, een goede coelte gehadt wt den lande, syn ontrent Pamanuck ⁴ gecomen.

28 ditto, enz.

Primo Julius, ontrent den middagh voor Charabon gearriveert, is

¹ Ik behoef dit advies hier niet mede te deelen, omdat het reeds door mijn geachten ambtgenoot, den heer P. A. Leupe, geplaatst is in de werken van het Historisch genootschap, te Utrecht, en wel in de *Kronijk*, 9^e Jaargang 1853, bladz. 67 en volgende. De heer Leupe zag destijds slechts eene kopij van het stuk, eerst later had hij gelegenheid het oorspronkelijke op het Rijks-archief aan te treffen en daarbij op te merken, dat in de copij eenige onnaauwkeurigheden waren ingeslopen, welke evenwel van geen zeer groot gewigt zijn.

² Pangéran Ing-Ngalāgā, Vorst-Legerhoofd. Hij die in 1622 op den troon van Mataram zat, was vermoedelijk Panembahan Agoeng-Senapati-Ing-Ngalāgā-Ngabdoer-rahman, die, zoo als uit stukken van het Oud-Kol. Archief blijkt, omstreeks 1625 den titel aannam van Soesochnau, Apostel (van den islam).

³ Cheribon en Tegal.

⁴ Pamanoeckau.

ons int seylen met 2 praeuwen aen boort gecomen Quiej Lura ¹ van Tegal, dewelcke ons 3 daegen tot Charabon verwacht hadde, verhaelende den Coninck aengedient te hebben, wy eenen brieff aen hem van Syne E. hadden, ende soo 't scheen dat desen Quiej Lura den inhoud van den brieff tot Batavia eenighsins verstaen hadde, te weten om de schulden te innen van de Chinesen, hadde den Coninck hem geantwoort de Chinesen te doen betaelen ende dat deselve opgebracht hadden ontrent 1000 realen van achten, ende datter aen ontbreecken soude 3 a 400 realen, welke voors. penningen wy int wederom comen van den Mataram bequamelyck souden connen eysschen.

Dieselfde ditto, is ons aen boort gecomen den Sabandaer ende Vicoza, hebben Vicoza den brieff behandicht, versochten 1 a 2 orang-bayeq ² te mogen met haar aen landt gaen by den jongen Coninck, dewelcke haer dede roepen, is sulcx geschiet ende syn derwaerts gegaen P. van der Elst ende M. Wiltshut; aen landt by hem comende hebben hem aengedient eenen brieff te hebben aen den Coninck ende den inhoud niet wetende, heeft haer wel getrackteert ende antwoorde haer den Pangaran Ratou ³ op de jacht naer Pontong Java ⁴ te syn om harten te vangen, ende dat hy op morgen in Syn Conincklycke hoff soude wesen.

Aengaende Vicoza enz.

2 July, is ons des morgens aen boort gecomen den Sabandar van Charabon, wt last van den ouden Coninck, om den brieff ende de schenckagie te haelen, dewelcke des nachts thuys gecomen was, hebben derhalven ons gereet gemaect ende met onse boot aen landt gevaeren, ende eerlyck int hoff by den ouden Coningh gebracht.

Int hoff coomende wiert gebootschapt, wy souden binnen coomen met alle onse suite, onder andere quamen eerst int hoff by d'eerste balley, daer was den jongen Coninck met 2 andere jonge quanten, die dicht by malkandren saten, ende voorts veel andere Orang-qiays ⁵, geboot den jongen Coninck ons neder te sitten, tegens hem

¹ Kiai Loerah, Overste van eene landstreek.

² Orang bajikh, goede, deugdzame lieden.

³ Pangéran Ratoe.

⁴ Poentjak Tjai?

⁵ Orang Kiai.

over op een mattien, met alle onse soldaten ende suite, in haer volle geweer, verwachtende dat den ouden Coninck ons soude ontbieden, riep onder andere den jongen Coninck my alleen bij hem, Vicoza ende den Sabandaer present wesende, vraechde off wy wilden naer den Mataram reysen, antwoorden hem onse meyninge sulcx te wesen, alsoo hy Syne E. selfs ontboden hadde ende Syne E. niet wel te passe en was; oock gantsch geoccupeert met de 60 aencomende schepen wt 't Vaderlandt, waervan alreede 7 a 8 tot Batavia gearriveert waeren, andersins Syne E. van meyninge was selfs te coomen. Waerop hy antwoorde byaldien Syne E. op een ander tydt van den Mataram ontbooden wiert ofte hy wel soude coomen, antwoorde hem dat sulcx in Syne E. believen stondt, ende ick niet en wist watter soude connen geschieden; liet my mede vraeghen door Vicoza oft de Heer Generael wel gesint waere een jaerlycksen tribuyt aen den Mataram te willen contribueren, antwoorde hem sulcx niet te weten; vraechde mede hoe den oorlogh van Bantam tegenwoordigh was, antwoorde hem dat wy met haer noyt geen offensive oorlogh gehadt hadden, maer defensive, ende byaldien Syne E. met haer oorlogh wilde voeren daer andere middelen inne soude ghebruycken, twelck noyt tot desen tyt geschiet was.

Syn wy datelyck binnen met ons 3ⁿ (te weten, ick, Pieter van der Elst ende M. Wiltshut) van den ouden Coninck ontbooden, de resterende van onse suite bleven ter plaetse bovengenoemt, den jongen Coninck ginck voor, daernaer wy 3, volghden ons eenighe van de principaele oranquicays achternaer; binnen coomende leverden den brieff van Syne E. aen den ouden Coninck, liet se publyeq voor ons alle overluyt lesen, verstaen hebbende den inhoudt des brieffs van Syne E., antwoorde dat het een yeder vry stont in syn gebiet de schulden te eysschen, ende ten laetsten antwoorde haer te doen betaelen, soo haest wy wederom van Togonal soudon coomen.

Verhaelende onder andere wel begerigh te wesen om een Hollantvrouwe te sien, dat se derwaerts eens met haer man mocht gesonden worden om te handelen, ende alsdan haer te mogen sien. Oock dat hy geerne een van de gesondene Goseratsche peerden soude begeren, indien Syne E. daer een van wilde vercoopen, waerop hem antwoorde dat se noch heel ongesien ende ongeleert waeren, doch watter van soude syn, soude d'wtcompste van Syne E. verwachten.

De schenckagie als per resolutie bedraegende R. 41 van achten aen goederen, is hen soo 't scheen aengenaem geweest, begaefde ons weder met 10 a 12 clappusnooten, 15 groote Chinese orange-appelen, een deel watermeloenen, suyckerriet, siri pinangh, voorts geen andere woorden gebruyckende. Was een man van gedaente, out wel 80 jaren, clein van gestalte ende onsienlyck, hielt hem altoos binnen ende en quam niet buyten op de passeban pitsiaeren¹ hebben met aller eerbiedicheyt onse afscheyt van hem genoomen tot onse wedercompste van de Mataram, om de schulden alsdan naer syn beloffte te becoomen, verhaelde van geen andere dingen.

Syn wederomme buyten vertrocken, Vicoza ende den Sabandaer accompagnerende, quamen int huys van Vicoza om d'andere schenckagie aen den jongen Coninck te behandigen, twelck aldaer ten huysse gebrocht wiert, ende syn alsoo derwaert naer den jongen Coninck toegegaen, hebben hem die overgelevert met behoorlycke eerbiedinge, hem mondelinge seggende Syne E. hem sulcx tot een gedachtenisse sondt, ende al waeren de gaeven cleyn dat hy nochtans Syne E. goede harte daeraen conde kennen. Heeft deselve in danck aengenomen, Syne E. bedanckende, affirmeerde mede, dat de schulden van de Chineesen souden voldaan worden, waertoe hy syn beste soude doen; syn mede met een eerlyck afscheyt van hem vertrocken ende alsoo aen boort gevaeren, om snachts als de landelycke windt waeyde, naer Togonal te seylen. Is daerna Vicoza, ende den Sabandar aen boort gecomen, hebben Vicoza, alsoo hy ons versche visch ende andere dingen aen boort gebracht hadde, vereert een tapichindes met een goelongh, ende den Sabandaer die ons scheen toegedaen te wesen met 2 goelongs ende 1 tapichindes, verhalende voorts dat den Coningh niet wel genoomen hadde, dat wy eerst tot Charabon quaemen, naerdien den Radja Angalagga, ons ontbooden hadde, ende dat hy voor hem vereert was, twelck oock schynlyck scheen te wesen naer ons ooghmerck, ende Vicoza verhaelde dat het seecker was Radja Angalagga Syn E. ontboden te hebben ende sulcx sonder twyffel ende waraghtigh te syn (soo hy verstaen hadde) den briefft wt last van Radja Angalagga door den Tommagon van Togonal aen Syne E. geschreven te zyn; des nachts syn t'seyl gegaen om ons reyse naer Togonal te vervoorderen.

¹ Pasejban bitjara, op de opene gaanderij of gehoorzaal beraadslagen.

3 ende 4 Julius enz.

5 ditto, tegen den middagh, syn wy op de reede voor Togal gearriveert, quaemen aen ons boort verscheyden oranquiays, seggende van den Tommagon ¹ gesonden te syn, ende dat alle dingen gereet gemaect waeren, dat wy datelyck by hem souden coomen, hebben derhalven sulcx niet connen affslaen, derwaerts gaende met onse suite, syn eerlyck ontfangen met ontrent 20 paerden ende ontrent 60 a 70 mannen te voet, ende ontrent 10 a 12 mannen met piecken van den Tommagon gingen voor, de gongen luyden in plaets van clocken, ende alsoo syn met de schenckagie van Syne E. naer voren gereden, was een cleyn myll van den zeeant. Daer den Tommagon woont, is een open dorp, groot ontrent 3 a 400 huysen, syn bij hem gecomen tegens den avont, ons eerlyck onthaelende, geboot ons neder te sitten tegens hem over, onder syn balley op een mattien, seyde ons den brief van Syne E. door Quiey Lura ontfangen te hebben ende den inhoud verstaen, dat Syne E. niet wel te passe en was, ende tegenwoordigh geoccupeert met de nieuwe aencomende schepen wt vaderlandt, om hier ende daer te versenden, antwoorde tselve waer te wesen ende ten waere sulcx niet belet hadde, soude selfs in persoon gecomen hebben, daerom hy eenige van syne gecommiteerde derwaerts sondt, om te vernemen wat Radja Angalagga gelieffde te seggen, ende dat wy hem naer gelegentheyt der saecken soudententeren, antwoorde dat Radja Angalagga sulcx van harten begeerde, willende van groote gewichtige saecken spreekken, ende tot sulcken intentie door last van Radja Angalagga, hy Syne E. ontboden hadde.

Hebben de schenckagie van Syne E. aen den Tommagon van Togal behandicht, heeft deselve soo 't scheen in danck aengenomen, Syne E. daervoor bedanckende.

Gaff daernaer last aen synen broeder, dat hy ons in syn huys soude logeren, syn derhalven met hem gegaen, ende aldaer wiert ons goet tractament gedaen. Onder 't praeten met desen broeder ontrent 8 uren in den avont, quam den Tommagon in persoon geaccompagneert met ontrent 14 vrouwen by ons, verhaelende dat alles sonder twyffel wel soude succederen by den Radja Angalagga. Vraechde off wy geen brief aen hem en hadden, antwoorde, dat het geen

¹ Toemenggoeng, titel van den regent of Boepati van een regentschap of landstreek.

maniere en was een brieff aen yemandt te brengen, die een ander ontbiet, ende dat wy verwachten wat Radja Angalagga te zeggen hadde, dat wij hem daerop soude goede antwoorde geven; onder andere seyde hy, dat hy eenen brieff soude schryven aen den Mataram, daerinne verhaelende tgeene Syne E. aen hem geschreven hadde, ende dat hy selfs in persoon met ons naer den Mataram soude reysen, ende wy souden van gelycken den brieff, die hy aen den Mataram sont, in onse tale mede schryven om by ons te hebben. Waerop wy hem antwoorden, dat hy daerin soude doen naer syn welgevallen, vraeghde wat schenckagie wy aen den Mataram hadden, antwoorden hem dat wy een eerlycke schenckagie van Syne E. medegebracht hadden, om aen Radja Angalagga te behandigen; was soo 't scheen begerigh om te weten wat het al voor goet was, antwoorden hem eenighe fraycheden; syn alsoo gescheyden. Is wederom naer syn huys vertrocken om te gaen slaepen, een eerlyck afscheyt nemende, syn daer tot syn broeders huys gebleven, ende liet datelyck, naer 't vertreck van den Tommagon, eten opdraegen om te gaen eeten, ende den Tommagons broeder at selfs in persoon met ons, hadden eenighe discoursen van Suckadana, van den Tommagon van Kendal, Boroxa, dat het Syne Conincklycke Majesteits last niet en was geweest om Suckadana t'eenemaal inne te nemen, maer haer met dreygementen onder syn gebiet ende jaerlycx tribuyt te brengen, was derhalven gesint (alsoo d'oude ende jonge Coninginne in syn handen waeren) haer wederom tot Suckadana in voorgaende possessie te stellen; de Mataram hadde int innemen van Suckadana verlooren 300 mannen ende 400 die deerlyck met spatten gequest waeren, soodatter dagelycx 3 a 4 van storven door de vergiftige pijlen, enz.

8 ditto, aen landt gevaeren om met den Tommagong te handelen van syne ende onse reyse, is anders niet wtgerecht dan beslooten op den 13ⁿ deser des morgens te vertrecken, ende syn alsoo des nachts aen landt gebleven.

9 Julius, syn wy tegens den avont aen boort gevaeren, om de goederen, die per schenckagie souden gaen naer den Mataram te packen, ende voorder onse dingen, die wy op den wegh van noode soude hebben, mede te nemen.

10 ditto, met malkandren consulterende, om onse reyse naer den Mataram te vervoorderen, alsoo wy niet en conden bespooren dan dat

sulckx waerschylyck schein te wesen, is op dien dagh goetgevonden Radja Angalagga een schenckagie van ontrent Rⁿ. 780 aen verscheydene goederen, die wy mede gebracht hebben, te vereeren, en een deel goets oock mede te nemen om by den Mataram coomende, tsy te vercoopen oft aen eenige groote M^{rs}. naer gelegentheyte te vereeren, ende mede een deel goets ten huysse van den Tommagon tot onse wedercompste te laten, om alsdan ten proffyte van de Comp. vercocht te mogen worden, mede alsoo verstonden onse reyse naer den Mataram wel een maent soude aendraegen, vonden goet 't jacht opt spoedichste naer Batavia te senden, om Syne E. van alles te verwittigen; syn desen dagh aen boort besigh geweest met packen.

11 ditto, zyn besigh geweest om Syne E. van alles t'adviseren ende de brieven claer te maecken.

12 ditto, des morgens met onse bagagie ende goederen gelyck aen landt gevaeren ende in des Tommagons broeders huys gebrocht, syn datelyck de goederen, die gepackt waeren, aen de Javanen gegeven, om wel drooge ende opt beste te bewaeren, ende onse goederen, mede de resterende, gaeven in syne handen gepackt om tot onse wedercompste te bewaeren, twelek hy geerne dede, ende seyde dat wy daer geen sorgh voor behoeffden te hebben, alles soude tot onse wedercompste wel bewaert worden; hebben des avonts de brieven aen Syne E. den schipper vant jacht gegeven, om soo haest den wint goet was, naer Batavia te seylen, opt spoedichste, alsoo wy op morgen onse reyse aennemen naer den Mataram.

13 Julius, des morgens ontrent 7 uren syn met ons 11^a door den Tommagons broeder ontbouden, om onse reyse alsvooren geseyt is, aen te vangen. Int wtgaen vernamen den Tommagon met alle syn volck, dat hy mede soude nemen, vooruyt, waeren ontrent 40 paerden, 20 met piecken, daerna volghden 10 Javaenen met schilden, den Tommagon reet tusschen de piecken ende schilden, daer waer voor ons elfven oock 11 paerden bestelt, gingen daerop sitten ende reden hem soo naer, langhs de reviere van Togal, ontrent halfwegen de strandt ende Togal reden wy over de reviere ende sloegen boschwaerts in tot op de strandt. Wy reden langhs deselve, alwaer van ons scheyden ontrent 10 oranquiays te paerde, die den Tommagon geaccompagneert hadden, wt Togal, naemen aldaer haer afscheyt van hem ende wy reden voort langhs de strandt met ontrent 300

mannen, soo te voet als te paerde, reysden dien dagh tot ontren den middagh 4 mylen, aldaer was een huys van stroo gemaect om dien nacht inne te logeren, ende bleven aldaer snachts met alle 't volck; wiert dien naermiddagh dat wy daer rusten een hart gevangen ende by ons gebraght, aten dien avont daarvan, hebben dien dagh geen sonderlinge woorden met den Tommagon gehadt.

14 ditto. Des morgens met den dageraet reden met de voorge-noemde troupe, wederom langhs de strandt, alwaer wy 3 verscheydene revieren ontmoeten, dan geene dorpen ofte huysen vernomen, 3 mylen gereden hebbende sloegen boschwaert in door een groote reviere, vooran ontrent $\frac{1}{4}$ ure rydens was 't morassigh, daernaer hooch ende schoon landt; $1\frac{1}{2}$ ure rydens daernaer quaemen in een dorp genaempt Somber ¹, alwaer wy dien nacht souden logeren. Dit Somber is een dorp van ontrent 200 huysen, staet onder 't gebiet van den oom van Pangaran Angalagga, heeft geen clappusnooten, noch pinanghboomen, geen reviere van versch water, dan behelpen haer met cuylen te graven in d'aerde, daer compt waeter wt, doch is een weinich brack, generen haer met rys te planten, waertoe sy goede gelegentheynt hebben, hebben geen sonderlinge reden met den Tommagon gehadt.

15 ditto. Des morgens met den daghe van Somber vertrocken, vernamen dat dit dorp voor ons verssche paerden ende voetvolck (om de schenckagie aen den Mataram ende daer beneffens onse bagagie te draeghen) mosten verschaffen, om 't volck van Togonal te ontlasten, syn alsoo wederom door 't bosch ende schoone wegen getrocken, tot omtrent den middagh, quamen aldaer in een dorp genaempt Pamalangh ² alwaer wy dien nacht souden logeren. Den Tommagon seyde my dat hy soo lancksaem moste reysen om 't volck dat de bagagie droegh, dat deselve gemackelyck souden connen volgen, ende oock omdat de sonne alsdoen op 't heetste was, waerop ick hem antwoorde, dat hy hier inne syn believe conde doen. Dit Pamalangh is eertyts een Coninckryek op sich selfs geweest ende een groote stadt, doch nu een open vleck met ontrent 200 huysen, dan noch eenige huysen de reviere op, die wy niet conden tellen, heeft een seer schoone reviere, groot maer ondiep, loopt in zee, was

¹ Soember, dorp in Cheribon, district Losari.

² Pamalang, thans eene adsistent-residentie in Tagal.

eertyts een coopstadt doen de Portugesen op Java handelden, hier vonden veel bananasboomen, ¹ maer weinich clappusboomen, alsoo het t'eenemael van den Mataram in tyden van oorlogh is verdestrueert, stont mede onder 't gebiet van den oom van Pangaran Angalagga, aldaer was eenen Quiej Lura gestelt van synent wegen, die 't opperste gebiet hadde. Is alsdoen niet anders gepasseert, dan wel op de Javaensche maniere onthaelt, reysden dien dagh naer gissinge ontrent 4 mylen styff.

16 Julius, 'smorgens ontrent voor sonnen opganck van Pamalangh vertrocken, alwaer se de voorgaende Javaenen ende paerden mosten ontlasten, ende syn alsoo boschwaerts innegereden, ontrent 3 mylen gereden hebbende, quamen in een dorp genaempt Wiradeça, ² daer waeren ontrent 50 huysen. Dit Wira-deça is een dorp, de stadt leyt een weinich naer 't geberghte, ontrent $\frac{1}{2}$ ure gaens, heeft een schoone reviere, aldaer wierden int overvaren van de reviere versche paerden bestelt, ende reden alsoo voorts, eensdeels door 't bosch ende eensdeels door schoone plaetsen, daer veel rys gesaeyt was, waeren oock eenige clappus- ende bananasboomen, doch niet seer veel. Ontrent 2 mylen gereden hebbende, quaemen in een dorp genaempt Pecalongangh, alwaer wy dien nacht souden logeren. Dit Pecalongan heeft oock een seer schoone riviere loopende in zee, van daer ontrent $\frac{1}{2}$ dag reizens heeft seer veel clappusnooten in voller abundantie, met veel saylant om rys te planten; dit volck zyn altemael slaven van den Pangaran Madura Radja ³ ende moeten in tyde van oorlogh alle te gelyck op, sonder haer salaris te geven, behalven eenighe die t'huys blyven om de vrouwen ende kinderen te bewaeren. Ditto des avonts over de maelyt, alsoo wy met den Tommagon wt een schootel met rys aten, ende des middaeghs alleen doordien 't syn vasten was, vielen eenige discoursen van die plaetsen ende gelegentheyt vant volck, dat aen d'andre syde vant geberghte woont, oft die oock slaeven waeren, antwoorde dat die mardickers waeren ende jaerlyks tribuyt aen den Mataram gaeven in clappusolve oft geldt, alsoo daer veele clappusboomen waeren, geneerden haer met

¹ Pisang.

² Wira-désa, districts-hoofdplaats in Pékalongan.

³ Pangéran Mandoero redjo, Jav. vorstelijke titel, welke volgens den heer Winter beteekent: „Bestendig vriendelijke vorst.”

olye daervan te maecken ende vercochten die aen geldt, daarmede behielden sy haer tribuyt ende waeren niet gehouden ten oorlogh te gaen.

17 Julius, des morgens, van Pacalongan alsovooren voortgereden, door verscheidene cleine revieren heel ondiep ende steenaghtigh, rontom veel clappusboomen ende saeylandt van rys, quaemen aen 3 verscheydene cleine dorpen, daer wy door passeerden, met ontrent 5 a 6 cleyne spruyten van revieren, quaemen in een dorp, genaempt Batangh ¹, ontrent 3 mylen van Pacalongan, aldaer logeerden wy des nachts. Dit Batangh heeft mede een schoone rivier, doch weinich huysen, ontrent 200 met veel saylant van rys; syn daer des nachts gebleven, omdat het naeste dorp daer verre van daen lagh ende de sonne heel heet soude syn; voorder oock omdat het volck met de bagagie niet en souden connen volgen.

18 ditto des morgens, van Batangh met sonneschyn gereden, passeerde veel clappusboomen ende verscheyden loopende rivieren opwaert naert geberchte, vernamen ontallycke bamboesen, den wegh seer moeyelyck op ende nederwaerts, dan vernaemen geen vruchtbaere boomen, dan wel wilde vruchten onbequaem om t'eten, de wegen waeren doorgaens schoon affgehouden ende over de rivieren ende morasschen waeren bruggen tegens onse compste gemaect, te weten onder van balcken ende daer van gevlochten riet een deksel over, seer bequaem om over te comen, quaemen ontrent den middagh in een groot dorp, genaempt Suba ², gelegen in een valleey rontomme van 't geberchte beslooten, daer souden wy des nachts logeren enz.

19 Julius des morgens, van Suba met den dagheraet, wederom met alle de peerden ende voetvolck vertroocken, quamen ontrent 11 uren in een dorp, genaempt Pakis ³, alwaer wy dien volgenden nacht souden logeren, ontrent 12 uren op den middach vernam den Tommagon Boroza van Kendal, hoe de Koninck niet wel te vreden en was over de goederen ende diamanten, die hy in 't veroveren van Suckadana geereggen hadde, ende dat hy hem leugens wys ge-

¹ Batang, tegenwoordig hoofdplaats van een regentschap, ligt ongeveer op 6 palen van Pékalongan.

² Soeba, district-hoofdplaats in Pékalongan.

³ Pakkies, de plaats van dit Pakkies durf ik niet te bepalen.

Pakis (bestant)

maeckt hadde, dat hy geen diamanten meer gehadt en hadde, als hy aen den Mataram geleverd en hadde, daer den Coninck nochtans beter van wiste, want hy hadde sulcx verstaen wt den mont van de Coninginne van Succadana selfs, datter veel meer mosten wesen.

Denselfden ditto, verhaelde my den Tommagon van des Comp^s. goederen van Suckadana, hoe dat het daarmede gegaen was, seyde het seecker ende waer te syn, dat ons volck thuyts selfs in brandt gesteecken hadden, ende waeren alsoo gevlucht, doch int branden waeren de dienaers van den Tommagon Boroxa int huys gecomen, ende hadden enige kistkens met yser beslaegen gevonden ende geopent, daer was inne 5 gantangh sandtgoudt ende noch een kist met 5000 realen in contant, met eenigh root scharlaecken ende andere kleederen, de quantiteyt hiervan niet wetende, dit alles hadde den Tommagon Boroxa ¹ met hem naer Kendal genomen, dan hadden geen diamanten vernoomen enz.

Dit dorp Pakis is mede een cleen dorp met weinich clappusboomen versien, dan leyt in een groote valeye heel langh, daer veel rijs stont, reysden dien dagh ontrent 4 mylen bergh op ende neder, ons ontmoeten verscheyden rivieren daer wy doorreden, tusschen Suba ende Pakis laegen noch 5 a 6 cleine dorpen aen de rechte handt naer 't geberghte, die wy van verre saegen, 't landt was met ontallycke menichte van rys besaeyt, doch vernaemen niet veel volck.

20 Julius des morgens, wederom van Pakis vertrocken, oostwaert aen door't geberghte, aen de rechte handt streckte hem de valleje noch van Pakis ontrent 1½ mijl, daer veel rys stondt, quaemen naerdad wy 3 a 4 mylen gereden hadden op de hoochte van Kendal, ² ende sloegen alsdoen boschwaert in naer 't geberghte, daer was eenen seer hooghen bergh daer wy over mosten, ³ gingen alsdoen van de paerden door de schrickelycke steylte, de paerden hadden sooveele te doen met haer ledige lyff om daerop te comen als sy doen mochten ende wy oock, clommen op handen ende voeten alsoo naer boven. Hierover coomende ontrent een myle weeghs was noch een cleen

¹ Boe-raksā of Boe-reksā, landbeschermer.

² Wordt hier het landschap Kendal of wel de berg Kendal, een oude verhevingskrater bedoeld? De stad Kendal kan het moeijelijk zijn geweest.

³ Vermoedelijk het Djieng-gebergte.

dorp, saegen weynich ryslandt, reden alsdoen eenen seer moeyelycken wegh bergh op ende neder, met versheyden cleyne revieren, quaemen ontrent den middagh in een dorp genaempt Tralangong, ¹ daer wy dien nacht souden logeren, reysden dien dagh ontrent 4 mylen, aldaer comende was een schoone gelegentheyt voor ons bereyt. Tralangong is een dorp van ontrent 200 huysen, met veel ryslant rontomme besaeyt, ende hier en daer verscheidene andere dorpen.

21 ditto, des morgens, met den daghe wederom vertroocken bergh op ende neder, een seer moeyelycken wegh, quamen ontrent naer 3 mylen rydens, op een plaetse daer een viercante plaets was, rontomme met swalpen beset; daer lagh de wachte van Pangaran Angalagga, daer alle tvolk moste door passeeren, die van den Mataram ende andere omliggende vleecken naer den zeestrandt wilden, ende er vermochten geen peerden, koyen, buffels, noch vrouwen door te laten, sonder een briefken te hebben van de plaets daer se die gecocht hadden. Tusschen dit voorverhaelde dorp ende dese plaets ontmoeteden ons menichte van volck, die gelaeden waeren met alderhande goederen, reden voort ende quamen in een dorp genaempt Tatiam ² daer den Tommagon t'sandaelen hout ende de kiste vont ende hadde daer wel 3 daegen geweest, was seer verstoort omdat het volck van dat dorp het niet en hadden voortgedraeghen, liet datelyck den oversten gebonden by hem brengen ende settense soo aen paelen gebonden met rottingen, onder andere was er een Javaen, die de cris wthaelde int vangen van syn volck ende wilde amoc spelen, sloegen hem heftelyck met stocken, soodat hy deerlyck aen syn hooft gequest wiert ende alsoo gebonden, daernaer soo wierden d'andere los gelaeten ende den eenen, die soo gequest was met een van des Tommagons eygen slaeven, die met dit goet was gegaen ende niet vervoordert hadde, dat het voortgedraegen wiert, wierden daer in hechtenisse aen den oversten door last van den Tommagon gelaten, tot naerder ordre van hem, alsoo hy den Keyser sulex aendienens soude. Datelyck quaemen ontrent 100 mannen om dit goet te draegen, gingen datelyck te paerde ende quaemen ontrent 12 uren in

¹ Tjatoer-Langong? op de topographische kaart der residentie Kadoe vermeld op den weg naar Plantoengan?

² Dit dorp weet ik niet te bepalen, de naam is kennelijk corrupt.

Trengalang?
Trengalek

een dorp genaempt Juma ¹, daer wy dien nacht souden logeren. Van de voorn. plaets daer wy den voorgaenden nacht logeerden tot dit dorp was ontallycke menichte van rys gesaeyt, den geheelen wegh over; wy deden desen dagh ontrent 6 mylen, ende lieten Sr. Wiltshut aldaer, alsoo swaerlyck cranck was, ende niet over wegh conde coomen door den heftigen bloetganck, ginck in een etmael wel 30 reysen ter camer, lieten mede by hem 2 van onse swarten ende gaven hem 10 R. contant, 2 cain goelongs ende een catti amphion om aldaer syn gemack ende rust te hebben tot onse wedercompste, oft by aldien het beter werde soude hy ons volgen; daer wierden oock 3 a 4 Javaenen van des Tommagons volck aldaer belast om goede opsicht op hem te nemen.

22 Julius, des morgens, wederom van Juma vertrocken, vernamen rontom veele cleyne dorpen ende overal ontallycke menichte van rys, daer se mede doende waeren om in de huysen te brengen, was rontomme een seer schoon landt, ons ontmoeteden aldaer langhs den wegh menichte van volck al geladen met goet, oock vernamen veel paerden, koyen ende buffels by menichte ende quaemen ontrent den middagh in een dorp genaempt Pakiswieringh ². Dit Pakiswieringh is een cleen dorp sonder clappusboomen, daer souden wy logeren; aldaer wesende quam den Tommagon by my ende seyde, dat hy van sins waere op morgen heel vroeck voorwt naer den Mataram te trekken, om hem mondelinghe onse compste aen te dienen, waerop hem antwoorde, dat hy daerinne syn welgevallen cost doen, onder andere seyde mede, als ick by den Mataram quam, eerst soude hooren wat hy te seggen hadde, ende dat van geenige dingen soude mentie maecken, te weten van Suckadana off yet anders, dan dat den Mataram souden betien (?) laten, hy soude sulcx wt syn eygen self wel verhaelen. Waerop hem antwoorde, dat wy daerinne souden doen hetgeene ons daerinne te doene stondt, verhaelde mede dat hy op seeckeren tyt by den Mataram was, ende den Oluballangh ³ van Japara was daermede ende reden te paerde als oft se tournoyden, dat daer een brieff quam van Japara aen Quiey de Mang Laxaman-

¹ Djoemo, in de residentie Kadoe, regentschap Temanggoeng, district Lempoeijang, niet verre van Nga-diredjo.

² Pakkies, in Kadoe, district Ballak?

³ Hoeloebálang, hoofdofficier, legerhoofd, ook voorvechter.

na ¹, dat de Hollanders aldaer 2 van syne joncken verbrandt hadden ende 5 mannen dootgeslaegen. Desen Quiey de Mang gaff den brieff aen den Mataram, denselven gaff se aen syne dienaers om te bewaeren; daernaer als hy vant peert affginck las den brieff, ende seyde, dat hy daeraen twyffelde off de Hollanders sulcx gedaen hadden, geboot datelyck aen desen Tommagon van Togal, dat hy te poste na Japara soude gaen om te sien hoe 't daermede was, quam wederomme ende seyde dat het 2 joncken van Benjermassin waeren ende niet des Oluballanghs joncken, dan de 5 mannen die daer doot gebleven syn waeren van hem gesonden om te helpen, ende seyde voorder aen den Mataram, dat die van Benjermassin onse groote vyanden waeren; dit is alsoo blyven steecken, seyde ons mede, als wy by den Mataram quaemen ende hy ons yet wat hart toesprack van dingen, die gepasseert waeren, dat wy seggen souden, dat alles onder hem stondt, soo d'Engelschen als wy; waerop hem antwoorde dat wy daerinne souden doen 't geene ons goet docht, ende den last volgen, die wy van Syne E. hadden, syn alsoo gescheyden, wy deden desen dagh ontrent 4 groote mylen.

23 Julius, des morgens ontrent 2 uren, is den Tommagon met eenighe van syn volck voorwt gereden om dien dagh des avonts by den Mataram te wesen, ende hem van onse compste verwittigen, aldaer synde, soude ons des anderen daeghs een poste senden, liet by ons, twee van syne principalen, dese waeren Quiey Lura ende Arcentacca ² ende eenigh van syn volck om ons te geleyden ende bewaeren, met den dagh gingen te paerde met alle 't ander volck, die 't goet ende onse bagagie droegen, passeerden een schoone wegh met veel rys besaeyt, soo verre men sien conde ende veele dorpen, oock veel bestiael, quaemen in een dorp genaempt Piaman, daer wy versche peerden gereet vonden, ende ander volk om de goederen te draegen, reden wederom van daer ende passeerden veel ryslandt soo verre wy konden oversien, oock menichte van volck, die ons te gemoet quaemen, gelaeden met goederen op haere schouders, quaemen ontrent ten 10 uren in een dorp, genaempt Tidar, ³ daer wy wat

¹ Kiai Demang Lakhsamāna, opperhoofd over de zeezaken, vlootvoogd.

² Ars-antakā, die bereid is in den dood te gaan, naam van een krijgsoverste.

³ Tidar, dorp bij den berg Tidar in de residentie Kadoe, regentschap en district Magelang.

aten ende reden, naer den eten, wederom van daer, saegen aen beyde syden van ons veele dorpen bij menichten ende veel vee, quamen ontrent 2 uren daernaer in een dorp genaempt Sukerbe, ¹ alwaer wy dien nacht souden logeren, dit was een groot dorp waervan overste was eenen Quiey Lura Knebee. ²

24 Julius, des morgens, reden wederom van Sukerbe, vernamen veele dorpen, aen alle canten rontomme, ende ons ontmoeten veel volcx by menichte, geladen met goederen ende onder andere veel vrouwen, my wiert geseyt dat als de mannen wt waeren ter oorlogh, dat de vrouwen ende kinderen de cost voor haer ende mans mosten soecken. Hier overal was menichte van rys, sooveel wy oversien konden, dan vernaemen geen clappusboomen oft seer weynich, quaemen ontrent 10 uren in een seer groot dorp genaempt Touraian, ³ daer souden wy vernachten ende verwachten om bescheit van den Tommagon. In 't incomen van dit groot dorp waeren Javaenen, die eerst onse persoonen aen haeren Mr. Quiey du pati Mandura Radia ⁴ wilden te kennen geven, ende onder anderen quam een jongen van de stadt daer den Mataram leyt, dese jongen was een slaeve van den soone van Quiey du pati Mandura Radja, was gequest door buscruyt ende wiert wederom gesonden aen synen vader om by hem geneesen te worden. Wij vraechde hem wat nieuws ende oft tgeruchte van ons aldaer was, antwoorde daarvan niet gehoord te hebben, dan dat Quiey du patj Madura Radja (soo haest de vasten wt was) wilde met menichte van volcx naer Surabaya vertrecken, met 30 stucken geschutt, ende souden oock medenemen de 3 tot Suckadana verovert, dan die waeren noch tot Kendal ende souden opt spoedichste herwäerts comen, syn voordr in ditto dorp gebleven tot dat van den Tommagon ontbooden souden worden. In dit dorp waeren veel huizen, dan weinich mansvolcx, want alle 't volcx was by den Mataram, reysden dien dagh ontrent 3 mylen, door veel ryslandt ende dorpen, rontomme seer schoon landt.

¹ Ook de benaming van deze plaats weet ik niet tot den oorspronkelijken vorm terug te brengen. Kan het zijn Soemoketro, dorp in de residentie Kadoe, in het zuidelijke distrikt Remameh?

² Ngabei, titel van een hoofd, die een aantal andere hoofden onder zich heeft.

³ Toeratjek of Toengangon of Joemaran? alle dorpen in het distrikt Sleman van Djocjokarta.

⁴ Kiai Adipati (of Dipati) Mandoero redjo.

25 ditto, ontrent naer den middagh wiert eenen expressen gesonden van Pangaran Mandura Radja, die het dorp toequam, dat sy ons souden laten passeren, om naerder by de stadt te wesen, om als ons den Coninck Angalagga soude ontbieden, wy dicht by der handt souden syn, reden ontrent 2 uren ende quaemen in een dorp genaempt Ariapamat; ¹ bleven dien nacht aldaer; dit dorp was mede cleyne ende onderweeghs vernamen desgelyckx veel andere dorpen rontom ende veel ryslandt, met menichte van volck, die ons geladen ontmoeteden.

26 July, tegens den dagh ontrent 3 uren reden van Ariapamat met maneschyn, quaemen ontrent 9 uren voormiddagh in een dorp genaempt Pingit, ² daer wy souden blyven tot dat van den Coninck ontboden wierden, saegen met den dagh menichte van mannen ende vrouwen, geladen om hare coopmanschappen ter merckt te venten, oock veel rys ende cleene dorpen, doch weynich clappusboomen, ontmoeten ons onderweeghs 4 carren geladen met padi ende rys, daer gingen voor elke carre 8 buffels, ingespannen op sulcken maniere als 6 a 8 peerden in Hollandt voor de wagens ende coetsen gaen, doch dese hadden maer 2 wielen; ons ontmoeteden overal veel cleyne revieren by menichte, onderweeghs quam een man met eenen brieff van Quiey Mandura Radja, dat wij tot Tourayan niet souden vertoeven, maer opt spoedighste voortvaeren, om by der handt te wesen, ende dat die van dat dorp ons souden laten passeren, denselven ditto tegen den avont quam eenen expressen met eenen brieff van den Tommagon van Togal aen Quiey Lura ende Arcentacke, dat wy wel te vreden souden wesen, dat hy den Keizer noch selfs niet gesproocken en hadde, doordien hem thoofft wat seer dede ende dat syn volck goede opsicht op ons soude hebben, dat ons van niemant geen overlast gedaen wiert, dat hy desen dagh by den Coninck soude gaen ende ons daernaer sulcx laten weten, syn alsoo dien nacht daer gebleven.

27 ditto, verstonden van Quiey Lura dat de Coninginne van Suckadana hier in dit dorp Pingit haer logement hadde, doch in

¹ Deze plaats weet ik niet te bepalen.

² Pingit, deze plaats kan niet zijn Pingit in Salatiga; ik vermoed dat dit dorp genaamd was Penging aan de rivier Djenes, op geringen afstand van het oude Karta-Soera.

bewarenderhandt van 't volck van Kendal, ende dat se als de vasten wt was, wederom naer Suckadana soude vertreeken, eenige van haere slaeven waeren al derwaerts vertrocken, bleven in dit dorp dien nacht mede, om breeder bescheet te verwachten. Dit dorp heeft een cleen begryp, dan veel doorganghs van d'omliggende plaetsen om haere goederen naer de stadt ter marckt te brengen. Hier qnamen door gepasseert die van Sabandangh ¹, welke ontrent een maent onderweeghs geweest waeren, alle met goederen op haere schoulers geladen om in de stadt, genaempt Cartha, te vercoopen. Vernamen mede veel karren, geladen met padi ende andere coopmanschappen, voor de karren gingen 6 a 8 buffels, saegen oock veele groote m^{rs}. met kittesolen daerdoor passeren, onder andere oock veel vrouwen die gedraegen wierden, waer dat naervolghde een grooten oliphant daer een huysken op stondt, met eene vrouwe daerin, seyden ons, deselve een oulaballanghs vrouwe te syn, die naer haer hoffstede ende ryslant reet.

28 Julius, niet sonderlinge gepasseert, dan vertoeffden in dit dorp Pingit op bescheet van den Tommagon, vernaemen hier noch groote menichte van volck door dit dorp passerende met haere coopmanschappen, mitsgaders veel gelaeden carren.

29 ditto, wiert Qiney Lura ontbooden van den Tommagon tot Cartha ² ende quam tegens den avont wederom, seyde dat den Tommagon by den Coninek geweest waere, ende dat hy ons hadde geroepen, dan alsoo het iegenwoordigh syn vasten was, dat wy in dit dorp Pingit souden vertoeven totdat de vasten wt waere, waertoe noch 9 a 10 daegen waeren; denselven Quiey Lura bracht eenen brieff aen my van Wiltschut, die wy sieckelyck onderweeghs tot Juma gelaten hadden, waerinne hy versocht wederom naer Togonal te mogen keeren, twelek wy goetvonden. Onder dese dingen, seyde Quiey Lura dat wy op een ander plaets in dit dorp souden logeren, alsoo wy daer dicht by den wegh waeren ende van veel volck gesien wierden, die daer langhs passeerden ende den Coninek ons noch niet gesien en hadde. Quiey Lura brocht mede een memoriken van den Tommagon, daerinne stondt dat hy van sins waere by d'an-

¹ Samarangh of Soemadang?

² Karta-Soera-ha-di-Ningrat, een zevental palen meer westelyk gelegen, dan het tegenwoordige Soerakarta. [onjuist; Karta ligt circa het tegenwoordige Jasar Gede t.o.v. Jogyakarta.]

dere schenckagie noch toe te doen, dit naervolgende om aen den Coninck te vereeren: 2 spiegels, 20 cassen, 10 pistolen, 16 pont rassa malla, 10 sarassa gonbar, ende byaldien ick daer niet toe en verstont, dat hy sulcx vant syne soude doen, doch verwachtende dat S. E. aen hem sulcx soude recompenseren, ick antwoorde hem hierop door Quiey Arcentacka dat ick sulcx niet derffde doen, doordien ick onder Syne E. stont ende de schenckagie, die van Syne E. aen den Mataram gesonden was, daermede een groote schande ende oneer soude aendoen, ende ick niet en derffde bestaen de schenckagie te vermeerderen ofte verminderen, waeromme hy my sulcx ten besten soude gelieven te houden.

30 ditto, des morgens, syn vertrocken van dese plaets ende wierden daertegens overgebracht om aldaer voor 9 a 10 daeghen te logeren, totdat wy van den Mataram ontbooden wierden, ende denselfden ditto vertrock Arcentacka naer den Tommagon, hem de bootschap brengende, quam ontrent tegens den avont wederom ende seyde dat den Tommagon met my daerinne overeenquam van de voorgedaene antwoorde.

31 July, is sonderlinghs niet gepasseert, dan dede een deel hoenders, potten ende pannen, rys ende andere nootwendigheden coopen tot onse provisie alhier, 't goet was hier heel dier ende weynich te becomen, de reaalen van achten wierden vercocht voor 7000 pitties ende cochten 7 a 8 hoenders voor een reael.

Augustus, a^o. 1622.

Primo Augusto, noch int voorgaende dorp gebleven om te wachten dat haere vasten wt soude wesen, om alsdan ontbooden te worden, vernaemen van een van onse swarten, die dagelicx ter marckt ginck, als dat hy verstaen hadde van een van de slaeven, die gemeenlyck met hem ginck, als dat den Mataram verstoort was op den Tommagon, wat dat hy de Hollanders daer in syn landt hadde te brengen naerdien 't syne vyanden waeren, derhalven den Coninck geen bescheet aen ditto Tommagon gegeven hadde; wy vermoeden met den eersten hiervan yets te syn, want de Javanen liepen seer om ons te sien ende saghen heel suer, doch watter van syn sal, leert den tyt; sonden dien dach antwoord op den brief van Wiltshudt, dat hy hem naer Togal soude vervoegen met een swart ende den anderen herwaert senden.

2 ditto, gansch niet gepasseert, dan bleven hier stille in dit dorp liggen, rontom wel met wacht bewaert, om, soo se ons seyden datter geen dieven inne souden comen om yetwat te steelen. Aengaende den Tommagon liet ons niet met allen seggen, dan sont altemet 5 a 6 hoenders, die men ons behandigen soude.

3 ditto, quam Arcentacka tegens den avont van den Tommagon, bootschapte ons dat den Tommagon by den Coninck Angalagga geweest was ende hem gevraecht, hoeveel volck van de Hollanders datter tot Pingit waeren, hadde hem geantwoort 8 ende 3 tot Juma, waeronder den fetor heel cranck was; den Coninck hadde tot den Tommagon geseyt, dat hy ons goet tractement soude doen ende wel bewaeren opdat ons niemant eenigh leedt aandeede, hy hadde nu veel te doen, dan soo haest de vasten wt waeren, soude ons ontbieden; Quiey Arcentacka seyde mede, dat het geruchte overal ginck dat den Koninck Angalagga in persoon naer Surabaya wilde gaen, als de vasten wt waeren ende deden ontbieden 100 mannen van Togal om goederen ende eetwaeren te draeghen.

4 Augusto, niet gepasseert, dan quam by ons een man ende vrouwe met haere kinderen van Suckadana, die ons badt om een aelmoesse, alsoo hy eertyts de Hollanders veel goets gedaen hadde, ende nu door de veroveringhe heel pover ende arm geworden was, doch soude op dato vertrecken naer Kendal om alsoo wederomme naer Suckadana te gaen, hy hadde by den Koninck geweest ende den eet van getrouwigheyt gedaen; wy gaeven hem $\frac{1}{2}$ reael van 8ⁿ ende vraechden hem naer ons volck, hy antwoorde dat se gevlught waeren, wiert datelyck van Quiey Lura geheeten dat hy van die saecke soude stilzwygen ende gansch niet tegen ons seggen, hetende hem voort weghgaen, was derhalven seer voor haer bevreesst ende vertrock alsoo, ons seer bedanckende.

5 ditto, gansch niet gepasseert.

6 ditto, quam tydinge van Martinus Wiltshut van Juma, alwaer wy hem sieckelyck hadden gelaten, dat hy op den 3ⁿ deser overleden was, wierden oock by ons de 2 swarten gebracht, die wy tot synen dienst daer gelaten hadden ende is tot Juma begraven.

7 ditto, ontrent half achtermiddagh quam eenen expressen gesonden door den Tommagon van Togal, dat wy op morgen vroeck by hem ontrent souden coomen, denselven seyde sulcx wt last ende

naeme van Pangaran Angalagga te geschieden, ende dat wy in een hoffstede van den Tommagon Monononngah ¹ een seer groot m^r. souden logeren, ende dat daervoor ons een huys apart al gereet gemaect was.

8 ditto, des morgens van Pingit vertrocken, ontrent 2 uren gere-den hebbende, quaemen op een plaetse achteraff, ontrent $\frac{1}{2}$ uur gaens van daer den Coninck Angalagga woont; hier was een groote hoffstede, rontomme met eenen steenen muur opgetrocken, daer binnen waeren huysingen nieuw gemaect, te weten, een voor ons ende een voor den Tommagon, seyden ons dat den Tommagon over 2 daghen by ons met alle syn volck soude coomen, alsoo hy $\frac{1}{4}$ ure gaens van ons tot eenen Quiey Lura Smaraggi ² t'huys lagh. Desen Quiey Lura syn soone heeft de dochter van den Tommagon getrouwt, die sont een schenckagie aen ons van 70 eyeren, 11 hoenders ende bananassen; denselfden ditto, lyet den Tommagon my aenseggen dat ick ontrent 2 a 3 daghen met hem naer den Coninck soude gaen, soo haest haere vasten wt was ende dat ick hem 2 musquetten soude leenen om op morgen, alsoo het haere herij reija ³ was, te schieten, 't welck ick dede.

9 Augusto, voor den middagh ontrent 9 uren, is den Coninck in den tempel gegaen ende ontrent ten 11 uren daerwt gecomen, hadde veel volck te gaste op syn passer, onder het eeten hoorden wy diverse gongen gaen ende 3 mael een charge van musquetten doen, gisten ontrent 1000 musquetten te wesen, doch seyden ons datter 2000 waeren. In dit schieten syn 2 slechte persoonen van des Coninck volck seer swaerlyck met buskruyt verbrandt, meenden dat se daervan niet souden opcoomen.

10 ditto, ontrent 9 uren voor den middagh is den Tommagon van Togal by ons gecomen geaccompagneert met andere vreemde oranquia's, excuserende dat het soo lange moste aenleyden om den Coninck te spreekken, alsoo 't haere vasten waere geweest, ende dat ons den Coninck op morgen oft overmorgen soude doen roepen, ende

¹ Mangoen-oneng of onang, naam van een krijgsoverste, onder wiens bevel later Soerabaja zou zijn onderworpen. Opgave van den heer J. J. Meinsma, volgens Jav. Babad.

² Kiai Loerah, Soema-ragi.

³ Hari-rája, feestdag.

dat hy Tommagon op morgen met alle syn volck by ons coomen soude, verhalende oock dat den Coninck Angalagga aen den Tommagon Boroza van Kendal, een van syne vrouwen gegeven hadde om te trouwen, ende dat omdat hy Suckadana veroverd hadde, den Tommagon bracht mede een man van Damack om my eens te sprecken ende versochte wt last van syn mf. dat soo wanneer den Tommagon van Damack hem sont naer Batavia om te handelen, dat ick hem aen Syne E. soude recommanderen, dat se aldaer haere negotie mochten doen vry ende onbeschadicht, seyde, ten waere saecke geweest dat den Tommagon van Damack niet bevreest hadde geweest omdat wy by den Pangaran Angalagga noch niet waeren geweest, dat hy self in persoon soude by ons gecomen hebben, dan seyde dat hy daernaer selfs soude comen, waerop hem antwoorde dat sulcx soude indachtigh wesen.

Denselfden ditto, werden gesonden 2 jongens van den Tommagon Monononmangh out 7 a 8 jaeren, brengende siri pinang, clappusnooten ende andere barring barringh ¹ om ons daermede te vereeren, vereerden dese jongens wederom elck met 1 tapisarassa ende vonden daernaer goet aen haeren vader te senden dese naervolgende schenckagie 2 el root laecken, 1 sarassa gonbar ende 1 dragam, alsoo 't een van de groote is by den Coninck ende aldaer veel vermach, mede alsoo wy in syn hoffstede geloogeert waeren ende aldaer groote onkosten gedaen hadde; dese schenckagie sonden hem met 2 van onse dienaers, waermede dat ginck Quiey Lura Quitelangh ² daercoomende heeft de schenckagie in dancke aengenomen ende seyde dat hy ons wederom van alle 't geene dat wy van doen hadden, soude versien ende senden.

Verstonden mede dat Quiey du mang Laxamanna van Japara alhier tot Charta gecoomen was, rencontreerde onse swarten ende vraechde waer dat se heenen wilden, antwoorde hem dat sy het niet en wisten; de Javaenen seyden my, dat hy alleen quam om den Coninck te begroeten naer haer maniere, dewyl de vasten wt waeren.

11 Augusto, des morgens ontrent 10 uren wierden ontbooden om by den Coninck Angalagga te coomen int hoff, reden datelyck heenen met ons 2, te weten, Ick ende van der Elst, ons ander volck

¹ Barang-barang, goederen, ververschingen.

² Kiai Loerah Kōtilang.

latende te voet gaen, aen beyde syden dicht by ons, de Tommagon van Togal verwachtte ons halverweeghs, by hem comende reden gelyckelyck naer 't hoff, door een schoone plaisierighe wegh. Voor 't hoff was een groote passer vol volck ende saegen menichte van menschen ende peerden, voor 't hoff coomende traden van de paerden ende gingen te voete in 't hoff door een poort met 2 opslaende heeken, wierden onder de lange balley aen de rechterhandt door den Tommagon geleyt ende saten daer neder, verwachtende tot dat den Coninck wt soude coomen. Hier onder d'eerste balley saten alle d'oranquiais baicq, by malkanderen, daer saeten wy midden inne, de schenckagie, die wy aen den Coninck souden vereeren stondt op 't pleyne in ons gesichte, geseeten weesende quaemen der datelyck 6 persoonen gelooopen by ons, al wat se mochten wt haer macht loopen, vraechden hoe onse beyde naemen waeren ende hoeveel ander volck wy medegebracht hadden, 't welke haer seyden ende onse beyde naemen ende toenaemen op schrift medegevende, liepen datelyck wederom al wat se mochten loopen, brengende de bootschap aen den Coninck. Daernaer quam de Coninck wt ende dede ons by hem roepen, quaemen datelyck by hem, riep ons heel binnen by hem met den Tommagon; daer coomende wiert hem de brieff door den Tommagon Monononnanghs broeder gelanght, hy las denselven overendt staende, doen gaeven hem de 2 diamanten, prees deselve seer, liet datelyck t'ander goet binnen in syn hoff draegen; daernaer seyde dat hy syne E. hoochlyck bedanckte ende alles wat in syn landt was, dat het voor d'E. Heer Generael ten besten was, ende dat hy voor desen oorloghe met Syne E. gehadt hadde, te weten van Japara te verbranden, ende dat de goederen van d'Heer Generael aldaer door Quiey du mang Laxamanna genoomen waeren, d'oorsaecke hiervan was dat den fetor¹ aldaer de misdaet, door de vrouwen aen te tasten bedreven hadde ende wanneer sulcke misdaden wederom van een ander bedreven wierden, soude hy deselve gebonden in handen van Syne E. stellen ofte senden, ende begeerde oock byaldien yemant van de syne, die tot Batavia quaemen ende misdeden, tsy met steelen ofte anderssins wat het oock soude mogen wesen, dat Syne E. daarmede tot Batavia soude voortvaeren ende straffen haer

¹ Fejtor, resident, hoofd eener faktory.

naer syn goetduncken, sonder hem daervan te verwittigen, waermede hy de saecke van den oorlogh t'eenenmael ende geheel aen een syde stelde, als vergeten ende vergeven, ende dat Syne E. wederomme in syn gantsche landt de voorgaende vrientschap soude genieten, soo wel aen den zeekant als binnen in syn landt, ende dat hy Batavia in ruste ende vrede soude laten, alsoo hy wel wiste dat het coop-luiden waeren, die een plaetse ofte casteel mosten hebben om haere goederen te bewaeren ende Syne E. soude niet vertsaegen tegens die van Bantham, vonde Syne E. hem niet machtich genoegh om haer te bedwinghen, hy soude hem volck te hulpe senden; waerop hem antwoorde, dat Syne E. tot noch toe geen offensive oorloghe met die van Bantham gehadt en hadde, dan alleen defensive, ende noyt van meyninge was geweest om Bantham aen te tasten, ende hadde hy sulcx van meyninghe geweest, tselve al over 8 a 10 jaeren hadde connen doen; antwoorde daerop, dat Syne E. mogelyck vreesde dat se de peperboomen in stucken soudent hacken, daer wist hy wel raet toe om deselve door syn volck wederom te laten hermaken, ende soo Syne E. rys ende andere eetbaere waeren van doene hadde, soude maer rontomme aen de strandt, tsy tot Togal, Kendal, Damack ofte Japara senden, alsoo vry oft se tot Batavia quaemen, tsoude haer geworden. Oock dat ick Syne E. soude aendienem, dat den Coninck van Bantham gesanten gesonden hadde aen den Coninck van Surabaya, dat die van Bantham hem wilden bystandt doen tegens hem, te weeten Pangaran Angalagga oft Mataram, vraeghde my hoeveele stucken dat die van Bantham naer gissinge wel hadden, antwoorde hem ontrent 30 groote stucken, dan niet seecker wetende, seyde daerop, soo haest hy Surabaya veroverd hadde (alwaer hy nu den 15^{en} deser syn leeger wilde naer toesenden, verhoopte dat hy 't daermede soude krygen, alsoo hy een seer groote macht derwaert sont) alsdan Bantham soude aentasten, ende wist raet tot de 30 stucken, dat se niet aff soudent gaen, als onse schepen daer maer voor laegen, seyde mede dat het goet ware byaldien het Syne E. goetvont, datter een man by hem tot Charta woonde om de spraecke te leeren ende van alles mondelinghe met hem te spreekken van alle tgeene datter passeerde.

Van Suckadana seyde, dat het nu in syne handen was ende de Hollanders, die daer geweest waeren, hadden de logie selfs in den

brandt gesteecken, wiste van de goederen niet ende byaldien Syne E. belieffde daer wederomme een logie te stellen ende te handelen als vooren, dat Syne E. dat wel mochte doen, hy soude Syne E. daertoe licentie verleenen, seyde dat Syne E. soude geen logie timmeren op Landa ofte elders op Suckadana, alsoo dat een seer quaet ende obstinaet volck is, daer Syne E. niet wel mede bewaert soude wesen, ende seyde dat ick Syne E. soude vraegen (alsoo hy verstaen hadde, dat die van Banjermassin vyanden met de Hollanders waeren) ofte Syne E. daer mede 2 scheepen wilde senden (alsoo hy dat oock meende aen te tasten) om daer voor te liggen, soude hem aengenaem wesen.

Vraechde mede naer een caerte van de gantsche werelt om eens te mogen sien waer Hollandt, Engelandt ende Spaengien lach, versochte mede aen Syne E., byaldien tot Batavia geen peerde van andere vreemde landen waeren, oft Syne E. wel belieffde dat 2 personen van syn volck met de Hollantsche schepen mochten vaeren naer Suratte ofte naer de custe Choromandel om paerden voor hem te coopen, al wat se souden coopen, dat soude hy betaelen, alsoo hy sulcke groote praeuwen niet en hadde, die hy bequameleyck derwaert soude connen senden; vraechde daernaer hoe beyde onse naemen waeren, seyden hem deselve, vraechde mede wat deselve te seggen waeren oft wat se beduyden, antwoorde hem gelyck het op onse maniere is, te weten de beduydenisse van deselve; oock vraechde hy hoe de naeme was van d'E. Heer Generael, antwoorde hem Jan Pieterssen Coenen, Gouverneur Generael. Daernaer riep hy den Tommagon van Togonal ende gaff hem 2 gouden krissen, die hy aen ons soude geven, seyde dat hy ons die schonck, wy bedanckten hem. Een weynigh daernaer nam hy syn eygen eris van syn lyff ende sont die naer binnen met een vrouwe, nam een gouden hecht wt de canasser ende gaff de vrouwe dat oock, een ander vrouwe quam met een geweer wt syn hoff, dat langhde sy hem ende hy leyde dat by hem neder. Daernaer quam de eris van binnen, seyde tegens den Tommagon van Togonal, dat hy my die langen soude om aen Syne E. te behandigen, ende hem seggen dat hy Syne E. dat sondt, dat Syne E. daerwt soude dencken hoe lief hy hem hadde, dese schenckagie was van geender waerde te reekenen, naer 't geene Syne E. aen hem gesonden hadde, maer was

alleen op de Javaensche maniere t'opperste ende hoochste dat men yemandt konde senden ofte mochte schencken, soude op een ander tyt de schenckagie, die Syne E. aen hem gesonden hadde op een ander maniere vergelden, ende verhaelde wederomme, dat daarmede alles vergeten ende vergeven was, van den oorloghe, die hy met Syne E. gehadt hadde, ende hielt hem voor syn vriendt, al 'tgeene dat Syne E. van hem begeerde in redelyckheyt, dat soude hem geworden, wilde Syne E. hier oock wel geschrifte affgeven van syn eygen handt onderteekent, soo 't Syne E. begeerde. Waerop hem antwoorde dat ick niet en twyfelde ofte Syne E. soude sulckx van gelycken doen ende tselve wederom aen hem vergelden, waerop hy ons antwoorde dat hem sulcx wel behaechde, ende soude Syne E. in vreden, vry ende liber laten wonen, sonder hem in eeniger maniere te molesteren, seyde dat ick Syne E. dit alles mondelinghe soude seggen ende soude mede eenen brieff aen Syne E. senden, daerinne verhaelende 't naervolgende, alsdat hy geerne wilde coopen wat het oock soude mogen kosten een paert oft 2 van vreemde landen, die schoon waeren, heel schoone muskus, wat amber, agelenhoudt, dat seer schoon was, ende hem op 't spoedighste, als 't Syne E. belieffde antwoordt daerop te schryven, waeromme hy de gesanten van Syne E. oock opt spoedichste naer 't schryven wederomme affgeveerdicht hadde, omdat hy tegenwoordigh alle daegen besigh was met 't leger naer Surabaya te senden, ende dat Syne E. geen brieven soude gelooff geven, anders dan syne eygene, die met het teeken ofte sjap, dat onder synen brieff, die hy aen Syne E. sont, geteekent syn ende van desen man, te weten den Tommagon Monononnangh geschreven zyn, ende dat al d'andere van nul ende geender weerden soude wesen, ende seyde dat Syne E. hem soude laten weten, alsoo syn teeken noch niet by d'E. Heer Generael bekend en was, wat voor een teeken dat Syne E. begeerde, soude hem sulcx geven. Seyde mede dat hy niet toe en liet, noch noyt niet toegelaten en hadde datter eenighe vreemde natien in syn hoff mochten coomen, dan daer hadde over lange jaeren een Italiaen geweest by syn vaders tyden niet in syn hoff, maer buyten op syn crapiack, liet nu voortaeen toe, dat de Hollanders daer alleen mochten coomen, soo dickmael alst haer gelieffde. Hiermede was den brieff geschreven ende liet my dien door den Tommagon Monononnangh in handen geven,

ende den Coninck seyde, dat ick die Syne E. soude behandigen, met een geweer, dat over lange jaeren van syn outvader gecomen was, beneffens de chris, ende belaste aen den Tommagon van Kendal Boroza, dat se my souden volck bestellen, om op 't spoedichste dit rapport aen Syne E. te doen, vraechde my off ick geen paerden en hadde, antwoorde neen; hy liet datelyck twee paerden comen ende seyde dat hy ons die paerden niet en gaff tot een vereeringe, maer om ons alleen over wegh te brengen, ende als wy tot Togonal quaemen conde daarmede doen tgeene ick wilde. Syn daarmede gescheyden ende wederom naer onse logement gereden, den Tommogon was bedroeft omdat hy niet wederom met ons naer Togonal mochte gaen, vreesde dat hy mede soude moeten naer Surabaya gaen, seyde tegens my dat de saecken nu wel affgelopen waeren, wat hy voor syne moyten soude hebben, antwoorde hem, dat hy dat tot discretie van Syne E. soude laten berusten, waarmede hy tevreeden was.

Thuis comende, alsoo wy des anderen daeghs souden vertrecken, vonden goet aen den Tommagons schoonsoons vader ende aen syn schoonsoone ofte swaeger een vereeringe te doen, alsoo ons seer in alles behulpsaem waeren geweest, ende verscheyden schenckagien van eetbare waeren aen ons gesonden hadden, te weeten den vader 2 el root laecken, 1 sarassa gobar ende 1 p. muskus, ende aen den soone $1\frac{1}{2}$ el laecken ende 1 cayn goelonth, hebben hun dit gesonden, bedanecten ons ende lieten seggen, dat sy een paerd aen Syne E. souden vereeren ende senden door den Tommagon van Togonal, ende dat ick hem aen Syne E. soude recommanderen.

Denselfden, op den avont, is by my gecomen den Tommagon van Kendal Boroza, met Quiy Wanghsa Diepa ¹, die Suckadana veroverd hadde, seyde wt last van den Coninck te coomen ende dat het beter was dat ick met het volck naer Kendal soude gaen, alsoo 't naerder was als Togonal, ende daer soude hy ons praeuwen beschicken om naer Togonal te vaeren, antwoorde hem dat ick met des Tommagons volck van Togonal naer Togonal soude gaen met dewelcke ick gecoomen was, ick dede dit om den Tommagon van Togonal geen cleynicheyt aen te doen, ende verstondt dat den Tommagon Boroza dit wt syn eygen selfs, ende niet wt last van den Coninck dede.

¹ Wongso-Dipo.

Verhaelde desgelycx van den grooten diamant, die hy noemde Ibn Intam ¹, dat hy aen Syne E. versocht hadde om een pas te mogen hebben om naer Malacka te mogen vaeren, om dien aldaer te laten slypen. Ick vraechde hem oft men dien wel mochte te sien coomen, antwoorde ja ende dat hy een van syne slaven voorwt soude senden, om my op den weg outrent Kendal te gemoet te coomen. Ick vraechde hem hoe dier, antwoorde dat se gewaerdeert was by den ouden Coninck van Suckadana voor duo tenga ² Bhar, ende en wiste den prys seecker niet, dan soude laeten vraegen aen de Coninginne van Suckadana, die tot Pingit was om te hooren wat sy seggen soude.

Ick vraeghde hem ende Wanghsa Diepa naer de gelegentheynt van Suckadana, antwoorden my dat de Hollanders 't huys selfs in den brant gesteecken hadden ende waeren met Quiey du Pâti van Suckadana lantwaert inne gevlucht, ende hadden gans geene goederen vernoomen, sy en wisten anders nieuwers aff. Ick vraechde ofte Wanghsa Diepa met syn volck niet wt het huys van de Hollanders eenighe gantanghs sandtgout gehaelt hadden wt kisten, die aldaer stonden met yseren banden ende waer dat het root laecken ende cleeden gebleven waeren, antwoorde wederom daer niet van te weten, dan well datter gout int veroveren van Suckadana geeregten was, toebehoorende de Coninginne, twelck sy aen den Pangaran Angalagga geleverd hadden, ende en wist anders niet. Seyde voorder dat men tot Pingit de Coninginne naer de gelegentheynt konde vraegen, ende dat het goet waere, dat Syne E. een jacht naer Suckadana sont om naer de Hollanders te vernemen, ende dat men daerwt de gelegentheynt beter soude connen verstaen, ende was daer dan yet van, dat syn volck de goederen onder haer hadden, Syne E. conde sulcx den Pangaran Angalagga aendienem, die soude daerinne doen 't geene recht ende billyck was, alsoo de Hollanders nu in eenen goeden pays ende vreedde met den Coninck waeren, soo soude haer by hem soo goet recht ende gelyck geschieden als de ingesetene. Vraechde mede offte hy een van de musquetten mochte sien, die onse soldaten medegebracht hadden, liet hem een sien, vraechde oft

¹ Intan-Oebi. Diamant als een aardappel of aardknol.

² Twee en een halve Bhar, doewa-Sa-te'ngah-Bahar.

ick hem 't selve wilde scheneken om by hem te hebben tot syne defensie, alsoo hy weynich musquetten ende piecken medegebrocht hadde, antwoorde hem dat ick anders geen geweer en hadde als de 2 musquetten ende die waeren my medegegeven van d'Ed. Heer Generael tot myne deffensie tegens quaede schelmen ende dieven onderweeghs, dat ick die niet conde missen; is hiermede gescheyden, doch hoochlyck belastende, dat ick hem aen Syne E. soude recommanderen, seyde hem sulcx te willen doen.

Charta is een seer groote ende opene plaets, seer volckcryek ende light dicht aen 't geberghte, ontrent $\frac{1}{2}$ ure schaers daervan is seer hooch landt, met verscheyden revieren ende aderen doortrocken, heeft veel clappusboomen ende alderhande vrughten, 't volck is haeren Coninck seer onderdaen, dan schrickelyck dieffachtigh, staelen op dien naght Quiey Lura by syn hooft van daen, een canasser met alle syne cleeden, syn seer substyl int stelen.

De plaetse daer den Pangaran Angalagga woont ende syn hoff hout, is vóór een seer groot ende vierkant plein, effen ende schoon, aen de rechter ende slinckerzyde staen lange baeleyen, doch niet hooch, benevens d'aerde, daer sitten d'oranquiais onder met alle haere slaeven tegens als den Coninck wtcompt; over alle dese oranquiais, die by ettelycke honderden in 't getal syn, syn gestelt 4 principaale oversten, te weten Quiey du pati mandura Radja, Quiey du pati Passanta, ¹ dese 2 syn hoofden over 't volck dat aen de slinckerzyde in 't incomen van 't hoff sidt, ende wat d'andere oranquiais te seggen hebben, moeten dese 2 eerst aendien. D'ander 2 syn gebroeders, te weten den Tommagon Monononnangh des Coninckx Secretaris, die den brief van den Coninck aen Syne E. geschreven heeft, ende den Tommagon Seracq Janapura, ² dese 2 syn overste over d'oranquiais aen de slinckerzyde in 't hoff ende wat d'andere oranquiais te seggen hebben, moeten dese 2 eerst aendien. rechter?

Dese 4 personen syn raden van den Pangaran Angalagga Palembang, ³ te weten syn secreete raeden, alle dese persoonen moe en

¹ Dipati Pas^enti.

² Tot verklaring van dezen naam, gisten de HH. Meisma en Roorda, dat dit zijn kan: Sirah-Soedjanapoera, een veldoverste, die later op Madoera is gesneuveld, of Serdjanapoera.

³ Pangéran Ing-Ngalagá-Pancubahan.

te hoove coomen 2 mael precies ter weecken op Maendagh 't welck sy Senen ¹ noemen, ende Donderdagh welck sy Camis ² noemen, dese 2 dagen syn haere pitiaerdaeghen ³ alhoewel sy des Vrydaghs oock moeten coomen, als den Coninck in de Musiguit ⁴ gaet, tweleck sy Jumahadt ⁵ noemen, Saterdaeghs compareren se altemael te paerde ende tournoyen met piecken in 't hoff, alwaer den Coninck mede persoonlyck te paerde ryt, tweleck sy noemen Saptu. ⁶

Den Pangaran Angalagga Palembang als hy wt sal coomen worden daer 3 teecken gedaen, te weeten 3 groote lange piecken die boven de boomen wtsteeken worden voor syn hoff geset, tweleck binnen 't pleyn is, rontomme met houten beseth in forme gelyck ruytwerck, de balcken alsoo met gaten door malkanderen gewrocht, ende aen de poort syn 2 hecken, daer leynt syn wacht, dan niet sterck, ontrent 100 piecken; hier worden de 3 piecken eerst geset, dan ist een teecken dat hy wtcomen sal, een weynich daerna worden se by eenige boomen die daer dicht by staen gestelt, dan soo compt den Coninck op syn buytentste balleye in syn hoff, soo haest het volck dit siet, loopen alle de slaeven wegh ende d'oranquiais blyven alleen sitten, dan compt er een boode van den Coninck dat de 4 personen, bovenverhaelt, wat naerder sullen comen, gaen dan van haere plaetsen daer sy saten, ende loopen al wat se connen, coomende alsoo wat naerder, daarnaer worden de 3 piecken gestelt by een groote balleye, effens d'aerde met noch 10 andere cleene piecken, ende een quitesol van die blaederen gemaect, daer men de brieven op schryft, ⁷ alsdan compt den Coninck Angalagga wt, ende staet overende op houten trippen, laet dan de 4 principaale roepen, alsdan coomen se ontrent op 6 piecken lenghde naerby hem, de resterende sitten achter dese 4 ende slaen een ronde rincek in 't sitten, te weten 3 dick in 't ronde, moeten daer soo sitten sonder mattien ofte taback te drincken, ende geene slaeven moogen daerontrent wesen,

¹ Harie-itzneiu, Maandag.

² Harie-chamis, Donderdag.

³ Bitjara-dagen.

⁴ Mesjid of m^sigut, Moskee, tempel.

⁵ Harie-djoemaat, vrijdag.

⁶ Saptu, Arab. Zaterdag.

⁷ Lontar, Borassus Flabelliformis.

niet dan groote m^{rs.}, ende als hy yet aen yemant van dese gebiet, loopen soo geweldich om dat wt te rechten, dat se bykans t'eynde haere adem syn door 't heftigh loopen, alsoo was 't doen wy geroepen wierden met den Tommagon, liet ons midden door dese oranquiais door passeeren, te weten ons 2, ick ende van der Elst, ons ander volck bleeff onder d'eerste balleye sitten, ende doen wy saten liet een deeksel voor de sonne boven ons hoofd maecken van mattiens.

Desen Pangaran Angalagga is een man op 't beste van syn leven, out ontrent 28 a 30 jaren, fraey van gestalte soo veel uysterlyck konde speuren, een weynich swarter van lichaem dan de gemeene Javaenen, heeft groote wyde oogen, een smalle neus, niet ingebooghen, een platte breetachtige mont, groff van spraecke, is lancksaem in 't spreekken, gestadich van gesichte, ront van tronie ende soo 't schynt cloeck van verstandt, siet rontom gelyck een leeuwe, syne ondersaten sitten altemaal op d'aerde sonder mattien ende met de hoofden voor haer nedergeslaegen, hout haer seer onder syn bedwangh, syn kledinghe was gelyck andere Javaenen met een mutsken op 't hoofd van lynwaet ende een geschildert cleetken, dat in syn landt gemaeckt is om 't lyff, te weten wit ende blaeuw geschildert met een chris ende bagge van goudt voor aen syn lyff, dat se op haere maniere sabock ¹ noemen, aen syne vingers veel ringen met glinsterende diamanten, wiert gedient van vrouwen; daer is gestadigh een vrouw, welcke sit op beyde haer knyen ende heeft een langhe pieck met vlammen op haer schouders, daer staet ofte sit den Coninck dicht by ende d'ander vrouwen, ontrent in de 30, sitten achter hem, met den pinangh ende taback, alle in gouden beekens ende copen, dan syn waterkindj ² is gelyck de gemeene kindis syn, dronck gestadigh taback, at weynigh betel, sit niet seer hooch dan op een schabbelle van sandaelen hout ontrent $\frac{1}{2}$ voet van d'aerde, onder eenighe cleyne boomkens, de plaetse daer hy sit is ontrent 8 voeten in 't vierkant met roode steenen gelyck d'aerde geëffent, daer staet die schabelleken op soo groot als hy kan bedecken, daer sitten alle de groote m^{rs.} rontomme in 3 ringen achter malkanderen, sterck wesende naer gissinge ontrent 3000 persoonen, aen syn rechtersyde

¹ Saboek, lijfgordel, band om de lendenen en de buik.

² Gindi ook Gēdi, pot of waterkan.

staet een huys, daerinne syn 10 groote oliphanten, die hy tot Tuban verovert heeft, ende aen synne slinckersyde stonden in een huys oock 5 groote oliphanten.

Aengaende van Quiey Laxamanna dat de Coninck op hem soude verstoort wesen, is soo niet, dan ter contrarie is in groote estime by den Coninck ende was op dato met ons te hove, brocht 2 groote p. sandaelenhoudt met veele andere goederen toegebonden aen den Coninck.

Den Coninck Angalagga is van meyninge Surabaya te veroveren in volgende manieren, te weten: byaldien sy in 't veldt wtcommen ende niet in de stadt blyven, daertegens heeft hy alle syne macht, die hy heeft connen te weghe brengen opgebracht, ende meent dat het hem niet en kan ontstaen ende soo niet, meent daer dicht by Surabaya een casteel te maecken ende aldaer continuelyck volck inne te houden, al soude hy daer een gans jaer voor liggen ende rontom alles verdestrueren, totdat se genootsaekt sullen wesen, haer door hongersnoot in syne handen te geven.

12 Augusto, zyn wederomme te paerde geseten, wt de plaetse van den Tommagon Monononngah, daer wy gelogeert waeren, om opt spoedichste ons rapport (door last van Pangaran Angalagga) aen Syne E. te brengen, den Tommagon van Togal mocht niet met ons keeren, alsoo hy in persooone met alle syn volck van Togal, ontrent 200 mannen daer by hem wesende, door last van den Coninck naer Surabaya moste vertrecken, waertoe hy niet seer gesint en was, socht alle middelen om met ons te keeren, dan 't mochte niet wesen, stelde derhalven om ons tot Togal in salvo te brengen, Quiey Lura Quitelangh ende souden gaen ontrent 2 uren buyten Charta, daer souden wy dien nacht logeren; den Tommagon soude ondertusschen een brieff veerdich maecken aen d'Ed. Heer Generael, twelck wy deden, reden door een schoone, groote, breede wegh, daer ons ontallycke menichte van volck te gemoet quam, naer Charta gaende, die al t'saemen naer Surabaya souden gaen, reden mede door een groote stadt genaempt Jeraggha, ¹ rontom bemuurt met steene, hooch 24 voeten ende dick 6 voeten styff, dan hier binnen waeren weynigh huysen ende volck, ende weynigh begaene wegen, toebehoorende Tommagon Singaronou, quaemen ontrent 2 uren daerna in

¹ Seragen? in Soerakarta, district Soekawati Wetan Bengawan.

een dorp genaempt Bengala, ¹ daer Enthoven eertyts met het volck gevangen gelegen heeft, dit is overal seer schoon, hooch ende drooch landt, met rys besaeyt ende overal met revieren doortrocken; hier wesende quam eenen brieff van den Tommagon van Togal aen Syne E., wiert in handen van Quiey Lura gegeven om aen Syne E. te behandigen.

Denselven dach quam mede een brieff van den Tommagon Boroza van Kendal aen my, dat ick tot Pingit by de Coninginne van Suckadana soude gaen ende vraegen haer naer des Comp^s. volck ende goederen, waer die gebleven waeren, dat sy my eenighsins goet bescheyt daarvan soude doen, mede dat ick haer vraegen soude naer den diamant Intan Ubi, wat se waerdich was, alsoo hy seyde deselve weerdich te wesen duo tenga bhar.

13 Augusto, des morgens, wederomme van Bengala vertrocken ende quaemen ontrent 8 uren tot Pingit ² alwaer de Coninginne van Suckadana was, wierden by haer geleyt, was eene seer oude vrouwe, van ontrent 80 a 90 jaeren, heel grys, vracchde haer off sy niet en wiste hoe 't met de Hollanders ende goederen van de Compagnie toegegaen was, antwoorde dat de Hollanders met Quiey du pati lantwaert innegevlucht waeren en 't huys daer se ingewoondt hadden, hadden se in den brandt gesteken, ende hadde wel hooren seggen, alsoo sy altyt in haer hoff was, ende niet wt en ginck, dat te voren, eer des Matarams volck aen Suckadana te lande quaemen, dat se de Compagnie goederen ten huys van Quiej du Patj gebrocht hadden, ende waeren soo gelyckerhandt ontrent midernacht met Quiey du Pati gevlucht, ende wist nieuwers anders aff; vraeghde haer mede naer den grooten diamantsteen, die den Tommagon Boroza hadde, hoe groot die was, antwoorde soo groot, als men met 2 handen conde bedecken, ende dat haeren man zaliger deselve van die van Landa gecocht hadde voor 70 slaven ende die van Landa waeren niet wel te vreden geweest, dat den man die se in handen hadden deselve aen den Pangaran van Suckadana vercocht hadde, omdat het de moeder van alle diamanten was,

¹ Bengawan, naar de rivier Solo-Bengaw: genoemd?

² Welk Pingit wordt nu hier bedoeld? Indien het weder Penging was, dan maakte Dr. de Haen een omweg over Seragen, of was het Pingit op de grens van Kadoc en Salatiga?

vreesden dat se geen diamanten meer souden crygen, ende seyde dat die van Landa geseyt hadden, dat het manneken van dese steen schreyde ende huyld, omdat syn vrouwe weghgenomen was, verclaerde dat se anders niet en wist, oft was een rechte diamant ende hadde se aen Frederick Gouwenaeer laeten sien, die hadde haer geseyt, dat hy aen Syne E. daervan soude schryven, den prys was dua tenga bhar. Syn daermede van haer vertrocken ende vereerden se met een reael van achten, vervoorderden daernaer onse reyse datelyck ende quaemen naer den middagh in een dorp genaempt Turaiam, daer wy des nachts souden logeren; desen wegh doende, passeerden diverse cleyne dorpen ende vernamen in de huysen gans geen mansvolck, anders niet dan vrouwen, haere mannen waeren alle naer den Mataram om naer Surabaya te gaen; ons quaemen oock menichte van manspersoonen met piecken ende bagagie op den wegh te gemoet, mitsgaders oock overal waer wy sien conden van de omliggende dorpen om naer Surabaya te gaen, alsoo sy van den Coninck Angalagga tegen den 15ⁿ deser ontbooden waeren, ende die tot Charta alsdan niet en was, verviel in boeten, tsy geslaegen oft gebonden te worden, oft ten minsten haer chris genoomen te worden, want als desen tyt gepasseert is, soo sent den Pangoran Angalagga van syn volck in alle dorpen rontomme, ende soo sy yemandt vinden van mansvolck, die voeren se gebonden naer Charta, alsdan doet den Coninck Angalagga daer recht over, daer en mach in een dorp niet meer mansvolck blyven dan 2 a 3 ten hoochsten, te weten een out man die de musiguit bewaert, ende 1 a 2 andere persoonen die niet bequaem en syn om ten oorlogh te gebruycken.

14 Augusto, des morgens, wederomme van Turaiam vertrocken ende quaemen des naermiddaechs in een dorp, genaempt Piaman, souden aldaer dien nacht logeren.

15 ditto, des morgens vroegh, van Piaman vertrocken ende quaemen naer de middagh in 't dorp Juma, alwaer wy den volgenden nacht souden logeren.

16 ditto, van Juma des morgens vertrocken ende quaemen ons ontrent 10 uren op den wegh int gemoet ontrent 20 personen, waeronder 4 te paerde, waeren van des Tommagons Boroza volck, die my den diamant souden laeten sien, ende seyde, soo ick met haer te Turion wilde gaen, dat se daer was, twelck ick aennam ende

syn alsoo derwaert gereden; te dier plaetse coomende brochten my eerst een schenckagie van clappusnooten, granaetappelen ende limoenen, seyden my, wilde ick dien nacht daer blyven, soudn naer Kendal senden om een beest, dat se my soudn vereeren, waerop seyde, dat het niet nodigh en was, alsoo ick moste vertrecken. Daernaer quaemen met den grooten diamantsteen voor den dagh, die in een kaste lagh van bladeren gemaect, daer men de brieven opschryft, ende was eerst met wit lynwaet toegebonden, daernaer cattoen rontomme den diamant; ick sach hem ende nam hem in beyde myn handen, woogh naer gissinge ontrent $2\frac{1}{2}$ pont, was blaew, doncker graeuw geel van colour, groot als de grootste orangeappel, die ick oyt gesien hebbe, rontomme met een korst gelyck een schelle van een orangeappel becleet, doch de kantels wat hollachtiger, van buyten sach er uyt oft een ronde cloot campher waere geweest, mede wat doncker graeuw assigh, doch aen d'een syde was open, dat men daerin konde sien, 't scheen dat hy met cracht van eenen anderen staen gebrooken was, ende binnen insiende sach men verscheyden colour, gelyck een regenboogh, heel donckerachtigh, ick nam een punt van een mes ende schrabde daerin, conde daer gemackelyck inne schrabben met 't punt van 't mes, dat de streecken daerinne bleven staen, daer stonden oock diverse schrabben ingeschrabt, bevonde dat het naer myn oordeel geen diamant en was, maer een spetie van christael de montagne, doch wat donckerachtigh, ende die onder 't water aen eenen anderen steen vastgesetenen hadde ende alsoo met cracht affgesmeten, de teecken en weesen 't oock wt, daer 't open was, dat hy aen eenen anderen steen vastgesetenen hadde; sweegh stil ende liet het voor tgeene het was, sy vraeghden my of het geen diamant en was, antwoorde dat ick daervan geen verstandt en hadde, ende dat het mogelyck een diamant konde wesen, syn alsoo wederom te paerde gegaen ende gecoomen tot Tralangon, alwaer wy dien nacht soudn logeren.

17 Augusto, wederomme van Tralangon vertrocken, quaemen naer den middagh in een dorp, genaempt Calimanges ¹, daer wy des nachts soudn logeren, des avonts vonden omtrent 700 mannen met piecken van den Tommagons volck van Tegal, die opwaert naer

¹ Kali-Mangies, in Pékalongan.

den Mataram souden trecken, om dan met den Tommagon naer Surabaya te gaen; hadden haer daer int veldt gelyck een leger neder-geslaegen met huyskens van bananas-bladeren gemaect, ende de piecken rontom int vierkant overende gestelt; daervan was overste den Luytenant van den Tommagon, genaempt Quiej Lura Gede; ditto des avonts quam denselven by my int dorp ende seyde dat hy over 3¹ daegen een praeuw aen Syne E. gesonden hadde, met een schenckagie van een chris, met eenighe vruchten, ende aen Syne E. hadde laten weten, dat wy by den Coninck geweest waeren.

18 ditto, des morgens van Calimanges vertrocken, quaemen ons noch menichte van des Tommagons van Togals volck tegen, om by de voorgaende troep te wesen, quaemen tegen den avont in een dorp genaempt Pacalongan, ¹ alwaer wy mede van des Tommagons volck met piecken in 't veldt vonden liggen, seyden verstaen te hebben tot Pamalangh, die van Bantham tot Batavia wilden comen met 600 praeuwen te water ende 2000 duysent mannen te lande om Batavia t'eenemael inne te nemen, seyden dat sy sulex tot Pamalangh van een man, coomende van Batavia, verstaen hadden.

19 Augustus, des morgens wederomme van Pacalongan vertrocken ende ontrent 8 uren quaemen tot Wira deça, passeerden daer de reviere met prauwen, synde de grootste ende diepste reviere, die wy ontmoet hebben, een weynigh naer den middagh quaemen tot Pamalangh ende ontrent 2 uren daernaer quaemen in een dorp genaempt Jati Sarri, ² daer wy dier nacht souden logeren.

20 ditto, des morgens van Jati Sarri vertrocken, ontrent 3 a 4 uren, was eerst maneschyn, daernaer de maene ondergaende, wast soo doncker dat men in 't bosch de wegen qualyck conde kennen, noch malkanderen volgen, saten desen dagh 3mael van de peerden om deselve wat te laten rusten, ende quaemen ontrent ten 5 ure tegen den avont tot Tegal ³ ten huysse van Quiej Ranga des Tommagons broeder, vonden t'onsen aencompste alhier voor Tegal op de reede liggende 't jacht Cleen Enckhuysen, gecoomen wesende om ons te haelen; hadde hier 3 daegen geweest. Tegens den avont

¹ Pékalongan.

² Djati Sari.

³ Tegal.

quaem Sr. Eynhoven boven, ten huysen van Quiy Ranga, medebren- gende een brief van Syne E., waerinne vernaemen, dat wy den Tommagon soudē aendienē, dat ons volck van Suckadana tot Batavia wel gearriveert waeren, ende datter noch veele goederen van de Compagnie door des Matarams volck geroofft waeren, hebben ditselve aen Quiy Ranga (alsoo den Tommagon tot Charta gebleven was) dat hy naer ons vertreck sulcx aen synen broeder soude ver- wittigen, waerop hy ons antwoorde sulcx te willen doen.

21 ditto, syn besigh geweest om onse naergelaeten goederen by malckanderen te versamelen ende tgeene vercocht was, daervan de penninghen in onse handen te becoomen.

22 ditto, hebben Quiy Ranga aengeseyt, dat wy geerne opt spoedichste soudē tseyl gaen ende dat het hem belieffde ons de restanten wederom te behandigen, waerop my antwoorde, datter van de cayn goelangs noch resteerden 7 ende de reste waeren vercocht, ende van deselve soude hy my 't geldt morgen oft overmogen geven, want daer waeren noch eenighe die niet betaelt en hadden, soude aen haer senden om te betaelen; antwoorde hem dat het wel was ende dat ick noch wat wachten soude, totdat alles claer was.

23 ditto, des morgens ontfangen alle de resterende goederen, telde my eenigh geldt dat hy ontfangen hadde, dan daer gebrack noch veel aen de rest.

24 Augusto, des avonts naer den eten, telde my Quiy Ranga de reste van 't geldt ende vielen eenige discourssen van Bantham; alsoo ick sagh, dat hy heel droncken was ende wat hy gevoelde, oft den Pangaran Angalagga die van Bantham wel soude dorven aentasten, antwoorde droncken synde, dat hy seeckerlyck meende, dat het seecker was, dat Pangaran Angalagga Bantham ernstelyck meende, maer dat hy 't noch niet conde te weghe brengen, voordat hy Surabaya veroverte hadde, ende byaldien hy Surabaya veroverte hadde, ende byaldien hy Surabaya nu veroverde, alsdan daernaer soude naer Bantham vertrecken, om alsoo hem over gansch Java m^r. te maecken, ende Bantham hebbende soude dan Batavia met alle list oock sien te crygen, alsoo den Mataram wel weet, datter veel gout, silver ende andere cleynodien syn, naer 't welcke syn harte haect ende dat het goet waere dat Syne E. den Mataram onderhielt met een cleentien tot schenckagie, totter tyt dat de bol-

wereken heel volmaeckt waeren, alsdan meende hy, dat den Mataram niet soude connen wtrecchten, seyde mede byaldien tot Batavia eenige Javanen quaemen, die van haere M^{re}. verdreven ende qualyck getrackteert waeren, dat Syne E. door sulcke lieden veel andere Javanen tot Batavia soude locken ende aldaer buyten een plaetse geven, om te woonen, soo souden veele andere derwaerts coomen, ende byaldien Syne E. de Javaenen niet vergunde tot Batavia te coomen, waer dat se haere waeren souden brengen om te venten.

'T volck van dese plaetse waeren blyde als se derwaert naer Batavia mochten gaen om te handelen, want als se t'huys bleven kosten se qualyck aen de cost coomen.

Dit seyde hy my liber ende vry wt syn selfs, daerby affirmerende dat hy geen Javaen, maer een Turck van affcompste was; ende dat het hem verdroot, dat hy nu een slaeve van een Javaen geworden was, waervan den Coninck van Bantam d'oorzaecke was, die syn broeder ende hem wt Bantam hadde doen vertrecken ende haere goederen aengeslaegen, waervan dat noch eenige van haere slaeven tot Bantam waeren.

25 ditto, hebben goetgevonden aen den Tommagons broeder, Quiey Ranga ende aen de vrouwen van den Tommagon een eerlycke schenckagie te doen, te weten mede aen de vrouwen van den Tommagon, om datter geen suspitie en soude wesen, als den Tommagon wederom t'huys quam, dat men aen synen broeder yet wat gegeven hadde ende aen syne vrouwen niet, hebben haer vereert 5 sarassen gobar, 1 tapisarassa ende 3 p. muskus, ende aen Quiey Ranga ende syne huysvrouwe ende kinderen 2 el laecken, 2 sarassen gobar, 3 tapisarassa, 1 spiegel, 2 catti amphion, 1 pistool, 2 p. muskus ende 2 goelongs bedraegende saemen R. 86½, dit hebben soo aen Quiey Ranga in handen gegeven ende hem geseyt, dat het voor syne moeyten was, omdat hy ons daeghlycx eeten ende drincken gaff, waer voor hy geen geldt begeerde, schoncken hem derhalven dese bovenges. schenckagie.

Lieten daernaer de 5 sarassen gobar, 1 tapisarassa ende 3 p. muskus door de vrouwe van Quiey Ranga draegen, aen de 5 vrouwen van den Tommagon, dewelcke ons seer bedanckten.

Seyden hem daernaer aen, dat wy op morgen met onse goederen wilden vertrecken ende dat ons volck van 'tjacht daer souden comen,

om onse goederen te haelen, antwoorde daerop, dat het daer geen maniere en was, dat ons eygen volck soude coomen het goet haelen, maer dat hy de Javaenen daertoe soude gebruycken, twelck wy aen namen.

26 Augusto, des morgens quaemen de Javanen om onse goederen naer beneden te draegen, gaven 't haer ende brochten 't alsoo aen boort, sonden daer benevens eenige eyntvogels, hoenders, rys, pinang ende 1 grooten buffel, om van 't volck gegeten te worden, twelcke ons vereerden. Quiey Ranga badt my, dat ick dien dagh doch wilde vertoeven, alsoo 't syn Junahad was, dat hy moeste in de musiguit gaen, ende op morgen soude my aen boort accompagneeren, waerop hem antwoorde dat ick sulcx soude doen.

27 ditto, des morgens naer den onthyt syn aen boort voortgevaeren in compagnye van Quiey Ranga, aen boort wesende hebben saemen wat gegeten ende is alsoo tegen den avont aen landt gevaeren, ende wy syn onderseyl gegaen, om onse reyse naer Charabon te vervoorderen.

28 ditto, des avonts enz.

7 ditto, (September) syn wy (Gode loff) met 't jacht Cleen Enc-huysen voor Batavia in salvo gearriveert.

